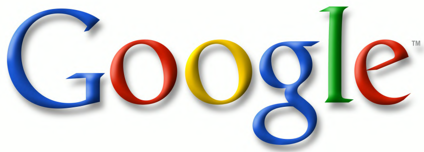
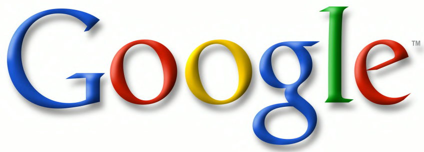
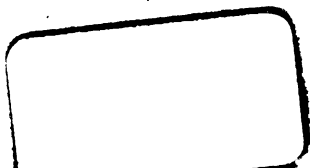

10 vols

te GORINCHEM *by* NICOLAAS GOETZEE, *te* BREDA *by* WILLEM GOETZEE,
en te GORINCHEM *by* PIETER GOETZEE, *Boekdrukkers en Boekverkopers*.
1748.

HISTORIE

van de

OORLOGEN en GESCHIEDENISSEN
der Nederlanderen, en der zelver Naburen:

Beginnende met den Jare 1315, en eindigende
met den Jare 1611:

door

EMANUËL VAN METEREN,

van Antwerpen.

Voorzien met Afbeeldingen der voortref-
lykste Perzonagiën van dien tyd.

Verbeterden Druk.

EERSTE DEEL.

Te Gorinchem, by NICOLAAS GOETZEE,
Te Breda, by WILLEM GOETZEE,
En te Gorinchem, by PIETER GOETZEE.
MD CC XLVIII.

O P D R A G T.

HET EERSTE DEEL

van de

HISTORIE

der OORLOGEN en GESCHIEDENISSEN

van Nederland,

uitgegeven door den vermaarden Schryver

EMANUËL VAN METEREN,

Wordt met alle eerbied en schuldige hoogachting opgedragen,

AAN DE

WELED: GR: ACHTB:

HEEREN,

DROSSAARD, BURGERMEESTEREN, en VROEDSCHAPPEN der Stad

GORINCHEM,

met derzelver

PENSIONARIS en SECRETARISSEN:

door hun

WELED: GR: ACHTBAARHEDENS

Onderdanigste en gansch verplichte Dienaars

NICOLAAS GOETZEE, *en Zoon.*

Gorinchem, den 28sten February 1748.

VOORREDE van de DRUKKERS aan den LEZER.

ie hier, gunſtige Lezer, op nieuw uitgegeven, doch in een ander formaat, ſtyl en ſpelding dan de vorige drukken, de drie eerſte Boeken (by ons uitmakende het *Eerſte deel*) der *Nederlandſche Oorlogen en Geſchiedeniſſen* van den alom bekenden en zeer vermaarden Hiſtorieſchryver EMANUEL van METEREN, *van Antwerpen*.

De Naam des Autheurs, de ſtoffe die hy verhandeld, en vooral zyne onpartydigheid in 't ſchryven, zynde het beste merkteken van een goed Hiſtorieſchryver, is zo bekend, en behaald zo veel lof by alle beminnaars der Hollandſche Oudheden, dat wy, door onze aanpryzinge, deszelfs achting niet zouden kunnen vermeerderen, waarom wy 'er liever niets van willen melden.

Alleen zeggen wy, 't geen ons verſcheidenmale is voorgekomen, dat vele Liefhebbers der oude Nederlandſche gebeurteniſſen, die ene wezentlyke zucht voor de oprechtheid van den Schryver hadden, waren afgeſchrikt zyn werk geheel te doorlezen, alleen om deszelfs harden en ouden Duitſchen ſtyl: welke wel voldaan heeft aan de Tydgenoten van den Autheur; maar door de verandering der ſprake, voor ons zyne latere nakomelingen ten deele lastig, ten deele moeilyk om te verſtaan geworden zy.

Dit heeft enen Liefhebber der Nederduitſche Taal, die ene zonderlinge hoogachting voor dit werk heeft, opgewekt de hand daar aan te ſlaan, om 't zelve geheel te herſchryven, en van onduitſche woorden, zo veel immers doenlyk, te

zuiveren: als mede van zodanige spreekwyzen en manieren van uitdrukkingen, die thans weinig in, of byna geheel buiten gebruik zyn, brengende dus het werk in enen klaren en vloeibaren styl; zo nochtans, dat de zaken en spreekwyzen, door den Autheur ontworpen, derzelver eige kracht en betekenis behouden.

Dit *Deel* heeft de Schryver begeert dat met verberging van zynen naam het licht zou zien; willende met *Apelles* noch wat achter de Schilderyen staan, om nader te vernemen wat men van zynen arbeid zeggen zal; echter zyn de Drukkers van gedachten, dat hy in 't vervolg den zelven wel zal willen bekent gemaakt hebben.

Verder hebben de Drukkers daar by te voegen, datze aan het verzoek van zodanige Boekverkopers zullen voldoen, om vracht-kosten (die voor de ver van de hand wonende zekerlyk bezwarende zyn, wanneer elk stukje byzonder komt) uit te winnen, het werk vervolgens by *Deelen* aan hen toe te zenden, latende nochtans aan de vryheid van andere, om elk stukje, als het is afgedrukt, te kunnen vorderen; Edog de Drukkers verzoeken, de Platen, tot elk Deel behorende, niet by elk stukje, maar altyd by dat stukje te mogen voegen, 't gene het slot van dat *Deel* zal uitmaken, kunnende dit tot beteren voortgang des werks dienen.

Ook verzoeken de Drukkers zeer vriendelyk, dat de Heeren Intekenaars noch een weinig gedúld gelieven te oeffenen over den slappen voortgang des werks, met verzekeringe, datze, zo ras de BYBELS, ter hunner Drukpersse zynde, en die naar 't einde spoeden, zullen zyn afgedrukt, alles in 't werk zullen stellen, om den tyd, dien zy te rug zyn, weder in te halen. *Vaar wel.*

van EMANUËL van METEREN AAN DEN

LEZER.

DEwyl meest alle Natiën ter waereld zeer zorgvuldig geweest zyn, om de voornaamste geschiedenissen en veranderingen, zo in den Godsdienst als Politie voorgevallen, hunne nakomelingen in geschrift na te laten, dunkt het ons niet ondienstig de gebeurtenissen binnen de Nederlandsche Provintiën, die vyftig jaren herwaards zo gedenkwaerdig zyn, als men by enige Natie kan vinden, by het latere nageslagt ook te vereeuwen: doch het is van d' uiterste noodzakelykheid, dat men in 't byzonder wete de rechte oorzaak derzelver geschiedenissen, wat privilegiën en vryheden onze Voorouders gehadt hebben, wat middelen 'er aangewend zyn die te krenken, en ook weder staande te houden: en eindelyk hoe men alles in 't

werk

werk heeft gesteld om de Landen tot ene dienstbare onderdanigheid te brengen, en door derzelver welgestelde gelegenheid, bekwaamheid en middelen, conquesten van de byleggende Koningryken en Landen te maken, en te gelyk ook Meester van de grote Oceaansche Zee en Scheepvaard te worden, om dus den geheelen aardbodem wetten te mogen stellen: Hoe men daar toe gebruikt heeft het voorwendzel om den Roomsch Katholyken Godsdienst te bevorderen, en hoe het zelve menigwerf het tegendeel heeft voortgebragt, waar van vele Provintiën, Steden en Leden van dien, die verwoest zyn geworden, en vele duizenden Menschen van allerlei staat, die 't hun leven gekost hebben, ten voorbeelde kunnen verstrekken; hoe vele neringen uit de Nederlanden verdreven, en in naburige Landen overgevoerd zyn, daar door over de zeshonderd duizend huisgezinnen gedwongen wierden hun Vaderland te verlaten; Hoe, en door wat middelen de oorlog aan beide zyden aangevangen en voortgezet, en de Nederlanden

tot

tot een schouwtoneel van 's waerelds bloedigen oorlog geworden is: waar de Spaansche en Indische rykdommen, als mede de grote schattingen der Nederlanderen gebleven zyn, op dat de Ingezetenen van deze en alle andere Landen, als in enen spiegel, 't zelve zouden zien en weten, en daarenboven ook begrypen, de rechtvaerdige oordeelen, genade en voorzienigheid van God, daar uit alle menschen, van wat gezag of aanzien zy ook zyn, kunnen leren, waar na zy zich in alle hunne Regeeringen en handelingen te schikken hebben, aanmerkende Gods rechtvaerdige hand aan beide de zyden, en zyne byzondere genade aan de kleine Nederlanden, daar door Hy dezelve, tegen alle geweld en aanzienlyke macht hunner vyanden, in zo enen langdurigen oorlog, te water en te land, wonderlyk bewaard en bevryd, en in tegendeel de macht van derzelver tegenpartyen, zo in aanzien als uitteering hunner middelen, ten uiterste gekrenkt heeft, zo dat dezelve in grote schulden vervallen, en de Vereende

*5 Ne-

Nederlanden tot eer, vermaardheid, en welvaren verheven zyn, en dus by de gansche waereld bekent geworden, zynde in Rykdom, Zeevaard, Koophandel, sterkte en anderzins zeer toegenomen, tot dat zy eindelyk, by een openbaar tractaat van Treves, de vryheid bekomen hebben; daar van nu aan alle zyden by de Onderdanen de vruchten genoten worden.

Dus heb ik dan ook, tot Gods eer, dienst van alle Liefhebbers der ware geschiedenissen, Voorstanders des Vaderlands, en van alle goede Regeeringe, voorgenomen deze aantekeningen te verzamelen, zo uit het gene ik zelfs gezien en opgemerkt heb, als uit het gene my van vele geloofwaerdige, geleerde en ervaren perzonen in zaken van Staat, daar ik mede verkeert heb, is medegedeelt; insgelyks uit ene menigte van Boeken, Tractaten en Authentieke geschriften: eindelyk heb ik, op den raad van mynen bloedverwand, den vermaarden kenner der Geographie *Abraham Ortelius*, deze Memorien in orde van jaren

en tyden gebracht, om ten nutte van enige bekwame en geleerde Historieschryvers te kunnen dienen, en daar uit, met enen aangenamen styl, ene volledige Historie op te stellen, dit heeft my opgewekt om door myne Vrienden alom te vernemen naar de geleerdste en ervarenste mannen, om myne voorsz: Memoriën onder derzelver ogen te stellen, alleen met dat doelwit, om zo ene zonderlinge Historie wel beschreven te zien: edoch zulks is tegen myne hope en verwachting uitgevallen, want de voorsz: *Ortelius* verzocht van my een Copie myner Memoriën, om dezelve aan enen Vriend in Duitschland te zenden; doch alleen met dat oogmerk om de voornaamste geschiedenissen in kopere platen daar te laten snyden, en geenzins om het werk ter Drukparsse te stellen, tegen myne verwagting, anders zoude ik getragt hebben myne korte Koopmans-styl, of manier van schryven te verbeteren, en vatbaarder te maken: doch na het overlyden van dezen zynen Vriend, hebben deszelfs Erfgena-

genamen dezelve Memoriën, buiten myne kennis, in 't Hoogduitsch en Latyn laten overzetten, en dezelve met aanhangzelen op mynen naam, en tot myn groot nadeel, vermengt met ene menigte van onwaarheden, doen vermeerderen en drukken; waarom ik, om zulks te verantwoorden, heb toegelaten (maar niet gezocht) dat zekere Drukker te Delf, (die reeds enige *Privilegie* hadt verkregen, om te drukken ene Copie van 't voorsz. werk, uit het Hoogduitsch in 't Nederduitsch overgezet,) de voorn. Memoriën zou drukken naar myne eige Copie, gelyk geschied is in den Jare 1599: doch daar na is, met myne bewilliging en vermeerdering, het zelve gedrukt te Amsterdam, en eindelyk te Dordrecht, welke drukken ik ook alleen als myn werk zou erkent, en noch daar voor gehouden hebben, indien hier weder in den druk van Delf enige dingen, de ene of andere ten gevalle, buiten myne kennis, veranderd waren; waarom ik myne Memoriën zederd voor de laatste maal overzien, verbetert, vermeerderd, en van nieuws geconsen-

teert

teert heb te drukken: welke druk, bestaande in XXXII Boeken, en strekkende tot den Jare 1611 ingesloten, wy ook alleen houden voor ons echt werk. Wat zwarigheid en opspraak het aan enen Schryver over verschillende zaken toebrengt, wanneer deszelfs werk by zyn leven, buiten zyne kennis en tegen zynen wil, gedrukt wordt, weten zulke best, die het ondervonden hebben; en waarlyk daar is voorzichtigheid en beleid nodig om elk zynen rang, staat en titel, die hem toekomt, naar genoegen te geven, want als sommige oordeelen dat men van de ene party te weinig heeft gezegt, zullen andere weder het tegendeel omtrent ene andere oordeelen: en ik beken gaern dat ik, in 't verzamelen van myne Memoriën, weinig of niet daar op gelet heb, waarom ik verzoek dat my zulks voor gene misdaad mag gerekent worden, betuigende dat ik niemands leet, schade of nadeel; maar integendeel elks gunst en vriendschap zoek; zo nochtans, dat ik de blote waarheid tot mynen leidsman gekozen heb, buiten welke ik aan Vorsten, noch

Poten-

Potentaten wil gehouden zyn, zynde myn oogmerk alleen, de waarheid in 't daglicht te stellen, en elk in bedenking te geven, wat hy myden of volgen zal.

Ik heb, zederd den eersten Hollandschen druk van den Jare 1599, vele van myne tegensprekers kennis doen erlangen van de oorzaak, waarom deze nieuwe druk het licht ziet, en hun verzocht, my aan te wyzen, waar ik te veel of te weinig mogt gezegt hebben; maar ik heb 'er weiniger gevonden, die op goede gronden wat wisten op te geven, dan ik verwachtte; waarom ik te vrymoediger ben voortgegaan, alleen zoekende, zonder aanzien van Godsdienst, waar mede nochtans vele menschen alles schoon of vuil zoeken te maken; de vriendschap van de wyze, goede en oprechte, die mynen handel en wandel gekent hebben.

Vele zaken heb ik in 't brede verhaald, andere, daar ik de rechte wetenschap niet van hadde, maar met den vinger aangeroert; den toekomenden His-

Historieſchryveren aanwyzende, waar zy breder bericht zouden kunnen vinden; met aanhaling van de Jaren, tyden, plaatzen, boeken en ſchriften, om zich beter te kunnen informeeren; hebbende zulks gedaan naar myn vermogen, gedurende de voorgaande en deze noch verwarde Eeuw, tot dat betere Historieſchryvers volkomener, en de onderling twistende partyen met elkanderen, in den gewenſten vrede mogen Confereeren, indien dezelve uit deze Treves naar wensch voortkomt.

Ik heb wel de hulp gehadt van verſcheide perzonen der onderling twistende partyen, Liefhebbers van Historieſchryvers, myne goede Vrienden, en hunne verhalen met den anderen vergeleken; doch heb daar uit genomen, 't geen my voorkwam met de minſte paſſie geſchreven, en de waarheid het allernaaste te zyn, alle voor en tegen redenen wikkende en wegende.

Ook hebben my onder andere van veel nut geweest beide de Boeken of Werken van *Pontus Heuterus* van Delf, Proost

van

van Haarlem, het eene van de vier Bourgognische Vorsten, te Antwerpen by Plantyn, en 't andere van de vier Oostenrykſche Vorſten, mede te Antwerpen gedrukt; als ook de twee werken van *Pieter Bor* Christiaansz., welke in 't eene beſchreven heeft den oorſprong, begin en aanvang der Nederlandſche Oorlogen, en in 't andere wat 'er geſchied is onder de regeering van den Hertog van Alva; waar in de Geboden, Placaten, Brieven, Requeſten, Sententiën en publicke Acten geheel ingevoegt zyn, gelyk *Pontus Heuterus* mede doet, nopens de Contracten en dergelyke, welke *Bor* in zyne beſchryving vervolgende, een eeuwig gedenkteken zal zyn van de Nederlandſche geſchiedenisſen onzer tyden: met welke geloofwaerdige ſtukken ik de waarheid van myn gezegde bekrachtige, gelyk andere Hiſtorieſchryvers mede zullen mogen doen. Ook heb ik my bedient van de aantekeningen van den Heere Jaques de Gryze, geweze Generaal van de Vivres, insgelyks van die van Mr. Antonis Duyk, geweze

Fiscaal

Fiscaal van de Generaliteit, en van andere goede Heeren en Vrienden, welke ik daar over ten hoogſten te danken heb.

Biddende voorts den Lezer, onzen arbeid ten besten te nemen, en zo iemand ons werk wilde nadrukken, of in andere Talen overzetten, wenſche ik datze hun werk op mynen naam daar onder niet vermengen mogen, gelyk te voren, tot myn groot ongelyk en hunne eige ſchande geſchied is.

De Lezer zy mede gewaarſchuwd, dat ik in dit werk het Jaar beginne met den 1ſten January, volgens den nieuwen ſtyl, in Nederland aangenomen den 15den December 1582, makende den 25ſten daar aan volgende Kersdag.

Gedaan tot Gods eer, en ſtichting des naasten, en geëindigt met myne zwakheid, die my naar de andere waereld ſchynt te willen overvoeren,

EMANUËL VAN METEREN,
van Antwerpen.

HET
LEVEN en STERVEN

Van den Eerwaerden, Vromen en Vermaarden

EMANUËL VAN METEREN,

In 't kort beschreven door zynen getrouwen Vriend,

SIMON RUITINK.

Nder de Schriften van onzen Eerwaerden Vriend EMANUEL van METEREN, hebben wy gevonden zyne naerstige en wydtlopige aantekeningen van de voornaamste dingen, die hem en de zyne zyn wedervaren; waar onder gemengt zyn vele schone Spreuken, zo uit de H. Schrift, als uit de Oudvaderen, Philozophen en Poëten getrokken, tot verkwikking van zyn gemoed, en vermaning van zyne Kinderen, die hy hun naliet als een zeker pand van zyne Godvrucht en Liefde.

Hier uit hebben wy de gedenkwaerdigste zaken getrokken, om daar mede zyn Boek voor het laatst te vereeren, op dat de naam van dien voortreflyken Perzoon altyd in zegeninge blyve, wiens deugd, verstand en ouderdom wy altyd geëert hebben.

EMANUEL van METEREN, die met groten vlyt en vernuft dit Boek by een verzameld heeft, was geboren te Antwerpen, den 9^{den} Juny 1535.

Zyn Vader was *Jakob* van *Meteren*, van *Breda*, een Zoon van *Cornelis* van *Meteren*: zyne Moeder was *Or-*

telia

telia Ortels, dochter van *Willem Ortels*, van *Augsburg*, de Grootvader van den wydtberoemden Waereldschryver *Abraham Ortelius*.

Zyn Vader had in zyne jeugd geleert de edele kunst van 't Letterzetten; hy was begaaft met de kennis van verscheide Talen, en andere fraje wetenschappen; hy wist in die tyden het licht van de duisternis zeer wel te onderscheiden, en toonde zynen byzonderen yver in 't bekostigen van de Overzettinge des *Engelschen* BYBELS, gedrukt te *Antwerpen*, daar toe gebruikende den dienst van een geleerd Student, *Miles Coverdal*, tot grote bevordering des Ryks van Jezus Christus in Engeland.

Zyne Moeder was ene troostelyke Juffrouw, die insgelyks de kennis der waarheid ontfangen, en met haren man veel daar voor geleden hadt.

Het is gebeurt, als haar Man om Koophandel naar Engeland gereist, en zy van dezen Zoon zwanger was, dat men, door last van de Overheid, haar huis kwam doorzoeken, om *Leonard Ortels*, haren Oom, die by haar hadt t' huis gelegen, over het stuk van den Godsdienst te vangen; en te onderzoeken, of 'er gene verbode Boeken te vinden waren: de wreedheid van deze onderzoekers bewoog deze goede Juffrouw den Heere vurig te bidden, datze dezelve niet mochten vinden, gelyk ook niet geschiedde; niet tegenstaande zy verscheiden malen de handen op de kist hadden, daar de Boeken in waren, en vermits zy Gods genadige hulp en bescherming daar in bespeurde, besloot zy, zoze enen Zoon ter waereld mocht brengen, den zelven *Emanuël*, d. is, *God met ons*, te noemen, welke belofte zy ook volbracht heeft. *Emanuël*, tot zyne manlyke jaren gekomen, heeft hier uit oorzaak genomen, om by het woord *Emanuël* menigmaal te voegen, *Nobiscum Deus, quis contra nos?* d. is, *Is God met ons, wie is tegen ons?* om dus aan die vorige weldaad van God te beter te gedenken, en in alle gevaar zyn vertrouwen alleen op hem te stellen.

Deze Godvruchtige en yverige Ouders hebben hun-

nen Zoon, van kinds been af, ter Schole besteld, om in de Talen en goede wetenschappen onderwezen te worden, dezelve houdende voor de nuttigste en zekerste goederen: zyne eerste School was te Antwerpen; zyne twede te Doornik, daar hy in den Jare 1547 het Land-Juweel zag; de derde te Duffelen, daar hy, tot vreugd van zyne Ouders, in de Latynsche Taal zeer toenam, welke hem t' huis ontboden, om de blyde Inkomst te zien, in den Jare 1549 beschreven door *Cornelis Grapheüs.*

Emanuels Vader, ter verrichting zyner zaken in Engeland zynde, heeft, in den Jare 1550, zynen Zoon derwaards ontboden, en hem, alzo hy reeds vyftien Jaren oud was, voorgesteld, waar hy zich nu liefst toe wilde schikken, tot den Koophandel, of Studie? en indien de Studie hem beviel, dat hy hem wist besteed by den vermaarden *Emanuël Tremellius*, die, met andere treflyke mannen uit Duitschland daar gekomen, in groot aanzien by Koning *Eduard* den *Zesden* was. Hier op antwoordde hy zynen Vader, dat hy wel genegen was een Koopman te dienen, om den handel te leren, en zich ter bekwamer tyd daar mede te geneeren; dies men hem voor den tyd van tien Jaren besteedde by *Sr. Sebastiaan Dankaarts*, van *Antwerpen*, die, in den Jare 1552, een jaar voor het overleiden van Koning *Eduard*, met zyne woning van Londen naar Antwerpen trok.

En vermits de vervolging om den Godsdienst in 't Vaderland dagelyks vermeerderde, zo hebben *Jakob van Meteren*, en *Ortelia* zyne huisvrouw, voorgenomen met hunne woning naar Londen te vertrekken, om onder *Eduard* den *zesden*, een Godzalig Vorst, de gerustheid des gemoeds te genieten; doch het heeft den Heere behaagt dit hun voornemen te stuiten, zynde de vervolging daar ook voor de deure: want het gebeurde, terwyl de Oorlog tusschen *Karel* den *vyfden*, en *Hendrik* den *tweeden* zeer hevig was, dat een Fransch Oorlogschip het vuur in 't kruid geschoten heeft, van 't schip daarze op waren, en dus zynze op zee in den

Heere ontslapen, in ene zekere hope dat ook de zee, ten jongsten dage, hare doden geven zal.

Emanuël, zyne lieve en Godvrezende Ouders dus verloren hebbende, heeft zich in zynen langdurigen dienst getrouw gekweten, na welke getrouwheid en lydzaamheid over zyn perzoon gekomen is, Gods menigvuldigen zegen.

Gedurende zynen dienst wierd hy, in den Jare 1556 en 1558, twemaal naar Engeland gezonden, daar hy ooggetuige was van de grote wreedheid, die men, ten tyde van Maria, tegen den Hervormden Godsdienst in 't werk stelde, daar van hy dikwerf my het verhaal heeft gedaan.

Toen hy te Londen was, storf zyn Meester te Antwerpen, dies hy den overigen tyd by de Weduwe bleef dienen: welken tyd volbragt zynde, koos hy zyne woonplaats te Londen, daar hy Factoor werd van vele treflyke Kooplieden, zich daar in kloekmoedig gedragende: en merkende dat het Huwlyk de haven der jongheid was, heeft hy den Heere gebeden, om ene Godzalige en bekwame Huisvrouw, zich daar over ook beradende met S[r]. *Johan Baptista Bartelotti*, die hem aanwees Juffrouw *Maria van Loobroek*, welke kort te voren te Antwerpen op Steen gevangen was geweest, om datze te Hoboke hadt horen prediken, doch was 'er op ene wonderlyke wyze uitgeraakt, door een gat dat in den muur geboort was; deze nam hy voor zyne Huisvrouw, van den Heere hem toegeschikt; werdende in 't Huwlyk bevestigt, in den Jare 1562, zynde toen zesentwintig, en zy tweëntwintig jaren oud.

Het huishouden aanvangende, namen zy by zich ter tafel enen Edelman van Trenten, genoemt *Jakobus Acontius*, die veel gezien, gehoort, gedaan, geschreven en geleden hadt, en zeer gemeen met Keizer Maximiliaan was geweest, daar door *Emanuël* kennis kreeg van vele schone en nuttige zaken.

En dewyl de Heere, tot beproeving des geloofs en der lydzaamheid, de vreugd wel met droefheid mengt, zo heeft Hy deze zyne waerde Huisvrouw tot zich geno-

men, den 13den van Wintermaand des Jaars 1563, in welk jaar te Londen ſtierven, zo van de Pest als andere ziekten, drieëntwintigduizend zevenhonderd en achtig menſchen.

Enige maanden na deze droefheid, de ſterkte ophoudende, nam *Emanuël* voor, zyn huisgezin te herbouwen door ene andere huisvrouw: naar Antwerpen gereist, ter verrichting van zyne zaken, raakte hy in 't gezelſchap van Juffrouw *Esther van den Corput*, dochter van *Nicolaas van den Corput*, Secretaris te *Breda*, Zoon van *Jan van den Corput*, eertyds Burgermeester der zelver Stad, 't geen zodanige uitwerking hadt, dat de Heere hun beider harten zo tot elkander neigde, dat, na zekeren tyd, met toeſtemming en gelukwenſching van hare Ouders, het huwelyk voortging, komende met deze zyne huisvrouw naar Londen in den Jare 1564: by deze zyne huisvrouw, welke noch leeft, heeft hem de Heere verrykt met dertien kinderen, waar van 'er noch negen overig zyn, te weten, drie Zonen en zes Dochters.

Een der voornaamſte zwarigheden, die hem, gedurende zyn huwlyk, overkwamen, was zyne gevangenis te Antwerpen, in den Jare 1565, daar hy, ter verrichting zyner zaken, naar toe gereist was, 't geen van hem in 't brede beſchreven, en dus van ons verkort is.

Den tweeden van Bloeimaand, na den middag, gaande van de Beurs naar mynen Neef *Abraham Ortels*, daar ik huisvestte, wierd ik gevangen genomen van enen Spanjaard, genoemt *Juliaan de la Sierna*, Luitenant van *Comergo*, Provoost van den Hove, vergezelſchapt met zes of acht Helbardiers: deze vingen my uit naam van den Commandeur Major, Gouverneur Generaal des Lands; my aanvattende en knevelende aan handen en voeten, als enen ſtraatſchender: hier hielp geen vragen of ſpreken, maar wierd tusſchen twe Helbardiers, de Spanjaard vooraf gaande, naar de Bakkers Toren gevangen gebracht, waar over ik zeer verſlagen was: zy ontnamen my myne Brieven, Sleutel, en Tafelboekje, vragende of ik niet by S^t. *Andries* in

in Gallicien t' huis hoorde? waar op ik zeidé, datze den rechten man niet voor hadden; echter zyn zy terstond naar myn Logies gegaan, en hebben alle myne Papieren, Boeken en Brieven weggenomen. Ik was vol angst, en voorspelde my het kwaadste, te weten, datze my pynigen en ter dood brengen zouden. 's Avonds vierden wy met ons vieren in een klein houte huisje gesloten, daar maar drie kleine gaten, elk een vuist groot, in waren, waar door wy lucht kregen: 's anderen daags zeer onrustig zynde, kwam 'er ene oude Vrouw by ons, die de gevangene aalmoessen bracht, en op my ziende, vroeg, of ik *Emanuël* was? daar ik *Ja* op antwoordde, met enen vragende, hoe zy my kende? zy zeide my, dat ik goeden moed zou hebben, dewyl vele goede Vrienden, te weten, *Hoefnagel*, *Hofman*, enz. voor my spraken: zulks gaf my weder moed, en begaf my ernstiger tot den Gebede, en tot het herdenken van myne verantwoording. 's Avonds over tafel zeide de Cepier, dat 'er 's anderen daags enen Spaanschen kwaaddoender zou sterven, dat men ene Misse voor hem zou doen, en dat wy die zouden komen horen; dit beviel my zeer kwalyk, dies ik in myn bed bleef leggen, en den Heere vurig bad, die my met zynen Geest bystond. 's Middags daar aan zeiden my de andere gevangenen, dat de Cepier ten Hove en alom verbreidt had, dat ik gene Misse had willen horen, waar op ik, de gelegenheid waarnemende, tegen den Cepier zeide, dat ik gene Misse mocht horen, om dat ik een Engelsman was, en dat zulks in Engeland de breuk van honderd Mark onderworpen was, enz. De Cepier nam zulks aan, en moeide my niet meer. Twe of drie dagen dus twyfelmoedig gezeten hebbende, zonder iet te horen of te vernemen, deed ik anders niet dan God bidden, en overdenken hoe ik my best verantwoorden zou; ik was in beraad, of ik my als Poorter van Antwerpen, of als een Engelsman zou verdedigen: met deze gedachten my bekommerende, kwam de dochter van den onderssluiter zachtjes aan 't slot van myne deur roepen; Engelsman! Engelsman! ik vroeg

wat zy daar mede wilde zeggen? zy zeide, ik zou my als een Engelsman verantwoorden; daar by voegende, dat ik dien dag door den Raadsheer *Boone* zou onderzocht worden; maar het zou wel zyn, enz. waar op ik besloot niet verschrikt te zyn, maar goeden moed te houden, God dankende voor zynen bystand.

Den zevenden van Bloeimaand, na den middag, kwam de Raadsheer *Boone*, en my alleen in de Eetkamer nemende, gebood dat ik zou nederzitten, hebbende alle myne papieren voor zich: Hy belastte my, op den Eed, de waarheid te antwoorden, op al dat hy vragen zou: hier tegen wendde ik vele redenen voor, en verhief grotelyks zyne eerlykheid en oprechtheid, daar op bad hy my zulks op zyn woord te doen, met verzekering dat het wel zoude zyn: dus merkende dat hy my gunstig was, en met myne Vrienden gesproken hadt, stond ik hem alles toe. Hy begon mynen naam, geboorte en Vrienden op te schryven, en vroeg my, of ik niet verscheide lieden, te Londen en Antwerpen, kende? als *Pieter Luls*, *Jan Rademaker*, *Jan Niket*, enz. Insgelyks wat ik dede met het gereimt Latyns Psalmboek van *Eobani Hessi*, en een Duitsch Tractaatje van den Hollandschen Vredenhandel, en of ik van de laatste verradery der stad Antwerpen niets wist? Wat schattingen van de geheime Raden, en van die van Londen, aan den Prins van Oranje gedaan werden? of ik ook iemand ontraden hadt, den Koning de begeerde schattingen te geven? wat brieven *Daniël Rogers*, Secretaris van den Engelschen Ambassadeur, my gegeven hadt? enz. Op welk alles ik (Gode zy lof, die my sterkte gaf,) kort en voorzichtig antwoordde, verder my beroepende op den Heere *Jan Boyschot*, en den Heere van *Sweveringen*, die wel wisten, hoe ik my in Engeland hadt laten gebruiken in zaken van de Antrecours, en het afdoen van de generale arresten: dit schreef hy mede alles op, en deed my het zelve daar na ondertekenen. Ondertusschen kwam de tyding myner gevangenis te Londen, dies myne Huisvrouw en Vrienden zig zeer bedroefden.

Mar-

Marten de la Faille verkreeg van den Heer *Boyschot*, Ambassadeur in Engeland, brieven ten mynen voordeele; *Johan Rademaker* verworf schryven van den Secretaris *Walsingam*, aan den Engelschen Kourtmeester te Antwerpen, dat men myne zaak als een Engelsman zou aantrekken; de goede vrienden te Antwerpen hebben uit mynen naam een verzoekschrift aan den groten Commandeur overgegeven, zo dat eindelyk, na dat ik dikwils overdagt hadt hoe ik my tot sterven zou schikken, onverwagt tot my wedergekomen is, de Raadsheer *Boone*, (juist toen ik uitgelezen hadt het Boek van *Ludovicus Vivis*, *de Immortalitate animæ*; my door *Abr. Ortels* toegezonden) en zeide dat zyne Excellentie belast had my te ontslaan, al hadt hy grote oorzaak om tegen my met strengheid te procederen: my radende ten eersten naar huis te reizen, zonder nochtans last te hebben my te bannen, of zulks te gebieden: hier op maakte ik myne zaken in de gevangenis klaar, en kwam 'er den 20sten van Bloeimaand 1575 uit, welke dag my altyd zal heilig zyn; dies dankte ik den Heere van ganscher harte, nam afscheid van myne goede Vrienden, die zich met my verblydden, en kwam weder te Londen den 30sten van Bloeimaand, tot vreugde van myn Huisgezin en andere Vrienden.

Gedurende de pacificatie van Gent, hebben de beminnaars van het Vaderland, *Emanuëls* getrouwe Vrienden, gearbeid hem elders met een goed officie te voorzien; doch *Emanuël*, ziende dat alles op 't zand gebouwd was, vond zich daar toe weinig genegen.

Niets was 'er, daar hy zich meer in verlustigde, buiten het stuk van den Godsdienst, daar in hy zich tot het einde zyns levens getrouw heeft getoont, dan in 't onderzoek dier dingen, die in 't Vaderland en andere waereld delen omgingen, van alles zyne aantekeningen bewarende, op dat dezelve, ter gelegener tyd, den Historieschryveren tot nut zouden mogen zyn. En dewyl zyn Neef *Abraham Hortels* hem vermaande, in den Jare 1583, zyne vergaderde papieren van de gedenkwaerdigste geschiedenissen, in forme van Commenta-

dien, by een te voegen, zo heeft hy zich daar toe benaerstigt; waar voor wy en de nakomelingen hem lof verschult zyn, te meer om dat vele merkwaerdige dingen by ons in vergetenheid zouden zyn geraakt, en dus aan het latere nageslagt onbekent zouden zyn gebleven, indienze door *Emanuël* niet waren vergadert, en door den druk gemeen gemaakt geweest. Wie is 'er die het Vaderland in dit geval zo vele eer en dienst gedaan heeft? wy weten wel, en hebben 'er hem ook dikwils over horen klagen, dat 'er bittere en onverstandige aanschouwers en berispers geweest zyn, die veel wisten te tatelen; maar het is gemaklyker iet te berispen, dan te verbeteren. Hy bezat die schone deugd, dat hy, uit liefde tot de waarheid, goede onderrechting, zelfs van de geringste, zou aangenomen hebben; en zyne begeerte was altyd, om met een ieder, die iet tegen het werk wist te zeggen, in 't vriendelyke te redeneeren, en na beter bewys zich te schikken. Sommige beroemden zich datze wel een ander stuk werks zouden gemaakt hebben, alsze zich daar toe geschikt hadden; maar wat eer is 't voor zulke perzonen hunne eige traagheid of onwilligheid in 't daglicht te brengen, om 't Vaderland en de nakomelingen dienst te doen.

Emanuël heeft kosten noch arbeid gespaard, noch de tegenspraak der benyders gevreest, in 't opstellen van dit loflyk werk; menigmaal heeft hy de maaltyd verzuimt, en zyne nachtrust verkort om 't zelve te bearbeiden, zelfs met te rug zetting van den Koophandel, om zich hier toe, zelfs tot zyne merkelyke schade, geheel en al te schikken, schoon hy voor dezen zynen moeilyken arbeid gene beloning van iemand ontfangen heeft. Hy heeft ook niet aangenomen gemeene geruchte of losse tydingen: van vele aanmerkenswaerdige zaken, die in dit Koningryk en in 't Vaderland geschied zyn, is hy ooggetuigen geweest; hy hielt wydt en zydt gemeenschap door brieven, met lieden van Staat en geleertheid; ja heeft menigmaal zeer brede instructien van de Ambassadeurs van vreemde Vorsten ontfangen, die hem ontboden, of die hy zelfs ging begroeten, hem

niets

niets weigerende 't gene gedenkwaerdig was.

Door zyne wysheid, grote ervarenheid en goedgunstigheid, was hy een Raadsman voor den radelozen, ene hulpe voor den hulpelozen, en ene byzondere cieraad voor de Duitsche Natie. Hy behartigde zeer het stuk van de *Entrecours*, en heeft dien aangaande ook een groot Boek by een vergadend, ten nutte van de nakomelingen, die begerig zullen zyn het effect van de Privilegiën der Nederlandsche Kooplieden in Engeland te mogen weten. Hy wierdt, in den Jare 1583, te Londen tot Hoofdman of Consul van het Collegie der Nederlandsche Kooplieden verkoren; een Ampt dat niet dan moeite en hoofdbreken mede bragt, zynde dit aangebleven wegens het vernietigen van 't Collegie, het verlies van Antwerpen, enz.

En schoon *Emanuël* alle deze dingen, die met vele moeite en bekommernissen verzelt gingen, met enen blymoedigen geest en vaerdige hand verrichtte, zo is het dat hy echter menigmaal aan zyn einde en 't Anagramma dagt, 't welk *Antonius Diest* op zynen naam gemaakt hadt, namelyk *Eenmaal met Vrede*; zeer na overeenkomende met het woord van den Heer S[t]. Aldegonde *Repos ailleurs*, want hy gevoelde dagelyks meer en meer zwakheden van zynen verwelkerenden ouderdom, begevende zich daarom met te meer vlyt tot de laatste Revisie van zyn gansch Boek, welk byna volbragt zynde, is hem bygekomen ene slepende kamergang, en ene verstoptheid in de blaas, dies hy dagt, dat de Heere tot hem zeide;

Beschik uw huis, wil God aankleven:
Want gy zult sterven, en niet leven.

't Welk hy ook zeer verstandig en ondergeschikt gedaan heeft: gedurende zyne ziekte nam hy zeer vriendelyk afscheid van de Kooplieden en andere goede Vrienden, die hem in menigte kwamen bezoeken, welke hy zeer vriendelyk bedankte voor hunne vorige vermakelyke omgangen. Eens wilde hy noch zyne Medailles, vreemde Munten, Schelpen, en andere zeldzaamheden

den bezien, daar hy zich zomtyds (na zynen ordinairen arbeid) in plag te vermaken; doch zeide toen dat het maar ydelheid was, en begaf zich gedurig tot het gebed, daar toe ook, in zyne verzwakking, de Predikanten verzoekende. Hy zegende zyne Kinderen, die omtrent zyn bed ſtonden; beveelende zyne ziele in de handen van den Heere Jezus, die dezelve met zyn bloed gereinigt hadde, in 't zevenenzeventigſte Jaar zyns ouderdoms, den 8sten van Grasmaand des Jaars 1612, binnen Londen; waar op *Jacobus Viverius* dit volgende Vaers gemaakt heeft.

Dus zenden wy voor heen een man van grote waerden,
Wie is 't die zyn ſchoon werk vervolgen zal op aerden?
Zyn levensdraat liep af, verwelkert was zyn' jeugd,
Eer dat hy ons verliet, en ging na 's Hemels vreugd.
't Was anders zynen wensch, en van veel vrome liën,
't Vervolg van zyn ſchoon werk tot 's waerelds eind te zien.
Och of 'er een opſtond, die met gelyken vlyt
Veragte 's waerelds goed en der berispers nyd,
En 't Vaderlands gevaar in 's Moeders taal voortſchreve,
Zulk man is waerd dat men hem loon en eere geve.

PS. De Drukkers voegen hier by, datze, tot vervolg van het werk van EM. VAN METEREN, reeds onder zich hebben, en ook voornemens zyn in 't zelfde formaat te drukken, (*Deo volente*) eene Hiſtoriſche beſchryving van het gedenkwaerdige dat 'er in de Nederlanden en elders is voorgevallen, van den Jare 1612, tot den Jare 1620, verdeeld in VIII Boeken, zullende zich benaerſtigen, om het vervolg, in dezelve orde en ſchikking, mede te bekomen, en aan den anderen vervolgens te drukken, om dus ene aan een geſchakelde Hiſtorie van de Nederlandſche en andere merkwaerdige zaken tot op dezen tyd te verzamelen.

Ver-

VErhaalt hebbende, 't geen de H^r. *Simon Ruitink*, van des Autheurs leven in geschrift heeft gestelt, oordeelen wy niet onvoegzaam, vervolgens 'er ook by te voegen het Latynsch Grafschrift, ter zyner eere in de Kerk van S^t. Denys te Londen gestelt, door zyne Weduwe en negen Kinderen.

D. O. M. S.

EMANUËLI DE METEREN,
MERCATORI ANTVERPIËNSI,
ATQUE INTER ORDINIS EJUSDEM BELGAS
LONDINI QUONDAM COS. DES.
VIRO PIO, VIRO DOCTO
QUI RERUM IN BELGIO GEST. HISTORIAM
OPUS LUCULENTUM, ET FIDEI PLENUM;
POSTERIS RELIQUIT
ESTHER DE CORPUT CONJUX CONJUGI
LIBERIQUE IX PARENTI OPTIMO P. P.
OBIIT DIE VIII APRILIS, ANNO CIↃ IↃ CXII,
CUM VIXISSET LXXVI ANNOS, III MENSES.

EN vermits het niet anders zyn kan, of een werk van zo ene uitgebreidheid als dit, zal veel opspraak te verwagten hebben, deels van de genen, die, onkundig in de gebeurde zaken, namaals niet zullen willen geloven dat het dus is toegegaan; deels van andere uit boosheid, wanneer zy merken zullen, dat hun zeer te klaar ontdekt, en het bedrog, daar mede zy hebben omgegaan, aangewezen is; insgelyks van zommige uit nyt, dien het leed is, dat andere zo groot werk verrigt, en de eer te voren wechgedragen hebben; van enige ook, om dat zommige zaken, iemand van hunne Magen of Verwanten rakende, hier in 't ligt worden gebragt, die zy liever onder de asch versmoord, zagen, op dat zy zig derzelver niet

niet zouden behoeven te schamen; en eindelyk ook van zommige uit enen groten afkeer van de waarheid: zo heeft *Jakob Kool* dit volgende gedigt *ad Zoïlum* opgestelt, 't gene wy hier noch zullen by voegen:

Ad Zoïlum.

Qui rabido laceras alienos ore labores,
Cuique nihil præter teque tuumque placet:
Cur opus hoc carpis? quid in illo displicet aut si?
Nil placet, hic scriptum nil tibi quæso puta.
Bis quatuor lustris miseros exercuit, eheu!
Belgas, Bellona pronus ad arma furor,
Qui fit ut hoc toto non tempore panxerit alter
Completam numeris omnibus Historiam?
Quilibet huncne fugit scribendi forte laborem?
Unus an Emanuël *natus ad istud erat?*
Is sua nimirum postponens commoda, totum
Se patriæ charæ dedicat ecce bono.
Atque notat quanto sit Iber molimine nixus,
Subderet ut sævo Belgica colla jugo:
Et quam dura pati, quam fortia facta patrare
Belga queat, quantum & polleat ingenio.
Omnia & æternis monimentis consecrat, hisque
Invigilat, nec non immoriturque senex.
Ast patriæ vitam si quisquam impenderet olim,
Laudibus hunc scimus non caruisse suis.
Hic cum scribendo totum transegerit ævum
Anne tibi invidiæ dente petendus erit?
Vah pudeat, prorsus nisi sis devotus Ibero,
Belgarum merito queis honor omnis obest.
Sed quicumque tamen sis Zoïle, parce sepultos
Conviciis manes dilacerare tuis.
Carpere (dic mecum) res est puerilis, at ille
Se monstrat, quisquis dat meliora, virum.

JACOBUS COLIUS ORTELIANUS.

GRAF-

G R A F D I G T,

Van den Eerwaerden en Godzaligen

EMANUËL DE METRIUS,

Getrouw Beschryver der Nederlandsche Geschiedenissen, in den Heere ontslapen den 8sten April, CIↃ IↃ CXII.

A Anschouwer, wie gy zyt, poog niet dit graf te meten;
Maar spaar uw' tyd, die hier vergeefsch aan was gesleten:
De METER, *die hier rust, is niet te meten; want*
Zyn geest verspreid zig van het een in't ander land;
Het lighaam legt hier slegs met zyn' doorlugte handen,
Die yv'rig schreven, al wat in de Nederlanden,
En and're plaatzen meer, is in ons' tyd gebeurt,
Tot ieders nut en leer. Is hy niet waerd betreurt?
Ei zeg, wie zal ons nu, wat voorts geschied, beschryven?
O dood, moest gy de hand, die rappe hand! verstyven,
En ons berooven van de diensten zulker Held:
Gy hebt, al was hy oud, hem veel te jong geveld;
Dewyl zyn yver nog als jeugdig scheen te groejen,
En d'oudheid in zyn werk zyn' geest niet kon vermoejen:
Dog hy smaakt nu weêr rust, dat ik hem niet misgon,
En treur ik, 't is daarom, dat wy die nutte Zon,
Die ons zo dienstig was, met haar' verweende stralen,
Nog veel te vroeg voor ons zien in het Westen dalen.

JAKOBUS VIVERIUS.

KLINK-

KLINKDIGT.

Tot lof van *Meteren*, des Boeks Autheur vermelt,
Hier over in Figuur zyn wezen voorgestelt.

WAs 't om te bouwen waerd, des waerelds won-d'ren zeven,
Om maar een' bloten naam van hun te laten naar,
Van Met'rens *wond'ren meer, hebt gy gebouwt, 't is klaar,*
Die Neerlands wond'ren groot, heeft naerstiglyk be-schreven.

Dit Beeld zyn wezen toont; maar zyn verstand ver-heven.
Doorlees zyn wonderboek, zult vinden openbaar,
En zeggen; Met'ren, *ô! ik ben verwondert, waar,*
Wie, en wat Dæmon *schalk, heeft u 't secreet gegeven?*

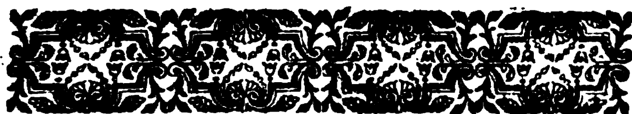
Hebt gy Dedalus *kunst, om t' vliegen over al?*
Of brengt der Goden Bood' u deze tyding hal?
Anders waar 't onmooglyk, al te zien, horen, merken,

Dat dyn Pen in dit Boek zo loffelyk beschryft:
Waerdig dan Met'ren *kloek, dyn naam onsterflyk blyft;*
Niet door myn Tong of Pen; maar door dyn loflyk werken.

Peinst om de Eeuwigheid.

EMANUEL van METEREN
is geboren te ANTWERPEN, *den* 9*de* *July* MDXXXV *en gestorven te*
LONDEN, *den* 8*sten* *April*
MDCXII.

NEDERLANDSCHE HISTORIE.

KORTE INHOUD VAN HET EERSTE BOEK.

LOdewyk van Male, Graaf van Vlaan-
„ *deren, enz. trouwde, in den Jare*
„ 1369, *de Dochter van Jan, Hertog*
„ *van Braband, by welke by eene*
„ *Dochter won, Margareta genoemd:*
„ *Deze trouwde Philips den Stouten, eenen Zoon*
„ *van Jan, Koning van Vrankryk, en Hertog*
„ *van Bourgogne, welke won drie Zoonen en*
„ *meer Dochters: De oudste Zoon was Jan de*
„ *Onvertzaagde, die van den Turk gevangen*
„ *werdt, den Hertog van Orleans deedt ver-*
„ *moorden, en zelf ook van den Dauphin van*
„ *Vrankryk vermoord werdt: zyne Broeders wa-*
„ *ren de eene Antoni, Hertog van Braband, enz.*

„ en de andere Philips, Hertog van Nevers. Deez
„ Jan won by de Dochter van Willem van Beije-
„ ren, Graaf van Henegouwe, Holland, Zee-
„ land, enz. vele Dochters, en eenen Zoon, Phi-
„ lips den Goeden genoemd, die, tot wraak over
„ zyn Vaders dood, den Koning van Engeland
„ tot de kroon van Vrankryk bevorderde, en daar
„ na zich over den dood van zynen Vader ver-
„ zoende. Op hem verstorven Braband, Limburg,
„ Luxemburg, Henegouwe, Holland, Zeeland,
„ Vriesland en Namen: hy liet na eenen Zoon,
„ Karel den Strydbaren genoemd, die vele oorlogen
„ ondernam, en van de Zwitzers verslagen werdt,
„ nalatende eene Dochter, Maria genoemd, wel-
„ ke trouwde, in den jare 1477, met Maximiliaan
„ van Oostenryk. Deze Maria liet na eenen
„ Zoon, Philips genoemd, en eene Dochter, die jong
„ storf, waar door veel twist, oproeren en oor-
„ logen in 't land ontstonden, welke in 't kort
„ verhaald worden, om de overeenkomst met de
„ oorlogen van onzen tyd. Antwerpen wordt
„ eene Koopstad. Het verbond over den Koop-
„ handel met Engeland wordt gemaakt. De Hi-
„ storie der Hertogen van Gelder wordt verhaald,
„ als mede, hoe Gelder gehecht werdt aan Ne-
„ derland, met Utrecht, Overysſel, Groningen
„ enz. Philips van Oostenryk trouwt, in den jare
„ 1499, de Erfgenaame van Spanje, by welke
„ hy twee Zoonen en vier Dochters won, van
„ welke Karel, in den jare 1519, zynen Groot-
„ vader Maximiliaan in 't Keizerryk opvolg-
„ de, en een magtig Keizer werdt. Spanje werdt
„ tegen hem wederspannig. Luther begint den
„ hervormden Godsdienst te prediken, daar zich de
„ gansche waereld, zelfs de Paus en Keizer, te-
„ gen aankanten. De plakaten over den Godsdienst
„ worden gemaakt, daar uit de beroerten voort-

„ sprui-

„ *spruiten. De loop, of gang der munten wordt*
„ *vastgesteld. Met Vrankryk wordt kryg ge-*
„ *voerd. Uit den oorlog in Duitschland, spruit*
„ *weder de oorlog met Vrankryk. Prins Phi-*
„ *lips van Spanje, trouwd met Maria Ko-*
„ *ninginne van Engeland, daar hy den hervorm-*
„ *den Godsdienst stoort en vervolgt. De Keizer*
„ *geeft zyne heerschappyen over aan zynen broe-*
„ *der Ferdinand, en aan zynen Zoone Philips,*
„ *en vertrekt naar Spanje, daar hy sterft. Ko-*
„ *ning Philips behaalt overwinningen, verovert*
„ *St. Quintin, en verliest Calais. De Graaf van*
„ *Egmond wint eenen veldslag te Grevelingen.*
„ *Na den dood van Maria, wordt Elizabeth Ko-*
„ *ningin van Engeland, die daar den Gods-*
„ *dienst weder hervormt, wier geschiedenis, ge-*
„ *lyk ook die van haren Vader en Moeder, ver-*
„ *haald wordt. Na groote krygstoerustingen*
„ *wordt de vrede tusschen Nederland en Vrank-*
„ *ryk getroffen: en na dat 'er orde op de bestie-*
„ *ring in Nederland gesteld is, vertrekt de Ko-*
„ *ning naar Spanje, latende de Hertogin van*
„ *Parma in 't bestier. De burgerlyke oorlog be-*
„ *gint in Vrankryk, als mede de beroerten in*
„ *Schotland. Een landjuweel wordt te Antwer-*
„ *pen opgerecht. Te Douai wordt eene hooge*
„ *school gemaakt.*

Dit alles onder vier Bourgognische en vier Oostenrykscbe Overheeren, bevat eenen tyd van omtrent tweehondert jaren.

NEDERLANDSCHE HISTORIE.

EERSTE BOEK.

Beschryving der Nederlanden.

Nederduitschland, of *Nederland*, by de Latynen gemeenlyk *Belgium* genoemd, begrypende in zich XVII Provinçiën, zo als wy in 't vervolg nader zullen toonen, heeft van allen tyde, zo verre 'er eenig geheugen van is, een vroom en vry Volk gehadt, dat geene groote dienstbaarheid lyden kon; maar zich meestendeels in vryheid onderhouden heeft. In Provinçiën verdeelt, hebben zy, op zekere voorwaarden, wel Overheeren aangenomen, maar altoos toegezien, datze niet te groot, nog te magtig wierden, hen daarom meest door wetten en voorwaarden verbonden houdende. Deze Provinçiën en Overheeren, dus in vrede levende, en in nood met elkanderen aanspannende, hebben menigmaal, tegen de Romeinen en andere, groote daaden uitgevoerd; als mede tegen de Turken en Sarazenen gelyk blykt, door Godefroi de Bouillon, en andere Koningen van Jeruzalem, en Boudewyn van Vlaanderen, die het Keizerryk van Constantinopolen wonnen, en dergelyke andere meer: zo, dat zy altyd groot geacht, geëerd, en ontzien zyn geweest. Met een woord, een Volk van welk *Cornelius Tacitus* getuigt, dat de Franschen streeden om vryheid, de Duitschers om

buit

UNIV. OF MICH.

PHILIPS VAN VALOIS,
bygenoemt de STOUTEN,
Hertog van Bourgogne, Grave
van Vlaanderen, Artois, enz.
GESTORVEN IN DEN OUDERDOM
VAN 70 JAREN MCCCC IIII.

J.P. direx.

buit; maar de Bataviers, of Nederlanders, om eer en roem: daarom de Romeinen hen hielden voor gezellen en vrienden van het Roomsche Volk, hun geenen anderen last opleggende, dan uit hun Volk te mogen ligten voor hunne Krygsbenden: van verdere dienstbaarheid kunnen wy by de oude Schryvers niet vinden.

En om hunne vroomheid en getrouwheid, werden ook door de Roomsche Keizers uit hun Trauwanten en Lyfwachten verkooren: Doch eenige eeuwen daar na, vindt men, wegens gebrek aan Schryvers, weinig van hun, als mede van andere Landen beschreven; maar wel veele verdichte zaken. Ten laatsten, zyn alle deze Nederlanden, tusschen de Rivieren de Eems en de Somme geleegen, uitgezondert de Landen van Gulik, Kleef, Berg, Mark, Luik, en eenige anderen, in minder dan twee hondert Jaaren aan elkanderen gehecht geworden, onder een Hoofd, door vier Fransche Heeren, Hertogen van Bourgogne, en vier Oostenryksche Vorsten, tot nu toe onder de regeeringe van Philips den tweeden, Koning van Spanje, Zoon van Keizer Karel den vyfden.

Deze Provinçiën, of Landen, zyn gemeenlyk XVII in getal gereekent; maar in onze tyden; hebben zich een grooter getal ter gemeene vergaderingen vertoont, eischende stem onder de *Generaliteiten*, zo dat het rechte getal daar van geheel onzeker zy. Hoe deze Landen, zo door huwelyken als anderzints, onder een Hoofd aan elkanderen zyn gekomen, dunkt ons niet ondienstig eerst te verhaalen.

Lodewyk van Male, van zyn Vaders wegen Graaf van Vlaanderen, Nevers, Retel, Salines, Antwerpen en Mechelen; en van zyn Moeders zyde Graaf van Bourgogne en Artois, hadt by zyne vrouwe Margareta, Dochter van Jan den der- Lodewyk van Male Graaf van Vlaanderen.

1369. derden, Hertog van Braband; maar eene Dochter, mede Margareta genoemd. Deze trouwde, in den Jare 1369, te Gent, aan den Jongsten Zoone van *Jan*, Koning van Vrankryk, genoemd *Philips de Valois*, Hertog van Bourgogne, die, om verscheide vrome daden, eenen bynaam hadt, den Stouten, voornamelyk ook, om dat hy in den Slag by Poitiers, voorgevallen in den jaare 1356, zynen Vader tot den laatsten toe bybleef, met welken hy van de Engelschen gevanglyk in Engeland gevoerd werdt.

Philips de Stoute, Hertog van Bourgogne. Dees Philips de Stoute, was een dapper, kloekmoedig en verstandig Heer, noodzakende, tot drie reizen, Karel den zesden, Koning van Vrankryk, om met al zyn magt te hulp te komen, den voornoemden Graaf Lodewyk, zynen Schoonvader, tegen die van Vlaanderen en Gent oorlogende, welke oorlog wel vyf, of zes jaren duurde, hebbende de beide partyen in alles geen gelyk, of ongelyk. Doch eindelyk, na den dood van Graaf Lodewyk van Male, heeft dezelfde Hertog Philips, tot de regeeringe komende, het alles beslist.

Uit dezen Philips de Valois, en Margareta van Vlaanderen, zyn gebooren Jan de Valois, bygenoemd den Onvertzaagden, Hertog van Bourgogne, Graaf van Vlaanderen, Bourgogne, Artois, enz. Antoni de Valois, Hertog van Braband, Limburg, enz. en Philips, Graaf van Nevers, met nog verscheide Dochters. Zyn oudste Zoon Jan, trouwde met Margareta, Dochter van Willem van Beijeren, Graaf van Henegouwe, Holland, Zeeland en Vriesland. Zyn tweede Zoon Antoni, deede hy huldigen tot toekomenden Hertog van Braband, als Erfgenaam zyner Moeje, Vrouwe Johanna van Braband, Dochter van Hertog Jan den derden, welke getrouwt hadde Wencelaüs van Luxemburg, zonder kinderen by

hem

JAN, bygenoemt de ON-
VERTSAAGDE,
*Hartog van Bourgogne, Graaf van
Vlaanderen, Artois, enz.*
GESTORVEN, NA ENE XV JARIGE REGEERING,
IN DEN OUDERDOM VAN 48 JAREN,
M CCCC XIX.

J.P. direx.

hem te hebben. En hoewel Braband, na 't overlyden van Hertoginne Johanna, verstorf op den oudsten Zoon Jan, nogtans bewoog zyn Vader de Staaten van Braband zo, door den Heer van Wezemale, dat zy dezen zynen tweeden Zoon Antoni, tot toekomenden Heer huldigden, mits hun overgevende het land van Ryën, waar van Antwerpen de hoofdstad is, in dien tyd onder Vlaanderen behoorende, hechtende het zelve toen voor eeuwig onder Braband. Doch dees Antoni, Hertog van Braband en Limburg, werdt met zynen Jongsten broeder Philips, Graaf van Nevers, in den Franschen oorlog tegen de Engelschen, in den slag by Azincourt by Terrouane, in den jare 1415, verslagen, nalatende twee Zoonen, Jan en Philips, beide naderhand Hertogen van Braband; welke zonder wettige kinderen stervende, is dit Hertogdom gekomen onder de Kinderen van hunnen oudsten Broeder, als in 't vervolg blyken zal. 1415.

Hertog Philips de Stoute is, in den jare 1404, te Halle by Brussel gestorven, zeventig jaren oud zynde: hy was een vroom, kloekmoedig en verstandig Vorst; groot, sterk en bruin; breed van schouderen, voorhoofd en borst; hebbende blauwe groote oogen, en een manlyk weezen; dragende, naar de gewoonte van dien tyd, zyne hairen lang op zyne schouderen, hebbende eenen zwarten geschooren baard; zyne neus was krom en bultachtig; zyne kin lang, en zyn mond wat gapende; hy was meestentyd gezond en welvarende, staatig van weezen en aanzien, doch zeer gemeen en spraakzaam. Dood en gedaante van Hertog Philip.

Zyn oudste Zoon Jan, was de opvolger in alle zyn Vaders en Moeders Heerlykheden en Landen, als reeds gezegt is, regeerende na zynen Vader, vyftien jaren: Dees was een stoutmoedig en ontzachlyk Vorst, bygenoemd den Onvertzaagden; 1415. Jan de Onvertzaagde, Hertog van Bourgogne.

 wor-

wordende van zynen Vader, in den jare 1369, naar Hongariën gezonden tegen den Turk, met een groot Leger en veel Franschen en Nederlandschen Adel, ter hulpe van Keizer Sigismundus, daar hy van den Turk Bajazeth gevangen, en eindelyk op tweehondert duizend Fransche Kroonen rantzoen, dat toen ter tyd veel geld was, gesteld werdt. t'Huis gekomen, volgde hy zynen Vader in de vyandschap tegen den Hertog van Orleans, Broeder van den Koning van Vrankryk, om de bestiering van dat Koningryk, geduurende eene uitzinnige ziekte, die Koning Karel den VI[den] alle jaren overkwam, waarom hy ten laatsten, drie jaren na zyn Vaders dood, den zelven Hertog van Orleans, in den jare 1407, op eenen avond binnen Parys deedt ombrengen; bekennende des anderen daags, deze daad in den Raad des Konings, gelyk ook daar na aan de vier leeden van Vlaanderen, aantoonende daar toe groote redenen gehadt te hebben; namelyk, wyl dezelve Hertog twee Dauphins, de oudste Zoonen des Konings, de een na den anderen hadde doen vergeven, en nu ook naar de Kroon stondt, hebbende het leven en lighaam van zynen broeder betovert: dat het geoorloft was Tyrannen te dooden, en dergelyke redenen meer. Uit dit geval ontstonden groote oorlogen onder de kinderen van Orleans, en derzelver aanhangers, om hun Vaders dood te wreeken; ondertusschen
1418. werdt 'er wel tot zes reizen vrede gemaakt; doch was van geenen duur. Het geschiedde onder andere, in den jare 1418, dat die van Parys, welke altoos goed Bourgognisch waren, in eenen oploop ontboden, Jan de Villers, Heere van Lisleadam, met Bourgognische Soldaten van Pontoise; deze in de Stad gekomen, hebben die van Parys, door haat op die van Orleans, om dat zy, en

Oorlog tusschen de Bourgognische en Orleansche.

voor-

voornamelyk de Graaf van Armeniac, geenen vrede wilden maken, eenen grooten moord onder hunne tegenpartyen aangerecht, en onder anderen verslagen, den Graaf van Armeniac, Constabel van Vrankryk, Hendrik, Graaf van Marle, Cançelier, den Heer Raimonet de la Geurze, den Graaf van Granpré, de Bisschoppen van Reins, van Constantyn, Bajeux, Evreux, Senlis en Sainctes, den Abt van St. Corneille: doch eenige Kardinalen werden behouden; maar wel hondert en zestig Edelen vermoord, en van de anderen wel tot zestienhondert toe. De lighamen der grootste Heeren werden moedernaakt langs de straaten gesleept, wel drie dagen lang, met Bourgognische Kruisfen in hun naakte vleesch gesneeden. De Koning, die zelf in de Stad was, was 'er niet zeer tegen; maar de Dauphin Karel, vluchtte uit de Stad, en hield het met die van Orleans, kunnende de Koning en Koninginne hem niet beweegen. Ondertusschen werdt Rouaan en geheel Normandiën van de Engelschen ingenomen; doch om den zelven te wederstaan, werdt 'er eenen bedrieglyken vrede gemaakt, en plechtig bezwooren tusschen den Dauphin en die van Orleans, met Hertog Jan. Daar na hebben zy andermaal eene t' samenkomst belegt te *Montereau fault Jonne*, om over 's Lands bescherminge te handelen: daar de Hertog, gekomen zynde op eene brug, met een staketzel afgeslooten, alleen van tien Heeren verzeld, langs eene deur door het staketzel gegaan is, om den Dauphin eerbied te bewyzen en te groeten, en leggende op zyne rechter knie, bloots hoofds (naar de gewoonte van dien tyd) hem groetende, werdt hy van de bystanders deerlyk vermoord, op het bevel van den Dauphin, die gewapent over eene balie lag, en zyn zwaerd ook hadt uitgetrokken.

1418. Moord van Parys

Jan de Onverzaagde, Hertog van Bourgogne, te Montereau 1419 vermoord.

1419. Dit geschiedde den 10den van Herfstmaand, in den jare 1419, en is oorzaak geweest van den twist, wraak en oorlog, die sedert tusschen Vrankryk en het huis van Bourgogne is geweest, waar door de Engelschen by na geheel Vrankryk overwonnen, tot dat, na verloop van zestien jaren, deze moord, door de goedheid van zynen Zoone Philips, heerlyk verzoend werdt.

Klare oordeelen van God. In deze moorden en meineedigheden straald door, Gods wys, goed en rechtvaerdig oordeel, anderen tot waarschuwing; want bloed eischt bloed: immers men zag na den dood van den Hertog van Orleans, (schoon hy zulk eene straf wel verdiend had) dat Hertog Jan nooit geene rust genoot; maar Gods hand overal gevoelde.

De voorgenoemde moordenaars van Parys, onder den Heere van Lisleadam, werden in die Stad met pestilentie geslagen, zo dat van dezelve binnen drie maanden wel tagtig duizend menschen, zo Edele als onedele, storven. Zelfs werdt de Heer van Lisleadam daar na te Brugge verslagen, van wien men in Vlaanderen nog een Liedje zingt. De Dauphin en zyne aanhangers werden elendig vervolgt en verstooten, tot dat hy zich met God en den Hertog van Bourgogne, Philips den Goeden, verzoende: hy werdt Koning Charles, of Karel de VIIde genoemd, echter werdt hy tot zynen dood, van zynen wederspannigen Zoon geplaagt.

Gedaante en dood van Hertog Jan. Op deze wyze kwam Hertog Jan, bygenoemd de Onvertzaagde, aan zynen dood, wanneer hy agtenveertig jaren oud was, en vyftien jaren geregeerd hadt. Hy was een hoogmoedig, vermeten, ongerust, streng en stout Vorst: een groot krygsman, verslaande in eenen slag over de dertig duizend Luikenaars: zeer bemind, niet alleen onder den Adel; maar ook onder het gemeene volk. Hy was van eene middenmatige lengte, breed en ge-

gezet van lighaam, sterk en gezond, wel in 't vleesch, smal van aangezicht en voorhoofd: hebbende kleine grauwe oogen, straf van gezicht, bruin hair en vleesch, gelyk zyn Vader en Moeder, de neus en kin wat lang, de mond wat gapende, doch zo veel niet als zyn Vader, dragende lange hairen en eenen geschooren baard: in 't kort, men kon aan hem in allen deelen een onvertzaagd weezen bemerken. 1419.

Na Hertog Jan, kwam tot de regeering, zyn eenige Zoon Philips, als hy drieëntwintig jaren oud was: en had eenen bynaam, den Goeden. Dees gebooren uit eene Dochter van Willem van Beijeren, Graaf van Henegouwe, Holland, Zeeland, enz. was een goedaardig en verstandig Heer, zich aanstonds begevende ter wraakneming over den dood van zynen Vader, trok naar Vrankryk by den Koning, en maakte vrede tusschen Vrankryk en Engeland, zo dat Hendrik, de vyfde van dien naam, Koning van Engeland, zoude trouwen met Catharina van Vrankryk, dochter van Koning Karel den zesden, wiens opvolger der kroone van Vrankryk hy zou worden, uitsluitende en geheel ontervende Karel den Dauphin, om den voorverhaalden moord van Philips Vader. Dit huwelyk volbragt zynde, is daar uit gebooren Hendrik de zesde, Koning van Engeland, die, na 't overlyden zo van zynen eigen, als van zyn Moeders Vader, Karel den zesden, Koning van Vrankryk, nog maar een kind zynde, gekroond werdt tot Koning van Vrankryk en Engeland: en dus voerden de Engelsche, Bourgognische en Fransche, den oorlog tegen den Dauphin, die zich, na zyn Vaders dood, noemde, Karel den zevenden. Maar dewyl in Engeland eenen twist gereezen was, zo om de beheersching als om den titel der kroone, tusschen de

Philip de Goede Hertog van Bourgogne.

hui-

1435. huizen van Lancaster en Jork, de witte en rode roze, zo hebben de Engelschen allengskens de bezitting in Vrankryk verloren, en dus is ook Hertog Philips; met 'er tyd van de Engelschen vervreemt geworden, te meer, doordien de Regent van Engeland, Hertog van Glochester, Oom van den Koning, ten huwelyk genomen hadt Vrouwe Jacoba, Dochter en erfgename van den Graaf van Henegouwe, Holland, Zeeland en Vriesland, die nogtans getrouwt was, met Jan, Hertog van Braband, den vierden van dien naam, beide Neef en Nicht van Hertog Philips, die zich met haren man, den Hertog van Braband, niet kon verdragen; maar hield zich als van hem gescheiden, om datze te na in den bloede waren, zynde Zusters en Broeders kinderen. Dees Hertog van Glochester, kwam gewapenderhand (doch te vergeefs) in Henegouwe, en daar na in Holland, om zyn Vrouws Landen in bezit te nemen, daar Hertog Philips zeer tegen was, dewyl de vier Landen, wanneer Vrouw Jacoba zonder Nazaat overleed, op hem verstorven. Door deze en dergelyke oorzaken, heeft hy zich verstandig bedacht, en tot de verzoening met den Dauphin laten beweegen, die niet afliet (door Pausen en Kardinalen, ook door het Concilie van Bazel,) hem, voorhoudende Gods wraak, te verzoeken en te bidden ter verzoening, zich over het dooden van zynen Vader onschuldigende weegens zyne jongheid, en door kwaden raad verleid te zyn. Dus werdt te Atrecht, eenen vrede gemaakt, in den jare 1435, na zestien jaren geoorlogt te hebben. Dees vrede was tot groot voordeel en eere van den Hertog, die veel land en rechtsgebied daar door verkreeg, en eene goede wraak en eerlyke voldoening over zyn Vaders dood hadt. Door dezen vrede en om andere deugden, verkreeg hy den bynaam van den Goeden;

Jacoba, Gravinne van Henegouwe, Holland enz. trouwt met den Hertog van Glochester, waar door Hertog Philips van de Engelschen vervreemd.

Hertog Philips maakt vrede in Vrankryk.

als

PHILIPPUS, bygenoemt de GOEDE,
Hertog van Bourgogne, Brabant, Gelderland &c. Grave van Henegouwen, Holland, Zeeland &c.
GESTORVEN IN DE OUDERDOM
VAN 72 JAREN
M CCCC LXVII.

J. P. direx.

als ook om dat hy den Hertog van Orleans, wiens 1435.
Vader te Parys door zynen Vader vermoord was, en dus zynen Grootsten vyand behoorde gerekent te worden, verlost heeft uit de handen der Engelschen, wiens gevangen hy vyfentwintig jaren geweest was, na den slag te Agincourt, betalende voor zyn rantzoen twee hondert duizend goude kronen, dat in dien tyd veel geld was, gevende denzelven daar boven zyne Zuster Maria ten huwelyk, en blusschende daar door uit den haat van den Hertog van Orleans, wegens den moord door zynen Vader begaan.

Grote deugd van Hertog Philips aan den Hertog van Orleans bewezen.

Aan dezen Hertog Philips (reeds Hertog van Bourgogne, Graaf van Vlaanderen Bourgogne, Artois, Palatyn, enz. Markgraaf van het Heilig Ryk, Heere van Salins en Mechelen) verstorven, in den jare 1429, door het overlyden van Diderik, Graaf van Namen, het Graafschap van Namen, te vooren door denzelven gekocht: in den jare 1430, door den dood van zynen Neef Philips, Hertog van Braband, zonder kinderen stervende, de Hertogdommen van Lotteringen, Braband en Limburg: en in den jare 1436, door het overlyden van zyne Nichte, vrouwe Jacoba, die mede zonder kinderen storf, daar hy niet wel mede leefde, de Graafschappen van Henegouwe, Holland, Zeeland en Vriesland. Het Hertogdom Luxemburg is ook aan hem gekomen in den jare 1443, wanneer vrouwe Elizabeth, Hertoginne van Luxemburg, en weduwe van zynen overleeden Oom Antoni, Hertog van Braband, door gebrek aan behoorlyke gehoorzaamheid harer onderdanen, met hem in zo verre is over een gekomen, dat zy hem aanstellende als Voogd, het Hertogdom heeft overgedragen, mits zo lang zy leefde een zeker jaargeld behoudende. Dus zyn onder dezen Hertog Philips den Goeden, alle de volgende landen, aan een, en onder het zelf-

Philips de Goede, Hertog van Bourgogne, Lotharinge Braband enz.

Magt en grootheid van Hertog Philips.

1443. zelfde hoofd gebragt, namelyk, beide de *Bourgognes*, Braband, Limburg, Luxemburg, Vlaanderen, Artois, Henegouwe, Namen, Holland, Zeeland, Vriesland, Mechelen, en 't Markgraafschap van het Heilig Ryk.

Regt de orde van 't gulde Vlies 1430 op. Heeft ook aanmerkelyke hofregeering ingesteld.

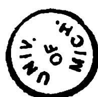
Hertog Philips heeft ter dezer oorzake vele oorlogen gevoerd, die van Gent en Luik getemt, en de orde van 't gulde Vlies van het huis van Bourgogne opgerecht, wanneer hy, in den jare 1430, te Brugge trouwde met Izabella van Portugal: ook heeft hy ingesteld de ordening zyner hofregeeringe, met alle de ampten zo als die het huis van Oostenryk en Spanje nog gebruiken: hy was een goed, verstandig en vroom Heer, zeer uitwendig, prachtig, kostelyk en uitmuntend in kleding, huisçieraden, gasteryen en wat des meer is, strydbaar en stoutmoedig, nogtans vredelievend en ontzagelyk voor zyne vyanden. Mahometh de groote Turk vreesde niemant meer dan hem. De Engelschen, Franschen, Pauzen, Keizers, Koningen, Hertogen en Graven zochten zyne vriendschap, welke alle zyne hulpe, deugd en groote mildadigheid ondervonden hebben.

Wysheid, magt, vroomheid, deugd en mildheid van Hertog Philip.

Zyn dood.

Niet te min is hy gestorven de rykste Vorst, waar van in langen tyd gehoord is, hebbende nogtans agtenveertig jaren oorlog gevoerd, zonder zyne onderdanen door zware lasten te drukken, waarom de landen in zynen tyd zeer bloeiden. Hy was een man gezond van lighaam, hebbende een treflyk en manhaftig weezen, bleek en lootverwig van aangezicht, middenbare grauwe oogen, eene hooge gebulte neus, fraaije mond, ligt bruine hairen, hangende tot op zyne schouderen, dragende eenen geschooren baard. In 't stryden, zo te voet als te paerd, kon men hem by de beste vergelyken, traag tot gramschap, maar

zeer

UNIV. OF MICH.

CARΟLUS, bygenoemt de STOUTE,
Hertog van Bourgogne, Brabant, Gelderland &c. Grave van Henegouwen, Holland, Zeeland &c.
GESTORVEN IN DE OUDERDOM
VAN 44 JAREN
DEN 5 JANUARY M CCCC LXXVII.

J.P. direx.

zeer te vreezen; doch die zich ongeveinst ver- 1467.
ootmoedigde, vergaf hy ligt.

Hy liet maar eenen wettigen Zoon na, Karel genoemd, doch wel veertien bastaarden, welker nakomelingen vele tot grooten staat verheven zyn. Hy is te Brugge gestorven, in den jare 1467, in den ouderdom van tweeënzeventig jaren, na agtenveertig jaren geregeerd te hebben, van waereldsche eere en staten ten volle verzadigt, zynde hem het Keizerryk genoeg aangeboden; doch heeft het niet willen aannemen.

Karel de Strydbare, Hertog van Bourgogne.

Na zynen dood, is zyn eenige Zoon, Karel de Valois, aan de regeeringe der Nederlanden gekomen, vierendertig jaren oud zynde, en bygenoemd den Strydbaren Karel van Bourgogne. Hy belastte de ryke Landen wat meerder dan zyn Vader, wegens de gedurige oorlogen dien hy voerde tegen Vrankryk, Luik, Lotteringen, Duitschen en Zwitzers.

Het Hertogdom Gelre en 't Graafschap Zutphen aan Bourgogne gevoegt.

By de erflanden, door zynen Vader aan hem nagelaten, heeft hy nog gevoegd, het Hertogdom van Gelder, en het Graafschap van Zutphen, 't welk Hertog Arnoud van Egmond aan hem verkocht, voor tweeënnegentig duizend gouden kronen, mits zo lang hy leefde een jaarlyks jaargeld behoudende, en stervende bevestigde hy den verkoop in zyn uitterste wil, makende Hertog Karel tot Erfgenaam, en zynen Zoon Adolf om zyne wederspannigheid ontervende: dewyl hy hem zes maanden lang gevangen gehouden hadt. Waarom hy, in den jare 1473, bezit van Gelderland nam. Toen ter tyd heeft hy ook gekocht het recht van Gerard, Hertog van Gulik, met toestemminge zyner zoonen, Willem en Adolf, en met bewilliginge van Keizer Frederik den derden, voor tagtig duizend Rynsche goud guldens. den 20sten van Wiedemaand 1473, houdende zynen Zoon Adolf van Egmond te Kortryk gevangen,

1473. daar hy bleef tot na den dood van Hertog Karel, tot dat de Gentenaars hem verlosten, en hem hunnen Kapitein maakten tegen de Franschen, van welke hy voor Doornik verslagen werdt. Hy liet eenen Zoon na, Karel genoemd, die daar na ook te Bethune, met den Grave Engelbert van Nassau, door de Franschen gevangen, en door dezelve naar Gelderland gezonden werdt. In 't vervolg oorlog voerende, in het jaar 1536, tegen Keizer Maximiliaan, Koning Philips, en tegen Keizer Karel den vyfden, tot dat de zaken bygelegt wierden, maakte hy den Keizer andermaal erfgenaam na zyn overlyden, en storf in den jare 1538, 't welk wy in 't vervolg omstandiger verhalen zullen. Dees Hertog Karel de Strydbare, zocht van alle de landen een Koningryk te maken, belovende ten dien einde aan den Zoon van Keizer Frederik den derden, zyne eenige Dochter ten huwelyk, en zouden de Nederlanden genoemd worden, het Koningryk van Bourgogne, wyl Bourgogne te vooren een Koningryk geweest was. Ook trachtte hy te worden *Vicarius*, of Stadhouder des Ryks, en van den Keizer te kopen het recht, dat dezelve heeft over de vier Bisschoppen, tew: van Utrecht, Luik, Camerik en Doornik. Wanneer hy hier over, in den jare 1473, te Trier met den Keizer handelde, en al den toestel om zulks te volvoeren, zelfs de Kroon tot het nieuw Koningryk van Bourgogne al gemaakt was, is, door toedoen des Konings van Vrankryk, Lodewyk den elfden, enen nayver tusschen den Keizer en hem gestookt, zo dat de Keizer, zonder afscheid te nemen, zeer schielyk vertrok, waar door dit voornemen verydeld werdt, echter zyn deze Nederlanden in alle verbonden genoemd, het huis van Bour-

Karel van Egmond en Graaf Engelbrecht van Nassau, door de Franschen gevangen.

Hertog Karel zoekt de Nederlanden tot een Koningryk van Bourgogne te maken, in den jare 1473.

gogne,

gogne, daar zy meenden een Koningryk te zyn.

Hertog Karel was een streng, straf en hoogmoedig Vorst, zeer eigenzinnig en eergierig, nemende groote overwinningen voor, als van Lotteringen, Savoijen en Zwitzerland, om dus eenen weg te banen, ter bedwinging van Italie en andere Landen, waarom hy door Vrankryk, Duitschland, Italie en Spanje, gevreesd werdt; en ook de Engelsche, met alle de omleggende Vorsten en Prinsen, zyne vriendschap yverig gezogt hebben: doch is eindelyk, door toedoen van den listigsten Koning van Vrankryk, Lodewyk den elfden, van de Lotteringers en Zwitzers, na drie byzondere Veldslagen, overwonnen, waar in hy zelf sneuvelde, den vyfden van Louwmaand 1477, door het verraad van eenen Italiaanschen Graaf, *Campebasso*, die hem in het beleg van Nancy diende, werdende drie dagen daar na, met drie wonden gewond, geheel naakt en bevroosen, gevonden in eene plas waters, gelyk zulks heel naukeurig beschreeven is, in de Historie door *Philippus Comminëus*.

Grootmoedigheid van Hertog Karel.

Hertog Karel by Nancy verslagen.

Dus is die grootmoedigste, magtigste en strydbaarste Vorst van het Christenryk ten zynen tyde, welke zich eenen anderen Alexander, of Karel den grooten meende te maken, door de arme onnoozele Zwitzers, en den Hertog van Lotteringen (een jongman van drie en twintig jaren) verslagen geworden: wanneer hy vierenveertig jaren oud was, nalatende eene eenige Dochter, Maria genoemd.

Hy was een man middenmatig van lyfsgestalte, wat korter dan zyn Vader, sterk en breed gezet van leeden, lyvig van vleesche, wat lang van aangezicht, breed van voorhoofd, hebbende

Gedaante en levenswyze van Hertog Karel.

bruine ogen, een scherp gezicht, en manlyk, lang van neuze, beneede wat dik, de kin mede lang, bruin van hairen en baard, loot-of-aschverwig van koleur. Hy vondt 'er weinige zyns gelyk, die zo wel armoede, koude, hitte, honger, dorst, en alle ongemakken konden lyden. Hy was niet geneegen tot vrouwspersonen; maar heel kuisch en matig, zeer straf tegen de verdrukkers der armen, en een goed Rechter.

Waarom wy hier verhalen een gedenkwaerdig voorbeeld van goed recht: wanneer, in den jare 1469, Hertog Karel getrokken was om zyne Landen te bezoeken, de gemeene klachten te hooren, en het recht uit te spreeken onder zyne onderdanen, geschiedde dit verhalenswaerdig geval. Een dapper Edelman (gelyk Pontus Heuterus van Delf beschryft) die eertyds onder Hertog Philips goede diensten gedaan, en een aanzienlyk bevel in den oorlog gevoerd hadt, zo dat hy daarom tot het groot amp; van Stadhouder verheven was, en ongetrouwt zynde, het Hof volgende, heeft menigmalen t'huis gelegen, by eene eerbare Vrouwe, die zedig, heel schoon, en boven al van eene onverwinlyke kuisheid was, op welke hy verliefde; hare eerbaarheid, die hem behoorde te rug gehouden te hebben, zettede hem te meer aan, zo dat hy eindelyk aan haar openbaarde zyne gestadige liefde en hartstocht, belovende zeer geheim te zyn, gebruikende veel meer zulke woorden als de liefde voortbrengt. De Vrouw dit hoorende, wierd zeer beschaamt, en zeide, dat zy aan haren man trouwe belooft hadt, die zy wilde nakomen, wyl hy voor haar een goed, beleeft en mild man was, waarom zy dezen Edelman verzocht, zulke trouwe, eenigheid, en liefde, tot groote schande

Zeldzaam geval van rechtsoefening, over het schenden ener eerbare vrouwe door een Officier.

de

de voor zich zelven, aan zyne Waerdinne toch niet te willen besmetten; radende hem eene Vrouw te trouwen, wyl 'er overal vele ryke en schoone Dochters, schoonder dan zy, waren, uit dezelve kon hy 'er eene naar zyn zin verkiezen, waar by hy in den echten staat kinderen zou kunnen winnen, enz. Doch deze ontstooke liefde wierd door de verstandige weigering, meer brandende dan geblust, waar door hy haar met giften en gaven heeft besprongen, haar eenen hoop goud voorleggende, en met vleijende woorden biddende, daar van haar genoegen te nemen, ook uitzoekende alle fraaiheden en vrouwen verçierselen, die men begeeren kon, waar door zy al haar 's gelyken en geslacht zou kunnen te boven gaan, daar nog byvoegende, dat hy van den Hertog voor haren man een ampt zou verwerven, het gene den zelven niet alleen tot eer; maar ook zeer voordeelig zoude zyn. Doch ziende dat deze Vrouw onbeweeglyk, en hare eerbaarheid niet te overwinnen was; ja, dat daar door zyne liefde brandender wierdt, heeft hy verscheide gedachten gevoed, en voorgenomen om haar, door schelmachtige en listige middelen, tot zynen wil te krygen. In dezen tyd regeerde 'er over al verscheide partyschappen, als Hoeksche en Kabeljauwsche, en dergelyke meer. Hertog Karel hadt, tot demping van zulke samenrottingen, scherpe Plakaten uitgegeven, om dezelve te straffen. De man van deze eerbare Vrouwe werdt beschuldigt, van eene geheime samenzweering; en zulks op het grondgebied van dezen Stadhouder, waarom hy den zelven des nachts deede vangen, wegens liefde omtrent deszelfs Vrouwe. De arme Vrouw deede aanstonds al wat in haar vermogen was, om haren man te verlossen, doch te vergeefsch, eindelyk merkende dat

haar mans leven het meeste afhing van den Officier, of Stadhouder, en denkende, dat de voorgaande liefde, wyl het eenen geruimen tyd geleeden was, wel verstorven zou zyn, zo nam zy voor om by hem voor haren man te spreeken; waar op zy zich naar zyn huis begaf, en hem te voet viel, vele redenen van haar mans onschuld bybrengende, biddende, met vele tranen, haar haren man te willen vergunnen en te helpen, wegens de oude vriendschap, en ter gedachtenis, dat hy veelmalen by haar hadt t'huis gelegen, dat zy beide zulks eeuwig zouden erkennen en zoeken te vergelden, waar zy immer konden, of mogten, en dergelyke beweegende woorden meer. De Stadhouder hield zich eerst, of men van 's mans misdaad verzeekert was, en dat daarom de zaak veel zwaarder ware, dan zy zich wel verbeelde; dat de Hertog het Plakaat wilde uitgevoerd hebben, en men genoodzaakt was, zynen Vorst te gehoorzamen, of men moest trachten by den zelven genade en vergeving te verwerven, enz. Hier op bad zy hem den besten raad te geven: dog hy de zaak, op vele wyzen, dubbelzinnig keerende en wendende, heeft het stuk zo zwaar gemaakt, dat de Vrouw eindelyk al haren moed begon op te geven. Hy zulks merkende, zeide, met zware zuchten en medelyden, om uwen wil, zal ik gaerne myn lyf en goed wagen, en voor uwen man by den Hertog ten goede spreeken, schoon gy myn leven, om u in groot gevaar staande, versmaad en veracht hebt, echter wil ik u beloven, dat ik genade voor uwen man verkrygen zal, indien gy mynen vriendelyken wil zult toelaten, nu wy hier te samen en alleen zyn, enz. Wat kon een eerbaar hart, in zulk eene benaauwtheid doen, of zeggen? de witte oogschellen en wangen der Vrouwe werden onge-

ongeveinst rood, overlopende van tranen, haar bloed verandert den loop in hare aderen, en beweegt het gansche lighaam, het aangezicht geheel schaamrood wordende: de liefde voor haren man stryd met hare trouw en eerbaarheid; doch deze alle worden overwonnen, en de vryheid van haaren wil was reeds in een deerlyke slaverny gebracht: De Stadhouder zulks merkende, kon in haar niet langer lyden, of zien, dien stryd van verschillende hartstochten, waar door zy niet kon spreeken; maar steeds weende en zuchtte, wierp haar met geweld op het bedt, daar zy nogtans niet zeer tegen streed, en zynen wil volbracht hebbende, kon zyne dolle liefde egter niet rusten; maar bedacht, hoe hy haar daar na alleen zou kunnen genieten. Hy haar nu ten besten troostende, beloofde vast, om met ernst aan den Hertog voor haar mans leven te schryven, en liet haar naar huis gaan. Zy niet ophoudende om de verlossinge van haren man te verzoeken, paaide hyze lang met vele beuzelingen en leugenen; doch wanneer hy haar niet langer afzetten kon, zondt hy den Beul, of Scherprechter naar de gevangenis, met bevel dat hy den man als eenen misdadigen het hoofd zou afslaan, en het lighaam en hoofd in eene Doodkist leggen, doch niet te begraven voor dat hy zulks gebieden zou. Ondertusschen hadt hy de Vrouw by zich ontboden, en drie uuren met haar alleen sprekende, gaf hy haar allerlei vriendelyke woorden, en vele fraije en kostelyke giften, nog grootere beloften doende, meenende de Vrouw nu ten vollen verzoend te hebben, en dat ze nu voortaan hem geheel toegedaan zoude zyn, haar bevelende tegen den avond naar de gevangenis te gaan, en haren man, op die voorwaarde als den Hertog belast hadde,

De vrouw laat haar tot oneerbaarheid bewegen, om haar mans leven te redden.

daar uit te halen, ten dien einde haar mede gevende een behoorlyk geschrift, van zyn eigen hand, aan den Gevangenbewaarder, om den man los te laten. De vrouw in de gevangenis komende en ziende haaren man onthalst leggen, viel ter neer, stom van groote verslagenheid; tot zich zelven gekomen, liep, zonder eenen traan te storten, in allen haast naar den Stadhouder, en met gezwollen ogen en mond, brandende van gramschap, zeide zy tegen hem: ik danke u voor myn mans lang verwachte verlossinge, God zal het u eens vergelden, gy hebt het gene gy lange door een kwade list gezogt hebt, werpende toen op de tafel alles voor hem neer het gene hy haar gegeven hadt, en daar op liep zy weg; dog hy zocht haar vast te houden, en badt dat zy hem wilde hooren spreeken, zoekende zich te onschuldigen, dat hy des Hertogs gebod had moeten volbrengen; toonende haar ten dien einde valsche brieven, met aanbieding haar te trouwen, gevende aan haar handen vol goud, en belovende waerelden vol goed; doch te vergeefsch.

De Vrouw wordt haren man, onthalst zynde, gegeven.

Deze Vrouw heeft aan eenige harer getrouwste bloedvrienden de zaak geopenbaard, en daar over geklaagt, die haar troostende raad gaven, hare droefheid te vergeten, en eenige dagen met geduld te veinzen, wyl Hertog Karel binnen korten tyd in de Stad verwacht wierdt, welke, een eerlyk Vorst zynde, goed recht zou doen, en die, wanneer hy van de waarheid onderrecht ware, de moordenaar en schender der eerbaarheid met geene kleine straf zou vry laten. Hertog Karel in de Stad gekomen, daar dit geval gebeurt was, ging de Vrouw, met twee mannen van haar maagschap, naar den Hertog, en heeft zig aan den zelven volgens de rechte waarheid beklaagt. De Hertog de Vrouw alleen ge-

De Vrouw beklaagt zich aan Hertog Karel.

gesproken en ondervraagt hebbende, beloofde haar, dat hy wel zou weeten te straffen, die hy van haar beiden zou schuldig bevinden. Daar na deedt hy den Stadhouder ontbieden, en, in tegenwoordigheid van de Vrouw, door zyne Raadsheeren ondervragen. Zy merkte uit de woorden, gelaat, koleur en 't jagent hart van den Stadhouder, dat hy niet vry van schuld was; vervolgens heeft hem de Hertog in eene kamer alleen gesproken, egter zodanig, dat de Raadsheeren, in 't naaste vertrek verborgen, alles konden hooren, hier gebood hy hem de rechte waarheid te bekennen, het welk doende, zou hy geen reden vinden, om zich over eene onbehoorlyke gestrengheid, of over eenen onrechtvaerdigen Heere te beklagen; doch anders wilde hy de waarheid der zake tusschen hem en de Vrouw, in beider tegenwoordigheid, door pynigen ontdekken, zeggende, door schynbaare teekenen te twyfelen, dat er wat van de zaak waar moest zyn. Zynde het hem zeer wel bekend, dat eene ongeoorlofde liefde selden eenen goeden en rechten raad gaf; daarom moest hy de zaak oprecht, zonder bewimpeling, bekennen, indien hy de Vrouw en zich zelf dienst wilde doen. De Stadhouder op deze wyze overwonnen, door het gezag van den Hertog, en een goed vertrouwen hebbende op zyne genade, wegens groote diensten te vooren hem in den oorlog gedaan, viel hem al schreijende te voet, en bekende geheel oprecht hoedanig de zaak geschied was, dat de vrouw in geenerlei wyze schuld hadt, biddende in alle ootmoedigheid om genade, dewyl het geschied ware door de kracht van eene hevige liefde, belovende, deze Vrouw gaerne tot zyne Huisvrouw te willen nemen, enz. De vrouw dit horende, zeide, dat ze liever met haren onchuldigen man wilde sterven, dan hem te trouwen,

over den Stadhouder.

De Hertog dwingt den Officier de waarheid te bekennen.

wen, van wiens handen nimmer kon afgewasschen worden het bloed van haren man, en die op zulk een schelmachtige wyze hare eerbaarheid geschonden hadt, enz. Daar op werdt door den Hertog last gegeven, aan de Raadsheeren, om tusschen hun beiden vriendschap en een huwelyk te maken, ten grootste voordeele van de Vrouw, zo veel zy immers konden. Deze Vrouw, gedrongen door het gezach der Raadsheeren, en door vele voorname Vrouwen overgehaald, stemde, schoon tegen haar genoegen, het huwelyk toe: Dies de Stadhouder by huwelyksche voorwaarde aan haar toelei, dat, zo hy voor haar stierf zonder kinderen, hy haar erfgename maakte van alle zyne goederen. Deze huwelyksche voorwaarde werdt geschreven, ondertekent en gezegeld, de Vrouw daar van een afschrift nemende, gaven zy daar op elkander de hand, en trouwde voor den Priester. Dit geschied zynde, zeide de Hertog tegen de Vrouwe, Vrouwe bekend gy nu niet volkomen voldaan te zyn, over het ongelyk dat aan u geschied zy? Zy antwoorde met eerbiedinge, ja, genadige Heere. Maar de Hertog zeide, Ik en den Rechter zyn nog niet voldaan: bevelende daar op aanstonds den Stadhouder in dezelfde gevangenis te brengen, daar de man van de vrouwe in gelegen hadt, en onthalst was: daar de zelve, den Scherprechter, den Biegtvader, en eene doodkist vondt. Men vergunde hem twee uuren tyd, om zich tot sterven te bereiden; ondertusschen schreef en zondt de Hertog eenen open brief van zyne eige hand geschreven, behelzende het vonnis des doods en de oorzaak van het zelve. De Stadhouder dus kort en goed gebiecht en berecht zynde, zogt nog genade te verwerven, maar die niet vindende, reikte zynen hals

De Hertog beweegt de Vrouw tot een huwelyk met den Officier.

De Vrou op goede voorwaarden met den Officier getrouwt bekend dat ze voldaan is.

hals aan den Scherprechter, in de zelfde kamer, daar hy, eenige maanden te voren, de man van de Vrouwe (eertydts zynen waerd) hadt doen onthalzen; dus gedoodt, werdt (de Vrouw daar van nog niets wetende) het voorgemelde vonnis over den Stadhouder, van des Hertogs eigen hand, overgelevert, op dat zulks zo den vrienden en het maagschap, als de Vrouw, tot een getuigenis zoude dienen: welke Vrouw op eenen dag van weduwe, bruid, en van bruid weder weduwe werdt, en binnen een jaar twee mannen, op dezelfde plaats, en op dezelfde wyze, doch om verschillende zaken en verdiensten, verloren hadt. Doch deze Juffer heeft, door menigvuldig hartzeer, niet lang geleeft, nalatende zeer ryke voorkinderen door het geërfde goed van den Stadhouder.

De Hertog doet volgens het regt den Officier onthalzen en de Vrouw erft zyn goed.

Dergelyk voorbeeld van een gestreng en goed recht, leest men van Willem den derden, Graaf van Henegouwe, Holland, Zeeland, enz. Die eenen Bailliuw van Zuidholland, om dat hy met geweld van eenen Boer hadt afgenomen en geruild eene vette Koei, daar het zyn ampt was het geweld te straffen, in zyne tegenwoordigheid deedt onthalzen, den Scherprechter het zwaerd zelf in de hand gevende. Dergelyk van *Baldewyn*, den zevenden Graaf van Vlaanderen, die, om geweld en overlast, elf Ridders in zyne zale op eene tafel dwong te staan, en stroppen boven aan den balk vast te maken, stootende met zynen eigen voet de tafel om verre, zo datze verworgt bleven hangen.

Dus hebben wy verhaald, hoe deze Nederlanden door verscheide oorzaken, van vier vermaarde en treffelyke Vorsten, gehecht zyn aan het Hertogdom Bourgogne, waar van zy samen genoemd worden, het huis van Bourgogne, het welk door

het overlyden van den laatsten en strydbaren Hertog Karel verstorven is, op zyne eenige Dochter, Maria, onder welke het byna tot niet is geworden; want de Koning van Vrankryk nam haar af, het Hertogdom en Graafschap van Bourgogne, het Land van Pikardye, Pouthieu, en Bollonois, de Steeden op de rivier de Somme, ook Atrecht, Doornik en meer andere Steeden, als of die, als Leen-appanage (*) van de Kroone van Vrankryk, door geene Vrouwen mogten bezeeten worden. Dit te doen viel den Franschen veel ligter, vermits den meesten Adel, en het Volk van gezach, in de laatste oorlogen en veldslagen, gesneuveld en gevangen waren, welker eenige de Koning in handen wist te krygen, gelyk hy reeds hadt de bastaarden, Antoni en Boudwyn van Bourgogne, de Graaf van Nassau, en andere, om datze hem niet hinderen zouden. Van Krygsvolk waren de Landen ook ontbloot, en, onder voorwendsel van een huwelyk met zynen Zoon den Dauphin, en Vrouwe Maria van Bourgogne, wist hy ook de Gouverneurs of Stadhouders van de Provinçiën, aan zyne zyde te lokken, en daar door ook beroerten in Vlaanderen te verwekken onder zulke, die van het verbond met Vrankryk niet hooren wilden: waarom die van Gent de beste en voornaamste Raadsheeren der Hertoginne, namelyk den Heere van Hymbercourt, en Hugonet, Cançelier, opentlyk en grof genoeg deeden onthalzen. Op deze wyze is het Hertogdom Bourgogne van de Nederlanden gescheiden, en zyn ook de Nederlandsche palen zeer vermindert en vernedert, tot dat zy door het

(*) *Appanage*, is eene zekere somme gelds, inkomsten, of landeryen, die Koningen, Vorsten, Graven, of andere hooge Staatspersonen, by welken het recht van eerstgeboorte ingevoerd is, hun jonger Broederen, of Neven, tot onderhoud en erfdeel plegen te geven.

UNIV. OF MICH.

MARIA VAN VALOIS,
Hertoginne van Bourgogne Braband,
Gelderland, enz. Gravinne van
Henegouwen Holland, Zeeland, enz.
GESTORVEN IN DEN OUDERDOM
VAN 25 JAREN M CCCC LXXXII.

J.P. direx.

het huis van Oostenryk, door middel van het huwelyk van den Aardshertog, Maximiliaan, met de Erfgename, weder ten deele zyn hersteld geworden. 1477.

Maria de Valois, eenige Erfgename van Bourgogne en de Nederlanden, trouwde Maximiliaan van Oostenryk, den agtienden van Oogstmaand, in den Jare 1477. Hy was een dapper, kloekmoedig, vroom en verstandig Vorst, die aanstonds (schoon hy nog jong was, zynde maar agtien jaren oud) den Franschen zocht wederstand te bieden, en zich na zulk eene groote afscheuring overal beschermde, zo, dat'er sedert dien tyd niets meer verloren, maar vele plaatsen weder verkregen werden; ook won hy op de Franschen, in den jare 1479, te Gennegate, by Terroäne, eenen grooten veldslag, door het beleid van Graaf Engelbert van Nassau, en den Heer van Romond, Zoon van den Hertog van Savoije, meest door middel van de Vlaamsche Piekeniers, en dus verhefte de eer van het huis van Bougogne weder, namelyk, de orde van het gulde Vlies, in den jare 1478. Maria, Hertoginne van Bourgogne trouwt Maximiliaan van Oostenryk.

In het vyfde jaar van dit huwelyk, is Vrouwe Maria van Bourgogne gestorven, door eenen val van het Paerd, nalatende eenen Zoon, Philips genoemd, geboren in den jare 1478, en eene Dochter Margareta. Zy storf, zwanger zynde van haar vyfde Kind, in het vyfen twintigste jaar van haren ouderdom, in den jare 1482. In gedaante was zy haren Vader zeer gelyk, blank en vrolyk van gezicht, eene lange kin, en gapende mond, 't welk het geslacht der Fransche Koningen aangeboren was; zy bezat een goed, sterk, en gezond lighaam, zynde van eene goede gesteldheid, aardende naar haren Vader; haar wezen was manlyk, streng, hoogmoedig, stout, of onvertzaagd, en genegen tot eene haastige gramschap, Philips van Bourgogne. Dood, gedaante en levenswyze van Hertoginne Maria.

zynde

zynde zeer bloedryk, geneigt tot toorn, een groote beminnaresse van ware geschiedenissen te lezen, en haren man zeer lief hebbende.

Kort na de dood der Hertoginne Maria van Bourgogne, ontstondt 'er in de Nederlanden twist, oproer en oorlog, voornamelyk in Vlaanderen, tusschen den Aardshertog Maximiliaan, en de Landen, die wy in 't kort zullen verhalen, om datze eenige gemeenschap hebben met de hedendaagsche beroerten van onzen tyd, 't welk een voornaam onderwerp van deze onze gedenkschriften is.

De Staaten Generaal der Nederlanden vonden geraden, na den dood van hunne Oppervoogdesse, Hertoginne Maria, eenen vrede (die lange onderhanden was geweest) aan te gaan met Vrankryk, (wiens magt zy het meeste vreesden) mits een huwelyk makende, tusschen de jonge Princesse, Vrouwe Margareta, (nog geen drie jaren oud) als de tweede erfgename van Bourgogne, en Karel den Dauphin van Vrankryk, ook nog jong. Dees vrede was, in den jare 1482, beslooten, met Koning Lodewyk den elfden, waar in besproken werdt, dat nog de Dauphin, nog Maximiliaan, zouden aannemen de Voogdyschap, of *Gardenoble* over zynen Zone, den jongen Landsheer Philips; maar hem laten, in handen van de Staaten en Heeren van zynen bloede, van 's Moeders zyde, als Adolf van Kleef, en vander Mark, Heer van Ravestein, Philips van Kleef, zynen Zoon, Heer van Wynendaal, de Heer van Beveren, Zoon van den Bastaard van Bourgogne, en nog eenige andere Heeren, als Jacob, Graaf van Romond, eenen Zoon van Savoije, den Heere van Gruithuizen, den Heere van Trasignies, den Heere van Rasfinghem, den hoog Bailliuw van Gent, den Heere van Disfels, met anderen, waar op de Landen toen vertrouwden, dewyl Maximiliaan

De vrede met Vrankryk 1482, steld de voogdy van Hertog Philips in handen van de Heeren van den bloede en de Staaten.

MAXIMILIANUS de I. *by der gratien Gods* ROOMS KEYSER *altyd vermeerderaar des Ryks &c.*
GESTORVEN IN DE OUDERDOM
VAN *60* JAREN
DEN 12 JANUARY M D XVIIII.

J.P. direx.

liaan, de Aardshertog, toen nog een jong Heer was.

Dees vrede met Vrankryk werd uit hoge nood gesloten; en schoon door Maximiliaan ingewilligt en onderteekent, werdt hy door eenen grooten aanhang, die daar hun voordeel in zochten, overtuigd, dat hem in allerlei wyze toekwam en toebehoorde het *Gardenoble*, of de Voogdyschap over zynen Zoon; en by gevolg de regeeringe der Landen. En dewyl hier omtrent overal die hem toegedaan waren, als mede het grootste gedeelte der Staaten en Steden van Braband, als in Henegouwe, ook de Kabeljauwsche zyde in Holland, en die van Zeeland, zo hebben de anderen, voornamelyk de Vlaamingen, hem tegengeweest, daar zy zyne jongheid met zynen aanhang van Hoogduitsch en Bourgognisch Krygsvolk niet wel betrouwden. Waarom Maximiliaan tot geweld overging, en met list Dendermonde innam, in welke onderneeming de Zoon van den Graaf van Hoorne sneuvelde, ook bemagtigde hy Oudenaarde en andere plaatsen.

Aardshertog Maximiliaan tracht met geweld naar de Voogdyschap over zynen Zoon, en de regering der landen.

Aan den anderen kant, lieten die van Gent, zich door den Grave van Romond, en den Heere Adriaan de Vilain, Heere van Rassinghem, geheel regeeren. De Koning van Vrankryk, die zyn voordeel uit den twist zyner nabuuren zocht, trok zich deze zake ook aan, en zondt, tot bystand der Vlaamingen, den Heer van Crevecoeur met eenig Krygsvolk, en dus deede de een den anderen groote schade en afbreuk in manschap.

Vrede tusschen den Aardshertog Maximiliaan en de Vlamingen, te Gent gemaakt 1485.

Wanneer dit reeds twee, of drie jaren geduurd hadt, is deze zaak, door tusschenspraak van goede Heeren, tot eenen vrede gekomen; eerst tusschen die van Brugge, en daar na met die van Gent, door middel van den daar zynde Overdeken, Matthys Paijard, in den jaare 1485, toestaande, dat de Aardshertog Maximiliaan, op

zekere

zekere voorwaarden, Voogd over zynen Zoon zoude zyn. Hier op naar Gent komende, is hem zyn Zoon Philips met de Heeren van den bloede tegen gereden; en schoon die van Gent meenden, dat zy met weinig Krygsvolk weder zouden binnen komen, zo zyn zy met vier, of vyf duizend mannen daar in getrokken, trekkende de grootste Heeren van den Hove in de eerste gelederen, gewapend met de spietse op de schouderen; als Jonker Karel van Gelder, naderhand Hertog, en Graaf Engelbert van Nassau, met meer andere; na hem reed binnen, Maximiliaan, met zynen Zoon Philips, toen zeven jaren oud: in de Stad gekomen zynde, ontstond 'er een gevaarlyk gerucht en oploop, door de baldadigheid van het krygsvolk, het welk eindelyk gestilt, en ten deele gestraft werdt. Alles toegestemt wordende, doch met geen algemeen genoegen, zo vertrok Maximiliaan met zynen Zoon naar Mechelen, daar hy den jongen Landsheer liet, bevelende het oorlogs bewind tegen Vrankryk, aan de Heeren Adolf van Kleef, Heere van Ravestyn, zynen Zoone Philips, Graaf Engelbert van Nassau, Heere van Breda, enz. Met de andere vertrok hy naar Duitschland, daar hy, in den Jare 1486, tot roomsch Koning verkoren werdt. Daar na door Holland weder komende, kwam hy te Katzand aan, en zo te Sluis, verder met eenig Krygsvolk te Brugge, niet zonder groote achterdocht te geven. Te Brugge kwam hem zyn Vader, Keizer Frederik de derde, bezoeken, en in deszelfs tegenwoordigheid werdt de vrede weder vernieuwt.

Ondertusschen werdt de jonge Landsheer te Mechelen opgevoed, onder het opzicht van Vrouwe Margareta van Engeland, *Douariere*, Zuster van Eduard den vierden, Koning van Engeland, en den Heere van Walham, met eenige andere;

doch

doch niet door de Heeren van den bloede, het welk een groot misnoegen en opspraak onder de Leden van Vlaanderen, onder vele van de Staten van Braband, en onder meer andere veroorzaakt heeft, het welke gevoegt, by den overlast die het groot getal vreemd hoogduitsch Krygsvolk den Landen aandeedt, die vernielende en afloopende, en by het beleid van Overften en Edelen, schoon Ingezetenen, echter den Landen onaangenaam, welke alle de gegeve schattingen verslonden, en de platte Landen op aten, onder den dekmantel van eenen oorlog tegen den Koning van Vrankryk, met wien de Landen vrede hadden, als Maximiliaan het verbond, door hem zelf geteeckent, wilde onderhouden; is 'er een algemeen mistrouwen tusschen Maximiliaan, nu roomsch Koning, en de Landen door ontstaan.

1488. Oorzake van nieuwe twist tusschen Maximiliaan en de Vlamingen.

Wanneer Koning Maximiliaan, in Louwmaand van den jare 1488, te Brugge gekomen was, en zyn Krygsvolk omtrent Sluis en Katzand grooten overlast deed, en vele van de Staten Generaal der Landen, te Brugge beschreven, reeds aangekomen waren, zo heeft Koning Maximiliaan ook zyn voordeel gezocht, om de Stad ter zyner verzekeringe meester te worden, waar over de Burgery en Gilden de wapenen op vatteden, en uit naam der Leden van Vlaanderen, en der Staten Generaal, tot hunne eigen veiligheid, hem hebben doen huisvesten op het huis van Kranenburg, daar zy hem eene wacht stelden, welke met alle bescheidenheid en eerbied, zynde alle bloods hoofds, hem een goed onthaal aandeden, stellende in bewaring, of van hem nemende, zyne voornaamste Raadsheeren, voornamelyk de Thesaurier, of die de handeling van het geld gehadt hadden, en onder deze Carondelot, de Cançelier

Koning Maximiliaan werdt 1488. te Brugge van wegens de Landen als gevangen gesteld.

Cançelier van Bourgogne, Graaf Philips van Nassau, de Abt van St. Bertin, de Heer Johan van Lannoy, de twee Heeren van Pelhaim, de Heeren van Mingoval, Willerval, Volquestein, Wettem en Maime, deze hebben zy gevangen naar Gent gezonden, onder voorwaarde, die ten allen tyde, des verzocht zynde, weder te Brugge te leveren, eindelyk kregen zy ook gevangen, den Thesaurier, Pieter Lankhals, Heere van Helsene, dien zy, na dat ze hem opentlyk op de markt gepynigt hadden, deeden onthalzen; als ook Jan Menningh, Heere van Mironen, en Jakob van Gestelle, Heere van Dudzeele.

Te Gent werdt de Overdeken en Ridder, Matthys Paijard, mede gevangen, en beschuldigd, dat hy, in den jare 1485, Maximiliaan met vyf duizend mannen binnen Gent hadt gebracht, daar den zelven maar toegestaan was, met vyfhonderd binnen te komen. Dees Paijard, met nog tien andere, werden aldaar mede onthalst. Deze zaken werden te Gent en te Brugge het meest beleid door Jan de Koppenolle, Secretaris van de Stad, en eenige andere, die van de Historie Schryvers, door onkunde en verachting, worden genoemd, Kousemakers, Kleermakers, Wevers, enz. als of zy inderdaad Ambachtslieden geweest waren; niet verstaande, dat ook groote Edelen zich daar zo gedroegen, om dat zy het eerlyk achtten, gemeenzaam met de burgery te zyn, en onder zulke Ambachten of Gilden zich te mengen, of te verdeelen.

Op het vast houden van den Roomschen Koning Maximiliaan, werden de Staten der Landen te Mechelen, door den jongen Landsheer Philips, beschreven, verzoekende middelen tot zyn Vaders verlossinge; doch ten laatsten vergaderden

den zy voltallig te Gent, daar die van Vlaanderen den roomschen Koning beschuldigden met zeven en veertig artikelen, van welke wy de voornaamste hier verhalen zullen.

Namelyk, dat hy den Landvrede met Vrankryk, door hem en den Lande bezworen, gebroken hadt, welke hy alleen zonder de Landen niet vermogt te maken, veel min te breeken; ja zelf niet als Voogd vermogt den staat der Weeze te verergeren; maar wel te verbeteren.

Korten inhoud van de beschuldigingen der Vlamingen, tegen den Roomschen Koning Maximiliaan, voor de Staten Genraal.

De regeering en bestiering van hunnen jongen Heer, was met zyne toestemming gegeven aan de Heeren van den bloede, als den Heere van Ravestyn, Romond, Beveren, van der Veere en Gruithuizen, met de drie Leden des Lands van Vlaanderen, voor eenen zekeren tyd, en daar na, in den jare 1485, hem de Voogdy te Gent op zekere voorwaarde toegestaan, en den achtsten van Hooimaand door hem aldaar bezworen zynde, zo hadt hy hunnen Landsheere niet gesteld in de bewaringe van de Heeren van zyns Moeders bloede; maar in de handen van Vrouwe Margareta van Engeland, *Douariere*, en den Heere van Walhaim, die meer het nadeel dan den welvaart der Landen zochten.

Dat hy den Erfheere niet gesteld hadde in handen der Heeren van den bloede.

Dat 'er ook door zyn Volk uitgestrooid was, dat hy Braband, Henegouwe, Zeeland en Vriesland, zocht te vervreemden van de andere Provincien, en dus hunnen Erfheere daar van te onterven, als of zy door de dood van Hertog Karel, waren vervallen aan zynen Vader, Keizer Frederik, als eene Leene des Ryks, die de Vrouwen niet konden erven, gelyk zulks genoeg bleek door het verzoek te Leuven, aan de afgezondenen der vier Hoofdsteden van Braband, gedaan aangaande de hoedanigheid der ontfanging, of Hul-

Dat hy eenige Landen zochtte vervreemden, en aan het Ryk te brengen

diging die hy begeerde in Braband, Henegouwe, Holland en Zeeland, welke voorgemelde afgezondene, te Mechelen vergadert, om onder andere daar van te handelen, hy hadt doen gevangen nemen, en naar Vilvoorden voeren, wyl zy geweest waren voor den Vrede met Vrankryk, en gezocht hadden, het maken van een zeker verbond en eendracht, tusschen Braband en Vlaanderen, daarom deed hy de meeste der zelve, door den raad van eenige gierige en uitlandsche Raadsheeren, onthalzen, en andere bannen, om de overige eene vreeze aan te jagen, onder welken was Heer Nikolaas van Hertveld, Burgermeester van Antwerpen, die zeer beklaagt werdt.

Dat hy de goederen vervreemde. Dat hy verdeelde en vervreemde de Juweelen, Tapytseryen en kleinodien, van 't huis van Bourgogne, die vele waren, en dat hy den Domeinen belastte.

Dat hy den tytel op zich nam. Dat hy zich toeschreef, of toeeigende het recht van eigendom in de Landen, zich noemende Hertog, Graaf, en Heere, voerende de wapenen van dien, ook Munt slaande op zyn eigen naam, zonder eenig gewag van zyn Zoons Voogdy te maken.

Dat hy de Landen die hem niet toekwamen, als wederspannige beoorlogde. Dat hy de Landen beoorlogde, onder voorwendsel, van zyne onderdanen en wederspannigen te straffen, daar zy zyne onderdanen niet waren, en derhalven geene wederspannige konden zyn: waarom zy ook, van wegen het verschil en 't geweld, zich hadden moeten beroepen op haren *Souverain*, den Koning van Vrankryk.

Dat hy de Landen in oorlog bracht. Dat hy de Landen in verscheide oorlogen en oneenigheden hadt gebracht, als ook met Engeland.

Dat hy geen Dat hy, strydig met zynen eed in het maken

van

recht deedt.

van den vrede te Gent, in den jare 1485, geen recht deedt na hunne voorrechten, waar over de Landen en Steeden zich zeer beklaagden; als ook de Heeren van der Veere, Gruithuizen, Rasfinghem, en andere, dien het recht geweigert waren.

Dat hy de ampten aan vreemden gaf.

Dat hy ook ampten aan vreemden gegeven en verkocht hadt, tegen de voorrechten des Lands.

Dat hy met geweld schattingen indrong.

Dat hy in Vlaanderen schattingen, die niet eenparig toegestaan waren, met geweld hadt ingedrongen, en met bedreigingen ter uitvoer doen brengen, het welk, strydende tegen de voorrechten, geenen Erfheer, veel min een Voogd vermag.

Dat hy de vergadering der Staten belette, en hunne vryheid benam.

Dat de Staaten Generaal der Landen belet wierden naar hun goeddunken te vergaderen, en vergadert zynde, werdt hun belet, eene onderlinge gemeenschap, ten welvaart van de Landen, en alleen maar toegelaten te handelen over de voorstellen, van wegen den roomschen Koning gedaan, aangaande de schattingen, beden en onderstanden. Die verder, of van iet anders spreken wilde, werden verdacht gehouden.

Dat hy slecht geld geslagen hadt.

Dat hy te Brugge geld geslagen hadt, onder de waerde geschat, en ook met zyn eigen wapen, zonder naam en wapen van den Landsheere.

Tollen opgerecht.

Dat hy, tegen 's Lands voorrechten, nieuwe tollen opgesteld had, als te Grevelingen en elders, het welk geene Landsheer, veel min een Voogd vermogt.

De Vlamingen verzoeken herstelling, en verschoonen zich over 't vasthouden.

Over deze en meer andere beschuldigingen, verzochten die van Vlaanderen aan de Staaten herstelling en verbetering, hunne onschuld leggende op de nooddringende noodzakelykheid, en op het voordeel van hunnen Erfheer, waarom zy hadden moeten in bewaring stellen de Edele Persoon van den roomschen Koning, niet om deszelfs eer eenigzins te verongelyken, dewyl zy

hem erkenden als Vader van hunnen erflyken Vorst, wien zy in zulk eene hoedanigheid alle behoorlyke eer en waerdigheid bewyzen wilden, vermits de eer die zy den Vader aandeeden ook aan den Zoone geschiede; maar alleen om het verderf der Landen voor te komen, waar aan de eere van hunnen Vorst hing, en om te eerder te beramen en raad te geven, op de bestiering en regeering der Landen, enz. daarom was zulks ten besten geschied.

Ook verzochten zy, dat men, zich mogt beraden over een eerbaar onderhoud, of jaargeld, voor hem als Vader van hunnen erflyken Vorst.

Verder, dat de vrede met Vrankryk, in 't jaar 1482 gesloten, voor de Landen bestendig en verzekert gemaakt mogt worden.

Dat het Krygsvolk afgedankt, en in *Guarnizoen* gelegt mogt worden: en eindelyk, dat zy voortaan mogten leven in vrede en eendracht, in Koopmanschappen en Neeringen, en op zulk eene wyze verkrygen eenen goeden, vasten, algemeenen en bestendigen Vrede, binnen en buiten landsch, enz. Deze waren de voornaamste klachten en verzoeken.

De Staten verzoeken voor al des Konings ontslag.

De Staaten Generaal, bestaande in de Eerwaerdige Prelaten, en in de Hooge en Mogende. Prinsen van den bloede, in de Edele, waerdige en voorzienige Heeren, afgezondenen van de Landen en Steeden, als namelyk, van Braband, Luxemburg, Gelder, Henegouwe, Holland, Zeeland, Namen, Zutphen, Valençyn en Mechelen, hebben hier omtrent te raden gevonden, dat voor al den roomschen Koning zou vry gelaten en verlost worden.

Korten inhoud van 't

Maar de drie Leden van Vlaanderen vertoonden daar tegen, op den 27 van Grasmaand, des jaars 1488, door hunnen Pensionaris, Mees-

ter

ter Willem Zoete, hoe de Koning met geweld in Vlaanderen gevallen was, en gewapenderhand, met ontrolde Banieren gezogt hadt, te Brugge den Burgt in te nemen, willende die van deze Stad dwingen, den oorlog tegen die van Gent te verklaren, om welk geweld zy hem in bewaringe hadden gesteld, en daarom wel mogten staande houden, dat hy hunnen *Prisonnier de Guerre*, of Krygsgevangen was, ten minsten dwingen tot vergoedinge der schaden; doch over zulks gedroegen zy zich aan het oordeel van de Staten; maar ondertusschen meenden zy redenen te hebben, om hem vast te houden. Daar en boven, was het niet genoeg te zeggen, dat hy in 't Land gekomen was, om zyne wederspannigen en muitmakers te straffen, enz. dewyl hy geen recht van eigendom in deze Landen hadt, en wegens zyne Voogdy, of Bewind, hielden zy hem vry, of ontslagen, vermits zy zich daar over beroepen hadden voor den Koning van Vrankryk, hunnen *Souverain*, of Opperhoofd. Zy waren in den Vrede met Vrankryk door eeden verbonden aan te hangen alle de genen, die den vrede zouden onderhouden, en, dewyl de roomsche Koning dien vrede verbroken hadt, waren zy door hunnen eed gedwongen, hem in bewaring te houden, zo lange, tot dat deze inbreuk beslist was. Zy, nog ook de Heeren van den bloede, konden, in nakominge van hunnen eed, in deze zaak niet veinzen; maar moesten aantoonen, dat de Voogdy zeer slecht was waargenomen, daar men de Juweelen van zynen Wees, hunnen natuurlyken Vorst, die zich niet verantwoorden kon, hadt verstrooid: en met dergelyke redenen meer, verantwoordden zy in Rechte, alle de pointen die daar tegen gezegt mogten worden, volhardende, in hun verzoek, by de Eerwaerde Vaders in Gode,

Vertoog des Pensionaris Zoete aan de Staten, aanwyzende de oorzaken van des roomschen Konings gevangenis.

Hoge, Edele en Mogende Prinsen, Edele, Waerdige en Voorzienige Heeren, enz. dat zy wilden voortvaren, tot het maken van eendracht. Alle deze stukken kunnen breedvoeriger gelezen worden in druk, en zyn ook te vinden in de Griffiën der Landen en Steeden; ook beschreven door *Pontus Heuterus* van Delf.

Door tusschen spraak van den Paus en den Keizer wordt 'er vrede gemaakt, en den Roomschen Koning ontslagen.

Dewyl over dit vasthouden van Maximiliaan, roomsch Koning, de Paus Innocentius, en ook des Konings Vader, Keizer Frederik, de Landen dreigden, zo is 'er door de vergaderde Saten Generaal, eenen vrede beraamt en bemiddelt, waar by de roomsche Koning vry zou gesteld worden, overgevende zyne Voogdyschap in Vlaanderen, zo dat alles zou vergeten, en vergeven blyven, den Koning zouden jaarlyks zyne jaargelden betaald worden, mits belovende niet te eischen het recht van eigendom, in deze Landen, en niet meer te voeren de Wapenen, of te schryven de Eertytelen, bevestigende den Vrede met Vrankryk gemaakt, in den jare 1482, en dat hy het Krygsvolk zoude wegnemen, uit Aalst, Hulst, en geheel Vlaanderen, stellende den persoon van zynen Zoone, in handen der Heeren van den bloede, en ook zoude bevestigen alle des Lands voorrechten, enz.

Inhoud van de Artikelen.

Verzekering en borge voor den Roomschen Koning.

Ter verzekering van dezen Vrede, zou de roomsche Koning aan de Stad Brugge in gyzeling geven, den Markgraaf van Baden, en den Heere Christoffel van Beyeren, en aan die van Gent zou hy laten, de Heeren Philips van Kleef, en van der Mark, Heer van Wynendaal, Zoon van Ravestein, deze zouden het volbrengen van 't voorschrevene bezweeren.

Heer Philips van Cleve

Tot nog verdere verzekering, zou de roomsche Koning den voornoemden Heere Philips bidden, en verzoeken, dat ingevalle hy Koning,

of iemand anders in zynen naam, of ten zynen voordeele, in gebreeken viel in 't volbrengen der overeengekome punten, dat hy alsdan van hem afwykende, met alle magt zou helpen, en bystaan die van Vlaanderen, tegen den Koning en de zyne. Ten dien einde hem van dien tyd af ontslaande, van alle eeden en verplichtingen hem gedaan, of verschuldigd zynde. En om zulks te doen en na te komen, zou de voorgemelde Heer Philips eenen eed doen, zweerende, en aan die van Vlaanderen overgevende, behoorlyke brieven van verbintenissen.

wo de gezworen Borg voor den voornoemden Koning.

Daar en boven, tot vaster onderhoud van dezen vrede, belooft, bewilligt en beveeld de roomsche Koning aan de drie Staten van Braband, Limburg, Luxemburg, Gelder, Henegouwe, Holland, Zeeland, Namen, Zutphen, enz. dat zy alle gunst en bystand zullen geven en toedragen aan hem, en aan die van Vlaanderen, met derzelver aanhangeren: tot dien einde ook zelfs den voornoemden Heere Philips van Kleef, zynen Neve, en den voorschreven Staten Generaal bevelende, dat zy dezen vrede met hem zouden zegelen, en daar van hunne brieven geven: ontslagen en ontlast, ontslaande en ontlastende die alle, ook alle de Heeren van de Orde des gulden Vlies, enz. belovende, dat het zelve Vredeverbond, door hem bezworen, ook bevestigt zoude worden door de zes Keurvorsten, de voorschreve Heeren van den bloede, ook door de Bisschoppen van Utrecht en Luik, de Hertogen van Kleef en Gulik, insgelyk van den Koning van Vrankryk, als naasten bloedverwand, ter oorzake van zyne ondertrouwde Koninginne, en mede alles geconfirmeert by de voorschreve Staten van de Landen. Dit geschiedde dus plechtig, waar van verscheide schriften gemaakt, en te Brugge, door

De Staten Generaal, de Heeren van de Orde, de naburige Vorsten, de Koning van Vrankryk, worden alle tot 't onderhouden van den vrede verplicht.

den roomschen Koning, den 16 van Bloeimaand, des jaars 1488, verzegeld werden: welke ook de Prelaten, de Hoogmogende Heeren, de Edele en Voorzienige afgezondenen der Steeden, gezegeld en bevestigd hebben, gelyk zulks kan nagezien worden.

Maximiliaan de roomsche Koning van zyne gevangenis ontslagen den 16 van Bloeimaand 1488.

Na deze bevrediging is de roomsche Koning, na dat men hem tien weken bewaard hadt, van zyne wacht ontslagen, en buiten Brugge onder zyn Krygsvolk vry zynde, 't gene hem van Axel was te gemoet getrokken, werdt hem afgevraagt door den Heere Philips van Kleef, of het hem behaagde, dewyl hy nu geheel vry, en in, en onder zyne eige magt was, zyn hart en mening opentlyk te zeggen, of hy den vrede, welke die van Brugge, Gent en de andere van Vlaanderen, naar hunnen wil hem afgedrongen hadden, wilde onderhouden? zo niet, wist hy Heer Philips van Kleve voor zyn deel wat hem te doen stond, en zulk eenen raad te volgen, als behoorlyk en wel gedaan zou zyn, enz. Hier op antwoordde de roomsche Koning; ja Neef, alles wat ik belooft en gezworen heb, meen ik te houden; en dus trok hy met zyn volk naar Braband, daar hem zyn Vader, Keizer Frederik, ontmoette, met eene Krygsmagt uit Duitschland afgekomen, verzeld van de Vorsten van Saxen, Beijëren, Brunswyk, Brandenburg, Baden, den Landgraaf van Hessen, en meer andere, welke met dezen gesloten vrede zig niet wilden vergenoegen: waar door de roomsche Koning gedwongen, overal deedt verbieden, het afkondigen van den voorschreven vrede; schoon zulks reeds alom geschied was, en dus begon de oorlog weder sterker dan te vooren: want de Keizer belegeerde Gent, zyne eige Legerplaats te Evergem nemende, en zondt eenen Heraud naar de

Keizer Frederiks komst, om zynen Zoon te verlossen, dus de vrede weder verbroken en Gent belegert wort.

Stad,

Stad, verzoekende dezelve te openen, en hem te erkennen, als Heer van de Landen van Overschelde, of Aalst, en de Edelen, binnen Gent gevangen, los te laten, als de Cançelier Carondelet en andere: vele schermutselingen vielen daar voor, onder andere wert 'er de Markgraaf van Brandenburg met eenen voetboog dood geschoten.

De voorschreve Philips van Kleef, Heer van Wynendaal, Zoon van Raveftyn, over dezen oorlog door die van Vlaanderen opgeëist, volgens het bewys zyner brieven, eed en verplichting, heeft aangenomen hen te beschermen, volgende den eed, dien hem de roomsche Koning (als zyn borg) zelfs genoodzaakt hadt te doen: welke nu door alle middelen arbeidde, om hem van de Vlamingen af te trekken, en hem te dienen, bybrengende, dat hy den vrede van Brugge niet verbrak; maar dat hy genoodzaakt was den Keizer, zynen Vader, te gehoorzamen, en dat wegens het heilig Ryk, en om verscheide oorzaken; onder andere, dat de Vlamingen des Ryks gerechtigheden niet wilden erkennen, in het Land van Overschelde, als het Land van Aalst, enz. waarom Heer Philips van Kleef, als Vasfaal van het Ryk, ook behoorde het heilig Ryk en den Keizer te gehoorzamen, voor te staan, en te volgen: dergelyke redenen en kunstige aandrangen werden 'er veele gebruikt: waar tegen Heer Philips van Kleve schreef, en ook met vele redenen vertoonde, dat hy zyne eer en eed voorstaan wilde, en naar eenen goeden naam en goed gerucht zou trachten, waar voor hy zyne eeden aan die van Vlaanderen gedaan hadt, door last en bevel van den roomschen Koning, zynde ten dien einde door den zelven van alle behoorlyke eeden en Vasfaalschappen ontslagen, zo dat hy voorgenomen hadt, liever met eere te

Heer Philips van Kleef betracht zynen eed tegen den roomschen Koning voor de Vlamingen.

Beschuldigingen en onschuld van weerszyden.

leven en te sterven, dan als een ontrouwe Vasfaal, listige meineedigheid voor te staan.

Heer Philips wordt door den Keizer in den Ryks-ban gedaan.

Over deze standvastigheid van den Heere Philips van Kleef, heeft Keizer Ferdinand de derde, te Antwerpen in het S^t^. Michiels Klooster, zittende in den voorhof, onder den blauwen hemel, in Keizerlyk gewaad, met groote plechtigheid, heerlyk verzeld, den zelven Heer Philips van Kleef en Mark, met zynen eigen mond in den Ryks-ban gedaan, en den zelven verklaart als eenen verrader van alle eer en goede verballen.

Als de Keizer de Stad Gent zes weken belegert, en niets van belang uitgevoerd hadde, dan het arme Land rondom verdorven en afgegeeten, zo is hy weder naar Duitschland vertrokken, een deel Krygsvolk in het Land latende, met den Hertog Albert van Saxen, Landgraaf te Duringen en Markgraaf te Meisfen, welke een Broeder was van den Keurvorst Ernestus, en Grootvader van de Keurvorsten Maurits en Augustus van Saxen, die in onze dagen geleeft hebben: uit de Dochter van dezen Keurvorst van Saxen is gebooren Prins Maurits van Nasfau, Zoon van Oranje, van wien deze gedenkschriften veel verhaalen zullen.

Hertog Albert van Saxen wordt Stadthouder in Nederland.

Dees Hertog Albert, als Stadhouder van den roomschen Koning, heeft langen tyd zeer groote oorlogen in deze Landen gevoert, zynde een dapper en kloekmoedig man: vele der Landen zyn in deze oorlogen onzydig gebleven, als het grootste gedeelte van Henegouwe, Rysfel, Douay, Orchies, den vrede met Vrankryk onderhoudende; ook vele der Steden, als 's Hertogenbosch, Zierikzee, en vele andere: andere Steden toonden zich zeer partydig, als Antwerpen, Lier, Mechelen, yder om haar byzonder gerief en voordeel; namelyk die van Antwerpen, welke van den be-

Antwerpen party-

beginne den Koning Maximiliaan zeer toegedaan waren, om daar door den Koophandel van Brugge in hunne Stad over te brengen, verkrygende lange Jaarmarkten, waar door de vreemde Koopman daar zyn meeste verblyf nam, en zich nedersloeg, om dat 'er ook jaarlyks vele groote Galeijen uit Italie en de Levanten te Antwerpen aankwamen, met kostelyke Waaren en Speceryen geladen. Hier waren die van Brugge zeer tegen, en toen het eens weder vrede was, maakten zy het Kasteel van Haastingen, by de Schelde, op Kloppersdyk, om de vaart op Antwerpen te stremmen: waar tegen die van Antwerpen weder schepen en roeibarken toerustten, om de Schelde te bevryden, en trokken gewapender hand uit onder het beleid van hunnen Markgraaf Jan van Ranst, veroverende en slechtende dus het zelve Kasteel: ook hielpen zy het Land van Waas aflopen, en al de buit uit Vlaanderen werdt te Antwerpen verkocht.

dig tegen die van Brugge verkrygen den Koophandel.

De Heer Philips van Kleef, Zoon van Ravestein, kreeg onderstand uit Vrankryk, trok des winters, in dat zelfde jaar 1488, naar Brussel, en werdt daar, als mede te Leuven, ingelaten; verder nam hy Lykerken, Genappe, Nivelle, en meer andere plaatzen, die voor hem welgelegen waren, zo dat de helft van Braband het met hem hield.

De Heer Philips van Kleef wordt door Vrankryk bygestaan.

Desgelyks deedt hy ook het Land van Luik, daar te dier tyd Bisschop was Johan, van den Huize van Horne, wiens Broeder Frederik van van Horne, Heere van Montigni, met zyn gansch geslacht Maximiliaan den roomschen Koning, zeer toegedaan was; want door deszelfs bevel, hadt dees Heer Frederik, eenige jaren te voren, eenen Heer van der Mark en Arenberg ter dood gebracht, wanneer hy te Luik by zynen Broeder,

Te Luik ook tweedracht.

den

den Bisschop, t'zamen te gast zynde, dezen Heer uitlokte om eene wandeling te doen, ter plaatze daar hy eenig Krygsvolk besteld hadt, die den voorschreven Heer Willem gevangen namen, en den zelven vertoonden den Lastbrief van den roomschen Koning, voerende hem naar Mastricht, daar hy door de Magistraat verwezen, en onthalst werdt, om redenen, dat deze Willem van der Mark, eenigen tyd te voren, den voorzaad van den Bisschop van Luik, uit den huize van Bourbon, (dien van Luik niet aangenaam) beoorlogt en met zyne eige hand omgebracht hadt: waarom die van Luik den Heer Willem van der Mark zeer toegedaan, en dezen hunnen Bisschop van Horne, met zyn geslacht, zeer tegen waren; weshalven zy zich versterkten met de Vlamingen, en hunnen Bisschop binnen S^t. Truijen belegerden; doch deze Stad wel voorzien zynde hield het uit, tot dat Hertog Albert van Saxen de zelve kwam ontzetten, welke toen ook de Stad Aarschot veroverde en verbrande, waar door dagelyks vele schaden geschiedden, zelfs tot voor de Poorten van Antwerpen en Mechelen. Dus deeden ook die van Nivelle, zynde niet alleen de menschen daar omtrent in partyschappen verdeelt; maar zelfs door het gansche Land onderscheiden in Oostenryksche en Bourgognische: als in Gelderland waren zy verdeelt in Hechters en Bronkhorsters; in Holland in Hoeksche en Cabeljauwsche; in Vriesland in Vetkopers en Schiringers; in Walschland in Fransche en Bourgognische partyen: gelyk Italje in deze tyden ook verdeelt was in Guelphen en Gybelinen.

Nederland verdeelt in partyschappen.

Die van Braband en Vlaanderen deeden den Koning Maximiliaan aanbieden, dat, zo hy wilde wechtrekken, en de Landen door derzelver

Staten en Heeren van den Bloede van 's Moeders zyde laten regeeren, zy hem dan te Keulen zouden doen tellen, honderd duizend goud-guldens, en verscheide andere voordeelige zaken aan hem overmaken; doch dit werdt niet aangenomen.

Die van Gent namen Dixmuiden in, de Heer van Kleef belegerde Nieuwpoort, daar hy zyn beleg moest op breken, dewyl Koning Maximiliaan, toen ter tyd in Holland zynde, Volk en Schepen tot ontzet dezer Stad zondt, waar tegen de Schepen van den Heere van Kleef te zwak waren. In Holland hield de Kabeljauwsche party het met den Koning, die daar aan zyne zyde hadt den Heer van Montfoort, door wien hy de Hoeksche zocht te dwingen, als toen waren de Steden Dordrecht, Delf, Rotterdam, en andere, die het met de Vlamingen, en den Heere van Kleef hielden.

De vrede tusschen den roomschen Koning, en Vrankryk, in den jare 1489, verzoend de inlandsche onlusten.

In den Jare 1489 werdt 'er een Vrede getroffen tusschen den roomschen Koning Maximiliaan, en den Koning van Vrankryk, Karel den agtsten, waar door vele zaken en twisten verzoend werden: want de Koning van Vrankryk was genegen de vriendschap des roomschen Konings te zoeken; dewyl hy voor hadt deze zyne Dochter, Vrouwe Margareta, weder aan haren Vader t' huis te zenden, zonder by haar geslapen te hebben, en den zelven te ontzetten, en af te nemen zyne bruid, de Erf-dogter van Brittanje, met welke tusschen Koning Maximiliaan een Huwelyk besloten was. Het voornemen van den Koning van Vrankryk was, om Brittanje aan zyne Kroon te hechten, waarom hy Maximiliaan niet verder wilde vergrammen; inzonderheid ook, om dat hy van zin was, eenen tocht ter verovering van Napels te ondernemen. Om nu de Nederlanden

derlanden ook te vriend te hebben, bemiddelde hy eenen vrede tusschen die van Gent en Brugge, met den Hertog Albert van Saxen. Te Brugge heerschte de Pest dusdanig, dat die van Braband ook met den Stadhouder over een kwamen. Heer Philips van Kleef moest Brussel verlaten, en willende ook in den vrede niet begrepen zyn, trok naar Sluis, daar hy zich met den oorlog ter zee onderhield.

Allerhande munt en geld door de Oorlogen hoog opgeloopen, in den jare 1489.

Uit deze oorlogen was door alle de Landen ontstaan, eene verhoging van allerlei munten der gelden, meest van 't klein geld, zynde een stuiver geklommen op drie stuivers, een Engelsche stooter op zes stuivers, een zilvere reaal op veertien stuivers, een hoorngulden op drieëndertig stuivers, een goudgulden op drieënzestig stuivers, en zo naar vervolg, 't welk eene groote duurte in alle waaren en levensmiddelen veroorzaakte.

Met dezen vrede zocht men zulks te verbeeteren, en men beraamde eene afzetting van het geld; doch eenige van groot aanzien, als Heer Jan van Lanoy, Abt van S^t. Martin, daar toe met andere afgezonden, wilden dat afgezet hebben, 't welk dus, tot groote oproeren alom onder de gemeenen, geschiedde: yder een zocht zyne schulden te betalen met het ligte geld tot hoge waerde, wordende te Breda en te Lier eene ordonnantie beraamt, dat men eenen dubbelden gulden zou slaan, gangbaar voor veertig stuivers, en weder enen S^t. Andries gulden, op het gewigt en muntstof, als Hertog Philips en Hertog Karel van Bourgogne die hadden doen slaan, gangbaar voor twintig stuivers, en den halven naar mate. Ook deeden zy vier stuiverspenningen, dubbelde stuivers, halve stuivers en oortjes slaan, ook korten en myten. De ordon-

Waerde des gelds veranderd, afgezet, en gewaerdeert, in den jare 1499.

nan-

nantie was, dat de fransche Zonne-kroonen gang zouden hebben, die van eenenzeventig in 't mark, voor vierentwintig stuivers; en die van tweënzeventig, en drieënzeventig in 't mark, voor vierentwintig stuivers en een halve. De goude Leeuw van agtenzeventig en een half in 't mark, voor dertig stuivers. De rozenobel van tweëndertig, en tweëndertig en een vierde in 't mark, tot zesenveertig stuivers. De Angelotten van agtenveertig, en agtenveertig en een vierde in 't mark, tot zevenendertig stuivers en zestien myten. De Henricus Nobel van zesendertig, en zevenendertig in 't mark, voor vyftig stuivers. De Dukaten van Hongaryen van negenenzestig, en zeventig in 't mark, voor zesentwintig stuivers. De Duitsche guldens van vierenzeventig, en vyfenzeventig in 't mark, voor agtien stuivers, en andere penningen naar mate: dus ook het zilver geld.

Tot bevestiging der waarheid van dezen loop des gelds, en van de voorschreve ordonnantie van den jare 1489, zal ik hier in voegen den ontfangst van eene Gravinne van Nassau, Maria van Loon, die getrouwt hadt den Graaf Johan van Nassau, welke Grootmoeder was van Willem, Prins van Oranje. Dees ontfangst berust nog in onze Landen, benevens eene quitantie daar onder geschreven door de eige hand van gemelde Maria van Loon, in 't jaar 1491, belopende vierduizend tweehonderd zevenenvyftig guldens, en zeventien stuiv: waar in te zien is, wat soort van geld toen gangbaar was, en de prys en waerde van dien.

Geld ontfangen door Gravinne van Nassau, in den jare 1491.

Dees ontfangst en ondergeschreve quitantie luid dus:

Dit naegeschreven ghelt is aldus overgeleecht en gerechent in 't bywesen myner genadiger Jonckvrouwe, nae d' inhoud der Valuatien, op den thienden dagh Juny, Anno 1491.

Item

Item gl: st.

26 Roose-Nobelen,'t stuck 56 st. maeckt 72-16-
36 Henricus Engelsche Nobels, 't stuck 50 st. is 90 -0-
16 Vlaemsche Nobels, 't stuck 48 st. is 38 -8-
425 Goude Leeuwen, 't stuck tot 30 st. maeckt 637-10-
60 Borgoensche Guldens, 't stuck van 26 st. maeckt 78 -0-
110 Borgoensche Ryders, 't stuck tot 26 st. maeckt 130 -0-
40 Ducaten, 't stuck tot 25 st. maeckt 50 -0-
50 Saluten, 't stuck tot 25 st. maeckt 62-10-
13 Nieuwe Croonen, tot 24 st. compt. 15-12-
100 Oude Croonen, tot 24 st. beloopen 120 -0-
16 Britoensche en Savoysche Croonen tot 23 st. 18 -8-
300 Wilhelmus Schilden, 't stuck 21 st. 315 -0-
560 Borgoensche Andries Guldens, tot 21 st. 588 -0-
1700 Rynsguldens, 't stuck tot 20 st. 1700 -0-
200 Utrechtsche guldens, 't stuck tot 19 st. 190 -0-
17 Pieters van Namen, 't stuck tot 18 st. 15 -6-
40 Schuytgens, 't stuck tot 24 st. 48 -0-
9 Geldersche Ryders, 't stuck tot 18 st. 8 -2-
20 Dimmer guldens. 't stuck tot 20 st. 20 -0-
13 Philippus Schilden, 't stuck tot 15 st. 9-15-
20 Beyers guldens, tot 11 st. 't stuck 11 -0-
50 Pistoletten, tot 11 st. 't stuck. 27-10-
24 Arnoldus guldens, 't stuck tot 10 st. is 12 -0-

Ende was aldus onderschreven:

Bekennen wyr Maria van Loon, dat aldus gerechent is op den voorschreven dagh vndt zydt, Somma van alle dese voorschreven zyten, Somma vier duysent, twee hondert seven en vyftig gulden, seventhien stuyvers.

Wy

Wy verhalen dit hier alleen ter geheugen, om dat wy hier na aantonen zullen, hoe de munt ook zedert dien tyd in onze landen verhoogt en verlopen is.

Dit afzetten der gelden, dat op eenmaal te veel was, wilde men in Vlaanderen op en in vele plaatzen dus niet volgen; want zy zelf veel te betalen hadden; en die van Brugge verlooren hier door hunnen koophandel, zeevaard en heering nog al verder, waar over zy weder in eenen oorlog geraakten: dewyl Graaf Engelbert van Nassau, Heer van Breda, zynde Gouverneur van Vlaanderen gemaakt, die van Brugge dwong met een Regiment Duitsche Krygsknegten, de groote *Guarde* genoemd. Die van Gent werden ook geplaagt, doch die zetteden het geld langzamerhand af: gelyk die van Yperen ook deden; houdende dus den gemeenen man in vrede.

Ondertusschen voerde Hertog Albert van Saxen den oorlog tegen de Hoeksche party in Holland, van waar hy zeer geheim te Zierikzee in Zeeland kwam; welke Stad hy twintig duizend gulden afperste, om dat zy die van Sluis met levensmiddelen geholpen hadden. Ook holpen de Hoeksche party in Holland, Heer Philips van Kleef en die van Sluis; want Jonker Frans, jongste Zoon van Brederode, nam met andere (als de Heer Jan van Naaldwyk) Rotterdam, Schiedam en Geertruidenberg in, ook smeedden zy eenen aanslag op Leiden, varende over en weder van Sluis op Holland, doende vele tochten op verscheide plaatzen van Holland en Zeeland, nemende, met bystand van de Sluische oorlogschepen, al hunner vyanden schepen en goederen, waar zy maar konden, zelfs de visschende visschers, plun-

Den oorlog tegen de hoeksche en Holland gevoerd.

De Hoeksche onder Brederode en Naaldwyk helpen die van Sluis.

derende vele Steden en Dorpen, als Westkapel en Vlissingen, op eenen Pinxterdag, doodslaande Wouter van Domburg, Schout van Vlissingen, in de Sacristie der Kerke, 't welk gelegenheid gaf, dat Philips van Bourgogne, Heere van Beveren, Vlissingen bemuurd heeft, hebbende de Heer van Borselen zulks te voren de Stad Kampvere ook gedaan. Eindelyk, wanneer die van Sluis eenen grooten scheepstocht ondernomen hadden, ontmoetten zy den Stadhouder van Holland, Heer Jan van Egmond, die hen sloeg en overwon, zo dat Jonker Frans van Brederode gewond en gevangen werdt, die te Dordrecht storf; maar de Heer van Naaldwyk ontkwam het weder te Sluis. Na dezen Jonker Frans van Brederode wordt tot nog toe eene zekere diepte, tusschen Holland en Zeeland gelegen, het Jonker Fransegat genoemd, om dat het door hem eerst gevonden en doorzeild is.

Vlissingen in den jare 1491 bemuurd Kampvere ook kort te voren.

In Westvriesland, of Noordholland, rees uit dezen oorlog ook een oproer, dien men noemd het Kaas en Broodspel, dat onder de Kennemers, of Noord-hollandsche Boeren onstond, van welke men, behalven de dagelyksche berovingen en duuren tyd, nog groote schattinge en Ruitergeld wilde afdringen, door den Rentmeester Niklaas Prins, anders Korf, waarover dit volk, zich in 't geweer stellende, binnen Alkmaar en Hoorn tot eenen hoop liep: zy geraakten den derden van Bloeimand des jaars 1492 binnen Haarlem, nemende door hulp van eenige Burgers het Stadhuis in, slaande den Schout en twee Schepenen dood, en berovende de huizen der ryke Lieden, trokken daar weder uit, en belegerden Leiden,

In Westvriesland ontstaat een beroerte, het kaas en broodspel.

dat door den Stadhouder van Egmond beschermt werdt. Tegen dit volk trok de Hertog van Saxen met zyne Hoogduitsche Krygsbenden, welke den Lande ook groote schaden aandeden; doch eindelyk werdt dit Kaas en Broods volk verscheide malen geslagen, en de Steden, die het met hen gehouden hadden, gedwongen groote boeten te betalen, zo dat deze Landen in eenen elendigen staat waren.

De oorlog in Vlaanderen nu lang geduurt hebbende, en de erflyke Prins, Heer Philips, tot meerderjarigheid gekomen zynde, veroorzaakte zulks achterdocht, vele reeds overleggende hoe het door den Erfheere in zynen tyd zoude mogen genomen en verstaan worden; waar over die van Gent onder elkanderen in twist zyn geraakt, zo datze ten laatsten afsloegen de hoofden van hunne voornaamste Bewindhebbers, als de Broeders Coppenollen, te voren met andere vermaant, welke zy alle de vorige onbehoorlyke beroerten ten laste leiden, en van alle de ongeregelde moetwilligheden beschuldigden; daar nochtans vele verstandige hun toeschreven de behoudenis van Vlaanderen en meer Landen, dewyl zy belet hadden het huwelyk van de jonge Vrouwe Maria met den Dauphin van Vrankryk, waar toe in dien tyd de Hovelingen het meeste gezind waren; hoewel het zelve al geschiedde door eene gemeene ongeschiktheid, dewyl zy ook voorkwamen de gierigheid en hoogmoed van vele vreemden, die, onder den jongen en nog onervaren Heer Maximiliaan, roomsch Koning, hun eige voordeel, eer en grootheid zochten, niet zonder vermoeden van daar toe door 's Lands vyanden aangesteld te zyn. Door deze rechtsplegingen is men eindelyk tot eenen vrede gekomen In Vlaanderen word de

Vrede van Katzand gemaakt, 1492.

komen, welken men noemde den vrede van Katzand, gemaakt in Hooimaand des jaars 1492, en bevestigd door den Aardshertog Philips, wanneer hy toen ter tyd veertien jaren oud was.

Heer Philips van Kleef wort binnen Sluis door den Hertog van Saxen belegert. Artikelen van Vrede, aan den Heer Philips van Kleef voorgeslagen, en zyn antwoord.

In deze zelve maand besloot men den Heer Philips van Kleef, nu geworden Heer van Ravestein, door het overlyden van zynen Vader, in Sluis te belegeren: Men bood hem wegens den Hertog van Saxen voorwaarden van vrede aan, namelyk, dat hy de Stad Sluis met beide de Kasteelen zou blyven behouden, tot de komst van den roomschen Koning in deze Landen, of tot dat de Vader zynen Zoon meerderjarig zou verklaren, en dat men hem zou laten blyven in 't Admiraalschap ter Zee, met nog meer andere voorwaarden. Hier op antwoordde de voorschreve Heer Philips van Ravestein, dat hy voor deze voorwaarden bedankte, dewyl zy hem niet meerder aanboden, dan hy reeds bezat; dog men moest voor al zyne eer herstellen en genoeg doen, welke overal zeer missproken en geschonden was, 't gene niet wel kon geschieden, ten ware by vergadering der Algemeene Staten, aan wien hy als een Edelman moest vertonen, dat al het gene hy tot nog toe gedaan hadde, was geschied door last, wil, en uitdruklyk bevel van den roomschen Koning, om wiens wil hy, tot kwyting zyner eere, in deszelfs dienst zo menigmaal zyn lyf en leven gewaagt hadt, en voor hem borg en Gyzelaar ter zyner loslating was gebleven. Weshalven, nadien de meeste der Nederlanden onwetend tegen hem den oorlog schenen te voeren, indien het de nood vereischte, met hun aller toestemming de vrede gemaakt moest worden, op dat zyne onschuld opentlyk voor een yder mogte blyken, daar die van Gent ook

behoorden

behoorden geroepen te worden, dewyl hy verbonden stond, zonder hunne bewilliging niets te mogen doen, enz. Ook gaf hy boekjes ter zyner onschuld uit, waar in zyn geheel geval gemeld stond, dat hy den oorlog voor de Staten van Braband en Vlaanderen voerde. Hierom, schoon tot den vrede gezind, ging egter het beleg voort, en in Hooimaand is de Stadhouder, Hertog Albert van Saxen, met zyn Krygsvolk voor Sluis gekomen, de Heer van Beveren, Admiraal van Zeeland, met Hertog Jurjaan van Saxen, Zoon van den Stadhouder, namen ook de Zwynhaven van Sluis in, met meer dan veertig oorlogschepen, dertig heude schepen, en dertien hulken; die men toen ter tyd eerst begon te timmeren; daar by kwamen nog tweëntwintig Engelsche oorlogschepen, met vyfentwintig honderd oude Engelsche Zoldaten, door Koning Eduard den vierden gezonden, zynde in alles een getal van meer dan hondert schepen, daar van alle kanten veel Krygsvolk toevloeide, en die Stad te water en te Land belegerden, makende eene Schans op de haven, om hen alle hulp te benemen; dewyl de Heer van Ravestein de haven zogt te bevryden, en met brandende vuurschepen, of branders, des vyands schepen zocht in brand te steken, 't welk hem mislukte, dewyl het vuur te schielyk ontsteeken was: zy namen een Engelsch schip, waar in zy drie Kooplieden vonden, die veertien duisent guldens by zich hadden: daar geschiedde vele schermutzelingen en byzondere Kampvechten, onder andere een zeer aanmerkenswaerdige.

Sterkte des belegs voor Sluis.

Een Zwitzer uit Sluis, gewapend met een Helbaard, swaerd en Ponjard, werd uitgedaagd door eenen Oostenryker van den Hertog, gewapend

Aanmerkelyke Kampvechting voor Sluis.

wapend met eene lange spietse, zwaerd en ponjard. Dees Oostenryker stak den Zwitzer de spiets door het dun van zynen buik, welke daar zo verre inliep, dat hy zich met zynen Hellebaard niet weeren kon: dies de Zwitzer hem met de Ponjard doodstak, en, als overwinnaar de spiets uitgetrokken hebbende, wordt binnen Sluis van zyne wond geneezen. Die van de Stad deden ook kloekmoedige uitvallen, vernagelende het geschut der Belegeraars; binnen de Stad waaren omtrent vyftien honderd goede oude Krygsknegten uit allerlei Natiën, omtrent twee honderd paerden, en geld ter Soldye genoeg. Daar tegen hadt de Hertog goed, oud ervaren Krygsvolk, niet veel boven de zevenduizend, behalven het scheepsvolk. Eindelyk raakte door ongeluk binnen Sluis het vuur in 't buskruid, waarom Heer Philips (die, terwyl het Beleg duurde, door het overlyden van zynen Vader, Heer van Ravestyn werdt) den moed eenigzints liet zakken, zo dat hy gehoor gevende aan den Graaf Engelbert van Nassau, door middel van den zelven in onderhandeling is gekomen met den Hertog van Saxen, en eenen stilstand maakte, de een den andere onthalende, zo dat zy, in Slachtmaand des jaars 1492, een verdrag slooten. De voornaamste Artikelen van dezen vrede waren; dat de Heer Philips van Ravestein den Hertog Albert, in den naam van den roomschen Koning, en den Aardshertog Philips, trouw en dienst zoude zweeren, wanneer hy van den Ryksban ontslagen zou worden, en blyven in 't bezit der Stad Sluis, tot dat de Aardshertog Philips den ouderdom van agtien jaren bereikt zoude hebben, aan welken hy, of zyne naaste Erfgenamen, des verzogt zynde, dan zoude overgeven.

Vaste, vrede voor Sluis gemaakt met Philips van Kleef, Heer van Ravestein, 1492.

ven de Stad Sluis: dat hy daar niet niemant, nog Nederlanders, nog Engelschen, leed zou doen; maar dat hem zyne Jaargelden en goederen alle zouden wedergegeven, en zyne schulden betaalt worden: en van weer zyden zou alles, dat 'er voorgevallen was, zonder eenig verwyt vergeten en vergeven blyven; zelf zou men het als wel gedaan achten, en wat des meer is. Dit Vredensverbond werdt mede onderteekent door den Graaf Engelbert van Nassau, den Heer van Beveren, Willem van Croy, Heere van Chevres, en meer andere.

En van dien tyd af begonnen de Nederlanden elkanderen in vrede te eerbieden, aanstonds werden alle vyandschappen neder gelegt, en de jonge Erfheer, Hertog Philips, werdt het volgende jaar, alzo hy toen vyftien jaren oud was, schier overal als Heer gehuldigt. De Nederlanden beginnen weder te bloeijen 1492.

Twee jaren na het sluiten van dezen vrede, bezocht de Heer van Ravestyn den roomschen Koning Maximiliaan te Antwerpen, van welken hy minnelyk ontfangen werdt; daar na trok hy in Vrankryk, verslytende zyn leven in de oorlogen tegen den Turk, en is in Italje te Genua (volgens het schryven van François Guicciardyn) Gouverneur geweest, en eindelyk in Vrankryk gestorven, geene Kinderen by zyne Vrouwe, de Dochter van St. Paul, nalatende, dies de Vorst Willem van Kleef alle zyne goederen, in Vlaanderen en elders gelegen, geërft heeft.

Op het einde van dit jaar 1492, werdt de Stad Atrecht weder met list den Franschen afgenomen, door middel van eenen Bourgognischen Burger, Jan le Maire, anders Grisard genoemd, en daar door werdt het grootste gedeelte van Artois gewonnen, door de Heeren van Vaudrai, Robbert de Merlun, Jan de Lanoy, Atrecht van de Bourgognes weder gewonnen 1492.

noy, en andere, door het namaken van Sleutels, en door het zingen van een Liedje op de wacht.

Den vrede met Vrankryk vernieuwt. En Maximiliaan wordt Keizer.

De vrede met Vrankryk werdt ook op eenen beteren voet hernieuwt: wanneeer Karel de agtste, Koning van Vrankryk, ten huwelyk nam de Dochter en Erfgename van Britanje, welke als Bruid aan den roomschen Koning Maximiliaan toegezegd was, en hem Margareta zyne Dochter weder eerlyk t' huis zondt, wanneer zy reeds tien jaren als Koningin in Vrankryk was opgebracht, gelyk wy hier even te voren aangeroerd hebben. Ook gaf de Fransche Koning weder Artois, het Graafschap Bourgogne, het Graafschap Charlois, en andere, dewyl de Koning eenen tocht op Napels voorhadt.

In den Jare 1493 storf Keizer Frederik de derde, en Maximiliaan werdt Keizer in zyn Vaders plaats.

Visschery, en Scheepvaard door den vrede in Nederland zeer toegenomen.

Met den vrede begonnen de Nederlanden in Scheepvaart en Koophandel weder te bloeijen, zynde die van Sluis door den oorlog ter Zee zeer geoefend, gelyk ook die van Holland en Zeeland, welke, door de oorlogen geen grooter vaart hebbende dan op Vrankryk, Engeland en Noorwegen, door nood, armoede en duuren tyd, dezelve verder begonnen te zoeken. De voornaamste Zeesteden, als Amsterdam, Enkhuizen, Hoorn, en Rotterdam, waren maar visschersplaatzen: Amsterdam toen eerst bemuurd wordende, heeft men omtrent dezen tyd begonnen den visch te zouten, en ook haring te vangen, welke men zegt dat die van Oostende, andere zeggen die van Biervliet, eerst begonnen hadden te zouten en te pakken gelyk men hedendaags nog doet.

De Inwooners van Anwerpen hebben met hunne Jaarmarkten den gemeenen Koopman, zo door voorrechten, als andere gedienstigheden, zo wel weten te lokken, dat vele daar hun verblyf namen, dewyl 'er vele Galeassen met speceryen uit de Levante en Italje jaarlyks aankwamen. Maar wanneer om dezen tyd de Portugeezen de vaart op Oostindiën ontdekt hadden, om daar hunne speceryen te verkopen, en deze Stad tot hun verblyf verkozen, als eene bekwame plaats, om hunne waaren door 't geheel Christenryk te verspreiden, zo zyn vele Kooplieden van andere natiën hun gevolgt, als Engelsche, Fransche, Hoogduitsche, Oostersche, Italjanen, en andere: zo dat die Stad, om hare welgelegenheid aan de riviere de Schelde, en aangenaame gezonde lucht, eene voortreffelyke Koopstad geworden is, gaande in Koophandel alle andere te boven, tot groot nadeel der schoone Stad Brugge.

Antwerpen eene schoone Koopstad in dezen tyd geworden.

Die van Antwerpen hebben ook, ter bevordering der Kooplieden, in den jare 1485, opgeregt eene Societeit, dat door andere Natiën meest genoemd wordt een Consulaatschap, om hunne Kooplieden onder wetten en ordonnantiën te brengen, welke ordonnantiën en octroi wy goed gedagt hebben van woord tot woord hier in te voegen, als zynde den Lande dienstig in hunnen Koophandel, Zeevaart en Visscheryen, getrokken uit het Ambachtsboek der Stad Antwerpen.

Te Antwerpen wordt eene vergadering over den koophandel opgerecht 1485.

,, *Alken den ghenen die dese letteren sullen* ,, *sien oft hooren lesen; Jan van Ranst*, ,, *Heere van Canticroode, te Moortsele, ende* ,, *van Eghem, Schoutetb van Antwerpen, ende* ,, *de Marckgrave slandts van Rijen, ende*

Kopy van het koophandels besluit te Antwerpen.

 ,, *Bor-*

„ *Borghemeesteren, Schepenen ende Raedt der*
„ *Stadt van Antwerpen, Saluyt: Doen-condt;*
„ *alsoo die gemeyne Cooplieden, Inwoonderen*
„ *deser voorsz. Stadt van Antwerpen, hun buy-*
„ *tens landts met der hanteeringhe van Coop-*
„ *manschappe gheneerende ons te kennen heb-*
„ *ben ghegeven. Soo sy, ende elck van hun,*
„ *dat aengaet nae syne gheleghentheyt om de*
„ *oeffeninghe, hanteringhe ende exercitie van*
„ *deselve Coopmanschappen, soo hy hun selven,*
„ *soo by hunne Facteuren ende dienaeren, in*
„ *diversche Landen, Coninghrycken ende Con-*
„ *treyen, te water ende te lande, dagelicx rey-*
„ *sende, treckende ende verkeerende, oft zey-*
„ *lende syn: brenghende ende voerende over*
„ *ende weder diversche Ghoeden ende Koopman-*
„ *schappen, daer by dese voorsz. Stadt ende an-*
„ *dere allen comende, van alderhande diversche*
„ *Ghoeden ende Coopmanschappen ghestoffeert*
„ *wordt, en binnen eenighe jaren herwaerts*
„ *ghecomen is in meerder neeringhe ende wel-*
„ *vaert, ten grooten oorboyr ende profyte van den*
„ *ghemeynen besten, in welcke neeringhe ende*
„ *loop van Coopmanschappe hen dagbelicx,*
„ *ende soo meer diversche letselen, belastinghen,*
„ *ende beteghentheden, dickwils ghebeurt syn,*
„ *ende dagbelicx gebeuren in andre Landen,*
„ *als Oostlandt, Noorwegen, Enghelandt, Schot-*
„ *landt, Vranckryck, ende Duytslandt &c. by*
„ *vele ende diversche ongbelden, Tollen ende*
„ *andere exactien, mitsgaders diversche ghebo-*
„ *den, verboden ende restrictien op de Coop-*
„ *lieden ende Goeden, van herwaerts over, van*
„ *nieuws opgheset, gheordonneert ende ghestelt,*
„ *om de Cooplieden van dese Landen van daer*
„ *te weeren ende te keeren, ende oock dat meer*
„ *is, by diversche aentasten, roovinghen*

„ ende

„ ende nemingen harer goeden, daar by sy tot
„ grooter verderfelicker schaden comen zyn,
„ ende soo langhs soo meer mochten comen: te-
„ gen welcke nieuwicheden, belastigen ende
„ inconvenienten, soo voormaals ghe schiet, soo
„ ock die namaels ghebeuren mochten, elck een,
„ die dat ghebeurt is oft ghebeuren soude, byson-
„ der by hem selven, alleen niet wel moghelick
„ en ware, by rechte, oft anders remedie, oft
„ restitutie te soecken oft te verwerven, ons
„ come ootmoedelick biddende, dat wy hun sou-
„ den willen verleenen een ghemeen Collegie oft
„ Ghesel schap, ende een ghemeen borse te mogen
„ maken ende houden: om alsoo van desselfs
„ ghesel schaps wegen de voorsz: hinderen,
„ schaden, beletten ende nieuwicheden, met al-
„ len behoorlicken weghen af te volghen, met se-
„ kere andere poincten, ons by hen in ghe schrifte
„ overghegheven. Soo doen wy te weten, dat wy,
„ alst behoorlick is, geneyght synde tot den loo-
„ pe, exercitie ende hanteringhe van Coopman-
„ schappen, daer uyt de ghemeyne welvaert
„ rysen ende meerderen magh, den voorsz:
„ Cooplieden t' haerder voorsz: ernstigher bede
„ ghegheven, ghegunt ende verleent hebben:
„ gheven, gunnen ende verleenen midts desen
„ de poincten, ende op de voeghen hier nae vol-
„ ghende.

„ In den eersten, dat de voorsz: Cooplieden
„ sullen moghen instellen ende onderhouden een
„ ghesel schap oft broederlyke vergaderinghe, by
„ maniere van eener natien oft Collegie, te
„ weten, van Cooplieden, Poorters ende Inghe-
„ setenen van Antwerpen, aldaer huyckvast
„ woonende, ende hun buytens landts, te water
„ oft te lande, met der hanteringhe van Coop-
„ manschappe gheneerende, sonderlinghe die in
„ dit

" dit gheschelschappe begeeren te comen ende
" ontfanghen te zyn, sonder eenighe andere daer
" inne te mogen nemen oft ontfanghen.

" Item, dat 't voorsz: Gheselschap oft natie
" gheregeert ende bestiert sal warden by vier
" notable Regeerders oft Meesters, die ghekozen
" ende aanghenomen sullen wesen in deser ma-
" nieren, te weten, dat de voorsz: van der na-
" tie ende Gheselschap, by ghemeynen overdraghe,
" oft by den meesten stemmen ende ghevolghe van
" hen, ons nu terstont uyt derselver natie ende
" gheselschap met gheschrifte overbrenghen sullen
" acht persoonen uyt hun, daer af wy de viere
" kiesen ende hun deputeren sullen, tot Meesters
" oft Regeerders van hunne voorsz: Gheselschap-
" pe, voor dit toecomende jaer: Ende sal het
" toecomende jaer gheleden synde een van de
" voorsz: vier Regeerders oft Meesters, alsoo
" van jaer tot jaer, die oudtste van Eede af-
" gaen ende verlaten worden, ende d' ander
" drye blyven dienende. Ende om eenen vierden
" Regheerder, oft Meester in diens verlaten
" stede te stellen, sullen alsdan by ghemeynen
" overdraghe ofte meeste stemmen, ende ghevolge
" van hen, van jare tot jare, ons ende onsen
" nacomelingen, Schouteth, Borghemeesteren
" ende Schepenen, in 't gheschrifte overbrenghen
" twee persoonen uyt hen, daer af wy ende on-
" se naecomers eenen kiesen ende deputeeren,
" om met den anderen dryen, die nae den on-
" derscheyde voorsz: sullen blyven dienende,
" Regeerders ende Meesters van haren voorsz:
" gheselschap te syn: welcken Regeerders ende
" Meesters, ende elck van hun, nu ende na-
" maels synde, t' haren aancomen voor ons
" ende onse naecomers Eedt doen sullen, den
" dienst, daer sy toe gekosen ende geacht syn,

" wel

„ wel ende getrouwelick te regeren ende exer-
„ ceren, nae inhoudt der ordonnantien, hier
„ naer verclaert.

„ Item, dat die voorsz: vier Meesters, by
„ advyse, ghevolge ende overdrage van den mees-
„ ten deele van den voorsz: Ghesellschappe,
„ ende by wete ende consent van ons ende
„ van onsen naecomers, sullen mogen hebben
„ ende maken een gemeene Borse voor eener
„ gracelicker ende redelicker sommen oft quote,
„ die sy by advyse ende consente als boven, nae
„ gelegentheyt haerder saecken ende lasten, op
„ elck van hun, nae synen staet ende hanterin-
„ ghe, sullen mogen setten ende doen heffen, by de
„ ghene die sy daer toe sullen uyt hunnen Ghe-
„ selschappe jaerlyex ordonneren, om daer
„ mede te vervolgen alle behoorlicke provisien,
„ restitutien, reparatien, recompensatien, en-
„ de alle andere behoefte van remedien, die
„ hen ende elck van hen dienen sullen mo-
„ ghen, alsoo wel teghen die nemingen, scha-
„ den, achterdeelen, injurien ende vercor-
„ tinghen, die hen, het ware particulierlick
„ oft in 't ghemeen, aangheden mogten syn,
„ als teghen die nieuwicheden ende andere be-
„ swaernissen, die op den loop van de Coop-
„ manschappe binne corte jaren herwaerts,
„ ende noch dagheliex meer ende meer boven
„ der ouder costuyme Slandts voortgheheert ende
„ opghesteldt syn, ende hier naemaels voort-
„ gheheert ende opghesteldt mochten worden,
„ welcke impositien ook oft contributien sy niet
„ en sullen moghen veranderen oft hooghen, sonder
„ onsen oft onse naecomers wete oft consent.

„ Item, soo wie van den voorsz: Ghesellschap-
„ pe hem weygerde te contribueren ende inne
„ te legghen, om de voorsz: ghemeene Borse
„ te helpen onderhouden, nae de ordonnantie

„ boven

„ boven verhaelt: dat die t' elcken verbeuren
„ sal nogh alsoo vele als by gheset ende schul-
„ digh is op te legghen, ende te contribueren,
„ om de verbeurte in dryen ghedeylt te wor-
„ den; een derden deel den Heeren, d' an-
„ dere derdendeel de Stadt, ende het derde
„ derdendeel der Fabricquen van onser Vrou-
„ wen Kercke te Antwerpen.

„ Item, dat die Ontfanghers van der voorsz.
„ ghemeene Borse schuldigh sullen syn, voor die
„ van den voorsz. Ghesellschappe, ende voor die
„ Ghedeputeerde van der Wet der voorsz.
„ Stadt, elck 's Jaers goede wettighe rekenin-
„ ghe ende bewys te doene, van haren ontfan-
„ ge ende uytgheven der voorsz. penningen: ende
„ alsdan ons ende onse naecomers over te bren-
„ gen den name ende toename van de Persoo-
„ nen, in haren Ghesellschappe wesende.

„ Item, dat de voorsz. goede mannen van
„ den voorsz. Ghesellschappe gehouden sullen
„ syn, t' allen tyde, als sy des van haren Re-
„ geerders ende Meesters vermaent sullen wor-
„ den, te vergaderen ende by een te comen,
„ om te helpen ramen ende adviseeren, alle sa-
„ ken die dienen souden moghen ter salicheyt,
„ welvaert ende profyte van der gemeener
„ Coopmanschappen ende loop derzelver, om
„ die by rade ende advyse van den Heeren,
„ ende van de Stadt gevoordert te moghen
„ worden, ten besten dat men sal connen en-
„ de moghen.

„ Item, soo wanneer die goede mannen van
„ den voorsz. Ghesellschappe eenig gheschil van
„ Coopmanschappe onderlinghe hebben, dat
„ dan die voorsz. Regeerders de partyen voor
„ hun sullen ontbieden, ende vereenigen ende ver-
„ gelycken op dat zy connen, ende partyen
„ hun

„ *hun daer toe gheven, ende voegen willen:*
„ *maer oft partyen ofte d' eene begheerden*
„ *'t recht, oft oock dat de voorsz. Regeerders*
„ *die niet vereenigen en costen, dat sy dan*
„ *die saecke ende partyen sullen verseynden*
„ *voor ons ende onse naecomers, Wethouders*
„ *van deser Stadt ten tyde synde, om die al-*
„ *daer gheuyt te worden nae recht, behou-*
„ *delick dat sy onder dit schyn egheene ken-*
„ *nisse nemen en sullen moghen van gheener-*
„ *hande saken, daer Crime ofte breuke in-*
„ *ne ghelegen mochten syn, het en ware by*
„ *wete oft consent van onsen Schouteth, ende*
„ *Wethouderen, en onse naecomeren ten tyde*
„ *synde.*

„ *Item, dat de voorsz. Regheerders oft Mees-*
„ *ters sullen moghen Eeden alle de gheene die*
„ *in derselver Natie ende Gheselschappe co-*
„ *men ende ontfanghen sullen worden: dat sy*
„ *onder schyn van den voorsz. Gheselschappe*
„ *oft Natie, gheenen persoon, die in 't selve*
„ *Gheselschap niet en is, beschudden, bevry-*
„ *den ende verantwoorden en sullen in ghee-*
„ *ner manieren, in synen persoon oft synen*
„ *goeden. Ende en sullen oock de voorsz.*
„ *Regheerders, Meesters oft Natie, eghee-*
„ *ne persoonen mogen ontfanghen, bevryden*
„ *oft verantwoorden van lasten oft breuken,*
„ *die syn in Calagnen tegen onsen Schouteth,*
„ *Borghemeesteren ende Schepenen, oft onse*
„ *naecomers by tyde wesende: oft daer ons*
„ *ende hun moeysel, cost ofte last uyt soude*
„ *moghen comen. Ende of by hun, of yeman-*
„ *den van de Natie, yet ter contrarie voort-*
„ *ghekeert ware, dat wy daer over Correctie*
„ *doen sullen; alsoo wy nae ghelegentheyt*
„ *van der saecken dat bevinden sullen dienen,*

„ *de*

„ de. Behoudelick in desen, dat 't voorsz.
„ Ghesselschap gheen Privilegien oft verleenin-
„ ghen verwerven en sal moghen, van eeni-
„ ghe Princen, Vorsten, Heeren, Landen,
„ Steden oft Ghemeenten: noch oock onderlinge
„ eenige Statuten oft ordonnantien maken,
„ die eenighsins souden mogen contrarieren
„ den Rechte, Privilegien oft Costuymen van
„ den Lande van Brabant, oft van de voorsz.
„ Stadt: oft die souden mogen afnemen de ghe-
„ radene Policie oft welvaert der selver Stadt:
„ maer sullen ghehouden syn die selve Privi-
„ legien, die sy van eenige Princen, Heeren,
„ Vorsten, Landen oft Steden vercrygen sul-
„ len, te toonen ende laten visiteeren by
„ ons ende by onsen nacomelingen, Schou-
„ teth, Borghemeesteren ende Schepenen,
„ by tyde synde. Ende ons ende hun Copye
„ autentycke daer af te geven, ende die niet
„ te gebruycken moghen, tot dat die by ons ghe-
„ visiteert bevonden sullen worden deuchdelyck
„ synde, ende niet contrarierende oft afne-
„ mende t'ghene des voorsz. staet. Behoude-
„ lick oock, dat sy met egheene wegen van
„ feyte op yemanden oft yemants goed en sul-
„ len mogen procedeeren, sonder onse oft on-
„ ser nakemers wete ende consent, maer sul-
„ len alomme, daer 't hun gheliest, altyt mo-
„ gen volgen met rechte: ende dat sy lie-
„ den van de voorsz. natien oft Ghesselschap-
„ pe, het sy dat sy in eenighe ambachten
„ syn oft niet, gehouden sullen syn in schot
„ en lot, ende andere onghelden ende lasten
„ van de Stadt, Poorters oft Ambachten, ge-
„ lyck andere in deselve Natie oft ghesselschap-
„ pe niet synde. Ende behouden ook ons en-
„ de onse naecomers Schouteth, Borghemees-
„ teren

„ *teren ende Schepenen, ten tyde synde, in al-*
„ *len ende een yegelycken der voorsz. verlee-*
„ *ningen, poincten ende ordonnantien, onse*
„ *ende hare, meerderen ende minderen, in-*
„ *terpreteren ende veranderen ende weder-*
„ *roepen, alsoo ons dat nae ghelegentheyt van*
„ *tyde en saken goetduncken ende gelieven sal.*
„ *In oorconden ende vasticheden der din-*
„ *gen voorsz. soo hebbe ick Jan van Ranst,*
„ *Schouteth voorsz. mynen propren Seghel, en-*
„ *de wy Borghemeesteren, Schepenen ende Raedt*
„ *der voorsz. Stadt van Antwerpen, der sel-*
„ *ver Stadt Seghel ter saken hier aen doen*
„ *hanghen, op den vyfden dagh van Meye,*
„ *Anno* 1485.

Deze opgerechte Maatschappy of kamer, of *Consulaatschap*, hebben zich aanstonds zeer beklaagd aan den roomschen Koning Maximiliaan, over de kwade behandeling die hun in Engeland geschiedde, waar over vele verschillen rezen; doch eindelyk, wanneer 'er in den jare 1495 alom vrede was, is daar over een onderling verbond van Koophandel gemaakt, als eene gedurende verbintenis tusschen Engeland en Nederland, bevestigd door de Staten, Geestelykheid, Edelen en Steden van weerzyden, gelyk zulks hier na in 't tweede boek zal volgen.

Verbond van koophandel met Engeland 1495 gemaakt.

Wanneer nu de Nederlanders genoegzaam eenen volkomen vrede schenen te hebben, ontstond 'er een langdurende oorlog met Gelderland, door het aanzetten der Franschen, welke Jonker Karel van Egmond, Zoon van Hertog Adolf van Gelder, aanhitsten om het Hertogdom Gelder, daar wy reeds van gemeld hebben, in te nemen; doch wy oordeelen nodig, den oorsprong van dezen oorlog wat om-

 standiger

standiger te verhalen, en teffens aan te toonen, hoe dit Hertogdom aan de andere Nederlanden gehecht werdt.

Arnold van Egmond, Hertog van Gelder, en Graaf van Zutphen, hadt eenen Zoon by eene Dochter van Kleef, Adolf genoemd, welke in 't Hof van Bourgogne trouwde de Dochter van Karel van Bourbon, en Agnes van Bourgogne, Zuster van Hertog Philips den Goeden. Dees zoon Adolf stond tegen zynen Vader Arnold op, dewyl zyn Vader, een oud man zynde, de regeering aan hem niet wilde overgeven: hy beschuldigde denzelven, eenige voornaame Steden en Plaatzen nodeloos verkocht, en zyn Hertogdom verminderd te hebben. En gelyk Philippus de *Comines*, of *Cominëus*, schryft, (welke zelf in dit verschil wegens Karel Hertog van Bourgogne gemoeid is geweest) haalde de Zoon Adolf zynen ouden Vader in den kouden winter 's nachts uit het bed, en deedt hem blootsvoets vyf mylen verre gaan, houdende hem, in eene diepe en duistere plaats, zes maanden lang, gevangen, om welke reden zyn Oom, de Hertog van Kleef, hem den oorlog aandeedt, zoekende Karel, Hertog van Bourgogne, meer dan eens den Vader en Zoon te vereenigen, doch te vergeefsch; maar eindelyk heeft de Paus en de Keizer aan Hertog Karel belast, den Vader, Hertog Arnold, te verlossen, 't welk den Zoone, door vreze van ontzag en eerbied, dwong den Vader vry te stellen. In vervolg van tyd heeft de voorschreeve Koning meermalen het verschil, tusschen den Vader en Zoon, horen bepleiten, in tegenwoordigheid van Hertog Karel, en vele groote Prinsen en Raadsheeren: ziende zelf eens, dat de oude Hertog

Twist tusschen Hertog Arnoud van Gelder, en zynen Zoon Adolf.

zynen

zynen Zoon tot het doen eener kampvechtinge uiteischte. Daar na deedt Hertog Karel den Zoon aanbieden, door den mond van den voornoemden Schryver *Comines*, dat de Vader aan hem zou geven, den titel van Stadhouder, of Gouverneur in Gelderland, met alle de inkomsten, de Vader alleen maar behoudende de Stad Grave, met den titel van Hertog, en eene jaarlyksche inkomste van zes duizend guldens: op welk aanbod de Zoon Adolf antwoordde, dat hy zynen Vader liever in eene bornput wilde smyten, en hem zelf daar in na springen, dan in zulk een verdrag te bewilligen, zeggende, dat, dewyl zyn Vader nu reeds vierenveertig jaren geregeerd hadt, het nu eens tyd zoude worden, hy ook wat regeerde: willende het jaargeld wel toestaan, indien de Vader als balling uit het land wilde trekken, zonder daar in weder te keeren, met andere dergelyke voorwaarden.

Deze verschillen te Dorlens voor Karel, Hertog van Bourgogne, bepleit werdende, en de Zoon Adolf nu vrezende, dat Hertog Karel hem tegen mogt vallen, is in stilte met eenen dienaar naar Gelderland gevlugt; zynde verkleedt als een Franschman; maar naar Namen de Maas passeerende, werdt, om dat hy, of door mildadigheid, of door gebrek van kleiner geld, eenen goudgulden aan den Schuitvoerder gaf, nauwkeurig bezichtigd, gekend, en dus vervolgt wordende, te Namen gevangen genomen; in welke gevangenis hy bleef tot den dood van Hertog Karel.

Hertog Arnold, de Vader van Adolf, verkocht aan Karel, Hertog van Bourgogne, tot wraak van zyn Zoons onnatuurlyke wederspannigheid, het Hertogdom Gelder, met het

De Hertog van Gelder verkoopt zyn Hertogdom

 Graaf-

Graafschap Zutphen, voor tweënnegentig duizend goude kronen, en 's jaarlyks een jaargeld, makende denzelven, by uiterlten wil, zynen erfgenaam, en onterlvende daar van zynen wederspannigen Zoon: waar van Hertog Karel, na den dood van Hertog Arnold, het bezit nam, dwingende die van Nimwegen, welke hem Adolfs Kinderen in handen leverden, en afkopende alle de eischen, die Gerard, Hertog van Kleef en Gulik, met toestemminge van deszelfs Zoonen, Willem en Adolf, daar op mogt hebben, voor eene somme van tachentigduizend Rynsche guldens, den twintigsten van Wiedemaand des jaars 1473, met volkome bewilliginge van Keizer Frederik den derden.

Geldersland van den Hertog van Bourgogne, zynen Zoon, onterfvende.

Wanneer Karel, Hertog van Bourgogne, nu gestorven was, en de Landen zich onvoorzien vonden van eenen Krygsoverste, werdt de Zoon, Adolf, door de Vlamingen uit de gevangenis gehaald, en tot Overste over het Krygsheir tegen de Franschen verkoren, die Artois en andere plaatzen innamen: dus trok hy naar Doornik, daar hy in eene schermutseling, op eene flechte wyze, door de Franschen doodgeslagen werdt, niet tegenstaande hy op eene elendige wyze riep, Gelder, Gelder! eene zaak waar in Gods rechtvaerdig oordeel doorstraald, wegens zyne ongehoorde wederspannigheid. Hy liet eenen Zoon en eene Dochter na, beide aan het Hof van Bourgogne opgebracht.

Hertog Adolf van Gelder voor Doornik verslagen.

Dees Jonker, Karel van Gelder genoemd, werdt, zeventien of agtien jaren oud zynde, in eenen aanslag op Bethunen, met Graaf Engelbert van Nassau en andere, in den jare 1487, van de Franschen gevangen, en in Vrankryk van zyn Moeders Vrienden, die van Bourbon,

Karel, Zoon van Hertog Adolf, maakt zich tot Hertog in Gelderland.

bon, vyf jaren lang wel bewaard, tot dat hy door Vincent, Graaf van Meurs, verlost wierdt, die zynen eigen Zoon voor hem in gyzeling gaf, werdende, door hulp van den Koning van Vrankryk, in den jare 1492, met eenig Krygsvolk in Gelderland gesteld, en zich aan den Keizer beklagende over het onrecht, hem en zyne Zuster door het Hof van Bourgogne aangedaan, in den tyd van agt jaren, dien hy daar opgevoed was, noemende zulks eene gevangenis, en verzoekende bevestigd te worden.

En hoewel hem de bescherming des Keizers en des Ryks ontzegt werdt, is hy nogtans van de Geldersche gehuldigt, en heeft zich dapper geweerd tegen de Brabanders en Bourgogners, welke hem bestreden met het oud duitsch Regiment, genoemd de groote Garde, zynde wel vierduizend mannen sterk.

In den jare 1494 belegerde Keizer Maximiliaan de hoofdstad Nimwegen, doch daar werdt eenig verdrag besloten, waar door de zaak werdt overgegeven aan de uitspraak van zes Keurvorsten, dies zou elke party zyne bewyzen binnen het jaar overleggen: en indien die niet overeenkwamen, zou de Bisschop van Straatsburg Scheidsman zyn; ondertusschen zou Hertog Karel in 't bezit blyven, genietende de Domeinen: en indien hem het Hertogdom afgewezen werdt, zo zou hem, als vriend en genoot van het huis van Bourgogne, 's jaarlyks zesduizend Rynsche guldens toegelegt worden.

Dees vrede, door het oprokken der Franschen, duurde niet lang; maar dewyl Jonker Karel een man was, in de oorlogen opgevoed, en dat hem geene hulp nog stoffe ontbrak, zo heeft hy, by de zesenveertig jaren

lang, den Nederlanden met den oorlog geplaagt, zich meest met de hulp der Franschen behelpende, welke hy ook altyd in hunne tochten met krygsvolk ten dienste was, zo dat hy in 't uiterlyke zeer van hen ontzien werdt, zynde in alle hunne vredemakingen en verbonden mede begreepen: ook heeft hy zich beholpen met zyne gebuuren, die van Utrecht, Oost- en Westvriesland, Groningen, Drente, Twenste en Overyssel, met winsten en verlies, hebbende vele Steden gewonnen en weder verlooren: zelfs veroverde hy de Stad Utrecht, daar door eindelyk Hendrik van Beijeren, Bisschop van Utrecht (zeer geplaagt zynde) gedwongen werdt, alle de waereldsche gerechtigheden der Stad, Steden en Landen van Utrecht, met de Landen van Overyssel, over te dragen, gelyk zyne Voorzaten, de Bisschoppen van Utrecht, dezelve meer dan negenhonderd en zestien jaren bezeten hadden, met vryen wil die overgevende aan Keizer Karel den vyfden, als aan den Hertog van Braband en Graaf van Holland, en zyne Erfgenamen, op den 20ste van Wynmaand des jaars 1528, die te Utrecht, ten koste van de Hollanders, een Kasteel, Vredenburg genoemd, van gebakken steen deedt bouwen.

Het Sticht van Utrecht en de Landen van Overyssel worden, door ongerustheid des Hertogs van Gelder, aan Braband en Holland gehecht.

Als nu dees Hertog Karel van Gelder eenen langen tyd tot straf van zyne naburen geleeft, en verscheide verbonden van vrede en bestand gemaakt hadde, is hy daar na, over de zeventig jaren oud zynde, op den tweeden van Hooimaand des jaars 1538, gestorven: en dewyl hy by zyne huisvrouw geene Kinderen gewonnen hadt, zo is, volgens een verbond in den jare 1536 met hem gesloten, het Hertogdom Gelder, en het Graafschap Zutphen, in

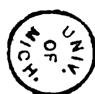
Volkomene bevrediging des Hertogdoms Gelres en Zutphen met derzelver gebuuren.

in handen van Keizer Karel den vyfden gekomen en vervallen, en dus aan Braband en Holland gehecht, behoudende derzelver voorrechten; hoewel Hertog Karel, op zyn doodbed, zyn Hertogdom overgaf aan den Hertog van Kleef.

Omtrent dezen tyd zyn 'er ook voorvallen geschied waar door Vriesland, Groningen en Omlanden, aan Holland vereenigd zyn, op de volgende wyze: dewyl de Graven van Holland, enz. altyd recht op Vriesland geëischt hebben, en door de groote partyschappen, in de Landen geene volkome Heerschappy konden bekomen, zo werdt van Maximiliaan van Oostenryk daar gezonden, Hertog Albert van Saxen, om dezelve te dwingen, aan welken Albert, daar groote diensten gedaan, en veel van zyn eigen geld in den oorlog verschoten hebbende, door den Aardshertog Philips, in den jare 1498, ter beloning van zynen dienst en verschoten geld, omtrent gereekent op drie honderd en vyftig duizend Rynsche guldens, ten verzoeke en aanhouding van het meeste gedeelte der Vriezen, vergund is, het Erfstadhouderschap van die Landen, namelyk, voor zyne vereeringen, diensten en geld, mogende insgelyks voeren den titel van Erfstadhouder van Oost- en Westvriesland, gelyk ook na hem zyne Erfgenamen, zulks als een Leen houdende van de Graaflykheid van Holland, tot dat de voorschreve driehonderd en vyftig duizend Rynsche guldens, met alle de kosten, ter overwinning van de landen uitgegeven, hem weder betaald zouden worden: en alzo hy deze gifte in den jare 1498 verkregen hebbende, Leeuwaarden en andere Steden gedwongen hadt, zo trachtte hy ook Groningen en de Omlanden te veroveren;

Vriesland en Groningen zyn aan de Nederlanden gehecht, 1536.

overen; maar dewyl deze zich weerden, en behielpen met hunne naburen, als den Graaf Edzard van Embden, den voornoemden Karel van Gelder, den Bisschop van Utrecht; ja met de Franschen, en Denemarkers, en den voorschreven Hertog Albert, zelf voor Groningen geschoten zynde, waar van hy in den jare 1500 storf, zo zyn zyne Zonen Georg en Hendrik van Saxen, door langdurigen oorlog, kosten en ongelegenheid, eindelyk gedwongen geweest, om den 19de van Bloeimaand des jaars 1515 te verzoeken, om weder over te dragen aan Prins Karel, naderhand Keizer, alle hunne voorschreve rechten van Erfstadhouderschap der voornoemde Landen, die dezelve met bewilliginge van zynen Grootvader, Keizer Maximiliaan, tot genoegen van de Saxenaars, aangenomen heeft, en zy stelden de Steden Leeuwaarden, Franeker, Harlingen, en andere, in handen van Floriaan, Hertog van Egmond, Graaf van Buren, van Karels wegen, die met den Heere van Wassenaar allengskens de andere Steeden dwongen: die van Groningen met hunnen aanhang, door de langdurende oorlogen verarmt, hebben eindelyk, in den jare 1536, den Hertog van Gelder verworpen, en zich verdragen met den Hertog, Juriën Schenk, die zich, wegens Keizer Karel den vyfden, als Hertog van Braband, en Graaf van Holland, hun onderwierp, behoudende hunne voorrechten. Daar werden, neffens den Gouverneur, een *President* en *Provinçiale* Raad verordent, om daar, volgens de Keizerlyke Rechten, te regeeren. Na Heer Juriën Schenk, heeft daar de voorschreve Graaf van Buren geregeerd, en na hem de Graaf van Arenberg, tot den tyd van Koning Philips, on-

UNIV.
OF
MICH.

PHILIPPUS de I. Koning van HISPANIEN,
Aarts Hertog van Oostenryk,
Hertog van Bourgogne, Brabant, &c.
Grave van Vlaanderen, &c.
GESTORVEN IN DE OUDERDOM
VAN 28 JAREN
DEN 25 SEPTEMBER MDVI.

J. P. direx.

der welken, de inlandsche oorlog ontstaan is.

Vriesland is gedeeld in drie deelen, als Oostergou, Westergou, en zeven Wouden, bevattende twaalf Steden, en negenentwintig Grietenyen, met de Bilde, het welk de Domeinen zyn van den Heere, makende t' zamen dertig Grietenyen. In hunne Staatsvergadering, die zy *Vrylandsdag* noemen, besluiten zy met vier stemmen, van Oostergou, Westergou, zeven Wouden, en de Steden, en zonder dier bestemming is 'er geen besluit. *Beschryving van Vriesland.*

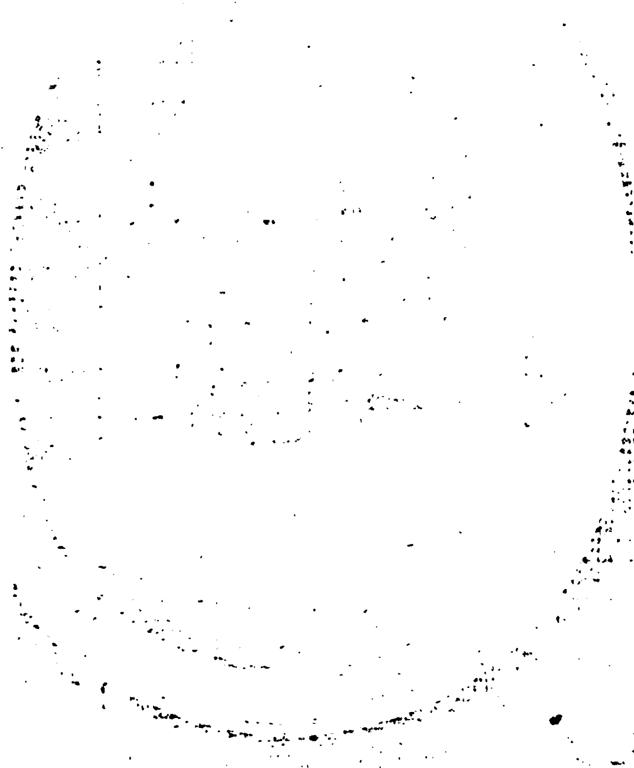
Philips van Oostenryk, Erfheer der Nederlanden, trouwde, in den jare 1496, te Lier, met Vrouwe Johanna van Spanje: zo dat deze verscheide *Belgische* Nederlandsche Provinciën (te vooren door vele huwelyken aan een gehecht) door dit huwelyk aan Spanje gekomen zyn, daar door die Provinciën, (schoon zy eenen volkomen voorspoed schenen bekomen te hebben) in langdurige en onnodige oorlogen vervallen, en eindelyk in de uiterste beroerten en onlusten geraakt zyn, gelyk wy nu zullen verhalen. In den jare 1497 werdt de Zuster van den Aardshertog Philips, Margareta van Oostenryk, naar Spanje gevoerd, daar zy trouwde met den Broeder van zyne Huisvrouwe, den eenigen Prins Don Johan van Kastiliën, welken zy eenen Zoon baarde. De Vader en het Kind storven binnen het jaar, waar door de verscheide Koningryken van Spanje verstorven op de Huisvrouw van Philips, Vrouwe Johanna, als oudste Dochter: uit haar werdt, den vierentwintigsten van Sprokkelmaand des jaars 1500, te Gent geboren, Karel de vyfde van dien naam, die naderhand Keizer werdt; daar na Ferdinand, en vier Dochters: als Leonora, welke met Emanuël, Koning van *De Aards Hertog Philips trouwd met een Dochter van Spanje 1496, waar door de Nederlanden aan Spanje gehecht worden.* *Nakomelingen van den Aardshertog Philips.*

Portugal, trouwde, uit welke geboren werdt eene Dochter, en na deze François, Koning van Vrankryk, zonder Kinderen. Catharina, welke trouwde met Jan, Koning van Portugal, daar van de afkomst van Portugal komt. Izabella trouwde met Cristernus, Koning van Denemarken, Zweden en Noorwegen, welke om zyne tieranny verdreven werdt, nalatende twee Dochters, waar van de eene, Dorothea genoemd, trouwde met den Paltsgraaf, Keurvorst Frederik den Godzaligen, en de andere, Christina genoemd trouwde eerst met Franciscus Sfortia, de laatste Hertog van Milanen, en daar na met François, Hertog van Lotteringen, van welken het huis van Lotteringen komt. Maria trouwde met Lodewyk, Koning van Hongarijen, zonder Kinderen. De Aardshertog Philips, Koning van Spanje, reisde door Vrankryk naar Spanje, daar hy in verscheide Koningryken gekroond werdt. Wederkomende door Italje, bezocht hy zyne Zuster, Vrouwe Margareta, (die toen hertrouwd was met den Hertog van Savojen) en in Duitschland zynen Vader Keizer Maximiliaan.

Goedkopen tyd in Zeeland.

In zynen tyd, te weten in den jare 1505, was het een zo goedkopen tyd in Zeeland, dat men een half agtstendeel tarw, eene verte gans, een pond boter, en een stoop wyn van Poitou, te zamen voor zes stuivers kocht, welk in waerde niet meer bedroeg, dan een vierdedeel van eene Fransche kroon in goud: zo duur en kostelyk was het geld in die tyden.

In 't jaar 1505, is Koning Philips met zyne Huisvrouwe weder naar Spanje gevaren, latende tot Gouverneur in de Nederlanden, den Heer Willem van Croy, Heere van Chevres en Aarschot. Door storm en onweder moest de Vorst met zyne Huisvrouwe

MARGARETA van OOSTENRYK
Douariere van SAVOJEN.
Gouvernante der Nederlanden
GESTORVEN IN DEN OUDERDOM
VAN 50 JAREN MD XXX.
J.P. direx.

we in Engeland aanlanden, daar hy van zynen ager en Zuster beleefd onthaald werdt. Spanje gekomen zynde, is hy daar overden, op den vyfentwintigsten van Herfstand, des jaars 1506, in 't agtentwintigste van zynen ouderdom: hy was een goed, delievend Heer, zynen Vader Maximiliaan gelyk in gedaante, ook hoog van voor-, de neus bultachtig: hy hadt, naar zy- Moeder, grauwe ogen, eenen gapenden , en eene lange kin, zynde lyvig, wel-g, beleefd, gemeenzaam, burgerlyk, goed aard; doch haastig, hoogmoedig, stout en ertzaagd: hy was een schoon en welgemaakt , van alle vrouwen zeer bemind, daar over Vrouw zeer jaloers was, die men toeeef dat daar door van hare zinnen beroofd geworden.

Hertog Philips, Koning van Spanje, gestorven. 1506

Zyne gedaante en zeden.

Hier na werdt Vrouwe Margareta, andermaal Weduwe en *Douariere* van den Hertog van Savojen, Oppervoogdes der Nederlanden gemaakt, in plaats van den jongen Aardshertog Karel, beschermende en regeerende de landen, met raad en daad van haren Vader, Keizer Maximiliaan, zeer verstandig en in eenen edelyken vrede.

Vrouwe Maria van Oostenryk Gouvernante in de Nederlanden, 1513

In den jare 1508, kwamen de twee eerste Schepen van Zeeland uit de Kanarische Eilanden, met zuiker geladen, Terveere aan, en de Schippers konden te Antwerpen de zuiker voor een twee blanken het pond verkopen. De Koopvaardy der Zeelanders begon toen te veranderen, en ging op de Hollanders over.

De twee eerste Schepen uit de Kanarien in Zeeland aangekomen.

In den jare 1513 is Hendrik de agtste, Koning van Engeland, over Cales in Vlaanderen gekomen, om Vrankryk te beoorlogen, en Terrouane te belegeren: welken Keizer Maximi-

Oorlog van Keizer Maximiliaan en Koning Hen-

drik van Engeland tegen Vrankryk. Maximiliaan en de Nederlandsche-Adel ten dienste getrokken zyn, daar hy den Franschen ruiters eene groote nederlaag toebragt. De Koning won Terrouane en Doornik; doch de Engelschen gaven, na zeven jaren, Doornik weder voor vier honderd duizend Kroonen, welke Stad Graaf Hendrik van Nassau daar na van de Franschen weder gewonnen heeft.

Na den dood van Koning Philips, heeft zyn Vader, Keizer Maximiliaan, nog tot in den jare 1519 geleeft, en de zaken van zyne Neven, Karel en Ferdinand, over al bezorgt en voorgestaan, hebbende op verscheide plaatzen vele oorlogen gevoerd, als in Duitschland, Nederland, en in Itaalje tegen de Venetianen, gelyk zulks in vele Historiën te lezen is. En nadien hy altoos zynen Neef Karel, om tot het Keizerryk te komen, den Vorsten des Ryks zeer aangeprezen hadt, is hy eindelyk, in 't zestigste jaar van zynen ouderdom, in Oostenryk gestorven, op den twaalfden van Loumaand des jaars 1519, en te Nieuwstad begraven: hy was een fraai manlyk man, van eene bloedryke gesteldheid, middenmatig van gedaante, welgemaakt, schoon van aangezicht, hoog of bultachtig van neus, met middenbare grauwe oogen, hoog van voorhoofd, het hair en lyf verw trekkende tusschen de Duitsche en Spaansche koleur, statig van wezen, gezond van lighaam om arbeid te verdragen, matig in 't eten en drinken, zeer genegen tot de Jacht, Muziek, en ook tot de Vrouwen, hebbende vele bastaarden nagelaten, welke hy tot groote staten en goede huwelyken gevordert heeft: hy trouwde met zyne tweede Huisvrouwe, Maria Sfortia, eene Dochter van Galeasse, Hertog van Milanen, die veel geld bezat, en ook (na

Dood van keizer Maximiliaan, 1519. zyn wezen en gedaante.

twee

CAREL de V. by der gratien Gods
ROOMS KEYSER
Koning van HISPANIEN,
INDIEN, NAPELS &c.
GESTORVEN IN DE OUDERDOM
VAN 58 JAREN
DEN 21 SEPTEMBER M D LVIII.

J. P. direx.

[illegible] jaren getrouwt te zyn) van het paerd
[illegible] viel, gelyk zulk een val ook de oorzaak
[illegible] zyne eerste Vrouws overlyden geweest was.
[illegible] een kloekmoedig, verstandig, beleefd,
[illegible], en mild Vorst; doch lichtvaerdig en
[illegible] in zyne aanslagen, 't welk door de
[illegible] eindelyk wat beterde. In Duitsch-
[illegible] alom de Krygsoeffening zeer ver-
[illegible] de Duitschers tot Krygslieden ge-
[illegible] zynde de eerste geweest, die den
[illegible] naam van Landsknechten (te vo-
[illegible] genoemd) opgebragt en ingesteld
[illegible] heeft hy spietsen, van agtien voe-
[illegible] leren dragen, op dezelve wyze ge-
[illegible] hedendaags gebruikt worden onder
[illegible]ns, Luitenants, Vaandrigs, en andere
[illegible] Officieren, en heeft dezelve in Regimen-
[illegible]deelt: ook heeft hy de Krygsrechten en
[illegible]gen ingevoert, daar toe gebruikende
[illegible]varen en edelen Krygsmeester Frons-
[illegible], die over deze stoffe boeken in druk
[illegible]; gelyk dezelve nog gevonden worden.
[illegible] nu de jonge Aardshertog Karel, in den Karel de vyfde komt tot de Regeering.
[illegible] 1515, te Gent opgevoed werdt, door
[illegible]em van Croi, Heer van Chevres en Aar-
[illegible], en door zynen Leermeester Adriaan
Florensz: eenen Hollander, te Utrecht gebo-
ren, (die daar na Kardinaal en Paus werdt,
onder den naam van Adriaan den zesden) is
hy in Braband en zyne andere Erflanden, tot
Landsheer gehuldigt, zynde toen vyftien jaren
oud. In den jare 1518 zeilde hy naar Spanje,
daar hy verscheide Koningryken erfde, latende
zyne Moei, Vrouwe Margareta, tot Landvoog-
desse in de Nederlanden. Terwyl hy in Spanje
was, en in Herfstmaand gekroond werd, is
zyn Grootvader, Keizer Maximiliaan den twaalf-

den

den van Louwmaand des jaars 1519, gestorven; welke hem de opvolging der Keizerlyke Kroone, zo veel mogelyk was, bereid hadt, dies hy na denzelven te Frankfort tot roomsch Koning en Keizer verkoren werdt, door het naerstig beleid van Hendrik, Graaf van Nassau, en door hulp van Frederik, Keurvorst van Saxen, genoemd Karel de vyfde: François, Koning van Vrankryk, dong mede zeer sterk naar die Keizerlyke Kroon, reeds verscheide stemmen hebbende.

Opstand in Spanje tegen Keizer Karel den vyfden, 1520.

Karel nu tot Keizer verkoren, en in Spanje zynde, verzocht eenige bede of schatting, tot zyne reize naar Duitschland en Nederland, daar zich geheel Spanje zeer onwillig toe toonde, klagende over de regeering van Willem van Croi, Heere van Chevres, Zoon van Graaf Philips van Portian, en over den voornoemden Kardinaal van Derthuizen, Adriaan Florisz: van Utrecht, in Holland geboren, namaals Paus, zynde de Leermeester van den Keizer geweest: deze vorderden de verzochte bede wat te streng, waar over geheel Spanje klaagde, dat de Nederlanders alle goede voordeelen en ampten inslockten, tot verderf der Spaanschen, dies de Heer van Chevres, in haat zynde, met des Keizers vloot naar Engeland en Nederland vertrok, latende in Spanje den voornoemden Kardinaal regeeren, wiens gezag de Steden en Staten van Spanje niet kon bewegen tot toestemming van het verzoek; in tegendeel begonnen zy eenen oproer; niet gelyk zy zeiden tegen den Keizer, maar tegen zyne Stadhouders en Officieren, waarom zy den Keizer zyne bede ontzeiden. Eenige Afgezondene van groote Steeden, die toegestemt hadden, werden, t' huis komende, geslagen en

verjaagd;

verjaagd: die van Segobia, om dat zy het plat af geweigert hadden, werden door omgangen met grooten Zegenpraal ingehaald. De eerste aanzetters van dezen oproer waren, Piedro Giron, Ferdinand Davalos, Joan de Padiglia, Antonio Darugna, Bisschop van Zamora, (welke stond naar 't Bisdom van Toledo) de Graaf van Salvaterra, Gouverneur van Castiliën, de Generaal van de orde van Alçantara, de Gouverneur van Toledo, Piedro Pimentello, de Abt van Salamanca, de Prior van Vagliodolit, enz. Deze en meer andere van de voornaamste Officieren van Spanje, en van groten huize, zyn met meest alle de Steeden van Castiliën, en andere in oproer geraakt, en hebben een heilig Verbond bezworen, 't welk zy *Sancta Giunta* noemden, en veel geld vergadert. De voorname Steeden, die dat Verbond aannamen, waren Toledo, Burgos, Vagliodolit, Legion, Salamanca, Valencia, Segobia, en meer andere, zo dat het vierde deel van gansch Spanje den Keizer niet getrouw bleef; zy gaven voor vry te willen zyn en zich zelven te regeeren, en gelyk de Vrysteden in Duitschland en Italje deden, zich jaarlyks eene Magistraat te kiezen; doch inwendig was het voornemen, dat zy den Keizer wilden verwerpen, en de oude Moorsche of Sarafeensche regeering weder op rechten, doch hier omtent waren hunne meningen verschillende, zy namen Steden in, brachten Legers te veld, namen den Kardinaal in de vlucht gevangen, welken zy echter, als 's Keizers Stadhouder, te Vagliodolit eene eerlyke wacht gaven; doch hy ontvluchtte het door een gat in de Stadsmuur. Zy trokken naar de Stad Tordesilia, daar zy de Koningin, 's Keizers Moeder, gevangen namen, die zom-

tyds

tyds wat krankzinnig was, zo nogtans, datze hen hunnen schandelyken opstand wel wist te verwyten, en hun Verbond niet wilde ondertekenen, waar toe zy haar wilden dwingen, en doen trouwen met den Hertog van Calabriën, Don Fernando d' Arragon: zy werdt in bewaring gesteld van driehonderd weerspannige en gewapende Papen, onder den Bisschop van Zamora. Eindelyk hebben zich, van 's Keizers wegen, tegen dezen opstand aangekant, de Constabel en Admiraal van Castiliën, Conde de Benevento, Marquis d' Astorgo, Conde d' Alva, Conde de Luna, en andere, welke de Stad Tordesilia belegerden, en stormenderhand innamen, waar in maar waren de voorsz: driehonderd Papen, die, met nog vier honderd andere, meest alle sneuvelden. Zy verlosten 's Keizers Moeder, en plunderden de Stad, als ook den Koninglyken Huisraad. Eindelyk werden in Wintermaand deze wederspannige by Villelara geslagen, daar 'er wel tweeduizend van hen dood bleven. De twee Oversten, Padiglia en Bravio, werden gevangen, en met Maria Pachera, huisvrouwe van Padiglia, gerecht en gevierdendeelt: de Bisschop van Zamora werdt aan eenen boom opgehangen: en eindelyk werdt de Stad Toledo ook gedwongen. Die van Valencen deden langen tyd nog veel kwaad, zy wapenden hunne Slaven, Moren, en Mahumetanen, waar mede zy het nog wel twee jaren staande hielden, tot de wederkomst van den Keizer in Spanje. Dus verre heeft het ons goet gedacht hier van te melden, op dat de Spanjaarden zich van de trouwe voor hunne Vorsten niet te veel zouden beroemen. Die dit omstandiger gelieft te lezen, kan zulks vinden

in

in *Paulus Jovius*, en in de Historie van *Pontus Heuterus* van Delf, Proost van Arnhem; die het zelve wel beschreven, en, in 't schryven der Nederlandsche Historiën, veel moeite genomen heeft, tot onze Nederlandsche Burgerlyke oorlogen toe, is gestorven in Wintermaand des Jaars 1601, te St. Truijen.

Keizer Karel is, in den jare 1520, in Nederland gekomen, en werdt te Aken tot roomsch Koning gekroond, en naderhand te Bononiën tot roomsch Keizer, van Paus Clement den zevenden. Karel tot Keizer gekroond.

In den Jare 1521, hield hy te Worms eenen Ryksdag, daar Martinus Luther, een Augustyner Monnik, op vrygeleide verschenen is; die tegen des Paus magt, aflaten, bullen en den roomsch Catholyken Godsdienst veel geleerd en geschreven hadt: het recht begon omtrent veertien maanden voor den dood van Keizer Maximiliaan, in den jare 1517, den menschen aanwyzende, hunne Zaligheid alleen in Christus lyden en dood te zoeken, weerleggende alle andere manieren van voldoeninge voor de zonden, en dergelyk meer, en dat door vele boeken in gemeene spraken beschreven, en in druk uitgegeven. Luther op dezen Ryksdag voor den Keizer verschynende, en zyne Leere, Boeken en Schriften verantwoordende, ten ware men hem uit de H. Schrift beter bewees, is echter als een hartnekkig Ketter, met alle de zyne en zyner aanhangeren boeken, verdoemt. Martinus Luther verschynd voor den Keizer te Worms in den jare 1521.

Toen ter tyd werdt daar het eerste Verbod of Plakaat tegen den Godsdienst gemaakt, en in Nederland gebracht, toegelaten en gedoogt, met alle strengheid, om de menschen verveerd te maken, zonder eenig openlyk, of

 alge-

algemeen onderzoek, streng ter dood verwyzende, die anders geloofde dan de roomsche Kerk, of die zulke boeken by zich hadt, of zulk volk, of Ketters herbergde: welke alle den Magistraten belast werdt aan te tasten, uit kracht van dit Plakaat; en niet alleen deze, maar ook die eenigzins verdagt waren van Kettery, zynde ider byzonder perzoon gehouden elken verdachten aan te brengen; en alle zulke werden op twee getuigen, volgens den last der Rechteren, ter dood verwezen, en de goederen verbeurd verklaard, werdende daar van de beschuldigers en getuigen een derde toegelegt: op welke getuigen en aanbrengers niets te zeggen viel, indien dezelve maar voor goede Catholyken van hunnen Priester of Parochiaan bekend waren.

Inhoud van het eerste Plakaat aangaande den Godsdienst.

Indien iemand uit vrees vluchtte, zo mogt niemant voor hem een verzoek doen, of een verzoekschrift voor zyne verontschuldiging inleveren, nog Vader voor zyn Kind, nog de eene Broeder voor den anderen; maar zodanig een werdt om zyne vlucht veroordeelt, en zyne goederen verbeurd verklaard.

Wreedheid van des Keizers Plakaat.

Wanneer iemant maar een valsch gevoelen hadt over eenig Leerstuk der roomsche Kerke, en zig nogtans beter deedt onderrechten van zynen Priester; zo moest egter zulk een mensch sterven, om het gevoelen dat hy gehadt hadde: doch dan werdt hem de genade gedaan, van onthoofd, en niet verbrand te worden; maar de Vrouwen werden levendig begraven: geene Rechters mogten deze Plakaten verzachten, ten ware zy als gunstelingen der Ketteren geacht wilden zyn, en als zodanige tegen hun laten het recht voeren.

Uit dit Plakaat, door Keizerlyke magt en

gezag

gezag gemaakt, zyn 'er meer andere vernieuwt en gevolgt, uit kracht van welke vele duizende menschen hun goed en leven verloren hebben, en derzelver dood en lyden, handel en wandel, bekend wordende, heeft het de nieuwsgierige menschen begeerig gemaakt de H. Schrift te onderzoeken, waar van wy hedendaags de gevolgen zien, en waar toe de Edele Drukkunst veel geholpen heeft, die ons ten tyde van dezen Keizer eene geleerde Eeuw en waereld gemaakt heeft.

Deze Plakaten of Verboden, den Nederlanders uit yver voorgedragen, werden ook uit yver, zonder groot inzien of voorzichtigheid, ongeacht aangenomen, waar uit naderhand de langdurige beroerten haren oorsprong genomen hebben, wanneer de Spanjaarden dezelve, op de wyze van geloofsonderzoekinge, welke zy tegen de Saracenen, Moren en Joden gebruikten, ook in Nederland ter uitvoer wilden brengen, gelyk wy hier na verhalen zullen. Of nu de strengheid der Plakaten, overeenkomstig den yver, vrucht gedaan hebbe, gelyk de Staatkundige Catholyken zonder onderscheid voorgeven, is nog by velen in geschil; echter schynen dezelve zonder twyfel vele groote bedekte dwalingen gedempt te hebben, welke zich gemeenlyk vermengen onder de verandering, of hervorming van Godsdiensten, die toen, helaas! in Duitschland en Nederland vele ontstonden, en welke in verscheide Steden grooten aanhang kregen, als de Wederdoopers te Amsterdam, die door eenen ongeregelden yver, naakt langs de straaten liepen; waar van de Historiën genoeg gewag maken: ook die van Munster en van David Joris, enz. Gelyk ook te Antwerpen, omtrent den jare 1540,

De Keizers Plakaat oorsprong van de beroerten.

Naaktloopers te Amsterdam.

De Loy, zynde een Lei-

dekker, werdt te Antwerpen gedood, om dat hy de verryzenis des vleesches loochende, 1546.

1540, een Burger opstond, Loy genoemd, een Leidekker van zyn handwerk, welke geen geleerdheid bezittende, nogtans behendig vele menschen wys maakte, dat 'er geene opstanding, of verryzenis der doode lighamen hier na zyn zoude; maar dat de natuurlyke dood de verryzenis was, en dat de ziel (die niet kon zondigen) dan weder tot God keerde, van waar zy gekomen was: ook dat de lighamelyke aangebore kwelling, des menschen elende, en de verrotting des Vleesches de rechte Hel was, en dat men geene andere te vreezen, of te verwachten hadt, enz. Deze Leer was de Waereld behaaglyk en aangenaam; maar geenzins voor de verstandigen, welke overleggen, dat de mensch, het elendigste aller schepselen zynde, nogtans naar Gods Beeld geschapen is, begrypende de wysheid, regtvaerdigheid, mogentheid, genade en liefde van God, die den verstandigen mensch verheugd en droevig maakt, en die om deze reden geloven, dat dezelve tot iets heerlyker geschapen zy, om Gods naam met dankbaarheid, uit liefde, eeuwig te loven, waar in hy alleen zyn behagen toont: hierom werdt hy aanstonds van vele Godvruchtige menschen tegengesproken en weerstaan, zo dat deze Ketter Loy, wiens aanhang naar hem Loyisten genoemd werden, vervolgt wierdt; en dewyl hy, voor gevaar vreezende, op zyne Leere niet hard bleef staan, nog dezelve hartnekkig doordreef, gelyk meest alle andere doen, zo werdt hem alleen door de Magistraat van Antwerpen belast, een teken op zyne borst te dragen van tin, of loot, daar door hy by de menschen voor eenen Ketter mogt bekend zyn; maar dees huichelaar wist zo wel den geveins-

veinsden te speelen, dat hy zich by de Pastoren ontschuldigt heeft, als of zyne Kettery maar ligtvaerdige woorden waren geweest, die men door vyandschap verdraaid hadt, toonende groot berouw, en zich zeer roomsch Catholyk gedragende, dagelyks met eene groote uitwendige Godsdienstigheid ter Misse gaande, zo dat hy met de Kerke geheel verzoend werdt: daar na reisde hy naar Duitschland, daar hy onder het volk zyne Leere weer verbreidde; maar eenige yverige menschen, om dat hy zyne Leere ook met de Schrift wilde verdeedigen, brachten hem tot eene samenspraak, of redentwisting, met den geleerden *Philippus Melanthon*, in tegenwoordigheid van Martinus Luther, daar zyne Ketteryen ontdekt, en zyne bewysredenen wederlegt werden, zeggende Luther rondborstig uit, dat hy den duivel in hadt, waar over Luther en Melanthon, wanneer hy weder naar Antwerpen vertrokken was, t' samen gesproken hebben, op dat de Magistraat daar gewaarschuwt werde, wat voor een gevaarlyke Ketter zy onder hunne Burgers hadden, teffens aantoonende, wat zyne dwalinge en bewysredenen waren, en met wat gedeelte der Schrift zy streden, enz. Waar door de Magistraat, schoon de waarschuwing van Ketters kwam, een nauwkeuriger oog op hem gehouden hebben. Eindelyk heeft hy daar eenen grooten aanhang gekregen, van de beste, rykste, en fatsoenlykste Burgers, welke vrolyk en *Epikurisch* met elkanderen leefden, meenende, de rechte wetenschap en gerustheid van het geweten gevonden te hebben, alle inwendige en geestelyke zwarigheid uit de harten verbannende. Onder deze verstrooide hy boekjes van zyne Ketteryen, waar over hy gevangen genomen werdt, met verscheide van deze

ryke Burgers, van welken 'er, uit kragt van de Plakaten, kort daar na twee onthoofd werden: daar na werdt Loy zelf gevonnist om verbrand te worden, door dien hy overtuigt werdt, dat hy tegen zyne belofte zyne Ketterſche Leere voortgeleerd hadt, ſchoon hy bereid was dezelve te herroepen; dies werdt hy omtrent den jare 1546 verbrand, biddende God om eenen korten dood, dien hy het Oordeel noemde. Na hem werden Jan Davion, en eenen Jermyn, met eenen ryken Viskoper onthalst, welke, zeer ryke en deftige Burgers zynde, lang aan het Hof der Oppervoogdesſe, Koninginne Maria, om genade verzocht hebben; wyl zy zo het ſcheen, berouw toonde, doch te vergeefsch. Eenige mede gevangenen raakten los, en vele vluchtten, die zich in Engeland, Duitschland en elders zeer verſpreidden. De Magiſtraat gebruikte de ſtrengheid der Plakaten, hoognodig achtende met alle middelen te weeren, het verbreiden van zulke ongodlyke gevoelens, (de waereld en het vleesch zo aangenaam) die met de roomsch Catholyke en hervormde Godsdiensten als ſotternyen ſpotten, trachtende de hunne veel Catholyker, dat is, gemeender te maken. Tegen de *Atheïsten*, *Libertynen*, *Hendrik Niklaasſen*, *het huis der Liefde*, en de *Geestdryvers*, die om zeggen, of doen, of om Godsdienst, geene Martelaars ſterven willen, en tegen zulke bedekte en geveinsde Ketteryen dienden immers de Plakaten wel, gelyk de Staatkundige en roomsch Catholyken wilden ſtaande houden, en het volk wys maken, verwarrende de onderſcheidenheden.

In deze tyden zyn vele Geestelyke, en voornamelyke Augustiner Monniken, door de boeken

len en schriften van Martinus Luther bewogen geworden, om de verscheide punten te onderzoeken, waar omtrent zy meenden, dat de Roomsche Kerk dwaalde, voornamelyk in het stuk van aflaten, waar omtrent de gierigheid zo heerschte, dat de zulke, die de bullen en aflaten van Romen van de Pausen verkregen hadden, de voordeelen daar van te Antwerpen deden verpachten, en bevonden, dat de Italjaansche Kooplieden, die dezelve gepacht hadden, overal de beste en welspreekenste Predikers huurden, om die als eene Koopmanschap, ten meesten voordeele dezer Pachters, aan te pryzen en te verkopen: onder anderen, werden de Monniken van het Augustiner Klooster te Antwerpen, over deze aflaten zeer geërgerd, en predikten sterk daar tegen, met zo grooten toeloop van volk, dat de Kerk, nu S^t^. Andries parochie Kerk, de menigte niet bevatten kon, zo dat zy genoodzaakt waren, galeryen om hoog te maken, op dat het volk daar op staan en zitten kon, doch uit kracht van vorige Plakaten, uitgevoerd door de Oppervoogdesse, Vrouwe Margareta van Oostenryk, werdt het Augustiner Klooster, in Wynmaand des jaars 1522, verwoest, de Monniken alle verjaagd, gevangen, en op verscheide plaatzen als Lutheranen en Ketters verbrand, en de Kerk werdt tot eene parochie Kerk gemaakt en verandert, en zedert heeft men die op nieuws vertimmert.

Aflaten te Antwerpen verpacht.

Het Augustiner Klooster te Antwerpen verwoest, om het prediken tegen de aflaten 1522.

Om iets te verhalen van de gierigheid en het bygeloof, dat toen ter tyd, in 't stuk der aflaten, regeerde, waar aan het volk zich toen het meeste ergerde, zullen wy eenige vaerzen, onder dergelyke menigte, welke in dien tyd in alle Kerken in 't Christenryk te lezen wa-

ren, hier tot een voorbeeld invoegen, welke in Vrankryk te Bourges in Berry, in de Kerk van S[t]. Steven, op den Autaar van den Kardinaal, geschreven stonden, en te lezen waren, als volgt.

Extat Biturigibus inscriptum Aræ Cardinalis, in æde D. Stephani, in hæc verba.

Hic des devote cœlestibus associo te,
Mentes ægrotæ per munera sint tibi totæ.
Ergo venitote gentes de sede remotæ.
Qui datis, estote certi de divite dote.
Te precor accelera, spergas hic dum potes æra,
Et sic revera securè cœlica spera.
O si tu scires, quantum data prosit tibi res,
Tu juxta vires donares, quod dare quires.
Te miser, à pœna dum tempus habes, aliena
Ut tibi sit pœna venia, sit aperta crumena,
Consors cœlestis fabrica, qui porrigit, estis.
Ex hoc sum testis, vos hic mundare potestis,
Crede mihi, crede, cœli donaberis æde.
Nam pro mercede, Christo dices, mihi cede.
Hic datur exponi, paradisus venditioni.
Currant ergo boni, rapientes culmina throni.
Vis retinere forum? mihi tendas pauca obulorum.
Pro summa quorum reserabitur aula polorum.
Hic si largè des, in cœlo fit tua sedes,
Qui serit hic parcè, parcè comprendit in arce.
Quid tardas? tantum nummi mihi des aliquantum.
Pro solo nummo gaudebis in æthere summo. &c.

Verhooging van de waerde des gelds, 1520.

Nu dienen wy te verhalen, hoe, in den jare 1520, ten tyde van Keizer Karel, de waerde van het geld, in tegenstelling van 't gene het zelve was in den jare 1489, ten tyde van Maximilaan, weder zeer verloopen en ver-

hoogd

hoogd was, namelyk by verdrag

De Reaal van fyn goud, van 46 in 't mark, te mogen uitgeven voor 60 st.
De Karolus gulden, van 84 in 't mark, voor 20 st.
De Rozenobel, van 32 in 't mark, tot 85 en een halve st.
De Henricus Nobel, van 36 in 't mark, tot 75 st.
De Angelot, van 48 in 't mark, tot 57 st.
De goude Leeuw, van 59 in 't mark, tot 44 st.
De Dukaten van Itaalje en Saluit, van 72 in 't mark, tot 38 st.
De St. Andries gulden, van 74 in 't mark, tot 29 st.
De Fransche Zonne Kroon, van 72 in 't mark, tot 36 st.
De Duitsche gulden, van 75 in 't mark, tot 28 st.
De Zilvere Spaansche Reaal, tot 3 st. en een vierde gedeelte. De Vliezen tot 3 st. en een half, en de andere naar advenand.

En in 't jaar 1526. was het geld reeds zeer hoog geklommen, zo dat men toeliet om de voorschreve penningen voor drie maanden gang te laten hebben, als

De goude Reaal, tot 68 st.
De Karolus gulden, tot 22 st. en een half.
De Rozenobel, tot 97 st.
De Henricus Nobel, tot 86 st.
De Angelot, tot 65 st.
De goude Leeuw, tot 50 st.
De Dukaten van Itaalje, en Saluit, tot 43 st.
De Andries gulden, tot 33 st.
De Franse Kronen, tot 40 st.
De Duitsche gulden tot 32 st. enz.

En dat zulks den eersten van Lentemaand des jaars 1527 weder moest komen, op den vorigen ouden voet dus jaars 1520. En in den jare 1531, werdt die voet van 't jaar 1520 weder by Plakaat

 ver-

nieuwt: en zo van tyd tot tyd, tot den jare 1548., wanneer de goude Realen geschat werden tot 63 st.

De Angelot, 60 st.

De Fransche Kronen, 38 st.

De Bourgognische, tot 38 st.

De Rozenobel, tot 90 st.

De Henricus Nobel, tot 80 st.

Verder is in den jare 1572. weder een nader toelating en vryheid afgekondigt, als den dubbelden Dukaat loop te hebben tot 84 st.

De Kruzaten van Portugaal, tot 40 st.

De Spaansche Pistolen, of Kronen, en de Italiaansche Kronen, en Oude Kronen tot 39 st.

De goude Zonne Kronen, tot 40 st.

De goude Reaal, tot 66 st.

De Rozenobel, tot 96 st.

De Henricus Nobel, tot 84 st.

De Angelot, tot 63 st.

De Andries gulden, tot 32 st.

De goude Leeuw, tot 48 st.

De Karolus gulden, tot 21 st.

De Duitsche goude gulden, tot 31 st.

De oude en nieuwe Engelsche Souvrein, tot 60 st.

Op dezen voet en waerde heeft het geld loop gehad en gegaan, meest al den tyd van Keizer Karel den vyfden, daar door men zien kan, hoe de uit en inlandsche oorlogen dien voet en loop verandert hebben.

Geboorte van Philips Koning van Spanje, den 21 van Bloeimaand des jaars 1527. Geslacht van Karel

Keizer Karel is getrouwt met Izabella, Dochter van Emanuël, Koning van Portugal, die hem, den een en twintigsten van Bloeimaand des jaars 1527, te Valedolit in Spanje eenen Zoon baarde, Philips genoemd, en daar na nog twee Dochters, Maria en Johanna: Maria trouwde met Maximiliaan, Zoon van Ferdinand (die naderhand Keizer

werdt:)

werdt:) en Johanna trouwde met den Prins van Portugal, wordende Moeder van Koning Sebastiaan van Portugal, die den vierden van Oogstmaand des jaars 1578, in Barbarijën verslagen werdt. Ferdinand, de Broeder van Keizer Karel, is tot roomsch Koning verkoren, en hadt getrouwt de Koningin en Erfgename van Hungariën en Bohemen: aan welken Keizer Karel alle de Landen, van het huis van Oostenryk herkomende, voor zyn gedeelte of Vaderlyk Erfdeel gegeven heeft. Dees heeft by zyne Vrouw drie Zoonen gewonnen, als Maximiliaan, Ferdinand, en Karel, en wel elf Dochters. Maximiliaan is na zyn Vaders dood Keizer geworden, en heeft het Keizerryk voor zynen Zoon Rudolf verkregen.

den vyfden. en Ferdinand: beide Keizers.

Ferdinand trouwde Philippina, eene Dochter van het geslacht der Welsers te Augsburg, by welke hy twee Zoonen won, namelyk, den Kardinaal Andreas, en Karel, Markgraaf van Borgou, welke naderhand trouwde met Sibilla, Dochter en Zuster van den Hertog van Kleef en Gulik.

Afkomst van Ferdinand.

Deze Zoonen, om dat de Moeder van geenen Vorstelyken, maar slechten huize was, mogten in 't huis van Oostenryk niet erven. Na den dood van Philippina, trouwde Ferdinand met de Dochter van den Hertog van Mantua, geboren uit zyne Zuster Leonora, by welke hy twee Dochters heeft gewonnen, waar van de eene, genoemd Anna Catharina, getrouwt is met Matthias den eersten, jegenswoordig Keizer.

De derde Zoon, Karel, trouwde met Catharina, Dochter van Albert, Hertog van Beijeren, gewonnen by zyne Zuster Anna. Deze heeft hem vyftien Kinderen gebaard, waar onder zyn geweest twee Koninginnen van Polen,

Afkomst van den Aards Hertog Karel.

en

en eene van Spanje, (nu laast overleden:) zyne Zoonen zyn deze, Ferdinand van Graten, Maximiliaan, Leopoldus, Bisschop van Straatsburg en Passau, (bekend door de oorlogen van Gulik) en Karel, Bisschop van Breslau in Silesiën.

Keizer Ferdinands Dochters.

Keizer Ferdinand hadt nog elf Dochters, namelyk, Elizabeth, welke trouwde Sigismundus, Koning van Polen; Anna trouwde met Albert, Hertog van Beijeren, Maria met Willem, Hertog van Gulik en Kleef, Magdalena werdt eene Nonne, Catharina trouwde met Frederik, Hertog van Mantua, en daar na met Sigismundus, Koning van Polen, Leonora trouwde met Willem Gonzaga, Hertog van Mantua, Margareta is ongehuwt gestorven, Barbara trouwde met Alphonsus, Hertog van Ferrara, Ursula is jong gestorven, Helena storf ongetrouwd, eenendertig jaren oud zynde, Johanna trouwde met Françiscus, Hertog van Florencen, uit welken geboren is Maria de Medicis, Koninginne van Vrankryk, Moeder van drie Zoonen en drie Dochters, nu *Regent* in Vrankryk.

Utrecht, Overyssel, Gelder, Groningen en andere Landen, aan Braband en Holland gehecht.

Keizer Karel heeft aan Holland en Braband volkomen gehecht de Stad en Landen van Utrecht en Overyssel, in den jare 1528, by overdracht van den Bisschop van Utrecht, Hendrik van Beijeren, die dit Land niet langer kon beschermen tegen Karel, Hertog van Gelder: en verder, door overeenkomste en overlyden van den laatsten Hertog, Karel van Egmond, is, in den jare 1538, het Hertogdom Gelder ook volstrekt by de Nederlanden gekomen; als mede de Drente en Twente: insgelyks, den zevenden van Wiedemaand des jaars 1537, de Stad en Heerlykheid Groningen met de Omlanden,

den, die te voren ook onder Gelder en Utrecht geweest waren; maar zich eindelyk vrywillig aan den Keizer overgaven, welke alle deze Landen, ook de Stad Kamerik, en het Land Cambresis, met het Graafschap Lingen, aan de Nederlanden gehecht heeft. En dewyl Gelder en Utrecht altyd als Ryks-Leenen zyn geweest, heeft Keizer Karel de vyfde, den zestienden van Wiedemaand des jaars 1548, op den Ryksdag te Augsburg, niet alleen die Landen; maar ook alle de Nederlanden onder eenen Kreits of ring gelegen, (genoemd den Nederlandschen Bourgognischen Kreits) en dus in 't Ryk verbonden, daar door zy bevoorrecht zyn te gebruiken, gelyk andere Leden des Ryks, beschutting en bescherming, vryheden, rechten en gerechtigheden, mits opbrengende zo veel als twee Keurvorsten, en tegen den Turk zo veel als drie doen; nogtans dat zy zullen blyven by hunne eigen *Privilegiën*, en niet verbonden staan tot des Ryks afscheiden, of *Ordonnantiën*.

De Nederlanden worden door Keizer Karel den vyfden onder het Ryk gevoegt.

Dees Keizer heeft in zynen leeftyd vele oorlogen gevoerd, en de Koningryken Napels en Sicilien, aan Spanje gevoegt, ook het Hertogdom Milanen, en andere Heerlykheden: desgelyks het Koningryk Tunis, behalven de verbintenissen van Indiën met de vaste Landen van Amerika en Peru. Hy heeft ook groote overwinningen behaald, en gevangen genomen Paus Klement, François, Koning van Vrankryk, den Koning van Navarra, den Hertog van Saxen, en den Landgraaf van Hessen: de Hertog van Kleef, en meer andere van minder rang, zyn voor hem te voet gevallen. Amerika, Afrika en Azia hebben zyne Wapenen gevoeld, ook in Europa den Turk, Italje, Vrankryk, en boven al de Duitschen,

Overwinningen en magt van Keizer Karel.

die,

die, tot bescherming van hunnen hervormden Godsdienst, te Smalcalt t' zamen een verbond gemaakt hebben, welken hy in een jaar afgeperst heeft zestienhonderdduizend Ryksguldens, en nog boven dien meer dan duizend groote Metaale stukken geschut, in de jaren 1546 en 1547. In 't kort, hy is wonderlyk begaaft geweest van staat, mogenheid, vroomheid, grootmoedigheid, wysheid en andere deugden, gelyk vele Historiën daar van gewag maken, daar wy den Lezer na toe wyzen.

Dit zy genoeg gezegt van de Vooroudersvan Koning Philips den tweeden, en den Staat der Nederlanden: wy zullen nu de geschiedenissen van zynen tyd, volgens ons voornemen, beschryven.

Koning Philips, geboren te Validolit, den 21 van Bloeimaand des jaars 1527.

Trouwt met Maria van Portugal 1543.

Gebo rte van den Prins don Karel van Spanje, den 9 van Hooimaand des Jaars 1545.

Philips van Oostenryk, de tweede van dien naam, Koning van Spanje, en eenige Zoon van Karel den vyfden, roomsch Keizer en Erfheer der Nederlanden, is [gelyk te voren reeds gezegt is] in Spanje te Validolit geboren, den eenentwintigsten van Bloeimand des jaars 1527, en daar ook opgevoed, den meesten tyd buiten het gezicht van zynen Vader: hy is daar, nog jong zynde, in den jare 1543, getrouwd met Maria, eene Dochter van Jan, Koning van Portugal, zyne eerste Huisvrouw, welke hem baarde, den negenden van Hooimaand des jaars 1545, eenen Prins, Karel genoemd; doch zy storf weinige dagen daar na, door verzuim van de Hertoginne van Alba, en andere groote Vrouwen, die haar in 't kraambed bewaren en regeeren zouden, (gelyk toen het gerugt liep) welke gegaan waren om den aflaat te verdienen, die (volgens het geloof en gevoelen van Spanje) daar te verkrygen

was,

MARIA VAN OOSTENRYK
Douariere van Hongaryen,
Gouvernante der Nederlanden,
Zuster des Keyzers KAREL *de* V.
GESTORVEN, DEN 18 OCTOBER
MD LVIII.

J. P. direx.

was, door het zien, bystaan, en helpen der rechtsplegingen van eenige Lutheranen, door de heilige *Inquisitie* gedood: zo heeft ondertusschen de Vorstin, door onbedachtzaamheid, een Meloen of dergelyke vrucht gegeten, daar aan men de oorzaak van haren dood toeschreef.

Na den dood van Vrouwe Margareta, Keizer Karels Moeije, die de Nederlanden nu eenige jaren geregeerd hadt, heeft de Keizer de oppervoogdyschap overgegeven aan zyne Zuster, Vrouwe Maria, Koninginne van Hongarie, in den jare 1531, die de Nederlanden wel en verstandig geregeerd heeft, tot dat de Keizer deze Landen overgaf aan zynen Zoone Philips, gelyk wy in 't vervolg zullen verhalen.

Maria Koningin van Hongarie, Oppervoogdes der Nederlanden.

Keizer Karel heeft, in den jare 1548, Maximiliaan, Zoon van zynen Broeder Ferdinand, naar Spanje gezonden, om met zyne Dochter Maria te trouwen, en Spanje te regeeren, ontbiedende van daar in Nederland, den Prins Philips, toen eenentwintig jaren oud zynde, en is door *Andrea Doria*, met vyftig galeijen, en wel zo veel Schepen, op den vyfentwintigsten van Slachtmaand, te Genua in Italje overgevoerd en zeer heerlyk ontfangen: Van daar is hy in Milanen gereden, daar ter zyner eere vele triumfbogen en toneelen gemaakt waren: van daar vertrok hy naar Trenten, daar hem Hertog Maurits, Keurvorst van Saxen, verwelkomde, en hem bad om zyne voorspraak by den Keizer zynen Vader, dat de gevange Landgraaf van Hessen verlost mogte worden, 't welk Philips hem beloofde; en is dus verder door Duitschland naar Nederland gekomen. De Keizer zondt den Hertog van Aarschot met de schone

Philips, Prins van Spanje, reist door Italje in Duitschland.

schone Nederlandsche bende Paerdevolk, of Ruitery van de *Ordonnantiën*, hem tot in Duitsch-land te gemoet, om hem eer aan te doen, en te geleiden: en dus is hy, op den eersten van Grasmaand des jaars 1549, wanneer hy tweëntwintig jaren oud was, te Brussel heerlyk ingehaald, daar hy den Keizer zynen Vader, en zyne twee Moeijen, Koninginne Helionora en Maria, vondt. Die zomer is doorgebracht om hem alom te fees teeren. Te Bins, in Henegouwe, heeft hem zyne Moeije, Maria de Oppervoogdes, met veel pracht en eer onthaald. Daar na is hy van den Keizer, of van de Oppervoogdesse in Braband, Vlaanderen, en andere Provinciën, alom gevoerd en gehuldigt, als toekomende Landsheer, de *Privilegiën* overal, namelyk in Braband, bezweerende: doende eene blyde inkomst in alle de Hoofdsteeden, is hy onder andere, in Herfstmaand, te Antwerpen heerlyk ingehaald, gelyk wy zulks zelf hebben gezien, door agthonderd negenenzeventig Inwoonders te paerd, alle in Violet Karmozyn Fluweel gekleed, welke by zich hadden vierhonderd en zestien Lakeijen te voet, ook kostelyk gekleed: dit volk te paerd, bestond meest uit de Magistraten en Stads-Officieren, de overige waren Kooplieden van verscheide natiën. Nog waren 'er vierduizend te voet, als Krygslieden, gekleed, in eene kleding of Livereije, als Burgers. De Stad richtte ter zyner eere drieëntwintig Triumfbogen en toneelen op, en de natiën der Kooplieden vyf, welke hun alleen kostten zesentwintigduizend en agthondert Karolus guldens: en de onkosten der Stad beliepen wel tweehonderd en zestigduizend guldens. Welke heerlyke blyde inkomst en Triumfen, nauwkeurig beschreven zyn

Philips komt als Prins in Nederland, in den jare 1549.

Blyde inkomst te Antwerpen in den jare 1549.

door

door M': *Cornelius Graphius*, te dier tyd Secretaris der Stad Antwerpen, gelyk ook in 't Spaansch door *Stella*, die alle de reizen in 't geheel geboekt heeft, welke men kan na zien.

Wanneer Prins Philips door geheel Nederland als toekomende Heer gehuldigt was, en de voorrechten der Landen alom bezworen hadt, is hy met den Keizer weder naar Duitschland vertrokken op den Ryksdag te Augsburg, om zich onder de Duitsche Vorsten bekend te maaken, en zich den Keurvorsten aan te beveelen, op hope van naderhand Roomsch Koning te mogen worden; maar dewyl zulks zeer tot nadeel scheen van Ferdinand, des Keizers Broeder, die veele Kinderen hadt, onder andere Maximiliaan, die den Duitschers zeer aangenaam was, zo is Koning Philips van daar weder, in den jare 1551, naar Italie, en dus verder naar Spanje vertrokken, weinig agt gevende op zyne beloofde bemiddeling, of voorbeede, voor den gevangen Landgraaf van Hessen, die nog te Mechelen gevangen bleef zitten, beproevende om te kunnen uitbreken, doch 't geene hem mislukte. Waar door eindelyk, in den jare 1552, de Duitsche Vorsten, voornamelyk de Keurvorst Maurits van Saxen, en die van Brandenburg, met de Zoonen van den Landgraaf en hunne Bondgenoten, voorgenomen hebben, hem met geweld te verlossen, een verbond makende met den Koning van Vrankryk. En na dat alle beeden, en bemiddeling aller Staaten niet mogten helpen, hebben zy met het Krygsvolk, daar zy van 's Keizers wegen Meidenburg mede belegerd hadden, den Keizer onvoorziens overvallen, en zo verre gebragt, dat niet alleen de Landgraaf door *Tractaat* ver-

Prins Philips staat naar 't roomsch Koningryk.

Koning Philips trekt weder naar Spanje, 1551.

Oorlog in Duitsch-Land.

lost werdt, (zynde Hertog Hans Frederik van Saxen te voren gewillig ontslagen) maar ook alle de overwinningen des Keizers in Duitschland vernietigd, en het *Interim* in Duitschland weder verbroken werdt. Dit *Interim* was eene middenmatige form, of wyze van leven in den roomschen Godsdienst, tot dat by het algemeen *Concilie* anders zou besloten worden, en hier uit ontstond weder een nieuwe oorlog met Vrankryk.

De Franschen nemen Metz en eene Nederlandsche Vloot uit Spanje komende, in den jare 1552. De Koning van Vrankryk nam Metz, Toul en Verdun, en ook ter Zee eene ryke Vloot van Nederlandsche Scheepen, die uit Spanje kwam, en dat met deze behendigheid: De Fransche oorlogscheepen veinsden de Koningin van Schotland te voeren, verzoekende den Nederlanders, tot eer van deze Vorstinne, hun geschut rondom af te schieten, 't welk deze zonder achterdocht deeden, waar op zy dus ontwapend genomen werden, en hier door begon de oorlog weder met Vrankryk, die zeven jaren, om de Duitsche en Itaaljaansche verschillen, duurde. Uit Nederland trok Maarten van Rossen van 's Keizers wegen, geheel Champanje afloopende, en Asthenev innemende.

Dood van Eduard, Koning van Engeland, en de Staat van dit Ryk, 1553. Daar na, in den jare 1553, storf Eduard, de jonge Koning van Engeland, den zesden van Hooimaand, zynde een eenige Zoon van zynen Vader, Hendrick de agtste, een aankomend goed en geleerd Vorst: hy hadt twee Zusters; Maria was geboren van eene Spaansche Vrouwe Catharina, de Zuster van Keizer Karels Moeder; en Elizabeth was geboren, in den jare 1533, den zevenden van Herfstmaand, van eene Engelsche vrouwe Anna, eene Dochter van Thomas Boulein, Graaf van Wilschire. Dees Eduard, door dien zyn Vader begonnen

hadt

hadt het groote gezag van den Paus in Engeland te breken, heeft in zynen tyd daar mede voortgevaren, en den Godsdienst geheel hervormt, door den raad van zyne Raadsheeren, en voornamelyk van zynen Oom, van 's Moeders zyde, den Hertog van *Sommerset*: ook heeft hy vele geleerde mannen uit Duitschland ontboden, welke daar toen vervolgt wierden door des Keizers overwinninge, als *Martinus Bucerus*, *Petrus Martyrus*, *Johannes a Lascus*, *Emanuël Tremellius*, en andere: en op verzoek van deze mannen heeft hy, in den jare 1550, de vluchtende Nederlanders, Franschen en Italjanen, door eenen open brief, of *Patent*, vergund en gegeven de Kerk van St. Augustyns Klooster, binnen Londen, om daar in hunne taal, den hervormden Godsdienst te mogen prediken, waar over hy Johan a Lascus, eenen Poolschen Heer, als Superintendent stelde: dees Koning Eduard komende te sterven, en wetende dat zyne oudste Zuster Maria den Roomsch Catholyken Godsdienst zeer toegedaan was, en mogelyk, door het steunzel van haren Neef den Keizer, zeer ligt zyne hervorming zou kunnen omstoten, heeft met zyne Raadsheeren goed gevonden, eene van zyne Nichten, Johanna Grey, de Dochter van den Hertog van Suffolk (wiens Grootmoeder was de jongste Zuster van Koning Hendrik den agtsten, en Weduwe van den laatsten Koning van Vrankryk, Louis den twaalfden) by uiterste wil, zyne Erfgename te maken, hier in volgende de uiterste wil van Koning Hendrik zynen Vader, die belast hadt, dat de nakomelingen van zyne jongste Zuster Maria, in Engeland geboren, de Kroon vermogt te erven, en niet de nakomelingen van zyne oudste Zus-

Uitlandsche Hervormde in Engeland een Kerk vergunt, in den jare 1550.

ter, de Koninginne van Schotland, gelyk men in de *Acten* geboekt vindt, volgens het zeggen van zommige, dewyl hy daar door meende den stand van den hervormden Godsdienst wel te verzeekeren, te meer, om dat deze Johanna getrouwd was aan Milord Gilford Dudley, Zoon van den Hertog van Northumberland, die magtig van Maagschap en Vrienden was, en een groot gezag hadt. Zyne jongste Zuster Elizabeth (schoon hy die beminde) sloeg hy ook over, om dat hy niet wilde, nog ook niet wel kon, de jongste voor de oudste verkiezen; doch meest, dewyl zy beide ongetrouwt waren, en door het huwelyk de Kroon onder vreemden mogten brengen, gelyk het ook gebeurde: want na dat Koning Eduard dus was gestorven, zo heeft de Landraad deze voornoemde Johanna voor Koninginne doen uitroepen, met raadpleginge der voornaamste Officieren des Ryks: en hoorende dat Maria, zyne Zuster, zig als Koningin vertoonde, hebben zy, met uitdruklyk bevel, den Hertog van Northumberland tegen dezelve met een Leger uitgezonden; maar merkende den toeloop, dien zy hadt, en de genegenheid van het gemeene volk, hebben zy hun besluit afgestaan en veranderd, en haar als Koninginne doen uitroepen, 't gene de Hertog van Northumberland met zyn Krygsvolk ook toestond. Deze Maria heeft zig aan hare tegenparty streng weten te wreken, en heeft den Godsdienst terstond beginnen te veranderen, verdryvende de Hervormde; dies de Vreemdelingen, namelyk Nederlanders, welke om des Godsdiensts wil in Engeland gevlugt, en onder Koning Eduard vriendelyk geherbergt waren geweest, genoodzaakt werden, door de vervolginge van Ma-

Maria Koningin van Engeland.

ria,

in, elders eene schuilplaats te zoeken, en besloten ten laatsten naar Denemarken te vlugten, daar toe zy gelegenheid vonden met twee Scheepen, die derwaarts wilden, betrouwende op 's Konings goedertierenheid aldaar. Den 17den van Herfstmaand des jaars 1553, vertrokken met die twee Scheepen *Johannes à Lascus*, *Johannes Utenbovius* en *Martinus Micronius*, vergezelschapt met omtrent 175 Perzoonen: de overige verwagtten andere gelegenheid, behoudende nog by zig *Gualterus* en *Petrus Delenus*, voorstanders. Den 4den van Wynmaand, wierden deze twee Scheepen door eenen fellen storm van elkanderen versteken; dog zyn eindelyk, na veel tegenspoed en benauwtheid, den 29sten van Wynmaand, te Helsensor gearriveerd, gaande t' zamen naar Coldingen om den Koning te spreken, hem hunnen nood en verdrukking voor te dragen, en met eenen de vryheid van hun geloof in zyn Koningryk te mogen genieten. Zy gingen by *Paulus Noviomagnus*, 's Konings Leeraar, allereerst te raden, die medelyden met hen scheen te hebben; maar ondertusschen niet afliet, hen in zyne Predikatiën voor ketters en dwaalgeesten te schelden. Zy, gehoor by den Koning gekregen hebbende, verhaalden hem omstandig de oorzaak van hunne komste, waar over de Koning hen zeer prees, belovende hun breeder bescheid door zynen Raad te zullen geven; dog het bescheid was, dat de Koning hun verzoek niet kon toestaan, dewyl het tot nadeel van den Vreede zoude strekken, en hy van de opregtheid zynes Godsdienst verzekert was: ook verzochten zy den voorsz. Leeraar des Konings over deszelfs scheld-redenen te spreeken, dog zulks werdt hun geweigert;

De Nederlandsche Hervormden uit Engeland verdreven, en naar Denemarken vertrokken, daar zy geen verblyf vonden.

Johannes à Lascus, Johannes Utenhovius, en Martinus Micronius.

gert; ja aangezegt, zo zy zig tot hunnen Godsdienst niet wilden voegen, datze dan terstond het Land zouden ruimen, hun tot Reisgeld gevende 100 Daalders. Zy bedankten den Koning voor zyne mildheid, biddende dat tog de oude Lieden, zwangere Vrouwen, en kleine kinderen in zyn Koningryk mogten overwinteren; dog zulks werdt hun ook afgeslagen; zelfs mogten *J. à Lascus*, *J. Utenhovius*, en *M. Micronius*, op bevel des Konings niet weder naar Haffren keeren, zynde daar de overige gevlugten; maar lieten hun zeggen, dat zy reeds door *Holsatiam* naar Emden vertrokken waren, en dat *Micronius* hen te Lubek of elders zou verwagten: die van Haffren hebben des Konings bevel nagekomen, en de arme lieden, den 13den van Wintermaand, (na datze dezelve alvoorens, aangaande hunnen Godsdienst, ondervraagt hebbende, geen verschil dan in 't stuk van het Avondmaal vonden) door vorst, sneeuw, en bittere koude, gedwongen te vertrekken, hebbende dezelve drie dagen te vooren gewaarschuwt; hun bidden en smeeken hielp niets; maar zy moesten alle (uitgezonderd eenen zieken Man, drie zwangere Vrouwen, en eenen jongen) op lyfstraf vertrekken: hier op namen zy moed, zagen op God, en betrouwden op zynen bystand, die hen binnen Haffren dus bewaart hadt, dat, daar 'er in de stad eenige duizenden van de pest gestorven waren, niet een van hen daar van krank geweest was: en om het best te reizen, deelden zy zich in drie hoopen, goedvindende dat sommige op Rostoch, andere op Wismer, en de overige op Lubek zouden varen, in welke Steeden zy ook zeer wreed en onbarmhartig, zo van Overheid als Leeraars gehandeld zyn ge-

Onbarmhertigheid der Deenen.

Wreedheid der Oosterlingen tegen de hervormden.

geworden, hen verjagende, en als verdoemde Menschen scheldende. Te Hamburg zynze dus ook gehandeld geworden, daarze nogtans alom door vriendelyke en Christelyke t'zamenspreekingen hun geloof beleeden: ter zelver tyd kwamen daar ook tweëndertig perzoonen, uit Londen gevlugt, van hun gezelschap aan; onder anderen *Gualterus* en *Petrus Delenus*, die zelfs in de stad niet mogten kómen, maar genóodzaakt werden met de andere scheep te gaan, en naar Embden te vaaren, daar zy eindelyk, na al hun tegenspoed en zwarigheden, eene bekwaame haven gevonden hebben, zynde van Anna, Gravinne van Oudenburg, en van de borgers te Embden, zeer beleeft onthaald. Van daar schreef *Johannes á Lascus* aan den Koning van Denemarken eenen treflyken brief, hem vertoonende de wreedheid en onbarmhartigheid, tegen de arme Vlugtelingen, door hem en de zyne beweezen. Daar na vertrok *Johannes á Lascus* met *Uitenbovius* naar Frankfort, en van daar naar Polen: Koningin Maria, in den jare 1559 overleden, en Elizabeth opvolgende, kwaamen veele van die vreemdelingen weder naar Engeland, verkrygende van de voorn. Koninginne hunne voorgaande vryheid, die nog ten huidigen dage onder hen duurt.

Koningin Maria, in 't bezit der Engelsche Kroone, om haren Staat en Ryk te bevestigen, heeft terstond voorgenomen een huwelyk met Philips, Prins van Spanje, en Zoon des Keizers, aan te gaan, welke ten dien einde, in 't begin des jaars 1554, uit Nederland in Engeland zond, Lamoraal, Graaf van Egmond, enz. Karel, Graaf van Lalain, enz. Jan van Montmorency, Heer van Courieres, enz.

Afgevaerdigde in 't maken d: Huwelyk tusschen de Ko-

[...]ningin van Engeland en den Prins van Spanje, 1554.

enz. Philips Nigri, Proost van Harlebeek, Simon Renart, Raadsheer, neffens den resideerenden Ambassadeur, Jan Scheiff, die, in Lentemaand des jaars 1554, volgens den Romeinschen styl, dien wy in dit gedenkschrift gebruiken, te Londen met de Afgevaerdigden der Koninginne gehandeld hebben, welke waren, Steven Gardiner, Cançelier en Bisschop van Winchester, Hendrik, Graaf van Arondel, enz. Willem Lord Paget, beide Ridders der Orde van den Kouseband, neffens de Ridder Robert Rochester, en de Secretaris Willem Pieters, en een huwelyks-verdrag tusschen beide deze Prinsen besloten hebben. De voornaamste Articulen waren: Dat Philips, Prins van Spanje, en Maria, Koningin van Engeland t' zamen zouden voeren den Eernaam van Engeland en zyne Domynen. De Koningin werdt toegevoegt voor eenen Bruidschat, zestigduizent ponden Tournois 's jaarlyks, zynde veertig duizend daar van op Spanje, en twintig duizend op de Nederlanden gelegt; gelyk dezelve som eertyds aan Vrouwe Margareta van Engeland, Weduwe van Karel, Hertog van Bourgogne, voor haare huwelyksgift bewezen was.

Huwlyks-verdrag tusschen de Koningin van Engeland, en den Prins van Spanje.

De Kinderen, die uit dit huwelyk zouden voortkomen, 't zy manlyk of vrouwlyk, zouden, volgens de Landrechten in Engeland, opvolgen: en alle de goederen van den Prins van Spanje op hem verstervende, zouden alle op zynen Zoon, Don Karlo, Prins en Infant van Spanje, komen; maar zo hy zonder Kinderen stierf, zou de eerstgebore Zoon uit dit huwlyk hem over al opvolgen: en zo 'er verder eenige Zoonen uit dit huwlyk geteeld werden, zouden dezelve in de Kroon van Engeland, en in alle de Nederlandsche Provinçiën, af-

komstig

komstig van het huis van Bourgogne en hunner afhangeren, opvolgen: en zo 'er meer Zoonen of Dochters uit dit Huwlyk voortkwamen, zou men dezelve hun wettig deel en Huwlyksgoed geven, zo wel uit Engeland als uit de Nederlanden, en zullen niets mogen begeeren in de Ryken van Spanje, nog in 't geene daar toe behoort; dog zo 'er geene Zoonen, maar alleen Dochters, uit dit toekomend huwlyk voortkwamen, zo zou de eerstgebore Dogter, nessens de Kroon van Engeland, ook de Nederlanden erven: dog indien dezelve Dogter met eenen vreemden Man, in Engeland, of Nederland niet gebooren, kwam te trouwen, ten ware met toestemminge van haaren Broeder Karel, Infant van Spanje, zo zou zy het erfregt der Nederlanden verliezen, en het zelve alleen aan den voorsz. Karel blyven. insgelyks zullen ook de andere Dogters uit dit Huwlyk, geen manlyk zaad winnende, uit haar Vaders goederen, zo wel van Spanje als Nederland, haar huwlyks goed genieten, volgens staat en gebruik der Koningryken, en Heerlykheden.

Engeland en Nederlanden door Huwelyk aan elkanderen gehegt.

En zo de Infant Karel zonder Kinderen storf, en 'er van het voorsz. huwlyk geene andere Erfgenaamen dan Dochters waren, zo zou de oudste Dogter van dat Huwlyk, zo wel in de Nederlandsche heerlykheden en Domynen, als in de andere Koningryken van Spanje en elders, opvolgen, volgens derzelver natuur, Regten en Costuimen.

Behoudende altyd en wel uitdrukkelyk, 't geene in alle de voorverhaalde byzondere punten van de erf-opvolginge vervat is, dat, zo wie in eenige dier Landen zou komen op te volgen, elke Stad, Ryk, en Domyn ongeschonden en geheel zou laten, alle, en in 't byzonder

hunne Privilegiën, Regten en Costuimen; en die Ryken en Domynen bedienen, doen bedienen en beheerschen by de eige Ingeboornen van dezelve Ryken en Domynen, elk by de zyne, tragtende in alles getrouw hun voordeel en rust, dezelve altyd voorstaande en regeerende, naar hunne statuiten en gewoonten, in goeden Vreede.

Eindelyk zal 'er ook goede Vreede zyn tusschen den Keizer, Prins en Nakomelingen, en tusschen de Koningin van Engeland, in derzelver Ryken en Domynen, met alle broederlyke eendragt en verbintenisse, en zullen elkanderen in alles bystaan, 't geene tot onderlinge eer, behoud en voordeel dienstig zy, volgende de hoedanigheid van het Contract, in den jare 1542, te Westmunster onderling geslooten, en dat van den 16den van Louwmaand 1546 te Utregt, het voorsz. uitleggende, enz.

Tot verdere verzekering diende ook, dat elk Ryk of Land by zyne eige ingeboornen zoude geregeert worden, behoudende hunne Regten, Privilegiën, en Costuimen; en dat daar en boven de voorsz. Philips, Prins van Spanje, plegtig zoude zweeren, voor zyne Bruiloft, den Ryke van Engeland, enz. deze volgende Artikulen.

Artikulen door den Prins van Spanje aan de Kroon van Engeland gehegt.

I. Dat de Prins geenen vreemden, niet gebooren onder de gehoorzaamheid der Koninginne, in zynen dienst, huis, of hof zal aanneemen, maar de Edelen en Onderdanen des Ryks in behoorlyk getal gebruiken, dezelve altyd houdende naar voorgaande recommandatie.

II. Ook zal hy in den Staat niet voorneemen nog veranderen, de gemeene Regten en gewoonten des Ryks van Engeland, enz. maar een ieder

ieder zal gehouden zyn de Staaten en Stenden te bewaaren in hunne Regten en Privilegiën.

III. Insgelyks zal hy de voorsz. Doorlugtige Koningin ten geenen dage uit het Ryk van Engeland mogen vervoeren, ten waare zy het zelfs verzogte: ook zal hy de Kinderen van dit huwlyk, uit Engeland niet mogen vervoeren; maar dezelve daar doen opvoeden, in hope van Opvolginge, ten ware by de Edelen anders goed gevonden werdt.

IV. En ingevalle de doorlugtige Koningin van Engeland voor hem storf, zo zal de voorsz. Prins geenerlei regt in 't Ryk mogen uitroepen, of zig toeschryven; maar zal de opvolging overlaten aan zulke, die daar toe naar Regten en Wetten des Ryks zullen geregtigt zyn, zonder de minste bekommernis.

V. De voorsz. Prins zal ook niet uit Engeland mogen vervoeren, of doen vervoeren, eenige Juweelen, of kostelyke kleinodiën van groote waerde; en zal ook niets mogen vervreemden dat tot de Kroon van Engeland, enz. behoort; nog het zelve by zyne Onderdanen, of andere mogen laaten gebruiken; maar zal alle plaatzen des Ryks, namelyk de Sterkten en Frontierplaatzen, getrouw laaten bewaaren en voorzien, tot voordeel des Ryks, bezet met natuurlyke Ingeboornen: zullende daar ook niet uitvoeren eenige Schepen, geschut, of eenige andere Krygstoerustinge; maar het zelve wel bewaren, vernieuwen en verzorgen, enz.

VI. Ook zou, uit oorzaak van dit Huwlyk, het Ryk van Engeland, enz, direct nog indirect, in oorlog tusschen den Keizer, Vader van den Prins, en tusschen den Koning van Vrankryk getrokken worden, maar zou alle middelen, tot vreede dienende, voorwenden, en geene

ne. obreuk geeven van de Vreedenscontracten te breaken, maar dezelve te onderhouden; dog wegens zyne overige Landen, Ryken en Domynen zal het hem vry staan zynen Vader onderstand te bieden, enz.

Dit was de inhoud van 't geene de Ambassadeurs onderling besloten, en dewyl dit toekomend Huwlyk in 't Hof van Engeland en in de Stad Londen rugtbaar was, zo hebben de Edelen, en in 't gemeen het gansche Land, zulks zeer kwalyk genomen, en alom beroertens en opstanden aangewent: onder andere is een treflyke en vermaarde Ridder van Adel, in Kent, genoemt Sire Thomas Whiat, wel de voornaamste geweest, kloekmoedig, en van hoogen afkomst en aanzien: welke, om zynen eed volkomen te volbrengen, dien hy neffens andere aan Koning Hendrik den VIII[sten] Vader der Koninginne, had moeten doen, volgens zyn uiterste wil, dat de Kroon aan geenen vreemden by huwlyk zoude komen; terstond eenen hoop volks vergadert heeft, om alle vreemde Heerschappyen uit het Ryk te houden, wordende hem van alle kanten, en voornamelyk van de Stad Londen, groote toezeggingen gedaan. Op deze tydinge zyn de voorsz. Keizerlyke Ambassadeurs terstond, met eenen goeden wind, schielyk vertrokken, niet zonder vele smaadheden langs den weg te verdragen.

In Engeland werpt zig Thomas Whiat tegen het Huwlyk van den Prins van Spanje op.

In Engeland bleef de Ambassadeur van den Keizer, de Heer Jan Scheyff, naderhand Cancelier van Braband, welke neffens andere aan de Koninginne Maria raadde, dat zy op het Raadhuis der Stad Londen, (zynde die Stad, daar het gansche Ryk opstaat, en het oog op heeft) de vergaderde Burgery vriendelyk zou aanspreken,

ken, 't welk zy in eigen Perzoon deedt, zeggende; dat zy het huwelyk met den Prins van Spanje niet begeerde aan te gaan, dan ten beste van het Ryk, en met toestemminge van de Staaten, of van het *Parlement*, dien zy het meende voor te draagen. Met dergelyke vriendelyke woorden werden de Oversten der Stad Londen bewogen, om allen oproer, en voornamelyk, den Ridder Whiat te weerstaan; waar over aan haar werdt toegestaan alle hulp, en tot Stads kosten binnen Londen te ligten twee duizend mannen, die terstond onder den Hertog van Norfolk tegen den voornoemden Whiat gezonden werden, welke manschap te Rochester komende, al te zamen met hunne Kapiteinen aan de zyde van Whiat overvielen, ontkomende de Hertog van Norfolk het byna maar alleen. Op deze tyding vergaderde Koninginne Maria aanstonds alle hare magt, bestaande uit hare getrouwste Onderdanen, onder den Graaf van Pembroek, met welke zy de Stad sterk deedt bezetten, en nevens dezelve Stad een Leger nedersloeg, vermits Whiat, eenige dagen verzuimende, door sommige beledzelen, wegens zyn grof geschut, niet aanstonds voor Londen kwam, de Koninginne zich ondertusschen alom versterkt hebbende. Hy nu by Londen gekomen, vondt alle overtochten over de riviere de Theems afgesneden, en de brug afgebroken, zo dat zyn aanhang hem niet binnen de Stad kon laaten; maar gedwongen was tien Engelsche mylen boven Londen, tot Kingsten, te trekken, om daar de rivier te passeeren, en dezelve daar overgetrokken zynde, en naar Londen komende, heeft hy voor Londen, by Westmunster, het Leger der Koninginne, onder den Graaf van Pembroek,

Liefdeheid der Koninginne Maria.

Pembroek, ontmoet, die hem slag leverden en overwonnen: hy tot aan de poorte der Stad met zyne voornaamste Kapiteins komende, en meenende ingelaten te worden, werdt gevangen, zyn volk geslagen en vele gevangen genomen, en in de Stad op alle hoeken der straten opgehangen, en hy zelf werdt onthalst. Verder heeft Koningin Maria zich dapper gewroken, en den Hertog van Suffolk met meer andere doen onthalzen, als mede de jonge Koninginne, Johanna Grey, Dochter van den Hertog van Suffolk, die maar zeventien jaren oud was, neffens haren man Gilford Dudley, om dus voor de komste van Prins Philips, haren toekomenden Bruidegom, het Ryk in vrede te hebben. Dees Ridder Whiat, alzo hy ondervraagd was geweest van zyne medegenooten, of de Zuster der Koninginne, Vrouwe Elizabeth, niet mede van de t'zamenzweeringe of aanslag ware geweest, zynde daar over reeds gevangen en beticht, heeft voor zynen dood zulks op het Schavot ontkend, en haar geheel ontschuldigt.

Thomas Whiat met eene Koninginne van Engeland Johanna Grey onthalst.

Philips, Prins van Spanje, is met eene schone Scheeps-vloot (waar mede omtrent vyfduizend Spaansche Zoldaten naar Nederland kwamen) in Engeland te Hampton aangeland, den negentienden van Hooimaand des jaars 1554, als hy zevenentwintig jaren oud was: vier dagen daar na kwam hy te Winchester, daar hem de Koninginne opwachtte; en den vyfentwintigste van Hooimaand, op S'. Jakobs dag, werden zy getrouwd, zynde de Koninginne toen agtendertig jaren oud. De Keizer vereerde op den trouwdag, den Prins met de Koninglyke titels, van Napels en Jeruzalem, hem de Ryken door zyne Ambassadeurs

Philips trouwt Maria, Koninginne van Engeland in den jare 1554.

deurs overdragende: werdende dus te zamen betitelt, Koning en Koningin van Engeland, Vrankryk, Napels, Jeruzalem en Irland, Beschermers des Geloofs, Prins van Spanje en Cicilien, Aardshertog van Oostenryk, Hertog van Milanen, Bourgogne en Braband, Graaf van Habsburg, Vlaanderen en Tyrol, slaande t' zamen geld met deze Titels.

In den volgenden Winter werdt daar een *Parlement*, of algemeene Staatsvergadering, beroepen, tot welke vergadering, de Engelsche Kardinaal Polus, Gezant van den Paus, gezonden werd, den Koning en Koninginne zynen Benedictie gegeven hebbende, hen alle vermaanden, weder te keeren tot den schoot van de Moeder, de H: roomsche Kerke, en zich weder te onderwerpen aan den Paus; waar op den volgende dag, het *Parlement*, het Land representeerende den Koning en Koninginne van deszelfs wege bad, om hun ootmoedig Smeekschrift den Gezant voor te dragen, waar in zy groot leetwezen toonden, dat zy zo lange in *Schisma*, of scheuringen buiten de Kerk geweest waren, enz. Op welke teekenen van leetwezen, de Gezant hun vertoonde, hoe aangenaam de bekeering des Zondaars Gode was; en dus gaf hy hun uit vaderlyke liefde en Pauslyke magt, de *absolutie* en *benedictie* als gehoorzaame Kinderen, waar op men terstond zong, *Te Deum Laudamus*. Hier over wert te Rome ook groote blydschap bedreven.

Engeland keert door Koning Philips weder onder den Paus.

In dit *Parlement*, werdt de Paus en Geestelykheid weder in al hun rechtsgebied hersteld; maar niet in 't bezit van derzelver goederen, het welk den Paus en den zynen, niet wel beviel. Daar werdt ook volle magt gegeven, de Ketteryen te straffen; uit kracht

van welke zy aanstonds de voornaamste Bisschoppen, Leeraars en Geleerde, die van den beginne der regeeringe dezer Koninginne tot dien tyd toe gevangen waren geweest, aanspraken, en naar het geestelyk recht ter dood verwyzende, levendig verbrandden, den geenen, die zynen Godsdienst niet wilde afstaan. Welke vervolging onder het gemeen ook zeer hard en streng toeging, zo dat wy zelf op eene reis dertien mans en vrouwen te zamen levendig hebben zien verbranden: en deze vervolging duurde zo lang Koningin Maria leefde.

Vervolging in Engeland.

Zelfs was de eenige Zuster der Koninginne, Vrouwe Elizabeth, naderhand Koninginne van Engeland, om haren Godsdienst en ander vermoeden gevangen gehouden, en het ontbrak hare tegenparty niet, haar in doods gevaar te brengen: want zy was over den opstand van den Ridder Thomas Whiat, van welken wy te vooren verhaald hebben, beschuldigt, met hem famengespannen te hebben; maar Whiat, als hy sterven zoude, reeds op het Schavot zynde, zeide, dat hy, tot ontlasting van zyn geweeten, haar moest ontschuldigen, dat zy daar omtrent niets van hem, nog hy van haar geweeten hadt, niet te min, werdt zy nog lange op den tooren te Londen gevangen gehouden, in groot gevaar om den hals te verliezen, door de menigte der vyanden die zy nog had van s' Moeders zyde, welke van haar om 't leven was gebracht, gelyk wy in 't vervolg verhaalen zullen: de vriendschap tusschen deze Zusters is nooit groot geweest, zo om den onderscheiden Godsdienst, als om hare beide Moeders; maar dewyl het om dezen tyd geschiedde, dat Maria, de eenige Erfgename en Koningin van Schotland, in Vrankryk gevoerd werdt,

Vrouwe Elizabeth van Engeland gevangen en beschuldigt.

werdt, en daar trouwde met François, den oudsten Zoon en Dauphin van Vrankryk, nemende reeds op zich den tytel der Kroone van Engeland en Ierland, haar toebehorende; begeerende dus Vrankryk, Engeland, Schotland en Ierland, onder een hoofd aan een te hechten. Dit door Keizer Karel den vyfden, en de Engelsche Raadsheeren gemerkt zynde, hebben de vyanden van Vrouwe Elizabeth hunne vyandschappen niet kunnen baten; maar moeste voor het best kiezen haar gevangen te houden, tot dat 'er uit Koninginne Maria kinderen geboren werden; maar deze hoop allengskens verminderende, kreeg Vrouwe Elizabeth meer vryheid, en werdt eindelyk uit den tooren verlost, en in een Ridders huis gevangen gehouden: hebbende de Keizer en hare vyanden voorgenomen, in gevalle Maria geene kinderen baarde, liever in de Kroon van Engeland, enz. te laten opvolgen eene Koninginne van tegenstrydigen Godsdienst, dan den Dauphin van Vrankryk met de Schotsche Koninginne, die daar door zo vele Koningryken aan elkander zoude en hechten, en dus alleen zynen nabuuren te vreeslyk worden.

Elizabeth nader hand Koninginne van Engeland het even verguld, op dat Engeland en Schotland niet onder Vrankryk zou vallen.

Wy keeren nu weder tot onze Nederlandsche geschiedenissen.

In 't jaar 1551 geschiedde te Antwerpen, eenen aanmerkelyken, deerlyken moord, en straffe, tusschen twee aanzienlyke Italiaansche Koopliedeh, beide Edelen, geboortig van Luca, namelyk Jeronimus Theodatus, en Simon Turk, welke, als Landslieden, groote vrienden waren, en met den anderen handelden; zy hadden over vele jaren verschil met elkanderen gehadt, dog dit was vergeven, maar niet vergeeten (de oorzaak, die dezen haat

Gruwelyke moord van Jeronimus Theodatus, en de wel verdiende straffe over Simon Turk te Antwerpen, in Lentemaand 1551.

vernieuwde, was, volgens den meesten schyn, door eenig geld, dat de voorschreve Simon Turk op intrest genomen hadt, van eene Edele aanzienlyke Vrouwe te Antwerpen, Maria van den Werve genoemd, zynde van hun beide eene gemeenzame kennis: deze Vrouw, twyfelende dat zy niet zeker was met de enkele Obligatie, door Turk onderteekend, heeft eens vryelyk aan Theodatus gevraagt, of zy wel veilig was met deze *Obligatie?* waar op hy haar raadde, de *Obligatie* te doen tekenen onder den naam van de *Compagnie*, waar over deze Vrouw, die na de daad om raad hadt gevraagt, niet heeft afgelaten, voor dat hare *Obligatie* verandert werdt. Simon Turk achterdenken krygende, wilde weten, wie haar zulks geraden hadt, zo dat hy, na vele moeilyke onderzoeken, uit de omstandigheden gemerkt heeft, dat het Theodatus moest zyn, waar over hy terstond voornam zich te wreeken, hebbende met koelen moed lang overlegt, om eenen houten leunstoel te laten maken, uit welken, wanneer men 'er op ging zitten, twee sterke ronde yzers sprongen, die beide de beenen boven de kniën en elders zodanig vatteden, dat men daar in vast en gesloten zat. Deze stoel uitgevonden en gemaakt zynde, heeft hy zynen dienaar en Comptoirknecht, Julius genoemd, eenen balling uit Italje, tot het doen der moord overgehaald, en hebben beide aan Theodatus verzocht in zynen speeltuin binnen de Stad te komen, om zig wat te vermaken: daar gekomen zynde, verzochten zy hem in dezen stoel te gaan zitten; nedergezeten zynde, sloten zig de twee yzers om zyne beenen, daar hy mede lachtte: doch Simon veranderde in 't

kort

kort zyn gelaat, zeggende, dat hy nu zyn gevangen was, en ophalende de oude geschillen, zeide, dat hy nu zyn leed wilde wreken, zo dat, na veel vriendelyk spreken van Theodatus, hy hem heeft doen schryven, *Obligatiën*, *Quitantiën* en wat hy wilde; maar nog niet te vreden zynde, gaf hy hem eenen schrab met zynen *Poignard* in 't aangezicht, tot wraak van dergelyke wonde, eertyds van hem ontfangen: hier over ging hy in den tuin met Julius te raden, welke zeide, nadien het zo ver gekomen was, dat 'er nu een einde van moest gemaakt worden, enz. Daar op zeide Simon, ga dan daar mede voort, niet tegenstaande Theodatus lang zeer barmhartig om zyn leven bad, waar op Julius hem met eenen grooten *Poignard* in den hals sloeg, dat het bloed tegen de witte zolderingen aansprong, vermoorende hem verder: vervolgens droegen zy het lighaam in eene Kelder, moetende door drie Kelders, daar zy hem, met zyne fyne fluweele klederen nog aan het lyf, begroeven: en om allen achterdocht den buuren te benemen, hadden zy eenige dagen te voren, veel gelag en geschreeuw gemaakt. Den zelven avond, den achtienden van Lentemaand, alzo de Oom van Theodatus uit Itaalje was gekomen, ging Simon hem verwelkomen, daar ook veel klagens was, dat Theodatus, reeds zo laat zynde, nog niet t'huis was, en 'er nergens iet van hem vernomen werdt. Des anderen daags werdt 'er uitgeroepen, dat zo wie eenig bescheid van den perzoon van Theodatus kon voortbrengen, dezelve driehondert guldens zoude genieten; Simon Turk, twee dagen daar na, 's avonds ten eten zynde by den Amptman der Stad, waren 'er over tafel verscheide ge-

sprekken wegens het verlies van dezen aanzienlyken man: de Amptman zeide, dat door de Magistraat besloten was, om alle kelders, stallen en tuinen te bezien, of men geene versch omgegrave aarde vondt: Turk, t' huys gekomen, heeft hier over met Julius beraadslaagt, dat hy met zynen huisknecht Bernard, eenen Piemontees, den dooden zoude opgraven, en op straat in eene bornput smyten: hier op is hy naar bed gegaan, en Julius heeft zig, met den knecht voorzien, met schoppen naar de kelder begeven, daar hy met schone woorden en dreigementen den knecht heeft gedwongen den dooden te ontgraven, welke den dooden, nog gekleed zynde, aanstonds kende, zo dat hy begon te roepen, waarom Julius hem met zynen *Poingart* dreigde; en na vele woorden heeft hy hem den dooden op den hals gelegt, en tot op straat gevolgt, daar de knecht, horende den Waker der wyke roepen, den dooden heeft laten vallen, en dus Julius ontlopen, is hy t' huys by zynen meester gekomen, en zeide hem, dat Julius *Theodatus* vermoord hadt, welke, hier over verslagen en bekommert, tegen den knecht zeide, dat hy zulks zelf aan het huis van Theodatus zou gaan zeggen, en dus de driehonderd guldens winnen. De knecht weggezonden, stond Simon Turk op, ondertusschen kwam Julius by hem, dien hy bad te vluchten, en de daad op zich te nemen, gevende hem het geld, dat hy by zich hadt, vyftien of twintig kronen, en twee goude ketentjes: hy reed zelfs te paerd, alzo hy zeer met de Jigt geplaagt was, naar den Markgraaf, den zelven bekend makende, dat Julius, zynen dienaar, Theodatus uit ouden haat vermoord hadt; doch de Magistraat en Mark-

graaf

graaf hielden hem gevangen, en op vele geruchten, die zy hoorden, hebben zy hem gedreigt ter pynbank te brengen; dies hy eindelyk alles bekende 't gene wy verhaald hebben: waar over hy in de goede week gevonnis werdt, om voorbeeldelyk geregt te worden, zo dat hy voor het Stadhuis op een schavot werdt gebragt, in een kleed van swart boccraan, of styf lynwaad, daar hy zelfs in den stoel, waar in hy Theodatus vermoord hadt, gesloten, en vervolgens, 6 of 8 voeten van hem af, rondom hem een lugt vuur gemaakt werdt; wordende door den Scherpregter met denzelfden *Poignart* dikwils gedreigt; doch niet gewond: het vuur rondom aangestoken zynde, heeft hy dus lang gebraden, roepende het volk en de Magistraat (met welke hy gemeenzaam geleeft hadt) om genade aan, dies de Magistraat eindelyk, na lang gebraden te hebben, uit barmhertigheid beval, eenige bundels brandend stroo naar hem te werpen, om dus eenige zakjes met buskruid, die hy om het lyf hadt, te doen branden, welke ten laatsten een einde van zyn leven maakten: het gebladderd en gebrade lighaam werdt op het galgenveld, buiten Antwerpen, op een rad gezet.

Rechts-pleging in Lentemaand 1551 over Simon Turk.

De dienstknecht Julius weggelopen zynde, werdt zo vervolgt, dat men hem te Aken achterhaalde, daar hy gerabraakt, en levendig op een rad gezet werdt, waar op hy nog twee dagen elendig leefde. Dit heeft ons goedgedacht te verhalen van dezen beruchten moord door voorname lieden.

Julius, dienstknecht van Turk, te Aken geraabraakt.

Ondertusschen werdt de oorlog gevoerd tusschen den Keizer en de Franschen, zo dat in Duitschland de Landgraaf verlost was, en de Franschen Metz, Toul en Verdun gewonnen hadden, als mede eenige plaatzen in Luxen-

burg, waarom de Keizer, in den winter van het jaar 1552, Metz belegerde; maar door dapperen tegenweer en grote sterfte in 't leger, moest men het beleg opbreken: daar na werdt Terroane, in den jare 1553, belegert en gewonnen, daar Montmorency, Zoon van den Constabel gevangen, en de gansche Stad geslecht werdt: Hesdin werdt ook met geweld gewonnen, daar Horatius Farnese, Zoon van den Hertog van Parma, en meer andere groote Heeren sheuvelden: de Marschal la Marche, duc de Bouillon, en andere werden gevangen. Deze Stad werdt ook geslecht, en eene nieuwe daar by gemaakt, die *Hesdin Fort* genoemd werdt. Als men Dorlans mede meende te bespringen, werden de Bourgogners op de vlucht gejaagt, en de Hertog van Aarschot gevangen. De Franschen vergaderden eenen grooten hoop volks, waar mede zy poogden Bapalma, en voornamelyk Camerik te winnen, 't welk hun echter mislukte, zo dat zy op twee mylen na by s' Keizers leger kwamen, dat by Valençyn geslagen was; waarom men, vermits de tegenwoordigheid van 's Keizers en 's Konings perzonen, eenen grooten veldslag te gemoed zag; doch zy zyn weder zonder groote onderneming gescheiden, behalven dat de Franschen het platte land alom verwoestten.

Terroane door den Keizer gewonnen, 1553.

Oorlogs ondernemingen met Vrankryk.

In den jare 1554, is de Koning van Vrankryk weder uit Champanje in de Nederlanden gevallen, nemende Bovines, Dinant en Marienburg in, en versterkende de laatste Stad. Als men nu, om deze reden, alom in grooten haast Krygsvolk ligtte, en onder andere te Antwerpen, daar men het volk ten oorlog wilde doen gaan, of daar toe schattingen

Bovines, Dinant, en Marienburg door de Franschen gewonnen.

gen geven, en de Burgery anderzins te onvreden zynde, om dat men alle Brouwers in de nieuwe Stad had doen brouwen, welker bier hun tegen de borst stond: zo was de Gemeente bewogen, om op de markt te vergaderen, daar door kwade woorden eenen oploop tegen de Magistraten ontstond, zo dat het volk met steenen op het Stadhuis wierp; doch werdt door het voorzichtig vergaderen der Schutteryen, en den raad der beste Burgers, gescheiden: eenige halsterrige nog stand houdende, werden van de markt gedreven, gelyk wy zulks van 't begin tot het einde gezien hebben. Dus werdt deze oploop, vermits de Gemeente wat toegaf, geslist: nogtans zond de Keizer, kort daar na, op eenen vroegen morgenstond, *Lazarus Swendi* met zyn Regiment Duitsche Knegten, en den Cançelier van Braband, om van den oploop goede kennis te nemen; maar de zaak gering vindende, en eenige gestraft hebbende, is alles redelyk vergaan.

Oploop te Antwerpen, 1554.

Na het verlies van Marienburg, trok de Keizer in eigen perzoon met het Leger van Brussel op Namen, en het scheen, dat 'er weder een slag geschieden zou; maar der Franschen Koning trok af naar Henegouwe, en nam Bins in, 't welk hy plonderde en verbrandde, zynde het Lusthuis van de Oppervoogdesse Maria, Koninginne van Hungarië: Naar Artois trekkende, verwoestte hy alles, belegerende Renti, en het zelve, door den haast sterk beschietende, vermits de Keizer hem schielyk volgde, vertrok hy, na eenige schermutzelingen, naar Vrankryk.

Bins de Lusthof van de Regente Maria, Koninginne van Hungarie 1554 verbrand.

Omtrent dezen tyd kreeg de Keizer tyding dat zyn volk onder den Markgraaf van Marignan, in Italje door eenen grooten Veld-

slag Pierro Strotzi overwonnen hadt, die Siena meenden te ontzetten, in Oogstmaand, waar door ook Siena gewonnen werdt, ten behoeve van den Hertog van Florencen, het welke ook Octaviaan Farnese, Hertog van Parma, die getrouwd was met des Keizers bastard Dochter, Margareta van Oostenryk, bewoog, om aan den Keizer en Koning Philips den vrede te verzoeken; want hy hadt zich om den moord van zynen Vader, Pierre Louis, die een Zoon was van Paus Paulus den derden, onder de beschermingе van Vrankryk begeven, stellende dat zyn Vader, door last van den Keizer, zyn wyfs Vader, vermoord was, om dat hy zich te Placensen onthield, 't welk, ingevolge den voorsz. vrede, hem werdt wedergegeven, behalven het Kasteel, het gene men behield, tot dat het zelve, in den jare 1586, aan zynen Zoone Alexander, Prins van Parma, door Koning Philips werdt weder gegeven, voor zyne diensten in de Nederlanden gedaan.

De Hertog van Parma, verzoend zich met Koning Philips.

Maria, Koninginne van Engeland, en haren Raad deeden hun best, met bewilliging van den Keizer en den Koning, om eenen vrede met Vrankryk te bemiddelen, ten welken einde een dagvaart gehouden werdt, op een dorp buiten Calais, Mark genoemd: daar den drieëntwintigsten van Bloeimaand, als bemiddelaars verscheenenen, den Pauselyken Gezant en Cardinaal Polus, den Bisschop van Winchester, Cançelier van Engeland, den Grave van Arondel, Milord Paget en Palmer: van Keizers wegen, den Hertog van Medinaçely, Granvelle, Bisschop van Atrecht, den Graaf van Lalain, en den President Viglius, met meer anderen: voor den Koning van Vrankryk

ryk waren daar de Kardinaal van Lotteringen, en den Conſtabel, met meer andere; doch daar werdt niets volbracht, dewyl van beide zyden te veel geëischt werdt, en datze met den anderen in verſchil kwamen over het ſtuk van Milanen, Bourgogne, Savoye, Piemont, Navarre, Lotteringen, Luxemburg, Metz, Toul en Verdun. Dus zynze geſcheiden, en de Engelſche bemiddelaars werden bedankt, die gaerne gezien hadden, dat men deze zware verſchillen geſteld hadt aan het Concilie van Trenten, het welk toen op handen was.

In den jare 1555, is Willem van Naſſau, Prins van Oranje, in het drieëntwintigſte jaar zynes Ouderdoms, gezonden door den Keizer, als Luitenant Generaal of Veldoverſte, met een Leger, om Marienburg in levensmiddelen te benauwen, en de Landen te beſchermen, ten welken einde hy twee Steedjes, Philippeville en Charlemont ſtichte en verſterkte, anders werdt 'er dit jaar niets byzonders uitgerecht; want tegen hem waren de Hertog van Nevers, en de Admiraal Chastillon van Vrankryk, welke vermaarde Veldoverſten waren; maar dewyl de Franſchen verſcheide tochten in Artois en Henegouwe deeden, zyn zy geſlagen door den Gouverneur van Bapalma, Heere van Haulſimont.

De Prins van Oranje, 's Keizers Veld overſte, ſticht Philippeville en Charlemont, 1555.

De Hertog van Alba was ook van Keizers wegen met een Leger in Piemont, die meer verlies dan voorſpoed hadt.

In het zelfde jaar 1555, den vierden van Herfstmaand, kwam Koning Philips uit Engeland te Calais aan, en reisde naar Bruſſel tot zynen Vader, welke, om verſcheide redenen, reeds voorgenomen hadt het Keizerryk af te ſtaan, en alle zyne Landen over te dragen aan

Koning Philips komt uit Engeland in Nederland, 1555.

zynen eenigen Zoone Philips, het welk nog nooit een Christen Keizer, of Koning gedaan hadt; zynde daar toe bewogen, dewyl hy merkte, door zyne lange ervarenheid, dat, vermits zyne ziekte en lighaams zwakheid, zyne zaken naar zynen zin niet konden hersteld en volvoerd worden. Zynen Zoon den tyd van zes, of agt weken by zich gehouden hebbende, heeft hy den zelven volkomen onderricht, van al het gene nodig was tot onderhoud zyner Hoogheid, en tot behoudenis van zyne Ryken en Landen, hem vermanende de vriendschap te onderhouden van Koningen, Vorsten en Heeren, zo wel vreemde als van zyne eigen maagschap, met welke hy verbonden was, en die hem raden en helpen konden. Ook hoe hy zyne Raadsheeren behoorde te verkiezen en op te kweken: en dat zich een Prins te recht mag ryk achten, die ryke Onderdanen, en wys, die wyze Raadsheeren heeft: dat het beter is bemint dan gevreest te worden, en der Onderdanen hart met liefde te gewinnen, dan dezelve in streng ontzag te houden, aanhalende het spreekwoord der staatkundige, *Liefde tusschen vrienden, en vyandschap tusschen vyanden:* ook onderwees hy hem, hoe hy het regt behoorde te gebruiken, dat het beter ware eene kleine misdaad ongestraft te laten, dan eenen onnoozelen te veroordeelen, of eenen goeden dienst onbeloont te laten: insgelyks, dat hy de nieuwsgierigheid, van te willen weten, wat 'er in geheime plaatzen omgaat, moest schuwen. De Princen hadden grote redenen, dat zy het oordeel over de geheimen van 's menschen hart en gedagten; als mede de straf van de inwendige zonden aan de Godlyke Majesteit overlieten: want daar 's menschen oogen

Algemeene en byzondere onderrichtingen van den Keizer aan zynen Zoon, Koning Philips in den jare 1555.

gen niet kunnen inzien, is ook geene reden, dat 's menschen handen iet zouden straffen. Verder beval hy hem, zyne oude Dienaars niet te vergeten; maar dezelve weder te herstellen, om dus van hen ook goeden dienst te verwagten: inzonderheid ook, dat hy den natuurlyken hoogmoed der Spaansche zou beteugelen, welke, niet in toom zynde, den ondergang van zynen Staat in de Nederlanden zouden veroorzaken: want schoon zy alom gewoon waren te heerschen of te gebieden, de Nederlanders zulks nogtans van hen niet zouden verdraagen: daar nog byvoegende, dat, zo haast hy zig in zyne Regeering zoude gevest vinden, hy (hoe eer hoe liever) eenen goeden vrede met Vrankryk zoude zien te treffen: en boven dit alles beval hy hem in eere en vriendschap te houden zynen Oom Ferdinand, roomschen Koning, en zynen Zoon Maximiliaan, Koning van Bohemen, zynen Zwager en Neef, welken hy met deszelfs Huisvrouw, den 17den van Hooimaand des volgenden jaars, voor zyn vertrek, nog te Brussel deed komen, om met alle vriendelyk verdrag van hen te scheiden, en geene zwarigheid na te laten; nadien zy over de deeling niet wel te vreden waren. Ook zeide men, dat Maximiliaan zig daar beklaagt zoude hebben, dat hy van den Kardinaal Granvelle vergeven zoude zyn geweest met fenyn, dat niet genoeg werkte.

Vele verwonderden zig over deze resolutie des Keizers, en voornamelyk, dat hy, zo een verstandige en kloekmoedige Prins, hadt voorgenomen de Erfnederlanden aan zynen Zoone op te dragen, welke, nog jong, onervaaren, en daar niet gebooren zynde, ook de taal niet kon, en van welken hy zelfs de grootste verwag- 's Keizers redenen, waarom hy alle Regeering overgaf.

wagting niet hadt: dog de zulke antwoordden den Keizer, dat de oorzaak, waarom hy zyne Ryken wilde overgeven, was, om zig zelven daar door te bewyzen zo eene Overheid te zyn, welke in de gansche Christenheid geen voorbeeld hadt: zeggende, dat het maar eene slegte proef van de waerde en deugd van eenen Vorst was, Landen en Provinciën met wapenen te veroveren, in vergelyking van zig zelven te kunnen overwinnen, en zig van alle zyne eergierigheid en begeerte van Regeeringe gewillig te beteugelen, en tot een voorschrift van onderdanigheid te begeven; zo dat het mistrouwen 't welk hy over zyn eigen ongeluk en ongezontheid hadt, als mede de hope van zynen Zoone dagelyks te onderrechten, hem zulks hebben doen besluiten, daar toe vele Raadslieden, die het zelve sterk aanraadden, zeer hielpen, hunne eige eergierigheid en bevordering zoekende, en hem ook beweegende, om Maria, Oppervoogdes en Koningin van Hungariën, met zig naar Spanje te nemen; nadien zy wisten, dat dezelve eene kloeke Princes, en den Landen zeer aangenaam was, en die het gansch bestuur op zig genomen zoude hebben.

Overgaaf der Nederlanden, van den Keizer aan zynen Zoone, den Koning, op den 25 sten van Wynmaand des jaars 1555.

Hier over moesten, den 25 van Wynmaand des jaars 1555, de Algemeene Staaten der Nederlanden te Brussel vergaderen, om in derzelver tegenwoordigheid de Landen aan den Koning op te dragen. Ten zelven dage, voor den middag, heeft de Keizer voor 't eerst den Koning aangestelt als Hoofd van de Ridders des Gulden Vlies, en Overste van dezelve Orde: na den middag, als alle de Aanzienelyke, Edelen en Afgezondene der Landen en Steden, op de groote Zaal te Brussel vergadert

gadert waren, zo is de Keizer daar gekomen, leunende op de schouders van den Prins van Oranje, vergezelschapt met den Koning, de Koningin Maria, Oppervoogdes, den Hertog van Savojen, de Gezanten aller omleggende Princen, en de Heeren van de Orde des gulden Vlies, met andere: en in eenen Stoel gezeten, deed hy den Koning met deszelfs Zuster, en de voornaamste ook nederzitten. Toen heeft de Raadsheer, *Philebert de Bruxelles*, van 's Keizers wegen beginnen te spreeken, in 't kort aantoonende deszelfs zwakheid en ongesteldheid om de Regeerings-lasten te dragen, gelyk hy tot nog toe gedaan hadt: waarom hy voorgenomen hadde, zig naar Spanje te begeeven, daar hem dagt, dat de lugt frisscher en gezonder zoude zyn; dies hy besloten hadt de Landen aan zynen Zoone, den Koning, over te dragen, die nu bekwaam en gewillig was om zo eenen last op zig te nemen, en hen met liefde en geregtigheid te regeeren: den Landen bedankende voor de gewilligheid, betoond in 't bezorgen van de beden en schattingen, hen opgelegt, en hen vermanende in 't Christen geloof te blyven. De Raadsheer hier mede zwygende, begon de Keizer, (met behulp van eene memorie of aantekening, die hy, tot versterking van zyn geheugen, 't welk hy zeide, dat zeer verzwakt was, in zyne handt hadt) staande en leunende op den schouder van den voorsz: Prins, en op eenen stok, zelfs voort te varen, om in 't kort te verhalen de voorname ryzen, aanslagen en togten, die hy, zedert den jare 1515, ten dienste van den gemeenen welvaard hadt gedaan: dat hy van zynen Grootvader uit Lombardyen was gestelt, en toen eerst uit de Neder-

Keizer Karels redenvoering aan de Staten.

derlanden naar Spanje trok: insgelyks, dat hy gedaan hadt negen togten of ryzen in Duitschland, zes in Spanje; zeven in Italje, tien in de Nederlanden, vier in Vrankryk, twee in Engeland, en twee in Afrika, t' zamen veertig togten, waar in hy agtmaal de Middelandsche Zee, en driemaal den Oceaan over gezeilt hadt: verhalende eensdeels het zelfde, dat de Raadsheer te vooren gezegt hadt, besluitende, dat hy nu, door ouderdom en zwakheid, genoodzaakt was deze zyne Erf-Nederlanden te verlaten, en dezelve aan zynen Zoone, daar tegenwoordig, over te dragen, dewyl hy die niet langer zo kon regeeren, gelyk hy tot nog toe gedaan hadt; waar in hy zeide zyn gewissen gekweten te hebben, egter zo hy ergens in gebrekig mogte geweest zyn, of iemant te kort gedaan hebben, nam hy het op zyne trouwe, dat het niet willens, maar onwetens moest geschied zyn: biddende daarom, dat men het hem vergeven wilde; waarom hy ook eerst Gode, en daar na zynen Zoone bad, dat het zelve weder mogte vergoedt zyn, en dergelyke propoosten meer, gelyk in vele geschiedenissen te lezen is. Hier mede ophoudende, bersten hem de tranen uit de oogen, 't geene den meesten Leeden der Vergaderinge (door medelyden) deed weenen.

Redenvoering van Koning Philips, aanvaerdende de Regeering. Ondertusschen stond de Koning op, en viel voor zynen Vader op de kniën, ootmoedig bekennende, dat hy zulks onwaerdig was: maar dewyl het zyne Majesteit dus geliefde, bedankte hy hem hooglyk, en nam den last en Regeering op zig, wenschende zig te benaerstigen, om de Nederlanden in zulke goedertierenheid en geregtigheid te regeeren, dat zy oorzaak zouden hebben, om hem zyner te beda-

danken, op zig nemende met de daad te bewyzen de liefde, die hy hun toedroeg. Met deze woorden keerde hy zig tot de vergadering, en zeide in 't Fransch: Myne Heeren, ik wenschte wel de taal dezer Landen beter te kunnen spreken, dan ik tot nog toe doe, om U lieden te mogen verstaan geven, de goede genegenheid die ik u toedraag; maar dit nog zo wel niet kunnende, als wel nodig is, zal ik het zelve den Bisschop van Atregt voor my laten doen: welke toen, het woord voerende, opentlyk in 't breede verklaarde, de groote liefde en goede meening en wil, die zyn Majesteit hadt, om de Landen in alle goedertierenheid en gerechtigheid te regeeren en te beschermen, gelyk eenen goeden Landsheer betaamde.

Na hem stond op Doctor Jakob Maas, Pensionaris der Stad Antwerpen, als last hebbende van de daar zynde Algemeene Staaten, om voor hen allen het woord te voeren, invoegen als volgt; Heilige Majesteit! Deze Heeren 's Lands Staaten, de Generaliteit verbeeldende, zyn door de groote genegenheid, trouwe en liefde, die zy hem toedragen, niet alleen wynig verwonderd, maar nog veel meer bekommert, dat zyne Majesteit, ten allen tyde van hun zo wel gedient, (gelyk bekent is) hen in dezen zorgelyken en oproerigen tyd wil verlaten: maar dewyl het zyne Majesteit dus belieft, (deszelfs gemak zulks vereisschende) zo troostet zy zig daar mede, dat zyne Majesteit hun in de armen van den Doorlugtigen Koning, zynen Zoone, overgeeft: en schoon de Landen met zware oorlogen zeer gekwelt werden, nogtans zullen dezelve ten allen tyde, en in allen voorkomenden gevalle toonen, dat zy ge-

Antwoord der Algemeene Staaten door Doctor J. Maas

gewillige Vasfalen en Dienaars van zyne Koninglyke Majesteit zyn, bereid om hem met lyf en goed te dienen, enz.

Redenvoering van Maria, Oppervoogdesse. Hier na stond op Maria, Koningin en Oppervoogdes, en sprak haren broeder, den Keizer, met groote eerbied aan, zeggende; dat zy, volgens den last, dien zyne H. Majesteit haar hadt gelieven op te leggen, de Nederlanden reeds 25 jaren, naar haar uiterste vermogen en goeddunken, ten meesten voordeele van zyne H. Majesteit, en tot welvaard der Landen, hadt geregeert; maar ingevalle het zelve niet geheel naar hare mening en zin mogte uitgevallen zyn, bad zy zyne H. Majesteit, haar zulks ten besten te willen houden: waar op de Keizer met de hand en het gelaat vriendelyk te kennen gaf, dat zy volkomen voldaan hadt: daar na zig omkeerende tot de Staaten, gebruikte zy dezelve eerbied, reden en ontschuldiging, zeggende; dat zy zig naar de gaven, haar van God gegeven, hunwaarts gekweten had, en dat, zo 'er iet gebrekkigs in mogte bevonden zyn, het zelve buiten wil en weten geschied ware, biddende dat zy haar zulks ten besten wilden houden en duiden: waar op de voorsz: Doctor Maas, van Staats wegen antwoordende, hare goede en loflyke Regeering grootlyks prees, en haar met de uiterste ootmoed uit aller naam ten hoogsten bedankte.

Als nu alle deze plegtigheden en redenvoeringen geschied waren, stond de Keizer de Eeden van getrouwheid af, die zyne Onderdanen hem gedaan hadden: en dewyl daar van schriftelyke bewyzen en Actens gepasseert waren, ondertekende en verzegelde hy dezelve eigenhandig. Hy nu, van zynen stoel onder zynen throon opstaande, en zynen Zoon op den

Koning Philips aanvaerdigt de Landen.

zelven

zelven zettende, droeg alles aan hem op; biddende dat God hem wilde zegenen; en is dus uit de Vergaderinge vertrokken.

Koning Philips op den stoel zittende, ontfing de onderdanigheid en erkentenissen der Landen; en in tegenwoordigheid der gansche Vergaderinge, werden daar des Keizers zegelen gebroken, en des Konings zegelen voortgebragt, met welke terstond enige gunstbewyzen en Acten verzegeld werden.

In de volgende dagen droeg de Keizer ook voorts (in tegenwoordigheid; voornamelyk van de Raden en Secretarissen der Koningryken en Landen) aan zynen Zoone over, de Ryken van Spanjen, Siciliën, Sardiniën, Majorca en Minorca, met alle de nieuwe Landen van Indiën, genoemt Amerika en de nieuwe Waereld, neffens alle de Eilanden, Heerlykheden en Domynen: behoudende alleen; tot zyn en zyner Dienaren onderhoud, een inkomen van twee honderd duizend Dukaten op Spanje, benevens zekere huisçieraden. Algemeene overgaaf des Keizers van alle zyne Heerschappyen.

Den 7den van Herfstmaand des jaars 1556, schreef de Keizer uit Zeeland ook aan zynen Broeder Ferdinand, den roomsch Koning, hoe hy den zelven het bestuur des roomschen Ryks overgaf en belastte; zig zelven daar van ontslaande; waar toe hy verkoos Willem van Nassou, Prins van Oranje, benevens eenige Regtsgeleerden, als Doctor *Gregorius Sigismundus*, Vice-Cancelier; en *Wolfgangh Haller*, 's Keizers Secretaris; hun bevelende op den aanstaanden Ryksdag van zynent wegen de geheele directie en Regeering; ook den Tytel; Naam, Waerdigheid; Scepter en Kroon; met alle geregtigheden, daar toe behoorende; aan den voorsz: Ferdinand; zynen lieven Broeder; den roomschen Koning, in allen maniere over te Overgaaf van het Keizer-ryk.

dragen, als of hy reeds gestorven was, gevende den Gezanten hier toe volkome magt, met bede dat alle Geestelyke en Waereldlyke Keurvorsten het zelve ook wilden toestaan, en hun laten welgevallen; 't gene egter, wegens de ongelegenheid des roomschen Konings en der Keurvorsten, niet is geschied, dan te Frankfort den 24sten. van Sprokkelmaand des jaars 1558 wanneer de Keurvorsten daar tegenwoordig waren. Het zelve werdt ook verhindert door den Paus, Paulus den vierden, die, wegens hoogmoed, aan Ferdinands Ambassadeur, [illegible] den huize Gusman, zyne goedkeuring [illegible]gerde, bybrengende, dat Keizer Karel de[illegible] de het Keizerryk, zonder zyne toestemming niet mogt overdragen, al was het ook [illegible] bewilliginge der Keurvorsten: ook mogt Ferdinand, roomsch Koning, zonder Pauslyke goedkeuringe, zulks niet aanvaerden of aannemen, daar veel om te doen was.

Koning Philips, in zyne regeering getreeden, heeft zulks den omleggenden Prinsen en Potentaten te kennen gegeven, en is door derzelver Ambassadeurs daar mede geluk gewenscht.

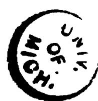
Te Brussel in een Hof, zeven gekroonde Hoofden. Als de Keizer op deze wyze zyn afscheid nam, waren te Brussel in een Hof, zeven gekroonde Hoofden vergadert, namelyk, de Keizer, zyn Zoon, en Maximiliaan; benevens drie Koninginnen, Helionora van Vrankryk, Maria van Hungariën, en Maria van Hungariën en Bohemen, met den Koning van Tunis, die de zevende was; behalven de Hertogen en Hertoginnen van Savojen, Lotharingen, Parma, enz.

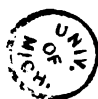
Ondertusschen hadt Karel, geweze Keizer, alle voorbereidzelen gemaakt, om naar Spanje te varen met beide zyne Zusters, namelyk, Helionora, Koningin en Weduwe van Vrankryk en Portugal, zyne oudste Zuster; en Maria

PHILIPPUS de II *Koning van*
HISPANIEN *en de* INDIEN,
Aarts-Hertog van Oostenryk,
Hertog van Bourgogne &c.
GESTORVEN IN DE OUDERDOM
VAN 71 JAREN
DEN 13 SEPTEMBER MDLXXXXVIII.

J. T. dir. ex.

UNIV.
OF
MICH.

EMANUEL PHILIBERT
Hertog van Savoye,
Prince van Piemont &c.
Gouverneur der Nederlanden
GESTORVEN IN 'T JAAR
M D LXXX.

J. P. direx.

... Koningin van Hungariën, en Oppervoog-
... der Nederlanden, zyne jongste Zuster,
... men zeide, dat genoegzaam tegen ha-
... ging; dog zulks oordeelden die
... te zyn, welke het meeste be-
... meenden te hebben, en geene be-
... den. Deeze Oppervoogdes prees
... Edelen der Nederlanden groote-
... de; dat dezelve hem nuttiger
... Spaansche Raad. Dus trokken
... daar de Keizer, den 27sten. van
... des jaars 1556, affscheid nam van
... Ambassadeurs, hun biddende, dat zy zy-
... hunne Meesters wilden aanpry-
... daar na is hy van Gent vertrokken
... een haventje, van waar men
... op Zeeland vaart, tot welk de Ko-
... geleidende, zyn affscheid van hem
... elkanderen, beneffens de Koninginne,
... Vaarwel toewenschende; varen-
... op Vlissingen in Zeeland, van waar
... den 15den. van Herfstmaand des jaars 1556,
... goeden wind scheep gingen, en voorspoe-
... naar Spanje voeren, van waar de Keizer
... Castiliën vertrok, in een Klooster S. Jus-
... van St. Jeronimus Orde, by een Dorp
... diglia, omtrent agt mylen van Piacensa;
... hy nog twee jaren leefde.

De Keizer neemt affscheid van alle Ambassadeurs.

Keizer Karel met zyne Zusters vaaren naar Spanje, den 15 van Herfstmaand 1556.

De Koning van zynen Vader gescheiden, heeft Emanuël Philibert, Hertog van Savojen, geboren uit deszelfs Moeders Zuster, eene Dogter uit Portugal, tot Gouverneur van de Nederlanden verkooren.

Emanuel Philibert Hertog van Savojen, Gouverneur in Nederland gemaakt.

De Staaten der Nederlanden hebben, hoewel het zelve hun niet aanging, tot hulp van den Oorlog met Vrankryk in Italie, eene negenjarige schatting aan Koning Philips toegestaan, mits dat zy de meeste handeling des

De Nederlanden bewilligen eene negenjarige schatting.

gelds, en de betalingen der *Guarnisoenen* en Benden van *Ordonnantiën*, aan hun zelven wilden behouden, 't welk hun werdt toegestaan; egter zo, dat het velen mishaagde, dewyl zy dagten, dat zulks hun toekwam: waar uit men meend dat de eerste oorzaak van vervreemdinge, tusschen den Koning en de Landen, ontstaan zy, zynde hem wysgemaakt, als of de voorsz: voorwaarde zyne Hoogheid te na ging. Deze schatting duurde meer dan negen jaren, 't welk eene groote Somme gelds bedroeg, werdende daar door ook te weeg gebragt, dat 'er in Duitschland, onder den Hertog van Holst, en den Hertog van Brunswyk, als mede onder den Graaf van Swartsenburg en meer andere, Ruiters en Voetknegten opgelegt werden.

Wapenschorsing in Nederland. De Koningin van Engeland, en de Kardinaal Polus, hebben een bestand, of uitstel van Oorlog, tusschen de twee Koningen en hunne Landen, door vele aanzoeken, voor den tyd van vyf jaren, zo te water als te Land, te weeg gebragt, om middelerwyl over eenen eeuwigduurenden vrede te handelen, werdende tot deszelven verzekering eenige huwelyken voorgeslagen. Dit bestand werdt, in 't einde des jaars 1556 te Brussel, in handen van den Heere van Chastillon, Admiraal van Vrankryk en te Blois in handen van den Graaf van Lalain, bezwooren.

Dit bestand, tegen 's Konings wil gemaakt, werdt op den Raadsheer Simon Renart, en den Graaf van Lalain geweten, waar uit groote vyandschappen, en grond tot eenen volgenden twist, rezen.

Felle scheepstryd tus- In 't einde van Oogstmaand des jaars 1555, geschiedde, tusschen Calais en Douveren, een

felle

felle stryd van twee en twintig Hollandsche Koopvaardy-scheepen, die uit Spanje kwamen, hebbende onderling (gelyk in oorlogstyd plagt te geschieden) een Admiraalschap gemaakt, en elkandren belooft by te staan. Om nu deze te nemen, hadden zig negentien Fransche Oorlogscheepen, met nog zes of zeven Jagten, toegerust: en als zy dezelve voor Calais ontmoetten, hebben zy dezelve besprongen, aangeklampt, en met ketenen en haken vast gemaakt. De Hollanders hielden zig, zo veel mogelyk was, by elkanderen, en stelden zig te weer, leggende zo vast en digt tegen elkanderen, dat zy schier konden vegten, als of zy aan land waren. De scheepen der Hollanders waren hoger en sterker; maar die der Franschen waren beter toegerust, en hadden veel meer Volks. Als zy nu van 's morgens negen, tot 's namiddags drie uuren gevogten hadden, is eindelyk het vuur of den brand in een der scheepen gekomen, 't welk zig, door den wind die 'er opstond, ten eersten verspreid heeft, zo dat zy meest alle, eer de een van den anderen los was, in den brand stonden, 't welk oorzaak gaf, dat het gevegt ophief, zoekende elk maar het leven te salveeren: veele borgen zig in de scheepen, daar geen brand was, andere sprongen in zee, en zwommen aan het naaste schip, werdende vriend of vyand zonder onderscheid ontfangen: daar door de Franschen, zig in veele scheepen der Hollanders 't sterkst bevindende, vyf daar van naar 't diep voerden: daar verbranden zes Hollandsche, en zes Fransche scheepen, en een Fransch schip zonk 'er. Men oordeelde, dat 'er wel duizend Franschen dood bleven, en onder andere hunnen Admiraal:

Stryd tusschen de Hollanders en Franschen.

en van de Hollanders miste men 'er wel drie honderd. Dit werd den Hollanders tot eer gerekend, dewyl zy maar Koopvaarders, dog de andere ten oorlog beter toegerust waren, en veel meer volks hadden.

Het gulde Vlies te Antwerpen gegeven.

Den 18den. van Louwmaand des jaars 1556, is de Koning andermaal zeer pragtig te Antwerpen ontfangen, met eenige heerlyke triumphbogen en toneelen, ter zyner eere opgeregt, hebbende daar in de groote Kerk allereerst de Orde des Gulden Vlies gehouden, en veele Nederlandsche en andere Heeren daar mede vereert.

Brand binnen Goes.

Den 18den. van Bloeimaand deszelven jaars, verbrandden 'er te Goes in Zeeland zeshonderd huizen, en in de haven een Engelsch schip.

David Joris te Basel gestorven.

In 't volgende jaar is David Joris van Delf, een ketter, te Basel gestorven, die eene gruwelyke Leere in de waereld bragt, gelyk elders te lezen is: hy was een Schilder en Glasschryver van zyn handwerk, en een zeer pragtig man. Zyn lighaam werdt naderhand ontgraven, met een vonnis van de Magistraat te Basel, als een Aardsketter.

De wapenschorsing mau welyks gemaakt, wordt in Italje weder gebroken.

Terwyl men nog in Nederland met het bestand of den uitstel van oorlog bezig was, werdt 'er weder in Italje een Oorlog berokkent, door den Paus Paulus den vierden, den eersten Yveraar der Jesuiten, en van het geslagt Caraffa uit Napels, die, zig altyd met die van Vrankryk in de Napelsche oorlogen houdende, meest van daar gebannen waren, en den Franschen dienden. Dees Jesuitsche Kardinaal Caraffa, nu Paus, begon zyn geslagt gunstig te zyn en te vorderen, en zogt middelen om zig te wreken over de Edelen en Kardinalen, welke in Italje, hunne vyanden

Oorlog in Italje tusschen

den zynde, goed Keizers of Bourgognisch waren, namelyk, over die van het geslagt van Columna, der Romeinen en andere, die hy beschuldigde van t' zamenzweering tegen hem, waarom hy dezelve ten uitersten vervolgde, zo dat zy genoodzaakt werden hulp te verzoeken van den Gouverneur des Konings van Napels, den Hertog van Alba, van Florencen, en andere, die dat te gewilliger deden, om dat de voorsz: Paus den Koning in 't Ryk van Napels weigerde te bevestigen, 't welk hy terleen bezat van den stoel van Roomen, dreigende ook, zo het scheen, den Keizer en Koning in den ban te doen. De Hertog van Alba kwam dien van Columna te hulp, en benauwde den Paus, hem veele plaatzen afnemende, zo dat hy Vrankryk om hulp verzogt, die altyd den stoel van Roomen bygestaan hadt: waarom, in 't einde des jaars 1556, uit Vrankryk derwaarts gezonden werdt de Hertog van Guize, met agtien of twintig duizend Man Ruitery en Voetvolk, die daar weinig uitregtten: want nadien de Hertog van Alba Roomen belegert, en daar na de Nederlandsche overwinning voor St. Quinten verkregen had, en al het zelve den Paus verkondigt was, zynde de Franschen ook t' huis ontboden, zo werdt daar een goede vrede gemaakt: Alba den zelven eerst verzoekende, trok in Roome om den Paus de voeten te kussen, en verkreeg voor zynen bastaard Zoon, Ferdinand van Toledo, het groot Prioorschap van Spanje.

den Koning en den Paus 1556.

Vrede in Itaalje.

De Hertog van Alba kust des Paus voeten.

Als men nu in Iaalje dus oorlogde, niet tegenstaande 'er onlangs vrede gemaakt was, zogten beide partyen in Nederland op de Frontieren de een den anderen voordeel af te zien: hier over gebeurde het, dat, in den jaare 1557,

op drie Koningen avond, de Admiraal van Vrankryk, Gouverneur van Picardyen, een bestek voorhadt om Douay in te nemen, meenende de Burgery in hare vrolykheden van 's Konings Feesten te bedriegen, 't gene hem mislukte: daar na veroverde hy Lens in Artois, 't welk hy plunderde.

Aanslag op Douay.

De Koning trok in Lentemaand des zelven jaars naar Engeland by zyne huisvrouw, Koningin Maria, om haare hulp te verzoeken; welke, den 7den van Wiedemaand, daar met Trompetten den oorlog, te water en te land, tegen Vrankryk deed uitroepen, beschuldigende door een gedrukt Plakaat den Koning van Vrankryk van t' zamenzweeringe tegen haar, met den Hertog van Northumberland, Thomas Whiat, Dudley Asheton, en andere Engelschen, hare wederspanners; vermits hy dezelve onderhiel en tegen haar opmaakte, gelyk ook eenige Zeerovers en valsche Munters, die hare Munt namaakten, alles tegen zyne belofte, haren Ambassadeur gedaan: als mede, dat hy onlangs Thomas Staffort, haaren wederspanner, gezonden hadt om haar Kasteel Scharborugh in te nemen, hebbende eenen heimelyken aanslag voor op de stad en het land van Calais: vervolgens, dat hy de Nederlanden beoorlogde, welke de Kroon van Engeland, al van oude tyden, door zonderlinge verbintenissen verpligt was te beschutten en te bewaren: insgelyks, dat hy haar den tusschenkomst van Vrede kwalyk hadt afgenomen, en geene goede gebuurschap wilde houden; waarom haar best dagt, hem voor eenen open en bekenden Vyand te verklaaren: dit liet zy hem ook door eenen Heraut te Reyms in Champagnien aanzeggen, die terstond met eenen, daar tegenwoor-

Maria, Koningin van Engeland, verklaart den Oorlog tegen Vrankryk, den 7den van Wiedemaand des jaars 1557.

Engeland by Tractaat tot beschermingen der Nederlanden verbonden.

woordig, afgevaerdigt werdt, met dit antwoord: *Alzo zyne Vrouw hem zonder oorzaak een vyand wilde zyn, daar hy zig altyd haar vriend bewezen hadt, zo hoopte hy, door hulpe van den regtvaerdigen God, middel te zullen hebben, om zig tegen eene Vrouw te verweeren, en ook voordeel op haar te verkrygen, gelyk zyne Voorzaten altyd tegen derzelver vyanden gehadt hadden.*

Antwoord des Konings van Vrankryk aan de Koninginne van Engeland.

Als nu de oorlog uitgeroepen was, heeft de Koningin omtrent zes of agt duizend mannen, zo Voet-en Paerdenvolk, als *Pionniers*, in Engeland doen opnemen, welke alle in 't blauw gekleed waren, onder het beleid van den Graaf van Penbroek, den Lord Clinton, en Montagu, beneffens de drie Broeders van Dudley, Zonen van den Hertog van Northumberland, en andere: zy, te Calais passeerende, kwamen met den Koning in 't Leger voor St. Quinten, 't welk zy mede hielpen bestormen en winnen, daar de Lord Henry Dudley in 't stormen geschoten werdt.

Engeland zend volk naar de Nederlanden.

De Koning den 6den. van Hooimaand uit Engeland wedergekomen, begon de Hertog van Savojen een Leger te vergaderen met den Prins van Oranje, den Hertog van Aarschot, de Graven van Egmond, Megen, Mansveld, en Barlaimond: waar by ook het Duitsche Paerd-en Voetvolk kwam, trekkende zo t' zamen op Guize, als of zy het zelve wilden belegeren, daar zy zig nedersloegen; maar zy sterker geworden, deed de Hertog van Savojen met de ligte Paerden onvoorziens St. Quinten berennen en omcingelen: daar was in *Guarnisoen* de Heer van Tilligny, met de Benden Ruiters van den Dauphin van Vrankryk, en Capitain Brueil, de Gouverneur: kort

Koning Philips belegert St. Quinten. 1552.

daar na raakte de Admiraal van Vrankryk, Jasper de Colligni, Graaf van Chastillion, daar nog by nagt in. Het beleg daar sterk voor zynde, werdt het geschut geplant, en Meynen en Schansen gegraven. Ondertusschen zond Koning Hendrik den Constabel van Vrankryk, en den Hertog van Montmorency, met een Leger derwaarts, om meer volk met nooddruft in de Stad te brengen, 't geene hy zogt te doen door middel van eenen Moerasch of poel, die aan de eene zyde der Stad lag, daar de Constabel met deszelfs Bende zyn verblyf by kwam nemen, en uit deszelfs Leger tot in dat van den Hertog van Savojen schoot, daar zyne Tent opgeslagen stond, die daarom in 't *Quartier*, daar de Graaf van Egmond verblyf hadt, moest vertrekken. By den Constabel waren de voornaamste, als de Hertog van Nevers, de Prins van Conde, de Marschal van S^t^. Andries, de Hertog van Montpencier, de Graven van Villars, van Sancerre, de Heer van Dandelot, de Ryn-graaf, en meer andere groote Heeren, hebbende alle hun best gedaan, om langs den voorsz. Poel met den Heere van Dandelot, broeder van den Admiraal, hulp in de Stad te zenden; maar zyne schuiten waren kwalyk beleidt, en door het gewigt der Zoldaten, die daar in sprongen, konden dezelve niet vlotten, blyvende veele dus steeken, zo dat alle, die geordonneert waren, daar niet in konden geraken; uitgezonderd de voorsz. Heer Dandelot, met vier of vyf honderd Mannen, die daar binnen kwamen den 10^den^ van Hooimaand, 's morgens voor S^t^. Laurens dag, op welken de Raad van het geheel Bourgognisch Leger in de Tent van den Graaf van Egmond vergaderde, beraadslaande wat'er te doen mog-

mogte zyn, en denkende (gelyk de waarheid was) dat zy by nagt eenig volk mogten binnen gezonden hebben, 't welk weder zoude mogen vertrekken, zo besloten zy, door den drift van den Graaf van Egmond, het zelve met ligte Paerden te bespringen, waar op volgen zouden de Duitsche Ruiters, en eindelyk ook eenig Voetvolk. De Franschen, menende van den Poel genoeg bevrydt te zyn, en weinig tyds daar te blyven, hadden den doortogt weinig bezet; maar ziende de Bourgogners reeds derwaarts trekken, reedt de Hertog van Nevers met eenig Paerdevolk voor uit, om hun den doortogt te beletten: dog als hy daar omtrent kwam, vond hy den doortogt overweldigt, en reeds wel twee duizend Paerden voorby gereeden, op welke hy niet dorst slaan, vermits hy zyns Konings mening wist, die de stad niet zogt te ondernemen; maar alleen te helpen: waarom hy tot den Prins van Conde te rug week, die met de ligte Paerden by eenen molen in slagorde stond, voerende t' zamen zo veel uit, dat zy onbeschadigt by de Bende van den Constabel kwamen, die reeds weech trok; de Bourgogners volgden dezelve zo dapper, dat zy hen eindelyk, omtrent drie mylen van S^t. Quinten, agterhaalden, en met agt groote hoopen Paerden bespron-gen, eerst de Graaf van Egmond met de ligte Paerden over de eene zyde, beneffens Hertog Hendrik en Erik van Brunswyk, elk met duizend Paerden; en over de andere zyde volgden tot der vorigen ontzet de Graaf van Hoorn, met duizend zwaare Paerden van de Benden van Ordonnantiën, beneffens nog andere hoopen van den Hertog van Holst, en de Graaf van Mansveld. Zy besprongen den Franschen met

Slag van St. Quinten, met de overwinninge der Bourgogners, den 10 den van Oogstmaand des jaars 1557.

zul-

gulken drift en geweld, dat zy de voorste geleden nedervellende, de andere op de vlugt dreven, en hunne slag-orde braken. De Constabel werdt zelfs van het Paerd gesmeeten, gekwetst, en met zyne twee Zoonen gevangen: Jan de Bourbon, Hertog van Anguien, en Prins van den bloede, broeder van den Hertog van Vendosme en den Prins van Conde, werdt daar doorschoten, insgelyks, de Onder-Graaf van Touraine, Zoon van de la Roche du Maine, en meer andere groote Heeren. Onder de gevangene waren, behalven de Constabel, veele groote Meesters, als de Hertog van Montpencier, Prins van den bloede, de Marschal van S[t]. Andries, de Hertog van Longueville, de Prins Lodewyk van Mantua, de Heer de Vasse, de Baron de Corton, de la Roche du Maine, de Rhyn-graaf, Collonel van de Duitschers, alle Heeren van de orde des Konings, als mede de Graaf van Rochefocault, de Heeren van Aubigni, Rochefort, en Brian de la Chapelle, Biron de S[t]. Heran, met veele andere: ook ontvlugtten daar de Hertog van Nevers, de Prins van Conde, de Graaf van Sancerre, de Heer van Bordillon, en meer andere. Daar werden van de Franschen (volgens hun eigen schryven) wel tien duizend Voetknegten, en drie duizend Paerden gedood en gevangen; dog was niet half zo veel, alzo 'er op de plaats omtrent maar drie duizend dooden geteit werden: alle hunne Standaarden, Vaandels en geschut werdt gewonnen, en met Zegenpraling tot Koning Philips gebragt, wanneer hy met de Engelschen kort daar na voor S[t]. Quinten, met grooten staat in 't Leger kwam, daar hem ook de gevangene aangeboden werden. Van de zyde der Bourgogners ble-

Namen van de doden en gevangenen der Franschen.

bleven 'er wynige dood, daar onder van naam was, Jongheer Lodewyk van Brederode, welke in zyn Harnasch verstikte, een broeder van Hertog Ernst van Brunswyk, beneffens twee Graven van Spiegelberg, en de Graaf van Waldek.

Die van S^t. Quinten vernamen van deze Nederlage niet dan twee dagen daar na; egter verloren zy daarom den moed niet, maar stelden zig met alle kloekmoedigheid ter weer, door het aanvoeren van de twee Broeders, den Admiraal, en Dandelot, die zig daar en elders als ervare Krygslieden gedragen hebben. Zy kregen nog omtrent twee honderd mannen na den slag in, zo dat zy, zo te Voet als te Paerd, boven de agt honderd Zoldaten waren. Den 21sten. van Oogstmaand werdt de Stad eerst met Muurbreekers beschooten, hebbende zo lang altyd gegraven en ondermynt, 't welk omtrent zeven dagen duurde. Den 27sten. van Oogstmaand, als zy elf bressen, of stormgaten gemaakt hadden, welke die van binnen moesten bewaren, en op lyfstraf verboden was van overgeven te spreken, in hope als zy den eersten storm zouden weerstaan hebben, dat zy dan niet ligt weder bestormt zouden worden, zo hebben de Bourgogners S^t. Quinten aan vier zyden bestormt: de eerste stormplaats hadt Kapitain Caziers, een Spanjaart, met het volk van Lazarus Suendi; de tweede hadt Kapitain Navarre, met zyne Spanjaarden, en de Graaf van Megen, met zyne Walen; de derde hadt Kapitain Juliaan Romero, met drie Vaandels der Spanjaarden, en twee duizend Engelschen; de vierde hadt Carondelet, met de Bourgogners. Dus werdt S^t. Quinten aan vier zyden bestormt, St. Quinten gewonnen,

be-

den 27 sten van Oogstmaand. beklommen en gewonnen; dog zeer gemakkelyk aan de eene zyde, door eenen Toren, daar zy heimelyk in kwamen, daar de Admiraal na toegeloopen, de bres verlaten vond, en den Vyand te gemoet kwam, werdende dus terstond gevangen met drie mannen en eenen Hof-dienaar, die hy maar by zig hadt, terwyl men elders nog al lang stormde. Dezelve werdt langs de bres door eene Meyn nedergelaten, daar hy Alonse du Cazieres, en den Hertog van Savojen vond, die hem terstond door den Spanjaart, welke hem gevangen hadt, in zyne Tent deed voeren, werdende van daar naar Antwerpen gebragt, daar hy zes weken aan de koorts lag: gezond zynde, heeft hy, om zig in zyne zwarigheid te troosten, de Bybelsche Schriften gelezen, daar door hy zedert dien tyd den Hervormden Godsdienst aangehangen heeft: vervolgens is hy naar Sluis gevoert, daar hy met vyftig duizend Kroonen gelost werdt. Zyn Broeder, de Heer van Dandelot, werdt ook gevangen; maar kroop by nagt onder eene Tent door, en kwam dus te Han: ook werdt gevangen de Heer van Jarnak, de St. Reny, de Humes, de la Garde, met meer andere: de Stad werdt geheel verwoest en verbrand.

De Admiraal, van Vrankryk, enz. worden gevangen.

Chastelet gewonnen, 1557. Van daar zondt de Koning de Graaf van Arenberg met drie Regimenten Duitschers, om Chastelet te belegeren, 't welk hem binnen kort werdt overgegeven door den Baron van Solignac, die, om zo ene schielyke overgaaf daar na te Parys beschuldigt en gevangen, zig verantwoordde, dat hy maar drie honderd Mannen gehadt hadde, en dat de helft daar van dood of gekwetst was wegens het grof geschut, dat, in de brikken of tichel-

chelsteenen schietende, om de ooren van de Zoldaten en het volk zo sprong, dat men daar geenen tegenweer konde doen, en de plaats te klein was om het volk te bergen.

Deze twee plaatzen liet de Koning weder versterken, en vernemende dat de Franschen alom volk opgenomen hadden, en weder sterk te veld waren, besloot hy niet verder in Vrankryk te trekken; maar Han te belegeren, 't welk, na zestien of twintig honderd schooten, den 12^den^ van Herfstmaand hem ook overgelevert werdt, latende het zelve mede zeer versterken. Ondertusschen werden nog gewonnen Noyon, Chauly, en andere plaatzen. Tegen den winter vertrok de Koning weder naar Brussel, en dankte zyn Leger meest af, ook vertrokken de Engelsche elk weder naar huis. Te Brussel is toen ook gestorven Don Ferdinando de Gonsaga, een Italjaan en oude Krygsheld, welke, met den Koning uit het Leger gekomen, de ervarenste van het zelve geagt was, en Keizer Karel groote diensten gedaan hadt. Han gewonnen.

In 't Graafschap Bourgogne hadt de Baron van Polleville van 's Konings wegen agt of negen duizend mannen vergadert, om in Bresse eenen inval te doen, en belegerde Bourgh in Bresse; maar bevindende dat het zelve beter voorzien was dan hy meende, als mede dat het Krygsvolk, uit Italje ontboden, hem overviel, waar van reeds twee duizend Archebusiers met den Vydasme de Chartres daar waren ingekomen, was hy genoodzaakt in disorde op te breeken. Aanval van Polleville in Bresse.

De Koning van Vrankryk hadt, na den slag van St. Quinten, en het verlies van andere plaatzen, weder eenen hoop volks onder den Hertog

Hertog van Nevers te Compiënge doen vergaderen, waar toe hy den Hertog van Guize met zyn volk uit Italje hadt doen ontbieden, met last om daar de zaaken, zo veel mogelyk was, ten besten te schikken: waar over de Paus Paulus, erger vreezende, tot verdrag gekomen is, zendende zyne Gezanten naar den Hertog van Alba, met welken een Vrede gemaakt werdt, zo dat de Hertog van Alba uit 's Konings naam alle onderwerping en schuldbekentenis zoude doen, die een Godvreezende Zoon den H: Vader schuldig is, om van hem vergiffenis te eischen, en dus genade te ontfangen: weshalven de Koning den Paus alle zyne Steeden zoude wederleveren, welke hy den zelven hadt afgenomen. De Paus zou ook den *Ban* weeren, en alle andere, welke zig in dien Kryg ingelaten hadden, in genade aanneemen, uitgezonderd de Heer Antonie Columne- en Ascanius Delle Cornia.

Vrede met den Paus.

Het Fransche Leger, vergaderd onder den Hertog van Guize, heeft eenen aanslag op Calais voorgenomen, zynde dit te vooren by den Admiraal Chastillon bestoken, en nu door den Marschal Strosfy nauwer onderzogt. Guize kwam den eersten van Louwmaand daar voor, en besprong terstond het Kasteel van Nieunambrugge, eene sterkte op den weg der stad Calais', in eenen moeras; als mede een ander Fort, genoemd Rysbank, op de haven gelegen. Als zy nu dus door 't geschut van deze twee plaatzen meester geworden waren, en 'er in de Stad weinig volk was, zynde dezelve door het innemen der twee sterktens, te water en te land, zeer vast ingesloten, begonnen zy, den vierden van Louwmaand,

Calais door de Fransen gewonnen, den 8sten van Louwmaand des jaars 1558.

op

op de Waterpoort met negen, en op het Kasteel met drieëndertig ſtukken geſchut zo vreesſyk te ſchieten, dat men het te Antwerpen, zynde drieëndertig mylen ver, gehoort heeft; makende dus eene groote bresſe, en bekwaame plaats om te ſtormen. De ſtorm geſchiedde, by laag water, met zo grooten magt dat zy de Engelſchen uit het Kasteel dreven, die met allen ſpoed in de Stad de vlugt namen, blyvende in dien ſtorm dood, den Kapitain van het Kasteel, Antoni Ager Ridder. Dog de Engelſchen hunne groote faut bemerkende, datze het Kasteel verlaten hadden, zyn weder, den vloed inkomende; en die van het Kasteel van buiten niet kunnende geholpen worden, behalven dat 'er ook nog weinige Franſchen in waren, met groote dapperheid op het Kasteel aangevallen, meenende dus de Franſchen daar uit te dryven; maar werden van den Heere Dandelot, den Hertog van Aumale, en den Markgraaf d'Albeuf te rug gedreven: zy ondernamen het zelve andermaal, met twe of drie ſtukken geſchut op de brug van het Kasteel te ſtellen, en zogten door ondermeininge weder Meester van het Kasteel te worden; maar werden 'er uitgedreven, verſlagen, veele verbrand, en de poort toegebolwerkt. Als nu de Gouverneur, Lord Wentfort, en andere Overſten het gevaar der Stad merkten, en dat het Kasteel zo ſchielyk gewonnen was; insgelyks, dat 'er geen drie honderd weerbaare Mannen overgebleven waren, die egter nog veele dingen gebrek hadden; en door den grooten ſtorm uit het noordoosten, geene hoope van ontzet te voorzien was, dewyl niemand uit Engeland komen kon; ſcheen het dat Hemel en Aarde hen tegen;

Het ſchieten op Calais te Antwerpen gehoort.

en den Franschen gunstig was; waarom zy goed dagten van Verdrag te spreken, te meer om dat zy geen Volk uit Vlaanderen van den Koning dorsten binnen nemen, hoewel het hun was aangeboden, vermits 'er agterdogt ontstaan was, als of Koning Philips door zulke middelen de Stad zogt in te neemen: dies ook de Koning, laatst uit Engeland komende, en daar voorby passeerende, eenige faut gezien had, die hy naar Engeland schreef, 't geene van den Raad niet geloofd werd, maar meer agterdogt veroorzaakte. De Kardinaal Polus, en twee of drie Bisschoppen, van Raad en Gezag, de gelegenheid en waerde der plaatze weinig weetende, lieten hun voorstaan, dat 's Konings goede naam, en het gevoelen van de Sterkte en den voorraad aldaar, met de korte passagie om dat te beveiligen, inzonderheid daar zy Meester van de Zee waren, den Franschen wel te rug zoude houden: gelyk namaals gebleken is in 't proces van den Gouverneur Wentfort, welke, gekomen uit de Fransche gevangenis, zig van zyne beschuldiging voor het Regt wettig heeft gezuivert, 't geen wy zelfs gehoort hebben, vertoonende de bekentmakingen, van tyd tot tyd door hem gedaan, aangaande de zwakheid der Stad, 't gebrek van Volk, en der aanslagen der Vyanden: welke adviesen de voorsz. Kardinaal en Bisschoppen, die mede de voornaamste in den Raad waren, weinig agtten, hem antwoordende; dat zy de Stad met hun wit Stokje, dat de Raadsheeren daar tot een teken van hun ampt droegen, wilden bewaren, zo hy vervaerd was t' huys te komen, en wat dies meer is. Dus werdt Calais door verzuim overweldigt, en met verdrag van die van binnen, (als zy niet

Calais verlooren door het al te groot vertrouwen op derzelver sterkte.

beter

beter konden,) volgens Romeinsche Rekening, den 8sten van Louwmaand des jaars 1558, overgelevert, op voorwaarden, dat zy, zonder eenig geweld aan hunne Perzoonen te plegen, het leven behouden, hun geld en goed tot bescheidenheid van de overwinnaars daar uit voeren, en alle de Inwooners, daar het denzelven zou gelieven, vertrekken zouden, dies daar vyftig Perzoonen zouden gevangen blyven, die men 'er konde uitkiezen; de Zoldaten zouden in Engeland moeten trekken, zonder de huizen, leeftogt, voorraad en geschut te verderven, verbergen, of te verbranden; maar moesten het alles agterlaten, 't geene geschiedde. De Franschen trokken van daar den 13den van Louwmaand op Guines, daar de Milord Grey, een oude Krygsheld, met twaalf of veertien honderd Engelschen, Walen en Spanjaarden, binnen lag, beneffens Mondragon, een beroemd Kapitain, dien de Koning Philips daar gezonden hadt: waar voor terstond 35 stukken geschut geplant werden, die in korten tyd tienduizend schoten losten, zo dat zy het bolwerk en andere plaatzen zo doorboorden, dat 'er plaats genoeg tot den storm open was, welke daar den 20sten van Louwmaand, met grooten moord over beide zyden, aan drie plaatzen geschiedde, wel vier of vyf honderd Mannen dood blyvende: daar door de bolwerken gewonnen, de voorsz. Grey met de overige Zoldaten op een voornaam Fort en oud Kasteel, daar binnen gelegen, vlugtte, van waar dezelve van overgaaf begonnen te spreeken, en maakten verdrag, dat de Zoldaten met hun geweer zouden vertrekken; maar dat hunne Vaandels, leeftogt, voorraad en geschut daar moesten blyven, en

Voorwaarden der overgave van Calais.

Guines belegert, beschoten en ingenomen.

Grey met de andere Kapitains en Edellieden gevangene zouden zyn: dit dus geschied zynde, hebben de Franschen die plaats, voor hen niet dienstig, verwoest. Het Kasteel Hamnes, sterk van gelegenheid, werdt mede van de Engelschen verlaten.

Dus verloren de Engelschen in korte dagen, 't geene hen van hunner Voorvaderen verovering nog overgebleven was, en 't geene zy in 't vaste Land reeds twee honderd en elf jaaren bezeten hadden, zo dat zy daar door geheel in hunne Eilanden besloten werden. De Heer van Thermes werdt daar over van de Franschen tot Gouverneur gemaakt: en zy zelve schreven, wel twee of drie honderd groote stukken geschut daar gevonden te hebben; behalven den leeftogt, oorlogs-behoefte, en het losgeld der gevangenen.

Op de eerste tyding werdt in Engeland groote toebereiding van volk en scheepen gemaakt, om onderstand te doen; maar konden door het groot onweder de Zee niet passeeren, voor dat zy al tyding hadden van het verlies: 't geen de Koninginne Maria zo ter harten ging, dat het eene groote oorzaak van haren dood was, stervende den 17den van Slagtmaand daar aan volgende.

Oorzaak des doods van Maria, Koninginne van Engeland.

Ook namen de Franschen het Kasteel van Herbimont en Ardennes met geweld in. De Dauphin van Vrankryk trouwde Maria Stuard, Koninginne van Schotland, en eenige Dogter van den laatsten Koning, Jakob den vyfden: dit geschiedde te Parys den 24sten van Grasmaand des jaars 1558, op welken tyd de Hertogin van Lotharingen allereerst tusschen beide de Koningen van eenen Vreede begon te handelen: Deze Koningin was eene Dogter van

De Koningin van Schotland trouwt met den Dauphin van Vrankryk.

Chris-

Christiërnus, Koning van Denemarken, geboren uit de Zuster van Keizer Karel.

In den jare 1558 storf de Heer Maximiliaan van Bourgognie, Heer van Beveren en van der Veere, Stadhouder van Holland, Zeeland, Vriesland en Utrecht, in welkes plaats gekomen is Willem van Nassau, Prins van Oranje.

Tegen den Zomer liet de Koning van Vrankryk wel vier of vyf duizend Paerden, en veertien duizend Voetknegten, onder het beleid van den Hertog van Lunenborg, in Duitschland ligten en opnemen: de Ritmeesters waren Grombak, Rysberg, en een der Broeders van den Landgraaf van Hessen, beneffens het Voetvolk onder den Graaf van Rocquedolf, Reicrogh en andere: Als deze in Lotharingen gemonstert waren, zyn daar nog bygekomen, de Hertog van Guise, met die van Nevers en de Franschen, belegerende Theonville of Diettenhove, in Luxemborg op de Moezel gelegen, daar Pieter Quarebbe, Gouverneur en Edelman van Leuven, met omtrent agtien honderd Mannen was. Den 5den van Wiedemaand begonnen zy met 35 stukken geschut de Stad te beschieten: de Graaf van Hoorn deed zyn uiterste best om met drie Vaandels knegten daar binnen te komen; maar werdt doorgaans te rug gehouden. De Franschen hielden aan met schieten en ondergraven, tot dat zy zagen dat het tyd om te stormen was: daar door die van binnen eindelyk zeer verzwakt, en geene verzekering van ontzet hebbende, gedwongen waren van de overgaaf te spreken; dies zy, den 22sten van Wiedemaand des jaars 1558, de Sad overgelevert hebben: de Zoldaten zouden met Rappier en

Theonville door de Franschen belegert en gewonnen, 1558.

Ponjard, de Ruiters met hunne Wapenen, en de Burgers met alles wat zy maar mede dragen konden, uittrekken. Daar sneuvelden vele Franschen, onder andere groote Heeren, de Marschal Pierre Strosfy, die met een Musket in zyne borst geschoten werdt, terwyl hy met den Hertog van Guise sprak, die zyne hand op deszelven schouder had leggen. Dus werdt de sterke Stad Theonville verloren, 't welk men meest toeschreef aan het geringe gezag, dat de Gouverneur Quarebbe over zyn Volk hadt, alzo hy maar een gering Edelman uit Braband was.

Terwyl dit in Luxemborg voorviel, hadt de Marschal van Termes, Gouverneur van Calais, omtrent agt duizend Mannen te voet, en vyftien honderd te Paerd, met een zeker getal geschut, van de omleggende Guarnisoenen by een vergadert: hy trok naar Vlaanderen, en passeerde de Rivier Aa, daar eenige Boeren geslagen werden, die hem den overtogt meenden te beletten, en voorts langs Grevelingen en Borborg, kwam hy voor Duinkerken, eene Stad aan de Zee gelegen, daar hy op de Zeeduinen zyn geschut plantte, beschietende dus de Stad: en terwyl de Burgers in onderhandeling kwamen om de Stad over te geven, alzo 'er geen Guarnisoen binnen was, werd zy van de Franschen besprongen, overwonnen, elendig geplunderd, en eindelyk verbrand: daar na trokken zy op St. Wynoxbergen; 't geene zy ook plunderden en verbranden: en voorts het gansche Land door, tot by Nieuwpoort.

Duinkerken belegeert, geplunderd, en verbrand.

Bergen St. Wynox belegert, enz.

Koning Philips te Brussel hoorende, hoe hy in Luxemburg en Vlaanderen van de Franschen verrast was, vergaderde ook van alle kanten zyn Krygsvolk, en zond den Hertog van

De Hertog van Savojen

van Savojen, zynen Veldoverste Generaal, naar 't Graafschap Namen, om daar den Hertog van Guyse te weerstaan: en naar Vlaanderen zond hy den Graaf van Egmond, Prins van Gavre, met volle magt, om daar ook toe te zien, dat 'er geen meer magt by den Heere van Termes mogte komen. Met dezen last heeft Egmond het Volk uit de Guarnisoenen daar omtrent geligt, geassisteert met den Veldmarschal, Heere van Bingincourt. Als 'er nu nog andere, uit het Leger van den Hertog van Savojen, by hem gezonden werden, en hy reeds agt of tien duizend Mannen te Voet, en meer dan twee duizend te Paerd, behalven nog veele verdreeve Landlieden, die by hem gekomen waren, sterk was, zo trok hy naar zynen Vyand, die reeds, vreezende zyne komste, afgetogen, en op eene halve myl by Grevelingen in eene sterke plaats gelogeert was, daar Egmond hem kwam bezoeken. Thermes voelende dat hy in zyner Vyanden Land te onsterk was, besloot, 's anderen daags langs den Zeekant, by laag water, uit Vlaanderen naar Calais te vertrekken: de Zee afgeloopen, gebood hy te vuur in Duinkerken te steeken, en dus te vertrekken. Hy passeerde het Riviertje de Aa, beneden de Stad Grevelingen; dog Egmond, Bingincourt, de Markgraaf van Renti, de Graaf van Reux, Moerbeek, Monichousen, Fontaines, Nieuwerleet, en andere, zulks gewaar wordende, besloten hem den weg te ondergaan, en hun eerst den buit te ontweldigen, op dat zy geenen lust zouden hebben, om meer in Vlaanderen te komen, handelende contrarie het spreekwoord, dat men den wegtrekkenden Vyand eene gulde Brug behoorde te maken, waarom zy boven

Naar Namen, en de Graaf van Egmond tegen de Franschen naar Vlaanderen gezonden.

ven Grevelingen de Rivier de Aa pasſeerden, zonder geſchut by zig te hebben.

Thermes merkende, dat men hem wilde aantaſten, ſchikte zyne ſlagorde op het allervoordeeligſte; namelyk, tegen het Zuiden, daar hy de zandduinen hadt, ſtelde hy alle zyne wagens, bagagie, en roof: tegen het Noorden hadt hy de Zee, en van agteren het Riviertie de Aa, zo dat men hem niet dan van vooren kon beſpringen: voor zig ſtelde hy agt groote ſtukken geſchut, en nog drie Falconetten, zyn Paerdevolk tusſchen beide, en over elke zyde van het zelve zeker getal van Goscoenſche Archebuſiers: van agteren ſtond het Krygsvolk met de ſpietzen, zo Duitſchers als Franſchen.

Veldſlag by Grevelingen onder het beleid van den Grave van Egmont, den 13den van Hooimaand des jaars 1558.

Tegen het zelve ſchaarde Egmont vyf hoopen Paorden, daar van 'er drie ligte Paerden waren, om den aanval te doen: den hoop op de rechter zyde voerde de Graaf van Pontenals, en dien op de ſlinker zyde Don Henricus Henricques; hy voerde zelfs den middelſten aan: de vierde hoop waren de zwarte Duitſche Ruiters: de vyfde hoop was van de Nederlandſche Benden, elk onder hunne eige Hoofden: van agteren volgde het Voetvolk, zo Nederlanders, Hoogduitſchers, als Spanjaarden, aangevoert van hunne Collonels, als Binginecourt, Monichuiſen, Don Loïs de Caravagial, en andere.

Op deze wyze is de Graaf van Egmont, den 13den van Hooimaand, op de Franſchen kloekmoedig aangevallen, zyn volk met treffelyke woorden vermanende. De Franſchen, geduurig op hunnen tegenweer bereid, ontſingen dezelve dapper, en lieten het geſchut op hunne Vyanden

landen afgaan, doende groote schade: onder anderen werdt Egmonts Paerd onder hem geschoten; dog viel evenwel met zyn volk op hen aan, wordende dus t' zamen (alzo de plaats breet en effen op het zand was) Man tegen Man, Paerden tegen Paerden, slagorde tegen slagorde, 't geene in langen tyd niet veel gezien was, handgemeen: dog de Bourgogners kregen een onverwagt voordeel door zommige Engelsche Scheepen van de Koningin, die van Douer, om den doortogt te bevryden, af-en toe-voeren; te gelyk ook om den Franschen te beletten den buit van Duinkerken te water weg te voeren. Deze waren meest kleine Scheepen onder den Vice-Admiraal Malin, welke, dit uit Zee ziende, met zyne kleinste Scheepen zo na aan strand kwam als hy maar konde, schietende op de Franschen eene menigte van kogels; dog vermits zy nog verre van Land waren, konden hy geene groote schade doen, en feilde dikmaals, zo dat hy menigmaal de Bourgogners trof; des niettegenstaande deed deze aanvegting den Franschen de moed zo zinken, als het den Bourgogners dezelve deed vermeerderen: ondertusschen hadt Egmont veele Duitsche Ruiters heimelyk ter zyden uitgezonden by de Duinen, die den Franschen Paerden ter zyde in 't Zuiden besprongen: zo dat eindelyk het Fransche Paerdevolk, meest Edellieden en wel gemonteert, hun gevaar merkende, begonnen te wyken: 't geene den Bourgogners nog sterker aandrong, om de Franschen op de vlugt te dryven, eerst het Paerdevolk, en daar na het Voetvolk, tot groote eer voor de Bourgogners, inzonderheid voor de ligte Paerden; dog

Eenige Engelsche Scheepen onder Malin brengen hulp tot de overwinning.

allermeest voor Egmont, die daar in niet alleen zyne wysheid en voorzigtigheid; maar ook zyne stoutheid en kloekmoedigheid toonde, gelyk ook de andere, als Bingincourt, de Markgraaf van Renty, de Graaf van Reux, Don Henricus Henricques, de Graaf van Ponternals, de Heer van Fontaines, Don Loïs de Caravagial met zyne Spanjaarden, en Monichuisen met zyne Duitschers. Van der Franschen zyde werdt Thermes van veelen beschuldigt, waarom hy 's avonds te vooren niet vertrokken was; maar het scheen dat hy last hadt om te Duinkerken te blyven, zig daar te versterken, en meer hulp te verwagten; behalven ook dat hy op zyn voordeel was, en maar tegenweer hadt te bieden, alzo hy geen drie mylen van Calais was, en zeer goede Zoldaten by zig hadt, daar door hy meende, dat niemant hem kon krenken: Men oordeelde dat 'er op die plaats omtrent vyftien honderd dood bleven, behalven de verdronkene, en die in de vlugt van de Boeren verslagen waren: veele werden 'er gevangen, als de Marschal de Thermes, Gouverneur van Calais, die zeer gekwetst was, de Heer van Senerpont, de Annibalt, Villebon, Morvilliers, Chanlis, en andere: het geschut, de Vaandels, en buit werdt alles genomen. Van de Bourgogners bleven 'er ook wel drie of vier honderd dood, onder anderen de Heer van Pelu. Deze overwinning vermeerderde de eer van Koning Philips en van de Bourgogners, toonende met de daad, dat zy den Franschen alom in 't veld te dapper waren. Duinkerken en Wynoxbergen werden weeder gekreegen.

Dog deze heerlyke overwinning werdt den Graaf van Egmont door zyne afgunstige zeer be-

benydt, namelyk, door den Hertog van Alba, en meer andere; gelyk bleek, want hem namaals, onder de Articulen van zyn Crimineel Proces, ten laste werdt gelegt, dat hy buiten nood, den vyand vertrekkende, op eigen gezag hem slag gelevert, en dus 's Konings Landen en Volk gewaagt hadt: en alzo hem zulks toen van den Hertog van Alba verweten werdt, antwoordde hy den zelven; indien de Spanjaarden in de Nederlanden zo veel te verliezen hadden als zy, dat zy zulks dan wel zouden goedvinden, enz.

Omtrent dezen tyd rustte Maria, Koningin van Engeland, eene groote vloot van oorlogscheepen ter Zee uit, onder haren Admiraal, den Lord Klinton: en uit kragt van het verdrag tusschen Nederland en Engeland, insgelyks, om dat de Koningin een Regiment Duitschers in Nederland hielt, onder den Heer Willem Pikkerin, een geschikt Engelsch Ridder, zo zonden de Nederlanders naar Engeland by deze Vloot wel 20 of 22 groote scheepen, ten oorlog toegerust, en van alles wel voorzien, daar Admiraal op was, de Heer van Wakkene en Capelle, Vice-Admiraal onder den Graaf van Hoorn, beneffens de Heer van Cruiningen, en andere Nederlanders met veel Krygsvolk. Deze twee Vloten voeren naar Brittanje en de daar gelegen Kusten, en den 29sten van Hooimaand zetteden zy te Conquet hun Krygsvolk aan Land, brandende het Land rondom af, en doende groote schade; maar de Heer van Kersimont eene menigte van Edellieden en ander Volk daar omtrent vergadert hebbende, sloeg op vier Vaandelen Nederlanders, die te diep in 't Land waren getrokken, meenende dat zy van de

De Engelsche en Nederlandsche Armade vaart onder den Heer van Wakkene en Capelle, beneffens den Heer van Cruiningen naar Conquet, 1558.

de Engelschen gevolgt waren, welke op de tyding van der Franschen komste t' scheep waren gekeert, zo dat 'er veele van de Nederlanders dood en gevangen bleven: waarom de Vloot wederkeerde zonder iets anders uit te regten, of haar voornaam voornemen te weten.

Tweemagtige Legers by Dorlens.

In Oogstmaand vergaderden beide de Koningen, mitsgaders hun Volk en magt, niet tegenstaande men door den Prince van Oranje heimelyk met den gevangen Constabel van Vrankryk, en Marschal van S^t^. Andre, van Vreede handelde. Koning Philips trok den 21sten van Oogstmaand uit Atregt naar zyn Leger omtrent Dorlens, 't welk sterk was dertig duizend Mannen te Voet, en veertien duizend te Paerd: onder dezelve waren veele Duitschers, namelyk, onder de Hertogen van Brunswyk, Erik, en Ernest, den Hertog van Holst, de Graven van Zwartsenberg, Mansveld, Renneberg, en meer andere. Daar lieten zig toen by den Koning vinden uit Italje, (behalven de Hertog van Savojen) Emanuël Philibert, Stadhouder Generaal van den Koning, de Hertog van Parma en Piacensa, de Hertog van Seminara, de Prins van Sulmona, de Hertog van Atry, de Graven van Policastro, Bagin, en Landi, beneffens de Heer Ascanius Della Cornia: Van de Spanjaarden waren daar, de Hertogen van Alba, Arcos, Francavilla, en Vilhermosa, de Markgraven van Balanga, en de Aguillar, de Graven van Fonsalida en Melito, enz. Van de Nederlanders, Willem van Nassau, Prins van Oranje, Lamoraal, Graaf van Egmond, de Hertog van Aarschot, de Markgraven van Bergen en Renty, de Graven van Hoorn,

Adeldom in 't Leger van den Koning van Spanjen.

Aren-

Arenberg, Bossu, Megen, Ligni, Reux, en Hoogstraten, de Heeren van Montigni, Barlaimont en Glajon, met meer andere.

De Koning van Vrankryk hadt ook een geweldig Leger verzamelt, en tot Pierrepont neergeslagen, meest Duitschers, Zwitzers, en eenige Italjaanen: de Duitschers alleen waren wel agt duizend Paerden. In dit Leger kwam Koning Hendrik, op den agtsten van Oogstmaand, vergezelschapt met den Koning van Navarra, den Hertog van Montpencier, den Hertog van Guise, Stadhouder of Veldoverste Generaal des Konings, de Hertogen van Lotharingen, Nevers, Nemoers, Aumale en Bouillon, alle Fransche Heeren: de vreemde waren Hertog Hans Willem van Sasfen, tweede Zoon van Hertog Hans Frederik, Keurvorst, de Hertog van Lunenburg, Zoon van den Landgraaf van Hesfen, de Prinçen van Ferrara en Salerna, de Hertog van Somnia, en meer andere Markgraven, Graven en Heeren, te veel om te noemen. Met dit Leger kwam hy tot by Amiëns, daar hy de Rivier de Somme pasfeerde, en floeg zig daar neder tegen de Bourgogners, die ook gesterkt langs het water Authie lagen. Tusfchen beide deze Legers vielen dikwils fchermutzelingen voor; maar de Franfchen nog gedenkende twee neerlagen, die zy kort te vooren gehadt hadden, lagen meest begraven, en dorften niets wagen. De groote magt aan beide zyden van twee zo magtige Koningen, die daar zelfs in Perzoon waren, hiel dezelve beide stil en in ontzag; en over[illegible]gende de groote schade, die zy elkanderen zouden aandoen, zo zy tot eenen Veldslag kwamen, en dat van wederzyden hunne magt voornamelyk bestond

Adeldom in 't Leger van den Koning van Vrankryk.

in

in vreemde. Natiën, inzonderheid van Hoog-duitschers, veroorzaakte het zelve dies te meer de genegenheid van beide de voorsz. Koningen, om tot Vreede te komen: waarom 'er van beide zyden eene plaats werdt verkozen, namelyk, de Abdye van Corcamp, niet verre van daar, om de Vreedenshandeling te beproeven: daar tot het voorsz. einde, in Wynmaand, van 's Konings van Spanjens zyde verscheenen, de Hertog van Alba, de Prins van Oranje, Rigomes de Silva, Anthonis Perrenot, Bisschop van Atregt, Doctor Viglius van Swichem, President: van 's Konings van Vrankryks zyde, de Cardinaal van Lotharingen, Anne van Montmorency, Constabel van Vrankryk, Jacques de Albon, Marschal van S[t]. Andries, die beide (mits losgeld betalende) los gelaten waren, Jan de Morvilliers, Bisschop van Orleans, Claude de l' Aubespin, Secretaris: by deze Gedeputeerden vond zig ook, als Geallieerde van beide zyden, de Hertogin van Lotharingen, met haren Zoon, den jongen Hertog. Ondertusschen begonnen, op goede hoope van Vreede, beide de Koningen allengsjes hunne Legers te verminderen, en dezelve van den anderen te leiden, en in Slagtmaand hun Volk af te danken.

Vreedens handeling, 1558.

Gecommitteerde over den Vreede, 1559.

Terwyl de Gedeputeerden van beide zyden handelden, en byna een Huwelyk gesloten hadden tusschen des Konings oudste Dogter en Don Karel, Prins van Spanje; en tusschen 's Konings van Vrankryks Zuster en den Hertog van Savojen, en dus tot een accoort scheenen te komen, zo ontbrak 'er niet anders dan de Koningin van Engeland te vreede te stellen, die door hare Ambassadeurs zeer aandrong om Calais weder te hebben, zonder welke

welke Koning Philips ook tot geenen Vreede wilde komen: Dog alzo Koningin Maria, 's Konings Huisvrouw, hier op den 17den van Slagtmaand des jaars 1558 (na vyf jaaren geregeert té hebben) zonder kinderen kwam te sterven, zo is door derzelver dood de Vreede wel twee Maanden veragtert. Dood van Maria, Koningin van Engeland, 1558.

Deze Maria was eene goede Vrouw; dog opgevoed in haat en nyd; hebbende zo de Huwlyksscheiding van hare Ouders, als de Godsdienst, haar oorzaak gegeven, om in haren tyd veel bloed te storten.

Na haren dood werdt hare Zuster Elizabeth, die geboren is van Anna Bollain, Dogter van Thomas Bollain, Graaf van Wilschire, Koningin: dog dewyl meest alle Historie-schryvers van onzen tyd, zonder grond, of uit nyd, of door kwade onderregtingen veele dingen geschreeven hebben, tot oneer van de voorsz. Koninginne Anna van Bollain, zo heeft my goed gedagt de gelegenheid daar van, als mede van verscheide Huwelyken van Koning Hendrik den agtsten, hier naar waarheid in 't kort te verhalen. Elizabeth werdt Koningin in Engeland, 1558.

't Is bekent dat, over meer dan honderd en dertig jaaren, in Engeland twee huizen van Lancaster en Jork lang gestreden, en veel bloed om de Kroon gestort hebben, ook dat de voorsz: twee huizen, in den jaare 1486, by huwlyk vereenigt zyn, daar Koning Hendrik de agtste met zyne Zusters, als ontwyfelbaare Erve, uitgesproten is: deeze hadden eenen Broeder, die ouder was dan zy, Arthur genoemt, welke met Catharina, eene dogter van Ferdinand, Koning van Castiliën, en zuster van de moeder van Keizer Karel den Vyfden, jong getrouwd, en zonder kinderen gestorven was; Twee Huizen stryden om de Kroon in Engeland, en vereenigen in Koning Hendrik den agtsten.

en om niet te scheiden van de groote Weduwschat, werdt geaccordeerd, dat Hendrik, met onslag van den Paus, de nagelate Weduw van zynen overleden Broeder, Arthur genoemt, trouwen zoude: uit welk huwlyk 1516 gebooren is, de voorsz. Maria, en terwyl het gebeurde, dat 'er op eenen tyd gehandeld werdt om Maria met Keizer Karel te huwlyken, werd 'er gevraagd, of zy wettig waren? 't welk in Engeland waargenomen is, voornamelyk by eenen hoogmoedigen Kardinaal, Thomas Wolsey, die zeer tegen den Keizer was, en uit dien hoofde den Koning een ongerust geweten in plantte, zo dat de zaak eindelyk zo verre gebragt werdt, dat de Koning, die eenigen afkeer van de Koninginne gekregen had, naar den Paus te Roome zond, om eene egtscheiding te doen, en hem toe te laaten eene andere Vrouw te mogen trouwen. Ook werdt Thomas Crammer, naderhand Aardsbisschop van Cantelberg, met verscheide andere, naar de Hooge School in Duitsland en Vrankryk gezonden, om hunne gedagten over de voorsz. kwestie en Egtscheiding te hooren, welke alle zig naar 's Konings meening schikten. Paus Clement de sevende scheen genegen 's Konings huwlyk te scheiden, en had 1529 met den Cardinaal Campegius reeds eenen Bul van de egtscheiding in Engeland gezonden, welke Campegius met den voorsz. Wolsey die zaak in Engeland naar 's Konings zin zouden bepalen, volgende eene toezegging van den Paus, aan den Koning van Vrankryk gedaan, op verzoek van den Koning van Engeland; maar vermits Paus Clement daar na in meerder vriendschap met den Keizer getreden was, dien de schande van zyne Moeje zeer ter harte ging, zo veranderde

Koning Hendrik de agtste zoekt te scheiden van zyn Wyf om dat zy zyns Broeders geweest was.

derde hy van gedagte, en liet, uit ontzag voor den Keizer, de voorsz. weder verbranden, te meer en te eerder, nadien de Koning ondertusschen verliefde op de voorsz. Anna Bollain. Deeze Anna was eene Dogter van den voorsz. Thomas, Grave van Wilschire, die langen tyd veele Gezantschappen in Nederland en elders had waargenomen, hebbende deeze Dogter tot Staat Juffrouw besteed by 's Konings Zuster, die in den jaare 1514 trouwde met Louis, den twaalfden van dien naam, Koning van Vrankryk; en hoewel na zyn afsterven, de Koningin, deszelfs Weduwe, weder naar Engeland keerde, zo bleef egter de voorsz: Anna Bollain in Vrankryk, eerst by de Koningin Claude, en daar na by de Koningin van Navarre, met welke zy is gekomen op de t' zamenspreeking van de twee Koningen te Calais en Boloniën, daar zy, van Koning Hendrik gezien, hem zo wel beviel, dat hy niet rustte, voor dat hy haar in Engeland kreeg en trouwde: zy was fraai, en welgemaakt van leden, insgelyks wel opgevoedt, wetende wonderlyk te leven, minlyk en bevallig van wezen, en alle Muziek verstaande. Geslagt deals van Anna Bollain, Koningin van Engeland.

Deze gezindheid des Koning was by den Kardinaal Wolsey zeer verdagt, om dat deeze Anna gewoont hadt by de Koningin van Navarra, die men zeide, dat den Lutherschen Godsdienst zeer toegedaan was, waarom hy naar Romen schreef, en den Paus daar van verwittigde.

Dees kloekmoedige Kardinaal hadt ook geleerde en dappere Dienaars onder zig, als Thomas Morus, Steven Gardiner, en Thomas Cromwel, die hy in 's Konings dienste bragt, Wolsey, Morus, Gardiner, en Cromwel, groote

Bewindhebbers in Engeland. vermits zy in Engeland groote daaden bedreven hebben, en verscheiden gezint zyn geweest. Gardiner met zommige andere verzogt te Romen de voorsz. egtscheiding; dog verandering van resolutie in 't Hof van den Paus merkende, schreef zulks getrouw aan den Koning, welke vernam, dat zulks uit het schryven van den Kardinaal Wolsey kwaame, daar over hy tegen den voorsz. Kardinaal zeer gestoort werdt, welken hy geboodt uit het Hof te vertrekken; dog naderhand weder ten Hove ontboden, en weetende des Konings gramschap eene bode des doods te zyn, is ziek op den weg gestorven, niet zonder vermoeden van eigen geweldigen dood; dewyl hy in zyn leven een kloek, heerlyk en grootmoedig Kardinaal was, die nu eenige jaaren het Koningryk genoegzaam alleen geregeert hadt: hy was zo hoogmoedig, dat hy op 's Konings Munt de letteren van zynen Naam, met den Hoed en de Wapenen van den Kardinaal liet slaan, schryvende in zyne Brieven en Instrumenten, *Ego & Rex meus*, dat is, ik en myn Koning: hy bouwde ook twee Koninglyke Paleizen, 's Konings Huizen in kostelykheid verre overtreffende, te weeten, het Paleis tot Westmunster en Hamptoncourt, als mede een Koninglyk Graf van gegote koper, nog onvoltooit.

Paus Clement verklaart 't huwlyk van Koning Hendrik den achtsten wettig. De Paus Clement het advies van den Kardinaal Wolsey ter harten genomen hebbende, verklaarde 's Konings huwlyk met zyne Spaansche Huisvrouw wettig; de Koning daarentegen met gezag van zyne Geestelykheid en Ryks-Parlement, overeenkomstig de uitspraak van de voorsz. Universiteiten, verklaarde het zelve onwettig, en trouwde de voorsz: Anna Bol-

Bollain, doende haar als Koningin zeer plegtig kroonen: zy heeft hem, den 7den van Herfstmaand des jaars 1533, eene Dogter gebaart, Elizabeth genoemt, die hy op den plegtigen Doopdag opentlyk deed uitroepen als Princes en Erve van de Kroone, by gebrek van wettige Zoonen, en daar van de voorsz. Maria, als onwettig, onterven de.

Koning Hendrik, om veele redenen over het vonnis van den Paus verstoort, heeft zig zelven uit het Pauslyk gebied onttrokken, als mede zyn Ryk, daar de Pausen veel meer gezag begeerden dan in andere Landen, en heeft zig benoemt Hooft van de Kerken in zyn Ryk en over zyne Geestelykheid: den Paus uitsluitende, zo wel van alle Geestelyk als Waereldlyk gepretendeerd Regtsgebied. Hier door verkreegen die van den hervormden Godsdienst eenige vryheid, daar toe de Koningin Anna, de voorsz. Crammer en Cromwel zeer hielpen, welke Cromwel geweest is Graaf van Essex, en naderhand bewaarder van het private Zeegel, als Cançellier; van welken meest het beleid der regeeringe afhing; daar de voorsz: Morus, toen Cançelier, en Gardiner, toen Bisschop van Winchester, met meer andere, zig heimelyk tegen aankantten. Koning Hendrik de agtste verstoort zynde, scheid van zyn Wyf, trouwt Anna Bollain, en neemt Pauslyk gezag op zig.

En dewyl de Koning, door zyn voorsz. voornemen en bestaan, de magtigste Potentaten, als den Paus en Keizer, tot vyanden gemaakt hadt, en dat dezelve hem daar over dreigden, zo moest hy voorraad van geld verzorgen: waarom 'er besllooten werdt de Klooster-goederen aan te tasten, dezelve te verkoopen, en geld daar van te maaken, om tegen den aanstaanden nood te gebruiken, welke raad den voorsz. Cromwel en de Koninginne byna De Koning van Engeland gedreigt, tast de Kloostergoederen aan.

geheel toegeschreven werdt: in voegen de Koning alle de Kloosters, geheel Engeland door, verstoorde, en alle derzelver goederen naar zig nam, beschikkende den Monniken en Nonnen, voor hun gansche leven, behoorlyk onderhoud; maar de Bisschoppen en Waereldlyke Priesters liet hy in hun wezen, en verkoos die zelfs: en om zyn voornemen te beter uit te voeren en staande te houden, heeft hy veele der voorsz. goederen mildelyk geschonken, en aan Edelen en andere Perzoonen goeden koop verkogt, om het zelve met hem te helpen verweeren, en tegen alle strydige partyen te beschermen: makende ook, by gezag van zyn Ryks Parlement, of Ryks-staaten, scherpe wetten, te weten, dat het *Crimen læsæ Majestatis* zoude zyn, te zeggen en staande te houden, dat de Koning in Engeland niet zou zyn het Opper-Hoofd der Kerke, en Heerscher over zyne Geestelykheid, en dat zyne Egtscheiding en tweede Huwlyk niet wettig ware.

Bloedige Wetten in Engeland, en wreedelyk uitgevoert.

Ook zogt hy t' zamenspraak met de Protestanten van Duitschland over de verscheidenheid van Godsdienst; insgelyks, dat zy zyne Egtscheiding zouden goedkeuren, 't geene zy zo ligt niet doen wilden, gelyk *J. Sleidanus* schryft; maar zy ordonneerden eene treflyke Gezantschap naar Engeland te zenden, als meede op 's Konings verzoek, eenige geleerde Mannen, om t' zamen met zyne Geleerden te handelen; waar toe genoemt waren, *P. Melanthon*, *Bucerus* en *G. Draco*; dog alzo de Koning ondertusschen zyne Koningin, Anna genoemt, die dat stuk meest vorderde, hadt doen onthalzen, hebben zy de bestemde Gezantschap niet gezonden, merkende 's

Ko-

Konings groote ongestadigheid: want hy maakte en stelde ook eenige Articulen, aangaande de hervorming in den Roomsch Catholyken Godsdienst, in veelen deele niet overeenkomstig de hervorming der Protestantsche Duitsche Vorsten, die hy strengelyk op eene brandstraf, als Ketters, wilde gehouden hebben. Hier over werden veele Abten, Monniken en andere, als Verraders gedood, andere ook om den hervormden Godsdienst verbrandt, zo dat 'er op eenen dag drie Lutersche verbrandt, en drie, om dat zy het gezag des Paus voorgestaan hadden, gedood werden. Eindelyk zyn daar ook onder geweest, Fisserus, Bisschop van Rochester, en Thomas Morus, Cançelier, die met zommige andere den Koning voor het Hoofd der Kerke niet wilden erkennen, nog de wetten van het Parlement dies aangaande, nog het huwlyk des Konings toestaan. Morus, om zyn gevoelen op het voorsz. stuk niet te verklaaren, hadt zyn Cançeliers-ampt afgelegt en overgegeeven; maar was egter, gevangen genomen zynde, genoodzaakt zyn gevoelen te zeggen: en alzo hy al dat geene niet wilde erkennen en toestaan, zo werdt hy met Fisserus, den 22sten van Wiedemaand 1535, onthooft, zynde byde groote vervolgers geweest van de Hervormden, en te vooren oorzaak, dat de Koning een boek tegen M. Luther geschreven hadt, daar over Paus Clement hem een gulde geweide Roos zond, en den Titel gaf van *Beschermer des Geloofs*, welken Titel die Koningen vervolgens daar altyd gebruikt hebben.

Morus en Fisserus onthooft, 1535.

hadden een Koning een Boek tegen Luther doen schryven.

Gardiner, Bisschop van Winchester, wist zig beter te veinzen en in 's Konings gunst te houden, en nogtans heimelyk en onder

Wraak van Gardiner over Ko-

ningine Anna, Crom-wel, Crammer, en Koninginne Elizabeth.

der de hand 's Konings voorstel te weerstaan, en zig te wreken van zyne wederpartyen, als eerst over de Koninginne, daar na over Cromwel, ten derden aan den Aardsbisschop Crammer, ten tyde van Koninginne Maria, welke, niettegenstaande hy den hervormden Godsdienst afgestaan hadt, nogtans door toedoen van den voorsz. Gardiner, die toen Cançelier was, moest branden: waar over Crammer zig wederriep, en in 't vuur levendig staande, deed hy zyne hand, die zulks uit zwakheid ondertekent had, eerst verbranden. Ten zelven tyde tragtte ook Gardiner de Koningin Elizabeth ter dood te vonnissen, maar kon het zelve niet wel te weeg brengen; dus bleef deze Koningin zo lang op den Tooren gevangen zitten, tot dat hy storf.

Geschiedenis en dood van Anna Bollain.

Koningin Anna, zynde eene kloeke Vrouw, en den hervormden Godsdienst zeer toegedaan, was ook zeer in gunst by den Koning, haren Man, door welk middel zy dagelyks tot de hervorming met zo goeden opregten yver wat vorderde, dat zy zeide, den dag verlooren en kwalyk besteedt te hebben, wanneer zy niets goeds voor de Protestanten by den Koning hadt te weeg gebragt: in voegen Engeland zig nog heden beroemt, den hervormden Godsdienst van de voorsz: Koninginne Anna Bollain ontfangen te hebben, en dat dezelve by haare Dogter, Koningin Elizabeth, in volkome gebruik is gebragt. En dewyl zulks in dien tyd het hatigste stuk was, daar nog by kwam het verstoren van alle Kloosters, en het aantasten van derzelver goederen, zo behaalde zy daar door veele Vyanden, voornamelyk van alle de Hovelingen, dien de voori-

ge

ge Spaansche Koningin en derzelver Dogter toegedaan waren geweest: Deze, zoekende heimelyk oorzaak om haar te verdrukken, voornamelyk als zy zagen, dat 's Konings hittigste liefde aan 't verdwynen was, en dat hy eene jonge Juffer, Jana Seimers, begon te beminnen, hebben daar over den Koning in eene jaloersheid gebragt, wegens de groote vryheid en gemeenzaamheid, die deze Koningin met haaren eigen broeder, en zommige andere, onbedagt gebruikte: daar door zy den Koning zo zeer ontstelt en van haar vervreemd hebben, dat zy deze ongelukkige Koningin daar over proces aangedaan, en eindelyk, tot haar onschuld, ter dood gebragt hebben, gelyk uit het volgende verhaal blyken zal, getrokken uit zekere Ryme, geschreven door eenen Franschen Edelman, Antoni de Crispin, Heere van Miherve, die ten zelven tyde in Engeland was, en in den jaare 1536 de voorsz. geschiedenissen gezien, gehoort, en dezelve onpartydig in Rym beschreven heeft.

Koningin Anna gevangen, en beschuldigd met veele Edelen.

Dees Edelman verhaalt, dat zekere Raadsheer zyne Zuster over hare ligtvaerdigheid bestrafte, die zy ten Hoove mogt begaan hebben, welke haar ontschuldigende, zeide, dat de Koningin wel grooter ligtvaerdigheid gebruikte, op onbehoorlyken tyd verscheiden Edellieden, haren Familiairen, acces gevende, daar onder zy noemde Joris, broeder der Koninginne, Heer van Rochefort, beneffens de Heeren Norrisch, Weston, Bruerton, en eenen Edelman, Markus Smeton genoemt, een Musicant, met meer andere, alle Edelen van de Kamer der Koninginne: daar byvoegende, dat de voorsz: Markus nog

wel meer zou mogen zeggen. Al het welk door de Vyanden der voorsz. Koninginne by den Koning ten kwaadste overgedragen zynde, is hy daar door in groote jaloersheid ontstoken: en dewyl op Meydag 1536 een Tornoi-spel te Grenewiche gehouden werdt, is de Koning schielyk van daar vertrokken, en heeft de bovengenoemde Heeren laaten vangen, doende Jonker Norrisch, die zeer gemeen by hem was, tot zig brengen, denzelven beloovende, dat hy, deze beschuldiging der Koninginne vrywillig voor hem bekennende, geen ongemak of schade aan lyf of goed leiden, en in geene gevangenis gaan zoude; maar dat hy, zulks weigerende te bekennen, en namaals overtuigt werdende, zyne uiterste ongenade zou gevoelen: waar op Norrisch antwoordde, liever te willen sterven, dan zo eene onwaarheid te beleiden: en dat zo eene betigting onwaar was, wilde hy gaern tegen een ieder met zyne Wapenen staande houden. Hier over moest hy met de andere in de gevangenis gaan, en 's nagts daar aan werdt de Koningin ook in den Tooren gevoert.

De Edelen der Koninginne ter dood verwezen.

Daar ontbraken geene Vyanden om het proces tegen haar en haare Edelen, welke over de voorsz. zaak ter dood gevonnist werden, te formeeren, zonder eenigen raad van Vrienden of Advokaten te mogen gebruiken, en wel naar de strengste wetten des Ryks, ten voordeele van de jaloersheid der Koningen gemaakt, te werk gaande overeenkomstig het zeggen van *Julius Cæsar*, dat 's Konings Wyf niet alleen vry van oneerbaarheid, maar ook van alle agterdogt zal zyn. Dit voorsz. vonnis was alleen gegrond op de bekentenis van den voorn: Musicant, Marcus Smeton, zeer verdagt daar

toe

toe t' eerst omgekogt te zyn, die eenige tekenen, strekkende tot jaloersheid, mogte gemerkt hebben; maar werdt, tegen beloften, ook ter dood verwezen, om dat hy zulke verdenkingen aan andere, en niet aan den Koning hadt bekent gemaakt. Hier tegen aangehaald zynde, dat een vervoerde getuige niet genoeg was om daar op zo een vonnis te besluiten, werdt daar op geantwoord, dat het zelve genoeg was in eene zaak als deze.

Daar na is de Koningin ook voor 't Regt in den Tooren gesteld, welke, ziende dat men haar leven zogt, besloot haare eer met gematierdheid en boleefdheid voor te staen, om den Koning, wiens naturel zy wel kende, met haaren gewilligen en ootmoedigen dood te vermurwen, derzelver beider Dogter, Elizabeth, gunstig en toegedaan te zyn, 't geene God in dezelve Dogter na het overlyden der Koningin gezegent heeft. Zy voor het Regt verscheinende, zonder hulp van Advocaaten, alleen vergezelschapt met haare Jongvrouwen, werdt in eenen Stoel gezet, en na datze alle de Heeren, met een bly en onverschrikt gelaat, als of zy nog Koninginne in staat was, gegroet hadde, verantwoordde zy zig met weinige, dog gepaste woorden; maar nog meer met haar manierlyk wezen: want de gesteldheid van haar aangezigt haar meer verontschuldigde, dan de kragt harer woorden; en al wie haar hoorde, oordeelde haar onschuldig; gelyk wy zelfs van verscheide geloofwaerdige perzoonen hebben hooren bevestigen, dat de Magistraat te Londen, daar over geroepen zynde, naderhand aan haare Vrienden berigtten, dat zy uit de proceduren, die tegen haar zyn gehouden, niet anders konden merken, dan dat men oorzaak zogt

om haar weg te helpen. Deze ongelukkige Koningin hier over belast zynde haare Kroon en andere Heerlykheden af te staan, heeft zig gewillig onderworpen; dog bleef altyd daar by, dat zy nooit tegen den Koning misdaan hadde.

Koningin Anna ter dood verweezen; en haar antwoord op het dood vonnis.

Eindelyk haar dood-vonnis verstaan hebbende, om naar 's Konings wil onthalst, of verbrand te worden, verschrikte zy daar over niet; maar haare handen tot God uitstrekkende, zeide; *ô Vader en Schepper! die de weg, de waarheid en het leven zyt, gy weet, dat ik dezen dood niet verdient heb*; en zig keerende tot de Regters, daar onder mede was haar Oom, de Hertog van Norfolk, zeide: *Myne Heeren, ik wil niet zeggen, dat uw vonnis onwettig zy; nog denken, dat myne meening voor uw oordeel behoorde te gaan: want ik geloof, dat gy vermoedelyke en jaloersche redenen, wetten en oorzaken hebt, waarom gy my verwezen hebt, welke gansch andere moeten zyn, dan gy hier in 't Regt hebt voortgebragt, want ik van die beschuldigingen geheel onnozel ben, willende aan God daar over om geene vergeving bidden, vermits ik altyd mynen Heere den Koning een getrouw Wyf geweest ben; dog het kan wel zyn, dat ik hem zulke volkome ootmoedigheid in alles niet bewezen heb, als zyne beleefdheid t' mywaarts verdiende, en zyne vriendelykheid en eere, my bewezen, vereischte; dog beken gaern, dat ik dikmaals gedagten van jaloesiën tegen hem gehadt heb, waar in ik beken, dat my kragt en wysheid ontbrak; maar God weet, en is myn getuige, dat ik niets anders tegen hem misdaan heb, gelyk ik in de uure des doods ook niet anders zal bekennen: Denkt niet, dat ik dit zeg om myn leven te*

ver-

verlengen, want ik van God geleert heb te sterven, die my weder daar van kan genezen, en heeft myn geloof door zyne genade gesterkt: gy moet egter niet denken, dat ik zo opgetrokken ben in den Geest, dat myne eerbaarheid my niet zou ter harte gaan, welke ik in myn uiterste klein agten mogt, zo ik dezelve, als ooit eene Koningin ter waereld, geduurende myn leven, niet bewaard had; maar ik wil dat deze myne laatste woorden nergens anders toe zullen dienen, dan om myne eerbaarheid te verantwoorden. Verantwoord haare Eer.

En aangaande mynen Broeder, en de andere, die ook t' onregt verwezen, en van alle eer berooft zyn, daar voor, en om hen te verlossen, wilde ik gaern duizend dooden sterven; maar ziende dat het den Koning dus behaagt, zal ik dezen dood gewillig ontfangen, en ben in hunnen dood vergezelschappen, met dat vertrouwen, om met hen eeuwig in rust te leven. Deze en meer andere woorden gesproken hebbende, nam zy een beleefd afscheid. Haar medelyden met haaren Broeder en de andere Edelen.

Daar op is Joris, Heer van Rochefort, beneffens haar Broeder Norrisch, Weston, Bruerton, en Marcus ter dood gebragt; Rochefort op het schavot komende, vermaande zynen metgezellen tot eenen kloeken dood, zeggende tot de omstanders, dat hy daar gekomen was om te sterven, zo als hem door den Koning bevolen was, biddende en waarschuwende een iegelyk, nog op Hof, Staaten, of Koningen, maar op God alleen te vertrouwen: insgelyks, dat hy om zyne zonden zwaarder straf verdiende, dog dat hy den Koning niet misdaan had; biddende egter, dat God hem nog lange in 't leeven wilde spaaren: en dus Rochefort, Norrisch en andere Edelen gedood, ontkennen de oorzaak.

ster-

storven ook de andere eenen onverdienden dood; dog Markus alleen zeide, dat hy den dood wel verdiend hadde, 't geene wel eenig agterdenken gaf, egter zonder grond; vermits hy veroordeeld was, om dat hy, 't geene hy dagt te weeten, andere, en niet den Koning aangebragt, en dus agter deszelfs rug gelastert hadt.

Het werdt de Koninginne gezegt, hoe haar Broeder met de andere vroom gestorven waren, en ten dien einde hunne onschuld met hun bloed bevestigd hadden; maar dat Markus gezegt had, den dood wel verdiend te hebben: waar op de Koningin, een weinig ontsteld, zeide; heeft hy my dan voor zynen dood niet onschuldigt van de openbaare schande, die hy my aangedaan heeft? Helaas! ik vreeze dat zyne ziel daarom te lyden zal hebben, en over zulke valsche beschuldiginge gestraft zal worden; maar ik twyffel niet, of myn Broeder en de andere, staan reeds voor het aanschein van den grooten Koning, daar ik hen morgen vergezelschappen zal.

Koningin Anna Bollain onthoofd, 1536. Den 19^den van Bloeimaand des jaars 1536, werdt zy op het plein in 't Kasteel te Londen gebragt; daar zy een minlyk en bly aangezigt vertoonde, ja zo, datze nooit schoonder of vriendelyker gezien was, en met haare oogen een iegelyk bewoog, zeggende; Laatste woorden van Koningin Anna Bollain. vrienden zyt niet droevig om myn sterven; maar wilt my van harte vergeven, dat ik elk uwer niet altyd alle betamelyke vriendelykheid, die ik wel vermogte, heb beweezen, maar de magt en middelen die ik wel had: u te verhaalen de oorzaak waarom ik sterven moet, zou nog voor u, nog voor my van nut zyn, daarom zal ik zwygen; dog ik bidde

de den geenen, die de zaak wil onderzoeken, daar van het beste te denken: want God, de waaragtige en regtvaerdige Regter, weet alles, dien ik hartelyk bidde, medelyde te willen hebben over de geenen, die oorzaak van myn doodvonnis zyn, ik wil niemand beschuldigen, dog gedenkt na mynen dood, dat ik u uwen goeden Koning heb aanbevolen, in wien ik alle beleefdheid en veele goede hoedanigheden gevonden heb, als vrees voor God, en liefde tot zyne onderdanen, en wat dies meer is: zo dat gy gelukkig te agten zyt, indien gy den zelven lang moogt behouden; daarom bidt voor zyn lang leven, en bidt met my, dat de Heere myne ziele in genade wil ontfangen. Hier op, met hulpe van haare Jongvrouwen, ontblootte zy haaren hals, dien zy uitstrekte, en wierdt daar op, door eenen beul van Calais, met het zwaerd onthooft.

Deze onschuldige dood, en wyze maniere van sterven dezer Koninginne, heeft 's Konings hart vermurwt, zo dat hy zyne en hare dogter, de voorsz. Koningin Elizabeth, altyd boven haare Zuster Maria, Vorstelyk geagt, onthaald en bemind heeft.

Kort na dezen dood, of volgens het schryven van Gregorius Lilius, den eersten dag na de executie, heeft de Koning zyne derde Huisvrouw, Johanna Seimers, getrouwt, welke hem, den 4den van Wynmand des jaars 1537, eenen Zoon won, Eduard den zesden genoemt; dog stierf van het baaren. De Koning nu weder zonder Wyf zynde, wierd van zynen voornaamsten Raadsheer, Thomas Cromwel, Graaf van Essex, geraden, dewyl de Paus en de Keizer hem moesten vreezen, dat hy mede in 't Smal-

Geboorte van Koning Eduard den Zesden, 1537.

Koning Hendrik de agtste trouwt

Anna van Kleef, om met de Protestanten in Verbond te komen. 't Smalcaldisch Verbond met de Protestantsche Vorsten van Duitsland, zoude treeden: en om daar toe te geraaken, heeft hy te weeg gebragt het huwlyk met de Jongvrouwe, Anna van Kleef, Zuster van de Keurvorstinne van Saxen, en van den Vorst Willem van Kleef en Gulik.

Scheidt van haar, 1540. Dit Huwlyk volbragt zynde, heeft hy deze Koningin, om datze niet terstond zwanger werd, nog binnen het jaar van hem doen gaan, onder voorwendzel, datze te vooren een huwlyks verdrag met eenen anderen zou gemaakt hebben, gevende haar egter, ten aanzien van haare Vrienden, Jaarlyks een Vorstelyk inkomen en Weduwschat van twintig duizend guldens. Ondertusschen beminde de Koning eene Catharina Haward, Nigt van den Hertog van Norfolk, die hy heimelyk trouwde, daar door zyn trouwe Raadsheer Cromwel, door het geweld van zyne Vyanden, den Bisschop van Winchester en andere, om het leven kwam: Deze vroegen, wat 'er hem van dagt, dat de Koning van de Koninginne Anna van Kleef scheidde, en Catharina Haward troudde? daar op hy antwoordde, dat hy zulken Raadgevers zynen ponjard in 't hart wenschte, en dergelyke woorden meer: 't welk, uit trouwhartigheid gesproken, dog ten kwaadsten overgedragen, den Koning zo verstoorde, dat hy hem terstond in den Tooren deed gevangen zetten, daar in 't kort, en geduurende 's Konings gramschap, Cromwel onthoofd. tegen hem geprocedeerd, en binnen agt of negen dagen zyn hoofd afgehouwen werdt, daar over de Koning wel haast berouw kreeg.

Omtrent een Jaar daar na werd Koningin Catharina Haward ook van ontrouw beschuldigt, namelyk, dat zy zou geboeleerd hebben,

ben met eenige Edelen, als met eenen Durants en Colpeper: daar over Durants en de Koningin ter dood werden verweezen; inzonderheid om datze te vooren een huwlyks verdrag te zamen gemaakt, en den Koning daar van geene kennisse gegeven hadden, voor datze met den Koning trouwde, voorgevende, dat daar door de opvolging der Kroone in twyffel kon gebragt worden. Dit was de tweede Koningin, die by onzen tyd door 's Scherpregters handen onthooft is geworden. Koningin Catharina Haward beschuldigt en onthooft, 1542.

Na deze trouwde de Koning zyn zesde en laatste Wyf, eene Weduwe, genoemt Catharina Parra, die hem overleefde: want hy stierf in den jaare 1547 in 't agtendertigste Jaar van zyne Regeeringe. Dit heeft ons goed gedagt van de zaaken van Engeland te verhaalen, om dus de waarheid in 't ligt te stellen, tegen het schryven van zo veele kwalyk onderregte Geschied-schryvers, keerende nu weder tot de Regeering van de voorn: Koningin Elizabeth. Koning Hendrik de agtste sterft, 1547.

Deze, alle haare en haars Moeders vyanden overleeft hebbende, is, toen zy vyfentwintig jaaren oud was, tot de Kroon gekomen: zy was eene kloeke schoone Vrouw, van eene meer dan middenmatige Lyfsgestalte; hebbende blont hair, en bruine oogen: eene geleerde, verstandige en welsprekende Princes, de Latynsche, Italiaansche en Fransche taal zeer wel spreekende, en 't Grieks en Spaans wel verstaande; hebbende daarenboven nog de gaven van spraakzaamheid, zagtmoedigheid, goeddadigheid en gestadigheid; deugden die haaren Vader meest ontbraken, en de waereld stoffe gegeven heeft om met grooten lof van haar te spreeken. Deze Koningin Gedaante van Koninginne Elizabeth. Lof van Koninginne Elizabeth. Wordt van verscheid-

de Princen ten huwlyk versogt. gin is van verscheide Princen ten huwlyk verzogt, als van Ericus, Koning van Zweeden, der Gotthen en Wenden, die daar zynen Broeder Johan, Hertog van Finland, namaals Koning, met grooten staat zond: Insgelyks, van den Aardshertog, Karel van Oostenryk, Zoon van Keizer Maximiliaan: als ook van de Koningen en Broeders in Vrankryk, en andere; maar is ongehuwt gebleven. Tot de Kroon gekomen zynde; heeft zy terstond alles in 't werk gesteld om zig by 't volk bemind te maken: ook heeft zy voor haar Wyze Raadsheeren verkooren; onder andere, maakte zy haaren Secretaris, den Heer Willem Cicil, dien zy namaals tot Baron van Burgley, en Thesaurier van 't Ryk verhefte; een Man, wys, ervaren, arbeidzaam, en van groot beleid, die haar veele Jaaren in haare zwaarste zaaken getrouw gedient heeft.

Willem Cicil tot Secretaris en Thesaurier van Engeland verheeven.

Zy heeft terstond alle vervolging tegen den Godsdienst doen ophouden, zonder de oeffening van de Roomsch Catholyke te verbieden, laatende een ieder in de plegtige Predicatiën vermaanen tot vreede en eendragt: zy heeft haar Parlement laaten vergaderen, welke haar weder opgedragen hebben, het Oppergebied over den Geestelyken staat. Ondertusschen kwaamen uit Duitschland en elders weder t' huis, alle die om den hervormden Godsdienst gevlugt waren; zynde eenige van die Bisschoppen en Geestelyke, op wiens verzoek aan de Staaten van het Parlement, den Kerkendienst en bediening der Sacramenten in de Engelsche taal weder hersteld werdt, als ten tyde van Eduard, Broeder van de Koninginne: aanbiedende, met opentlyke bewyzen staande te houden, dat zulks naar Gods bevel, behoor-

Engeland valt den Paus weder af.

de

de te geschieden: daarom zy den Aardsbisschop van Jork, Cançelier van den Lande, en Overste van de Geestelyken, gebood, vermits de Cardinaal Polus gestorven was, zulks de Geestelykheid aan te geven, zeggende, dat het betaamlyk is, een iegelyk van zyn geloof rekening te doen, voornamelyk om het volk voldoening te geven: als de Aardsbisschop dit zelfs in hunne vergaderplaats vertoont had, beraadslaagden zy, hoe zy zig in dezen handel zouden gedragen, en besloten hare Majesteit aan te zeggen, dat zy bereidt waren den Roomsch Catholyken Godsdienst te verantwoorden, hoewel haar Godsdienst zo zeker was, dat 'er tegen den zelven niets meer te zeggen viel; nogtans zeiden zy rekening van hun geloof te willen geeven, verkiezende onder hen vyf Bisschoppen, en vier Doctoren in de Godgeleerdheid: De Catholyken verkoren de Bisschoppen van *Winchester*, *Lichfeld*, *Chester*, *Carlile* en *Lincolne*; en de *Doctoren Cole*, *Herpfelde*, *Langdal* en *Chedsel*: De Protestanten verkoren. *Doctor Scorie*, voormaals *Bisschop van Chicester*, *Doctor Coxe*, *Mr. Whitbead*, *Mr. Grindal*, *Mr. Horne*, *Mr. Doctor Sandes*, *Mr. Gest*, *Mr. Ailmer*, en *Mr. Juel*, alle geleerde Mannen. Waar op der Koninginne Raad, en beide Partyen besloten, dat deze t' zamenspreeking, op den laatsten van Lentemaand 1559, opentlyk in de Kerk van Westmunster, voor den Hoogen Raad en het gansche Parlement, in 't Engelsch zoude geschieden, op dat een iegelyk het zelve verstaan; en het Parlement daar op wat vrugtbaars besluiten mogte: Insgelyks, dat de Geestelykheid, als zynde daar toe in staat, op de Voorstellen 't eerst hun gevoelen in Schrift

Disputeeringe in Engeland tusschen Geleerden over den Godsdienst, 1559.

zouden verklaren, en dezelve vervolgens aan de andere partye overgéven. De voorstellen, die zy deden, waren drie: eerst, dat het tegen Gods woord en de gewoonte der oude Kerken was, eene onbekende spraak tot het volk in gemeene gebeden, en in 't bedienen der Sacramenten te gebruiken: ten anderen, dat elke Kerk mag bevelen, instellen en veranderen, Kerkelyke plegtigheden en gebruiken, zo het zelve tot nut en stigting dient: ten derden, dat in Gods woord niet kan bewezen worden, dat de Misse eene Offerhande of Sacrificie *propiciatore*, voor levende en doode zy.

Als nu, op den laatsten van Lentemaand, beide de partyen in 't midden der groote Kerke van Westmunster, in tegenwoordigheid van het Parlement en den Raad der Koninginne, die daar voorzaten, zynde daar onder ook de Cançelier en Aardsbisschop van Jork, vergaderd waren, zo werdt den Catholyken gevraagt naar 't geschrift, dat zy zouden overleveren: waar op de Bisschop van Winchester, een der Disputanten, antwoordde, dat zy zulks kwalyk verstaan hadden, niet denkende dat zy hunne redenen schriftelyk zouden moeten overleveren, en uitlezen; maar dat zy bereid waren hun stuk mondelyk staande te houden, en te disputeeren. Als nu hun geschrift niet gereed was, en zulks de Koninginne en den Raad vreemd voorkwam, menende dat die schikking zoude gebroken worden, daar nogtans in 't besluit de woorden van den Apostel aangehaalt waren, *Te stryden met woorden profiteert niet*, *enz.* zo zeiden zy, datze de ordinantie kwalyk verstaan hadden, beloovende tegen de naast volgende reize hunne

meening in schrift te brengen, en zonder fout over te geven. Dus liet men hen voortvaren, en zy geboden Doctor Cole het eerste Voorstel van hunnent wege te verantwoorden, 't welk hy deed, doende veele bewysredenen, en lezende veele passagiën en aangehaalde plaatzen, zomwylen van zyne metgezellen wat geholpen zynde. Als hy nu zyne reden geëindigt hadde, werdt hun van den Koninglyken Raad gevraagt, of iemant van hunnent wege daar iet af, of toe te doen hadt? waar op geantwoordt werdt, neen. Toen werdt den Gereformeerden ook vergunt hunne meening te zeggen, 't welk zy volgens orde, daar van besloten, deden, gevende hunne redenen in geschrift over: welk geschrift, (na dat zy God Almagtig met luider stemme ootmoedig om de gave van zynen H. Geest aangeroepen hadden, ook betuigende te staan voor de leere der ware Catholyke Kerke, die op de gansche H. Schrift en leere der Propheten en Apostelen gegrond is,) door eenen van de hunne, genoemt Mr. Robbert Horne, duidelyk gelezen werdt. Als het zelve nu geëindigt was, en den toehoorderen aangenaam scheen te zyn, zo zeiden zommige Bisschoppen, dat zy daar nog meer op te zeggen hadden, 't welk Contrariëerde met het geene zy een weinig te vooren gezegt hadden: waar in zy hen grootlyks berispten, dat zy niet by hun woord bleven. En op dat alle verdere verzuimen van de beslote orde in deze t' zamenspreeking geweert, en zy ook gehoort zouden worden, in 't geene zy nog te zeggen hadden, zo werdt 'er by den Koninglyken Raad, met toestemminge van beide de partyen, ten aanhooren van menige duizend toehoorders, bevolen, dat

de Bisschoppen, of Roomsch Catholyken, op den naastvolgenden Maandag, zynde den 3den van Grasmaand, hunne meeningen en redenen op het tweede, en zo zy konden, ook op het derde poinct, in geschrift zouden brengen, en het zelve dan eerst uit lezen, zullende vervolgens de andere ook hunne redenen lezen, en daar na het zelve elkanderen overleveren. Verder zouden de Bisschoppen niet alleen in geschrift vervatten, 't geene Doctor Cole van hunnent wege daar gesproken hadt; maar ook alles, dat zy op het eerste Voorstel nog zouden kunnen bedenken, of byvoegen, egter zo haast mogelyk was: 't welk zy zouden zenden aan de hervormde party, van welke zy dan ook schriftelyk daar tegen zouden ontfangen, 't geene Mr. Horne dien dag hun voorgelezen hadt. Ook zoude op voorsz. Maandag bevolen worden, op wat dag zy hun antwoord op het eerste Voorstel zouden overleveren, daar in beide de partyen bewilligden.

Dus is de vergadering minzaam en stil gescheiden, en een ieder agtte dien weg het best en stigtelykst te zyn, om elkanderen met de meeste vrugt wel te verstaan.

Op voorsz. Maandag waaren de Toehoorders, mitsgaders beide de partyen, ter gezetter tyd, uure en plaats, weder vergaderd, daar de Bisschop van Winchester en zyne metgezellen, voornamelyk ook de Bisschop van Lincoln, weigerden over te leveren of te lezen, 't geene zy reeds tot antwoord op het twede poinct, naar de voorsz. orde, welke nogtans dus beslooten, en by hen goed gekeurt was, opgestelt hadden. De reden van deze weigeringe werdt daar niet uitdruklyk gezegt,

De Catholyke Geleerde in Enge-

zegt, dan alleen, dat het scheen, als of zy niet wilden in twyfel brengen, 't geene de Roomsche Kerk besloten hadt, en voor goed houdt, of moesten alvoorens de toestemming van den Paus daar toe hebben. Op deze hunne weigering, heeft de Raadsheer Sire Nicolaas Bacon, Bewaarder van het groot Zegel van Engeland, hun met alle vriendelykheid verzogt, dat zy de voorgenome orde, by hen zelven goed gekeurt, zouden volgen; maar als hy daar mede niets kon verkrygen, heeft hy hun met ernstiger woorden verzogt, zeggende; dat het hun allen tot groote schande zoude strekken, indien zy, die het gezag der plaatze, het gehoor, insgelyks hunne eige eer, en het geloof van hunne eige zake, niet aanzagen, zulks uiterlyk weigerden te doen. Eindelyk, een ieder in 't byzonder by name verzogt zynde, om hunne meening en goeddunken over de zaak te zeggen, hebben zy het zelve toegestemt, en uitdruklyk geweigert hunne schriften te lezen en over te geven, uitgenomen de Abt van Westmunster, D. Feknam genoemt, die het gezag der Majesteit en vergaderinge meer eerbied toedroeg, dan een van hun allen: De eene gebruikte meer ernst, de andere meer onbeleefdheid, 't geene zodanig kwaad voorbeeld van ongeregeldheid, hardnekkigheid, en eigen wil, in zo eene plegtige vergadering van twee Staaten des Koningryks, Edeldoms en volks, insgelyks des hoogen eerwaerdigen geheimen Raads van hare Majesteit, veroorzaakte, dat de vergadering opgebroken, en de goede meening der Koninginne te leur gestelt is: werdende het oordeel daar van aan 's Lands Staaten of 't Parlement overgegeven.

Land weigeren te disputeeren om hunnen Godsdienst in geen twyfel te brengen.

De Bisschoppen van Winchester en Lincoln gevangen.

De Koningin, zulks gehoort hebbende, heeft den Bisschoppen van Winchester en Lincoln naar de gevangenis doen voeren, om dat zy het gezag van zulk gemeen besluit zo halstarrig veragt hadden, en van hunne eige orde, voornamelyk die van Lincoln, welke meer versmaadheid toonden dan de andere, zo schandelyk en opentlyk afgeweken waren. Den overigen werdt ook belast zig dagelyks voor den Hoogen Raad in eigen perzoon te vertoonen, en van de Stad Londen en Westmunster niet te vertrekken, voor dat men verder gelet zoude hebben op hunne ongehoorzaamheid en versmaadheid; uitgenomen den Abt van Westmunster, dien zulks niets aangezegt werd.

Verandering van Godsdienst in Engeland, 1558.

Dit hebben wy goed geoordeeld naar waarheid wat breed te verhalen, gelyk zulks toen ook daar in druk was uitgegeven, als een stuk daar Engeland veel aangelegen was, vermits daar door de Roomsch Catholyke Godsdienst van daar weder verbannen werd, die Koning Philips en Koningin Maria met zeer veel moeite tot derzelver grooten lof ingebragt hadden: nadien de Staaten, of het Parlemt, door dit geding bewogen werden, om alle de Ordinantiën, Regten en Wetten, die daar, ten tyde van Koning Eduard den zesden, aangaande den Godsdienst in wezen en kragt waren, weder te herstellen; breekende ten dien einde de geenen, die de Koning en Koningin onlangs tegenstrydig gemaakt hadden. Dus veranderde Engeland en Irland weder den Godsdienst, 't geene naderhand eenen grooten haat van de Spanjaarden tegen Engeland veroorzaakt heeft: moetende Koning Philips dus Engeland mede geheel verlaaten, zonder

eenig

eenig genot van Goederen, Meubelen of Renten, volgens verdrag.

Den 1sten van Sprokkelmaand des zelven jaars 1558, is ook in Spanje gestorven Koningin Helionora, Weduwe van Portugal en Vrankryk; en den 18den van Wynmaand, daar aan volgende, Maria, Koningin van Hungariën, welke eertyds Oppervoogdes in de Nederlanden was geweest, en dezelve Landen zeer beminde, zynde onwillig om naar Spanje te reizen; maar willig om haren Broeder, den Keizer, te gelieven; welke vreesde, dat zy in de Nederlanden te veel gebied tot zig mogt willen nemen, 't geen den Koning niet zoude behaagen: daar toe de geenen, die onder den Koning eenige Regeering zogten, zeer aanhitsten, om geene berispers te hebben. Dood van Koningin Helionora, en Maria, 1558.

Ook is Keizer Karel de vyfde binnen Castiliën, in 't Klooster van St. Justus, op St. Mattheüs dag, den 21sten van Herfstmaand des zelven jaars 1558, door eene hittige koorts, in den ouderdom van agt envyftig jaren, overleden; hebbende vier en dertig jaaren het Keizerryk, en wel veertig jaaren zyne andere Koningryken bezeten. Zommige schryven, dat hy op zyn doodbed, door de vermaaninge die hem van den Aardsbisschop van Toledo, *Bartholomeus de Miranda*, gedaan was, of door dat hy zulks eertyds in Duitschland gehoort had, bekende, dat hy, volgens de leere der hervormden, nergens anders eenige hoope van zaligheid in stelde, of verwagte, dan in en door de verdienste van Jezus Christus. Dood van Keizer Karel den vyfden, 1558.

Dees Keizer Karel was een Man van middenmatige Lyfsgestalte, van leden alom zeer wel geproportioneert, blank van vleesch, hoog Gedaante van Keizer Karel den vyfden.

van voorhoofd, vriendelyk van wezen, bruin van oogen, hoog van neus, en gapende van mond, gelyk zulks de Bourgognische Vorsten en Koningen van Vrankryk gemeen was: hy hadt eene fraaije kin, en was wel gebaart, hair en baart geel-bruin, hy was wel te voet en te paerd, gemeen en spraakzaam, veelerhande taalen sprekende, in zyne jongheid was hy zeer gezond, bloedryk van gesteldheid, 't welk, vermengt met melancholiek bloed, hem vernuftig en verstandig maakte; maar steeds vermoedende en vasthoudende: in zynen ouderdom zoute slymagtige vogtigheden hem in de gewrigten vallende, veroorzaakte hem het Pleuris, welke vogtigheden het bloed en de oploopenheid zo matigde, dat hy zyne gramschap kon temmen en dwingen. Hy was voorwaar een Godsdienstig, oplettend, magtig, kloek, zagtmoedig, sterk, en hoogmoedig Vorst, van groote ervarenheid, en gelukkig; maar wat te eigenzinnig. Hy verkreeg tot zyne verstorve Heerlykheden volkomen het Hertogdom Gelder, het Graafschap Zutphen, het Stigt van Utregt, de Landen van Overysfel, de Heerlykheid Groningen, de Stad Cameryk, en het Graafschap Lingen, alle in de Nederlanden gelegen: Hy heeft het Graafschap Vlaanderen, en de andere Provintiën, die nog eenige erkentenis aan de Kroon van Vrankryk schuldig waren, daar van by verdrag voor eeuwig bevrydt: verder heeft hy voor zig gewonnen het Koningryk Thunes, de landen in America, insgelyks, Napels, Siciliën en Milanen: zyn Krygsvolk namen Romen: Hy kreeg gevangen Paus Clement den zevenden, den Koning van Vrankryk, den Koning van Navarra, en den Keurvorst

Lof, deugden, en overwinningen, insgelyks tegenspoed van Keizer Karel, en wat erven hy heeft nagelaten.

vorst van Saxen: De Hertog van Kleef, de Landgraaf van Hesfen, en andere vielen voor hem te voet: In zyne laatfte jaaren wilde hem het geluk zo niet meer dienen, door hárdnekkigheid, kwaden raad, en ftreng voornemen. Hy, den Landgraaf gevangen houdende, werdt door den Keurvorst Maurits van Saxen, den Markgraaf Albert van Brandenburg, en andere Vorften, die een Verbond met den Koning van Vrankryk maakten, gedwongen, om niet alleen den Landgraaf los te laten; maar ook de vrugten van zyne overwinningen, in Duitschland behaalt, te verliezen, gelyk veele Gefchiedfchryvers daar van gewag genoeg maken. Hy liet na, uit Ifabella van Portugal, Koning Philips, zynen eenigen Zoon; Maria, Huisvrouw van Keizer Maximiliaan; en Johanna, Princes van Portugal, met nog meer natuurlyke kinderen of bastaarden, als Don Johan van Oostenryk, en Margareta, Hertoginne van Parma. Dus verloor Koning Philips in een jaar zynen Vader, Huisvrouw, en twe Moeyen. In Wintermaand liet hy de uitvaarden doen te Brusfel, inzonderheid eene zeer heerlyke en zegenpralende over den Keizer zynen Vader, met een Victoriefchip, wapenen, ftandaarden en banieren, verçiert van alle zyne Heerlykheden, werdende zeer zegenpralend gevoert en gedragen.

In Denemarken ftorven omtrent dezen tyd twee Koningen, namelyk, Christiaan de regeerende Koning, en Christiërnus, die om zyne tyranny, welke hy over zyne Onderdanen gebruikt hadt, twee en twintig jaaren gevangen was geweest, zynde nogtans een magtig Monarch over drie Koningryken, te weten, De- *Twee Koningen in Denemarken geftorven.*

nemarken, Zweden en Noorwegen. Hy kwam by het volk in zulken haat, dat zy hem verlieten, en eenen anderen Koning kozen, hebbende hem eindelyk, in den jaare 1532, als hy, met eene heirkragt, en behulp van den Keizer, Denemarken weder meende te krygen, verstrooit, geslagen en gevangen. Een wonderlyk werk en straf van God tegen de onbarmhartigheid en tyranny, insgelyks een merkenswaerdig voorbeeld voor onze tyden. Hy werdt van Koning Christiaan, even voor zynen dood, zeer beleefd bezogt, vergevende de een den andere zeer goedertieren alle ongelyk. Deze Christiërnus hadt, gelyk gezegt is, ten huwlyk de Zuster van Keizer Karel, Isabella genoemt, by welke hy kinderen hadt, namelyk eenen Zoon, die in de Nederlanden op den zelven tyd gestorven is, toen de Vader gevangen werdt; en twee Dogters, de eene Paltsgravin, en de andere, Christiana genoemt, Hertogin van Lotharingen, welke nu, in den jaare 1558, den Vreede met Vrankryk middelde, wiens Zoon, de Hertog van Lotharingen, de tweede Dogter van Vrankryk, Claudia genoemt, in Louwmaand des volgenden jaars, trouwde.

Vreedenshandeling te Cambresis, 1559. Gelyk gezegt is, stelde de dood der Koninginne van Engeland den Vreede tusschen de Koningen zeer te rug: nogtans zyn de voorn: Commissarissen van beide zyden, in Sprokkelmaand des jaars 1559, in 't Kasteel van Cambresis weder vergaderd; daar de Gezanten der Koninginne van Engeland ook kwamen, namelyk, de Bisschop van Ely, en Milord Haward, Baron van Effingen, met Doctor Wotton, Diaken van Cantelberg: Van den Hertog van Savojens zyde waren daar ook twee Gedepu-

deputeerden; beneffens de voorfz. Hertogin, Weduwe van Lotharingen, als Middelares, met haren Zoon: en na dat zy eenige weeken gehandeld hadden, zyn zy eindelyk zo ver gekomen, dat 'er niets fcheen overig te zyn, dan dat de Engelfchen Calais wilden weder hebben, waar in Koning Philips hen wilde te vreeden ftellen, willende anders geenen Vreede toeftaan, om dat zulks door zyn toedoen in zynen oorlog verloren was geweest: maar dewyl de Franfchen wel ftoutmoedig dorften zeggen, dat niet de Franfche, maar wel de Schotfe Koningin wettig ware, nadien haar van haar Grootmoeders zyde, de oudfte Zuster van Koning Hendrik den agtften, de Kroon toe kwam, en zy nu met den Dauphin van Vrankryk getrouwt was, bevestigende dus, dat zy daar geen fpreeken in hadt, enz. zo heeft de Koningin van Engeland allerhanden agterdogt gekregen, of deze Vreede geen grond van eene t'zamenzweeringe tegen haar mogte zyn, dienende om haar te dwingen tot onderhoud van den roomsch Catholyken Godsdienst, die zy nu, tot nadeel van de eer en roem van Koning Philips, in haar Ryk begon te veranderen: waarom haar best dagt zig van eene geheime vriendfchap met Vrankryk te verzekeren, daar toe van weerzyden behendig gebruikt werdt, een Florentynsch Edelman, Guido Cavalcanti genoemt, door wiens behulp men eindelyk, den 22ften van Grasmaand des jaars 1559, een accord in 't Kasteel van Cambrefis gefllooten heeft: En vermits men daar lang op ftond, dat Calais geflegt zou moeten overgegeven worden, zo is het accord gemaakt; dat Calais, en het Landgraaffchap Ojen, agt jaaren in der Fran-

De Koningin van Engeland maakt behendig eenen Vreede met Vrankryk, 1559

fchen

schen handen zoude blyven, en dan met alle derzelver toebehooren, zonder daar van iet af te breken, wedergegeven werden, zynde alleen maar voorzien met zestien stukken metaal Geschut, van allerhande grootte: tot verzekering zouden zy zes of zeven suffisante Kooplieden, voor de zomme van vyf hondert duizend Kroonen, tot borg stellen, en tot den tyd toe, (om uitstel van Vreede te weeren) dat deze Kooplieden gevangen en bewilligt zouden worden, zouden 'er vyf Fransche Edelen, als Ostagiers of Gyzelaars, in handen van de Koninginne gestelt worden, die zy alle vyf Maanden zou mogen veranderen, enz. Dog nadien dit Contract in zig veele zaken van Schotland vervattede, zo zyn zommige der Ostagiers, de Schotse Koningin den Titel en Wapenen van Engeland en Irland, daar namaals om gestreden werdt, op zig nemende, hetzelve ontloopen, en andere door een nieuw verdrag losgelaten en ontslagen, behoudende de Franschen Calais.

Vrêede, getroffen tusschen Vrankryk en Spanje. 1559. Als nu de Koningin van Engeland te vreede gestelt was, is de Vreede tusschen de Koningen en Landen, den 3den van Grasmaand des jaars 1559, te Cambresis geslooten, en den 5den derzelver maand te Brussel afgelezen. De oude geschillen, die 'er over vyf en twintig jaaren geweest waren, werden over beide zyden geheel uitgeslooten; als het Oppergebied, dat Vrankryk vorderde over Vlaanderen, Artois, Rysfel, Douay, Doornik, het Koningryk Napels, het Hertogdom Milanen, enz. Mitsgaders des Konings pretensien over Bourgogne, Provence, de Steden op de Revier de Somme, en het Graafschap Bollonois.

De voornaamste Articulen van den Vreede

waren

HENRICUS DE II,
by der Gratien Gods, Koning van
VRANKRYK.
GESTORVEN NA ENE XII JARIGE REGEERING
IN DĒ OUDERDOM VAN 40 JAREN
DEN 10 AUGUSTI M D LVIIII.

waren deze volgende, die met eenen den Lezer tot verscheide Geschiedenissen brengen, alzo ons Werk maar tot memorie is dienende.

Dat 'er een goede Vreede zou zyn tusschen de Koningen, hunne Kinderen en Onderdanen, die in elkanders Landen vry zoude mogen reizen, varen en handelen: insgelyks, dat alle regten van wederwraak zouden weggenomen, alle Privilegiën bevestigt, en een iegelyk in zyne goederen zou herstelt zyn. Voornaamste Articulen van den Vreede, 1559.

Dat alle oude Verbonden zouden bevestigt zyn, zo veel dit Tractaat toeliet.

Dat beide de Koningen de Roomsch Catholyke Kerk en Godsdienst met vlyt zouden handhaven, en daar op toeleggen, dat de Vergadering algemeen mogte gehouden worden.

De Koning van Spanje zal S^t. Quinten, Ham en Chastelet, en de Koning van Vrankryk Dietenhove, Marienburg, Ivois, Danvillers en Montmedi zo wedergeven, gelyk zy het zelve de een van den anderen genomen hebben, zonder enige sterkte daar in te breken, zullende een ieder zyn Geschut en Krygsbehoefte daar weder uit mogen nemen.

Terrouane zal zonder Muuren, zo als het is, wedergegeven worden, en Ivois zal aan de andere zyde ook afgebroken worden, zonder dat dezelve weder sterk gemaakt, en 'er op duizend schreeden na geene sterkte gebouwt zal mogen worden

Hesdin en derzelver Landsdauw, als oud Erfgoed van den Koning vae Spanje, zal aan hem blyven, Vrankryk alle pretensiën daar van afstaande: De verschillen aangaande de Landscheidinge van Bourgogne, Artois, enz. werden

den overgelaten aan de Commissarissen van beide zyden, en andere dergelyke zwarigheden.

De Koning van Spanje zal het Graafschap Charlois weder hebben.

Wat beide de Koningen in Monferrat bezitten, zal den Hertog van Mantua weder gegeven worden; insgelyks Boullion den Bisschop van Luik; het Eiland Corsica den Genevoisen; Valencen, in 't Hertogdom Milanen, den Koning van Spanje.

En gelyk eerst het huwlyk tusschen de oudste Dogter Isabella van Vrankryk, en Keizer Karel van Spanje besproken was, zo is, om verdere vriendschap en eenigheid te bevestigen, besloten, dat de Koning van Spanje, alzo hy nu Weduwenaar was, haar zelfs trouwen zoude, met eene gifte van vier hondert duizend Kroonen, mits haar een Weduwgeld van vyftig duizend Kroonen te bewyzen; moetende, zo hy eerst storf, een derde van de vier hondert duizend Kroonen wedergeeven.

De Hertog van Savojen zal trouwen met Margareta, Zuster van den Koning van Vrankryk, met eene gifte van drie honderd duizend Kroonen, boven het Hertogdom Berry, daar zy de vrugten tot het einde hares levens van zoude genieten.

Ook zal Vrankryk den voorsz. Hertog al het Land wedergeven, dat hy van hem bezit, behalven Thurin, Pignarol, Chyras, Ouer, en de nieuwe Stad Asti, die hy nog voor drie jaren zou behouden, tot dat over zulke Actiën, als hy daar van vordert, mogte gevonnist worden.

De voorsz. Hertog zal aan beide zyden onpartydig blyven.

De Koning van Spanje zal Ast en Vercelles behouden, tot dat de Koning van Vrankryk

de

de voorsz. vyf Steeden van Piemont overlevert. Die 't eerst zou overleveren, zal van den anderen vier Perzoonen tot Gyzelaars kiezen, zullende dezelve behouden, tot dat de andere ook zal overgelevert hebben: En zulks zoude geschieden binnen den tyd van twee maanden.

In deze Vreedens-handelingen verving elke Koning zyne Vrienden, als omleggende Prinsen, Potentaten en Landen.

Dees Vreede met alle deszelfs Articulen zou den Dauphin van Vrankryk, en den Prins Don Karel van Spanje, insgelyks de Staaten van Vrankryk en Nederland betreffen; behalven dat de Koning van Spanje daar onder de Graven van Oost-Vriesland en Embden niet wilde begrepen hebben, ten zy ter oorzake van de gevorderde actiën, of om den hervormden Godsdienst.

Alle goederen der Vasfalen zouden van weerzyden wedergegeven worden: onder andere zou Willem, Prins van Oranje, in zyn Prinsschap volkomen gestelt worden, volgens het Contract van den jaare 1551; als mede in zyne goederen van Douphine de Derpiere, Tresluis, Monbrison, Curbye, Parriere, Novois, Cay, Sanxcy, Vairume, Beaurepair en Anxonne; ook zal men hem goed regt beschikken over zyne pretensiën op het Graafschap Estampes, Tonnerre en Chavry, met de vier Barronyen, enz. Dus ook de Hertog van Aarschot, de Graaf van Egmond, en andere.

Het Bailliuschap van Hesdin zou blyven aan Koning Philips, het Graafschap van S^t. Pol aan Madame de Touteville, Hertogin van Longeville, behalven het goed regt der beide Koningen;

gen; en de Oppermagt aan den Koning van Spanje.

Tot voldoening der overleveringe heeft de Koning van Vrankryk verzogt de eerste te zyn, verkiezende tot Gyzelaars, den Hertog van Alba, den Hertog van Arcos, den Prins van Oranje, en den Graaf van Egmond, welke naar Vrankryk trokken.

Dees Vreede werdt den 3den van Grasmaand te Cambresis gesloote, en van voorsz. Commissarissen onderteekent, namelyk, de Hertog van Alba, Prins van Oranje, Prins de Melito, Antonius Pererot, en Viglius, President: van de andere zyde, de Cardinaal van Lotharingen, de Constabel Montmorency, de Marschal van St. Andries, Morvillers, en l'Aubespima, Secretaris.

In dezen Vreede werdt door de Franschen aan den Koning van Spanje, en den Hertog van Savoyen, hondert agt en negentig, of gelyk andere melden, meer dan vierhonderd Steeden, Kasteelen en sterkten, die met Guarnisoenen bezet waren geweest, overgegeven: zo dat de Heer van Mouluk, Marschal van Vrankryk, schryft, dat dezelve voor Vrankryk de ongelukkigste en schandelykste Vreede was, dien hy ooit konde maken.

Ook is aan te merken, dat Isabella, oudste Dogter van Koning Hendrik van Vrankryk, den 19den van Hooimaand des jaars 1551, te Angiers aan Eduard, den zesden Koning van Engeland, ten huwlyk was belooft, die nu gestorven was; onder voorwaarde, dat de Koning binnen een Maand, na dat zy twaalf jaaren oud zou zyn, in Engeland t' huis zoude gevoert worden, om opentlyk in de Kerk van den Koning te trouwen, wederzyds op ver-

verbeurte van vyftig duizend Kroonen, met eene gifte van twee honderd duizend Kroonen: dies voor haar 's jaarlyks, zo lang zy leefde, het gewoone Weduwgeld der Koninginnen van Engeland was besprooken, te weten, twintig duizend Nobels, of tien duizend Mark, zynde zes en zestig honderd en zes en zestig Ponden, dertien Schellingen, en vier penningen, sterlings geld; maar indien de Koning haar overleefde, zou dezelve alle haare ontfange huwlyks giften behouden.

Dees Vreede verwekte in veele eene groote blydschap, gelyk wel denklyk was, werdende, het gansche Land door, groote feesten gehouden, inzonderheid te Antwerpen, daar men van den 9den tot den 18den van Grasmaand, de gansche Stad door, groote Vreugdenbedryven heeft aangeregt, met het afschieten van allerhande geschut, Vuurwerken, enz. De hooge Tooren van de Lieve Vrouwe Kerk was met drie honderd brandende Lantaernen tot in 't opperste behangen. Alle de Natiën, daar verblyvende, als Florentynen, Genevoisen, Lucoisen, Duitschen, Oosterlingen, Spanjaarden en Engelschen, hebben veele triumph-boogen, standbeelden, en Kasteelen, insgelyks allerhande zoorten van Vuurwerken opgeregt: Ook lieten zy den Wyn loopen, heele Osfen braaden, Varkens door verblinde gewapende Lieden dood smyten, en groote masten, die gesmeert waren, opregten, stellende daar boven op kostelyke pryzen voor de geenen, die dezelve daar konden afhalen; als mede voor de Vrouwen, die 't sterkst konden loopen: en zulks elk om 't beste en schoonste.

Triumph over den Vrede te Antwerpen, 1559.

Tot voldoening van het Vreedens-tractaat

heeft de Koning van Spanje den Hertog van Alba en andere gevolmagtigt, om in zynen naam te Parys de plegtigheden van den ondertrouw met de Dogter van Vrankryk te volmaken: trekkende dus ook derwaarts met grooten staat de Hertog van Savoje, om 's Konings Zuster te trouwen: 't welk alles is geschied met groote feesten, zegepralingen en kostelykheid: onder andere is 'er een steekspel aangeregt, daar de Koning met den Hertog van Guise, den Prins van Ferrara, en den Hertog van Nemoers, zelfs Uitroeper van was om te komen. De Koning stak en liep zeer dapper, en dat wel den eersten en tweeden dag; maar den derden dag, heeft zyne Huisvrouw, de Koningin, bedugt dat hy zig te veel zoude vermoejen, en mogelyk eenige vrees voor ongeluk in de gedagten gekregen hebbende, hem gebeden, dat hy tog wilde ophouden, gelyk zulks ook veele Hovelingen deden, willende egter nergens naar hooren. Op den derden dag, als hy reeds wel twee uuren geloopen hadde, en op 't einde van het spel was, heeft hy, om te toonen dat hy niet moede was, Lorges, Graaf van Montgomery, en Capitain van zyne Guarde, geagt voor eenen van de beste Lançiers in Vrankryk, geroepen, om tegen hem nog een *Lancie* te loopen, 't geene dezelve excuseerde, zo wegens de vermoeitheid van zyn Paerd, als anderzins: De Koning zulks niet willende afgeslagen zyn, zo is het gebeurt, als zy reeds tegen elkanderen liepen, dat Lorges zynen speer op 's Konings borst brak, en de splinters in 't voorstuk van 's Konings Helm schooten, 't welk vergeeten was vast te sluiten: en alzo het zelve door het voorstuk openging,

Koning Hendrik van Vrankryk

In de oog gestooken, 1559.

ging, vloog de splinter in 's Konings regter oog, 't geene hem doodlyk wondde. Als hy nu begon te suiselen, werdt hy weerhouden, en al bloedende van het Paerd weggedragen, tot ontroering van het gansche Hof en veel volk. Hy nu ontwapent, en de wonde door kunstige Chirurgyns, waar onder ook *A. Vesalius*, die van Koning Philips daar gezonden was, onderzogt zynde, is dezelve doodlyk bevonden; hoewel hy met groote kloekmoedigheid en verstand nog tien dagen in 't leven

Dood van Koning Hendrik van Vrankryk, 1559.

bleef. Hy storf den 10den van Oogstmaand des jaars 1559, in 't veertigste jaar zyns Ouderdoms, en in 't twaalfde jaar zyner Regeeringe. Hy beklaagde zig nog voor zynen dood over zyne ligtvaerdigheid; insgelyks, dat hy tegen die van den Godsdienst te streng geweest was; dog de Kardinaal van Lotharingen antwoordde hem, dat hy van den boozen geest gekwelt werdt, dien hy moest tegenstaan: Hy was een kloekmoedig Vorst, een regte Krygsheld, eergierig en hoogmoedig. Lorges, na het gedaane feit, viel ter aarde neder, bekennende den dood waerdig te zyn; dog de Koning wilde, dat men hem zulks in allen opzigte zoude vergeeven, alzo hy door hem daar toe gedwongen was geweest: Hy vertrok troosteloos uit het Hof, zig alleen houdende, als uit de Waereld; dog alzo hem, volgens het schryven der Franschen,

Lorges troosteloos zynde, leest de H. Schrift.

geraden werdt de H. Schrift tot troost te leezen, zo heeft hem zulks oorzaak gegeeven van Godsdienst te veranderen, zo dat hy, die te vooren Roomsch Catholyk was, en den hervormden Godsdienst zeer vervolgde, zig naderhand tot beschermer van den zelven in Vrankryk heeft laaten gebruiken, zynde eindelyk,

delyk, in den jaare 1574, in Damfron, een Steedje in Normandiën, becingelt en gevangen geworden, van waar zy hem naar Parys gevoert, en opentlyk onthalst hebben, zo dat deze zyn dood aan der Koninginne en der zelven Kinderen wraakgierigheid toegeschreven werdt.

Kinderen van Koning Hendrik. Koning Hendrik van Vrankryk liet na vier Zoonen, en drie Dogters: de oudste Dogter, Isabella genoemt, was toen in ondertrouw met den Koning van Spanje; de tweede werdt Hertogin van Lotharingen, en de derde Koningin van Navarra. De oudste Zoon, François genoemt, die getrouwt was met de Koningin van Schotland, was opvolger in zyns Vaders regeering; na hem Carolus; vervolgens Hendrik, die ook Koning van Polen was: de vierde, François genoemt, werdt, in den jaare 1582, als Hertog van Braband ingehuldigt: alle zonder Erfgenamen.

Atheistery en Nigromantie in Vrankryk gekomen. Onder Koning Hendrik den tweeden zyn'er in Vrankryk twee groove Zonden doorgebrooken, namelyk, de *Atheïstery*, of Godverloochening; insgelyks *Magia*, of duivels kunst, dat is, te staan op waarzeggery, of duivelsche ingevingen, die men zeide, dat de Italjaanen, aanhangers van Koninginne Catharina de Medices, meest daar ingebragt hebben, daar toe veele Fransche Digters zeer hielpen, dagelyks veele vuile ligtvaerdige Poëfiën voor den dag brengende, aan welke veele wyze Lieden de verdiende straf, het Ryksgebied van Vrankryk overvallen, toeschryven.

Oordeel der Hervormde over 's Konings dood. Die van den hervormden Godsdienst schreven dezen vreemden dood des Konings aan Gods regtvaerdig oordeel, en zyne groote genade t' hunwaarts toe, die zyne Kerke daar

mede

mede heeft willen toonen zyne magt, in 't verlossen van eene groote vervolginge, welke de Hertog van Alba, toen daar zynde, met den zelven Koning in 't werk zogt te stellen, volgens den eersten Artikel van den laatst geslooten Vreede, beproevende om de gansche Waereld door, den hervormden Godsdienst te verdelgen, 't geene de Koning, met de Heeren van zyn Parlement te Parys, daar scheen te willen beginnen, onder andere gevangen stellende Anne du Bourgh, die tot bevordering van den hervormden Godsdienst opentlyk tegen den Koning in 't Parlement veel gesprooken hadt, waar over de Konnig gestoort zynde, gedreigt zoude hebben, hem te willen zien verbranden, 't welk God hem door de voorsz. wonde belette; werdende egter du Bourgh daar na verbrandt. En niet tegenstaande 's Konings dood, zo hebben de Vreede en Huwlyken nogtans voortgang gehadt.

Paulus de vierde gestorven, 1559.

De Paus van Roomen, Paulus de vierde, van het Huis van Caraffa, die oorzaak van de gebrooke Wapenschorsinge was, en tegen den Koning zelfs geoorlogt hadt, zynde de stigter der Teatynen, of Jesuiten, is, in Oogstmaand des jaars 1559, als hy met zyn geslagt en secte eene groote en zorgelyke vervolging, onder den schyn van Godsdienst, tegen alle goede voorgenomen hadt, te Roomen gestorven. Veele hebben zig over zynen dood verblydt, voornamelyk het Roomsche volk, wegens de menigvuldige oorlogen, schattingen en overlasten, die hy en de zyne hun oplagen en aandeeden: zo dat het Roomsche volk naar 't *Inquisitie*-Huis liepen, daar zy den oppersten *Inquisiteur* kwetsten, de andere het ontloo-

Oploop te Roomen tegen Inquisitie, 1559.

 pende:

pende : Voorts hebben zy dat Huis in den brand gestooken, en de gevangens daar uit verlost zynde, nog een ander Klooster, Minerva genoemt, willen verbranden, om dat zy de *Inquisiteurs* toegedaan waren; dog zulks is door *Markus Antonius Columna*, en *Julius Caesarinus* met schoone woorden tegengehouden : daar door ook des Paus Neven, zyn maagschaps Huizen, en hun leven bewaart werdt. Het beeld van den Paus, in 't Capitolium opgeregt, hebben zy afgebrooken, en in den Tyber geworpen : ook werdt 'er uit naam van den Raad en het Roomsche volk op groote straffen geboden, dat men alom moest afbreeken alle Beelden, Wapenen, Schilderyen en Titelen van den Paus en zyn geslagte Caraffa, als van Vyanden des menschelyken geslagts, diens nagedagtenisfen uit de Waereld dienden geweert te zyn.

Pius de vierde.

De volgende Paus, Pius de vierde, hoewel hy den Cardinaal Caraffa, en den Hertog van Paliano, zynen Neef, beneffens dat geslagt, belooft, en met een geschrift verzekert hadt, alle misdaaden te vergeeven, heeft nogtans hen alle doen vangen, en zommige daar van doen dooden.

Koning Philips naar Spanje vertrokken.

Koning Philips, nu Vreede hebbende, besloot naar Spanje te vaaren, deels om daar de *Inquisitie* by te staan, alzo hy gehoort hadt, dat eenige groote Edelen daar den hervormden Godsdienst toegedaan waren, en deels ook om te beter de algemeene Vergadering van daar te vorderen : welke twee zaaken hem meest tot den Vreede hadden genoodzaakt:

's Lands Staaten vergadert zynde.

waarom hy in Oogstmaand de Staaten des Lands te Gent ontboden heeft, om hun zyn voornemen aan te zeggen, en van hen verlof

lof te verzoeken; hebbende uit Italje ontboden zyne Zuster, de Hertogin van Parma, die hy, als Prinçes van den bloede, in de plaats van den Hertog van Savojen, die nu in zyn Land hersteld was, tot Oppervoogdes over de Nederlanden stelde; om redenen de Hertogin van Lotharingen overslaande, die men oordeelde dat die eer aan de Landen beter verdient hadde, hebbende dezelve den Staaten zeer aanbevolen. Neffens haar heeft hy, naar oud gebruik, ook eenen Raad van Staaten omtrent de voorvallende gewigtige zaaken verordent, als van Vreede, Oorlogen, handel met Prinçen en Landen, en bescherming der Landen: Insgelyks, den geheimen Raad, om zaaken van Wetten, Verpligtingen, Regt, enz. Als mede den Raad der Finantiën, voor de Regeering van des Konings Domeinen en inkomsten. Deze drie verscheide Raaden hadden elk in 't byzonder hunne vergadering, zo dat de een met den anderen niet te doen hadt. Die van den Raad van Staaten waren Anthonie Perenot, Bisschop van Atregt, die kort daar na Cardinaal van Granvelle geworden is, beneffens Willem van Nassauw, Prins van Oranje; Lamoraal van Egmond, Prins van Gavere, en Graaf van Egmond; Philips de Staden, Heer van Glajon; Charles Baron de Barlaimond, Opperste van de Finantiën; en Doctor Viglius, President van den geheimen Raad. Ook werdt naderhand Philips de Montmorency, de Graaf van Hoorn, die ook Admiraal was, en Charles de Croy, Hertog van Aarschot, daar bygevoegt: Voorts beschikte hy, dat de Ridders van het Gulden Vlies, van de Hertoginne van Parma beroepen, daar ook acces zouden

wordt de Koningin van Parma tot Oppervoogdes over de Nederlanden gesteld, 1559.

Drie Raaden van den Koning gesteld.

De Raadsheeren der Staaten.

hebben; als mede die van den geheimen Raad en de Finantiën: Ook gaf hy hun openlyk eene geheime onderregting, dat zy wel mogten adviseeren, vraagen en hooren; maar moesten met de Raaden van Staaten, te vooren genoemt, besluit neemen. De geheime Raad bestond omtrent uit twaalf Doctoren in de Regten: en elke Raad hadt zyne Secretarissen.

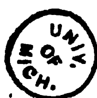
Gouverneurs der Provincien. Verder beschikte hy tot Gouverneur van elke Provincie een Heer van de Orde des Gulden Vlies: namelyk, de Hertogin van Parma was aangesteld, tot Oppervoogdes van Braband, haar verblyf daar houdende: De Prins van Oranje tot Gouverneur en Capitain Generaal van Holland, Zeeland en Utregt, vervolgens ook van het Graafschap Bourgogne: De Graaf van Egmond tot Gouverneur van Vlaanderen en Artois: Jan de Ligni, Graaf van Arenberg, tot Gouverneur van Vriesland, Overyssel, Groningen en Lingen: Charles de Brimeu, Graaf van Megen, tot Gouverneur van Gelderland en Zutphen: Pieter Ernst, Graaf van Mansveld, tot Gouverneur van Luxemburg: de Markgraaf van Bergen, tot Gouverneur van Henegouwe, Valencyn, en het Kasteel van Cameryk: De Baron van Barlemont tot Gouverneur van Namen: Jan de Montmorency, Heer van Courieres, tot Gouverneur van Rysfel, Douay en Orchiers: En Florents de Montmorency, Heer van Montigny, en Broeder van den Grave van Hoorn, tot Gouverneur van Doornik en Tournesis. Deze waren de Voornaamste Heeren der Landen, en hadden magt en regt over het Krygsvolk.

Benden van Ordo. Onder het gebied van deze Heeren liet hy ook

MARGARETA van Oostenryk
Hertoginne van Parma en Plaisance. Gouvernante Generaal der Nederlanden.
GESTORVEN IN 'T JAAR
M D LXXXVI.

J.P. direx.

UNIV. OF MICH.

ook de Benden van *Ordinantiën*, welke veertien Benden Paerdevolks waren, die wel drie duizend Paerden, wel gemonteert, uitleverden, zynde altoos het beste en fraaiste Paerdevolk in 't Christenryk gerekent, om dat het altyd, zo wel in Vreede, als Oorlog, onderhouden was. nantien, met derzelver Oversten.

De Oversten waren de Prins van Oranje, de Hertog van Aarschot, de Graaf van Egmond, de Markgraaf van Bergen, de Graaf van Hoorn, Arenberg, Mansveld en Hoogstraten, de Heeren van Brederode, Montigny en Barlaimont: hebbende elk Overste zynen Thesaurier en Officiers.

Te Gent heeft de Koning nu andermaal de orde van het Gulden Vlies gehouden, daar mede onder anderen vereerende deze Nederlandsche Heeren: namelyk, den Heer van Assincourt; den Heer Florents van Montigny, van het Huis van Montmorency; den Markgraaf van Renti, van het Huis van Croi, den Graaf van Ligni; en den Graaf van Hoogstraten, van het Huis van Lalain. Orde des gulden Vlies.

De Staaten des Lands zig zeer wel gekweten hebbende tegen hunnen Prins, daar door hy tot zulk een heerlyk verdrag van Vreede gekomen was; als mede de Edelen, die in zynen dienst lyf en goed gewaagt hadden; insgelyks de Gemeente met hare negenjaarige schatting, hebben zy den Koning een ernstig verzoekschrift overgegeven, dat het hem mogte gelieven, het Spaansch en vreemd Krygsvolk uit het Land te zenden: daar over tot Collonels gestelt waren, de Prins van Oranje, Egmond en Hoorn, die egter mede van die geenen waren, welke het verzoekschrift overgaven. De Koning hadt van dit verzoek wel Request over het Spaansch Krygsvolk.

gaern ontslagen geweest; maar vermits zy alle hunne Regten aanhaalden, en hem Copiën toonden, van 't geene hy hun belooft en gezworen hadt; mitsgaders, dat zy nu het tegendeel zouden moeten getuigen, zo heeft hy hun het zelve toegestaan, dat dezelve binnen drie maanden vertrekken zouden; dog zulks geschiedde eerst anderhalf jaar daar na; alzo men dezelve, wegens het verlies van een Eiland Zerby, in Barbaryen, te noodzakelyk van doen hadt.

Redenen der Staaten omtrent het vertrek der Spanjaarden.

Dat de Staaten des Lands zo sterk aanhielden tot het vertrek der Spanjaarden, was om deze redenen: namelyk, dat veele Hovelingen, den Koning geheel aanhangende, en by hem in groot geloof zynde, in den Lande bleven, en zig hadden laaten hooren, dat zy gestoort waren, en wraak verhoopten, alzo hun in de laatste bede en negenjarige schatting de handeling des gelds benomen was; maar dat de Staaten het zelve ontfingen, en door hunne eige dienaars aan 's lands Volk lieten uitbetaalen: daar door der Hovelingen nagelen zeer gekort werden, en 't geene zy opentlyk verklaarden te zyn eene zoort van ongehoorzaamheid, als willende den Prins wetten voorstellen, en den zelven de handeling des gemeenen gelds niet toebetrouwen. By deze voegden zig nog meer, zo wel vreemde als andere, welke Magt en Regeering zogten, om het voorneemen van den Koning, en den Hertog van Alba, insgelyks van de Spaansche *Inquisiteurs* en Spanjaarden te vorderen: dat is, men kon de Luthery of Kettery uit de Nederlanden, en gevolglyk uit Spanje niet weeren, of men moest eerst volkome gehoorzaamheid, magt en gebied, voor den Koning

in

in de Nederlanden zien te bekomen, waar door men dan de *Inquisitie* op de Spaansche manier daar mogt planten, zonder welke twee poincten men de Landen moest verlooren agten, moetende zulks met vreemde Guarnisoenen te weeg gebragt worden. Deze dingen, den 't verst zienden onder de Staaten bekent zynde, heeft hun het vertrek der Spanjaarden zo ernstig doen verzoeken.

Dit voorneemen van deze Raadsheeren en Spaanschen haat, werdt te dier tyd aan de Nederlandsche Heeren genoeg te kennen gegeeven, insgelyks, dat 'er besloten was, de Aucteurs van het verzoekschrift, over het vertrek der Spanjaarden, wel te straffen: zelfs heeft een Spaansch aanzienlyk Edel Hoveling, den Nederlandschen Adel zeer toegedaan, eenige Heeren, als den Prins van Oranje, den Graaf van Egmond, enz. met het Schaakspel speelende, komen aanzeggen en waarschuwen; vraagende, of zy tyd om te speelen hadden, en niet meer dagten op hun overgegeeve verzoekschrift, enz. welke woorden de andere, naerstig in 't speelen zynde, voor boerten agtten; dog als het spel uit was, zeide de Prins van Oranje, die een zeer verre ziende Heer was, tegen Egmond, dat men de voorzegde woorden van den Hoveling niet moest opvatten te vergeefsch gesproken te zyn; waarom hy aan Egmond verzogt, alzo die met den zelven zeer gemeenzaam was, hem nader berigt af te vraagen, gelyk hy ook deed, die hem toen antwoordde, dat op hun verzoekschrift aangemerkt was, dat men het Spaansche Krygsvolk zoude doen vertrekken; maar dat zy op hun hoede moesten zyn, en zig als van eenen Vriend gewaarschuwt houden,

Waarschuwing aan de Nederlandsche Heeren.

alzo

alzo 'er by den Koning en den Raad toen ook besloten was, dat men alle de geenen, die het verzoekschrift, om het Spaansche Volk te doen vertrekken, ondertekent of toegestemt hadden, zoude gedenken ter bekwaamer tyd te straffen, hen als een Vriend daar van waarschuwende.

Afscheid van Koning Philips met de Staaten. Als nu alle dingen tot de reize wel verzorgt waren, heeft de Koning zyn afscheid van de Staaten te Gent genomen, hun boven al aan bevelende het onderhoud des Catholyken Godsdiensts, en de straf der Ketteryen, en is naar Zeeland vertrokken, daar eene schoone Vloot Scheepen gereed lag om hem te voeren, van alles wel voorzien: onder andere was 'er wel een voorraad van meer dan vyftien duizend Capoenen en Hoenderen alleen, daar uit de voorraad van andere dingen ligt op te maaken is. **Koning Philips zeilt naar Spanje, 1559.** Dus is de Koning, den 26sten van Oogstmaand des jaars 1559, van Vlissingen met twintig Spaansche en Bischainse scheepen, dertig Hulken, en veertig andere scheepen, onder zeil gegaan, en met goeden wind binnen korte dagen te Laredo in Bischaiën aangekomen, waar na de wind terstond gekeert is.

Groot onweder en gevaar des Konings. Dog alzo de Koning met de geheele Vloot voor de voorsz. haven was gekomen, is 'er zo een schriklyk onweder ontstaan, dat veele Scheepen van die Vloot vergingen, zo dat de Zee erfgenaam werdt van alle de kostelykste Baggen en Juweelen, die de Keizer, zyn Vader, hadt vergadert, geduurende zyne Regeering in Italje en Duitschland; insgelyks, van de menigvuldige pronkbehangzels, die met groote moeite en kosten in de Nederlanden gemaakt waren, zonder daar van iet aan

land

land te koomen: en dit alles geschiedde in 't gezigt des Konings en der Spanjaarden; die daar over grooten rouw maakten, dog geene vertroosting kreegen. De Koning was zelfs in zulk gevaar, dat hy nauwlyks uit zyn Schip in eenen Bark overgetreden was, of het zelve berstte, en zonk te grond, wegens het schriklyk onweder. Het gevaar, dat de Koning ontkomen was, deed hem het verlies wel ras vergeeten; zonder twyffel eene voorzegging van veele ongelukken, hem vervolgens overgekoomen; uit welk ongeluk nog een spreekwoord is getrokken, dat de Keizer met deszelfs Zoon het Aardryk berooft hadt, om de Zee ryk te maken.

In Spanje heeft de Raad zyne aankomst hoognoodig geagt, alzo de *Lutery* daar zeer hadt toegenomen; waarom hy terstond binnen Sivilien groot en streng regt over dezelve zo Mannen als Vrouwen, met grooten pragt en plegtigheid, liet doen: zommige werden verbrand, en andere op andere wyzen gestraft. Als hy nu, in Herfstmaand daar aan volgende, te Valedolit kwam, heeft hy daar in Wynmaand agt en twintig Edelen van grooten Huize, daar onder ook eenige van de voornaamste des Lands waren, in zyne en alle zyner Hovelingen tegenwoordigheid laten verbranden: werdende dus al verder groote strengheid gebruikt.

Vervolgens werdt in Louwmaand des jaars 1560, Isabella van Vrankryk met groote staat, door 't gelei des Konings van Navarra, en des Cardinaals van Bourbon, aan de Spaansche Frontieren gebragt, daar zy terstond te Roncevaulx, van 's Konings wegen, als Bruit en toekomende Koningin, van den Kardinaal van Burgos, en

Huwlyk van den Koning met Isabella van Vrankryk, 1560.

den Hertog van Infantasgo ontfangen werdt, die haar terstond by den Koning in Castiliën gevoert hebben, daar den 31sten van Louwmaand met onuitspreeklyke kosten de Bruiloft gehouden werd, die 's daags op twee duizend Dukaten geschat werdt. Kort daar na werdt Prins Karel, 's Konings eenige Zoon, als toekomend Heer, in alle Koningryken van Spanje bezwooren en uitgeroepen.

Nieuwe Vaart van Brusfel voltooit.

In dit jaar is de nieuwe Vaart van Brussel naar Antwerpen voltooit, die, dertig jaaren vooren, door die van Brussel begonnen was geweest, doorgravende menigen heuvel, ... en weg, daar zy de erfgrond van de Eigenaars toe gekogt hadden: daar waren ... groote sluizen opgemaakt, om het opperwater tegen te houden, en dus ook diepte ... groote Scheepen te kunnen inbrengen: wordende in dat werk, kostende agtien honderd duizend guldens, den yver van den Heere van Lokkegem, Amman van Brussel, zeer gepreezen.

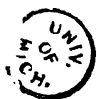
Alzo nu de nieuwe Koning van Vrankryk, Francois genoemt, nog jong was, zo heeft de Kardinaal van Lotharingen met zyne Broeders, den Hertog van Guise, den Hertog van Aumale, den grooten Prior, en den Markgraaf Elbef, de gansche Regeering op zig genomen, om dat zy Ooms waren van de Koninginne, 's Konings Huisvrouwe; en van de Koninginne van Schotland, zynde derzelver Moeder, de Oppervoogdes van Schotland, hunne Zuster.

Beroerte in Vrankryk over de Regeering van

Op deze Regeering van die van Guise is 'er groote oproer onder den Adel gereezen, om dat zy de Prinçen van den bloede, en van het Huis des Konings, beneffens de andere

FRANCISCUS de Tweede,
Koning van VRANKRYK,
GESTORVEN NA ENE REGEERING
VAN 18 MAANDEN EN 20 DAGEN
IN DE OUDERDOM VAN OMTRENT 17 JAREN
DEN 5 DECEMBER MDLX.

UNIV.
OF
MICH.

dere Officieren van de Kroone niet agtten: zo dat zy niet weinig agterdenken gaven, als of die van Guise de Kroon aan hun huis zogten te brengen, nadien zy voorgaven mede afkomstig te zyn van de regte linie en stam van Keizer Karel den grooten, daar de Valoische Koningen, die nu regeerden, hunne afkomst van Hugo Capet genomen hebben, die voormaals, in den jaare 988, den regten Koning Lodewyk in een Klooster stak, en zig zelven Koning maakte. Hier over hadden die van Guise zig eertyds beklaagt, en hun regt dien aangaande door Geleerden zoeken te bewyzen; hoewel nogtans de waarheid was, dat met Karel, Hertog van Lotharingen, en deszelfs Zoonen, die t' zamen in de gevangenis van Orleans storven, het zelve huis van Lotharingen van de manlyke linie van Karel den Grooten op eene Dogter verviel, waar van die van Lotharingen, mitsgaders die van Guise, nu afkomen; des niet tegenstaande om hunne party te begunstigen, en die van den Heere van den bloede in haat te brengen, zyn der Koningen partye, als van Hugo Capet, enz. komende, Hugenoisen genoemt geweest. Dog die van Guise hebben de opspraak, die van hen uitging, zeer wel tegen gehouden, hebbende daar na aan die van den hervormden Godsdienst alleen den naam van van Hugenoisen weeten te geeven, gelyk de Franschen schryven; daar tegen zy altyd de grootste strengheid en wreedheid gebruikt hebben. Tegen die van Guise hebben zig in Vrankryk omtrent Amboise veele Edellieden, en eene menigte van andere, te voet en te paerd gewapent, opgemaakt, die men dagt, dat groote hulp en bystand van de Voornaam-

ste

die van Guise.

Oploop der Franschen te Amboise.

ste des Ryks hadden: hebbende den Koning in geschrift willen vertoonen, de slegte en onbehoorlyke Regeering van die van Guise, of, zo andere schryven, dat zy hadden voorgenomen den Koning uit de handen van die van Guise te ligten: Dog alzo zy bespiet, en door den Koning van Nemours behendig overreedt waren, om hunne klagten aan den Koning ongewapent te doen, zyn zy alle meest gevangen genomen: Hun opperste was La Regnaudie, welke op den weg geschooten werdt. Zy hadden hun stuk behendig aangelegt, zynde veele uit goeden yver gedreeven; maar hadden een ongelukkig uiteinde, alzo zy terstond met hoopen gehangen en onthalst werden, als Verraders van den Koning: onder andere de Baron van Chastelnau, die overluid uitriep, dat hy geen Verrader tegen den Koning was, of men moest die van Guise eerst Koningen maaken, tegen welke zy zig gestelt hadden: insgelyks, Villomongis, welke, op de plaats der executie komende, en veel bloed ziende leggen, van het zelve nam, en opwaarts naar den Hemel smeet, sprekende deze woorden, o God! doe wraake over dit onnoozel bloed, en laat het storten van 't zelve een einde neemen: Dus straften die van Guise hunne Vyanden, schynende als of het den Koning aangegaan hadde. Dog alzo de Constabel van Vrankryk zulks 't Parlement van Parys dus niet hadt aangezegt, zyn zy op hem zeer verstoort geweest. Hier mede verminderde de inwendige haat van den Adel tegen die van Guise niet, 't geene zy ook wel wisten. En alzo die van den hervormden Godsdienst omtrent dien tyd den Koning een Verzoekschrift hadden laaten overleveren, door Chastiljon,

tillion, Admiraal van Vrankryk, aanbiedende, of hy het zelve van de groote menigte, of van Gedeputeerden wilde onderteekent hebben, daar weinig mede uitgeregt werdt, zo hebben die van Guise, zo onder schyn van de daad van Amboise, als ook met het vervolgen der Hervormden, hun geweld en gezag meer zoeken te gronden, en zig aan hunne Vyanden te wreeken; waarom zy, groot agterdenken hebbende op den Koning van Navarra, Broeder van den Prins van Conde, insgelyks op den Vidasme de Charthes, en andere groote Heeren van Vrankryk, oproermakers van den oploop te Amboise, dezelve ten Hove lieten ontbieden. Die van Conde, Vidasme, en meer andere werden terstond gevangen: Navarra werdt wagt bestelt. Als nu der gevangenen pleitgeding gemaakt was, en de Koning veel volk by zig hadt, en het nu scheen, dat die van Guise geheel Vrankryk onder hunnen magt hadden, zo bleef daar niets over dan de executie, eerst der groote, en vervolgens van de andere Heeren, het gansche Land door. De Guisianen vervolgen die van Bourbon, Princen van den bloede.

Maar alzo te Orleans reeds het schavot was gereed gemaakt tot de executie van den Prins van Conde, zo is de jonge Koning François, den 5den van Wintermaand des jaars 1560. aan een kwaad oor schielyk gestorven, daar door zulke verandering kwam, dat men degenen, die ter dood verweezen, en op het schavot verwagt waren, aanstonds tot Gouverneurs van den jongen Koning, Carel den 9den, zag verklaren, namelyk, Navarra, als Prins van den naasten bloede, dien de Regeering in Vrankryk van oude tyden toekomt, terwyl de Koningen nog minderjarig zyn. By Dood van François, Koning van Vrankryk, 1560.

de daar zynde Staaten werdt Navarra met der Koninginne Moeder tot Gouverneur aangestelt, die voor zyn eerste werk zynen broeder, den Prins van Conde, en meer andere gevangenen, verloste; maar kort daar na ontstond 'er tusschen hen, en der Koninginne Moeder, eenigen nyd en twist, die zeer toenam. Die van Guise, de Hertog van Nemours, de Kardinaal van Tournon, de Marschal van S^t. Andries, die van Brisacq en andere, hielden het met de Koninginne: Conde, de Constabel met zyne zoonen, en de Admiraal met zyne broeders, hielden het met Navarra.

De hervormde Godsdienst neemt voet in Vrankryk.

Als nu de Staaten van Vrankryk vernamen de groote menigte, die den hervormden Godsdienst waren toegedaan, en dat dezelve ook in 't Hof en onder den Koninglyken bloede voorstanders hadden, zo besloten zy, dat men over het stuk van den Godsdienst in Vrankryk een openbaar gesprek zou houden, laatende ondertusschen alle gevangenen om den Godsdienst los en vry.

Vergadering, enz. te Poissi, 1560.

Als de Paus dit vernomen hadt, vorderde hy de Algemeene vergadering te Trenten, 't geene hy te vooren altyd weerstaan hadt: des niet tegenstaande is 'er te Poissi eene vergadering en dispuut tusschen de geleerde Roomsch Catholyken en Hervormden, in tegenwoordigheid van den Koning, zyn Hofgezin, en des Ryks Staaten, gehouden, daar *Theodorus de Beza*, met elf hervormde Predikanten, bygestaan van twee en twintig Gezanten uit verscheide Provintiën des Koningryks, verscheen, welke spraaken voor, en vertoonden een en twintig honderd en negentig Gemeenten of Kerken, daar zy den last van

hadden

hadden of openleiden, werdende nogtans daar mede niets uitgeregt; waarom de oploopen van den eenen tegen den anderen Godsdienst vermeerderden: En om het zelve te slisfen, is 'er by 's Lands Staaten in 't gemeen een gebod beslooten, inhoudende eenen Gods- Edict van diensts-Vreede, namelyk, dat die van den Louw- hervormden Godsdienst hunne Godsdienstige maand, oeffeningen en predikingen buiten elke stad 1561. in alle vryheid zouden mogen verrigten: werdende zulks het Edict van Louwmaand genoemt, gemaakt in den jaare 1561, 't welk het Ryk voor eenen tyd in meer rust stelde, tot dat de Roomsch Catholyken oorzaak vonden om die rust te verhinderen. Ook was 'er onder andere by de Staaten beslooten, dat de geenen, die ten tyde der voorgaande Koningen het bewind over geld of goed gehadt hadden, daar van andermaal rekenschap zouden doen, alzo de arme gemeente over de groote schattingen te zeer klaagde: en dezelve waren voornamelyk die van Guise, de Constabel, en de Marschal van S^t. Andries, met welke resolutie de Constabel mede aan de party van die van Guise kwam: Deze drie voorn^t. zoekende de rekenschap te ontkomen, maakten t' zamen een Verbond, gelyk de *Trium-Virat* te Het Edict Roomen, van *Markus Antonius*, *Markus* door den *Lepidus*, en *Augustus Cæsar* was, spannen- Trium- de t' zamen onder voorwendzel om de bescher- viraat te ming des Roomsch Catholyken Godsdiensts, Roomen. en het Edict van Louwmaand te breeken. Om hier toe te geraaken, hebben zy den Koning van Navarra, die de Hervormden toegedaan was, aan hunne zyde gelokt, die zig zelven de standvastigste Heer niet bewezen heeft, met belofte, dat de Koning van Spanje hem het

Koningryk van Navarra zoude wedergeven, op verzoek van den Paus, die hem ook zoude toelaaten van zyn Wyf te scheiden, welke te Godsdienstig was, en met Koninginne Maria van Schotland te trouwen, daar door hy zou kunnen worden Koning van twee Koningryken: Ook beslooten zy met hunnen aanhang, den Koning en zyne Moeder minlyk of onminlyk aan hunne zyde te krygen, om in alles 's Konings naam te mogen gebruiken. Dit hebben zy eerst in 't werk beginnen te stellen te Vassy, daar Guise eene gemeente met Volk, die, door 's Konings toelatinge, vergadert was, verstoord, vermoord, en verjaagt heeft. Met dat Krygsvolk en heerlyk gerugt is hy te Parys gekomen, en met groote zegenpraalinge ontfangen, daar ook de Constabel, de Marschal van S^r^. Andries, en de Koning van Navarra hen vonden: En dwingende den Prins van Conde om met zynen aanhang naar Orleans te vertrekken, zo haalden zy den jongen Koning Charles met zyne Moeder geweldig en tegen hunnen dank, zeer weenende en daar tegen roepende, en bragten dezelve behendig te Parys: Als zy die nu te vreeden gestelt hadden, namen zy de Regeering geheel tot zig. Met den Prins van Conde waren de Admiraal Chastillion, de Cardinaal en Dandelot zyne broeders, de Prins van Portiën, de Graaf van Rochefocault, en veele andere van de Edelen met Krygsvolk, daar onder ook veele van den hervormden Godsdienst waren, aan welke der Koninginne Moeder schreef, dat zy tegen wil en dank met haaren Zoon, den Koning, daar gehouden was, biddende dat men haar en haare gevangene kinderen tog zoude komen verlossen. Waar op Conde met

Guise verstoort eene Gemeente.

de

de zynen besflooten het zelve te doen, en het Edict van Louwmaand, nopens den Godsdienst Vreede, als Prins van den bloede staande te houden, door 't afwezen van zynen broeder, den Koning van Navarra: hy rustte zig meest ten kryg toe met die van den hervormden Godsdienst, ontbiedende ook volk uit Duitschland, onder voorwendzel der voorsz. brieven, van der Koninginne Moeder, onder 't beleid van Crombrach. Die van Guise deden dus ook onder den Ryngraaf en Rokkendolf.

Inlandsche oorlog in Vrankryk.

Dus begon daar de eerste inlandsche kryg, in welken veele magtige Steeden door den Prins van Conde en de Hervormden werden ingenomen, als Orleans, Lions, Valence, Grenoble, Roan, Bourges, Tours, Poutiers, Montpeliers, Nispes, Rochelle, en andere, daar mede die Zomer pasfeerde. Roane werdt weder belegert en gewonnen, daar de Graaf van Montgomery, die het zelve verweerde, wonderlyk uit raakte: De Predikant *Marlorat* werdt daar opgehangen, en de Koning van Navarra uit de Stad in zynen schouder geschooten, daar hy, naar Parys varende, op eene deerlyke wyze van gestorven is.

Roane gewonnen en de Koning van Navarra in zynen schouder geschooten.

Parys werdt door den Prins van Conde ook belegert, dog te vergeefs: hy leende van de Koninginne van Engeland geld, gevende haar Hableneuf in Normandie te pand. Eindelyk hebben, den 19den van Wintermaand des jaars 1562, beide de partyen elkanderen by Dreux heerlyk slag gelevert, blyvende van de eene zyde de Prins van Conde, en van de andere zyde de Constabel gevangen, zo dat zy dus te gelyk scheenen gescheiden te zyn: dog van de zyde van Guise werdt verslagen de Marschal van St. Andries, beneffens de groote Prior,

Slag te Dreux tusschen Conde, Constabel, Guise, enz. den 19de Decemb. 1562.

Guisens broeder, de Heer van Montbrun, Zoon van den Constabel, de Hertog van Nevers, en meer andere groote Heeren. Daar na belegerde Guise Orleans, daar hem in zyn leeger een Edelman, met name Poltrot, uit eenen yver om zyn Vaderland, zo hy zeide, van eenen Tyran te verlossen, van agteren doorschooten heeft; dog hy werdt vlugtende, wonderlyk gevangen, en zyn bedreven stuk verschoonende, zeide stoutmoedig, dat 'er nog meer andere van dergelyke aanslagen waren, om alle de Veldoversten om te brengen, daar door hy onder hen eene groote vreeze bragt, en eene oorzaak tot den eersten Vreede gaf: Daar na beschuldigde hy, of uit vreeze van straf, of om andere redenen, den Admiraal en Theodorus de Beza over zyn bedryf; maar ziende dat hy met vier Paerden van een zoude getrokken worden, heeft hy hen weder opentlyk ontschuldigt, blyvende by dezelve ontschuldiging tot zyn uiterste toe.

Guise van Poltrot doorschoten.

Die van den hervormden Godsdienst hebben door dezen voorsz. Vreede de vryheid van hunne oeffening behouden, welke vyf jaaren geduurd heeft: zynde door den voorsz. Oorlog om 't leven geraakt twee Hoofden van de *Trium-virat*, namelyk, Guise en de Marschal van St. Andries; insgelyks, de Koning van Navarra, de Hertog van Nevers, en andere.

Vrede in Vrankryk.

De Oorlogen, daar vervolgens geschied, hebben ook wel veel volk van beide zyden naar zig gesleept; dog egter den hervormden Godsdienst niet kunnen dempen, maar is met meerder vryheid uitgeberlten.

Deze Oorlogen en staat van Vrankryk hebben den Nederlanden geene kleine oorzaak en

Beroer-ten in

CAROLUS de IX
Koning van VRANKRYK.
GESTORVEN DEN 30 MAY
INT' JAAR MDLXXIIII.

J.P. direx.

UNIV. OF MICH.

en voedzel tot beroerten gegeven: En alzo de geschiedenissen en staat van Engeland en Schotland voorbeelden en stoffen tot die tyden mede bragten, zullen wy daar van ook iet verhaalen. Schotland.

Maria Stuart, jonge Koningin van Schotland, was getrouwt met François, 2den Koning van Vrankryk, gelyk te vooren verhaalt is: Haare Moeder, eene Zuster van Guise, regeerde in Schotland, daar het gebeurde, dat de Hervormde, die van haar zeer vervolgt werden, door behulp van eenige der Voornaamste des Lands, dien het streng Gebied der Oppervoogdesse niet aanstond, uit veele plaatzen den Roomsch Catholyken Godsdienst hebben verdreven en verjaagt: waarom Koningin Maria, zynde in Vrankryk, beneffens die van Guise, hare Ooms, zulks verstaan hebbende, vier duizend Fransche Zoldaaten, onder het gebied van de la Brosse, en den Bisschop van Amiens, derwaarts zonden, de een met den last om het Waereldlyk, en de andere om het Geestelyk zwaerd te gebruiken, uitdruklyk bevelende, om de Wederspannige met alle strengheid te straffen: en voornamelyk de Hoofden en de *Misse* met alle Pauslyke gehoorzaamheid alom weder in te voeren. Als zy nu daar gekomen waren, en hunnen last begonnen hadden in 't werk te stellen, zo schreef de Bisschop, dat zy hun best zo gedaan hadden, want zy het volk geboden hadden ter *Misse* te gaan, en de Ketteryen te verlochenen, hoopende in 't kort alles onder de Roomsche Kerk te brengen: Ook schreef de la Brosse, dat hy in korte dagen alle de Schotten met zyn geweld zou dwingen. En gelyk gemeenlyk wreed- Staat van Schotland.

heid met gierigheid vergezelschapt is, zo sloegen zy ook hunne oogen op de goederen en 't bezit der Edelen en ryke: Waarom zy schreeven, dat 'er middel ware om der Koninginnen Inkomsten en Domeinen wel twee honderd duizend Kroonen te vermeerderen; insgelyks, om daar duizend Fransche Edelen te kunnen verzorgen van huis en land, om Schotland in dwang te houden. 't Geene aan die van Guise zeer goed scheen, verwerpende het schryven der Oppervoogdes, en des Ambassadeurs Oisselles, die te kennen gaven, dat de Schotten dus niet te dwingen waren, en zy liever der gebuuren hulp zouden zoeken, alzo dezelve, tot hunnen Godsdienst behoorende, niet beters zogten. Dog dit werdt by die van Guise veragt, zeggende, dat de Oppervoogdes, wegens hare goedheid, alles liet verlooren gaan, en dat Oisselles een oude zot was; waarom zy de la Brosse belastten, om met zyn voorneemen voort te vaaren: 't Geene den Schotten, zo Edelen als andere, de wapenen deed opneemen, verstoorende alom de Kerken, en de Priesters en Geestelyke verdryvende. Dog alzo zy der Franschen magt vreesden, hebben zy de Koninginne van Engeland om hulp verzogt, welke reeds kwalyk te vreeden was, om dat zy haare Nigt, de Schotsche Koningin, den Titel en Wapenen van Engeland en Irland, als of zy geene wettige Koningin ware, had doen voeren: waar over zy aan den Koning, François, haar beklag hadt gedaan, krygende slegt antwoord. Waarom zy, gestoort zynde, den 24sten van Lentemaand des jaars 1560, een geschrift heeft uitgegeven, daar in zy zig beklaagde, dat zy door die van Guise geene voldoening op haar verzoek kon

Guisianen oorzaak van de verandering van Godsdienst in Schotland.

De Schotten verzoeken hulp van Engeland.

ver-

verkrygen; maar dat zy voortvoeren, zoekende nú hare pretensiën, die zy met het voeren des Titels en der Wapenen harer Kroone gezogt hadden, met de daad te volbregen, ten dien einde bezetteden zy Schotland met Fransche Guarnisoenen, denkende als zy Schotland zouden gedwongen hebben, Engeland dus ook te dwingen, alzo zy beide Eilanden, en aan de andere zyden nauwlyks te winnen waare. Waarom zy, ziende dat zy in Vrankryk niet anders kon verwerven, alzo zy door die van Guise belet was, die het daar alles regeerden, verklaarde, dat zy om dit alles, tot verzekering van haren Staat en Kroone, voorgenomen hadt de Franschen vriendelyk of onvriendelyk uit Schotland te dryven: bereid zynde, niet tegenstaande deze, alle gebuurlyke onderlinge vriendschappen met het Koningryk van Vrankryk te houden, ten ware men haar eenige verdere reden gaf.

Klagte van de Koningin van Engeland over de Schotsche, die de Tytel van haare Kroon op zig genomen hadden.

Dus zond de Koningin van Engeland in Schotland dèn Hertog van Norfolk met Krygsvolk, die, door hulpe van den Lord Grey, en de Schotten, den Franschen bevogten, en ten laatsten binnen Lithe belegert heeft, 't welk zy zeer sterk hadden gemaakt, en daarom eenen tyd lang tegenhielden, werdende ondertusschen de Engelsche met de Schotsche factie alom de sterkste. Als nu de Oppervoogdes gestorven was, is de zaak tot een verdrag gekomen, waar by onder anderen werdt besprooken, dat de Fransche Guarnisoenen uit Schotland zouden vertrekken: de sterkten zouden afgebrooken en verlaaten worden, moetende op twee Kasteelen t' zamen maar honderd en twintig Franschen blyven. De Schotten zouden hunne vryheid en Privilegiën behouden,

De Franschen uit Schotland verdreven.

en alleen van ingeboorne geregeert worden. Het gansche stuk van den Roomsch Catholyken Godsdienst werdt aan het goeddunken van 's Lands Staaten of Parlement overgelaaten, die kort daar na den zelven geheel uitroeide: als mede, dat de Koningin van Schotland den Titel of Wapenen van Engeland of Irland niet meer zou mogen voeren, afzettende en veranderende binnen zes maanden alle instrumenten en schriften, die daar mede verzegelt en geïntituleert waren, 't geene dus ook na gekomen werdt: daar door aan die van Guise toegeschreven werdt, dat zy oorzaak waren van 't uitroejen des Roomsch Catholyken Godsdiensts; insgelyks, van de verandering des gezags der Koninginne, die anders daar wel genoegzaam in zyn geheel hadt mogen blyven, mits eene matige toelating van eenige hervormingen.

Verandering van Godsdienst, met der zelver oorzaak.

De Koningin van Engeland door die van Guise getergt, alzo zy haar van haare Kroone dagten te onterven, heeft, gelyk te vooren gezegt is, den Prins van Conde geld geleent, en met hem een verbond gemaakt, werdende daar op de Stad Hableneuf haar overgelevert. Ook heeft zy een geschrift uitgegeven, te kennen geevende, dat zy zig niet tegen den Koning van Vrankryk, maar tegen die van Guise stelde, om den Koning uit hunne handen te verlossen, en hem zulken dienst te doen, die hem al zyn leven dankzegging waerdig zou zyn.

Als nu de Vreede vervolgens in den jaare 1562 gemaakt was, en dat de Engelschen, vermits zy hun geld weder hadden, Hableneuf moesten wedergeeven, zyn 'er tusschen hen beide andere geschillen aangaande het stuk van

Calais ontstaan, 't geene zy met elkanderen niet konden eens worden: Waarom de Franschen gelykerhand hun Leeger voor Hableneuf bragten, daar de Graaf van Warwyk met een groot Guarnisoen in lag: maar alzo 'er eene groote ziekte en sterfte onder de Engelschen kwam, gaven zy de Stad, den 20sten van Hooimaand des jaars 1563, den Franschen weder over. De in 't leven blyvende Zoldaaten, in Engeland komende, bragten daar zodanige besmetting van ziekte, dat 'er binnen de Stad Londen, en de Voorburgten, in den Herfst, boven de vyf en twintig duizend Menschen in korten tyd storven.

Hableneuf den Franschen overgegeven, 1563.

Deze troubelen der omleggende Landen deden het volk in de Nederlanden groot agterdenken hebben, eensdeels, om dat de Spaansche Zoldaaten daar zo lang in 't land bleeven, anderdeels, om dat men nieuwigheden zogt in te voeren.

Agterdogt der Nederlanders aangaande de uitlandsche beroerten.

De Koning van Spanje hadt voorgenomen Tripoly, in Barbaryen leggende, den Mooren en Turken af te neemen, doende eerst het eiland van Zerby bespringen, tegen over Siciliën, aan Africa of Barbaryen gelegen, 't welk hy won, maakende daar eene sterkte, genoemt Philippe Alcazera: Dog eer het zelve wel voorzien was, is het Leger des Konings door de Turken genomen en verstrooit: en negentien Galeiën wegneemende, hebben zy de sterkte in 't eiland belegert en gewonnen, daar Don Alvare de Sando gevangen, en in den jaare 1560 naar Constantinopolen gevoert werdt. En alzo daar veele oude Spaansche Zoldaaten dood bleeven, heeft men eindelyk de Spanjaarden, tot groot genoegen van het

Zerby door den Turk genomen, 1560.

het volk uit de Nederlanden getrokken, gelyk te vooren gezegt is.

Beschryving van het Landjuweel in de Nederlanden.

In de Nederlanden is weder een oud loflyk gebruik opgekomen, dat in elke Stad, Vryheid, of groot Dorp, eenige Gulden, Gilden, of Guilden, zynde Broederschappen, opgeregt zyn geworden, die zig op zekere dagen in de Wapenen oeffenden, als de Schutters met den voet-en handboog, en de Schermers met alle manieren van Wapenen: Ook zyn 'er ten tyde onzer Vaderen Busschutters opgeregt, welke dienden niet alleen tot beschutting en bescherming van hunne Stad; maar ook tot Guarde en lyfsbewaring van de Prinçen en Landsheeren, daar toe zy ook gezwoorene waren, zynde in de plaats van Hellebardiers, die de Prinçen hedendaags gebruiken: Deze moeten elk in hunne Stad den Landsheer dienen, en wechrydende, den zelven geleiden tot in de naaste plaats. En alzo deze Broederschappen, tot oeffening der wapenen, dienden ter verzekering van het Land en de Prinçen, zo waren daar ook dergelyke Broederschappen, waar in de geest en zinnen geoeffent werden in geleerdheid, kunstige en manierlyke welsprekendheid of Rethorieke, zo veel te zeggen als Redenryke, onder welke men altyd zodanige vond, die den Landsheer en gemeente met eerlyke spelen, als Tragediën, Comediën, of Esbatementen, Baladen, Liedjes, Refereinen, enz. den geest en zinnen konden vermaken en verkwikken. Deze Gilden zyn door de Landsheeren met vryheden en Privilegiën vereert geweest, hebbende onder zig veele goede Wetten en Ordinantiën, alle op deugd, eerbaarheid en nuttigheid gegrondt. Dezelve lieten zig gebruiken in alle blyde inkomsten, om den Landsheeren geluk te wenschen

ſchen, te verwellekomen, en met alle eer te verçieren. Dog ordinair en in tyde van Oorlog, hadden zy private oeffeningen op hunne Kamers. De Schutters hadden elk in die Stad, welke hun aan bevolen was, den meesten last en zorg. In vreedenstyd werden onder de Steeden van deze Gilden pryzen van kleine waerde opgeſtelt, om hunne matigheid te toonen, daar toe zy de Gilden der nabuurige Steden nodigden, om met hen die pryzen door 't best ſchieten, of door 't oeffenen van andere Wapenen, te winnen. De Stad, die dezelve won, was gehouden ter gelegener tyd die weder op te ſtellen, en hunne nabuuren te noodigen en verzoeken. Deze bragten gemeenlyk de andere Gilden van Rethoriſynen mede: en dus vergaderden de Gilden, Steden en Gemeenten, met grooten pragt en zegepralinge, in alle deugd en eerbaarheid, dikmaals te veel, en was eene oorzaak tot onderhoud van eendragt, vriendelykheid, vriendſchap, en oeffening van deugd en eerbaarheid.

Gelyk de Schutters deeden, dus deeden ook de Gilden, of Kameren van Rethoryke, dat is te zeggen Redenryke, den geenen pryzen voorſtellende, die op eenige vraagen het beste antwoord of beſluit konden geeven: zo dat ook de oude Hertogen van Bourgogne en Braband dikmaals gewoon waren deze Gilden voor te draagen. Deze geſchillen of vraagen moesten Rethorick beantwoord worden, in een ſpel van zekere getelde regulen of Refereinen, met veele andere Wetten, alle dienende tot eerbare vermaaken.

By voorbeeld, die Gildens of Kameren van Rethoryke, genoemt de Fonteinisten van Gent, door Octrooi van Keizer Karel, heb- ben

Land-juweel of ſpeelen te Gent, 1539.

ben, in den jaare 1539, eene Kaart aan de gebuursteden uitgezonden, op de vraag, *Welke den mensch, stervende, de meeste troost is?* om welk geschil af te doen, zyn daar met groote zegenpraalingen verscheenen negentien Kameren van verscheide plaatzen, die, elk met een spel van zinnen, opentlyk op een Toneel hun antwoord vertoond hebben, daar die van Antwerpen den hoogsten prys wonnen, om dat zy geantwoord hadden, dat *de verryzenis des vleeschs den mensche, stervende, de meeste troost is:* ook hadden zy betoont Christus lyden, dood en verryzenis. Die van St. Wynoxbergen hadden den tweeden prys, welker antwoord was, *Het betrouwen dat u Christus en zyn Geest gegeven is.* Dus gaf elke Kamer op de voorsz. vraag haar byzonder Godlyk antwoord, daar van de speelen in druk zyn. Zy waren oorzaaken, dat veele menschen hunne Zaligheid nergens anders dan in Christus, en hunnen troost tegen alle Waereldlyke elende in de verryzenis des vleeschs gezogt hebben: en zulks werdt het Landjuweel genoemt. Welke Christelyke vraagen goed tekenen van een opregt Christelyk geloof waren, en dat onze Voorouders, Catholyke Nederlanders, zig zo zeer niet bemoeiden met veele bygeloovige ingebrooke plegtigheden, daar de oude Catholyke Apostelen in de eerste Kerk niet veel van wisten. Daar men nu, helaas! veele yverige eenvoudige Menschen, die zulke Christelyke vryheid gaern zouden gebruiken, hoort schelden voor Erasmianen, Lutheranen, Ketters, of Voorstanders van dezelve, daar zy, in deze twistige Eeuw, hunne hoogste Zaligheid alleen zoeken in de H. Schrift, volgens de oude Catholy-

tholyke Apostolische Kerk, daar zy van Bedevaarden, Aflaten, Kasseboeveryen, en dergelyke bygeloovige Godsdiensten, verboden in de Algemeene Vergadering te Trenten, niets vinden, zo dat zulke eenvoudige Christenen in Spanjen, en by de Jesuiten berispt, veragt, en vervolgt worden; ten zy dezelve, tegen hun gemoed, de voorsz. bygeloovigheden volgen, daar zy nu willen, dat men een Christen aan zoude kunnen kennen. Dit zy genoeg van de Christelyke deugdzaamheid onzer Ouderen.

Dergelyke Kaart heeft de Kamer van de Violieren van Antwerpen, als zy te Gent den hoogsten prys gewonnen en weggedraagen hadden, in hare omleggende steeden uitgezonden, om op den 1sten van Oogstmaand des jaars 1562 te verscheinen, op de vraag, *Wat den mensch allermeest tot Kunst verwekt?* daar waren niet alleen pryzen gestelt voor de geenen, die hier op het best antwoord konden geeven; maar ook verscheide andere pryzen, eerstelyk voor de geenen, die het heerlykste, schoonste en aanzienlykste inkomen zoude; ten tweeden, met het meeste volk; ten derden, beduide de aanzienlykste en zedigste inkomende, *Hoe men uit de Jonste zal verzamen, en minlyk scheiden;* ten vierden, die hun Devies of Blasoen het kunstigste zouden aanbieden; ten vyfden, die het schoonste en plegtigste den Kerkgang doen zouden; ten zesden, die het schoonste en heerlykste allerhande vuurwerken afsteeken, en schepen, pektonnen, toortsen, lantaernen, enz. branden zouden; ten zevenden, die het fraaiste Esbatement of Comedie zoude speelen; ten agtsten, die in zyne Voorafspraak

Landjuweel te Antwerpen.

van

van het spel van zinnen allerbest vertoonen zoude, *Hoe oirbaar den Menschen zulke Kooplieden zyn, die regtvaerdig handelen;* ten negenden, die het onnoozelste en belagLykste met woorden of daaden den zot kon maaken, zonder schimp of oneerbaarheid: waar in wonderlyke, scherpzinnige en geleerde Klugten vertoont werden, vol beduidinge, verstand en wetenschap. Met nog meer andere pryzen.

Op deze uitgezonde Kaart, of Landjuweel, zyn, den 3den van Oogstmaand voorsz. te Antwerpen verscheenen, veertien, Kameren van Rethoryke, uit verscheide Steeden en Vryheden in Braband: daar de Kamer van het Marien-kransje van Brussel den hoogsten prys van het schoonste inkomen hadt: want zy kwamen sterk driehonderd en veertig Perzoonen te Paerd, alle gekleed in rood Carmosyn Fluweel en Zyde, lange Casakken, op zyn Pollaks, geboort met zilvere passementen, roode hoeden, gemaakt naar 't satsoen van ouderwetsche Helmen, hunne wambaisen, pluimagiën en leersjes waren wit: Zy waren gegordt met eenen gordel, zeer kostelyk gevlogten van gouden touque, van vierderlei couleuren, geel, root, blauw en wit. Zy hadden zeven ouderwetsche Speelwagens, heerlyk toegerust met verscheide Personagiën, die van binnen behendig gedraagen werden: insgelyks agt en zeventig schoone gemeene wagens, met toortsen, alle overdekt met rood laken, met wit gestreept en geboorduurd, al het wagenvolk hadt roode mantels om, en op deze wagens zaten verscheide Personagiën, vertoonde veelerlei schoone ouderwetsche afbeeldzelen, welker beduiding was, *Hoe men*

uit

uit de jonsten zal verzamen, en vriendelyk scheiden. Van Mechelen kwamen die van de Kamer van Pioene, met drie honderd zes en twintig Perzoonen te Paerd, in reiden, gekleedt met rokken van fyn rood Stamet, geboordt met goude passementen, roode hoeden, hunne wambaisen, kousſen en pluimagiën waren geel, de kransſen goud, en de leersjes zwart. Deze hadden zeven antyke Speelwagens, zeer kunſtig met Personagiën opgetooit: ook hadden zy nog zestien fraje wagens, van boven vierkant, overdekt met rood laken, elk verciert met agt ſchoone Blaſoenen, en twee Gildebroeders daar in zittende met toortſen, en agter zig twe vuurpannen. Op dergelyke wyze, hoewel dezelve zo kostelyk niet waren, en zo veel volk niet hadden; zyn de andere Kameren ook ingekomen, daar met Vuurwerken, Esbatementen, ſpeelen, belaglyke kuuren der zotten, gastmalen, en andere bedryven, eenige dagen doorgebragt zyn, tot dat de pryzen uitgedeelt wierden: daar die van Brusſel den hoogſten prys van het ſchoonſte inkomen hadden. En van het beste antwoord op de vraag, *Welk den mensch meest tot Kunst verwekt?* de Kamer van Leuven, genoemt de Roos, met dit antwoord, *Lof, eer en prys.* Dergelyke geſchiedden ook in dezen tyd van Vreede in de andere Steeden.

Dit hebben wy goed gedagt te verhaalen, eensdeels om dat vreemde Landen, daar zulks niet in gebruik is, het zelve verſtaan mogten, als zy daar van hooren ſpreeken; anderdeels om de groote eendragt en voorſpoed der Landen in die tyden aan te toonen.

Den 6den van Wynmaand des zelven jaars 1562, werdt te Douay door Koning Philips eene hooge School opgeregt, en rykelyk begiftigt, daar de Jeſuiten eenige Collegiën hadden. Die

van Leuven waren daar zeer tegen, en belette-den het zelve in den jaare 1530, ten tyde van Keizer Karel den V[den]; te meer om dat het eene Frontierplaats was. Dog op dat oogenblik werdt het, zonder weten van die van Leuven en Douay, door toedoen van den Kardinaal Granvelle, den Præsident Viglius, en den Raadsheer Nigri, door den Koning vast besslooten, en door den Paus, Paulus den IV[den] bevestigt. 's Konings redenen waren, dat de jongheid, tot bevordering van den Catholyken Godsdienst, daar wel mogt onderwezen worden, als mede de Fransche taal leeren, zonder in de Fransche hooge Schoolen te trekken, die door de Geneefsche secte al besaamt of besmet waren. Hier tegen murmureerden in 't gemeen alle de Brabanders: daar de Prins van Oranje byvoegde, dat men geene Pauslyke Kweekschoolen in Frontier-plaatzen behoorden te stellen, gelyk Florentius van der Haer schryft. De eerste Rector, die gemaakt werdt, was Mr. Walrant Hangovaart, Cançelier: dees was Proost van S[t]. Anna.

De Bybel, Complutensis genoemt, te Antwerpen herdrukt. De Koning van Spanje liet ook den grooten Bybel, *Complutensis* genoemt, by den roemrugtigen Christoffel Plantyn herdrukken, daar toe by dertig duizend Dukaaten gaf; waarom dezelve des Konings Bybel genoemt wordt, daar de geleerde D[o]. *Arias Montanus* het opzigt over hadt, die de zelve met aantekeningen zeer verbetert heeft: een groot en heerlyk werk, eenen grooten Vorst waerdig; insgelyks een Bybel, in veelerhande Taalen, en als de Moeder van alle de Bybels, om andere overzettingen tegen te vergelyken.

Einde van het eerste Boek.

NEDERLANDSCHE HISTORIE.

KORTE INHOUD VAN HET TWEEDE BOEK.

De gewoonten en Privilegiën van Braband en andere Provinçiën, werden eensdeels verhaald, met de regeering der Nederlanden van oude tyden af, waar tegen Plakaten en nieuwe Bisschoppen ingevoert worden, en Inquisitie van Godsdienst gevreesd, daar de Prelaten, Steden en Landen tegen zyn, die hunne klachten daar over naar Spanje zenden. Het Concilie van Trenten wordt gehouden. Zeer straffe Winter. Keizer Ferdinand sterft. Twist tusschen den Kardinaal van Granvelle en de Heeren, dies de Kardinaal vertrekt, wiens boedanig-

 heid

„ heid verhaald wordt. Zwarigheid in Engeland over den Koophandel; welker oorsprong beschreven wordt, benevens de dagvaart daar over gehouden te Brugge, in de jaren 1565 en 1566. De Prins van Parma trouwt in Nederland met eene Dochter uit Portugaal. Malta vergeefs door den Turk belegert. De Koning wil de Bisschoppen, Inquisitie en Concilie van Trenten, met de Decreeten ingevoerd hebben: daar tegen geven de Edelen een Request, zich te samen verbindende tot onderlinge bescherming; die verdrag zoeken werden daarom Geuzen genoemd. De Heeren van Bergen en van Montigni worden als Gezanten in Spanje gezonden; doch dit in Spanje kwalyk genomen zynde, heeft veroorzaakt, dat die van den hervormden Godsdienst, hunne menigte in de opentlyke Predikatiën vertoonden, en wanneer zy gedreigd wierden, begaven zy zich in de Wapenen, daar uit volgde het beeldstormen; waar door de Oppervoogdesse Acten van verzekering voor de Edelen verleende, en de Gemeenten bemiddelde, voor eerst het Prediken toelatende, zo dat de wapenen neergelegt, en de beeldstormers gestraft werden. De Koning zyne overkomst in overweging nemende, rust zich ten oorlog; en schryft over al om volk. De Oppervoogdesse, allengskens gesterkt, stookt partyschap onder de Edelen. Brederode geeft anderwerf een Request over en krygt een resoluit antwoord. Bombergen houd 's Hertogenbosch tegen, de kleinsten hoop van hun wordt gedreigd, en begeeft zich weder in de wapenen. Toulouse mislukt het innemen van Vlissinge, en werdt te Austerweel geslagen; waar door te Antwerpen een op-

„ loop

„ loop onder de burgery ontstondt. De ver-
„ deelde en oneensgezinde Adel doet de ber-
„ vormde besluiten, allen tegenweer na te la-
„ ten, de Stad Valençyn, die belegert was,
„ over te geven, en dat elck zich verziet en
„ vertrekt. De Prins van Oranje trekt met
„ veel volk uit de landen, laat zynen Zoon,
„ Graaf van Buren, te Leuven. Vele Edelen
„ worden op de zuider zee gevangen. Te Ant-
„ werpen en elders worden alle Predikatiën
„ opgeschort, en dus werdt alles gestilt, in
„ hope van 's Konings gramschap te verzoe-
„ ten. Alle verdachte werden vervolgt, en
„ velen gevangen, ook werden veele ter dood
„ gebragt: de ongestadigheid der Edelen wordt
„ met een schimpdigt bespot.

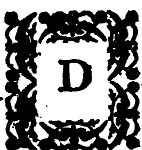
Dit alles geschiedde binnen de jaren 1563, 1564, 1565, 1566 en 1567, toen de Hertogin van Parma regeerde.

NEDERLANDSCHE HISTORIE.

TWEEDE BOEK.

1562. Korten inhoud der Privilegien van Braband.

Ewyl wy in dit tweede en volgende de Boeken voornemens zyn te beschryven, de beginselen der Nederlandsche beroerten, zal het nodig zyn te melden, dat de landen (schoon onder eenen Heer staande) verscheide Privilegiën, en ook onderlinge verbonden met hunne Overheeren hebben, sommige meer; andere minder, in vele plaatsen gedrukt te vinden, waar heen wy, kortheidshalven, den weetgierigen Lezer wyzen. Die van Braband met de landen van Overmaze, als Limburg, Valkenburg en Dalem, hebben, onder veele andere blyde inkomsten, *Additien*, *Charteren*, gulde Bullen, deze voornaamste Privilegiën.

Dat de Hertog van Braband hun een goed getrouw Heer zal zyn, en geen kracht of geweld hun aandoen, veroorzaken, of in eeniger opzichte gedogen dat zulks geschiede.

Hy zal buiten vonnis of rechten niet handelen, of laten handelen; maar handelen met vonnissen en rechten, volgens de rechten der Steeden en banken des Lands, daar de beschuldigde zich opentlyk door zyne Advocaten mag verweeren.

Zelfs zullen de onderdanen geen ander geestelyk rechtsgebied onderworpen zyn, dan der

twee

twee Bisschoppen van Camerik en Luik, die, elk in zyn kwartier, kennis mogen nemen, alleen van drie byzondere zaken, als van huwelyks *Contracten*, voorwaarden, enz. Van de wettigheid der uitterste willen, en van verstorven goederen, enz.

Hy mag den geestelyken Staat niet verbeeteren, of vermeerderen, zonder toestemming van den Adel en goede Steeden; nog den Staat des Lands veranderen.

Mag geene Officieren dan Brabanders aanstellen, en ook geene, dan die van echten bedde gebooren zyn, behalven eenige uitgezonderde van kleinder magt.

Deze Officieren moeten zweeren, den Hertogen en den Lande, goed en getrouw te zullen zyn.

Mag geen oorlog ondernemen, of pandinge doen, of laten doen op iemand, ten zy met raad en toestemming der Steeden en Landen: desgelyks mag hy geen vreemd volk in 't Land brengen, of houden, dan met toestemminge der Staaten.

Moet met zyne inkomsten en Domynen te vreden zyn, zonder iets nieuws op te stellen, ten ware om zekere oorzaken, met toestemming van 's Lands Staaten.

Mag de Staaten buiten Braband niet t'samen roepen, nog zyn niet verschuld buiten Braband iets te besluiten, ook mogen dezelve vergaderen wanneer zy willen.

Mag niemant doen vangen zonder voorgaande kennisgeving der Magistraaten van de plaats, en geenen gevangen mag uit den Lande vervoerd worden.

Mag geen munt slaan, dan met raad, wil en toestemming der Staaten, en dergelyke meer.

De Hertog mag geen vergiffenis, of genade

over doodslag geven, dan na dat de partyen verzoend zyn. Mag geene vergiffenis verleenen aan Landverraders, of hunne medehelpers, of die iets tegen deze Privilegiën, of blyde inkomsten misdaan hebben; dan met toestemming van 's Lands Staaten.

En zo hy tegen deze Privilegiën of *Charteren* deede, of tegen deed doen, of liet doen, dat dan de Leenmannen en Onderdanen ontslagen zyn van hunnen eed, en van alle gehoorzaamheid, ten ware dat het weder verricht, herroepen, nagelaten en verkregen ware, en zy hem dan weder aannamen, gelyk in dezelve gedrukte Privilegiën te zien is.

Die van Holland hebben, van ouds her, dergelyke Privilegiën genoeg, waar van de voornaamste de volgende zyn.

Privilegien van Holland. 1. Dat, indien 't geschiedde, dat het Graafschap van Holland op eene Vrouwe verviel, dezelve niet zou mogen trouwen, dan met toestemming der Staaten van Holland.

2. Geene ampten van Raadsheeren, Thesauriers, of Rechters, zullen mogen bedient worden dan door ingeboorne.

3. Dat de algemeene Staaten van Holland, zullen mogen vergaderen, of t' samenkomen, zo menigmalen en waar het hun gelieft, zonder dat zy daar toe verlof van hunnen Graaf, of Prins behoeven te verzoeken.

4. Geen nieuwe tollen, of Imposten mogen opgestelt, nog kwytschelding van Tollen gegeven worden, dan met toestemming der Staaten van den Landen.

5. Oorlog tot bescherming des Lands, of tot straffe van ongelyk hem aangedaan, mag den Prins niet ondernemen, dan met goeddunken der Staaten van den Landen.

6 De

6. De Prinsen, of Graven, zullen in alle openbrieven, of acten, geene andere dan de Nederduitsche taal gebruiken.

7. De Prins zal geen munt slaan, of veranderen, ten zy zulks de Staaten goed dunken.

8. De Prins mag geen deel van zyn Land, of Domynen verzetten, verpanden of vervreemden.

9. De Prins mag de Staaten van Holland tot geene vergadering beschryven of roepen, buiten den Lande van Holland.

10. Indien de Prins eenige Schatting of geld nodig heeft, zal hy 't zelve van de Staaten verzoeken en verwerven.

11. De Prins zal zulks zelf in persoon en niet door afgevaerdigden moeten verzoeken.

12. De Prins zal geenerhande lasten mogen op leggen, dan zulke als hem gewillig zyn toegestaan.

13. Geenerlei rechtsgeboden zullen gebruikt worden, dan door de gewoone Rechters.

14. De oude gewoonten, handelwyzen en herkomen zullen onderhouden worden; indien de Prins daar iets tegen gebied zal men niet gehouden zyn te gehoorzamen.

Van deze en dergelyken hebben die van Holland goede bewyzen, zo dat zy meenen mede Souveraine vryheid te hebben, en dat hunne Graven, van ouds her, dezelve magt hebben in hun Graafschap, die de Keizers in 't duitsche Ryk, of in Italje hadden, en geenerlei Loen onderworpen zyn, het welk blykt, doordien de vrouwen aldaar mogen opvolgen, en dat de Prinsen zelfs gedeelten van hunne Graafschappen ter leen uitgegeven hebben, als Arkel, Voorne, en Putten, en dat erflyk, zonder de minste toestemming van eenig vreemd buitenlands gezag, of magt: nooit hebben zy eenige duitsche keizerryksche wetten, of besluiten aldaar afgekondigt,

of dezelve gehoorzaamt, zo dat zy schryven en staande houden, dat de Graven van Holland Ketzers zyn in hun Graafschap. Zie dit breder by Huig de Groot, in zyn boek *over de oudheid der Hollandsche Republiek*.

In Nederland maakt huldiging en eed den Prins, door geboorte bevoorrecht, en door geldmunten bevestigd.

Genoegzaam dezelfde en dergelyke *Charteren* en Privilegiën, meenen de andere Provinciën mede aan haar gegeven te zyn by *Contract*, gemaakt met den roomschen Koning, Maximiliaan, den zestienden van Bloeimaand, in den jare 1488, volgende het 24ste Artikel van 't zelve Traktaat, en andere overeenkomsten tusschen de Provinciën: zo dat de Overheeren daar niet doen mogen wat zy willen; maar zich moeten regelen naar dezelfde *Charteren*, die zy alom, eer zy gehuldigt, of aangenomen worden, moeten bezweeren. Zo dat de huldiging en eed hun Prins maakt, daar hunne geboorte hun toe bevoorrecht, en 't geldmunten, dat zy in hunne blyde inkomsten strooijen, hun in bevestigd.

Nederlandsche oude regeering.

Voor, en ten tyde van *Julius Cæsar*, hadden deze landen geen Koningen, of *Reges*; maar de wyste, ervarendste en veel weetende Mannen, welke zy de *Konnende* noemden, (daar het woord Koning van herkomt) regeerden onder hen. Het woord *Rex*, in 't latyn, is wel regeerder te zeggen; maar in de oude waereld, werdt het door de Romeinen voor een volstrekter gebieder, of Tyran verstaan, dewyl door de Grieken *Tyrannus*, eerst wel in eenen goeden zin verstaan werdt; maar door ons nu voor Tyran genomen. Het blykt in de *Oratie* van *Ambiorix*, (welke in *Julius Cæsars* tyd een Overste in Braband was, gelyk *Cæsar* zelf schryft in zyn 5de boek) aan 't roomsche Legioen, in bezitting leggende in het land van Luik, zoekende die daar uit te doen trekken, zeide hy, dat de

Prinsen

Prinsen aldaar, toen geen meerder gezag over de gemeente hadde, dan de gemeente, of het volk over de Prinsen. *Cæsar* schryft ook in zyn 6de boek, dat het gemeene volk in kleine achting was, en ook niet te rade geroepen werdt; maar de geheele regeering bestond in de *Druiden*, dat waren de trouwe Mannen, of Vroedschappen, en in de Ridderschappen. *Tacitus* schryft, dat in zynen tyd de Duitsche en Nederlanders wel Koningen (dat waren vele en wel *Konnende*) tot de regeeringe verkoren, om hunne deugden of Edelheid; maar nogtans hunne Krygsoversten volgens derzelver bekwaamheid, zo dat zy weinige Koningen verkoren; maar meermalen Oversten tot den oorlog, gelyk by de Hollanders, over 1550 jaren, *Civilis* was, en voor hem *Cariowalda*. Zy hadden geen geschreven Rechten; maar regeerden volgens hunne oude gebruiken en herkomen: want zy woonden toen al mede in groote Steeden, zy hadden hunne Magistraten, die by de Oversten, of Vorsten altoos in groot aanzien waren.

Zo dat blykt, dat de Overheeren in Nederland meest *Conditioneel* zyn, door de *Contracten*, en worden by een Vader en Kinderen, en by een huwelyk van man en wyf vergeleeken: tusschen man en wyf zyn voorwaarden, desgelyks zweert een *Conditioneel* Prins voorwaarden en wetten te onderhouden, tot welvaart van het volk, daar hy als man het hoofd over is, en hoewel 'er niet heiliger, nog geene verbintenis vaster zy onder de menschen dan het huwelyk, zo is 't nogtans door Godlyke en menschelyke rechten te scheiden. Overheeren Conditioneel.

Door de voorschreve vryheden zyn de Nederlanden, meer dan over de 500 jaren, meestendeel koolyk geregeert, en men zal niet ligt een volk in Lyden geen Koninglyke, of vol-

strekte heerschappy. Europa vinden, dat zo lang op eenen voet en vorm geregeert heeft, ten ware de Republiek van Veneetsiën: zo dat deze vryheid der Nederlandsche regeering oorzaak is, van het gezag harer Staaten, en gevolglyk harer voorspoed. En dewyl zy zich nooit onderworpen hebben aan eenig volstrekt Koninglyk gebied, of magt, zo erkennen zy geene andere, dan Hertogen, Graven en Heeren, met een magt die bepaald is, ydere Provinçie volgens haren staat.

Want die in oude tyden de Provinçiën wel, eerlyk en vroom gedient, en in hare oorlogen wel beschermt en geregeerd hadden, hebben meermalen verworven en verdient de burgerlyke regeeringe, krygende tot eertytelen den naam van Hertogen, Graven en Heeren, enz.

Ten aanzien van 't welk zy geene volstrekter Oppermagt over de onderdanen gehadt hebben dan zulke, die in hunne kroning, of inhuldiging waren uitgedrukt.

Maar gelyk vele hoofden kwalyk kunnen bewaren 't gene hun toekomt, tegen eenen alleen die welgeschikte middelen heeft, zo drong hunlieden de nood, eenige weinige bekwame persoonen onder hen te verkiezen, dien zy den last oplagen hunne vryheden voor te staan, en dus kregen deze den naam en tytel der Staaten.

Van waar de naam en 't gezag der Staaten afkomt.

En dewyl het volk verdeeld was in twee, of drie soorten, Geestelyke, Edele en Burgeryën, werden die voorstanders van elke soort genoemd, de drie, of twee Staaten: als in Braband, de veertien Abten, uitmakende den geestelyken staat: de agtien Baanderheeren en de Edelen van hunne afkomst, den tweeden staat: en de afgezondene van de vier Hoofdsteeden met het geen 'er onder hoort, den derden staat. Desgelyks die van Luxemburg, Henegouwe, Artois,

Waar in de Staaten bestaan.

Artois, Namen en Zeeland. Vlaanderen verbeeld zynen staat door zyne vier leden van Vlaanderen. Gelderland, bestaat in Baronnen, Ridderschap, Edelen en Steeden. In Utrecht maken de Staaten de vyf Kapittelen, den Adel en de Steeden. In Holland, Overysfel, enz. maken de Staaten den ouden Adel, en de Steeden; en dus in eene andere gedaante in Vriesland.

Zo dat deze Provinçiën ten allen tyde (wanneer zy geene bekwame Heeren, of Prinsen gehadt hebben, 't zy die minderjarig waren, of datze dezelve niet gehuldigt hadden) geregeerd zyn geworden, door de voorsz. Staaten; waarom derzelver regeeringe *Aristocraticque*, of *Paucorum potentia*, mag genoemd worden, daar nogtans de Overheeren, wel regeerende, na derzelver privilegiën, groot gezag mogen gebruiken, en doen wat zy willen, als 't wel gedaan is; nogtans het tegendeel doende, staan zy onder 't gezag der Staaten, en de Staaten onder 't gezag der gemeente, die in Ambachten, Gilden en broederschappen bestaande, geregeerd worden van hunne Deekens, enz. waarom het sommige een gemengde regeering noemen. De Nederlandsche regeering is Aristocraticque.

De Nederlanders geneeren zich meest met handwerken, koopmanschappen en Zeevaard, en zulks oprechter en trouwer dan eenig ander volk daar tegen vergeleken, gelyk hun in 't algemeen van alle natiën toegeschreven wordt: zy zyn zeer geneegen tot gewin, daarom den vrede zoekende, en den oorlog vliedende, geduldig over ongelyk, lydzaam in tegenspoed; maar jaloers over hunne vryheden, en hardnekkig wanneer zy meer dan eens bedrogen zyn: zy zyn in alles waar toe zy zich begeven vlug, behendig en vernuftig, geen groot gevoelen van zich zelven hebbende, in vergelyking by andere natiën, en Aart der Nederlanders.

daarom

daarom naerstig en bekwaam van andere te leeren dat hun van dienst kan zyn, waar in hunne reislust hen behulpzaam is; eenig ambacht verstaande, gaan zy vreemde landen bezoeken, leeren allerhande neeringen, en velerlei talen spreeken, en hebben in alle Wetenschappen, Geleerdheid en Studiën, vele hooge en middenbare Mannen; ook zyn zy Godvruchtig en Godsdienstig, als vele Gestichten en ryke Geestelyken, in zulke enge landen uitwyzen.

Door deze voorschreve middelen, is 't een ryk en magtig volk geworden, als blykt in de langdurige oorlogen, schoon maar een klein begrip lands bezittende, nogtans vol van groote, magtige en volkryke Steeden, meer dan eenig Land en Volk in Europa.

Nederlandschen Adel oud en goed.

Gemeenen Adel is daar doorgaans niet veel; want dewyl het land klein is, worden vele erfgronden bezeeten door ryke Burgers en door Geestelyken, die den yver des Godsdiensts voortbrengt, zo dat men in sommige Provinçiën heeft moeten verbieden, dat de Geestelyke geen erfgronden, of Heerlykheden mogten kopen.

Dit is de rede, dat in sommige Provinçiën de gemeenen Adel vry verminderd is, hoewel daar alom nogtans veel goeden Adel van oude stammen te vinden zy, die hooge, middenbare en lage *Jurisdictiën* bezitten, zo wel als in eenige andere landen, doch in de eene Provinçie meer dan in de andere.

En dewyl 'er geen groote menigte van gemeene Jonkers zyn, hebben de Landsheeren, van een tyrannischen aart, hunne onderdanen niet wel kunnen verdrukken; maar die minnelyk moeten handelen. Ook is het meermalen geschied, dat de Landsheeren, door brooddronkenheid of verkwisting in schulden geraakt, alle hunne landen,

den, *Jurisdictiën* en Domynen, verkocht, verzet, of verpand hebben, welke door hunne ryke Onderdanen weder zyn ingekogt, gelost, of bevryd, waar in altoos het gemeene volk, of de Steeden het meeste zeggen en doen hadden, en dan werden de Landsheeren daar weder mede beschonken, en aan hun vry overgelevert, op zekere voorwaarden, die men *Privilegiën*, en *Charteren* noemde, het geene groote en onderlinge vriendschap tusschen de Landen en Landsheeren veroorzaakte; maar wanneer de nakomelingen die weldaaden vergaten, zyn ze, volgens deze voorwaarden, *Charteren*, of *Privilegien*, vermaant, door de oude of onderhorige Magistraaten, of Staaten, Raden en Officieren, die yder, wanneerze in hunne ampten traden, dezelfde *Privilegien* ook moesten bezweeren, en so zy ongehoorzaam waren, is, door gebrek van middelen, en aanhang van een groot getal gemeenen Adel, hunnen hoogmoed, verwaandheid, of Tyranny besnoeidt, of gebreidelt geworden, nogtans zyn zy menigmalen tot de wapenen gekomen, waar door de opgeblazen, of oploopende moetwil en dertelheid der Gemeente, menigmaalen gekastyd werdt; zo dat tot nog toe, door de *Privilegiën*, de regeering in staat gebleven, of in tegenwigt gehouden is, en met recht eene gemengde regeeringe genoemd mag worden, gedeeltelyk van de *Monarchia*, *Aristocratia* & *Democratia*, zich vergenoegende met kleine Vorsten, als Hertogen, Graven en Heeren, niet volstrekt; maar aan derzelver Onderdanen door *Contract* verbonden.

[illegible] den [illegible] deelin- deren aan hunne Overheeren.

Door dit voorsz. ziet men, op wat wyze vele Historieschryvers, die van deze onze Nederlandsche oorlogen gewagen, zich misgrypen, als

Misgreepen van verscheide Histo-

Historyschryvers over de Nederlandsche vryheden.

als namelyk, Don *Alonzo de Ulloa*, *Cæsar Campana*, in zyn boek *Della Guerra de Fiandra*, en veel meer andere, die zeer onweet ende van de Landen schryven, dezelve in den hoogsten graad houdende en achtende als weerspannige, om dat men de Spanjaarden in hunne verwaandheden en hovaerdy tegenstaat, meenende, dat de vrye Nederlanders Indiaansche slaven zyn; ja, even of zy, gelyk de Napolitanen, Siciliänen en Milaneesche, overwonnen en overheerd waren, en dit alles, om dat zy eenen dekmantel, namelyk den Godsdienst, gevonden hebben, om hunne vermeetenheid te dekken, daar de kloekmoedige Nederlanders, met hunne eenvoudige slegtheid, zich met reden veel beter mogen achten, dan de andere overheerde Natiën, die niet weeten wat vryheid is, nog hoe men, behoudens den eed, de Overheden naar oude rechten en herkomen in vryheid mag gehoorzaam zyn.

De nederlandsche Overheeren hebben 't gezag en Privilegien der Steeden zoeken te besnoejen.

Doch dit groote gezag en de *Privilegiën* der Landen en Steeden, heeft in 't gemeen, de groote en magtigste Landsheeren zeer verdroten, onder anderen, Hertog Philips de Goede, en zynen Zoone Karel den Strydbaren, die ook gezogt hebben dit gezag te besnoejen en te beteugelen; maar dit volkomen te doen, is door de goedheid van den eenen, en de onrust van den anderen belet. Ook ontbraken 'er geene oorblazers, die hun ingaven, dat zy aan zulke *Privilegiën* niet gehouden waren, en dat de Voorzaten hunne Nakomelingen zo niet konden verbinden, voornamelyk niet, tot het gene zy zich verbeelden te bewyzen, dat de onderdanen zelve schadelyk konde zyn; doch daar tegen is in gebruik gekomen, dat zy in Nederland, hunnen Overheer niet ligt erkennen, of aannemen willen, voor en al eer hy hunne *Privilegiën*

en *Charteren* in persoon bezworen heeft; dan nemen zy hem aan, en op die voorwaarde zweeren zy hem onderdanigheid en trouwe, den zelven met blyde inkomsten in hunne Provinçiën en Steeden inhuldigende. Hoe in dit stuk, het hoogmoedig voorneemen van Maximiliaan van Oostenryk vergaan is, onder den dekmantel van zyn Zoons Philips Voogdye, hebben wy in het eerste boek eensdeels aangeroert en verhaald. (*)

Dergelyk misnoegen heeft Keizer Karel de vyfde aan die van Gent genoeg getoont, in den Jare 1539, trachtende hunne *Privilegiën* te besnoejen, het gene hem op dien tyd misluk-te, door eenige die hem tegen stonden, waar over hy eene groote straffe deed, zelf daarom uit Spanje door Vrankryk reizende, meenende alle deze Nederlandsche Provinçiën, onder Koninglyke regeering te brengen; (die zy volstrekt gezag noemen) te weten, elke Provinçie, die nu byzondere verscheidene Privilegiën, en volstrekte hoogheid en gezag hebben, te brengen onder eene Koninglyke regeeringe, onder een recht, eene mate en een gewigt; maar dewyl de Keizer hier in is belet door andere overvallende bezigheden, als Oorlogen en dergelyke beroerten, zo heeft hy zulks zynen Zoone, Koning Philips, moeten nalaten.

Van Keizer Karels tyd af, heeft men gezogt de Nederlanden, onder Koninglyke regeering te brengen.

Wanneer nu dees Koning dit zogt te volbrengen, door zynen nydigen Raad; zelfs de gelegenheid der landen niet verstaande, zo heeft hy voor-eerst, ten dien einde eenen vrede met den Koning van Vrankryk geslooten, meenende echter de Spaansche Krygsknechten en andere bezettingen in de Nederlanden te houden, niet tegenstaande den vrede reeds over al gemaakt was; welke bezettingen de landen, (uit krachte van hunne

Men tracht onder voorwendsel van Godsdienst der Nederlanden vryheden te roven.

(*) Zie 1ste boek bladz. 29 en volgende.

hunne voorschreven *Privilegiën*) niet lang daar na, deeden vertrekken, gelyk wy hier voor gezegd hebben. Ten anderen, onder 't voorwendsel van den Katholyken Godsdienst te bevorderen, hebben de Spanjaarden en andere Raadsheeren, vergramt zynde, om dat zy, uit kracht der *Privilegien*, nergens aan eenige ampten konden geraken, goed gedacht, niet te verzuimen het zelve in 't werk te stellen, en den Godsdienst tot eenen dekmantel te gebruiken, schoon, door 't gene wy hier na beschryven zullen, genoeg blyken zal, dat zy, met het breeken der *Privilegien*, niet anders zochten, dan een volkomen volstrekte heerschappy, en geen Godsdienst, dien zy wel aan een zyde stelden wanneer dezelve deze gezogte heerschappy verhinderde, waarmede zy, door schatting van den tienden penning op te stellen, (eenen rykdom dien van Peru te bovengaande) den Koning en alle zyne dienaren dagten ryk te maken, gelyk zulks blyken zal in het vonnis des Konings, in 't jaar 1576 uitgesproken, waar door hy verklaarde, alle vryheden en *Privilegien* verbeurd te zyn, hebbende het volk geplaagd, getergt en geroepen, om eenige vreemde wederspannige stukken aan te rechten, om tot zulks rechtmatige oorzaak te mogen hebben, gelyk wy vervolgens verhalen zullen.

Plakaten tegen Luther 1521. Onaangezien deze vryheden, of *Privilegien* der Nederlandsche Provinciën, hadt Keizer Karel de vyfde, in 't jaar 1521, ten tyde wanneer Martinus Luther in Duitschland opgestaan was, zonder toestemming van de Staaten of landen, (uit grooten yver) tot behoudenis des roomsch Katholyken Godsdienst, en om Luthers lere uit Nederland te weeren, zeer strenge Plakaten en Geboden uitgegeven, in 't alge-

gemeen tegen alle gezindheden, welke byna alle jaar vernieuwd werden: En op dat niet alleen 's lands Staten, die daar over niet geroepen waren; maar ook den gemeenen man die goed zouden keuren, werden de Plakaten gegrond op leelyke stukken en feiten van *Sectarissen* en Ketters, zonder onderscheid, als tegen menschen zonder regel of wetten levende, zelf de Overheid niet erkennende, wier gezag zy zochten te niet te doen in hunne leeringen, behelzende alle de Ketteryen van oude tyden, en dergelyke, gelyk nog in dezelve Plakaten te zien is; zo dat ze eer gedoogt, dan door de Staten toegestemt werden, te meer, om dat die van den Paus en Geestelykheid zeer bevordert wierden, als strekkende tot gehoorzaamheid der moeder de roomsche Kerke, en in 't algemeen, wyl daar over in den beginne geene klachten der byzondere gehoort werden.

Inhoud van de Plakaten tegen den Godsdienst.

Uit kracht van deze Plakaten mogt niemant onder zich hebben, kopen, geven, dragen, nog lezen, mede deelen, of redentwisten over de leeringe, schriften of boeken, gemaakt door Luther, Wiklef, Swinglius, Melanthon en dergelyke, in geenerhande talen, ook met niemant redeneeren of twisten over de H: Schrift, of die andere voorlezen, ten ware Godgeleerde Docters in de Godheid, of toegelatene. Niemant mogt verdachte in zyn huis ontfangen, huisvesten, eetwaren, klederen of geld geven, zulks wetende, of moesten die terstond aanbrengen, alles op straffe van lyf en goed: de mans gestraft te worden met het zwaerd; en de vrouwe levend in de aarde gedolven, zo zy die dwalingen afgingen en zich bekeerden; maar zo zy zich niet bekeerden, en hardnekkig bleven, zouden zy met vuur gestraft worden: alle ook buiten

Wreedheid des Keizers Plakaat.

ten staat zynde, hun goed weg te mogen geven, te vermaken by uitterften wil, of anderzins.

Vyftig duizend menschen om den Godsdienst omgebragt.

Door deze Plakaten zyn 'er, ten tyde van Keizer Karel, door geheel Nederland vele menschen gedood, onthalst, verdronken, gehangen, gedolven en verbrand, wel boven de vyftig duizend, als sommige schryven. In den beginne vele om geringe zaken, als om dat ze in onnozelheid vleesch op verbode dagen gegeten, en om dat zy boekjes gehadt en gelezen hadden, schoon zy nogtans den inhoud derzelve verdoemden; zelfs Papen en Monnikken, die, om hoerery te myden, wyven getrouwt hadden, vele om dat ze onnozel by Munstersche Dopers geweest waren eer zy die kenden, en dergelyke meer, als in vele boeken blykt. Boven dit vervolgen, dat nogtans weinig hielp, vermits de kennis daar van bleef by den waereldschen Rechter, heeft de Keizer goed gedacht, dat men *Inquisitie*, dat is, onderzoek op de Spaansche wyze invoeren zou, welke in Spanje ingevoerd was, tegen de Mooren, of Saraçeenen, en Jooden van Granada, na dat die daar zyn gedwongen geweest, zonder welke Inquisitie zy bevonden, dat men veele lieden (en voornamelyk die zich stille konden houden) in derzelver geloof, zonder te overtuigen iets tegen de Plakaten gedaan te hebben, aan lyf en goed niet konde, nog ook naar rechten van den lande, niet mogt met pynigingen onderzoeken; waarom zy bedachten de Geestelyken met dien last te beveelen, welke magt zouden hebben de lieden te ondervragen over hun geloof, en wat zy van andere wisten, enz. waar door men voor den Keizer een volstrekter magt meende te verkrygen, en den Geestelyken staat te verheffen, als zorgdragers voor de zielen.

Inquisitie.

Deze

Deze wyze van handelen scheen den Neerlanderen te streng, en te stryden tegen de vryheid der Landen en Privilegiën, die in dat stuk geene Geestelyke *Jurisdictie* behoorden onderworpen te zyn, te meer, doordien het getal derzelve Luterianen, Protestanten, of Hervormde (gelyk men die noemde) in de Nederlanden nu zeer toegenomen was, om dat hunne nabuuren dezelve over al voor Christenen hielden, en dienvolgens, zy als vervolgers derzelve geacht werden: met welke gebuuren en omleggende Landen zy in hunne Koopmanschappen zich zeer wel geneerden: waarom, als Keizer Karel, in 't jaar 1550, eene wyze van *Inquisitie* wilde invoeren, de Landen, en boven al Braband, inzonderheid die van Antwerpen, daar tegen zyn geweest, zich verbeeldende dat den vreemden Koopman daar door verdreven zou worden. En door middel der Koninginne van Hongaryen, Maria, de Oppervoogdesse, hebben zy aangehouden; zo dat zy, ter liefde van de Landen, zelf reisde naar Augsburg, op den Ryksdag, by den Keizer haren Broeder, hem mondelyk vertoonende, den staat en gelegenheid des Lands; en heeft daar verkregen verzachting der Plakaten, en dat de Inquisitie zoude achter blyven. Welk groot en goet werk der Koninginne, door de *Inquisiteuren* in Spanje zo kwalyk genomen werdt, dat die van Spanje haar by haren Broeder, voor eene Kettersche uitgescholden hebben; waar door zy nogtans de Landen aan hunnen Vorst zo verplicht heeft, dat dezelve geene lasten, of schattingen aan hem in zynen nood geweigert hebben, ook naderhand niet aan zynen Zoone, Koning Philips, aan welken (schoon 'er nogtans een zekere form van *Inquisitie* in Vlaanderen en elders onder hem is gebruikt geworden)

Inquisitie door de Oppervoogdesse verzacht 1550.

tot deszelfs oorlogen in Vrankryk, hoewel dien oorlog ter oorzake der Nederlanden niet aangevangen was, in negen jaaren tyd, veel millioenen guldens uitgereikt zyn.

Na den vrede, wanneer de Landen om hunne verdiensten nu eene zachtere regeering hoopten, heeft men bevonden, dat 'er door *Doctor Franciscus Sonnius*, die in 't jaar 1558 naar Rome reisden, van Paus Paulus den vierden (uit naam van den Koning en de Nederlanden, om die te vereeren en te versieren) bullen verkregen waren, gedagteekent den negentiende van Bloeimaand des jaars 1559, en daar na van Paus Pius, den agtsten van Lentemaand des jaars 1560, om daar op te rechten drie Aardsbisdommen, en verscheide Bisdommen, wyl de landen zo ryk, magtig en vol volk waren, breedt en wydt onder andere Bisdommen zich uitstrekkende, dat zy geene behoorlyke zorge voor hunne schapen konden dragen; deze Bisschoppen zouden genieten de goederen, renten en inkomsten van de voornaamste Abdyen. Dit was reeds te weeg gebracht, en gereed ter uitvoeringe, zonder dat de oude Bisschoppen, of de Abdyen daar zelfs van wisten, of de Staaten der landen of Steeden eenige toestemming daar over was gevraagd, waar van de Koning in Zeeland voor zyn vertrek de tyding kreeg en die stille hield.

Nieuwe Bisdommen opgerecht, zeer geheim te Rome verkregen 1559.

Tot nieuwe Aardsbisdommen waren benoemd, de Stedden Mechelen, Kamerik en Utrecht, welke twee laatste nu van Bisdommen, Aardsbisdommen gemaakt werden; maar Mechelen, midden in Braband gelegen, zou de *Metropolitane*, of Aardsbisschoplyke Hoofdstad en zetel zyn. Tot andere Bisdommen in Braband waren geschikt Antwerpen, en 's Hertogenbosch; in Vlaanderen, Gent,

Namen der Bisdommen.

Gent, Brugge en Iperen; in Artois St. Omer en Namen; in Holland Haarlem; in Zeeland Middelburg; in Vriesland Leeuwaarden en Groningen; in Gelderland Roermonde; en in Overysfel Deventer. Het Aardsbisdom van Mechelen (daar reeds toegeschikt was Granvelle, den Bisschop van Atrecht, die nu Kardinaal was geworden) zou toekomen de Abdy van Afflegem, de rykste Abdy in Braband, die wel vyftig duizend gulden jaarlyksche inkomsten hadt, boven de Abdy van St. Amans, die den Kardinaal reeds bezat. De Abdyen van de Bisdommen in bezit genomen

Het Bisdom van Antwerpen zou hebben de Abdy van St. Bernard; 's Hertogenbosch, Tongeren; Gent, de Abdy van St. Baafs; Brugge, de Proosdy van St. Donaas; Iperen, St. Maarten; St. Omer, de Proosdy aldaar, met de Abdy van St. Bertin; Namen zou hebben de tiende van de Abdyen en Kloosters dezes lands; Haarlem zou hebben Egmond; Middelburg, St. Pieters; Leeuwaarden, St. Margriet en Lidden; Groningen Gelwert; Roermonde, de Regulieren, en Deventer de Proosdy van St. Lieven. 1560.

Wanneer zulks, na 't vertrek van den Koning, alle den Nederlanden bekend werdt, heeft het zelve over al groote opspraak gegeven, dat het eene nieuwigheid was zonder toestemming der landen, dat de oude grondleggingen hier door vervreemd, de landen van hunne gewoone Abdyen berooft, de Kloosters van hunne *preëminentien* uitgestooten werden: de Staten zouden in hunne vergaderingen overheerd en voorgezeten worden door Bisschoppen, by eede aan den Paus verbonden, en die men zelfs uit vreemdelingen nemen kon; de goederen der Kloosters anderen vergund, de groote aalmoessen en uitdeelingen, die men in dezelve Kloosters altyd hadt onderhouden, en gedaan tot groot onderstand Opspraak tegen de Bisdommen.

der armen, zouden agterblyven, en strekken tot den pracht der Bisschoppen; alles tegen de vryheid en Privilegiën der landen; en 't geen het meest tot onrust van 't volk verstrekte, was, dat zy niet anders konden geloven, dan dat onder dezen dekmantel de *Inquisitie* schuilde, en dat men dezelve daar door heimelyk meende in te voeren; want in de bullen dezer Bisdommen bleek klaar, dat zy daar toe strekten, en dat elke Bisschop in zyn Hoofdkerk zoude inbrengen negen prebenden, en de bezitters van dien zouden behulpzaam zyn in 't feit der *Inquisitie*, twee daar van zouden zelfs Inquisiteurs zyn. Ook dachtenze dat men daarom de Spanjaarden in 't land wilde houden, en eene nieuwe Oppervoogdesse uit Italje ontboden hadt, welke onervaren was in de Nederlandsche zaken, op dat des te meer het bewind zou hangen aan den Kardinaal Granvelle, den nieuwen Aardsbisschop van Mechelen, en andere dergelyke gunstelingen die geheel afhongen van den Koning en de Spaansche gezindheid.

Granvelle Aardsbisschop van Mechelen en Kardinaal.

Uit deze opspraak en achterdocht is een groot opzicht op alle des Kardinaals en zyner gezellen, de nieuwverkoren Bisschoppen, voornemen en handelingen genomen, ook menigmalen goede meeningen ten kwaatsten verdraaid, waar door haat en twist, onder die met hem in de regeering waren, is gereezen: want de Kardinaal, een gunsteling van den Paus zynde, toonde zich zeer eergierig en opgeblazen aan hooge en lage, het geheel bewind des lands naar zich nemende, het welke de groote Heeren hem te meer toelieten, om dat zy zagen, dat zyn invoeren van de nieuwe Bisschoppen en Inquisitie (de landen zo tegen de borst zynde) onmogelyk was in 't werk te stellen, ziende zy den

Haat tegen den Kardinaal.

staat

ANTONIUS PERENOT,
Kardinaal van Granvelle, Eerste
Aartsbisschop van MECHELEN
GESTORVEN IN DĒ OUDERDOM
VAN 70 JAREN. DEN 21 SEPTEMBER
MD LXXXVI.

ſtaat en gelegenheid van 't land dieper in, en lagen het verderf der zelve landen liever op den hals van den Kardinaal, dan op hunne eigen halzen.

De redenen die zy voorwendden waren, dat 'er noodzakelyk een groote menigte in de landen kennis van de Lutherye en Godsdienst hebben moesten, ziende dat men, in de laatſte oorlogen, de oefening daar van onder de duitſche Krygsknechten binnen de landen gedoogd hadt, met prediken en leeren, ook dat alom de nabuuren, als Duitschland, Vrankryk, Engeland, Schotland, Oostland, enz. die aangenomen, gedoogt, of toegelaten hadden, en 't grootſte gedeelte voor oprecht en Christelyk hervormd hielden. In welke nabuurige landen, de Nederlanders noodzakelyk verkeeren en hanteeren moesten, om hunne koopmanſchappen die zy over al dryven; en van deze hunne gebuuren (die om den Koophandel gemeenlyk door alle de Nederlanden en voornamelyk te Antwerpen verkeerden) kon de gemeene man zo een kwaad gevoelen niet hebben, als de Inquiſiteuren in Spanje daar van hadden, die hunne Mooren, Saraçeenen, en Joden veel beter achtten: want zy dit in Nederland door hunnen handel en wandel dagelyks deeden ondervinden, zo dat men onder hen bevond veele oprechte lieden, vol geloof, liefde en waarheid, niet te vergelyken by Mooren, Saraçeenen, en Jooden, geenen anderen dan den waarachtigen God aanbiddende, drieëenig in perſoonen, en die door Christus bloed alleen op de afwasſing der zonden vertrouwden, de H. Schriftuur, en de twaalf artikelen des geloofs voor goed en alleen oprecht hielden. Ja, met meerder yver en Catholyker, dan zy eenige roomsch Catholyken wisten, dagelyks hun geloof

Redenen waarom de ſtrafheid der Plakaten eerder dieude geſchuwt, dan door de Bisſchoppen de Inquiſitie ingevoerd te worden.

met den bloede, in het vuur, gelykvormig de H. Schrift, bezegelden: dit was veel het gevoelen onder het volk.

Boven deze meeninge en ervarenheid dien men van de Hervormde of Lutersche hadt, lieten zich vele menschen voorstaan, dat hoe meer men die met strengheid en strafheid der Plakaten en *Inquisitiën* wilde dempen en tegengaan, hoe meer dezelve scheenen aan te groeijen; want ziende dagelyks vele zeedige, stille, onnozele menschen, na de waereld onberispelyk levende, ten vuure gaan, niet dan God aanroepende, lovende en pryzende, maakte het volk nieuwsgierig (te meer om dat het zo scherp verbooden was) de oorzaken van hun sterven te onderzoeken, hoe ver hunne gevoelen verscheiden waren van de H. Schrift, en waar in zy ongelyk mogten hebben. Ook wilden eenige, om hunne vrienden in tegendeel goede onderrichting te mogen geven, liever zelfs de Schrift onderzoeken, dan geheel op hunner Pastoors zeggen te blyven staan, waar door sommige zelfs geheel van dezen Godsdienst wierden: vele andere bevonden, dat zy zo zeer verscheiden van den rechten ouden Godsdienst niet konden zyn, dat men hun daarom zo streng zoude vervolgen, gelyk de Plakaten uitdrukten; ook dat men de concientiën door geen geweld behoorden te dwingen. Waarom 'er onderscheid diende gemaakt te worden, en om elke kwade *Secte*, behoorde men den stand en *Privilegiën* der landen niet te veranderen. In zo verre, dat zy achtten, dat een ygelyk die des Konings dienst en 's Lands welvaren zocht, met het houden der Privilegiën, (zonder hartstocht van eigen baat, of kwaden haat) zoude oordeelen, dat men in zulke tyden niet behoorde in te voeren, onder den dekmantel van der Landen en Steeden vereeninge,

singe, eenige Bisschoppen of Geestelyken, nog veranderingen, zonder toestemming der Staaten van dezelve Landen; veelmin eenigerhande nieuwe *Inquisitie*, zo hatelyk voor 't volk, waar door het schynt, dat men 't zelve by de Saraçeenen en Jooden vergelykt, ten ware men zocht om 't volk oorzaak tot oproerigheid te geven, om zich aan hunne behoorlyke gehoorzaamheid te vergrypen, onder welk voorwendsel zy voor hadden, die te mogen onderbrengen, en volstrekt te veroveren. De Plakaten behoorde men ook zo zeer niet te dringen, als of zy door de algemeene Staaten hadden gemaakt geweest, en als of men daar van niet zou mogen afdoen, veranderen, of verzachten, na den eisch des tyds, en gelegenheid des stands van den Lande, enz.

De Bisschoppen van Luik, Munster, Kamerik en Utrecht hebben zich ook grootelyks beklaagd, dat men hunne *Jurisdictie* en *Limiten* verminderden, en hun recht en hoogheid den nieuwen Bisschoppen gaf. Beklag der Bisschoppen, van Luik, Munster enz.

De Abdyen van Braband, als van Tongerlo, St. Bernard, en van Afflegem, diens Abten nu verstorven waren, zeer te onvrede zynde, hebben, in 't jaar 1561, aan 't Hof lang verzogt, om nieuwe Abten te mogen verkiezen; dog niet verhoord wordende, hebben anderwerf met bystand van andere Abten, daar na ook met de Edelen en Hoofdsteeden van Braband, verbeeldende de drie Staaten des Lands, het zelfde zeer ernstig verzogt, en van de Oppervoogdesse tot antwoord gekreegen, dat het in hare Hoogheids magt niet stond; maar zulks aan den Koning moesten verzoeken: waarom zy hunne Gezanten naar Spanje zonden, met schriftelyke verhalen en bewyzen van hun recht; dat zulks te breeken, streed tegen de *Privilegiën* van Bra-

band in 't algemeen, en van de Abdyen in 't byzonder. De Koning weigerde hunne begeerte kortelyk in geschrift, den zeven en twintigsten van Sprokkelmaand 1562, hun aanzeggende, dat zy zich onbehoorlyk beklaagden, kwalyk bezorgt te zyn, wanneer men hunne Godshuizen, of Kloosters de eer aandeedt, hunne Abten en Prelaten te begiftigen met den naam van Bisschoppen, waar over zy schuldig waren den Koning te bedanken.

De drie Staaten van Braband geven Requestte tegen de Bisschoppen en krygen antwoord.

Deze Gezanten met zulk een antwoord weder gekeerd, heeft de Abdyen weinig genoegen gegeven; doch niettemin hebben zy met de andere Staaten van Braband, op den vyfden van Bloeimaand, aan de Oppervoogdesse verzogt, daar tegen in rechte gehoord te mogen worden, 't welk hen niet heeft mogen gebeuren.

De Abten van Braband verzoeken recht.

Die van Antwerpen gelast zynde hunnen Bisschop Sonnius te ontfangen, als vele anderen gedaan hadden, hebben den drieëntwintigsten van Loumaand ook aan de Oppervoogdesse vertoond, de morringe en vreze onder hunne ingezeetenen, dat men de *Inquisitie* met deze inleiding van den Bisschop zoude invoeren, tegen de Privilegiën van de Stad, en tegen de beloften dezelve in tegendeel gedaan, waar door zy vreesden dat de neering der Stad zou verlopen, en wel ligt het inkomen des Bisschops door de gemeente belet mogt worden.

Antwerpen verzoekt tegen den Bisschop.

Hier op kregen zy ook ten antwoord, dat men daar mede geen Inquisitie meende, nog de Stad zocht te benadeelen; maar die met eenen nieuwen Bisschop te vereeren, zynde zulk eene Stad dit wel waerdig, en wel verdienende, enz. En voor zo veel zy met dit antwoord niet vergenoegd waren, mogten zy het verder aan den Koning verzoeken. Waar op zy andermaal hun

ver-

verzoek in Spanje gezonden hebben; maar kregen ten antwoord, dat ze zich behoorden te voegen naar 't goedvinden van zyne Majesteit. Dog daar mede niet te vreden gesteld zynde, en zeker wetende dat het verderf van hunne Stad daar van afhing, besloten zy eigen Gezanten, namelyk drie persoonen, aan den Koning te zenden, als Godevaard Sterk, Amptman der Stad, Scheepen van Ursel, met den Pensionaris Mr. Jacob van Wezenbeek. Welke, den elfden van Wiedemaand des jaars 1562, gehoor by den Koning gehadt en in 't breede de zaken en der Stads gelegenheid vertoond hebben; waar op zy, naar lange verzoeken, den 6den van Oogstmaand antwoord verkreegen, overeenstemmende met het eerste. Maar daar na, na veel over en wederschryven, vertoogen, nieuwe voorslagen, om des Konings voornemen genoeg te doen, heeft de Koning in Wintermaand zelf hun toegezegt, dat die van Antwerpen door geen Inquisitie zouden gekweld worden, daar mede een van de Gezanten naar huis reisde. Doch de Stad bleef volharden, dat zy de Gemeente en Kooplieden zulks kwalyk zouden kunnen wys maken, indien de nieuwe Bisschop ingevoerd werdt, daarom baden zy om verdrag, tot dat zyne Majesteit zelfs daar eens kwame, of door Gemagtigde, die niet verdacht waren, den nood aanzage. Ten laatsten, wanneer de Gezanten nu meer dan een jaar in Spanje geweest waren, heeftze de Koning, den 3den van Oogstmaand des jaars 1563, afgevaerdigt, met bescheid en breeder mondelinge hoope, dat men het invoeren van den Bisschop te Antwerpen, om redenen nog een tyd zoude uitstellen. Dies heeft men die van Antwerpen toen niet verder met den Bisschop gekweld, nog ook de andere

Antwerpen van 's Bisschops invoering ontslagen.

andere Steeden daar 'er mede nog geen waren.

Ondertusschen hadden de Heeren van de orde des gulden Vlies, den raad van Staaten, en de Oppervoogdesse (door de menigvuldige klachten der Landen en Steeden) beraadslaagt, hoe men den Koning, van alle de aanstaande zwarigheden, best en volkomen kennis zoude kunnen geven, welke *zy* meenden niet wel onderrecht te zyn; waarom zy beslooten derwaards te zenden den Baanderheer van Montigni, Florents van Montmorency, Ridder van 't gulde Vlies, en broeder van den Graaf van Hoorn, een verstandig Heer, met eenige andere; maar deze, na vele raadslagen daar over met den Koning gehadt te hebben, zyn, in Oogstmaand des jaars 1562, zonder groote vrucht weer gekeerd hoewel het volk op goede hoope wat geruster was.

Den Heer van Montigni naar Spanje gezonden 1562.

De Magistraaten en 's Konings Officieren der Steeden, om den Koning, en die deze nieuwigheden dreven, te beter te vrede te stellen, hebben hunnen plicht niet nagelaten, om, volgens den inhoud der Plakaten, alle nieuwigheden in den Godsdienst te dempen, overal groote menigten ter dood brengende, en zulks in groot gevaar van hun leven; waar over in verscheide plaatsen groote beroerten ontstonden, zingende duizende omstanders opentlyk met luider stemme de Psalmen der Hervormden; andere wierpen met steenen naar den Magistraat. In sommige plaatsen werden de lyders en gevangenen hun ontweldigt, gelyk byna geschiedde te Antwerpen in het jaar 1564, wanneer men eenen Christoffel Fabritius, eertyds een Karmeliet geweest, vonnissen zou, die door het steenwerpen der Gemeente, van den vluchtenden beul meer doorstoken dan verbrand werd.

De rechtplegingen der hervormde, geschied met groot gevaar der Officieren.

En-

En wanneer men die in de gevangenis, met de hoofden tusschen de kniën gebonden, 's nachts in een vat met water versmoorde, is 't zelve niet zonder gevaar en vrees van oploop geschied: werdende de gevangenissen door de Gemeente bezet en omsingelt, en de Officieren konden zonder groote dreigementen daar niet af geraken: menigmalen zyn de gevangene hun met list en behendigheid ontweldigt, en zyn uitgebrooken, door gaten in de muuren met sterk water en andere werktuigen gemaakt, door blaauwe steene muuren, vier en vyf, ja meerder voeten dik zynde. In 't kort, men kon genoeg zien, hoe kwalyk men kan volbrengen dat eene groote menigte tegen staat, voornamelyk wanneer het lieden zyn die daar door meenen Gode eene offerhande te doen.

In 't jaar 1562 is het algemeene *Concilie* te Trenten begonnen, daar de Gezanten van den Keizer, den Koning van Spanje, en andere Vorsten, yder hunne begeerten, door hunne Gezanten de Vaders (dat zyn de Kardinalen en Bisschoppen van alle plaatsen by den Paus samen geroepen) hebben vertoont: daar niets byzonders, de lere aangaande, besloten werdt, dan de oude lere bevestigd, bestaande de besluiten meest in de hervorming van den Geestelyken Staat. En hebben in 't volgende jaar 1563, een einde gemaakt en zyn opgebroken; de bepaling daar van heeft men ook gezogt in Nederland te doen onderhouden. De Koning van Vrankryk en andere Vorsten, hebben 't zelve Concilie niet willen aannemen nog voorstaan; maar hebben daar tegen zich opgeworpen.

Concili van Trenten 1562 en 1563.

In 't jaar 1563, in Herfstmaand, den Staat der Landen dus staande, werdt door geheel Nederland een Olifant omgevoerd, die den roomschen

Olifant in Nederland.

schen Koning uit Spanje over zee gezonden was. Dees was nog jong en maar negen jaren oud, nog niet volwassen; maar echter agt voeten hoog, te Antwerpen gemeeten, daar hy voor Heeren en Vrouwen wist te nygen en zich zeer beleefd te buigen, toonende een groot verstand. Hy at gaerne wittebrood; maar liever fruit, ook ryst en zuiker, en zeer gaerne wyngaard ranken, drinkende wel drie of vier stoopen wyn teffens.

Koude winter 1564. In 't zelve jaar 1564, tot het begin van 't jaar 1565, was 't een zo kouden winter, dat het tien weeken lang vroor, zo dat men te Antwerpen, van den tweeden Kersdag tot drie Koningen, te paerd en te voet over de Schelde reisde, en uit aardigheid, stelde men daar tenten en kramen op, daar men spys, drank en Koopmanschappen verkogt. Te Repelmonde reden de wagens met goederen geladen over. De Ryn, Maaze en andere rivieren zyn ook zeer sterk bevrooren geweest, het zelfde gebeurde ook in de omliggende landen, als Engeland, Schotland en Vrankryk na derzelver koude gelegenheid.

Dood van Keizer Ferdinand 1564. Den vyfentwintigsten van Hooimaand, in 't jaar 1564, storf Ferdinandus, roomsch Keizer, wanneer hy een en zestig jaren en negen maanden oud was, en zeven jaren alleen geregeerd hadt; zynde een wys, eerbaar en vredelievend Vorst, nalatende drie Zoonen, Maximiliaan, Ferdinandus, Karel, en vele Dochters. Zyn oudste Zoon Maximiliaan was roomsch Koning geboren, in Slachtmaand des jaars 1562, en werdt nu Keizer.

Voor Oran blyven 28 van 's Konings Galleijen met het In Nederland kwam tyding, hoe tweeëntwintig Spaansche Gallyen met Krygsvolk, onder den Generaal Don Jan de Mendoza gezonden, om Oran, een sterkte op de Kusten van Afrika, door

den

den Koning nog behouden, weder met levens-middelen te voorzien, zynde gelegen tegen over *la terre de Velez Malaga*, door een storm zodanig waren aangetast, op den negenden van Wynmaand in 't jaar 1562, dat 'er maar vier ongeschonden Gallyen en drie zeer beschadigt afkwamen, vyfentwintig zonken 'er, dog van veelen werdt het volk nog geborgen, hoewel men rekende, dat 'er wel negen of tien duizend menschen verdronken, zo Soldaten als Slaven, onder anderen de Generaal don Jan de Mendoza, en Don Francisco de Mendoza, Zoon van den Markgraaf van Mondejax, en meer andere van aanzien, daar de meeste van de Spaansche Soldaten bleven, die uit Nederland gekomen waren; daar stranden vele Galyen, en borgen eenig volk; ook kregen zy 'er daar na veel geschut uit, en een goed deel van 's Konings geld, om de bezetting te betaalen, ter somme van wel tachtig duizend dukaten., ook was 'er veel geld by, dat aan byzondere Kooplieden in Italje toekwam, om dat de Gallyen van daar naar Italje zouden varen, dit geld werdt ten grootsten deele geborgen, doch van de Fiskalen des Konings aangesprooken en verbeurd verklaard, om dat het als gestolen, en tegen de ordonnantien van Spanje uitgevoerd was.

grootste gedeelte van 't Krygsvolk uit Neerland gekomen, 1562.

Te Brussel, in 't Hof der Oppervoogdesse, is onder de voorname Heeren van de orde des gulden Vlies, den Raad van Staaten, en den Kardinaal Granvelle, groote twist gereezen, ontstaan uit verscheide oorzaken. En vermits de Kardinaal zich in Staat en groot ontzach bevond, hebbende eenen grooten aanhang, en met wien den Raad des Konings in Spanje ook overeenstemden, zo heeft hy zich zeer hoogmoedig gedragen, willende in alle zaken met

Nyd tusschen de groote Heeren en den Kardinaal Granvelle.

alle strafheid en strengheid handelen; 't welk de Heeren liever met zachtheid en matigheid af-gedaan hadden; waar door zy de een den anderen veel schimp en spot aandeeden. De Kardinaal spotte met sommige Heeren, dezelve noemende Lutherianen, verkwisters; jonge Sotten, en dergelyke; het zelve alles ten kwaadsten naar Spanje overschryvende. De Heeren deeden daar tegen, tot zyner spyt, eene kleedinge of livrye maken voor alle hunne Dienaren, daar op de eene mouwe geborduurt was, een Sots kaproen. En dewyl zulks van sommige werdt geduid op dees Kardinaals hoed, gelyk hun de Oppervoogdesse te kennen gaf, zo veranderden zy zulks in een bondel pylen, daar mede beteekenende de eendragt tot des Konings dienst; en de Kardinaals gezinde leiden het uit als een samenzweering tegen den Kardinaal. Met deze liverye waren de dienaars van meest alle de Heeren van 't Hof. Door dien dezen twist dagelyks aangroeide, hebben drie van de voornaamste Heeren, als de Prins van Oranje, de Graaf van Egmond, en de Admiraal Graaf van Hoorn, den Kardinaal in Spanje by den Koning beklaagd, en wilden eindelyk niet meer met hem in den Raad zitten.

Afkomst en leven van den Kardinaal van Granvelle.

Dees Kardinaal in de waereld en voornamelyk in de Nederlanden zeer befaamt zynde, was de Zoon van Nikolaas Perenot; wiens Vader, gelyk men zeide (de Grootvader van den Kardinaal) maar een ambagtsman was, te Nozeroi in Bourgogne geboren, dees hadt zyn Zoon doen studeeren, die eerst van Klerk Procureur werdt in 't Parlement van Dole, en ten laatsten, om zyn kloeke geest, door den Kancelier van Bourgogne, werdt voorgedragen tot het Secretarisschap van Vrouwe Margareta, *Douariere* van Savoye, en Oppervoogdesse der Nederlanden,

den, van waar hy in dienst van den Keizer geraakte, niet alleen als Secretaris; maar ook als Raadsheer, en gekocht hebbende de Heerlykheid van Granvelle, werdt Heer van Granvelle genoemd, hebbende zeer groot bewind in Duitschland en elders by den Keizer gehadt, als in de Historiën van Johan Sleidanus en andere te zien is.

Deze, vele rykdommen vergadert hebbende, heeft drie Zoonen nagelaten, als dezen Antonis Perenot, Kardinaal van Granvelle genoemd; den Heer van Chantonai, die by eene Dochter van Brederode Kinderen nagelaten heeft, Graven van Cantecroi, enz. en den Heer van Champigni, van wien wy in deze gedenkschriften meermaal spreken zullen: daar waren ook eenige Dochters, daar de Graaf van Roche in Bourgogne, Gouverneur van Artois en een tyd lang van Holland, 'er een van hadt getrouwd; maar dees Antonis Perenot, is meest by den Vader Granvelle opgevoed, en aangevoerd in groote handeling by den Keizer in al deszelfs Staatszaken, die, hoewel hy rykdom van zyn Vader erfde, nogtans *gepromoveert* werdt tot het Bisdom van Atrecht, en ryke Abtdyen verkreeg, werdende langen tyd bygenoemd, Bisschop van Atrecht; daar na werdt hy Kardinaal en Aardsbisschop van Mechelen gemaakt, en Opperhoofd der Nederlandsche Bisdommen, nemende, door het vertrek des Konings uit de Nederlanden, den last der geheel op zich, mits den Koning overhalende om de regeeringe te geven aan zyne bastaard Zuster, de Hertoginne van Parma, die om hare onervarenheid hem moest aanhangen, voorbygaande en afradende alle de mededingers; als waren, de Kinderen van Keizer Ferdinand, de Hertoginne van Lotharinge, de Prins van Oranje, en de Graaf van Egmond, die alle in

den keur stonden, en op dat zy hem te meer zouden aanhangen, maakte hy dat deze Hertoginne van Parma, als Oppervoogdesse was aangesteld van twee tot twee jaren, om dan weder bevestigd te worden. Dus in gezach geraakt zynde, en hoe hy heeft gehandelt, zullen deze en andere gedenkschriften aanwyzen. Hy was een zeer kloek en behendig man om alle bewind aan zich te trekken, en was de Nederlandsche Raadsheeren van Staat al te slim; want als hy zach dat 'er tegen hem aangingen, bracht hy te weeg, dat alle gewigtige zaken, of die hy gewigtige noemde, schriftelyk naar Spanje moesten overgezonden worden, om door den Koning besloten te worden, die ze zynen Spaanschen Raad in handen gaf, en alzo de Kardinaal daar groote vrienden onder hadt, werden alle zaken van gewigt in Spanje door den Spaanschen Raad verhandelt, en zo maakte hy het gezag van den Raad van Staaten in Nederland tot niet. Zo benam hy ook daar mede dat dezelve Raad van Staaten, naar oud gebruik van het huis van Bourgogne, niet mogt disponeeren over ampten, Gouvernementen van Staaten, van Presidenten, Raadsheeren, Bisdommen, of Abdyen, enz. wanneer dezelve openvielen. Dit alles wist hy, tot zyn groot voordeel, in Spanje te brengen, aan 't besluit van den Raad aldaar, die zy in 't Spaansch *Consulta* noemen, en zulks op dat hy in Spanje achting en tyd mogt winnen; waar mede hy ondertusschen groot voordeel deedt, doende vele giften en gaven; en dus bracht hy alle besluiten in Spanje, overal den Raad van Staaten in Nederland tegengaande, 't gene grooten haat veroorzaakte.

Listigheid van den Kardinaal Granvelle.

Dees haat en schimp dagelyks vermeerderende, en om dat het scheen dat de Gemeente daar

voet

voet op nam, of ſtout begon te worden, zo heeft de Oppervoogdesſe haren Raad en Secretaris *Armenteros*, in dit jaar 1564, met alle de advyzen naar Spanje gezonden, zo dat tot zyner wederkomst, de Kardinaal het hoofd van de eene party, ten lande uittrok naar Bourgogne, dat wederom eenige rust veroorzaakte, hoewel zynen aanhang en gunstelingen (die men Kardinalisten begon te noemen) volharde in 't voornemen van vele zaken: want dewyl 'er misverſtand rees tusſchen de drie Raden, namelyk den Raad van Staaten, den geheimen Raad, en den Raad der *Finantiën*, zo meende de Raad van Staaten, (meest beſtaande uit de grootſte en verſtandigſte Heeren van den Lande) het bewind te moeten hebben over de voornaamſte regeering, als van vrede en oorlog, over 't Krygsvolk der Landen, gebuurſchappen, om alles in rust en vrede te houden, en de Oppervoogdy en opzicht over de andere Raden. De geheime Raad, daar *Doctor* Viglius Suichemus Voorzitter van was, en meest uit geleerde beſtond, daar men de *Rechtszaaken*, *Privilegiën*, *Gratiën*, *Ordinantiën* en *Rechten* verhandelde, met den Raad der *Finantiën*, daar men alleen over geldmiddelen raadpleegde, heeft zulks niets willen lyden, beſtaande dezen meest uit gunſtelingen van den Kardinaal; dies zeiden die van den Raad van Staaten, dat de andere Raden oorzaak zochten, om den zelven door onwetenheid, zo van de geldmiddelen als Rechtsgedingen, te eerder te doen misgrypen, om dan daar na by den Koning aangeklaagt te worden. Deze kwade correspondentie onder de Raden heeft ook veel kwaad veroorzaakt.

Des Kardinaals vertrek uit Nederland, 1564.

Misverſtand tusſchen 's Lands Raden.

In dezen Zomer van 't jaar 1564 heeft men die van Vriesland, als van Leeuwaarden en Gro-

Het aanvaerden van nieu-

we Bisschoppen in Vriesland en Gelderland geweigert.

Groningen, en in Gelderland van Roermonde en Deventer verzocht, hunne nieuwe Bisschoppen gewillig te ontfangen, 't welk zy bleven weigeren. De nieuwe Bisschoppen, die reeds in 't bezit waren, hebben met hunne kapittelen en Kerken ook vele verschillen gekregen, zo dat zommige zich zo ongeschikt gedroegen, dat de Oppervoogdes die zelfs moest berispen.

Begeerde onderwerpingen van die van Antwerpen, onder 't Bisdom van Mechelen.

Die van Antwerpen heeft men voorgehouden, of zy zouden kunnen lyden, zich te onderwerpen aan het Aardsbisdom van Mechelen, daar men den Kardinaal ontfangen hadt; maar de Staaten van Braband stelden zich daar tegen; en het duurde langen tyd, eer zy antwoord op hunne *Requesten* konden krygen, die zo menigmalen naar Spanje verzonden waren.

Afkoop van inlyving der Brabandsche Abdy.

De Abdyen van Braband hebben eindelyk (geenen anderen weg weetende om aan nieuwe Abten te komen) middel gevonden, eenen afkoop met den Koning te maken, ten voordeele van de nieuwe Bisschoppen, zoo men zeide, voor eene jaarlyksche rente van agt duizend guldens, om ontslagen te zyn van de inlyving onder de Bisdommen, en eigen Abten te mogen kiezen; dus zyn zy van Abten voorzien, en van de voorschreve inlyving geheel ontslagen, waar van men hun belooft heeft ontslag van den Paus te doen hebben.

De Graaf van Egmond reist naar Spanje, 1565.

Tot het zelve ontslag van de nieuwe Bisschoppen, hebben de Staaten van Braband ten Hove zeer sterk aangehouden; maar wyl daar door, en door de voorschreve zwarigheden, meer onrust door alle de landen te wachten stond, zo hebben de Heeren van den Raad van Staaten, en van de orde, met de Oppervoogdesse goed gevonden, dat de Prins van Gaveren, Graaf van Egmond, naar den Koning in Spanje zou gaan,

om

om den Koning den ſtaat der landen mondeling te vertoonen, en ontſlag te verwerven van de nieuwe Bisſchoppen, het achterblyven der *Inquiſitie*, en verzachting der Plakaten, om verſcheide zwarigheden voor te komen, welke hy, in 't begin des jaars 1565, den Koning mondeling vertoonde, en heeft van den zelven eene vaste hope en toezegginge gekreegen, dat zyne Majeſteit alle zyne begeerten zoude nakomen, en hem daar van beſcheid in behoorlyke orde na'zenden. Op zyne wederkomst is een yder zeer verblyd geweest; doch daar is niets gevolgt, dan dat 'er eene verzachting der Plakaten, door drie Bisſchoppen, drie Meesters in de Godgeleerdheid, drie Meesters in de rechten, en door drie Kanonnisten beraamd werdt; welke verzachting nogtans zeer ſtreng zynde, aan den Koning werdt gezonden; doch heeft niets uitgewerkt, zo door de afgunst van den Spaanſchen Raad, als der Spanjaarden, die men uit Nederland hadt doen gaan, en ook door de Spaanſche *Inquiſiteuren*, en zulke Nederlanders als aan den Kardinaal geheel gehouden waren, of geheel van den Koning afhingen, waar onder de Heer van Barlaimond, met zyne gelukkige Kinderen, van kleinen tot grooten Staat opgekomen; en nog verſcheide andere Raadsheeren, genoemd werden.

Verzachting der Plakaten beraamd.

Deze en dergelyke, als veele verhalen, en de tyd zelf uitgeweezen heeft, zouden den Koning geraden hebben, met de Nederlanden in alle ſtrengheid om te gaan, zo om zyn geweeten en de zaligheid zyner ziele, als om het geven van een goed voorbeeld: en indien hy zyne andere landen in ontzach en vrede begeerde te houden, zo moest hy daar de Spaanſche *Inquiſitie* invoeren, om ze van de menigvuldige ketteryen te zuiveren, en

Raad, den Koning door de vyanden

van Nederland gegeven. en indien zy zich weerspannig toonden, zoude men van hun oorzaken genoeg ontdekken, die men waar moest nemen, om van 's Konings wegen by den Paus ontslag te krygen van den eed, die hy den landen gedaan hadt, en om de Spanjaarden en vreemde Soldaten in te brengen, en dus de landen te dwingen, en te houden als op nieuw gewonnen, en niet als vaderlyke erfgoederen; daar van een Koningryk te maken, en wetten in te stellen die daar toe nodig zouden zyn. Ook dat men eenige van de voornaamste des lands en meer andere het hoofd voor de voeten moest leggen, om dus ontzach te maken, het welk zy den naam gaven van volkomen gehoorzaamheid. Wat haat, nyd en dergelyke gemoedsdriften hier geregeerd hebben, kan den Leezer oordeelen uit het geene daar na volgde, die God de Heere nogtans heeft weeten te gebruiken tot straf der landen, en zyns naams eere. Dit schynt echter de oorzaak geweest te zyn, die den Koning bewogen heeft zyn volstrekt gebod, in 't volgende jaar aan de Oppervoogdesse te zenden, waar uit de volgende beroerten gesprooten zyn.

Dewyl wy de oorzaken en beginselen, waar uit de volgende beroerten ontstaan zyn, dus verre verhaald hebben, zullen wy, eer we daar mede voortvaren, eenige andere tusschenvallende gebeurtenissen, die oorzaken, moed, en stoffe by gebragt hebben, verhalen.

Zwarigheid met Engeland 1565. In deze tyden is een groot misverstand gereezen, tusschen de Engelsche Kooplieden en de Nederlanden, aangaande het *Entrecours*, of den onderlingen Koophandel. De Engelschen merkende dat de Nederlanden vol beroerten waren, en dat men te Antwerpen in de *Remonstrantie* aan den Koning, om ontslag der *Inqui-*

quisitie, zich onder anderen zeer verontschuldigde op den Engelschen handel, als of dezelve vertrekken zou, tot groot nadeel der Stad en Landen; zo hebben zich de Engelschen verstout om hun voordeel te zoeken waar zy maar konden, zonder aanzien van de onderlinge verbonden over den Koophandel, en hadden reeds de tollen op de inkomende goederen by na de helft verhoogd, met het verhoogen van een *Rata*, of waardeering der Koopmanschappen, van welke alle vreemdelingen daar zes en een vierde gedeelte van 't hondert, behalven andere ongelden, moesten betaalen, en nog den tol der Stad Londen, die zy *Schavagie* noemden. Dit gebeurde ten tyde als Koning Philips met de Koninginne Maria daar getrouwd was, die om verscheiden redenen toen niets daar tegen gezegd hadt. Op de Lakenen, daar uitgaande, hadden zy den tol voor de vreemdelingen wel de waerde van een Angelot op elk Laken verhoogt; en dat met zulk eene ongelykheid van tollen en ongelden, dat de Engelschen (van eenige tollen vry zynde, en van andere maar half zo veel betalende) te Antwerpen een Engelsch Laken zes gulden beeter koop konden leveren, dan de Nederlanders; waar door zy den Nederlanderen den handel der Lakenen behendig onttrokken, en dien geheel stelden in handen der Engelschen, daar zelfs het maken der Lakenen door de Nederlanders eerst in Engeland is gebragt, ter oorzake van eenen oploop te Leuven, in vroeger tyd voorgevallen, als mede door Burgerlyke oorlogen en overstromingen van water in Holland, Zeeland en Vlaanderen. Dit werdt dus voor eenen tyd van de Nederlanders geleeden, tot dat door de klachten der Kooplieden, van de Oppervoogdesse, de Hertoginne van Parma, maar

Engeland werdt gezonden den Raadsheer Christoffel d'Assonville, in den jare 1563, om de voorschreve en andere zwarigheden hersteld te krygen, dat niet gedaan werdt; maar integendeel, werdt daar om dezen tyd door het *Parlement* een wet gemaakt, om beter nering onder deszelfs onderdanen te brengen, waar mede meest alle de Nederlandsche *Manifacturen* en handwerken, als spelden, messen, linten, riemen, enz. uit Engeland verbannen werden

Nederlandsche Waren in Engeland verbooden, den 8sten December 1563.

Waar tegen in Nederland, in het zelfde jaar 1563, een Plakaat werdt uitgegeven, dat men geenerhande stoffen daar in voeren mogt, waar mede men de waren die zy in Engeland verbooden hadden, eenigzins mogt afmaken. En verders werden ook verbooden, alle Engelsche *Manifacturen*, of handwerken, als Baaijen en derdelyke, in Nederland te brengen, alleen uitgezondert Lakenen en Karsajen, daar men verder op letten zou; en dit alles zou zo lang duuren, tot het nieuw verbod in Engeland afgedaan werd. Verder aangaande de Scheepvaart, om dat zekere Koopmanschappen daar in 't Land niet gebragt mogten worden, dan op Engelsche Scheepen en bodemen, en dat men van daar niet uit Scheepen mogt, dan op Engelsche Scheepen, zo die te bekomen waren, ten zy men der vreemder groote tollen betaalde; zo werdt daar tegen verbooden, dat niemant in Engelsche Scheepen laden mogt, zo lang 'er Nederlandsche Scheepen in de havens te bekomen waren, enz.

Engelsche Lakenen uit Nederland verbannen.

En verder, aangaande de nieuwe *Imposten* en Tollen, in Engeland opgesteld, daar zou voorts opgelet worden, wanneer het voornemen der Koninginne daar nader op verstaan was, tot vergoeding der Nederlandsche Onderdanen. En dewyl in de Herfst van 't zelfde jaar, de Pest in Londen

den sterk regeerde, en de Engelsche hunne Lakenen den geheelen Zomer opgehouden hadden, om die tot hoger prys te Antwerpen te brengen, en nu tegen den winter met eene groote Vloot derwaarts meenden te varen; zo heeft de Oppervoogdesse, in Slachtmaand verbooden, eenige Engelsche Lakenen, Karsajen, of Wollen in de Nederlanden te brengen, op verbeurte derzelve, en zulks, om de voorschreve besmettinge der Pest, tot Lichtmis toe, of tot dat daar verder op gelet zou worden. Als nu Lichtmis gekomen was, werdt dat verbod tot Paasche verlengt; hoewel in dien tusschen tyd uit Engeland *Doctor* Dail, en uit Nederland den Secretaris La Torre over en weder gezonden werden; waar door niets werdt uitgerecht, dan dat de Engelschen verstonden, dat het niet alleen om de besmetting der Pest; maar ook om den inbreuk der verbonden over den Koophandel gedaan was, die men wilde onderhouden hebben, 't welk bygeval door eenige die toen aan de regeering waren, en meer eene vervreemding tusschen Engeland en Nederland zochten dan eene vriendelyke vereeniging, ten kwaadsten was aangezegd, het welke de Engelsche zo hoog namen (daar zy de aanstaande beroerten ook wel voorzagen) dat de Koninginne opentlyk deed uitroepen, dat hare Onderdanen hunne Lakenen elders heen zouden voeren, en bande uit Engeland ook allerhande waren, door de Nederlanders ingebragt, dit geschiedde den drie en twintigsten van Lentemaand, in den Jare 1563, volgens hunnen styl. Toen voeren de Engelsche met hunne Lakenen, die wel vyf maanden geladen hadden gelegen, naar Embden, en maakten een verbond met de Gebroeders, de Graven van Embden, hun toezeggende, en 't zelve ook

De Engelsche varen naar Embden.

meenende, al den handel uit Nederland daar te brengen, en wel haast Embden zo goed en magtig te maken als Antwerpen. Doch zy hebben daar de bekwaamheid en gelegenheid niet gevonden: waar tegen de Hertoginne van Parma een gebod deed uitgaan, den twee en twintigsten van Bloeimaand, dat niemant in Nederlan deenigen handel met de Engelsche te Embden zoude dryven, ook geenen toevoer van eenigerhande waren mogen doen, nog ook van hun geene Lakenen koopen, of in Nederland brengen, op verbeurte derzelve; en dit zou duuren zo lang de Koninginne haar verbod van de Nederlandsche handwerken onderhield, of dat 'er anderzins door de samenspreeking der beide partijen in voorzien zou worden. Wanneer de Engelschen te Embden niet gevolgt werden, nog vonden het geene zy zich verbeeld hadden, ook geene middelen om de Lakenen te bereiden, nog geene koopmanschap voor hun *Retour* aantroffen, zo hebben zy gemerkt, dat tusschen Landen zo na by een gelegen, onderlingen Koophandel, of *Entrecours* nodig was.

Eindelyk, wanneer (des niettegenstaande) de Vorsten aan beide zyden, met elkanderen alle onderlinge vriendschap hielden, zo is 'er des winters in Engeland, tusschen des Konings *Ambassadeur*, Don Diego Gusman de Silva, en den Raad der Koninginne, zo verre gehandelt, dat 'er een verdrag gemaakt werdt, den vier en twintigsten van Wintermaand, in den Jare 1564, 't welk in beide de landen uitgeroepen wierdt; namelyk, dat men weder vry zou handelen, en in Engeland alle *Ordinantien*, Wetten en Verbooden, ten nadeele van Nederland gemaakt, gedurende de regeering van Koninginne Elizabeth,

zoude

zoude opschorten, en men zou de Nederlanders onthalen en doen genieten, alle Vryheden en Privilegiën, die zy in Engeland genieten of genooten hadden, in 't laatste Jaar der laatste Koninginne Maria, dat was het Jaar 1558. In Nederland zouden ook afgedaan worden de laatste verbonden, of Plakaten, dat de Engelsche hunne Lakenen en andere waaren weder vry mogten inbrengen, en dat zou aan beide zyde zo lang duuren, tot 'er anders in voorzien wierde, door eene dagvaard daar over te houden, binnen drie maanden in Brugge bestemd, daar door *Commissarissen* aan beide zyden, de klachten en hindernissen van *Entrecourssen*, of verhoogingen zouden open gelegt worden.

Onderlinge handel der Koopmanschappen met Engeland herstêld en aan eenen dagvaard te Brussel overgelaten.

Om den Lezer en nakomelingen dit verschil te doen verstaan, zullen wy verhalen dat 'er *Entrecourssen*, dat is, ondertusschen loopende *Contracten* of verbintenissen, tusschen de Kroon van Engeland en de Nederlanden, van over vele hondert Jaren zyn gebruikt: want wyl het volk in Nederland zich altyd veel geoeffend heeft in Handwerken, Visscheryen, Koophandel en Zeevaard, zo hebben zy Engeland altoos te vriend moeten hebben, om deszelfs gelegenheid: Engeland desgelyks vele oorlogen met Vrankryk en Schotland hebbende, heeft Nederland altoos van doen gehadt, om van alle nooddruft voorzien te worden, en om zyne Lakenen te verkoopen. Hier door zyn 'er, over eenige hondert Jaren, vele *Contracten* tusschen de Kroon van Engeland en verscheide Provinçiën der Nederlanden gemaakt, waar van wy veele afschriften gezien hebben; maar dewyl over hondert en meer Jaren de Nederlandsche Provinçiën meest alle zyn aan een gehegt, en dat 'er weerzyds, door de oorlogen

logen met Vrankryk veele wanorden ingesloopen waren, zo is 'er, in den Jare 1495, een *Entrecours*, of eeuwig verbond van weerzyden geslooten, namelyk, tusschen Hendrik de zevende, Koning van Engeland, en Philips, Aardshertog van Oostenryk, ten tyde als zyn Vader Keizer Maximiliaan nog leefde, en dat niet alleen tusschen de Vorsten; maar ook mede tusschen de Staaten, Geestelyken, Edelen en de Steeden, zo wel van Engeland, als van de Nederlanden, het huis van Bourgogne genoemd, die elk voor zich zelf, onderlinge byzondere *Obligatiën* gegeven en gemaakt hebben, tot onderhoud van het zelve *Entrecours*, van welke *Obligatiën* wy zelf eenige in Engeland gezien hebben, in tegenwoordigheid van den Heere Milord Burgely, Thesaurier; onder andere de *Obligatie* van den Heere Jan van Egmond, der Steeden van Dordrecht, Middelburg, Bergen en Duinkerken, met meer andere. Hierom heeft het ons hoognodig en goed gedagt, dit voorschreven *Entrecours* in 't Latyn hier by te voegen, zynde by partyen nog in waerde en stand houdende; om, in cas van verschil, weerzyds zig daar na te gedragen, tot dat 'er eenige nieuwe gemaakt worden: want men vind dat het zelve *Entrecours*, by Tractaten van de Jaren 1506, 1515 en 1520, vergeleken, nader uitgelegd en verklaart is geworden, ook nog onlangs te Bristo, in den Jare 1574.

TRACTATUS PACIS ET mutui Commercii, sive Intercursus Mercium, conclusus Londini Anno 1495. die Februarii 24. inter Henricum septimum, Regem Angliæ, & Philippum, Archi-Ducem Austriæ, Ducem Burgundiæ, &c.

Contract van Entrecours met Engeland Anno 1495.

OMNIBUS & singulis præsentes literas visuris, audituris & inspecturis, Reverendus in Christo Pater & Dominus, Dominus Richardus Duvelmensis Episcopus, Custos privati Sigilli magni Illustrissimi Regis Angliæ, Johannes Welles, Vice-Comes de Welles, Johannes Kendal, Prior domus Soi, Johannes Jerusalem in Anglia, Wilhelmus Warham, legum Doctor, Magister ac Custos Rotulorum Cancellar, domini Regis, Christophorus Urswick Archidiaconus Richemond, & Johannes Risley, Miles, Ambassiatores, Procuratores & Commissarii, in hac parte Serenissimi ac metuendissimi domini nostri supremi Henrici, Dei Gratia, Regis Angliæ & Franciæ, Domini Hiberniæ Salutem: Notum facimus, quod cum potiora mortalibus dona à superis tradi nequeant, quàm bona pacis, & longo rerum usu ac ratione semper cognitum sit, pacem esse summum illud præcipuum munus, quod humano generi conducere queat: Satisque compertum sit, quod calamitates & erumnæ passim è bello exoriuntur, quod vero commoda, pax certa & stabilis undique contulerit: Idcirco nos, quantum fructus & utilitatis Regni Angliæ, & terrarum ac provinciarum domini Archi-Ducis Austriæ, Incolis & subditis; ex pace & amicitia, antehac inter ipsos Principes prædictos, inito & contracto, accreverit, plenè cognoscentes, nos pro prædicto Serenissimo Principe nostro

Richardus Duvelmensis Episcopus, Johannes Welles Vicecomes, Johannes Kendall, Wilhelmus Warham, Christophorus Urswick, Johannes Risley.

nostro Angliæ Rege antedicto, suique Hæredes & Successores, atque ejus nomine & eorum auctoritate nobis ab eodem Rege nostro per literas suas patentes commissa, quarum Tenor inferius sequitur.

Phil. de Borgondia, Dom. de Bevres, Paulus de Beanst: Præses Flandriæ, Robertus de Mellum, Daniel de Prat, Johannes de Cortavilla, Thomas Portunar. Florentius Hauvel Secretarius.

CUm Nobili Viro Domino Philippo, Domino de Bevres, locum tenente Gubernatore & Capitaneo generali Arthesiæ, & Admirallo, Domino Paulo de Beanst: Domino de Vermisselli, Præside Flandriæ, Roberto de Mellum, Domino de Ronny, Camerario, Daniele de Prat, Domino de Merwed Camerario, & Superiore Ballio Flandriæ, Johanne de Cortavilla, Thoma Portunar. Consiliario & Magistro, Florentio Hauvel Secretario ordinar. Ambassator. Procurator. Legatis & Nunciis ad infra scripta, per ipsius Domini Archi-Ducis literas patentes deputatis, quarum etiam Tenor inferius sequitur, Convenimus, contraximus, & conclusimus, & per præsentes convenimus, contrahimus, & concludimus omnes, & singulos pacis, amicitiarum, Mercium Intercursus, & Mercatorum communicationes, sequentes Articulos.

COPIA.

Capitulum primum.

1\. Intercursus, Anno 1495 Vera & integra Pax.

IN primis Conventum, concordatum, & conclusum est: Quod ab hoc die, sit bona, sincera, vera & integra, perfecta & firma, amicitia, ligamen, confœderatio, Pax & unio, per terram, mare, & aquas dulces, futuris temporibus perpetuo duratura, Dinter dictos ominos, Regem & Archi-Ducem, eorumque successores & hæredes, Regna, patrias & Dominia, terras, Vassallos & subditos quoscunque, præsentes & futuros, tam Clerico

quàm

quàm Seculares, cujuscunque gradus seu Conditionis existant, etiam si Archi-Episcopali, Ducali, vel minori dignitatum statu aut gradu præfulgeant. Ita quod prædicti Vassalli & subditi hinc inde ubique locorum sibi invicem favere, seseque mutuis officiis prosequi, & honesta affectione pertractare teneantur, *possintque tam per terram, quam per mare, & aquas dulces, ad dicta Regna, patrias, dominia & terras, Civitates, Oppida & Villas, munitas & non munitas, firmatas aut non firmatas, portus & districtus quoscunque, & eorum quodlibet, hinc inde tutè, liberè, & securè accedere, intrare, & in eisdem quam diu voluerint commorari & conversari, ac ibidem Victualia, & alia eis necessaria quæcunque, sine quacunque contradictione, emere & vendere: Nec non ab eisdem Regnis, patriis, dominiis, terris, Civitatibus, Oppidis, Villis, portubus & districtibus, & eorum quodlibet, toties, quoties eis libuerit, ac partes proprias vel alienas quascunque, cum suis conductis aut accommodatis* navigiis, plaustris, vehiculis, equis, armaturis, mercimoniis, sarcinulis, bonis & rebus quibuscunque, *ire, recedere ac remitti, quemadmodum propriis in patriis, hæc omnia eis facere licet, & sicut proprii subditi locorum & patriarum illarum facere possint.* Ita quod nullo salvo conductu, aut licentia generali vel speciali, indigeant; nec in aliquo locorum prædictorum salvum conductum vel licentiam petere teneantur.

Capit. secundum.

Item, Conventum, concordatum, & conclu- 2. Nihil attentabitur contra hanc Pacem.
sum est: Quod neuter dictorum Principum, nullusque Hæredum aut Successorum suorum, contra alium, ejusve Hæredes aut Successores, quicquam aget, faciet, tractabit vel attentabit, quocun-

cunque in loco, sive in terra, sive in mari, portubus, vel aquis dulcibus, occasione quacunque, nullumque præstabit auxilium, consilium, favorem vel assensum, quod per alium vel alios quoscunque aliquid fiat, agatur, tractetur vel attentetur, in injuriam vel damnum alterius, ejusve Hæredum aut Successorum: Sed quibusque (sicut præmittitur) contra alium, intra Regnum, patrias, dominia, aut terras suas prædictas, aliquid agentibus, tractantibus vel attentantibus, expressè & cum effectu contradicet, renitetur, & impedimentum realiter præstabit.

3. *Capit. tertium.*

Non juvabuntur hostes, sed auxilium rogatus Princeps præstabit. Item, Conventum est ut suprà: Quod neuter, imò nulla partium prædictarum, præstabit auxilium, consilium, vel favorem notoriis hostibus, vel Inimicis alterius partis, tam per mare, terram, vel aquas dulces, infestare vel invadere volentibus: sed bona fide, & mutuis auxiliis militaribus gentium armatorum, expensis tamen opem interpellantis quoties opus fuerit adjuvabunt, in quorum auxiliorum præstatione quoad numerum attinet armatorum, habenda erit facultatis ratio illius partis, quæ ad ferendam opem rogabitur seu interpellabitur, ut scilicet ad non plus teneatur, quàm tunc commodè facere poterit, considerata temporis & locorum opportunitate, ac statu rerum suarum.

4. *Capit. quartum.*

Rebelles non recipiendi. Item, Conventum est ut suprà: Quod neutra partium prædictarum Rebellem vel Rebelles, profugum vel profugos alterius partis, in ejus Regna, patrias, dominia, terras, portus & districtus, aut eorum aliquem recipiet; nec eis, aut eorum alicui, in eisdem, eorum vel aliquo aut alio quocunque loco, etiam extra eorum Regna, patrias, dominia, terras, portus aut districtus, auxilium,

con-

consilium, hospitium, gentes armorum, naves, pecunias, vel Victualia præstabit, ac ministrabit, nec ab alio aut aliis quibuscumque in ejus Regna, patrias, dominia, terras, portus aut districtus recipi, nec eis, aut eorum alicui, in eisdem auxilium, consilium, favorem, hospitium, gentes armorum, naves, pecunias, ac Victualia, dari, præstari, ministrari, & concedi permittet, sed expressè & cum effectu contradicet, obstabit, & impedimentum realiter præstabit.

Capit. Quintum.

Item, Conventum & conclusum est, &c. Quod si altera partium prædictarum aliquem vel aliquos, suum vel suos fuisse, & esse Rebellem vel Rebelles, profugum vel profugos, & in sua Regna, patrias, dominia, terras, portus vel districtus, aut eorum aliquem receptum esse, vel receptos, aut ibidem latitare, aut se tenere, per literas suas alteri significaverit & declaraverit, tunc pars illa, quæ hujusmodi literas receperit, vel cui taliter significatum aut declaratum fuerit, hujusmodi Rebellem vel Rebelles, profugum vel profugos, intra mensem à die significationis præcedente, proximo, et continuè numerando, tenebitur dicto Rebelli vel Rebellibus, profugo vel profugis, præcipere & mandare, vel præcipi & mandari facere, ut extra sua Regna, dominia, patrias & terras, & eorum quodlibet recedat & exeat, recedant & exeant, & si intra 15. dies à die hujusmodi præcepti non recesserit & exierit, tenebitur illum & illos illico proscribere & bannire sub pœna capitali, & talem proscriptionem sive Bannum contemnentem vel contemnentes eadem pœna effectualiter puniet, seu puniri faciet.

5. Rebelles per literas renunciati amovendi & proscribendi.

Proscribere & bannire.

Capit. Sextum.

Item, præfati Oratores, Commissarii, Procuratores & Legati Domini Archiducis, & pro eodem Archiduce, ac ejus nomine, hæredumque & successorum suorum Oratoribus, Commissariis, Procuratoribus & Legatis dicti Illustrissimi Regis

6. Quod Rebelles non recipiantur in aliquo Terrritorio.

Angliæ, & pro eodem Rege & nomine, ejusque hæredum & successorum suorum stipulantibus, palam & expressè promiserunt: Quod nullus Rebellis præfati Illustrissimi Regis Angliæ, ejusque hæredum & successorum, in aliqua Castra, Oppida, villas, portus, districtus, vel alia loca, quæ Illustrissima Domina Margaretha, Illustrissimi D. Caroli Ducis defuncti, relicta, aut, aliqua persona, cujuscunque status aut dignitatis existat, intra patrias, Dominia & terras dicti Domini Archiducis, jure Dotalitio, vel alio Titulo quocunque habet, tenet seu possidet, aut in aliquod de cætero recipietur, nec per eam, aut per aliam quamcunque personam, recipi permittetur aut tolerabitur: Nec alicui hujusmodi Rebelli in locis prædictis, aut aliis quibuscunque in navibus, gentibus armorum, pecuniis, victualibus, aut alio quocunque modo, consilium favorem, aut auxilium per ipsam Dominam Margaretam, vel aliam quamcunque personam de cætero dari aut præstari permittet aut tolerabit, sed eam aut aliam quamcunqne personam hoc facere palam & expressè prohibebit & impediet. Et si contra hujusmodi Conventionem dicta Domina Margaretha, vel aliæ personæ quæcunque, præfato Domino Archiduci subditæ, aliquid attentaverit, vel attentari fecerit: Quod tunc præfatus Dominus Archidux, tam dictam D. Margaretham, quàm alios sic attentantes; omnibus & singulis, quæ jure Dotis, aut alio Titulo quocunque sint in Castris, Villis, Oppidis, & aliis locis prædictis, se habere, tenere, aut possidere praetendet, aut prætendent, postea quam eum aut eos aliquid contra hujusmodi Conventionem attentasse constiterit, realiter & cum effectu perpetuo privabit, & privari faciet. Et Commissarii, Procuratores deputati Illustrissimi Regis Angliæ, pro eodem domino Rege, & ejus nomine, ac hæredum & successorum suorum Oratoribus, Commissariis, Procuratoribus & legatis Illustrissimi

Contra faciens Domina Margaretha, privabitur fundis dotaliciis.

suis Domini Archiducis, pro eodem dicto Archiduce, & ejus nomine, nec non hæredum & successorum suorum stipulantibus, palam & expressè promiserunt: Quod nullus Rebellis præfati domini Archiducis, ejúsve hæredum aut successorum, in aliqua Castra, Oppida, Villas, portus, districtus, vel alia loca, quæ subditi prælibati Domini Regis, cujuscunque status aut dignitatis fuerit, intra Regna, patrias & Dominia sua, quocunque Titulo tenent, habent, aut possident, aut in posterum habere, tenere, aut possidere continget, aut in eorum aliquod de cætero recipietur, nec per eos aut eorum aliquem recipi permittetur aut tolerabitur: Nec alicui hujusmodi Rebelli in Navibus, gentibus armorum, pecuniis, victualibus, aut alio quocunque modo consilium, auxilium vel favorem per ipsos subditos aut eorum aliquem, dari aut præstari permittet aut tolerabit, sed ipsos & singulos quoscunque facere palam & expressè prohibebit & impediet. Et si contra hujusmodi Conventionem subditi Illustrissimi Regis Angliæ, aut eorum aliquis, aliquid attentaverit, vel attentari fecerit: Quod tunc præfatus Dominus Rex, omnes & singulos sic attentantes, omnibus & singulis, quæ quocunque Titulo, in Castris, Oppidis & villis, et aliis locis prædictis, se habere, tenere, aut possidere prætendant, illum, illosve ipsius subditos, contra hujusmodi Conventionem attentasse constiterit, Realiter et cum effectu, perpetuo privabit, et privari faciet.

Si subditus contra fecerit, privabitur suis terris.

7.

In omni confoederatione cum aliis Principibus, reservatio sit voluntaria.

Caput. Septimum.

Item, Conventum est ut suprà: Quod dictus Illustrissimus Dominus Rex Angliæ, suique hæredes & successores, in quibuscunque confœderationibus & amicitiis cum quovis Principe, Universitate, communitate, societate, aut aliqua alia persona deinceps contrahendis, dictum dominum Archiducem, suosque hæredes & successores, reserva-

servabunt & comprehendent, si reservari & comprehendi voluerint: Et pari modo idem Serenissimus Dominus Archidux, ejusque hæredes & successores, in quibuscunque suis confœderationibus & amicitiis cum quovis Principe, universitate, communitate, societate, aut alia qualibet persona deinceps contrahendis, præfatum Illustrissimum Regem Angliæ, ejusque hæredes & successores, reservabunt & comprehendent, si reservari & comprehendi voluerint.

8. *Capit. Octavum.*

Amici & confoederati utriusque partis comprehenduntur in hoc foedere.

Item: Quod ipsi præsenti Tractatu Pacis & amicitiarum comprehendantur alligati, amici & confœderati utriusque partis, illi, & videlicet qui in literis confirmatoriis hujus præsentis Tractatus per ipsos Principes denominabuntur, si comprehendi voluerint.

9. *Capit. Nonum.*

Licet attentatum sit contra, tamen foedus durabit.

Item, Conventum est ut supra: Quod si durantibus pace & amicitiis præfatis, aliquid contra vires & effectus eorundem, per terram, mare & aquas dulces, per aliquem ipsorum Principum, eorumve hæredum & successorum, vel eorundem Vassallos, subditos, alligatos, aut eorum alligatorum hæredes seu successores, in his amicitiis comprehensione subditos vel Vassallos fuerit attentatum, actum & gestum, nihilominus hæc pax & amicitia in suis viribus & effectu permanebunt, & pro ipsis attentatis solummodo puniantur ipsi attentantes & damnificantes, & non alii.

Capit. Decimum.

10. Item, Conventum est ut suprà: Quod omnes Mercatores, tam Regni Angliæ, Dominii Hiberniæ Villæ, & Marschalliæ Calisiæ &c. quam etiam Mercatores terrarum & patriarum, Brabantiæ, Flandriæ, Hannoniæ, Hollandiæ, Zelandiæ, Villæ & terræ Mechliniæ, & aliarum patriarum & dominiorum domini Archiducis prædicti,

dicti, tam Mercatores *Lanarum*, *Coriorum*, *Victualium*, *quàm aliarum Mercantiarum quarumcunque*, *nec non eorum factores*, *familiares*, *negotiorum gestores & ministri*, *poterunt deinceps per terram pedestres aut equestres*, *aut alio modo quocunque*, *armati vel non armati* (dummodo armati simul incedentes quadragenarium numerum non excedant) *cum & sine Bonis & Mercantiis securè & liberè ire & venire*, *invicemque communicare*, *& mercari*, *emere et vendere*, *ac Commercium facere et habere*, *tam de mercantiis Lanarum*, *Coriorum*, *Victualium*, *armorum*, *equorum*, *jocalium*, *quàm aliis quibuscunque*, *ipsaque ducere et reducere*, *sive duci et reduci facere*, *ad eorum libitum et voluntatem*, de Calesia & Marchia ejusdem, ac aliis quibuscunque partibus Regni Angliæ, & dominii Hiberniæ, in Brabantiam, Flandriam, Hannoniam, Hollandiam, Zelandiam, Mechliniam, ac alia dominia præfati Archiducis: Et è contra de Brabantia, Flandria, Hollandia, Zelandia, & Mechlinia, ac dominiis præfati Archiducis, in Villam & Marchiam, Calesiam, et alias quascunque partes Regni Angliæ & dominii Hiberniæ, *absque aliquo impedimento aut prohibitione quacunque in contrarium*, *et absque eo quod propterea aliquam mulctam vel pœnam incurrant*, seuquod per dominos patriarum, terrarum et dominiorum prædictorum hinc inde redargui, accusari, puniri vel mulctari, *statutis et ordinationibus locorum in omnibus semper salvis*.

Lanæ, Coria, Victualia.

40. Armati.

Statutis & ordinationibus locorum semper salvis.

Capit. Undecimum.

11. Liber mercatus in locis ubi telonia solvuntur.

Item, Conventum est ut suprà: Quod omnes Mercatores Regni Angliæ, Dominii Hiberniæ, Villæ et Marchiæ, Calisiæ etc. tam Mercatores Lanarum, Coriorum, Victualium, armorum, equo-

quorum, jocalium, quàm aliarum Mercantiarum quarumcunque, nec non eorum factores, familiares, negotiorum gestores et ministri, nautæ, Magistri navium, et Marinarii, poterunt navigare, ire, transire, et redire per Mare et aquas dulces, eundo et redeundo, conversari, esse, et morari securè et liberè in patriis, Dominiis, et terris præfati Domini Archiducis, et etiam in portubus et littoribus patriarum, terrarum, et dominiorum prædictorum, per ipsum dominum Archiducem auctorisatis in Villis videlicet ubi Custumarii et alii Officiarii Archiducales sunt ordinati, ad vacandum et attendendum pro et super introitu et exitu Navium, Mercatorum et Mercantiarum, et non alibi, nec in aliis locis cum eorum bonis, Mercantiis, et navibus prædictis quibuscunque. Et cum Mercatoribus patriarum, terrarum et dominiorum præfati domini Archiducis, seu eorum factoribus, familiaribus et Negotiorum gestoribus et Ministris: nec non cum omnibus aliis Mercatoribus, cujuscunque Nationis existant, et eorum Factoribus, familiaribus, Negotiorum gestoribus et Ministris de quibuscunque Mercantiis tam Victualium, quàm aliis, liberè mercari, emere, habere et vendere, ac Mercantias facere: poteruntque ad, et in prædictos portus et littora patriarum, terrarum et dominiorum præfati domini Archiducis, *tam eorum propria bona, quàm aliena ducere, vel duci facere*, et ab ipsis portubus seu littoribus quotiescunque, quandocunque et quocunque voluerint, securè recedere et redire, cum eorum bonis, Mercantiis et Navibus prædictis quibuscunque. Et pari modo Mercatores patriarum, terrarum et dominiorum præfati domini Archiducis, tam *Lanarum*, *Coriorum*, *Victualium*, *et aliarum Mercantiarum quarumcunque*; nec non

Nisi ubi Custumarii vacent rebus ejusmodi.

Nota.

non eorum Factores, familiares, negotiorum gestores, et Ministri, Nautæ, Magistri navium et marinarii, poterunt de cætero securè et liberè navigare, ire, transire et redire Mare et aquas dulces, et eundo et redeundo conversari, esse, et morari in dictis Regni Angiiæ et Hiberniæ dominio, Villa et Marchia, Calesia, etc. in portubus et littoribus ipsorum per præfatum Dominum Ubi Custumarii
Regem Angliæ auctorisatis, in Villis videlicet, & alii Of-
Ubi Custumarii et alii Officiarii Regii sunt or- ficiarii.
dinati, ad vacandum et attendendum pro et super introitu et exitu Navium, Mercatorum et Mercantiarum, et non alibi, cum eorum bonis, Mercantiis et navibus prædictis quibuscunque, et cum Mercatoribus Angliæ, Hiberniæ, Calesiæ, et Marchiæ eiusdem, seu eorum factoribus, familiaribus, negotiorum gestoribus et Ministris, de quibuscunque Mercandiis, tam Victualium quàm aliis, liberè mercari, emere et vendere, ac Mercantias facere: poteruntque ad et in prædictos portus Angliæ, Hiberniæ et Calesiæ, *tam eorum bona propria quàm etiam aliena ducere, vel duci facere*, et ab ipsis portubus, seu littori- Tam bona
bus, quotiescunque, quandocunque, et quocun- propria quam ali-
que voluerint, liberè et securè recedere et re- ena.
dire, cum eorum bonis, Mercantiis et Navibus, absque eo quod ipsi propterea per Dominos Regnorum, dominiorum, patriarum et terrarum prædictorum, seu eorum Officiarios, quovis pacto redargui, vel aliqua pœna mulctari possunt: Seu quod per eosdem ipsis mercatoribus aliquod damnum, præjudicium, vel impedimentum fieri aut inferri possit, per viam facti occasione guerræ vel deprædationis, aut attentatorum factorum vel fiendorum, vel alio modo ex causa quacunque, solvendo tamen quantum attinet ad mercatores utriusque partis partium prædicta-

Rebus bonis & mercantiis suis, telonia quæ ante 50 annos. Subditis licet nova telonia imponere, Victualia defendera, causa necessitatis.

dictarum pro rebus, bonis et mercantiis suis, jura et telonia, quæ ante quinquaginta annos proximè elapsos, *statuta, solita et consueta fuerunt*, *et non alia*. Et nihilominus poterunt utriusque partis Principes in Dominiis suis, quoad subditos suos, talia jura et telonia quae voluerint de novo instituere: poterunt etiam non obstantibus prædictis, causa necessitatis, victualia et alia (justa et rationabili causa) prohibere, et defendere, ne tale genus Victualium quod eis mage videbitur expedire, à dominiis extrahatur.

12\. *Capit: Duodecimum.*

Item, Conventum est ut suprà: Quod mercatores utriusque partis partium prædictarum, et eorum factores, familiares, negotiorum gestores et ministri, nec non magistri navium, marinarii et nautæ, poterunt licitè ducere, portare et habere cum illis et super illos in eorum navibus arma invasiva, defensiva, cujuscunque generis fuerint, ad se, eorum corpora, bona, mercantias et naves, salvè et securè contra quoscunque servandum et defendendum, tam eundo et redeundo per mare et aquas dulces, quàm morando in aliquo portu partium prædictarum, ac cum applicuerint, quotiescunque, ubicunque, quandocunque et quacunque hora id contigerit, eorum gladios, dagarios, lanceas, et cultellos secum usque ad terram, et per terram ad eorum hospitia, liberè et impunè deferre et portare, prius tamen quod in eorundem hospitiis, gladios et lanceas deponent et relinquent, quousque ad eorum naves redierint.

In mari licet arma portare.

Quae arma licet in terra portare. In hospitio gladios & lanceas deponent.

13\. *Capit: Decimum tertium.*

Mercatoribus utriusque Principis tuto licere habitare.

Item, Conventum est ut suprà: Quod mercatores utriusque partis partium prædictarum, ac eorum factores, familiares, negotiorum gestores et ministri, nautæ, magistri navium et marinarii;

tuto

tuto et securè morabuntur in Regnis, dominiis, terris et patriis Principum prædictorum, et eorum utriusque: Nec non in eorum portubus et littoribus cum eorum bonis, navibus, et mercantiis quibuscumque, absque eo quod ipsi vel eorum aliquis ullum damnum, injuriam, vel præjudicium aliquod, aliis mercatoribus, cujuscunque alterius nationis, aut eorum factoribus, negotiorum gestoribus, ministris, nautis, magistris navium aut marinariis facient, aut fieri procurent. Et quod mercatores aliarum patriarum, nationum, eorum factores, negotiorum gestores, ministri, nautæ, magistri navium et marinarii, mercatoribus et subditis alicujus Principis, Principum prædictorum, nullum damnum, injuriam, vel præjudicium aliquod in locis prædictis inferrent, aut inferri procurent.

14. Piscatoribus utriusque Principis subditis, tam per Mare quam terram liberum commeatum fore.

Capit. Decimum quartum.

Item, Conventum est ut suprà: Quod Piscatores utriusque partis partium prædictarum, cujuscunque Conditionis existant, poterunt ubique ire, navigare, per mare securè piscari, absque aliquo impedimento, licentia, seu salvo conductu. Et si contingat aliquos ex Piscatoribus unius partis, per fortunam, tempestatem maris, vim hostium, aut alio modo compelli intrare in aliquem portum vel districtum alterius partis, ibidem pacificè et amicabiliter recipientur et tractabuntur, solvendo in locis, ubi applicabunt, jura et telonia prædicta, et ab illis portubus et locis poterunt liberè recedere, et redire cum eorum navibus et bonis, sine impedimento vel contradictione quacunque: Dummodo tamen per ipsos Piscatores non committatur fraus neque dolus, seu per eos aliis damnum minimè fiat.

15. Piratæ non recipiendi.

Capit. Decimum quintum.

Item, Conventum est ut suprà: Quod in nullis

portubus aut litoribus partium prædictarum, aut eorum alterius, Piratæ, aut alii, sine auctoritate suorum Principum guerram super mare facientes, sive Natione partium prædictarum, aut alterius Nationis cujuscunque fuerint, aliquo modo receptabuntur: neque ipsis, aut eorum alicui, ibidem seu alibi, in Regnis, patriis, dominiis et terris Principum prædictorum, in pecunia, armis, instrumentis bellicis, victualibus, aut alia re quacunque, aliquo pacto auxilium præstabitur, nec favor quovis quæsito colore præbebitur, sub pœna resartionis & restitutionis omnium damnorum, expensarum, et interesse subditis prædictis, aut eorum alicui, per hujusmodi Piratas aut violentos deprædatores illatorum et fiendorum, tam per ipsos Piratas, si deprehendantur, et solvendo sunt, quàm etiam per eorum receptatores, factores et auxiliatores. Qui quidem Piratæ et deprædatores, eorumque factores et auxiliantes, ad haec præcisa et summaria cognitione cogentur tam in personis quàm bonis, per locorum seu districtuum Officiarios, ubi talia contigerint. De quibus damnis, expensis et interesse, si aliàs probari non poterunt, stabitur fidei et juramento damnificatorum. Et si contingat hujusmodi Piratas, depraedatores, eorum factores et auxiliantes, super hujusmodi Piratica deprædatione, favore vel auxilio ut permittitur convinci, quod tunc hujusmodi Piratæ, deprædatores, eorum fautores et auxiliatores, damna et expensas restituent. Et si hujusmodi Resartionem et restitutionem intra quatuor dies proximè et immediatè sequentes diem, quod de hujusmodi Piratica deprædatione, favore vel auxilio conjuncti fuerint, cum effectu facere recusaverint, tunc hujusmodi Piratae, depraedatores, factores et auxiliatores, ad restitutionem dupli-

cium

cium damnorum, expensarum et interesse sic damnificatis, faciendis, per locorum et districtuum Officiarios compellantur et cogantur.

Capit. Decimum sextum. 16.

Item, Conventum est ut suprà: Quod si per aliquos Piratas, aut alios ut permittitur guerrae operam dantes, aliqua bona mercatorum vel subditorum unius vel alterius partium praedictarum super mare capiantur, et in aliquem portum unius vel alterius partium praedictarum adducantur, non poterunt bona sic capta et depraedata ibidem per ipsos Piratas, vel alios quoscunque, poni ad terram, vendi et alienari, et si nihilominus ad terram ponantur, ibidemve vendantur, vel alienentur, de ipsis bonis, seu vero valore eorundem, cum damnis et interesse per depraedatos in ea parte sustentis et habitis. De quibus valore, damnis et interesse (constituto tamen prius de ipsa praedatione) licebit per eorum juratam assertionem, si aliàs probari non poterit, per Officiarios locorum restitutio fiet, ipsis damnificatis et depraedatis: ad quas Restitutiones faciendas habebunt Officiarii locorum, et alii, quos Principes ipsi in Oppidis et portubus suis deputare voluerint, commissiones speciales in tali casu requisitas, et hunc Articulum de verbo ad verbum in se plenè continentes, quibus mediantibus praedicti Officiarii restitutionem hujusmodi facere tenebuntur, sub poena ab eis recuperandi verum et justum valorem omnium spoliatorum et ablatorum hujusmodi, unà cum praedictis damnis et interesse sic damnificatis. Fient insuper Edicto publico prohibitiones poenales in portubus et littoribus utriusque partis partium praedictarum, ne quisquam, cujuscunque nationis aut conditionis is existat, talia bona per Piratas, aut alios ut permittitur guerrae operam dantes, capta et depraedata, et ad

Bona per Piratas capta.

Non possunt in aliquo Portu vendi. Si vendantur.

Officiarii locorum commissionem habeant.

Edictum, ne quis a piratis emat.

ad terram posita, vel infra portum inventa, emere, vel quovis alio Titulo recipere præsumat, in præjudicium vel detrimentum damnificatorum, seu aliorum quorumcunque interesse habentium. Et quod Officiarii locorum, quoties casus acciderit, sub poena recuperandi ab eis bona & mercimonia hujusmodi capta, & adducta in portum aliquem partium prædictarum, pro damnis & interesse statim ipsam navem, magistros & marinarios ejusdem, nec non bona & mercimonia quæcunque in eadem nave reperta, sub tuto Arresto & salva custodia ponant servanda, ad utilitatem damnificatorum, & eorum quorum intererit; iidemque locorum Officiarii procedant ad correctionem Piratarum & delinquentium in navi repertorum secundum casuum exigentiam.

Officiarii sub poena recuperandi ab eis.

Capit. decimum septimum.

17. Item ad finem, ut Captiones Navium, personarum & bonorum unius partis super alteram de cætero cessent, Conventum, concordatum, & conclusum est, quod quandocunque aliqua Navis, cujuscunque Indigenæ, unius vel alterius partis partium prædictarum, exitura est ab aliquo portu sive districtu Principum prædictorum, seu eorum, alterius Majores & Gubernatores Civitatis, Oppidi sive Villæ, quibus portus sive districtus hujusmodi adjacent, quibuscunque nominibus, Officiis aut appellationibus idem Gubernatores censeantur, capiant sufficientes securitates de & pro dominis, proprietariis, possessoribus, ministris, Bursariis & Victuellariis navis hujusmodi, ad duplum valoris navis apparatus & victualium ejusdem. Quod magister ejusdem Navis, Capitanei, Marinarii, & omnes in eadem Nave existentes, cujuscunque Status aut conditionis existant, servabunt pacem erga quoscunque subditos Principum prædictorum, & quod nul-

Cautio præstanda pro Navibus in Mare exituris.

Cautio capienda a dominis, proprietariis, possessoribus, magistris navium, bursariis, Victuellariis.

nullam eis injuriam seu violentiam in terra, Mari, fluminibus, aut portu aliquo facere vel inferri praesumant. Quod si hujusmodi securitatem praestare noluerint, non permittent, imò impedient expressè ipsos Mercatores & gubernatores navium hujusmodi quoquo modo exire, nisi proprietarii sive Bursarii ejusdem navis Regalem vel Archiducalem licentiam respectivè suo sub sigillo eisdem exhibuerint, quod licite cum sua navi, sine ulla cautionis praestatione exire potuerint. In quo casu si ipsi sic per Principem suum licentiati, subditos alterius Principis spoliaverint aut damnificaverint, & solvendo non fuerint, tunc per eundem Principem sic licentiantem plena satisfactio fiet partibus sic damnificatis. Quoties autem securitatem praemissam Majores & Gubernatores Civitatum, villarum & oppidorum, unius partis aut alterius exegerint, dabunt literas auctenticas sub eorum communi sigillo, proprietariis, possessoribus, magistris seu Bursariis illius navis, sic affecuratè testificantes ipsius securitatis praestationem, ad finem, ut ipsarum literarum vigore navis hujusmodi alios, ad quos forsitan applicabit portus, absque nova securitatis praestatione liberè exire valet.

Si princeps licentiam dederit sine cautione solvet. Si Majores aut Civitatum gubernatores dederint literas autenticas.

Capit. Decimum octavum. 18.

Item, Quod Naves mare frequentantes teneantur altera alteri succurrere de Victualibus ad navem necessariis, quod tamen minimè facere tenentur, nisi pro justo pretio, Conventum, concordatum, & conclusum est, quod de caetero tenebuntur illi, qui victualia aut alia necessaria ab aliqua Navi ceperint, pretium ipsorum aut inpraesentiarum aut postmodum, ubi ad littus applicaverint, persolvere.

Pecunia pro victualibus acceptis numeranda.

Capit. Decimum nonum. 19.

Item, Conventum est ut supra: Quod si aliqua Navis per aliquem non subditum Principibus

Si navis ab extraneo capta

fuerit in portu Principis. bus praedictis capta fuerit in portu aliquo, aut Franchisiis alicujus Principum praedictorum, tenebitur ille Princeps, in cujus portu aut Franchisiis navis illa capta fuerit, una cum altero Principe pro restitutione dictae Navis prosequi, sumptibus tamen & expensis damnificatae partis.

20. *Capit. Vigesimum.*

Non impedient venientes ab Oriente. Item, conventum est ut supra: Quod nullum praebebitur impedimentum, per unam partem vel alteram, venientibus de partibus Orientalibus, neutri parti inimicis, cum vasis vel Navibus quibuscunque oneratis, victualibus, mercantiis, vel aliis bonis, versus Regna, patrias, dominia, aut terras unius vel alterius Principum praedictorum.

21. *Capit. Vigesimum primum.*

Si Naves tempestate aut vi delatae fuerint in portum. Item, Conventum est ut suprà: Quod quotiescunque contigerit, quod aliquae Naves, quaecunque fuerint, sive unius vel alterius partium praedictarum, per tempestatem maris, vim hostium, vel aliam causam, compellantur in aliquem portum unius partis vel alterius applicare vel intrare; Naves illius partis, quibus talia contigerint, cum Mercatoribus, & Nautis seu marinariis, aut aliis personis quibuscunque, non probabiliter suspectis, in ipsis existentibus, in alterius partis portubus securè erunt & recipientur, & ab ipsis portubus poterunt liberè recedere cum eorum bonis & Mercantiis, sine contradictione et impedimento, proviso, quod bona et Mercandisae, quae in ipsis Navibus erunt, nisi urgente necessitate, non ponentur ad terram, nec in alias Naves, sine Licentia Officiorum Principis illius patriae, ubi talia contingent, vel aliorum ad hoc potestatem habentium.

22. *Capit. Vigesimum secundum.*

Naves alterutrius Item, Conventum est ut supra: Quod Nautae, magi-

magistri navium & Marinarii, subditi præfatorum Principum, post adventum ipsorum ad portus unius vel alterius Principum eorundem, poterunt liberè imponere & ligare eorum Naves, tam oneratas & non oneratas, quàm ad guerram dispositas, dummodo non fuerint Piraticæ, in eisdem Portubus & littoribus eodem modo, quo poterunt ipsius Principis subditi proprii. Libertatem subditorum habere.

Capit. Vigesimum tertium. 23.

Item, Conventum est ut suprà: Quod subditi unius Principum prædictorum, sive Mercatores fuerint, sive Nautæ, Magistri navium aut marinarii, non adducent, seu adduci facient per mare fraudulosè, vel quocunque colore, aliqua bona seu mercandisas inimicorum alterius eorundem Principum: Et si secus egerint, & per subditos alterius Principis guerræ licitè operam dantes super hoc interrogati fuerint, tenebuntur facere veram, planam & justam confessionem & declarationem, cui in ea parte pro tunc stabitur, iidemque interrogantes ulterius scrutamen in ea parte non facient. Sed si postea eundem interrogatum falso respondisse constiterit, tunc idem interrogatus interroganti, quem per falsam Responsionem defraudavit, tantum de suo erogare tenebitur, quantum merces inimicorum per eum vectas, & ut præmittitur celatas, valuisse constabit. Non licere dissimulare bona inimicorum.

Capit. Vigesimum quartum. 24.

Item, Conventum est, &c. Quod quotiescunque contigerit, aliquam Navem unius partium prædictarum cum bonis & mercandisis oneratam, per fortunam tempestatis maris, vel alio casu quocunque, tangere terram & naufragium facere, periclitari, aut alio modo quocunque perire, prope portus, limites & costeras, vel in portubus, limitibus aut costeris alterius partis, Si Navis naufragium fecerit.

licet

licet in ipsa navi non remaneat vir, mulier, puer, catus, canis, vel gallus vivens, bona tamen & Mercandisæ qualiacunque, quæ ad terram applicabunt, vel aliter servari aut recuperari continget, non propter hoc dicentur confiscata, nec pro confiscatis reputabuntur, sed per Officiarios locorum, in quibus sic casus acciderit, salvæ & securæ custodiæ committentur, sub eadem sic remansura per annum unum, & diem tunc proximè & immediatè sequentem: Intra quem terminum si quisquam supervenerit, & si rerum ac bonorum ipsorum certum proprietarium fuisse constiterit, res & bona, ipsi sine difficultate vel dilatione aliqua plenè restituentur, solvendo tamen iis, quorum opera & diligentia res et bona ipsa recuperata, salvata et custodita fuerint, rationabiles expensas, et custodibus salarium competens, prout ratio et æquitas postulabit.

25. *Capit. Vigesimum quintum.*

Mercatores alterutrius licere domos habere.

Item, Conventum est ut suprà: Quod Mercatores, qui subditi sunt uni Principum prædictorum, poterunt tenere et habere in villis et oppidis alterius Principis domos et habitationes, pro ipsis et rebus suis in iisdem recipiendis, servandis et exponendis: ibidemque iisdem Privilegiis, libertatibus et Franchisiis utentur et gaudebunt, quibus ibidem usi et gavisi sunt ante quinquaginta annos ultimè et immediatè præcedentes, adeoque benignè et amicabiliter tractabuntur in iisdem, sicut aliæ nationes ipsas Villas et patrias frequentantes.

Libertatibus quibus 50. ante ann. gaudebunt.

26. *Capit. Vigesimum sextum.*

De scrutatoribus.

Item, Conventum est ut suprà: Quod Officiarii Principum prædictorum, et eorum utriusque, ad scrutandum mercandisas, per terram, mare vel aquas dulces, vectas vel vehendas, ordinati in visitando mercandisas vel naves, nihil demandicabunt

tabunt de bonis seu mercibus subditorum unius vel alterius Principum prædictorum, sed ea bene & honestè tractabunt & visitabunt, absque violentia, frangendo pugionibus vel aliis quibuscunque instrumentis, Barellos, saccos, cistas, sarcinulas, seu alias Paccaturas quascunque, & temerè contravenientes teneantur pœna incarcerationis per unum mensem, unà cum damnis & interesse partis læsæ: Qui verò ex nulla rationabili & probabili causa hujusmodi Barellos, Cistas & alias Paccaturas fregerint, aperuerint vel dissolverint, ad hujusmodi Barellos, saccos, cistas & alias Paccaturas, resarciendas, reparandas suis sumptibus & expensis teneantur. Scrutatores autem hujusmodi in exequendo suo Officio in patriis partium prædictarum, nullas exactiones super ipsos, quorum bona seu merces scrutantur, facient. Nec eosdem cogent ad venditionem rerum suarum, aut alicujus partis, pro aliquo pretio per ipsos scrutatores contra voluntatem venditorum statuto.

Pœna menstrui carceris.

Capit. Vigesimum septimum. 27.

Item, Conventum est ut suprà: Quod quotiescunque Mercatores, & subditi Illustrissimi Regis Angliæ, pro solutione habenda suos conveniunt debitores, in terris, patriis & dominiis dicti Domini Archiducis, coram Iudicibus & Legislatoribus ad hoc ordinatis & deputatis, allegabunt debitores suos suspectos, & sic judicium subire cogantur: tunc hujusmodi Iudices & Legislatores, si requisiti, probationes dictorum Angliæ subditorum, si quas obtulerint, ad probandum hujusmodi suspectionem fugæ, sine aliquibus mora & difficultate eas admittent: Et si nullas habuerint, tunc ipsorum Angliæ subditorum juramento, quoad prædictam fugæ suspicionem, stabitur, præstita per eos primitùs idonea

Si debitor de fuga sit suspectus.

cautione de solvendis expensis & interesse illis, quos sic ad judicium trahere poterunt, casu quo ex eventu se litem injustè movere, constiterit. Et hoc facto, debitores ponentur absque aliis monitoribus statim sub Arresto, donec sufficientes cautiones de judicio sisti & judicato solvendo præstiterint. Privilegiis, quoad effectum præsentis articuli, sub quacunque verborum serie, Civitatibus, Castris, Oppidis, villis, burgis in contrarium concessis, vel postea concedendis, usu aut consuetudine quibuscunque non obstantibus: quibus tamen debitoribus sic arrestatis, & sub arresto manentibus, si petant, dabitur terminus octo dierum, ad probandum se de fuga non esse suspectos; & hoc probato, cessabit Arrestum. Et nihilominus propter hujusmodi dilationem octo dierum, processus sub debito principali nullatenus retardabitur; & similis in Regno Angliæ ministrabitur justitia mercatoribus & subditis patriarum, terrarum, dominiorum præfati domini Archiducis, adversus eorum debitores, in tribus Curiis, videlicet, *in curia Cancellariæ, Constabularii, & magni Concilii*, etiam super omnibus obligationibus factis ultra Mare, & in moneta Flandriæ, etiam quorum solutio destinata est ad aliquem locum patriarum, terrarum, & dominiorum domini Archiducis, dummodo dies solutionis sit præterita, non obstantibus quibuscunque ordinationibus vel consuetudinibus Civitatum, Oppidorum, seu locorum Angliæ in contrarium, in quibus quidem Curiis tenebuntur Angliæ debitores peremptoriè procedere, absque eo quod ipsas seu earum alteram possunt declinare.

Curiæ tres.

28. *Capit. Vigisimum octavum.*

Item, Conventum est &c. Quod quotiescunque contigerit, subditos domini Regis Angliæ

gliæ à subditis præfati domini Archiducis, vel subditos ejusdem domini Archiducis à subditis prædicti domini Regis Angliæ, quoquo modo lædi vel damnificari, non debent propterea per literas represaliorum marcæ vel contra marcæ, aut alia mandata quæcunque; (debitis admonitionibus & submonitionibus non præcedentibus) qui damna non tulerunt, ad petitionem damnificatorum, vel alio modo in personis vel bonis arrestari, vel quovis modo impediri aut molestari. Nec guerra ob id fieri vel moveri debet, sed per Principes unius vel alterius partis attentata ipsa debitè reparabuntur, & in priorem statum reponentur, hujusmodique literæ represaliorum marcæ & contra marcæ, & similia mandata quæcunque, nisi praedictis admonitionibus, quoad ipsas partes; submonitionibus, quoad Principes, praecedentibus & legitimè factis, deinceps omnino cessent: Et si aliter concedantur, pro nullis habeantur. Represalia marcæ, contra marcæ.

Capit. Vigesimum nonum. 29.

Item, Conventum est ut suprà: Quod omnes & singulae literae represaliorum, aut de marca vel contra marca, ex Cancellaria vel alia curia Principum praedictorum, aut eorundum praedecessorum, ad cujuscunque prosecutionem, vel ob causam quamcunque ante concessae vel emissae, in suspenso tenebuntur, nec poterit earum aliqua fieri Executio, nisi super earum meritis habita cognitione indicta, ad hoc per ipsos Principes specialiter deputandum, aliter fuerit ordinatum: Et pari modo omnes & singulae depraedationes & violentae captiones super mare hinc inde, ante diem Octobris decimum tertium ultimo praeteritum factae, similiter tenebuntur in suspenso; nec poterit super iisdem aut eorum aliqua actio intentari aut admitti: Nec Praeterita represalia in suspenso habeantur.

literae represaliorum dari, nisi super eorum meritis habita cognitione indicta, ad hoc per ipsos Principes specialiter deputandum, aliter fuerit ordinatum.

30. *Capit. Trigesimum.*

Item, Conventum est ut suprà: Quod authoritate dicti Domini Archiducis sufficienter provideatur (sive mandato ejusdem aut alia valida via & effectuali) Capitaneo Castri de Sclusa: Quod quotiescunque contigerit, mercatores vel subditos Regis Angliae, per ignorantiam, vel alio modo fraudulento, vel malitiosè intrare portum ipsius Castri de Sclusa, quod sic intrantes tam in personis, bonis & rebus, honestè & cum omni decentia tractet, absque eo quod quicquam de eis propterea exigat.

Capitaneus de Sclusa nihil exiget.

31. *Capit. Trigesimum primum.*

Item, Poterunt mercatores Regis Angliae deinceps quascunque massas auri vel argenti, vocatas Billion, extra patrias domini Archiducis, per eos seu eorum deputatos vel factores emtas, vel aliter acquisitas, seu in posterum emendas vel acquirendas, licenter & impunè per quaecunque loca patriarum domini Archiducis ducere, vel duci facere, & ab iisdem locis & patriis in Regnum Angliae toties quoties voluerint conducere & transportare poterunt & valebunt, proviso quod dicti Anglici, seu eorum factores, hujusmodi Billoniam per se vel factores suos emtam, seu, ut praemittitur, acquisitam, una cum certificatione auctentica villae & oppidi, ubi ipsam Billoniam emerunt, vel aliter acquisiverunt, & quantitatis ejusdem principali Officiario dicti domini Archiducis, vel in ejus absentia suas vices gerentibus proximae villae, post introitum suum in patrias domini Archiducis, exhibeant & ostendant: Super qua ostensione ipsi osten-

ostendentes testimoniale seu certificatorium manu Domini Officiarii, vel ipso absente suas vices gerentis signatum, vel ipsius sigillo sigillatum, ab eo, cui talis ostensio fiet, recipient & habebunt, nihil penitus pro dicto testimoniali aut alia quacunque causa solvendum, praeter unum solidum grossorum Flandriae. Et casu quo dictus Anglicus hujusmodi Billoniam per se vel suos factores emtam, seu, ut praemittitur, acquisitam, educere voluerit, et in exitu à patrils testimoniale seu certificatorium praedictum non exhibuerit, tunc pœnam illam incurret, quam incurrent extrahentes Billoniam, intra partes domini Archiducis, emtam, et idem licebit subditis ipsius Domini Archiducis in Anglia.

Capit. Trigesimum secundum. 32.

Item, Conventum est ut suprà: Quod omnes mercatores & subditi dictorum Principum, vero, publico, legali, & non privato pondere, in terris & patriis illis, ab antiquo usitato & consueto, sine quocunque dolo, fraude & machinatione, aut duorum digitorum ad hujusmodi pondera fraudulenta appositione de cætero utantur. Et si aliqui mercatores & subditi dictorum Principum contrarium facere præsumpserint; Princeps, cujus subditus hoc facere tentaverit subdito alterius Principis, qui se per hujusmodi pondus damnificatum probaverit, expeditam justitiam faciet, & partem sic damnificantem ad plenam & perfectam restitutionem omnium damnorum, expensarum & interesse, sine dilatione quacunque compellet.

Pondera debere justa, non fraudulenta esse.

Capit. Trigesimum tertium. 33.

Item, Conventum est ut suprà: Quod ad sedandum & componendum lites, discordias & differentias, inter mercatores stapulæ Calesiæ & subditos domini Archiducis, stapulam concernentes

Deputati convenient pro sedandis discordiis inter mer-

[Merc]atores Stapulæ Calesiæ. nentes in villa Calesiæ, primo die Maji proximè futuro, convenient deputati mercatorum utriusque partis & casu, quo per ipsos deputatos hujusmodi lites, discordiæ & differentiæ, sedari & componi non possint, fiet relatio Principibus prædictis, qui aliter pro hujusmodi litibus, discordiis & differentiis sedandis, prout ratio & æquitas dictabunt, providebunt.

34. *Capit. Trigesimum quartum.*

Idem Capite nono dicit. Item, Conventum est ut suprà: Quod si, durantibus pace & amicitiis prædictis, aliquid contra vires et effectus earundem, per terram, mare, et aquas dulces, per aliquem ipsorum Principum, eorumve hæredum aut successorum, vel eorundem Vassallos, subditos vel alligatos, aut illorum alligatorum hæredes seu successores, in iis amicitiis comprehensorum, contra subditos vel Vassallos fuerit attentatum, actum et gestum; nihilominus hæc Pax in suis viribus et effectu permanebit, et pro ipsis attentatis ipsi damnificantes solummodo punientur, et non alii.

35. *Capit. Trigesimum quintum.*

Obligatio Nobilium & Civitatum. Joan. Card. Arc. Cantuar. Rich. Duvol. Ep. Thom. Winton Episc. Dominus Dinham Thesaur. Marchio Dorset; Jo. Comes Oxoniens. Edmon. Comes Suffock, Com. Arundel. Item, ad securiorem et firmiorem tam amicitiarum quàm Mercium Intercursus observantiam, præfatus Dominus Rex per suas literas mandatum dabit speciale, Reverendiss. in Christo patri Domino Joanni Cardinali, Cantuariensi Archiepiscopo, et Apostolicæ sedis Legato, Reverendiss. in Christo patribus, D. Richardo Duvolniensi Episcopo, custodi privati sigilli; D. Thomæ Wintoniensis Episcopo; Johanni Dinham, Domino Dinham, Thesaurario Angliæ; Thomæ Domino Marchioni Dorset; Johanni Comit. Oxoniensi, magno Camerario; Edmondo, Comiti Suffock; Thomæ Comiti Arundel; Thomæ Comiti Derbyæ; Georgio Cómiti Salisburiæ; Joanni Wallis, Vice-Comiti Dabney; Ægidio, Domino de Dab-

Dabney; Joanni, Priori domus sancti Johannis Jerusalem in Anglia; Nec non Majoribus, Ballivis Civitatum ac Oppidorum sequentium ut supra, Londinum, Eboracum, Bristollium, Wintonium, Cantuaria, Rochestria, Sonthamptonia, Santwichum, Doberium, Linna, Derthmonth, Plemonth, Hulla, Winchelsa, Bostonia, Yermonth et Bervicum: Quod se obligabunt, et quilibet eorum se obligabit in formam sequentem. *Omnibus Christi fidelibus has literas inspecturis, visuris, & audituris*, Joannes Cardinalis Archiep. Cantuariensis; Rich. Duwolmiensis Episcopus; Thomas Winton. Episcopus; Joannes Dynham; Thomas Marchio Dorset; Iohannes Vice-Comes Oxoniensis; Edmundus, Comes Suffock; Thomas, Comes Arundel; Thomas, Comes Derbyæ; Thomas, Comes Salisbur; Johannes Welles, Vice-Comes; Ægidius Dabney; Johannes, prior domus Sancti Johannis Jerusalem in Anglia; Nec non Majores, Ballivus Villarum seu Oppidorum, de Lond. Eborac. Bristol. Wintom, Cantuar. Rocheft. Sonthampton, Sandwich, Douvre, Linnen, Derthmonth, Plemonth, Hulle, Winchelse, Boston, Yermonth & Barwike, *salutem in domino sempiternam.* Cum inter Illustriss. Principem Henricum, Dei gratia, Angliæ, Franciæque Regem, & dominum Hiberniæ, ex una, & Sereniss. Principem Philippum Dei gratia Austriæ Archiducem, Burgundiæ Ducem, &c. ex altera partibus, quædam amicitiarum, intelligentiarum, & mercium Intercursus, Mercatorumque communicatio, ac alia etiam eosdem Principes, & subditorum suorum, Regnorum patriarumque utilitatem concernentia, tractatus & fœdera, de data 24. die mensis Feb. Anno Domini 1495. Londini inita, conventa, conclusa, & finaliter de-

Com. Derbyæ, Com. Salisburiæ Vice-Comes Dabney, Ægid. dominus Dabney, Prior S. Joannis Jerusalem, Civitatis Angliæ. Londinum, Eboracum, Bristollium, Wintonium, Cantuaria Rochestria, Sonthamptonia, Santwichum, Doberium, Linna, Derthmonth, Plemonth Hulla, Winchelsa, Bostonia, Yermonth, Bervicum.

terminata fuerint, quos quidem Tractatus amicitiarum & mercium intercursus vidimus & intellex imus, ac hic pro insertis habere voluimus. Noveritis nos præfatos, Johannem Cardinalem, archiep. Cantuar. Richardum, Duvolniensem Episc. &c. Et Majores, Ballivos Villarum sive Oppidorum prædictorum, ad Requestam & Mandatum præfati domini Regis, ac ad suarum literarum nobis in ea parte directarum & deliberatarum, quas hic pro insertis habere voluimus, contemplatione, in bona fide promisisse, ac nos & quemlibet nostrum, hæredes & successores nostros, præfato Illustriss. Principi Philippo, Archiduci Austriæ, Duci Burgundiæ, &c. ejusque hæredibus & successoribus, sub hypotheca & obligatione omnium bonorum nostrorum præsentium & futurorum obligasse, sicque per præsentes promittimus & obligamus, quod effectualiter procurabimus, instabimus, ac quantum in nobis erit, efficiemus; Quod idem dominus Rex, ejusque hæredes et successores, omnia et singula prædicta, tam amicitiarum quàm Mercium intercursus, omniaque et singula in eisdem contenta et specificata, bene et fideliter tenebunt, observabunt et perimplebunt, ac per nos subditos, Vassallos, quantum eos concernit, ac in posterum concernet, bene et fideliter facient teneri, observari et adimpleri, in contravenientes justitiam ministrabunt, seu ministrari facient. In cujus rei testimonium, &c. Et pari modo Illustriss. Dominus, Archidux, per suas literas mandatum dabit speciale, Reverendiss. in Christo patri & domino Henrico de Bergis, Episcopo Cameracensi; Carolo de Croy, Principi de Chimay; Philippo de Burgundia, Domino de Bevres; Joanni, domino de Bergis; Joanni, domino Egmondo, Gubernatori Hollandiæ; Wilhelmo de Croy,

Forma Obligationis Anglorum. Belgarum proceres. Henricus de Bergis, Episc. Cameracensis, Carolus de Croy, princeps Chimacensis, Engelbertus, Comes de Nassou, Philippus de Cleves, D. Ravenstein, Philippus de Borgond. D. de Bevres, Jo-

Croy, domino de Chivre; Antonio de Rellin, domino de Emeri; Baldowino de Lannoy, domino de Molenbays; Francisco de Busleyden, domino præposito Leodiens. & sancti Donatiani; ac Joanni de Tinare, Denteville, domino Capitaneo de Brugis; nec non Burgimagistris Villarum seu Oppidorum de Gandavo, Brugis, Ypres, Dunkercke, Nieupoort, Antverpia, Berges, Dordrecht, Delft, Leyden, Amsterdam, Middelborgh, Ziericzee, Vere, Mechlinia, Bruxella & Briela: quod se obligabunt, & quilibet eorum se obligabit, secundum vim, formam & effectum obligationis prædictæ, mutatis quæ in ea parte mutandis: Quas quidem omnes & singulas obligationes, modo & forma præmissis, conceptas 15. die Maii proximè futura. Idem Illustriss. Rex Angliæ, in Ecclesia beatæ Mariæ virginis Calesiæ deputato, vel deputatis dicti domini Archiducis, tradet, deliberabit, & tradi & deliberari faciet: Et pari modo Illustriss. dominus Archidux omnes & singulas obligationes modo & forma præmissis, conceptas 15. die Maii prædicta, in Ecclesia prædicta deputato, vel deputatis ejusdem Regis, tradet & deliberabit, aut tradi & deliberari faciet.

hannes de Bergis, Johannes D. Egmont, Ge Hol. &c. Wilhelmus Croy, D. de Chievre, Antonius de Rollis, D. Emeri, Bald. Lannoy, D. Molenbays, Fran. Busleyden, Præ. Leodiens. Joh. Denteville, Capit. de Brugis

Capit. Trigesimum sextum. 36.

Item, Conventum est ut suprà: Quod Sereniss. Princeps Rex Angliæ, omnia & singula, tam amicitiarum quàm mercium intercursus, Capitula, sic inter eum, ejus hæredes & successores, ut præmittitur, inita & contracta, per suas literas patentes sub magno sigillo sigillatas, ac manu propria subscriptas, ratificabit, et confirmabit & ea sic sigillata, subscripta et confirmata, 15. die mensis Maii proximè futura, post datum præsentium in Ecclesia B. Mariæ virgin. in villa Calesiæ, deputato vel deputatis dicti domini Archiducis

Quod Anno 1576. mense Decemb. Antonius le Febure Schabinus M. Georgius Wils Pensionarius Civitatis Dunkerckanæ legati, & Emanuel van Meteren, Mer-

 tradet

tradet et deliberabit, ac tradi et deliberari faciet: Et simili modo Illustriss. dominus Archidux, omnia et singula, tam amicitiarum quàm mercium intercursus, Capitula, sic inter eum, ejusve hæredes et successores, ut promittitur, inita et contracta, per suas literas patentes sub magno sigillo sigillatas, et manu propria subscriptas, ratificatas et confirmatas, 15. die mensis Maii proximè futura, post datum præsentium, in Ecclesia B. Mariæ virginis in villa Calesiæ, deputato vel deputatis dicti Seren. Principis Regis Angliæ tradet ac deliberabit, ac tradi et deliberari faciet.

diso l'Antverpiensis, Londini in Scacario Regio, ex his suprascriptis obligationibus, ad minus septem viderunt, & debita collatione facta invenerunt accordare de verbo ad verbum cum infrascripto exemplari.

SEQUUNTUR TENORES

Commissionum de quibus suprà fit mentio, Henrici 7. Philippi 3.

Commissio Serenissimi Regis Angliæ.

HEnricus, Dei gratia, Rex Angliæ, Franciæ, et Hiberniæ dominus, Omnibus ad quos præsentes literæ pervenerint salutem. Sciatis quod nos de fidelitatibus, industriis, et providis circumspectionibus dilectorum et fidelium Conciliariorum nostrorum, reverendi in Christo patris Richardi Duvolniensis Episcopi, custodis privati Sigilli nostri; Joannis Vice-Comitis Wellis, & Joannis Kendal, prioris domus sancti Johannis Jerusalem in Anglia, nec non dilectorum & fidelium nostrorum Cancellariæ nostræ, Christophori Urswycke, Archidiaconi Richimondi, & Joannis Risley militis, quamplurimum confidentes ipsos nostros veros & indubitatos Commissarios, Oratores, Procuratores, factores, actores, & deputatos assignavimus; facimus, constituimus, ordinamus & deputamus per præ-

præsentes, dantes & concedentes eisdem plenariam potestatem & auctoritatem, ac mandatum generale & speciale, pro nobis, Regnis, terris, dominiis, subditis, Vassallis & amicis alligatis, faventibus & adhærentibus nostris quibuscunque, cum nobili viro domino de Bevres, locum tenente, Gubernatore, & Capitaneo generali Arthesiæ, & Admirallo, ac dilectis nobis, Paulo de Beanst, domino de Vermizelle, præside Flandriæ; Roberto de Mellum, domino de Ronny, Camerario; Domino Daniele, Domino de Pratis, Domino de Merroede, Camerario, & superiore Ballivo Flandriæ, Joanne de Cortwycke, & Thoma Portunarii, Cancellario; & Magistro Florentio, Hauvel, Secretario, Ordinanciarum Ambassiatoribus, Procuratoribus, legatis & Nunciis, Illustriss. Principis, præclarissimi consanguinei nostri Philippi, Archiducis Austriæ, Burgundiæ, &c. potestatem sufficientem & auctoritatem ab eo consanguineo nostro habentibus, tam de & super vera, firma & reali pace amicitia atque concordia, ac etiam legis, amicitiis, confoederationibus, Treugis, & guerrarum abstractis, foederibus, affinitatibus & intelligentiis, quàm de & super quibuscunque Commerciis, exercitiis Commerciorum, ac mutuo & amicabili intercursu Mercandisarum, inter nos & successores nostros, atque Regna, terras & dominia, patrias, & loca nostra quæcunque, et dictum Illustriss. Principem consanguineum nostrum, hæredem, et successores suos, atque Regna, terras et Dominia, patrias, et loca sua quæcunque subditos, Vassallos, confoederatos, et suos quoscunque capiendis pacis, seu de conveniendis, celebrandis, componendis, concordandis, concludendis et habendis, nec non de et super omnibus et singulis

gulis contentionibus, quæstionibus, guerris, causis, querelis, litibus, attentatis, injuriis, gravaminibus, et demendis, una cum suis circumstantiis, emergentibus, incidentibus, dependentibus et connexis, quæ inter nos et præfatum consanguineum nostrum, ac Regna, loca, terras, Dominia, Patrias, subditos, Vassallos, alligatos, confoederatos, amicos faventes, et adhærentes nostros, et suos prædictos, hinc inde pendere dinoscuntur, communicandi, tractandi, et concordandi, atque omnia et singula componendi, paciscendi, appunctandi, ac plenariè et integrè determinandi, et finaliter concludendi, prout eis expedire visum fuerit et opportunum, nec non et super hujusmodi appunctuatis et conclusis, cæterisque omnibus et singulis qualitercunque concernentibus, legatis[1], deputatis, et nunciis prædicti consanguinei nostri, appunctuata, præmissa et concordata fuerint, literas validas et efficaces, per partem nostram tradendi et deliberandi, literasque alias consimilis vigoris et effectus ex altera parte petendi, exigendi et recipiendi, et generaliter omnia præmissa, et præmissorum singula qualitercunque concernent faciendum expediendi et exercendi, ita et eodem modo sicut nos ipsi faceremus et facere possemus, si in persona nostra propria interessemus, etiam si talia sint, quæ de se mandatum exigant magis specialiter: promittentes bona fide, et cum verbo Regio, omnia et singula, quæ per præfatos Commissarios, Oratores, Procuratores, factores nostros, appunctuata, promissa, concordata, conventa et conclusa fuerint in hac parte, nos grata, rata, et firma habituros, et observaturos, et insuper literas nostras patentes confirmatorias et approbatorias, in forma debita et auctentica, prout opus fuerit daturos. In

cujus

cujus rei testimonium has nostras literas fieri fecimus patentes, per me ipsum apud Westmond. 20. die Feb. Anno Regni nostri XI.

Commissio Illustrissimi Domini Archiducis Austriæ.

PHilippe par la grace de Dieu, Archiduc d' Austrie, Duc de Bourgogne, de Lottringh, de Brabant, de Forette, Carinthe, Carniole, de Limburgh, Luxenburgh, & Gueldres; Conte de Hapsburgh, de Flandres, Tirol, d' Artois, de Bourgogne, Palatin, de Haynaü; Landtgrave Delzati, Marquis de Bourgeau, & de S. Empire; Conte de Hollande & Zelande, de Forette, de Tiburque, de Names, & de Zutphen; Conte Seigneur de Frises, sur la marche de Slavonge, de Portugal, Salyns, & de Malines; A tous qui ces presentes lettres verront, salut commun. Nous avons n'a guerre envoié envers le treshaut, tres-excellent, & trespuissant Prince, notre treshonoré Seigneur, & Cousin le Roy d' Angleterre, aucuns Ambassadeurs, pour le fait de l'entretienement des alliances entre notre dit Cousin le Roy d' Angleterre d'une part, & nous d'autre, & aussi de l'Entrecourse de Marchandise entre les sujects de notre dit Consin & les nôtres, & pour la restitution de certaines prinses, faites par les subjects de nôtre dit Cousin le Roy d' Angleterre sur lès nôtres, à prejudice desdits alliances & Entrecours, lesquelles noz Ambassadeurs à leur retour nous ayent raportez, que certain journee avoit ete advise d'être tenue d'envers nôtre dit Consin le Roy d' Angleterré, au lieu de Londres, en dedans certaines briesves jours, & que envoyerons noz Ambassadeurs

firmatorias et ratificatorias expedire facere permiserunt. Notum facimus, quod nos, consideratis omnibus supradictis, omnia et singula Capitula, per prædictos Ambassiatores nostros, cum Ambassiatoribus et Commissariis præfati consanguinei nostri, in ea parte gesta, inita, tractata et conclusa, firma, stabilia, et grata habentes, confirmavimus, ratificavimus et approbavimus literas per ipsos Ambassiatores nostros, sic ut præmittitur, expeditas, ac omnia et singula in eis contenta. Promittentes insuper bona fide, et in verbo Regio, omnia et singula Capitula et puncta in dictis literis, et aliis hic insertis, expressata, et quodlibet eorum tenere, adimplere, et observare, et facere teneri, adimpleri, et inviolabiliter observari, secundum eorum formam et tenorem: Neque contra hæc aut eorum aliquod facere aut venire, aut fieri et veniri ullo unquam tempore permittere. In quorum omnium, et singulorum præmissorum, fidem et testimonium, his præsentibus manu propria subscriptis, magnum sigillum nostrum apponi fecimus. Datum apud Westmon. 26. die mensis Martii, Anno Domini 1496. et Anno Regni nostri XI.

Sic scriptum, & per ipsum Regem, & signatum sub plica HENRICUS.

Et erant sigillatæ magno sigillo ejusdem Regis in fulva cera.

Over den voorschreven twist, zyn in 't volgende jaar 1565, omtrent Paasschen, te Brugge verscheenen, wegens de Koningin van Engeland, Sire Antoni Brown, Viconte Montagu, Ridder van de Kouseband; Nikolaas Wotton, Raadsheer en Deken van Kantelberg en York, met Walterus Haddon, Doctor in de rechten.

Van

Van 's Konings, of der Nederlanden weege, verscheenen daar ook, Heer Florents de Montmorençi, Heer van Montigni, Ridder van 't gulde vlies, Gouverneur van Doornik en Tornesis; Christoffel d'Assonville, Raadsheer in den geheimen Raad, met Joachim Gillis, Raadsheer van Braband.

Aan deze hebben de Kooplieden van beide zyden hunne klachten gedaan, en verklaarden hun de verhindernissen der *Entrecourssen*, aan welke *Entrecourssen* de Nederlanders (wegens misbruik) niet langer wilden gehouden zyn, of men moest de oude, van den jare 1495, weder bekragtigen, of liever een nieuw besluiten. De Engelsche daar tegen, wilde die op hunne voorgaande wyze houden, zo dat zy dien Zomer de zaken niet eens konden worden. Daarom schorten zy in Herfstmaand hunne dagvaard op, tot den vyf en twintigsten van Lentemaand, in 't naastvolgende jaar 1566. Op welken tyd dezelfde *Commissarissen* andermaal te Brugge verscheenen, behalven de Heer van Montigni, die wegens de Nederlanden naar Spanje gezonden was, als reeds verhaald is. In wiens plaats daar kwam Heer Philips de Montmorençi, Ridder van het gulde Vlies, Heer van Hachicourt, en hebben over deze zaak andermaal gezeeten, tot den een en twintigsten van Zomermaand deszelven jaars 1566, wanneer de onlusten in de Nederlanden begonnen waren, en het geen tyd was om van verdere zwarigheden te spreeken; maar vermits de spraak ging, dat de Koning voorgenomen hadt in 't kort in de Nederlanden te komen, zo hebben zy de dagvaard andermaal opgeschort, om den Koning zelf de zaak te kennen te geven; het meeste verschil was, wegens de nieuwe tollen in Engeland opgesteld, waar van de tegenwoordige Koningin-

ne niet wilde wyken, om dat die voor hare regeering opgesteld waren. Het afscheid was, dat een van beide de Vorsten, den anderen mogten aankondigen, wanneer zy 't verdrag niet langer wilden houden, mits dat men over en weer den Koopman veertig dagen te vooren zoude waarschouwen, om vry met zyne goederen te mogen vertrekken, en dat ondertusschen de Koopman, aan beide zyden, zou handelen volgens 't verdrag dat tusschen de Koninginne en Hertoginne den vier en twintigsten van Wintermaand, des jaars 1564, te Londen beslooten was, en dat de Zee van rovers zou beryd worden. Op dezen voet en wyze werdt de handelinge tusschen Engeland en Nederland agtervolgd, hoewel dezelve daar na door den Hertog van Alba opgeschort werdt, gelyk op zyn plaats verhaald zal worden.

Samenspraak te Bajonne tusschen de Koning van Vrankryk en zyne Moeder, met de Koninginne van Spanje en den Hertog van Alba, 1565.

In dit zelfde jaar heeft Karel, Koning van Vrankryk, verzeld van zyne Moeder, eene reize door zyn Land gedaan, van Lions af tot Bajonne, een Frontier-stad in Spanje, aan de Zee geleegen, bezoekende zyne Steeden, Marseillie, Montpelliers, Norbonne, Carcassonne en Bordeaux. En dus kwam hy te Bajonne, daar hem zyne Zuster, de Koninginne van Spanje, vergezelschapt met den Hertog van Alba, en andere groote Spaansche Heeren, kwam bezoeken, houdende daar te samen vele dagen grooten Raad: waaruit onder alle de hervormde, zo in Vrankryk, Duitschland, Nederland, als andere, groote achterdocht ontstont, van eene t' samenzweering, tot hun aller nadeel, om, volgens de laatste vrede, alle die van eene strydige Godsdienst waren te dempen: waar door de posten tusschen Engeland, Nederland, Duitschland en Vrankryk liepen; maar men heeft nooit iets zekers daar

van

wen kunnen verneemen, zo dat vele zulks maar voor eene ongegronde achterdocht achtten.

De groote Turk heeft in dit jaar 1565, eenen grooten aanval gedaan op het Eiland Malta, met eene Vloot van hondert en dertig Galeyen, dertig Galiotten, en boven de twintig Scheepen, met meer kleinder Vaartuigen, onder het gebied van twee Basſaas, de een genoemd Mustapha, Overſte over het Krygsvolk te Land, en de andere Pialy, over de Galeyen en Scheepen, met den Admiraal Dragur Rais, Koning van Tripoli; den Koning van Algiers, en andere. Met deze voorſchreve Zeemagt heeft hy het Eiland Malta, in de H. Schrift Melita genoemd, geleegen in de Middelandſche Zee, tusſchen Siciliën en Barbarye, of Afrika, daar de Rodiſche Heeren zich geplant hadden, na dat Rodes ook door den Turk gewonnen was, doen beſpringen. Deze Zeemagt is den tienden van Bloeimaand met alle gereedſchap aan land gekomen. De Rodiſche Heeren onder hunnen grooten Meester, *Monſieur de la Valette François*, waren omtrent vyfhondert Ridders in getal, en hadden onder zich omtrent drie duizend Soldaten, en vyf, of zes duizend Malteezen, inwooners des Eilands, die 't behandelen der Busſe wel verſtonden. Daar waren in 't zelfde Eiland vier Sterkten te bewaren, namelyk het Kasteel *St. Angel*, de Burgt, St. Michiel, en St. Elmo, al te ſamen van een ſterke gelegenheid en bouwing. De Turken hebben eerst de Sterkte St. Elmo beſprongen, die zy met tweeëndertig ſtukken geſchut beſchooten; en na dat zy vele Stormen daar op gedaan hadden, hebben zy dezelve eindelyk met geweld ingenomen, daar wel dertienhonderd Christenen en hondertenvyftig Ridders dood bleeven. Van de Tur-

Malta door de Turken belegert, 1565.

ken sneuvelde daar ook de voorschreven Dragut Rais, een oud Zeerover, en Koning van Tripoli, een zeer ervaren Krygsman. Daar na hebben zy, den vyfden van Hooimaand, wel met zeventig stukken geschut, het *Fort St. Michiel* en de Burgt beschooten, onder welk geschut waren drie *Basilisquen* die Kogels van tweehondert ponden schooten, zynde zeven palmen in 't rond. De Turken stormde verscheide reizen, en ondermynden; maar daar wierdt van binnen tegen Ondermynd. En na dat zy eene *Bresse* gemaakt hadden, zo wyt dat men met paerden en wagenen daar binnen konde ryden, hebben zy eenen algemeenen geweldigen Storm gedaan; doch zy zyn weder afgeslagen, zynde het verlies van die van binnen wel tweehondert dooden, en wel zo vele gekwetsten. Van de Turken bleven 'er wel vyftienhondert dood. Daar na wert St. Michiels *Fort* en de Burgt tot verscheiden reizen bestormt, den agtienden, twintigsten en eenentwintigsten van Oogstmaand, en zulks tweemaal op eenen dag, daar toen wel twee hondert Christenen bleven: andermaal, den twintigsten dag daar na. Den vierentwintigsten, op St. Michiels *Fort*, tradt de Basſa Mustaphet met den grooten Turkschen Standaard zelf aan tot in de gragten, rustte zig tweemaal, meenende het voor de derde keer meester te worden; doch werden met verlies van vyfhondert Turken afgeslagen. De groote Meester kreeg toen tyding van Don Garcia de Toledo, dat hy in 't kort met een krygsmagt hoopte in 't Eiland te zyn. Ook zeide een Christen Slaaf, die den Turken ontkomen was, dat zy zo veel volk met stormen, honger en ongemak verlooren hadden, dat 'er geen veertien duizend overgebleeven waren.

Ontzet van Malta. Den zesden van Herfstmaand, kwam 'er weer een

ven verlochend Christen by den grooten Meester gevlucht, en boodschapte, dat de Turken des anderen daags nog den laatsten algemeenen Storm zouden doen, en dan vertrekken. Ondertusschen kwam don Garçia de Toledo, onder Koning van Siçilien, aan, met twee en zeventig Galeyen, die den zevende van Herfstmaand, aan de andere zyde van het Eiland, deed landen, omtrent negen duizend Soldaten, onder het bevel der Hertogen Ascanio della Corna, Alvaro de Sandes, en Chiapin Vitelli. Deze trokken naar de oude Stad Malta, die de Turken nog niet aangetast hadden: met hun kwamen ook omtrent tweehondert Malteesche, of Rodische Ridders. Van daar voer Don Garcia weder weg, voorby de andere zyde van het Eiland, schietende tweemalen al zyn geschut los, dat het de Turken zo wel als die der sterkte hoorden, welke, ten teeken hunner blydschap, hem met hun geschut af te schieten beantwoorden; maar hy voer voort naar Siçilië, om, zo het den nood vereischte, meerder Krygsvolk te haalen. Wanneer nu de Turken, den zevenden van Herfstmaand, den laatsten algemeenen Storm meenden te doen, kregen zy de tyding van het landen des secours, waarom zy aftrokken, en hun geschut en buit inscheepten. Den elfden van Herfstsmaand, trokken omtrent tien duizend Turken naar de Stad Malta, om het Leger der Christenen te bespringen, of uit te lokken; maar zy werden zo dapper naar hunne Galleyen te rugge gedreven, dat 'er van hun wel vyftien hondert dood bleven. En dus vertrokken de Turken den twaalfden van Herfstmaand van dit Eiland, hebbende in alles op die Sterkten wel agtenzeventig duizend schooten gedaan, en van allerlei soort van volk, omtrent zesendertig duizend

Vertrek der Turken van Malta den 11den van Herfstmaand.

zend man, zo met stormen, ziekten, als anderzints, daar voor verloren, achterlatende een groot stuk geschut, een *Basiliscus* genoemd, waar van de wielen gebrooken waren. Van de Christenen waren 'er ook vele gebleeven, onder de dooden werden geteld driehondert en dertien Ridders. Dus werdt het Eiland Malta, tot groot nut voor 't Christenryk, nog behouden, maar helaas! het verachten der Turken deed den Christenen, de een tegen den anderen, de wapenen te veel aan trekken.

De Turk Soliman wint in Hongarye Siget en sterft aldaar, 1566.

In den jare 1566 is de groote Turk, Soliman, in Hongarye gevallen, en beleegerde Siget, op eenen arm van den Donau geleegen, met wel tweehonderdduizend mannen, eene plaats uit de natuur, en door de werken die 'er aan gemaakt waren, zeer sterk en wel voorzien: binnen dezelve was de Graaf Nik. van Serin; maar nadien de Turk de Stad menigmalen ondermynd, ja heele bergen van aarde daar voor gebragt, en met hondert en twintig stukken geschut beschooten, en zeer veele stormen daar op gedaan had, zo werdt de Stad en het Kasteel gewonnen, daar de voorschreve Graaf, Nikolaas van Serin, dood bleef, werdende zyn hoofd in een stuk zwart fluweel den Keizer Maximiliaan tot spyt gezonden; maar den vierden van Herfstmaand is de Sultan Soliman, Turksch Keizer, in 't leger gestorven, twee dagen voor 't innemen der Stad; dog zyn dood werdt door de behendigheid van Mahomet Bassa zo geheim gehouden, dat het niemant in 't Leger wist, om de beroerten in 't zelve, en te Konstantinopolen te verhoeden, Ja 't bleef zodanig geheim, dat zelfs Keizer Maximiliaan, die toen daar omtrent een geweldig Leger hadt, daar van geen kennis kreeg, dan zeer lang daar na, en die,

om het groot geweld van den Turk, niets byzonders dorst ondernemen, hoewel hy een schoon Leger hadt, zynde daar in vele Nederlandsche Heeren en Edelen, als de Heer Reinold van Brederode, de Heer van Haurincourt, die daar dood bleef, en andere. Zyne Veldoversten waren Lazarus Zwendi, de Graaf Gunter van Zwartsenburg, en de Graaf van Mansvelt, in Nederland bekend, enz. Na de dood van Sultan Soliman is hem zynen Zoon, Selim, de tweede van dien naam, in het Ryk gevolgt, zynde de dertiende Turksche Keizer.

In den *Zomer* des jaars 1565, werdt Graaf Pieter Ernst van Mansvelt, met zyne Huisvrouw, door de Oppervoogdesse, de Hertoginne van Parma, naar Portugaal gezonden, en heeft van daar mede gebragt, de oudste Dochter van Don Eduard, Maria genoemd, (dees Eduard was de jongste Zoon van Jan, Koning van Portugaal) deze is in Slachtmaand in Braband gekomen, en te Brussel zeer plechtig getroud met den Zoon der Oppervoogdesse, Alexander Farnese, Prins van Parma: op welke Bruiloft vele van den Nederlandschen Adel vergaderden, die verscheide raadslagen over den Staat des Lands, over de nieuwe Bisschoppen, *Inquisitie* en Godsdienst gehouden hebben. Die van Antwerpen hebben de nieuw getrouden op een heerlyk en kostelyk gastmaal onthaald, daar, van zuiker gemaakt en gebakken, Poëtisch en Historisch, in figuren vertoond werdt, hoe de Bruid in Portugaal Scheep ging, de gelukkige reize ter Zee, haar welkomst in de Landen, en dergelyke.

De Prins van Parma houdt zyn Bruiloft in Nederland met eene Dochter uit Portugal, 1565.

In deze tyden heeft de Paus Koning Philips ook zeer bewoogen, om de Spaansche Inquisitie te Milanen in te voeren; maar het volk stelde zich tegen de Spanjaarden terstond in de wape-

Spaansche Inquisitie te Milanen en Venecien geweigerd.

wapenen; en wyl zy beweezen, dat 'er geen Lutherianen, of Hervormden in waren, zo werdt het nagelaten, om meerder ongelegenheden te schuwen. Het zelfde verzocht de Paus ook te Veneetiën te doen; maar de Veneetsianen gaven ten antwoord, zy zouden de Hervormden wel straffen, al was 't niet volgens de Spaansche wyze: waar mede de Paus moest te vreden zyn. Te Napels was het zelfde voornemen te voren ook kwalyk gelukt.

Uitterlyk bevel des Konings om de Inquisitie in te voeren, bestaande in drie punten, waar uit de Nederlandsche beroerten sproten.

Dergelyke gebooden hebben de Nederlandsche beroerten doen uitbarsten, wanneer nu in Wintermaand van 't jaar 1565, de Hertoginne van Parma, Oppervoogdesse, brieven van den Koning hadt ontfangen, in 't kort inhoudende drie punten. Eerst, aangaande de Plakaten, oude en nieuwe, zo door den Keizer, als door zyne Majesteit op het stuk van Godsdienst bevolen, dat men dien aangaande geene veranderinge zou maken; maar dat dezelve ter uitvoer zouden worden gesteld. Zyne Majesteit geloofde dat de slapheid der Rechters oorzaak was dat het kwaad zo verre verspreid ware. Ook zo 'er eenige onder hun waren, die uit vrees van oploop, dezelve niet dorsten vervolgen, dat men zyne Majesteit daar van zou verwittigen, ten einde hy andere, die stouter en kloekmoediger waren, in hunne plaatse zoude aanstellen, van welken 'er in den Lande geen gebrek kon zyn, dewyl daar nog zo vele Katholyken waren, die God en zyne Koninglyke Majesteit begeerden te dienen, 't welk het beste middel was.

Ten tweeden, aangaande de *Inquisitie*, dat zyne Majesteit wilde en belaste, dat men de *Inquisiteurs* zou bystaan in 't volvoeren van hunnen last; want zulks diende tot onderhoud van den Godsdienst. En dat zyne meening was, dat

dat dezelve *Inquisitie* door de *Inquisiteurs* zou geschieden, zo als die tot nog toe geschied was, en volgens de Godlyke en Waereldlyke rechten haar toekwam, zynde geene nieuwigheid; maar ten tyde van zynen Vader gebruikt; en dus doende zou men minder zwarigheid te vreezen hebben: de Oppervoogdesse ook belastende, dat zy niet zou toestaan, dat men daar anders van handelde, merkende wat groot verlangen daar aan geleegen ware, dewyl hare Hoogheid wel wiste, hoe noodzakelyk het zelve was, en hoe zeer het zyne Majesteit ter harten ging; ook wat vreugd en vrede zulks dezelve zyn zoude.

Ten derden, aangaande het *Conçilie* van Trenten; dat de Bisschoppen zulks zouden in 't werk stellen, daar toe zou men hun geven alle bestelling en hulpe, op dat het volbragt zou kunnen worden, en dat het alles zo behoorde voor de welvaart der Landen: En dat zy zulks de Heeren, die neffens haar waren, zou belasten, op dat zy hen daar in gebruikten, indien zyne Majesteit hun daar in betrouwde. Ook dat men ter uitvoeringe moest brengen, 't geene het *Conçilie* van Trenten bevolen en besloten hadt, aangaande het leven en de zeden der Geestelykheid te hervormen. En ingevalle eenige voorzieninge, van zyne Majesteit reeds gegeven of gelast, noodzakelyk ware (en de Geestelyke de voorgemelde hervorming niet wilden gehoorzamen) zo zoude hy daar toe eene goede bevordering doen.

Eindelyk melde hy hare Hoogheid, dat het zelve nodig was tot welvaart van den Lande, als het middel om die by de gerechtigheid, rust en vrede te houden: begeerende op nieuw, dat men zulk een bevel zou volgen, zynde het

gene waar in zyne Majesteit de meeste vreugd en vrede scheppen zoude. Het zelve ook hare Hoogheid, en die Heeren neffens haar waren, toevertrouwende, dat zy hunnen plicht hier in kwyten zouden, gelyk zulks betaamt, weetende dat het zelve hun ook aangenaam zyn zal, en zy gehouden zyn zulks te doen ten dienste van God, zyne Majesteit, en tot welvaart van den Lande, en verbonden waren hun eigen nut voor te staan.

Verscheide gevoelen in den Raad over het uitvoeren van 's Konings bevel.

Deze brieven door de Regenten aan den Raad vertoont, heeft den meesten hoop gestemt, dat men moest onderdanig zyn, en den Koning gehoorzamen, hoewel zy zagen en zeiden, dat deze brieven vele beroerten onder de Provinçiën veroorzaken zouden, wanneer men die vertoonde; maar den *President* Viglius was van een tegenstrydig gevoelen; namelyk, dat men die nog geheim zoude houden, tot dat men den Koning den algemeenen onwil, en aftrek der Provinçiën zou te kennen geven; maar schoon hy gewillig aanbood al het misnoegen van de Oppervoogdesse en de Raden, dat zeer waarschynlyk daar uit te wagten was, op zynen hals en ten zynen laste te neemen, werdt hy negtans van de andere overstemd, zo dat hy niet gehoord wierdt. De brieven werden aan de Provinçiën gezonden, werdende de Raden namaals ten laste gelegt dat zy dus gestemd hadden, om zich daar in te mogen verblyden, dat men hunne vorige raadgevingen geen gehoor hadt willen geven.

Na 't besluit over 's Konings bevel, heeft de Oppervoogdesse brieven aan de Provinçiën afgezonden, gedagteekent den agtienden van Wintermaand, des jaars 1565, en aan die van Braband, gedagteekent den eenendertigsten van

Win-

Wintermaand, dezelve zeer striktelyk belastende, den inhoud der voorschreven Konings brieven uit te voeren, zonder eenig punt, of artikel te weerstreven, op de boeten in de Plakaten begreepen. En om zulks beter te volbrengen, belaste zy, dat de Steeden een van hunne Raadsheeren zouden committeren, en alle zes maanden veranderen, welke niet anders zouden doen, dan gade slaan dat de *Decreten* van 't heilig *Conçilie* van Trente onderhouden werden, en dat die altyd kennis zouden geven wat 'er gaande was, op dat men weten zou hoe het met de Godsdienst stond, ten minsten van drie tot drie maanden, van stuk tot stuk, en dat deze Toezienders in allen noot hunnen toevlucht zouden nemen tot hun, of tot den geheimen Raad van zyn Majesteit, van welken men eenige committeren en bevel geven zoude, en met hun onderhandeling houden, enz. Dit is hoofdzakelyk den last des Konings aan de Oppervoogdesse, en 't gene zy de Landen en Steeden gezonden heeft, zynde het grondbeginsel der Nederlandsche beroerten. De afschriften hier van werden te Gent door den Raad van Vlaanderen in druk uitgegeven.

De Oppervoogdesse zoekt des Konings bevel in 't werk te stellen.

Het beginsel der Nederlandsche beroerten.

Ondertusschen kregen de *Inquisiteurs*, over al vollen last, zich te schikken en te voegen naar de *Instructie*, den elfden van Bloeimaand, des jaars 1565, hun gegeven, inhoudende deze woorden:

Instructie der Inquisiteurs in Nederland.

„ *Dat zy zouden vermogen te* Inquisiteeren,
„ Procedeeren, Corrigeeren *en straffen*, De-
„ gradeeren, *en waereldsche Rechters overle-*
„ *veren*, *gevangenissen gebruiken*, *en aantas-*
„ *tingen van Lyven te doen*, Procesfen *te vol-*
„ *voeren*, *zonder de* ordinaire forme *van Rech-*
„ *ten te gebruiken*, *alleen verkiezende eenen*
„ *Raads-*

„ *Raadsheer des Konings tot hun, die gehouden*
„ *zal zyn de* Sententiën *te geven volgens hun be-*
„ *geeren, volgende de* Apostolische *brieven daar*
„ *over verleent, zonder te verwachten, of ver-*
„ *zoeken den ordinairen Rechter van de* Dioçese
„ *der plaatsen. En alzo te procederen tegen de*
„ Suspecte *van Ketteryen, of die verboden boeken*
„ *lazen, of vergaderingen maakten, daar men*
„ *disputeerde of sprak van de H: Schrift. Zouden*
„ *ook mogen voor hun dagen, en doen* Comparee-
„ ren, *zo dikmaal als het hun goed dacht, alle en*
„ *een iegelyk der* Subjecten *van zyne Majesteit,*
„ *van wat authoriteit, vermogen, staat, quali-*
„ *teit of conditie zy mogten zyn, 't zy* Presiden-
„ ten, *Raadsheeren, Burgermeesteren, Schee-*
„ *penen, of eenigerhande andere Offiçieren, om*
„ *die by eede te ondervragen, tegen en van een je-*
„ *gelyk die hun voorgesteld zouden worden, op*
„ *boete van gestraft te worden als* Fauteurs *van*
„ *Ketteryen. Ten dien einde was aan alle Gou-*
„ *verneurs, Magistraten en Officiers bevolen,*
„ *dezelve* Inquisiteurs *alle hulp en bystand, in 't*
„ *volvoeren van hunnen last, te bewyzen, zo dik-*
„ *wils zy daar toe van de* Inquisiteurs *verzogt zou-*
„ *den worden, op pœne van dezelve straffe, enz.*

Besluiten van 't Concilie van Trenten.

Onder de besluiten van het *Concilie* van Trenten wilde men begrypen, de hervorming der Geestelyken, dat elke Pastor in zyne *Parochie* zou opschryven alle de huisgezinnen, hoe veel persoonen 'er in waren, hoe lang zy daar gewoond hadden, en de genen die onlangs daar gekomen waren *Attestatie* van hunnen *Parochiaan* te eischen, dat zy roomsch Katholyken waren, en ook bewys te vragen, waar en hoe zy getrouwd zyn, en daar van rekening te houden. Insgelyks in 't biegten den naam en toenaam op te schryven, als mede de woonplaats, om te weten of zy ook al kwamen om te biegten: Verders ook aantekening van

de *Peten* der gedoopte Kinderen te houden. Gene Schoolmeesters toe te laten, dan daar men van verzekert ware omtrent hunnen Godsdienst, met een voorschrift wat Boeken zy zouden gebruiken. Voorts, de armen, alom van Aalmoessen levende, te ondervragen, of zy ook roomsch Catholyken waren, of zy ook te biegten en ten Avondmaal gingen; en zo men anders bevond, dat men dan zulke van de gemeene Aalmoessen zou uitsluiten, en dergelyke meer.

De Aards-Bisschop van Kameryk deed zyn *Concilie* in zeker Gewest beroepen, welke hy met veel moeite daar toe gebragt heeft, dat zy de hervorming van 't *Concilie* aangenomen hebben: De Kapittelen en Geestelyke, onder het Aards-Bisdom Mechelen, hebben het zelve niet willen aannemen: ook niet die van Utregt, vermits de Bisschop daar met zyne Kerke niet wel kon over een komen.

De Steden van Braband, als de derde Staat van den Lande, hebben zig over deze Brieven zeer bekommert, namelyk, die van Antwerpen, welke daar over schriftelyk aan hunnen Magistraat vertoonden, dat het zelve streed met de gezondene brieven van de Oppervoogdesse, in Hooimaand aan de Stad geschreven: waarom zy protesteerden, om dat zy niet wisten, hoe hunne Stad zonder oproer zou kunnen gestilt worden. Insgelyks, dat de *Inquisitie* het fondament van toekomende beroerten, vernielinge der Landen, en hunner Stad Antwerpen ware, strydende regelrecht tegen de *Privilegiën* en de blyde inkomsten, als mede tegen het eerste, twede, derde, vierde, en laatste Artikel. Dies verzogten zy hunnen Magistraat, als hunne *Momboirs*, dat zy 's Konings eigenwilligheid den Geregte der Kamer van 't Heilig roomsch Keizerryk wilden te kennen geven; en voor den zelven Geregte der Kamer, uit kragt van de

Voorstel van die van Braband en Antwerpen tegen de Inquisitie, appelleerende aan den Kamergeregte, volgens den gulden Bulla

de gulden Bulle, den Lande van Braband, in den jare 1349 successief door de Keizeren verleent, als mede van het affcheid des Ryks van Augsburg, den 26sten van Wiedemaand des jaars 1548, zyn Majesteit te doen roepen, en een dag te bestemmen, om hem daar van hunnent wegen aan te toonen, dat de voorsz. *Inquisitie* of *executie* van 't Concilie van Trenten, en dergelyke tegenstrydigheden hunner *Privilegiën*, al te ongegrond zyn, om dezelve daar te Publiceeren, veel min te executeeren, te meer, om dat hunne Stad, volgens het Contract van Augsburgh, in den jare 1548 tusschen deze en de Duitsche Landen gemaakt, en meer andere, een deel en lid des Ryks waren, staande, naar de gemeene beschryving der Provinçiën, in den vyfden der steedsche Kreitzen van geheel Duitsland: Ook behoorden zy, naar uitwyzen der Contracten van den Godsdienst van Passouw, in den jare 1552, en te Augsburg in den jare 1555 gemaakt, vry en ongemoeit te blyven van *Inquisitie*, en wat daar van afhangt, en voorts te genieten alle Privilegiën, Voorspraaken, Beschermingen en Vryheden, gelyk leeden van andere Staaten des Ryks genieten: daar toe de Nederlanden de lasten des Ryks opbragten, als twee Keurvorsten, enz. Weshalven zy ootmoedig protesteerden, gelyk behoort, enz. Verzoekende derhalven ontslag van de voorsz. Brieven, zullende het zelve anders den Staaten moeten klaagen, en hunne voorzorge daar toe verwerven, enz. Dergelyks geschiedde ook in de andere Gewesten.

Hier op hebben de Raaden der Gewesten geantwoord, dat men niets nieuws inbragt, want men het poinct van de *Inquisitie* maar hadt te begrypen van zoodanige, als 'er in elke plaats gewoon was te geschieden, en dat Antwerp-

werpen daar van, zo wel als van den Bisschop, vry zou zyn: En nopens het stuk van 't Concilie van Trenten, het zelve moest men niet verder verstaan, dan volgens de bepaalingen, daar op te publiceeren.

Vervolgens als de Steeden daar op bleeven staan, heeft men dezelve zoeken te overreeden, dat die van Braband ongelyk hadden, dat zy over nieuwe vonden klaagden, want men ten allen tyde *Inquisitie* in Braband gebruikt hadt: zelfs dat de Pauzen van Roomen altyd *Inquisiteurs* Generaal in de Nederlanden gehouden hadden, volgens regt en reeden. Deze verantwoordinge maakte het volk alom nog meer bekommert, nadien zy zagen dat de geenen, die hen behoorden voor te staan, hun tegen waren; waarom zy geld, moeite, nog naerstigheid spaarden, om over al, 't geen die zaak betrof, te weten wat 'er omging. Andere, om het zelve den volke wel in 't hoofd te prenten, hebben dagelyks *Pasquillen*, *Refereinen*, *Baladen*, enz. gestrooit, gehangen, en aan de Stads-en Officiers huizen geplakt: zelfs werdt 'er een in de hand der Oppervoogdesse gestooken. In dezelve werdt alles, wat dienen kon tot weering van de voornemens des Hofs, opgegeven, nopens de *Placaten*, *Inquisitie*, nieuwe Bisschoppen, en het *Concilie* van Trenten; als mede aangaande de subtile vonden, onderregtingen, benamingen van den Eed der Officieren, die zy den Landen gezworen hadden, en het *Devoir* dat zy schuldig waren, zynde dit alles vermengt met dreigementen, enz. Zo dat men zag, dat de Landen in dien staat niet mogten blyven; maar tot eene verandering moesten komen. In veele plaatzen werdt nog grooter vervolging geleden, als te Brugge in Lentemaand

Pasquillen, enz. alom gezaait.

des

des jaars 1566: te Antwerpen werden twee Zusters, Edele dogters, wonderlyk uit de gevangenis geredt. De Oppervoogdes met de Raden der Landen, om het volk enigzins te vreden te stellen, hebben, den 24sten van Lentemaand des jaars 1566, schriftelyk verklaart, dat, vermits 'er in Braband, zedert den jare 1550, gene *Inquisitie* ware geweest, des Majesteits meening niet was, dat 'zy nu daar mede zouden bezwaart zyn; maar dat hunne *Privilegiën* onderhouden, en de Besluiten van 't *Concilie* van Trenten niet ingevoert zouden worden, dan met bepalingen, overeenkomende met de *Privilegiën* der Landen: waar over het volk alom zig zeer verblydt heeft. Maar het zelve geschrift nader ingezien zynde, hebben de Staaten van Braband, om allen agterdogt te weeren, van de Oppervoogdesse verzogt, eene verzegelde Acte uit naam van den Koning te verkrygen, dat de *Inquisitie*, nog Geestelyk nog Waereldlyk, ten geenen dage in Braband zoude ingevoert worden; maar dat alle dwalingen, zo van Ketteryen als anderzins, zouden staan tot kennis van den Waereldlyken Regter: biddende te gelyk ook om verzagting der Placaten. Dog hier op kregen zy geen antwoord, dan dat men met de Heeren van de Orde, en Gouverneurs der Landschappen verder zou handelen, die reeds in de daad te Brussel ten Hove ontboden waren, daar van eenige verzagting der Placaten gehandelt werdt; tot behoud nogtans van den ouden Roomschen Godsdienst, en van 's Konings gezag, en tot stilling der beroerten, om dezelve aan zyne Majesteit over te zenden; te meer, om dat men verstond, dat de gansche gemeene Adeldom alom in oproer was: want nadien de Geestelyke Kerkvoogden omtrent de Bisschoppen en andere hervorming,

De Oppervoogdes zoekt de Landen te vreden te stellen.

De Edelen in vrees, en van het volk hard vermaant.

ning, zo wel te onvreden waren als de Gemeente, zo was de Adeldom niet zonder groote zorge en agterdogt, dat het in 't kort al over hoop loopen, en de knodse op de straat koomen zou, dewyl zy, welke hunne wooning meest ten platten Lande hadden, van de Gemeente dagelyks in verscheide *Pasquillen* daar mede gedreigt wierden, en daarom ook wel vriendelyk werden vermaant, dat zy, Ampts wegen, Middelaars behoorden te zyn tusschen den Landsheer en de Gemeente, en dat de Koning voor hen wel wat doen zoude: met dergelyke vermaningen, onderregtingen en dreigementen.

Waarom de Edelen verscheide verzamelingen op diversche plaatzen onder andere voorwendzels gehadt, en eindelyk eenige van hen een verbond gemaakt hebben, 't welk zommige allengsjes meer en meer ondertekende, brengende elk zynen vriend tot het zelve, tot dat zy ten laatsten ten getal van meer dan vierhonderd gekomen zyn. Verbintenis der Edelen.

Het Verbond of *Compromis* der Edelen behelsde: Nademaal zy gemerkt hadden, dat eenige vreemdelingen, geenzins de eer van God, den dienst des Konings, nog het welvaren des Lands toegedaan, maar alleen zoekende te verzadigen hunne eige eerzugt en gierigheid (tot koste van den Koning en zyne Onderdaanen, nogtans onder den dekmantel van onderhoudinge des Catholyken Godsdienst, en de eendragt des volks) hadden zo veel by den Koning te weeg gebragt dat hy niet alleen de wreede Placaten, op het feit van den Godsdienst gestelt, hadt willen verzagten, hoewel hy zulks hadt belooft; maar nog daarenboven hadt bevolen in te brengen de tyrannische *Inquisitie*, daar uit de gansche ondergang des Lands, verdrukking des Verbond of Compromis der Edelen.

volks, uitroejing van het waare Christelyk geloof, vermindering van 's Konings Hoogheid, slaverny der Ingezetenen, ontneming der *Privilegiën*, en verstooring van alle *Politiën* volgen zoude. Om welke rampen voor te komen, en den Koning in zyne Hoogheid, en het Land in zynen voorspoed te houden, zo hadden zy, tot voldoening van hunne trouwe, daar de Edelheid toe verbonden is, t'zamen een H. Verbond gemaakt, de een den andere daar mede sterk beloovende, en met Eede verbindende, om te beletten, dat de *Inquisitie* geenzins in de Landen gebragt zou worden, ten ware op den naam van 't *Plakaat*, *Visitatie*, of dergelyk, met eene klaare betuiging, dat zy niets meenden aan te vangen tegen de eer van God, de Hoogheid des Konings, of zyne Staaten; maar dezelve naar hun vermogen voor te staan, en alle beroerten der gemeenten en *Monopoliën* te weerhouden, tot verzekering van hun eigen leven: nemende God daar toe tot getuige, enz.

Dit is de uitwerking van hun Verbond en Compromis geweest, wyzende den weetgierigen Lezer, niet alleen van dit Verbond, maar ook van verscheide andere Requesten, Politiën en Plakaten, deze zaak betreffende, tot de gedrukte Boekjes, daar van 'er veele in verscheide talen gedrukt zyn.

Hoewel dit Verbond, gelyk gezegt is, van zo groot getal ondertekent was, nogtans is het zelve in stilte toegegaan, elkanderen eenen zekeren dag bepaalende, op welken zy alle zig te Brussel moesten laten vinden, om een *Request* in te leveren. De Hoofden waren de Heer van Brederode, gesprooten uit het Huis van den Graaf van Holland, van Manlyke linie of afkomst; insgelyks de Graven van Kulenburg en

den

den Berge; mitsgaders Graaf Lodewyk van Nassauw, Broeder van den Prins van Oranje, met meer andere. Dit hun voornemen werdt nogtans genoeg vernomen door eenige Heeren en Ridders van het Gulde Vlies, namelyk, door den Graaf van Meghem, enz. die het de Oppervoogdesse deels aanzeiden, 't gene haar meest deed vreezen, dan zy wel voorgenoomen hadden, vermits de kwaade nieuwe maaren die 'er van liepen, als of zy eenige Steeden en Sterkten zogten te vermeerderen: daar door de Oppervoogdes alom aan de Steeden deed schryven, waarschuwende deselve op hunne hoede te zyn.

Den 1sten, 2den, en 3den van Grasmaand zyn te Brussel van alle Steeden veele Edelen aangekoomen, als meede de Heer van Brederode; dog alle zonder wapenen: Den 4den hebben zy ten Hove aan de Oppervoogdesse om gehoor verzogt, verwagtende nog daags daar na de Graven van den Berge en Kulenburg, die nakwamen. Den 5den zyn de Edelen, die in getal tusschen de drie en vierhonderd waren, vier en vier t'zamen volgende, agter de voornaamste, te weten, Graaf Lodewyk, en den Heer van Brederode, uit het Hof van Kulenburg ten Hove gekomen: daar de Oppervoogdes, verzelt met den Raad van Staten, Ridders van de Orde, en Gouverneurs der Provinciën, hen Statiëus opwagtten: De Heer van Brederode, met eerbied voortredende, gaf de Oppervoogdesse te kennen, dat de oorzaak van hunne komste was, om daar tegenwoordig een *Request* in te leveren, ootmoedig beklagende, dat men hen van oproer, en groote ontrouw hadt beschuldigt; waarom zy verzogten, dat zulke beschuldigingen mogten gestraft worden, enz. De Opper-

Aanbieding van 't Request 1566.

pervoogdes, het *Request* aanvaerdt hebbende, zeide, dat zy het met de Heeren, die daar tegenwoordig waren, eens wilde overzien, en daar op een goed antwoord doen geven: waar mede zy vertrokken.

Inhoud van het Request. De inhoud van hun *Request* was: Dat de getrouwheid der Nederlanders tot hunne Heeren altyd vermaart was geweest, en voornamelyk de Edelen, die nooit hun lyf of goed voor dezelve gespaart hadden, waar in zy, als ootmoedige Vasfalen van zyne Majesteit, wilden continueeren, en altoos bereid zyn hem dienst te doen. Waarom zy, aanmerkende den tegenwoordigen staat der Landen, liever wat ondank hadden, dan dat zy zouden verzwygen, 't geene hier na tot zyne Majesteit, en des gemeenen Lands onrust mogte gedyen: hoopende dat deze dienst by zyne Majesteit met 'er tyd ten allergrootsten nog zou geagt worden. En schoon zy wel wisten, dat 't geene zyne Majesteit geordineert hadt aangaande de *Inquisitie*, en het scherp onderhoud der ordonnantiën op het stuk van den Godsdienst, geschied ware met een regtvaerdigen grond, om te volgen 't geene de Keizerlyke Majesteit te vooren met goede meeninge gedaan hadt; egter door verloop van tyden, eischte de tegenwoordige tyd verscheide geneesmiddelen, ziende dat de uitvoering der Plakaten, hoewel dezelve niet ten uiterften gebruikt werden, oorzaak tot vele zwarigheden hadden gegeven, veel meer zou dan de strenge volvoering derzelve, met het onderhouden der *Inquisitie*, zulks te wege brengen; het welk hun deedt vreezen, dat dezelve tot eenen algemeenen oploop mogten strekken; inzonderheid om dat men nu aan alle kanten eenen algemeenen afkeer des volks zag. *Zy* hadden ook verwacht,

dat

dat de Heeren en Staaten van den Lande te dezer tyd daar in orde gesteld, en de oorzaak des kwaads weggenomen zouden hebben; maar dewyl zulks nog niet geschied was, het kwaad aangroejende, en het gevaar voor de deur zynde, hadden zy goed gedacht, volgende hunnen eed en yver dien zy hadden, ten dienste van zyne Majesteit en hun Vaderland, niet langer te vertoeven, om alle goede diensten te doen, hopende dat hunne waarschuwing des te beter zou afgenomen worden, dewyl het gevaar hun meer dan andere raakte, die hunne huizen en goederen ten platten Lande hadden: als mede dat de voorschreven Plakaten, volgens 't bevel van zyne Majesteit, gestreng ter uitvoer gesteld, een iegelyk onderworpen zou zyn, de verbeurtenis van lyf en goed, ter begeerte van ider nydig en gierig mensch. Waarom zy ootmoedig baden, dat 'er orde gesteld, en aangemerkt mogt worden dat het gewigt der zaken zulks eischte, dat 'er ten dien einde aan zyne Majesteit iemant mogt gezonden worden, om van hunnent wegen ootmoedig te bidden, daar in nu en altoos te willen voorzien, en dewyl zulks niet kon geschieden zonder het afleggen der Plakaten, [als oorzaak van al het kwaad] dat zyne Majesteit geliefde te willen verstaan tot vernietiging van zodanige Plakaten, die bevonden zullen worden meer dan noodzakelyk ingetrokken te worden, tot voorkoming van 's Lands bederf en ondergang, zynde ook de rede en Rechten gelykmatig. En om dat men niet denken zou, dat zy, die niet zochten dan zyne Majesteit dienst te doen, hem daar in eenen regel of wet zouden willen stellen, gelyk zy vreesden dat hunne tegenparty het dus zou willen uitleggen, zo baden zy zyne

Majesteit, dat het zyn believe ware, een ander bevel daar op te maken, by *Advies* van alle de Staaten generaal, algemeen daar toe vergadert, om daar in te voorzien door bekwamer middel, en met minder gevaar. Biddende ook mede hare Hoogheid de Landvoogdesse zeer ootmoedig, terwyl zyne Majesteit hun *Request* verstaan en naar zyn goeddunken daar op letten zou, dat zy ondertusschen in deze gevaren zou voorzien, door eene algemeene opschorting zo wel van de *Inquisitie*, als van de uitvoering der Plakaten; wel uitdrukkelyk *protesteerende*, dat zy by waarschuwinge zich hadden gekweeten, voor zo veel het hun mogt raken, zich daar van nu voor God en menschen ontlastende, en dat men hun hier na niet zou kunnen opleggen zulk een kwaad verzweegen te hebben, indien 'er, by gebrek van in tyds hulpmiddelen te gebruiken, eenige onrusten, oproer en bloedvergieting om kwamen: neemende God, de Koning, hare Hoogheid, de Heeren van den Rade, en hun eigen geweeten tot getuigen, dat zy daar in hadden gehandelt als goede getrouwe dienaars, en onderdanen van zyne Majesteit, zonder iets te doen buiten hunnen plicht. Andermaal hare Hoogheid biddende daar in te bewilligen, eer 'er verder kwaad van kwam, met verzekering dat zy zoude wel doen, enz.

Verzoek en vernietiging van Plakaten, of verzagting derzelve by advies van de Staaten.

Protestatie.

Wanneer deze Edelen met dit kragtig *Request* waren gekomen, zo zou de Heer van Barlaimond, tot hunner verachting, en om de vrees der Hertoginne te verjagen, gezegt hebben, dat het maar een hoop Geuzen, of Goilieden waren, dat is zo veel als Fielten, of Bedelaars, dewyl 'er mogelyk eenige onder verscheenen die 'er niet te rykelyk uitzagen. Wanneer hun dit ter ooren kwam, zeiden zy, datze zich niet schaamden Geuzen of Bedelaars,

De Edelen worden Geuzen genoemd.

voor

voor des Konings dienst en 's Lands welvaart, geacht en genoemd te worden; en werden van dien tyd af meest dus genoemd: Waarom zy met hunne verbondelingen een goude penning aan den hals begonnen te dragen, hebbende op de eene zyde 's Konings Beeld, en op de andere zyde twee in elkanderen geslage handen, als eene trouw, door eenen bedelzak, met deze letteren omschreven; *Den Koning in alles getrouw tot den bedelzak toe.* Zy droegen ook kleine fraaje Bedelschoteltjes en Kalebassen aan hunne Bonnetten en Hoeden; ook kleedden zy zich als ook hunne Dienaars meest in Minnebroers graauw Laken.

De Edelen dragen penningen en gebruiken Livrei als de bedelaars.

's Anderen daags, wanneer de Landvoogdesse met de Heeren van den Raad had beraadslaagt, om antwoord te geven, dat op den kant van 't zelve *Request* geschreven werdt, heeft zy de Edelen ten Hove ontboden, die weder plechtig en in goede orde daar verschenen, daar toen ook by gekomen waren, de Graven van Kulenburg en van den Berge; aan hun werdt het *Request* met de *Apostil*, of 't antwoord op den kant geschreven, weder gegeven, inhoudende; dat zy, gezien en verstaan hebbende hun begeeren, voornemens was 't zelve aan zyne Majesteit te zenden, en ook daar beneven haar best te doen, dat zyne Majesteit hun begeerte nakwame, van welke zy niet te wachten hadden dan alles goeds; zy hadt reeds voor hunne komst met *Advies* der Heeren en Raden gehandelt, om te beramen eene verzachting op de Plakaten over den Godsdienst, om aan zyne Majesteit te zenden, dien zy hoopte dat een iegelyk te vreden zou stellen.

Eerste antwoord der Landvoogdesse op het Request.

Aangaande het opschorten der *Inquisitie* en Plakaten het welk zy verzochten, zulks vermogt

haar gezag niet te doen, als zy zelfs wel konden begrypen, ook betaamde het niet de Landen ondertusschen zonder wet in 't stuk des Godsdienst te laten; maar zy zou, tot dat zy aan zyne Majesteit gezonden hadt, orde geven, dat de *Inquisiteurs* en Officieren zich bescheiden zouden gedragen, zo, dat zy haar bedanken zouden. Hare Hoogheid vertroude ook, dat de *Remonstranten* zich zo gedragen zullen, dat het niet nodig zou zyn anders daar mee te leven; hopende dat door haare goede vlyt by zyne Majesteit, de Landen van de *Inquisitie* zouden ontlast worden, en te gewilliger zal hare Hoogheid haar best by den Koning zien te doen, om dat zy zeker wiste, dat de *Remonstranten* een vast voornemen en meninge hadden, niet nieuws in de oude Godsdienst voor te stellen; maar die met alle hunne magt te bewaren. Gedaan te Brussel den zesden van Bloeimaand, des jaars 1565, voor Paschen.

Hier op verzochten de t' saamverbondene, op den agtsten van Bloeimaand, andermaal gehoor, en bedankten hare Hoogheid, wenschende, dat haar antwoord wat klaarder en breedvoeriger ware geweest, zeggende, het hun leed was, dat zy geen magt hadde de Plakaten op te schorten; biddende nogtans de Officieren te willen vermanen, geen verdere vervolging te doen; en dewyl zy zich onderworpen aan al 't gene, dat by zyne Majesteit, by *Advies* en toestemming van zyne algemeene Staaten, zoude worden bevolen, tot onderhoud van den ouden Godsdienst, zo hoopten zy zich ook zo te gedragen, dat men van hun niets hooren zou 't geen eenig verwyt verdiende. *Protesteerende* andermaal hunnen plicht gedaan te hebben; biddende, zo 'er iets verders uit ontstond, by

ge-

gebrek van beeter orde, het zelve ten beste te duiden. En dewyl hunne wederparty hun *Request* zocht te doen drukken, dat zy 's Konings drukker wilde bevelen, het zelve onvervalst en zo te voorschyn te doen komen, gelyk het door hun overgegeven was.

Na beraadslaging heeft de Landvoogdesse hun geantwoord, dat zy hoopte zulke orde by de *Inquisiteuren* en Magistraten te stellen, dat 'er geen wanorde nog schande toekomen zou, en zo verre daar eenige voortkwamen, dat die eer van hunne zyde zouden voortkomen; waarom zy zouden toezien, (volgens hunne belofte) dat 'er onder hunlieden, nog onder de Gemeente geen schande rees; hen biddende, niet verder te willen voortvaren om meer persoonen tot zich te trekken. Waar op de Edelen antwoorden, dat zy hare Hoogheid voor haar goed antwoord bedankten; maar dat zy beter te vreden en voldaan zouden zyn, indien hare Hoogheid verklaarde, in tegenwoordigheid van alle de Heeren daar tegenwoordig, dat zy hunne vergadering ten goede hadden genomen, en alles gedaan ten dienste van zyne Majesteit, verzekerende, dat zy zich in alle stilheid zouden gedragen, zonder eenige klachten. Twede antwoord van de Landvoogdes op 't Request der Edelen.

Waar op de Landvoogdesse antwoorde, het zelve te geloven; maar dewyl zy geen andere uitleg van haar mening deede, werdt door de Edelen nog eens gebeden, dat zy zich opentlyk wilde verklaren, hoedanig zy hunnen yver opnam. Waar op zy met korte woorden antwoorde, dat zy 'er nog niet wel over konde oordeelen; en dewyl men nu merkte dat de Edelen by hun vertrek niet wel te vreden waren, hebben verscheide Heeren, en andere, als de Raadsheer d'Assonville (die zeer bevreest was)

groote aandrang en smeekingen aan de Land-voogdesse gedaan, dat zy de Edelen (om best wille) met meerder genoegen zou laten vertrekken. Waar door zy belast heeft, dat den Graaf van Hoogstraaten, Ridder van het gulde vlies, met den Secretaris Berti, zig moesten laaten vinden in de vergadering der Edelen, hunlieden toezegging en belofte doende, dat 'er ter zake des Godsdiensts niets zoude voorgenomen worden, tot dat zyne Majesteits antwoord komen zou; en hebben de Edelen het ontwerp van de opgestelde brieven getoont, waar in belast werdt, dat geene Officieren, Wethouders, nog *Inquisiteurs*, meer tegen iemant, ter zake van den Godsdienst, zouden hebben te rechten, door gevangenisse verbeurtenisse van goederen, banningen, enz. ten ware dat 'er eenige nieuwigheid, schande, of oproerige daad werd begaan, het welk men met de informatiën zoude ten Hove zenden, om daar op voor de Raden by provisie te werden geordonneert, tot dat zyne Majesteit, met *Advies* en toestemming der Staaten Generaal, anders daar op zou bevolen hebben.

De saamverbondene scheiden in goede orde en in stilte.

Met deze belofte en toezegging, zyn de Edelen elk naar huis vertrokken, en gescheiden, met hunne vier Hoofden; eerst zekere afgezondene onder hun verkiezende in yder der Landschappen, om in alle voorvallen toe te zien, dat 'er onderhouden werdt, het gene belooft was.

Deze goede behertiging der Edelen heeft de Landen zeer gerust gesteld, een iegelyk met verlangen hoopende en verwachtende, wat de Koning op zulk een *Request* en bemiddeling bevelen zou.

De Markgraaf van Bergen en

De Landvoogdesse met de Heeren en Raden hebben besloten eenige Heeren naar Spanje te zen-

zenden, om den Koning van alles te verwittigen, en hem te bidden, de Nederlanders wat te willen toegeven, die zy wel wisten dat verbittert zouden zyn, om de vergadering en 't voornemen der Edelen, dat hem ten kwaadsten was over geschreven, dewyl men die ook kwader verwacht hadt; hier toe zyn met vele beloften en aanraden verwilligt, de Markgraaf van Berge, en de Baanderheer van Montigni, twee wyze en verstandige Heeren, beide Ridders van de orde des gulden Vlies. En vermits dezer Heeren geschiktheid en bescheidenheid, heeft men gehoopt des Konings gemoed te verzachten, 't geen echter heel anders uitviel, tot ongeluk en verlies van 't leven van beide deze wyze Heeren. de Heer van Montigni, worden naar Spanje gezonden.

Dus zyn zy naar Spanje gereist, met onderrichting van allen; ook met een ontwerp over de verzachting der Plakaten.

Dit ontwerp der verzachting behelsde; dat alle bewindhebbers van den Godsdienst, huisvesters, schandaaldoenders en dergelyke, in plaats van verbrand, met de galg gestraft zouden worden; maar indien zy zich van hunne gevoelens bekeerden, zouden zy het zwaerd hebben; en de gemeene man zou gebannen worden. Inhoud der verzachting.

Deze *Moderatie*, of verzagting, die de gemeene man *Moorderatie* noemde, zogt het Hof terstond de Staaten van den Lande goed te doen vinden; (op welke Staaten het volk zich zeer beriep) en ontboden eerst de minste *Provinciën*, als Artois, Henegouwe, Namen, enz. en dat alleen, om dat die men geroepen hadt, met volle last gezonden waren, en een ander advies zouden geven en besluiten, zonder hunne Meesters, de Steeden, achter Raden of Breede Raden zulks aan te geven. En werden boven Onbehoorlyke vergadering der algemeene Staaten om de verzachting te doen goedkeuren.

al

al belast, het zelve voor het volk geheim te houden. Wanneer deze *Provinçien*, zo men uitstrooide, daar nu in toegestemt hadden, hield men die van Vlaanderen en Braband het zelve ook voor; maar die van Holland, Zeeland, Vriesland, Gelderland, enz. liet men ongeroepen, om dat zy met vele voorrechten begunstigd zyn. Dog deze handelwyze, om de verzachting door de Staaten gezach te doen hebben, zonder weeten van de Gemeente, is eindelyk door Schimpschriften en gedrukte *Remonstrantiën* aan 't volk bekend geworden; waar uit ook groote beroerte en achterdocht gesprooten is, namelyk, dat men tot geen algemeene vergadering der Staaten, (volgens de oude gewoonte) zoude komen. Deze achterdocht is vermeerdert, om dat 'er nog verscheiden, die om den Godsdienst uit den Lande waren geweest, nu weder gevangen wierden, ja, dat ook te Oudenaarde eenen Hans Tuiscaan, Tapytwerker, den agtsten van Wiedemaand, om den Godsdienst gedood werdt.

Misnoegen in den Lande na het Request, en groote achterdocht.

Hier over is de Heer van Montigni alleen naar Spanje gereist, om dat de Markgraaf van Berge, die hem daar na volgde, zich aan zyn been gequest hadt. In Wiedemaand in Spanje komende, hebben zy meermalen by den Koning en zynen Raad van Staaten gehoor gehadt. In dezen Raad waren te Segobia, in Hooimaand, Don Alvares de Toledo, Hertog van Alba, enz. Don Gomes de Figuera, Graaf van Feria; Don Antoni de Toledo, groot Hofmeester van de orde St. Johan, Don Joan Mauriques de Lara, groot Hofmeester der Koninginne; Ruigomes de Sylva, Prins van Evori, en Graaf van Melito; Louis de Quirada, groot Schildknaap van den Prins, alle mannen van groot aan-

Raad des Konings in Spanje over de Nederlandsche zaken.

aanzien, wysheid en ondervinding in Spanje. Ook waren daar meer Nederlanders, tew: de Raadsheer Tisnak, Prefident van den Raad van Staaten in Nederland; de Raadsheer Hopperus, bewaarder van 's Konings Zegel, en de Secretaris Korteville.

Voor den Koning en dezen Raad hebben de Nederlandfche Gezanten meermaals vertoont, hoe de beroerten in Nederland gekomen waren, door 't fchryven des Konings over het inftellen der *Inquifitie*, uitvoeren der Plakaten, enz. en dat 'er geen ander middel was, om zulks te herftellen, dan alle *Inquifitie* geheel weg te nemen, en verzachting op de Plakaten toe te ftaan, volgens hun ontwerp, en te verleenen een generaal pardon, zonder dat zy konden toezeggen, of de verbondene Edelen daar mede te vreden zouden zyn, om dat zy verzochten, dat alles mogt gefchieden door het *Advies*, en toeftemming der Staaten Generaal: nogtans verklaarden zy, van wegen de Heeren van de orde, en andere voorname, dat zy alle onder den anderen beflooten hadden, zo de Koning de drie voorfchreven punten vergunde, allen yver aan te zullen wenden, om den Staat der Nederlanden, nu zo ontroert, door onderhandeling en middel van de goede, die 'er nog vele in den Lande waren, en hun wel toegedaan om de kwade met de wapenen te dwingen, weder in rust en vreede te brengen. Het welke hun belast was aan te bieden, en beflooten hadden voor te nemen, met groote hoop en verzekering, mits de goede wil van den Koning, enz. zonder dat de Koning zich behoefde te verhaasten in zyne reize naar Nederland; maar konde zig by gelegenheid daar naar toe begeven, enz.

Last der Nederlandfche afgezondene Heeren, om den Koning den Staat der Landen te vertoonen, beftaande in drie punten.

De-

Dewyl hier veel over gewist werdt, zeiden de beide voorschreeve Heeren Gezan en opentlyk uit (volgens het zeggen der Spaansche, en hebben het namaals de voorschreven Heeren in hunne pleitgedingen ten laste gelegt) dat de Nederlandsche Heeren en Adel, geen middel of voornemen hadden, om met eeren te Paerd te klimmen, of de wapenen op te vatten, ten ware de Koning de voorschreven drie punten toestemden; maar zouden gedwongen zyn, zich elk in zyn huis te begeven: verder aan hunne vrienden klagende, dat men hun in Spanje verachtte, en ook dat de Spaansche over al waanden, het gebied over de Nederlandsche Heeren en Ridders te hebben, gelyk zy te Milane, Napels en Sicilië deeden, 't welk voor de Nederlanders niet te verdragen was, en dergelyke redenen meer, volgens hun zeggen.

Terwyl de zaken dus onbesloten stonden, en dat men in Spanje vast beraadslaagde, zo kwamen de brieven der Landvoogdesse van Brussel aan 't Hof in Spanje aan, over de groote samenlopingen der Gemeenten, en over de openbare Predikaatiën, die 'er omtrent Doornik, Rysfel, St. Omer en Yperen geschiedden, waar onder zich de Fransche Predikanten mengden, en dat zulks ook te Antwerpen geschiedde. Waar omtrent zy den Koning badt, toch een goed en kort besluit te willen geven, en toe te stemmen de voorschreve drie punten, wyl zy, nog de Heeren van de orde, nog de Raden, geen ander middel wisten om de zaken te herstellen, enz.

Bevel van den Koning op de Nederlandsche bezen-

Hier over heeft de Koning op de drie punten een bevel gegeven, dat geen volkomen besluit was; namelyk, dat men door gansch Spanje en door Nederland bevelen zou, openbare om-

omgangen te houden, en dat hy zich beraadde, of hy zyne reize naar Nederland, over Zee of over Italje zoude doen: ook dat hy aan den Keizer zou schryven. Aangaande de drie punten, zeide zyne Majesteit te vreden te zyn, dat alleen de Bisschoppelyke *Inquisitie*, van oude tyden ingesteld, zou gebruikt worden, en niet de nieuwe Spaansche form; ten anderen, dat 'er eene form tot verzachting der Plakaten zou opgesteld worden, met zulke voorwaarden, dat het heilig Roomsch Katholyk Geloof, en 't gezag van den Koning, bewaard bleven, op dat zyne Majesteit op 't zelfde ontwerp met den eersten besluit mogt nemen; ten derden, zo gaf hy magt aan de Landvoogdesse, dat zy genade en vergeving zou mogen verleenen aan de verbondene Edelen alleen, ook mede aan eenige andere onschuldige, na haar goeddunken. Maar alle deze drie punten geschiedde onder voorwaarde, dat de Landvoogdesse te voren wel verzeekert zy, dat de voorschreve Nederlandsche Heeren zich zullen laten gebruiken, en volgens hunnen plicht alle goede diensten doen, die tot behoudenis van den Godsdienst, en rust der Landen kunnen dienen; ook dat alle eedtgespannen en verbintenissen gebrooken en te niet zouden zyn; desgelyks alle Vergaderingen, Predikatiën, schandelykheden, en wat des meer is, geweerd; anders, indien de Oproerigen zich in de wapenen begaven, zou de Landvoogdesse geweld gebruiken met het Krygsvolk uit de bezettingen, en de benden van *Ordinantien*: en, zo het de nood vereischte, zou zy meer Krygsvolk ligten, en de Oversten en Kapiteinen na haar goeddunken kiezen. Boven dit schreef de Koning ook vriendelyke brieven aan de Heeren, aan de

ding, en op de drie punten.

de Raden, en aan de Steeden, om alles, tot zyne overkomst, daar in vrede te houden.

Wat na 't afscheiden der Gezanten in Nederland gebeurde. Dit was het alles dat 'er op 't Gezantschap der voorschreven twee Heeren van de orde in Spanje beslooten werdt, die daar met schoone woorden opgehouden wierden, zonder te mogen vertrekken. Ondertusschen werden de zaken in Nederland veel erger; want alzo de Heeren van de orde, en Gouverneurs van de Provinciën, met de Raden, zich begonnen aan te stellen, om in der minne, of met geweld de zaken te herstellen en te stillen, op hope dat de Koning de drie punten zou toestaan, zo werdt gemerkt, dat men ten Hove alle afkeer en afgunst aan de verbondene der Edelen toonde, en overal met woorden en werken bewees, dat hun doen en laten ten Hove kwalyk genomen was, en dat men door de brieven van particuliere uit Spanje niets goeds vernam, ook niet door de brieven van den Koning, den zesden van Bloeimaand des jaars 1566, aan eenige Steeden uit Madril geschreven; waar in hy hun vermaande tot getrouwheid, hun, met algemeene woorden, allen bystand toezeggende, als of hy zelf in 't Land komen zou. Ten dien einde werden in Zeeland, zo men zeide, Oorlogsscheepen gereed gemaakt, om hem tegen te varen, als mede dat eenige Spanjaards vier of vyf duizend lange Roeren of Snaphanen opgekogt hadden, om naar Spanje te zenden. Ook was 'er eenen roep, dat de Hertog Erik van Brunswyk Krygsvolk aannam, om de *Inquisitie* en de nieuwe Bisschoppen met geweld in te voeren.

De Hervormde bestaan om oorza- Eenige nieuwe Bisschoppen, *Inquisiteurs* en Geestelyke verbreidden ook onbedachtzaam genoeg, dat de Koning den twee Heeren, die daar

ge-

gezonden waren, geen groot onthaal hadde aangedaan; en de onthaling aan hun geschied, nog maar geveinsdelyk was gedaan, om tyd te winnen tot het vergaderen van geld en volk, om met geweld over te komen, en deze Edelen en afgevallene van den Godsdienst te straffen, met welke de Kardinaal dan ook komen zou, die zich over zyne vyanden wel zou wreeken, en wat des meer is. ken openlyk in de Nederlanden te prediken

Door deze nieuwstydingen en bedreigingen het achterdenken meer aangroejende, hebben die van den Hervormden Godsdienst, als niets goeds uit Spanje hoorende nog verwachtende, zich verstout opentlyk te prediken, om te vertoonen hun groot getal dat 'er te branden of te verjagen zou zyn, dat zy zich niet langer konden geheim houden, meenende den moed van die hun gunstig waren te wakkeren, en den zelven aan hunne tegenparty te benemen. Zy hebben allereerst in Westvlaanderen, daar na in Vlaanderen, Braband, Walsland, Gelderland, Vriesland, Overysfel, Holland, Zeeland, Utrecht, en elders, en dat in open Velden, Bosschen en bekwame plaatsen begonnen te prediken, het getal dagelyks tot vele duizenden vermeerderende: en in 't eerst vreezende dat zy in hunne predikatiën mogten beleedigt worden, zyn zy met deegens en kort geweer, daar na met helbaarden, roeren en dergelyk geweer daar naar toe getrokken. En hoewel hunne vergaderingen dikwils gestoort, en 't volk verbooden werdt daar niet in te gaan, ja verscheide hulpmiddelen gebruikt werden, zo heeft zulks alles niet geholpen, om dat de yver, de wanhoop en de menigte te groot was. De Hervormde beginnen opentlyk in Vlaanderen te prediken.

Onder andere Steeden is ook te Antwerpen, in 't begin van Wiedemaand, de openbare prediking Openbare Prediking te

 diking

Antwerpen. dikingbegonnen, een vierendeel van een uur buiten de Stad, op een veld daar toe bekwaam, genoemd 't Laat, gelegen by Burgerhout; eerst zonder wapenen; maar door den Hoofdschout van Braband, of andere Officieren, gedreigt, hebben zy de toegangen van het veld met wachten en wagens bezet, tot hunner verzeekering; Predikende in de Brabandsche en Fransche tale.

De Magistraat van Antwerpen, met *advies* van den breeden Raad, heeft daar veel tegen gedaan, en eindelyk verzogt, dat de Landvoogdes daar met haar Hof zou komen leggen, om de Stad, als de voornaamste van den Lande, voor alle gevaren te bevryden, en zulks zonder Soldaten. Op het welk de Landvoogdesse ten antwoord gaf, dat zy zich daar op zou beraden, en datze zouden verzoeken, eerst de Predikatiën te scheiden en te verdryven; waar toe zy hun een straf Plakaat, of verbod uit 's Konings naam zondt, gedagteekent den zesentwintigsten van Wiedemaand; maar 't heeft niet veel uitgewrocht: want den derden van Hooimaand, hebben de Hervormde Wykmeesters een *Request* ingelevert, opgedragen aan de Magistraat, uit naam van de Burgers, die den Hervormden Godsdienst toegedaan waren, daar in zy de redenen vertoonden, waarom zy hunne geheime Predikatiën nu, door de menigte van hun, moesten in 't openbaar doen, verzoekende eene plaats in de Stad, om alle oproeren en wanorde te weeren, aantoonende, dat twee Godsdiensten wel konden te samen verdragen worden, zulks met voorbeelden bewyzende, en dat het wel in de magt der Magistraat was (uit kracht der *Privilegiën* die zy bybrachten) hun *Request* toe te staan. De Magistraat dit *Re-*

Request van de hervormde om binnen Antwerpen te mogen prediken.

quest

quest ook ten Hove zendende, hebben andermaal aan hare Hoogheid verzocht, te Antwerpen haar verblyf te willen komen nemen, het welk zy weigerde te doen, ten ware met eene behoorlyke Bezetting, daar die der Stad niet van wilde hooren.

Te Antwerpen waren gekomen de Heer van Brederode, en ook de Graaf van Megen, zonder eenigen last van 't Hof, die met hun beiden de Gemeente in beroeren bragten. Brederode was de Gemeente aangenaam, voornamelyk de Hervormde; en Megen werdt verdacht gehouden dat hy behendig Krygsvolk in de Stad wilde brengen, welk Krygsvolk (zo men zeide) reeds niet verre van daar, namelyk in de Kempen, aangekomen was, zo dat de Graaf van Megen, om best wille, en om den achterdocht te weeren, vertrekken moest.

Dergelyke achterdocht hebben alle de groote Steeden van den Lande ook gehadt, het welk te lang zou vallen om in 't byzonder te verhalen; maar om den Staat daar van, en in 't algemeen die van den Lande, daar by af te meeten, zullen wy voortvaren te verhalen wat 'er te Antwerpen dienaangaande voorgevallen is, inzonderheid met den Prins van Oranje hunnen Burggraaf, die aan hun van de Landvoogdesse gezonden werdt. Dergelyke last, voet en middel, hebben de andere Gouverneurs van de *Provinçiën* en Steeden ook gehouden en gevolgt, de een met beteren voortgang dan de andere, overeenkomende de gesteltheid der Landen, Steeden en aart der Inwoonders: want dewyl de Landvoogdes een gebod of Plakaat uitzond, genoegzaam overeenstemmende met de opgestelde verzachting, bevelende dat men de Predikanten met hunne toehoorders over al zou

vangen, en ophangen, heeft zulks op eenige plaatzen het volk wel wat verschrikt; maar op andere plaatsen meer verbittert en getergt; zo dat zy toen de wapenen eerst met ernst in de hand namen, tot hunner en der Predikanten bescherming. Het kwam ook meest alle de Steeden en Staaten vreémd voor, dat zulks zonder hunne plechtige toestemming zoude geschieden; dewyl men zeide, dat men het antwoord van den Koning nog verwachtte.

Hoewel, gelyk gezegt is, die van Antwerpen zeer sterk aanhielden, dat de Landvoogdesse met haar Hofgezin daar haar verblyf wilde komen nemen, zo heeft zy 'er zich echter niet durven vertrouwen; maar heeft daar als Gouverneur gezonden den Prins van Oranje; hoewel hy in zyn Gouvernement van Holland, Zeeland, enz. ook wel van nooden was; maar zy wel weetende dat hy de Gemeente aangenaam, en ook Burggraaf van de Stad was, en daarom met de Stad, en de Stad met hem, door den eed te samen verplicht waren, zo heeft zy alles goeds van hem gehoopt, om dezelve, volgens zynen Lastbrief, voor alle beroerte te verhoeden. Dus is de Prins, den dertienden van Wiedemaand, te Antwerpen gekomen; de Heer van Brederode, en vele andere van den Adel en burgers, zyn hem te gemoet gereeden. Inkomende heeft het volk zeer geroepen; *Vive les Geux*, dat is, *Lang leven de Geuzen:* waar over hy het alom zeer bestrafte, zeggende, dat het hun zoude berouwen. Hy heeft de Magistraat vergadert, en de brieven der Landvoogdesse overgegeven; welke behelsden, dat hy gezonden was in de naam van den Koning, om de Stad ten beste te verzeekeren en te bewaren; beveelende dat zy hem gehoorzaam zouden

De Prins van Oranje werdt ne Antwerpen gezonden den 13den van Wiedemaand, 1566.

zyn,

zyn, en zich naar zyne beveelen gedragen. Daar na heeft de Prins de andere Leeden der Stad, als de Wykmeesters, Deekens, Schutteryen, Kooplieden, en ook de Geestelykheid ontboden, en alle aangehoort: waar uit hy aanstonds gewaar is geworden, dat het wantrouwen dat de een van den anderen hadt, de meeste oorzaak der beroerte ware: want hy bevond, dat de Magistraat de Ingezeetenen niet vertrouwde, en byzonder niet die van den Hervormden Godsdienst; waar tegen de Ingezeetenen, van wat Godsdienst zy ook moggen zyn, het Hof niet vertrouwde, (vreezende het Krygsvolk dat men daar zogt in te voeren) veel min nog zyne Magistraat, alles wat zy ook voorsloegen verdacht houdende; en de Hervormde hielden zy alle verdacht. Hy bevond ook dat het getal der Hervormde groot was, hoewel zy wat verdeelt waren; en dat, de Magistraat den verdreven Parochiaan van het Kiel hadt toegelaten, naar de Leere der Augsburgsche Geloofsbelydenisse, te Prediken, om daar door twist en verdeeltheid onder hen te brengen: ook dat zy, de wapenen in de hand hebbende, verre de sterkste in de Stad waren, zich, wanneer zy wilden, meester konden maken, en 'er met geweld tegen hen niet te doen was, ziende de gelegenheid en kleine orde die daar nog gevonden werdt: waarom hy nbodzakelyk achtte, eerst het wantrouwen te verminderen, en met die van den Godsdienst eigentlyk te handelen, om hun de wapenen neder te doen leggen en in de handen der Burgers te brengen. Ook verzocht hy, onder de Burgery twaalf hondert mannen tot Krygsvolk aan te nemen; 't welk zy toen niet willen toestemmen; maar wilden zelfs wel waken:

Staat der Stad Antwerpen als de Prins van Oranje daar binnen kwam.

en om die van den Godsdienst de wapenen met zagtigheid neder te doen leggen, vonden zy goed dat die van den Godsdienst ook moesten beloven, zo men hun verzekering dede, zelfs voor eenen tyd de Predikatiën op te houden, tot dat men ondertusschen de Staaten Generaal vergaderde, om in alle zaken orde te stellen.

Doch ondertusschen kwamen de volgende tydingen; dat men onder den Hertog van Brunswyk veel Krygsvolk verzamelde, dat men ook omtrent Lingen in Vriesland groote gereedschap ten Oorlog maakte: en dewyl de Drossaard van Braband, door last van het Hof, zekere knechten en ook paerden geligt hadt, daar mede hy dagelyks naar zyne woonplaats te Merksen voor by de Stad reed, zo waren die van den Godsdienst bevreesd, dat hy op de Predikatiën zou vallen, die verstooren, en de Predikanten vangen; en zulks te meer, om dat men wagenen met wapens hadt zien ryden, en te Mechelen Oorlogs voorraad zien afscheepen, waar door die van den Godsdienst andermaal verzochten, eene plaats in de Stad te mogen hebben, om hunne Predikatiën met te meerder verzekering, zonder wapenen, te mogen doen. En hoewel dit, om de voorgezegde bedreigingen, hun kwalyk kon geweigert worden, zo heeft de Prins, nogtans met dreigen, bidden, en belofte van goede orde te stellen, het zelve voor dien tyd, en ook op den tyd van des Stads omgang, *Procesfie*, of Kermis in Oogstmaand, nog geweerd; in welken tyd, om de menigte van 't buiten volk, men zeer voor eenen oproer vreesde. De Prins by de Landvoogdesse te Brussel ontboden, om de zaak der t' saamverbonde Edelen, die daar vergaderden, verschoonde hy zich van zyne reize, op 't bidden

van de Magiſtraat, de welke begeerden dat hy daar *zo* lang zoude blyven, tot dat de Kermis en *Procesſie* zonder beroerte gedaan was, daar nogtans het Mariebeeld van Antwerpen, volgens de gewoonte, zeer plechtig omgedragen werdt, gaande de Munnikken en Geestelyke mede; ſchoon velen onder het volk dat als afgodery beſchimpten.

Ondertusſchen hadt de Koning aan de Landvoogdesſe geſchreven, de vergadering der Staaten Generaal, zonder zyn uitdrukkelyk bevel, geenzins toe te ſtaan, dat den achterdocht op allerhande wyze vermeerderden: ook dat zy in Duitschland drie duizend paerden, met tienduizend voetknechten, op waardgeld aannemen zou, en aan de *gepenſioneerde* Duitſchers alle de achterſtallen zou betalen, dit werdt de Landvoogdesſe in alle de brieven belast.

Wanneer nu de ſaamverbondene Edelen, de Landen op vele plaatſen wederom in deze beroerten en wapenen zagen, (in den zelfden ſtaat als wy van Antwerpen geſchreven hebben, over al tot oproerige bloedſtorting geneigt zynde) en dat 'er geen beterſchap te hopen was; maar dat 'er, zonder toeſtemming der Staaten, nog meer ſtrenge Plakaten uitgegeven werden, en 'er niets gehoord werdt van de Staaten Generaal te vergaderen, waar in, volgens hunne gedachten, de welvaard der Landen alleen geleegen was, en men hun geene beloften hield, maar hun goed voornemen verdraaide, zo hebben zy eene ſamenkomst te St. Truijen, in 't Land van Luik, beraamd, daar over men ten Hove zeer verlegen was, vrezende dat het tot een oproer mogt ſtrekken; waarom de Landvoogdesſe deedt verzoeken, dat ze door Afgezondene, met eenige van haare Perſonagiën, in gemeenſchap

Vergadering der verbondene Edelen te St. Truijen.

wilden komen: het welk daar na te Aarschot, en te Duffel in Braband geschiedde, met den Prins van Oranje en den Graaf van Egmond, die wegens de Landvoogdesse afgezonden waren, door welke zy hun, den agtienden van Oogstmaand, te Duffel deedt aanzeggen, hoe zy twee Heeren van de orde naar zyne Majesteit hadt gezonden, om hun lieder (namelyk der Edelen) verzoek wel te betoonen, welke Heeren daar toe wel bekwaam waren, dat zy ook na het overgeven van 't *Request*, verder niets hadt doen onderstaan, aangaande de *Inquisitie* en de Plakaten: dat zy lieden op den Koning behoorden te vertrouwen, als nooit geene tyranny gebruikt hebbende; maar gaerne, alle dingen die voorgevallen waren, zou vergeven en vergeeten; ten welken einde zy in hun lieder voordeel geschreeven hadt. Hun allen met een voorhoudende, hunne aanbiedinge, om altoos gereed te blyven in den dienst van zyne Majesteit en de hare. Verder begeerde de Landvoogdesse, dat zy lieden dog wilden beletten de ongeregeldheid der *Sectarissen*, welke tot oproer strekten, waar mede de Franschen zich moeiden; te meer, om dat de *Sectarissen* voorgaven, dat zy het alles deeden met bevel en last van den Adel, daar uit men kon oordeelen dat het *Request*, dat door hun ingelevert was, niet was geschied tot 's Lands welvaren, maar alleen om deze Predikatiën in te voeren: waarom zy schuldig waren die naar hun vermogen te beletten, en met 'er daad te toonen, dat hunne mening goed was, en dat die, welke het volk tot de Predikatiën hadden opgeruid, hun verbond en *Request* te buiten hadden gegaan, enz.

Vertoog wegens de Landvoogdesse aan de Edelen den 18den van Oogstmaand, 1566.

Hier op hebben de afgezondene Edelen ook

schrift

schriftelyk geantwoord, dat zy hare Hoogheid bedankten voor al den goeden yver die door haar gedaan was, in 't schryven aan de Officieren en *Inquisiteuren*; maar dat zulks kwalyk gevolgt ware, als gebleeken is te Doornik, Ryssel, Bergen, Ariën, Aat, Brussel, Gent, en andere plaatsen, daar vele lieden, uit krachte der Plakaten, in de gevangenissen waren gesteld. Antwoord der Edelen.

Dat zy lieden alle naerstigheid hadden aangewend, om de Predikatiën te beletten; maar hadden het kwaad vermoeden van 't volk niet kunnen wegnemen, doordien 'er na de twee maanden, hun toegezegd, het antwoord uit Spanje niet gekomen was, ook dat de Staaten Generaal volgens de oude wyze niet vergaderden, en dat zy in 't algemeen dagelyks gedreigt wierden, voornamelyk van Geestelyke Persoonen.

Belangende dat de Franschen zich met deze beroerten zouden moejen, indien zulks bleek, zo wilden zy de eerste te paerd zyn om dat te beletten; maar dat zy zich tegen de onderdanen des Konings, de zaken zo staande als ze stonden, zouden stellen dacht hun niet geraden.

Dat men zegt hun te beschuldigen het volk tot de openbare Predikatiën opgeruid te hebben, daar van stelden zy zich, en een iegelyk van hun ter zuivering: en of schoon 'er eenige onder hen dezelve Godsdienst beleeden, waren zy nogtans van dezelve genoeg verzekert, dat hun Godsdienst niet verhinderde den dienst, dien zy den Koning schuldig waren, in acht te nemen. Ook mistrouwden zy geenzins aan de goedheid, of zachtmoedigheid van hunnen Vorst; maar zelfs kenden zy zyne Majesteit voor zo goed, dat indien hy daar tegenwoordig ware, om de

eene en andere party te hooren, hy voordeelige en nuttige *Ordinantiën* zou instellen.

Dat zyne Majesteit zou vergeeten, en de gebeurde zaken niet meer gedenken, als hare Hoogheid hadt doen aanzeggen, daar op antwoordden zy, niet te bekennen iets gedaan te hebben, dat vergeetens of vergevens waerdig ware; maar zy achtten de waarschuwing door hun aan zyne Majesteit gedaan, den aangenaamsten dienst te zyn, die *zy* hem hadden kunnen doen.

Verder beklaagden zy zich, over het mistrouwen dat men van hun hadt, waar door vele in ongunst tegen hun verwekt werden, die oproerige woorden tegen hun spraken om hen in den haat der Gemeente te brengen, zeggende, dat de Koning, haast in de Landen komende, hun als weêrspannige en oproerige straffen zou: En dat ook de Heeren van de orde hun gezelschap schuwden, als of zy *Crimen Læsæ Majestatis*, dat is, *Misdaad van gekwetste Majesteit* bedreven hadden, en eenige van hunne bloedvrienden en andere waren vermaant, zich te wachten en van hun te scheiden, belovende hun vergiffenis en ontslag van zyne Majesteit. En om dat die Heeren van groot aanzien waren, die veel vermogten om zyne Majesteit kwalyk te onderrechten, waren zy niet zonder groot achterdenken: als mede dat 'er zo vele posten uit Spanje kwamen, zonder eenig antwoord op hun begeeren, wyl 'er belast was, geene andere dan 's Konings brieven mede te brengen; ook hoorden zy uit Vrankryk, dat de Koning daar met Spaansch Krygsvolk den doortocht, en gelyke hulp als hy daar eertyds tot hunne inlandsche krygen gezonden hadt, verzocht: ook dat de Hertog van Savooije hem belooft hadde, tot

zyne

zyne hulp herwaards te komen, en zich daarom by den Keizer hadde gevoegt: ook wisten zy wel, dat de Geestelykheid de somme van vyf hondert duizend gulden hadt opgebracht, daar over zich eenige derzelve beroemden, dat dit geld tegen hun gebruikt zou worden; en dewyl zy, nog van hare Hoogheid, nog van geene Heeren van de orde, eenige verzeekering konden krygen, maar dagelyks met geheime aanslagen zich tegen hun ontdekten, wilden zy voor hare Hoogheid niet verhoolen houden, dat zy ook middelen zochten, om vrienden in Duitschland en elders, maar niet in Vrankryk, te maken, om hun te helpen, indien men tegen hun en hunne toegedane, de onderdanen van zyne Majesteit, meende geweldig en met 'er daad te handelen, en zulks met geene andere meening dan uit grooten nood, doordien zy van hare Hoogheid geenerhande verzeekering voor hunne Persoonen en goederen konden verkrygen: daarom zy ootmoedig baden, datze door andere middelen, en minder gevaren, van hare Hoogheid mogten verzekert worden, mits bevelende alle Ridders van de Orde, hun van gelyken te verzekeren, dat men tegen hun lieden, nog tegen de Onderdanen des Konings (hunne zaak toegedaan zynde) niets geweldelyk zal ondernemen, met 'er daad, *direkt*, of *indirekt*, om het overgeven van hun *Request* en onderlinge verbintenis. Ook baden zy, om alle mistrouwen van hun te weeren, dat zy de Heeren, namelyk de Prins van Oranje, de Graaf van Egmond, en de Admiraal Graaf van Hoorne, hun weder wilden toevoegen, (wyl zy meest hunne zaken verstaan hadden) om hen met hunnen raad behulpzaam te zyn, zonder welke zy voortaan niet zouden handelen;

en dat dezelve ook volle macht mogten hebben om geheel te voorzien, en beveelen te geven op al 't gene, dat de behoudenis der Landen aangaat, zynde persoonagiën, waar op zyne Majesteit, hare Hoogheid, en zy zich mogten verrouwen, en dat die ook hunlieden in hunne bescherminge namen.

Zy meenden niet dat de bescherming, die zy van hare Hoogheid, en de Ridders van de orde begeerden, anders zoude zyn, dan zo lange tot dat zy van zyne Majesteit zouden zyn bewilligt of afgeslagen; en dat drie weeken na dat zulke ontzegging van zyne Majesteit hun zoude aangezegt zyn, om ondertusschen hun van andere noodige middelen te kunnen voorzien.

Inhoud van 't Request der hervormden, den Edelen te St. Truijen overgegeven. Daar na gaven zy een *Request* over, dat hunlieden, wanneer zy te St. Truijen vergadert waren, overgegeven was, door die van den Hervormden Godsdienst; in welk zy aanboden, de wapenen neêr te leggen, en zich te onderwerpen aan al 't gene, dat hun lieden door de algemeene Staaten, aangaande den Godsdienst, geboden en bevolen zou worden; mits dat hare Hoogheid de Edelen bevel gave, hun lieden zulke verzekering of belofte te doen, datze hun zouden beschermen of bystaan, ingevalle dat men hun eenig geweld of onrust aan wilde doen, voor dat de *rezolutie* der algemeene Staaten zoude genomen zyn; verzoekende eenige derzelve verplichte Edelen te beveelen, om in elke Provinçie op alles opzicht te hebben.

Het welk zy zeiden, datze aan hare Hoogheid wel hadden willen te kennen geven, om in alles te voorzien, zorgende of het volk de Franschen, erfvyanden der Landen, anders wel mogten in 't Land brengen, enz.

Andermaal van hunne onschuld *geprotesteert* hebbende, als mede van alle ongeval dat daar uit mogt volgen, boden zy hunnen gewilligen dienst aan, en begeerden een schriftelyk antwoord.

Deze handeling, antwoord, verzoek, en zo 't scheen bemiddeling der Edelen voor die van den Godsdienst, heeft de Landvoogdesse groote vreze van meerder zwarigheid aangejaagd, zo wel als alle de Raden, Ridders van de orde, en Gouverneurs der Provinciën, die in Oogstmaand te Brussel vergadert waren, daar dagelyks van alle kanten tydingen kwamen, dat het volk, gewapend ter Predikatiën gaande, de Beelden en Heiligen overal afgesmeeten hadden, zonder dat de Magistraaten daar tegen dorsten zyn. Eene zeer wonderlyke zaak, daar wel op gelet diende te worden: waarom de Landvoogdesse oordeelde het beste te zyn, de Edelen te vrede te stellen, mits te geven *Acte* van verzeekering, om die te gebruiken tot het stillen van 't volk; maar eer wy daar toe overgaan, dunkt ons best te zyn, eerst het afbreeken der *Santen* of Beelden te verhaalen.

Het gebeurde in Oogstmaand allereerst in Vlaanderen, omtrent Yperen, dewyl het volk uit vreze met wapenen achter den Lande ter Predikatie gingen, dat eenige zich verstout hebben, door eenen ongeschikten yver, om op de wegen eenige Beelden af te werpen, daar na in eenige Kapellen, Kerken en Kloosters ten platten Lande, en ten laatsten in eenige Steeden; daar zy alle *Kruicifixen*, Beelden, Sacramentshuisjes, Autaren, Schilderyen, en alle versierselen daar gevonden, in een ongelooflyke haast, om ver wierpen, in stukken sloegen en braken, 't welk niet geschiedde zonder Hoeren

Beeldstorm in Oogstmaand eerst in Vlaanderen.

ren en boeven hulp, en groote rovery, hoewel overal den Regeerders veel goed werd overgelevert. Dit is in Vlaanderen allereerst ontstaan, en begon wanneer de Gouverneur Graaf van Egmond ten Hove ontboden en gereist was, en is terstond als eenen wind verbreid en voortgeloopen over alle de Nederlanden, zo dat byna geene Landen of Steeden daar van vry zyn gegaan; maar hebben alle deze beeldstormery moeten lyden, of voor bevreesd zyn, 't zy dat ze hebben moeten gedoogen, dat een hoop *kanaille* of gepeupel zulks hebben gedaan, of dat de Regeerders, Geestelyke, of Waereldsche Kerkmeesters, uit vreze van meerder schade, hunne Kerken of Kloosters daar zelfs van ledig maakten, of hun daar tegen in tyds gesterkt, voorzien en gewapent hebben, en dus het onweder ontgaan. En 't gene meest te verwonderen is, is, dat men nooit konde weeten wie 'er den eersten uitvinder van was; ook vondt men desgelyks niemant onder die van den Hervormden Godsdienst, die zich daar over beroemde, of die de wyze der geweldpleeging geprezen of goed gevonden heeft, schoon zy het gedaan werk wel goed achtten, zynde meest over al door jongens, lekkers, hoeren en boeven eerst bestaan.

Wonderlyke en zeldzame wyze van verschrikkelyke afbreking der Beelden.

Om den Lezer door een byzonder geval te behagen, en niet met veelerhande te vermoejen, kunnende door het eene het andere gissen, zullen wy verhalen hoe dit beeldstormen te Antwerpen is toegegaan, ons voorgenomen hebbende deze Stads geschiedenisse, als eene van de voornaamste der Nederlanden, tot een voorbeeld, van 't geene in andere Steeden geschied is, te stellen.

Wanneer de Prins van Oranje door de Land-

voog-

voogdesse te Antwerpen gezonden was, om daar 't bevel te voeren, en weder te Brussel ontboden en gereist zynde, geschiedde het des anderen daags, als men in den omgang der Stad het groot Mariebeeld omgedragen hadt, en zulks reeds wel vergaan en weder in zyn Choor gesteld was, als reeds gezegd is, zo dat 'er geene vreze meer scheen te zyn; zyn 'er op den zelven dag, den negentienden van Oogstmaand, 's maandags, eenige jongens geweest, vragende voor het Choor, of maaiken (menende het lieve Vrouwe beeld) vreesde, om dat zy nu zo vroeg in 't Choor liep, en dergelyke woorden meer. Ook aan de andere zyde, eenige jongens in de groote Kerk speelende omtrent de Predikstoel, het hoofd vol hebbende van Prediken en Predikatiën, willende ook het Prediken nadoen; is 'er een groote lekker op de Predikstoel geklommen, en heeft daar eenige sotte redenen begonnen: de andere jongens met hem spottende, wierpen naar hem; andere wilden hem van de Preekstoel trekken; maar hy stietze met voeten, en het werdt kwaadaardigheid, of kattespel; want een jonge Schipper klom van de andere zyde op de stoel, en stiet hem van de trappen, dies eenige toezienders en Mansperfoonen zich daar mede bemoeiden, en vochten schier onder elkanderen; de Schipper wat gekwest zynde, is het ontkomen, zynde de Kerk vol beroerte, doch werdt buiten gevonden, en voor de Magistraat gebracht, dien hy 't zodanig vertelde als 't geschied was: de wachters deeden terstond het volk vertrekken, en de Kerk toesluiten.

Des anderendaags, zynde dingsdags, den twintigsten van Oogstmaand, zyn 'er, tegen den avond, eenige jongens in de Kerk ver- *Beeldstormen te Antwerpen den*

twintig-
sten van
Oogst-
maand,
1566.

vergadert, als ook vele Manspersonen, wandelende, volgens het gebruik, tegen den Lofstyd, daar weder op het Mariebeeld geschimpt werdt. De oude Vrouw, die voor het Choor Kaersjens verkocht en offer ontfong, zich vergrammende, wierp stof, assche en andere vuiligheden de Jongens naar 't aangezicht en in de oogen, daar uit den twist ontstond. Zo dat de Markgraaf, de Heer Jan van Immerselle, in de Kerk kwam, met zyne Sergjanten en Helbardiers, vermanende de een en andere te willen uit de Kerk gaan, het welke sommige deeden, en andere zeiden, zy wilden eerst het Lof hooren; daar op de Markgraaf hun deedt aanzeggen, dat men 'er geen Lof zoude doen, dat eenige onwillige maakte, zeggende de een tegen den ander, zy wilden dan zelfs het Lof zingen. Zo dat ten laatsten de een hier, de ander daar begonnen te zingen: eenige Jongens speelden en rolden met ballen en steentjes: eindelyk kwam 'er door dit gerugt meer en meer volk in de Kerk. De Markgraaf, ziende dat hy niet vermogt het volk uit de Kerk te doen gaan, nog orde te stellen, sloot alle de Kerkdeuren behalven eene toe, en is dus ook bevreesd vertrokken; daar door het gepeupel stouter geworden is. Alzo 't nu laat in den avond was, de klok wel zes uuren zynde, hebben zy elkanderen opgeruid, om het Mariebeeld om ver te smyten, opbreekende het Choor, en roepende *Vive les Geux*, *Lang leven de Geuzen*. Dit eens begonnen zynde, is terstond met zulk een geweld voortgeloopen, en door zo vele handen geholpen, dat eer 't middernacht was alle de Chooren opengebrooken, de Autaren om verre gesmeeten, alle de Beelden afgeworpen en gebroken waren, en alle de Slooten,

Alle beelden te Antwerpen in eene nacht afgebroken den twintigsten van Oogstmaand, 1566.

in zo grooten Kerk geopend, daar, volgens het zeggen, wel zeventig Autaren in waren, van alles zo verfierd, door konst, Schilderyen en kostelykheid, dat elders niet veel haars gelyk te vinden was.

Wanneer nu al de Beelden in de groote Kerk neder geworpen waren, is 'er eene groote menigte van die Jongens, met eenige Manspersoonen, hoeren en boeven vergezelschapt, alom gelopen, om 't zelfde ook elders te doen, als by de Minnebroeders, of Franciskanen, te St. Cleren, St. Jacob, St. Andries, St. Joris, St. Michiel, te Peeter Pot, in de Burcht, te Faken, by de Witzusters, by de Zwartzusters, by de derde Orde, by de Nonnen, by de Boomgaarden, by de Predikers, en overal in alle Kerken der Stad en Kapellen, en hadden meest alles om ver geworpen, in alle de voorschreve plaatsen, eer het 's morgens ter degen dag was; hebbende alle de kaersfen en toortsen ontstooken, die zy in de Kerken vonden, daar zy alles mede doorzochten. Een groot en wonderlyk werk, als men alle de omstandigheden aanmerkt: want men nergens iemant van de daaders kende: niemant hoorde men zich daar naderhand over beroemen, geen gevecht of twist viel onder hun voor, en niemant werdt 'er gewond, dat boven al te verwonderen is, zynde in de nacht, daar zo vele steenen, houten en andere stoffen gebroken wierden.

Ondertusschen stond de Magistraat en Burgerye de gansche nacht in de wapenen, zo verbaast en bedwelmt, of dezelve betoovert waren, verscheidene gedachten, vreze en achterdenken hebbende. De Roomsch Katholyken dachten, dat het der Hervormden werk was, welke zy meenden, door zulk een gepeupel gesterkt, hun te

Verslagenheid der menschen te Antwerpen, in 't afbreken der Beelden.

te sterk zouden zyn, en daarom vreesden zy, dat het hun kop zou gelden. De Hervormde, bedugt dat dit bedryf hun ten laste gelegt zou worden, dachten ook dat het hun post ware toe te zien, om van hunne wederparty niet overvallen te worden. Terwyl de eene party dus de andere vreesde, was de vrees onder hun gemeen, dat het zelfde volkje, als zy hunne handen aan den roof zouden gestooken hebben, daar mede niet zouden ophouden; maar mogten vallen in de huizen der ryke Kooplieden en Burgers, en de afgoden in de kisten en beurzen zoeken, onder het deksel van Beelden: of hun van verradery te beschuldigen, en dergelyke smaadheid meer. Dus stond de Magistraat en Burgery verslagen, met gebonde harten en handen, nogtans in de wapenen, en met goede orde, de een den anderen tot eendracht vermanende, en toe te zien dat 'er geen bloedstorting geschiedde, nog huizen opgebroken wierden, waar in zy, volgens 't zeggen der Spanjaarden, alle eens waren, naerstiger zynde, om hun Lyf en goed, dan de Roomsche Heiligheid of Godsdienst voor te staan: 's anderendaags God dankende, dat 'er geen meer kwaad geschied was. En hoewel in dezelve beeldstorming en plondering, veele dingen van waerde achter bleven, gestoolen en verdonkert zyn geworden, zyn 'er echter vele Juweelen, Zilverwerk en andere dingen, op het Stadhuis en elders gebragt. Eenige Gilden en Ambachten, hebben ook verscheide schoone, vermaarde, en kunstige Schilderyen, dat volk afgebeeden, ter liefde van de kunst, en die afgenomen en weggebracht.

Zo haast als 's morgens de Poorten der Stad open gingen, zyn een deel van deze Beeldstormers

stormers naar buiten gelopen, eerst in St. Bernaards, Klooster, ander halve myl van de Stad gelegen, en zo over al in de Dorpen rontom de Stadt, alles afbrekende met eene wonderlyke stoutheid en kloekheid. Andere binnen de Stad, doorliepen dien ganschen dag, en nog wel twee dagen daar na, alle de Kerken en Kloosters, breekende wat zy nog heel vonden, zonder dat men daar nog iets tegen dorst zeggen of doen; maar eindelyk, als men een zeer schoon groot verguld *Kruiçifix*, in de groote Kerk, boven het groot Choor staande, met groote moeite afdeed, viel dat op de wapenen der Ridderen van 't gulde vlies, die, kostelyk geschildert, rontom boven het gestoelte stonden, van de orde die daar gehouden was in den jare 1555. Waar door de Magistraat, en vele Burgers zich verstoorden, en moed grypende, keerden zy alle die zulks meer wilden ondernemen, en namen tien of twaalf van hun gevangen, drie die daar aan handdadig bevonden wierden, werden, den agt en twintigsten van Oogstmaand, op de markt gehangen, en drie andere gebannen, de overige op eene andere wyze gestraft.

Naerstigheid van de Magistraat, om de Hervormde uit de Kerken te houden.

De Magistraat, heeft terstond alle naerstigheid aangewend, om de Hervormde het Prediken in de Kerken te beletten, 't welk reeds begonnen was, om het volk van rovery tot stilte en onderdanigheid te vermanen; maar het werdt eindelyk, uit eerbied voor de Magistraat, nagelaaten, die ook op halsstraf deed afkondigen, dat men de geroofde goederen aan de Wykmeesters, binnen vierentwintig uuren, zoude weder brengen, en niet meer eenige beelden afbreeken, enz. Het geen zy den Hervormden ook deeden aanzeggen, door den Pensionaris, Meester Jacob Wezenbeke, welke daar uit

oorzaak namen, om de Magistraat schriftelyk en mondeling te vertoonen, op den vierentwintigsten van Oogstmaand des jaars 1566, aan den Burgermeester, de Heer Jacob van der Heiden; eerst, dat zy in waarheid voor God betuigden, dat het afbreken der beelden zonder hunnen wille en toestemming geschied was, en dat zy zulk eene handelwyze niet goed vonden, zo het zelve zonder toestemming der Overheid geschied ware, schoon de groote afgodery zulks wel verdiende, en dat zy laakten en versoeiden de dieveryen, rovingen, en andere geweldenaryen, die daar op gevolgt waren; dat hunne Predikanten in hunne predikatiën zouden vermanen, gelyk zy reeds al gedaan hadden, dat men het gestoolene in der Heeren handen zou wederbrengen.

Onschuld der hervormde.

Dat die van hunne Kerk bereid waren, zich in alle gehoorzaamheid, ten bevele der Heeren, te stellen, tegen alle plonderingen, geweldenaryen en baldadigheden. Dat zy de Heeren van de wet erkenden te zyn hunne Magistraat, van God ingesteld, en datze daarom verbonden waren, dezelve gehoorzaam te zyn, volgens Gods woord, en bygevolg schuldig en gewillig te betalen, alle Accynzen, Imposten, Schattingen en andere Lasten, naar behooren.

Ten dien einde bereid zynde, de Predikanten en Regeerders hunner Kerke, des noods, den eed van getrouwheid en gehoorzaamheid, in alle zaken, volgens Gods woord, tot behoudenisse, welvaart en voordeel der Ingezetenen, en der Stad, by hun af te leggen, om dus het volk in stilte te houden.

Smeekende, dat zy onder 't gezach en de bescherming der Heeren zouden mogen Prediken,

ken, in eenige bekwame Kerken, en hunne oefening te mogen hebben, zich veronſchuldigende, dat zy, tot dat daar in orde geſteld was, zich met eenige Kerken behielpen.

Dat zy ook niemant in zyn gemoed begeerden te dwingen, te vreden zynde, en God dankende voor de middelen, die zy hadden, om hem volgens hun geweeten te dienen; waarom zy verzochten, dat 'er last gegeven mogt worden, dat niemant den anderen zou mogen ſchelden, verongelyken, nog ter zake des Godsdiensts overlast aandoen, enz.

Met deze *Remonſtrantie*, *Request* en Vertoog, is het eindelyk daar toe gekomen, dat men de Hervormde heeft laten Prediken, onder 't gezag der Magiſtraat, in de nieuwe Stad, om daar door het Prediken in gewyde Kerken te beletten. Maar de Predikant op 't Kiel, die volgens de Augsburgſche geloofsbelydenis predikte, is toegelaten te prediken in St. Joris Kerk, de overparochie van 't Kiel, om vele ongelegenheden te ſchuwen, en twist onder die van den Godsdienst te brengen.

Het prediken in Antwerpen toegelaten; maar niet in de Kerken.

Van alles dat 'er geſchiedde, heeft de Magiſtraat dagelyks aan 't Hof te Brusſel, en aan den Prins van Oranje kennis gegeven, hem biddende, daar te willen komen. Welke hun melde, dat deze ongelegenheden hun overgekomen waren, doordien zy zynen raad en *advies* niet hadden willen volgen, in 't aannemen van Soldaten en anderzins. Waarom zy hem nu by *advies* van den breden Raad en Leden der Stad, alle *Superintendentie* derzelve opgedragen hebben, zich aan zyne *Excelentiè* onderwerpende, om op alles *Policien* en orde te mogen ſtellen, zo wel nopende het waken, als van de wacht der Stad, en anderzins: ten dien einde zulk

Krygsvolk, mits Poorters zynde, aan te mogen nemen. En voorts, volgende den last aan hem door de Landvoogdesse gegeven, ter behoudenisse der Stad, en des Konings dienst, zulke *Ordinantiën* te maken, als zyne *Excelentie* zoude goed dunken; belovende hem te gehoorzamen, mits niets strydig tegen de *Privilegiën* en oude herkomen der Stad. Waar op hy, den zesentwintigsten van Oogstmaand, daar andermaal gekomen is.

Beeldstormen op verscheide plaatsen.

Terwyl dit te Antwerpen in Oogstmaand geschiedde, is dergelyken beeldstorming ook elders uitgevoerd. Te Mechelen hebben eenige by de Minnebroeders, en in zekere andere Kloosters zulks ook begonnen; maar verder werdt het belet.

Wanneer men zulks te Lier ook meenden te doen, hebben de Heeren van de Wet, om zulks te verhoeden en de rovery te beletten, bevolen, alle beelden en andere dingen af te nemen, en de Kerk leedig te maken; zynde 't zelve aan de afgezondene der beeldstormers getoont. Zulks is op vele plaatsen in Braband en elders meer gebeurd. 's Hertogenbosch, Breda en Bergen op Zoom, hebben ook dergelyke verwoesting als Antwerpen geleeden.

Desgelyks ook die van Gent, Yperen, Oudenaarde, en veel meer andere Steeden in Vlaanderen.

Ook Valençyn, Doornik en andere Steeden in Walschland.

Ook Utrecht, Amsterdam, Leiden, Delft, 's Hage, Briel en andere plaatsen in Holland.

Ook Middelburg, Kampvere, Vlissingen, en andere in Zeeland.

Ook Groningen, Leeuwaarden, en andere in Vriesland.

Ook Kampen, Zwol, en Deventer in Overyssel.

Ook

Ook Arnhem, Roermonde, Nymegen, Venlo, Harderwyk en andere in Gelderland; en overal vele kleine Steeden en Dorpen zonder getal.

Te Middelburg, niet tegenstaande de Wet en Schutterye twee dagen lang te vergeefsch het stormen belet hadden, en de beelden en autaren reeds afgenomen waren, is men egter niet te vreden geweest; maar hebben, den vierentwintigsten van Oogstmaand, in grooten getale vergadert, zo aan den Bisschop, als aan de Magistraat verzocht, dat men de gevangenen om den Godsdienst zou los laten, en aan hun overleveren; waar op men (om den oploop en bloedstorting te verhoeden) van deze gevangenen, ten getalle van een en twintig heeft moeten in vryheid stellen, of anders wilden zy de gevangenis op lopen: ook heeft men hun binnen de Stad in de Kerk moeten laten Prediken.

Te Delf hebben zy niet te vreden geweest dat de Magistraat de beelden afgenomen hadt; maar hebben het nog nader willen doen, hebbende toen ook, niet tegenstaande de groote wacht der Burgers, alle de autaren afgesmeeten en geslecht, nemende ook het Klooster der Minnebroeders om in te Prediken.

In 's Hage kwam eenen Adriaan Mennink en Dirik Joosten by de Raden en Magistraaten, bescheidentlyk verzoekende, de beelden af te mogen doen, en daar op gevraagd zynde, waar zyne *Commissie* was? heeft hy op zyn borst ge slagen en gezegt, die daar te hebben: het Hof, verbaast zynde, heeft Mr. Hipolitus Persyn, President van Utrecht, toen ter tyd daar zynde, by zich geroepen, om zynen raad te mogen horen, en bevindende dat het verzoek niet wel te weigeren was, zynde de verslagenheid over al zeer groot,

Stom beeldstormen in 's Hage.

groot, hebben zy den voornoemden Goudsmit sommige Stads dienaars en Timmerlieden mede gegeven, om de Kerkdeuren te bewaren, op dat 'er geenen oploop geschieden zou, en de beelden, zonder beroerte of schade, afgedaan mogten worden; ook dwongen zy de lieden, welke eenige beelden in hunne huizen hadden, die over te leveren, of te verbreeken.

In vele steden het beeldstormen geweerd.

Te Dordrecht, Gouda, Haarlem en Rotterdam, gelyk ook in vele andere steeden, werden de beelden door de Magistraat beveiligt, toen men zag en gewaar werdt, dat meest alle straatschenders, dieven, vagebonden, krygslieden, roffianen, hoeren en boeven, zich in 't laatst daar te veel onder mengden, en eindelyk de grootste meesters daar van wierden, zynde daar maar weinige van de Hervormde Godsdienst by, schoon dezelve in 't eerst zeer geyvert hadden; maar het gespuis verstoutte zich tegen die van den Godsdienst, welke zich eer over de daad, als een wonderwerk van God, verwonderden, dan dat zy 't konden pryzen of toestaan. En eindelyk hebben zy 't beeldstormen zelf belet, en met hunne Predikatiën en geweld tegengestaan.

Schrik der Landvoogdesse te Brussel.

De tyding van deze afbreeking, of beeldstorming, te Brussel aan de Landvoogdesse en aan de Raden komende, heeft eenen grooten schrik veroorzaakt, zo dat men aan 't Hof, en de gansche Stad door, in de wapenen is geweest, om het daar te beletten en te weeren. Des niet tegenstaande heeft de Landvoogdesse naar Bergen in Henegouwe willen vertrekken, vrezende het gevaar voor haar persoon, en verzocht aan de Gouverneurs der Provinçiën, en aan de Ridders der Orde, datze haar wilden geleiden, die zulks op allerlei wyze afraden, groo-

te

te en gewichtige redenen bybrengende. Maar als haar ten laatsten door den President Viglius geboodschapt werdt, dat de Burgers de Stads Poorten ingenomen hadden, om 'er haar niet uit te laten gaan, zo heeft zy, op belofte der Heeren, bewilligt dien dag nog daar in te blyven, haar toezeggende om 'er uit de Stad te zullen helpen, zo 't de nood vereischte, ten koste van hun leven. Voorts bad zy den Graaf Pieter Ernst van Mansvelt, den last van 't Gouvernement der Stad te aanvaerden, die terstond de Burgery op 't Stadhuis deedt vergaderen. Ook gingen ten eersten met hem derwaarts, de Prins van Oranje, de Graaf van Egmond, van Hoorne, en Hoogstraaten, die de Burgery hebben voorgehouden, hoe hare Hoogheid, op derzelver woord van eere, in de Stad gebleven was, op voorwaarde, dat zy verhoeden zouden, dat 'er geene Predikatiën of beeldstormen in de Stad geschiedden, 't welk zy haar alle baden, als ook om den Graaf van Mansveld, als Gouverneur, gehoorzaam te zyn, dien zy alle wilden bystaan, enz. waar op die van Brussel antwoordden, dat zy met de Heeren wilden leven en sterven, om geene Predikatiën, of beeldstormen in de Stad te lyden, en Mansveld gehoorzaam te zyn, enz. 't welk de Landvoogdesse tot 's avonds wat troostte, wanneer haar aangedient werdt, dat men dien nacht de beelden zou breeken, de Heeren van Arenberg en Barlaimond doodslaan, en hare Hoogheid gevangen nemen: Waarom de Heeren andermaal genoeg te doen hadden, haar verzoek te ontraden, bybrengende, dat die van Brussel de magt niet hadden zulks te doen, dewyl 'er zo veel Adel in de Stad was. Deze vrees deedt de Landvoogdesse aan den Koning schryven, dat zy waren verraden van

De Landvoogdesse beschul-

digt de Heeren by den Koning uit verslagenheid.

den Prins van Oranje, Egmond, Hoogstraaten en Hoorne, en dat zyne Majesteit behoorden over te komen, of eene krygsmagt van Spanjaarden te zenden; het zelfde schreven ook de Heeren van Barlaimond, Norcarmes, en de President Viglius.

De Landvoogdesse des anderendaags, den drieëntwintigsten van Oogstmaand, de groote beroerten ziende, en mogelyk eenen algemeenen opstand en bederf der Landen vreezende, heeft eindelyk, met *advies* van de Heeren Gouverneurs der Provinçiën, Ridders van de orde, Raden van Staaten en geheimen Raad, enz. besloten, de Predikatiën met oogluikinge toe te staan, en die te gedogen in die plaatzen, daar dezelve voor dien tyd geweest waren: gevende de Heeren, die volgens haar bevel met de Edelen handelde, daar van dusdanige *Acte*.

Acte van de Commissi der Landvoogdesse de Heeren gegeven, om met de verbondene Edelen te handelen, 1566.

Mits onderhoudende de punten, begrepen in de brieven van verzekeringe. En gemerkt de forsse en onmydelyken nood, als nu regeerende, zo is hare Hoogheid te vreden, dat deze Heeren, handelende het accoord met deze Edelen, hun toezeggen, dat het volk, afleggende de wapenen, in de plaatze daar de Predikatiën met 'er daad gehouden worden, en zich mydende van schandelykheden en ongeregeldheid, men den zelven geen geweld doen, nog, by wegen van bedryven, tegen hun in dezelve plaatzen voorvaren zal, gaande nog komende, zo lange tot dat door zyne Majesteit, met advies van de Generale Staaten, anders zal worden geordonneert, *op voorwaarden, dat zy, in geenerhande wyzen, eenigzins zullen beletten den Katholyken Godsdienst, nog de oeffening van dien; maar de Katholyken vry laten genieten, hunne Kerken, in diervoege en wyze als vooren. Gedaan te Brussel, den drieëntwin-*

tig-

tigsten van Oogstmaand, des jaars 1566.

Met dezen last, om met de t' saamverbondene Edelen te handelen, waren gemagtigd, de Prins van Oranje, de Graaf van Egmond, de Graaf van Hoorne, de Heer van Hachicourt, de Raadsheer d' Asfonville, enz. Die met de gemagtigde der Edelen gehandelt hebben, waren, Lodewyk van Nassau, Eustace de Fienes, Heere van Esquerdes, Charles de Revel, Heere Dandregujes, Bernard de Merode, Heere van Rutten, Charles van der Noot, Heere van Risoire, George de Montigni, Heere van Noieles, Martin de Serolaas, Heere van Tulli, Philips van der Meeren, Heere van Sterbeke, Philips van Marbais, Heere van Lonnerval, Jan de Montigni, Heere van Vilers, Charles de Lievin, Heere van Famers, François van Haasten, Jan le Souvaige, Heere van Descoubecque. De Gemagtigde der Edelen.

Deze, na lange samenspreeking daar over gehouden te hebben, zyn eindelyk overeengekomen tot een beslissend verdrag, en overeenkomst van wegen zyne Majesteit, waar van, om dat het van zo grooten gewigt en gevolg is, en alle de volgende zaken en oorlogen daar uit hunnen grondslag hebben, wy hier in gevoegt hebben het rechte affschrift van het Plakaat en *Patenten*, in form van verzekertheid.

MARGARETA, *by der gratie Gods, Hertoginne van Parma ende Playsance, Regente ende Gouvernante voor den Koning mynen Heere, in den Landen van herwaerts over. Alle die deze tegenwoordighe sullen sien, saluyt. Alsô een groot getal van Edellieden, van den Lande van herwaerts over, ons gelyckerhandt hebben ghepresenteert sekere Requeste, van in de Maent van April lestleden, op dat de*

Copye van de opene Brieven van de verfekeringe by de Regente gegeven den Confedereerde Edelen, den 23sten Augustus, 1566.

de geliefte van syne Majesteyt ware wech ende af te doen de Inquisitie ende Placcaten, so wel oude als nieuwe, die sy seyden dat rigoreus waren, ende daeromme niet en konden ter executie ghestelt worden, ende in plaetse van die, andere te maken, met advys ende consent der Staten Generael der selver Landen, biddende dat de selve Requeste by ons werde ghesonden aen syne Majesteyt, om daer in te versien. Op de welcke wy hebben gehouden veel verscheyden consultatien met den Gouverneurs der Provintien, Ridders van der Ordre, Raden van State ende Secrete van syne Majesteyt, ende daer van verwittiget syne Majesteyt met onsen advyse. Ende want wy goet vinden by advyze als boven, uyt oorsaken, dat de voorsz. Edelen mochten eenig achterdenken ofte twyffel hebben, dat syne voorsz. Majesteyt soude de voorseyde Requeste in 't quade nemen, ook mede het Compromis dat sy daer op te samen gemaekt hebben, ende al datter sints is naegevolght, ende dat sulk agterdencken mogte veroorsaken meerder quaet ende beroerte in dese Landen. Wy by advyse ende deliberatie als boven verhaelt, hebben versocht, dat ook syne Majesteyt mochte ghelieven haer te verleenen brieven van versekeringhe, dat om dese oorsake hier namaels haer niet sal ten laste geleyt worden. Waer op syne Majesteyt ons heeft over gesonden synen goeden wille ende intentie, volgende welcke, wy soeckende de welvaert, ruste ende vrede van dese Landen, ende te onderhouden de selvighe Edelen, supplianten, in gewilliger onderdanigheit ende dienst van syne Majesteyt, die sy nae de verplichtinge hem schuldigh syn, so van nature als by Eede, ende so sy haer altyt hebben aenghe-

boden,

boden. So hebben wy op haer versoekende vertooninghe, ende volgende de macht ende authoriteyt, die wy hebben van syne Majesteyt, ende als Regente ende Gouvernante Generael deser Nederlanden, ende met advys der voorsz. Gouverneuren, Ridderen van der Ordre, ende Raedt van State neffens ons, gegheven voor haer versekeringe het geschrifte geteeckent met onse handt, in de forme ende maniere als volght.

Hare Hooghheyt heeft doen wederkeeren de suppliante Edelen den 20sten van dese Maent Augustus, om hen antwoorde te geven op haerlieder Requeste. Waer en tusschen is het so wel te passe gekomen, dat sy Brieven heeft ontfangen van syne Majesteyt, waer by sy sal middel hebben om hen sekerder ende absoluter antwoorde te geeven.

Ten eersten verklaert sy haerlieden, dat syne Majesteyt acht nemende op 't gene hare Hooghheyt hem heeft vertoont, met het advys van de Heeren, Ridderen van der Ordre, ende andere van den Rade van State ende Secreten, is te vreden dat de Inquisitie, daer van sy hen beklagen, sal ophouden.

Ten tweeden heeft syne Majesteyt geconsenteert, dat men nieuw Placcaat sal maken, maer die en was noch niet geresolveert, ofte het soude wesen by den middel van de Staten Generael. Niet te min, hare Hooghheyt verhoopte met den eersten daer van resolutie te hebben, nae dat syne Majesteyt haer schreef: ende sy sal altyt noch geerne het devoyr doen, op dat syne Majesteyt tot het voorsz. noch consenteere, alsso sy nu wederom gedaen heeft met ververste Brieven.

Aengaende de versekerthey t, daer sy mentie van maken in haer leste Requeste, was

hare Hoogheyt wel gedelibereert. haer te geven, so veel in haer was.

Ende gelyck sy tegenwoordelyck vermagh geheelyck haerlieden te versekeren, gemerckt syne Majesteyt dat alreede geconsenteert heeft, haer gegeven hebbende de authoriteyt van de forme ende maniere also sy die goet vinden soude. Waeromme sy haerlieden seyt ende verklaert, dat syne Majesteyt begeerende uyt suspicie te stellen, alle die souden mogen vreesen, dat hy qualyck van haerlieden geinformeert ware, ende te weeren alle misvertrouwen, oorsake van dese beroerten: Syne Majesteyt willende gebruycken van syn gewoonlycke clementie (geen dingen meer hatende van de groote strengheyt,) is te vreden, dat hare Hoogheyt (om alle swarigheden ter neder te leggen) haerlieden geve alsodanighe Brieven, als daer toe dienstelyck mogen syn, ende in sulcken forme als sy dencken behoorlyck tot haerder meeste versekertheyt, ende dat voor 't gene gepasseert is. Behoudelyck, dat sy haerlieden dragen als goede ende trouwe Vassalen ende onderdanen van syne Majesteyt, haer toebetrouwende, dat sy in geen gebreke sullen wesen van 't devoyr, 't welck sy hem schuldigh syn: Waer toe hare Hoogheyt tegenwoordelyck is gereet te verstaen.

Ende also sy hebben volle ende volkomen satisfactie, en wil hare Hoogheyd niet ontseggen de aanbiedinge, die sy tot verscheyden reysen gedaen hebben, van haer te bruycken ten dienste van syne Majesteyt, ende van hare Hoogheit, tot welvaren, rust ende vrede des Landts, daer toe het devoyr van getrouwigheyt ende natuerlyckheit haer verbindet.

Volgende welcke verstaet sy, dat syllieden haerlieden gelofte geven sullen: Ten eersten, dat

dat zy niet voornemen sullen, noch doen voornemen, directelyck noch indirectelyck, yet tegen syne Majesteyt, syn Staten, Landen ende subjecten, maer sullen haer geheelyck imployeren, te doen geheel ende enckelyck, t'gene dat goede ende trouwe Vassalen ende subjecten schuldigh syn haren Over-Heere ende natuerlycken Prince: Ende dat doende, sullen met alle haer vermogen ende met goeder trouwe helpen beletten dese tegenwoordige troubelen, beroerten ende tumulten, ende te breydelen dese opgeworpen Gemeynte: ende dat dese beroovingen, van pilieringen ende vernielinge van der Kercken, Kloosteren ende Gods-huysen, in alle plaatsen ophouden, bysonder oock bystant doen, om te kastyden alle die sulcke sacrilegie, overlasten ende grouwelen gedaan hadden.

Dat sy souden maken, datter geen ongelyck gedaen sy eenige Geestelycke Persoonen, dienaers van de Iusticie, Edelieden, noch andere subjecten ende Vassalen van syne Majesteyt.

Dat sy alle hare neerstigheit sullen aanwenden, ende dat in goeder trouwen, dat de wapenen in handen genomen by het gemeyn volexken, daer so veel quaets by bedreven is, ende noch meer doen mochten, dat de selve mochten ter neder geleyt syn terstont.

Sullen oock haer beste doen, ende alle goede gewillicheyt toonen, om te beletten, dat de Predicatien niet gedaen en worden in de plaetsen daer sy noch niet gedaen en waren, ende ter plaetsen daer sy met der daedt alreede gedaen waren, sullen sy beletten, dat men daer niet en hebbe eenige wapenen, noch schandale ofte openbare disordere en gebruycke.

Voorts souden sy hen inployeren ende helpen, nae verbintenisse ende Eedt van getrouwigheyt, die

die sy aen syne Majesteyt hebben, om te weeren alle uytlanders, vyanden ende rebellen syner Majesteyt, ende van den Vaderlande.

Eyndelyck, gemerckt het credit, dat sy mochten hebben neffens den genen die tegenwoordelyck gealtereert waren, so om de Religie als andersins, neerstigheyt souden doen om hem te doen submitteren, in 't gene by syne Majesteyt, met advyse van syne generale Staten, voor de welstand ende ruste der Religie, soude worden geordineert.

Gedaen tot Brussel den 23sten dach van Augusti, Anno 1566. Ende onderteeckent Margareta.

Doen te weten, dat alles voorseyt geconsidereert, ende volgende het consentement ende wille van syne Majesteyt, ende de macht ende bevel, die wy van de selfde hebben, dat wy uyt den naem ende kracht van den last als boven hebben belooft, ende beloven mits desen, dat ter causen der voorseyder Requeste ende Verbondt, ende 't gene datter tot nu toe naegevolght is, haerlieder niet en sal geweten oft geimputeert worden, by syne Majesteyt, noch van ons: Midts dat den Eedt ende gelofte der voorsz. Edelen naegekomen sullen worden, so wel voor haer selven, als voor de andere geconfedereerde, die sy ons hebben gedaen, volgende den verdrage ende Artyckelen hier boven gestelt, ende daer van sy ons hebben gegeven haer Obligatien. Ordinerende ende versoecken daeromme, van wegen syne Majesteyt, aen allen Gouverneuren, Ridderen van der Ordre, ende dien van den Rade voorsz. Overste President, ende dien van den secreten Rade, ende aen alle Justicieren ende Officieren van syne Majesteyt, dien dat aengaet, dat sy de tegen-

ghenwoordighe versekeringhe onderhouden, ende doen onderhouden, onverbreeckelyck en eeuwelyck, ende dat sy 't van 't inhouden deser tegenwoordigher sullen doen, lyden, ende laten de voorsz. Suppliante volkomelyck, gherustelyck, ende eeuwelycken ghenieten ende ghebruycken, sonder hen aen te doen, oft lyden aenghedaen te worden, nu noch in toekomende tyden, directelyck oft indirectelyck, eenighe trouble, hinder oft letsel ter contrarie, oft oock yet te attenteren met der daedt tegen de voorsz. Suppliante, ter cause boven verhaelt, in eenigherhande manieren: Want het syne Majesteyt ende ons alsoo belieft. Oorkonde van 't welcke, hebben wy dese tegenwoordighe geteeckent met onsen naem, ende doen aenhangen onsen Zegel.

Ghegheven in de Stadt van Brussel, den vyf-en-twintighsten van Augustus, in 't Jaer 1566.

Geteeckent onder de Plycke ter rechterzyde Margareta. *Ende ter slincker zyde was ghescbreven, By expresse Ordinantie van hare Hooghbeyt, Onderteeckent*, Doverlope. *Ende waren dese Brieven ghezegelt met den Zegel van hare Hoogheyt in rooden Wasse, ende dobbelen hangende steerten.*

Op deze opene brieven, verzekeringe en onderlinge beloften, hebben de voorschreve Gemagtigde der verplichte Edelen, ten zelven dage *renversale* brieven gegeven, zakelyk behelzende, dat zy op dien dag hadden ontfangen zekere opene brieven van hare Hoogheid, daar toe gemagtigd van den Koning, hunnen Overheer en natuurlyken Vorst, enz. doen weten, dat zy, volgens de voorschreve brieven van verzekeringe, hadden belooft, en beloofden op hunne

Renversale brieven der Edelen.

trouwe, plechtiglyk, en in 't woord van waarachtige Edellieden, als getrouwe Vasfalen en Onderdanen van zyne Majesteit, dat zy zouden onderhouden en nakomen, alle en zodanige punten en Artikelen, als in de brieven waren gemeld; zo wel voor hun, als voor en in den naam der anderen, daar zy last, volle magt en gebod van hebben: zich voor dezelven sterk makende, dat zy 't zelfde zullen doen, of hun noodzaken te doen. En ten dien einde hielden zy hunne verplichting, of *Compromis* voor niet, en van gène waerde, zo lang de voorschreve beloofde verzekeringe, door hare Hoogheid, in den naam van zyne Majesteit, hun gehouden werdt. Ten oirkonde van 't welke, de voorschreve Gemagtigde elk zyne hand daar onder stelde. Gedaan te Brussel, den vyfentwintigsten van Oogstmaand, des Jaars 1566. Op den rug van 't zelve geschrift stond geschreven, dat de Gemagtigde der Heeren en Edelen, binnen genoemd, den vyfentwintigsten van Oogstmaand, des Jaars 1566, eenen plechtigen en behoorlyken eed hadden gedaan, zo voor zich zelven, als voor de andere t' saamverbondene, om te onderhouden en na te komen, alle de Artikelen, daar binnen gemeld, en dat in handen van den Prins van Oranje, den Graaf van Egmond, en dien van Hoorne, den Heer van Hachicourt, en den Raadsheer d'Assonville, door hare Hoogheid daar toe gemagtigt. Onderteekent *Doverlope*, enz.

Brieven der Landvoogdesse aan de Provinçiën en Steden op het verdrag met

Dit gedrag dus gepasseert, heeft de Landvoogdes, met beslootene brieven, gedagteekent den zesentwintigsten van Oogstmaand, aan alle Provinçiën en Wethouders der steeden, met de *Acten* gezonden; waarschuwende ook dat zyne Majesteit wilde en verstond, de onderhouding

van

van den ouden waarachtigen Catholyken Godsdienst: en dat alle Gouverneurs en Magistraten, met alle magt zouden weren, om, gedurende den tyd dat zyne Majesteit herwaarts zoude overkomen, orde te stellen, dat 'er geene onbehoorlykheden gebeurde; maar dat zy als getrouwe onderdanen zouden volgen den heiligen en goeden wil van zyne Majesteit, wederstaande de kwade oproermakers en rustverstoorders van den gemeenen welvaard, enz.

den Adel, den 26 van Oogstmaand, 1566.

Volgens het voorschreve accoord en besloote brieven der Landvoogdesse, aan de Landen en Steeden gezonden, zyn overal de Predikatiën in de Steeden toegelaten, ter plaatse daar die den vyfentwintigsten van Oogstmaand, of te vooren in 't openbaar waren gehouden. Daarenboven om de Inwoonders te brengen tot Burgerlyke eenigheid en verzeekering, al waren zy van verschillenden Godsdienst, als mede tot veiligheid der Steeden, en bewaring van den gemeenen vrede, zyn door de Gouverneurs, of Magistraaten, verdragen en vereenigingen gemaakt, tot tyd en wylen, dat door zyne Majesteit, met *advies* der algemeene Staaten, anders zou bevoolen worden. Het welke dus geschied is, in alle de beroerde Steeden van Braband, Vlaanderen, Holland, Zeeland, Vriesland, Gelderland, en andere. Uit kracht van welke verdragen, die van den Hervormden Godsdienst, overal openbare Predikatiën, met hunne oefeningen, (zonder wapenen) door toelatinge hunner Overheden, hebben gedaan, tot groot genoegen van den gemeenen man, die den Almagtigen God hooglyk dankten, dat zy waren ontslagen van de gehaatte *Inquisitie*, Bisschoppen, *Conciliën*, Plakaten en vervolgingen, en nu gekomen waren,

Uit kracht van het verdrag worden de Predikatiën, overal toegelaten daar men te vooren gepredikt hadt, doch zonder wapenen.

tot de vryheid hunner geweeten. Waar uit groote vrucht, stilte en gerustheid onder 't volk volgde, dat nogtans van geenen langen duur was. De Landvoogdes, schoon zy dit alles ongemerkt liet doorgaan, zeide echter aan hare gemeenzame vrienden, dat zy zulks zo niet verstond; maar tegens haren dank, om meerder oproer te schuwen, het prediken hadt toegelaten, daar men te vooren gepredikt hadt, met belofte om het door geen geweld te verstooren; doch daar door verstond zy niet, dat haar gezach daar mede weggenomen zou worden, om ten allen tyden allen wettigen tegenstand tegen dezelve te mogen gebruiken, enz.

Politie te Antwerpen door den Prins van Oranje gesteld den 26ste van Oogstmaand.

De Edelen van Brussel elk op 't zyne, en in de Provinçiën met alle genoegen en orde vertrokken, zo zyn de Gouverneurs der Provinçiën ook heenen gereisd, om yder in hunne Gouvernementen hun vlyt aan te wenden; als de Graaf van Egmond in Vlaanderen. Ook is de Prins van Oranje den zesentwintigsten van Oogstmaand te Antwerpen gekomen, daar hy die van den Hervormden Godsdienst deedt aanzeggen, dat zy onder zich Gemagtigde zouden kiezen, vier van ydere spraake, met welken hy in den naam van alle kon handelen. Van wegen de Nederduitsche werden gekooren, Markus Peres, Karel van Bombergen, Herman van der Meere, en Kornelis Bombergen: van de Walsche, François Goddyn, Jan Caarlier, Nikolaas du Vivier, en Nikolaas Selyn.

Gemagtigde onder de Hervormde Duitsche, Walsche en Lutersche.

De gene die zich aan de Augsburgsche Geloofsbelydenis hielden, verkoren Gillis de Greve, Gillis vander Banderrijen, Hendrik van den Broek, en Thomas van Gheere; welke alle door *acten* werden gevolmagtigd.

Met deze aller bewilliging, is 'er, zo van

's Prinse,

'sPrinse, 's Gouverneurs, als ook van der Magistraaten wegen, by voorraad, eene *ordinantie* beraamd, om op zekere plaatsen, zonder wapenen, te mogen prediken. En dewyl de Winter aanstaande was, en men hunne Kerken zou be vryden, werdt hun ook geoorloft Tempelen te bouwen, of andere plaatsen daar toe bekwaam te maken: waar op zy daar twee Kerken geboud hebben, die heerlyk en bekwaam waren; de eene voor de Walen, rond en gemaklyk. Verder, dat zy de Overheid, die hun in derzelver bescherming neemt, zouden gehoorzaam zyn: ook zouden zy de een den anderen niet verongelyken, en wat des meer is. Alles tot tyd en wyle, dat door dên Koning, met de algemene Staaten, anders zou worden bevolen. En indien zulks strydig was tegen 't geweeten der Hervormde, dat als dan eenen behoorlyken tyd aan hun zoude gegund worden, om, volgens hun goedvinden, met lyf en goed te mogen vertrekken; en dat het gene 'er nu geschiedde, ten geenen dage hun zou verweeten worden.

Deze Artikelen werden in 't algemeen, en ook door het Krygsvolk, dat men onder de Burgery tot een zeker getal aannam, om de Stad te bewaren, bezwooren.

Hier na is de Prins van Oranje naar zyn Gouvernement van Holland, Zeeland, Utrecht en Vriesland vertrokken, om daar alle voorgevalle zaken, zo veel mogelyk was, overal in orde te stellen en te stillen: maar dewyl Hertog Erich van Brunswyk, een oud dienaar van den Koning, zich omtrent Utrecht hield, en tot zyne eige bewaring, gelyk hy eerst voorgaf, Krygsvolk aannam, heeft zulks overal weer achterdocht gegeven.

In Vlaanderen heeft de Prins van Gavere, Egmond doet zyn

 Graaf

dien, veel meer, ja het geheel te hebben.

Voornemen van den Koning en zynen Raad in Spanje, over het verbond der Landvoogdesse met de t'saam verbondene.

Onderwylen dat dit in Nederland dus geschiedde, en het voorschreven *Contract* den Koning in Spanje werdt overgezonden, zo heeft hem zulks, te Segobia, aan de Koortse ziek leggende, zeer verdrooten: deze zaak aan zynen Raad voorgelegd zynde, werdt daar over onder hen veel getwist, de zaak ten kwaadsten geduid, en eindelyk algemeen besloten, dat Nederland de tegenwoordigheid des Konings van doen hadt, en daarom best om de schikking zyner reize te besluiten; maar dat men ondertusschen de brieven der Landvoogdesse op zulk eene wyze beantwoorden moest, dat de Konings de handeling der Landvoogdesse, met de t'saam verbondene Edelen en *Secretarissen*, geheel met stilzwygen zou voorby gaan, zonder daar van te melden, op dat hy niet zou schynen die voor goed of kwaad te achten, of te houden, om geene gelegenheid van nieuwe schandelykheden of beroerten te geven. En aangaande de vergadering der Staaten Generaal, die kon den Koning geenzins, (als eertyds meermalen besloten was) zonder zyn geweeten te kwetsen, toelaten: ook zou men de Landvoogdesse andermaal vermanen, de Duitsche Vorsten, en *Gepensioneerde* in Duitschland te doen onderhouden, volgens de voorige brieven; en dat zyne beveelen volbragt moesten worden.

Geboorte van de Infante Izabella in Spanje, 1566.

Dit voornemen volgende, schreef de Koning in Wynmaand tweederlei brieven, de eene om aan den Raad en de Heeren te vertoonen, en de andere in 't geheim. In de eerste schreef hy, dat dewyl de Koninginne nu haar eerste Kind, eene Dogter, op de dag van St. Klara, gebaard hadt, en daarom Izabella, Klara, Eugenia genoemd

noemd was, hy nu van Segobia naar Madril vertrok, om zyne reis naar Nederland te verhaasten. Verder kan men hem nog niet overtuigen, dat de Nederlandſche beroerten konden geſtilt worden, door vergaderingen der Staaten Generaal, voornamelyk in zyn afwezen, en dergelyke dubbelzinnigheden meer.

Desgelyks ſchreef de Koning ook brieven aan den Keizer Maximiliaan, zich zeer beklagende over de Nederlandſche beroerten, enz. waar op hem dezelve, als een wys en ervaren Vorst en geſchikt Keizer, in Herfstmaand des jaars 1566, op elk punt byzonder antwoordde, aanbiedende alle byſtand en vriendſchap, als de eene Broeder den anderen ſchuldig is, onder andere zeggende, en met vele redenen in 't breede bewyzende, dat hy, na alle naerstig bedenken en rype overleggingen, de zaken uitermaten zwaar en gewigtig vond, voornamelyk, om dat het ſtuk van den Katholyken Godsdienst, zo hatelyk en verdrietig by vele van de Duitſche Vorsten, Bondgenooten en Bloedverwanten van den Nederlandſchen Adel was, die ligt bewogen konden worden, om te paerd te zitten, en hun te helpen. Waar uit niet alleen groote ſchade, geweld en overlast den Nederlanden aanſtaande was; maar ook geen klein gevaar, om die wel te bewaren en te behouden. Waarom hem het bekwaamſte middel en het minſte gevaar dagt te zyn, de zaak in der minne te beſlisſen, of met de zachtſte middelen, en geenzins met ſtrengheid: Om die middelen nu het best in 't werk te ſtellen, was zyn Keizerlyke Majesteit te vreeden, zich als een Middelaar te laten gebruiken, tusſchen zyne Koninglyke Majesteit en zyne Onderdanen, en dergelyke redenen meer.

De Koning van Spanje ſchryft aan den Keizer Maximiliaan die hem voorzichtig antwoord. 1566.

Ook schreef hy tot zulk een einde aan de Landvoogdesse, de Hertoginne van Parma, haar mede over dezelfde zaak brieven zendende aan de Nederlandsche Heeren, als aan den Prins van Oranje, de Graven van Egmond, van Hoorne, van Mansveld, enz. maar liet de overlevering van die brieven over, aan de bescheidenheid der Landvoogdesse, en volgens den wil des Konings, die namaals verboden werden over te geven.

Verscheide brieven over en weder geschreven aan en van den Koning.

Dewyl in deze tyden vele Nederlandsche Heeren, en Edelen van alle Staaten, aan den Koning schreeven, als de Graven van Egmond, van Mansveld, van Megen, van Arenberg, de Baanderheeren van Barlaimond, van Norcarmes van Rassinghen, de Burggraaf van Gent, de Hoge school van Leuven, en andere meer, elk volgens zynen zin en meninge, verhalende in 't gemeen en in 't byzonder, wat 'er voornamelyk in elks Gouvernement omging: zo heeft de Koning die alle zeer beleeft beantwoord, hen voor de goede diensten bedankende, en biddende daar in te achtervolgen, elk in zynen byzonderen dienst pryzende, met vele vriendelyke toezeggingen; zelf schreef hy eigenhandig en zeer minnelyk, aan den President Viglius, denzelven zeer bedankende voor zynen grooten arbeid en goede diensten, biddende daar in te volharden, tot dat hy overkwam, niet tegenstaande zynen ouderdom en onpaslykheid.

Listig antwoord aan de Heeren, en waarschou-

En alzo de Prins van Oranje en de Graaf van Egmond, zich in dezen tyd by den Koning, en aan eenige Heeren in Spanje, hunne vrienden, zeer beklaagden, dat men achter hunnen rugge veel kwaad sprak, en een slecht gevoelen of valsche gedachten van hun hadt, tegen alle waarheid strydende, als de tyd en uitkomst nog

wel

wel bewyzen zou, en wat des meer is; zo werd aan die Heeren, door de derde hand, van eenen Spaanschen Raadsheer geantwoord, dat het beste middel, om allen achterklap en nadenken te weeren, was, het tegendeel met 'er daad te tonen, en zich in alles te gedragen naar den goeden en heiligen wil van zyne Majesteit, die klaar en blykbaar, en altoos verantwoordelyk ware, daar niets kwaads van te wachten stond: want de waarachtige schuldige plicht eens Vassaals, of onderdaans is, dat, wanneer hy het laatste voornemen van zynen Vorst weet, hy het zelve in 't werk moet stellen, en gewillig en met 'er daad uitvoeren, hoewel hy, over denzelven raadplegende, van een ander gevoelen mogt geweest zyn, dewyl een byzonder lid (gelyk yder onderdaan van zynen Heer is) zich niet wyzer behoort te achten, dan zyn Opperheer en hoofd, wien alleen de regeeringe en algemeene bedieninge toekomt, en niet de byzondere onderdanen. twing uit Spanje.

Verder schreef men hun ook, dat het gemeene gevoelen in Spanje was, dat zo zy (namelyk de Prins van Oranje, of Egmond) of een van hun beiden, hunne aangezichten stout vertoont hadden, de zaken in Nederland nooit tot zulk een staat zouden vervallen hebben; en des niet tegenstaande zo zy nog volstrekt hunnen schuldigen plicht wilden voldoen, zonder veinzen of achterhoudinge, gelyk zy behoorden, dan zouden zy alle zaken nog kunnen veranderen, of ten minsten in staat houden tot de overkomst van zyne Majesteit, en dergelyke reden meer.

Deze brieven en raadgevingen van alle zyden in Nederland ontfangen, met meer andere geheime waarschuwingen, die de Landvoogdesse dagelyks uit Spanje hoorde, deeden haar wel be-

bevroeden, hoe kwalyk de Koning met zynen Raad deze beroerte nam, voornemende op allerlei wyzen daar tegen te zyn, zo om het voorbeeld dat het zelve aan zyne andere Provinçiën en Ryken zou kunnen geven, als om den roomsch Katholyken Godsdienst voor te staan: waar toe geenen nydigen raad, nog praktyk ontbrak, die, onder den dekmantel van de behoudenis des roomsch Katholyken Godsdienst, het weldoen van den Koning grootlyks opvyzelde, en om eens voor al der Nederlanderen moetwilligheid te breidelen (welke handelde volgens hunne groote vryheden en *Privilegiën*) achtten dezulke, dat 'er nu eene goede gelegenheid was gegeven, om die geheel onder te brengen, en te besnoejen onder eene andere wyze van regeeringe. Om tot dit einde en voornemen allengskens te komen, zondt de Koning aan de Landvoogdesse zulke onderrichtingen, als voor dien tyd bekwaam waren: dit voornemen des Konings, vernamen ook vele byzondere persoonen, zo wel Edelen als Kooplieden, zo door brieven als anderzins.

De Landvoogdesse begint volgens den last uit Spanje den Godsdienst te weerstaan en de Edelen te verdeelen.

De Landvoogdesse deedt ook overal in stilte daar van aan de t'saamverbondene Edelen, die zy voor roomsch Katholyken kende, kennis geven, welke zich terstond geheel by de Landvoogdesse voegden, gelovende de goede woorden, die hun de Landvoogdesse van 's Konings goeden wil tot hun en de Landen gaf. De groote Heeren van de orde en andere kregen ook verscheide brieven uit Spanje, als onder anderen de Prins van Oranje, aan wien de Koning eigenhandig hadt geschreven, uit Segobia, den eersten van Oogstmaand 1566. In welken brief hy denzelven met vriendelyke en kragtige woorden, zelfs tot verwondering, uit het hoofd zogt

te

te dryven, dèn achterdocht dien hy scheen te hebben, dat hy hem niet volkomen betrouwde; welken brief daar na in druk uitgegeven werdt. Deze verscheide brieven, verzoeken en aanradingen, vermogten zo veel, dat wel het derde deel der verplichte Edelen zich kort daar na van elkanderen afzonderden.

De Landvoogdesse dus eene scheuring onder de Edelen gemaakt hebbende, heeft, onder den dekmantel van de Beeldstormers te bestryden, in stilte overal volk tot twe Regimenten doen aannemen, het een onder den Graaf van Arenberg, die maar vyf vaandelen aannam, en 't ander onder Charles van Brune, Graaf van Megen, die een Regiment van tien vaandelen maakte. Daar werdt ook orde gegeven om twee Hoogduitsche Regimenten aan te nemen, onder den Graaf Philips van Overstein, en andere, die opgeligt werden in 't Graafschap van Ferrette, op den Rhyn by Frankfort. Daar werdt ook beslooten drie Regimenten Walen op te nemen, als onder den Heer Gielis van Barlaimond, Heere van Hierges, Johan van Croi, Graaf van Riculx; en onder Graaf Karel van Mansveld: desgelyks ook Paerdevolk. Hier over heeft de Landvoogdesse hare magt allengskens beginnen te toonen, en op verscheide plaatsen de Predikatiën doen stooren, onder voorwendzel, datze juist op die plaatsen niet geschieden, daarze te vooren geschied waren. Ter welker oorzake zy verscheide Predikanten verrast en gevangen heeft, en eenen Predikant by Aalst doen ophangen. Ook begon zy te zeggen, dat, voor zo verre zy toegestemt hadt, zulks alleen uit vreeze was geschied. Ook wilde zy andere uitleggingen en verklaringen op de brieven van verzekering maken, zeggende; dat, schoon de Predikatiën waren toegelaten,

De Landvoogdesse wapend zich.

ten, het echter hare meening niet was geweest, om de oefening daar van, als Trouwen, Doopen, Begraven, Nachtmaal en Consistorie houden, en wat des meer is, te gedogen.

Valençyn belast bezettingen te nemen. Wanneer de Landvoogdes sterker in Krygsvolk geworden was, heeft zy aan de Stad Valençyn in Henegouwe geschreven, dat dezelve de bezetting van hunnen Gouverneur, de Heer Philips van St. Aldegonde, Heere van Norcarmes, die Stadhouder was in plaats van den Markgraaf van Bergen, Gouverneur van Henegouwe, zou innemen: die (gelyk reeds gemeld is) door de Landvoogdesse naar Spanje gezonden was. De redenen waarom men daar, meer dan in andere Steeden, bezitting wilde leggen, was, om dat zy boven andere, den Hervormden Godsdienst geheel genegen waren, en ook zelfs te vooren eenige, die men om den Godsdienst meende te branden, met geweld uit het vuur verlost hadden, die men noemde *Les mal brule*, *De kwalyk gebrande*, welke daar na nog verbrand wierden. Ook was deze Stadt zo na aan Vrankryk geleegen, dat men vreesde, dat 'er eenige Franschen van den zelfden Godsdienst in mogten dringen, als zynde eene Stad voor Vrankryk zeer geleegen, de tweede Stad in Henegouwe, en nog heerlykheid op zich zelve hebbende, leggende aan de Schelde; 't was eene groote en schoone Stad, sterk van muuren en breede vesten, vol volk en neeringe. Deze bezetting in te nemen, hebben die van Valençyn geweigert, bybrengende vele redenen en Privilegiën. Waar op hen, den twintigsten van Wynmaand, te Quesnoi by Norcarmes, aangeboden werdt, dat zy buiten de Stad zouden Prediken, en dus het Guarnizoen ontgaan. 't Welk door hun, met *advies* van de

de Predikanten en *Consistorie*, werdt aangenomen, daar toe hy te Valençyn zou komen, om 't zelve te bekrachtigen, en de plaats aan te wyzen; maar alzo hy reeds berouw hadt, is hy, met veel volk vergezelschapt, op den twintigsten van Wynmaand, in eene der Stadspoorten gekomen, vragende naar de Heeren, en die van de *Consistorie*, en dewyl dezelve nog niet by de hand waren, vatte hy oorzaak van misnoegen tegen hun op, terstond vertrekkende, en de Stad dreigende. Desgelyks ook die van St. Amans. Hier op vaerdigde de Landvoogdesse, den eenentwintigsten van Slachtmaand, andere brieven aan deze Stad af, gebiedende dezelve het Krygsvolk in te nemen, met bygevoegde groote beschuldigingen en dreigementen; op welker ontzegging zy, den veertienden van Wintermaand des jaars 1566, als weerspannelingen tegen den Koning en de omleggende Steeden werden uitgeroepen: waar op de Heer van Norcarmes zyn leger daar voor bracht, 't geene wy hier na verhaalen zullen. Valençyn als weerspannig uitgeroepen den 14den van Wintermaand, 1566.

Ondertusschen zocht men de Hervormden overal afbreuk in hunne Predikatiën te doen, zo wel met zachte als met straffe middelen, zo dat in den winter de Predikatiën alomme veel op hielden, als in Vlaanderen, Henegouwe, Holland, en elders. Die van Amsterdam, Maastricht, Utrecht, Gent, Antwerpen, en 's Hertogenbosch, hebben het allerlangst tegen gehouden. In 't Land van Luik, als te Mazeik en Hasselt, begonnen zy de beelden eerst in den Winter af te smyten; maar de Bisschop van Luik, van den huize Grosbeke, heeft die van Hasselt belegert en eindelyk gedwongen.

Die van Antwerpen, hoorende en ziende deze handelwyze, zyn daar over zeer bekommert Verzoek en gevoelen van

ge-

die van Antwerpen over de beroerten.

geweest, en hebben, den eersten van Wintermaand; hunne Gevolmagtigden naar Brussel gezonden, welke waren, de Heer Hendrik van Bergen, Burgermeester, Lancelot van Ursele, Nikolaas Rocoep, Conrad de la Valia, Ridders, met den *Pensionaris* Mr. Jan Gielis, om te verschynen voor den Raad van Braband, en te hooren lezen de brieven van den Koning, gedagteekent den twintigsten van Slachtmaand, en neffens andere te beramen, en hun gevoelen te zeggen op de bevreediging en 't ophouden der oproeren. Waarom zy geraden vonden te verzoeken, vergadering der Staaten Generaal, om ten eersten te letten op het aflaten der Predikatiën, en dan op nieuwe *Ordonnantiën*, ter behoudenisse van den goeden Christelyken Godsdienst, Hoogheid en gezach van zyne Majesteit, en welvaard der Landen; mits belovende, dat die van den Hervormden Godsdienst, geduurende de voorschreeve opschorting, ongestraft en ongemoeid zouden blyven, en dat de gene, die zich niet zouden willen houden aan 't besluit van zyne Majesteit, met het *advies* der Staaten Generaal, zouden vergunt worden, een vry vertrek binnen zekere maanden, en die wilden blyven, zou men eene algemeene vergiffenis mogen vergunnen. Indien men tot zulk eene vergadering van Staaten niet konde verstaan, zouden zy de Staaten van Braband aandienen, of het niet gerade was., om weder iemant naar Spanje te zenden, tot het verwerven van dergelyke vergaderinge, of den Koning middelen voor te stellen, hoe die zaken waren te bevreedigen, of te verbeeteren, zonder dat het noodig zoude zyn, dat de Koning in Nederland behoefde over te komen, of geweld te gebruiken, dat men de bemiddeling der Landvoogdesse

desse mede kon verzoeken, en door haar ook de tusschenspraak der Keizerlyke Majesteit, en des Hertogs van Savoje: als mede dat de Staaten van Braband den Koning zouden kunnen verzeekeren, wegens de zorge en vrees, die 'er mogt zyn over het vergaderen der algemeene Staaten, en daar over met de andere Staaten staatswyze aanhouden, om voor te komen alle dreigende zwarigheden, enz. Deze middenmatige voorslagen, van die van Antwerpen en Braband, hebben ten Hove geen plaats gevonden.

De voornaamste Heeren van den Lande, hoorende hoe de Koning de Nederlandsche zaken ten kwaadsten verstond, en dat de twee Heeren, de Markgraaf van Bergen, en de Heer van Montigni, de verstandigste en bekwaamste Heeren van den Lande om den Koning 's Lands staat en nood voor te dragen, niets hadden uitgerecht, en nogtans daar werden opgehouden: daar by ziende dat de Landvoogdes Krygsvolk oplichtte, hebben zy ook op 't achterste beginnen te denken, en beraadslaagt wat het beste gedaan zou zyn. Onder andere samenspreekingen vergaderden, op den derden van Wynmaand, te Dermonde te samen, de Prins van Oranje, de Graven van Egmond, van Hoorn, van Hoogstraaten, en Graaf Lodewyk van Nassau, beraadslaagende over de brieven, die de Heer van Montigni uit Spanje geschreeven hadt, inhoudende, hoe kwalyk de Koning de beroerten in Nederland nam. Ook waren daar geleezen, de brieven van 's Konings Afgezant in Vrankryk, Françisco Dalva, aan de Landvoogdesse geschreven uit Parys, den agtienden van Oogstmaand, en de andere den negenentwintigsten derzelve maand, in 't jaar 1566, waar in hy

Achterdenken van de groote Heeren der Landen.

Byeenkomst der Heeren te Dermonde, den 3den van Wynmaand.

het gevoelen, dat de Landvoogdesse hadt, versterkte, namelyk, dat al het kwaad in Nederland was gesprooten uit de drie Heeren, (meenende de Prins van Oranje, de Graaf van Egmond, en de Graaf van Hoorne) waar mede zy zou voortvaaren, om aan hun alle goede schynbaarheden te toonen, hun aanzeggende, dat de Koning bekende, de Landen nog in gehoorzaamheid te bezitten, alleen door hunne diensten; maar op zyn tyd zou hy de andere wel straffen. Desgelyks de twee Heeren in Spanje, die reeds al waren, daar zy met den Raadsheer Renaard blyven zouden: en dat de Koning te Madril gezwooren hadt, (komende in de tegenwoordigheid van vele Heeren) zeggende wel te weeten, dat in 't gene 'er in de Nederlanden was geschied, zyne achting niet alleen; maar ook den dienst van God, die hem zo ter harten ging, verkort ware, dat hy eer het overige van zyne Landen zou wagen, dan dat hy zulke wederspannigheid, ten aanzien van de gansche Christenheid, niet voorbeeldelyk zou straffen: en dat hy zelf in persoon naar Nederland wilde trekken, en den Paus en Keizer om bystand verzoeken, enz. Verder verzeekerde hy de Landvoogdesse, dat zyne Majesteit van het kwaad, dat in Nederland voorgevallen was, groot voordeel en bekwaamheid zou trekken, namelyk, om daar door de Landen te zien brengen onder zyne volkome gehoorzaamheid, en in dien staat, Godsdienst en regeeringe, waar toe zyne Voorzaten nooit hadden kunnen geraken, en daar zyne Majesteit zo langen tyd na verlangt en gezocht hadt: ook meende hy, ter dezer oorzake, middel te hebben gevonden, om de eene onder te brengen, en zich de andere kwyt te maken, wanneer het hem maar goed dacht; en dergelyke

Den kwaden wil des Konings tegen de Nederlanden ontdekt.

reden

reden meer, als door dezelve gedrukte brieven blyken kan.

Verschelde meeningen der Groten over des Konings gezintheid.

Op deze en dergelyke brieven en waarschuwingen, hebben die Heeren verscheide gevoelens gehadt: eenige geloofden niet dat de Koning zo straf zoude zyn; andere hielden het best, uit zyn Land te vertrekken; de derde, dat 'er wel middel zou zyn om zulks te weêrstaan en te keeren, en dat daar omtrent geene middelen nog vrienden ontbreeken zouden, indien zy maar een vast en eendrachtig besluit namen; maar dewyl de Graaf van Egmond, die wel het meeste aanzien onder 's Lands Krygsvolk hadt, en de andere van weinig vermogen waren, zo hy hun tegen was, voor 't zachtste gevoelen van den Koning overhelde, bybrengende dat men zyne goede natuur zo eene strengheid niet behoorde toe te schryven, en dat de gene, die daar voor vreesden, konden vertrekken, 't welk hy niet doen kon, geene middelen hebbende, om, volgens zynen staat, met alle zyne kinderen in andere Landen te kunnen leven, waarom hy den Koning geheel moest aanhangen, zonder wiens goeden wil hy niets vermogt, enz. zo is het meeste deel zonder besluit gescheiden, vele hopende dat men den voorschreven Graaf daar nog wel eindelyk toebrengen zou: maar alzo de Prins van Oranje, naderhand te Hellegate en Willebroek den Graaf van Egmond nog gaern tot een goed besluit gebragt hadt, hem aanzeggende de gevaren, die hem en hun alle aanstaande waren, kreeg hy als vooren ten antwoord, dat hy hoopte, indien men de Predikatiën kon doen ophouden, en de beeldstormers en *Sectarissen* straffen, dat de Koning zich zou laten gezeggen, zonder verdere straffen over de Landen te brengen: waar

Prophetische waarschu-

wing des Prinsen van Oranje aan Egmond omtrent den 1sten van Grasmaand, 1567.

op de Prins hem antwoordde, dat zyne hoop onzeker was, en hem zulks zou berouwen: dat hy de brug zou leggen, waar over de Spanjaarden in 't Land zouden komen; maar wanneer zy daar over zouden zyn, zou men de brug afbreeken en verwoesten, en dergelyke redenen meer: waar op zy scheidden. Om dit besluit der groote Heeren (wyl die van den Godsdienst veel daar aan geleegen was zulks te weeten) hadden zy een persoon bewogen zich in de schoorsteen van deze kamer te verbergen, om alles aan te hooren. Dit laatste gesprek geschiedde omtrent den eersten van Grasmaand, des jaars 1567.

Party-schap onder de Edelen.

Wanneer nu deze twee Prinsen, die van Oranje en van Gavere of Egmond, van verscheide gevoelen en voornemen waren, zo zyn de andere groote Heeren ook 't gevoelen van den eenen of anderen toegevallen: en dus zich zelven verdeelende, verdeelden zich ook de t' saamverbondene Edelen, zo dat het derde deel niet by 't verbond bleeven: maar die den Hervormden Godsdienst toegedaan waren, zochten alle middelen om hun verbond staande te houden, en eenige groote Heeren te doen besluiten met hun aan te spannen, om de Landen in derzelver vryheid te bewaren, en alle vreemden daar uit te weeren: meest het oog hebbende op den Prins van Oranje, zo om zyne wysheid en ervarenheid, als om deszelfs magt, vrienden en verbintenissen in Duitschland, die zy wisten, dat gevolgt zou worden van den Graaf van Hoogstraten, en vele andere.

Gevoelen en redenen van den Prins van Oranje, op 't besluiten

Maar de Prins van Oranje, met zyn bescheide verstand, aanmerkende de grootheid van 's Konings magt, dien hy kende zo uit deszelfs eigen geaartheid, als door 't opstoken van zynen Spaanschen Raad, die zo wel den Hervormden

Gods-

Godsdienst als de Landen om derzelver vryheid haatten. Daar by ook overleggende, dat de yver van den gemeenen man, den Hervormden Godsdienst toegedaan, voor eerst wel groot, maar niet bestendig was, om 'er grooten staat op te maken. En eindelyk ziende, dat hy binnen den Lande zelf tegen zou hebben, den voorschreven Prins van Gavere, of Graaf van Egmond, met het voornaamste en oudste Krygsvolk, Adel en getergde Geestlykheid, heeft hy zich niet willen laaten beweegen. Waarom de Heer van Brederode, en andere voorname bondgenooten besllooten, alle middelen aan te wenden eer zy tot het uiterste wilden overgaan. Derhalven schreeven zy eenen brief aan de Landvoogdesse, verlof verzoekende, om aan 't Hof te mogen komen, en aan haar te vertoonen het ongelyk, dat men hun aandeedt, tegen de verzeekering die hun gegeven was. De Landvoogdes schreef weder tot antwoord, dat zy niet te Brussel zouden komen, dewyl hunne komst, van den vyfden van Grasmaand laastleden, alle de beroerten des Lands veroorzaakt hadt. En dewyl zy binnen Brussel Krygsvolk in bezitting hadde, was door haar verboden, dat men geene Edelen van de Bondgenooten te Brussel binnen zou laten.

van tegenweer.

Waarom Brederode, den agtsten van Sprokkelmaand, weder uit Antwerpen aan de Landvoogdesse heeft geschreeven, dat niet het *Request*, maar de *Inquisitie* en nieuwigheden, die men wilde inbrengen, en het langzaam en kwaad besluit op dit *Request* genomen, de waarachtige oorzaak dezer beroerten was: en dat zyn voornemen niet anders strekte, dan om middelen van eenigheid voor te stellen; en vermits nu hare Hoogheid niet wilde, dat zy ten

Hove zouden komen, zo zond hy haar het tweede *Request* der t'saamverbondene Edelen.

Inhoud van het tweede Request der Edelen, den 8sten van Sprokkelmaand, 1567.

In dit *Request* vertoonde dezelve, hoe zy, in Oogstmaand laastleden, de Landen vol beroerte, en 't volk overal in de wapenen zynde, door het goede besluit, dat toen genomen was, alles gestild ware, waar omtrent zy zich getrouw gekweeten hadden. En hoewel het in eenige plaatsen zo voordeelig niet gelukt was, dat te wyten ware aan eenige, die ten diensten van zyne Majesteit kwalyk geneegen waren. Dewyl men nu eene volkome verbetering bespeurde, verwachtende het goed besluit van zyne Majesteit, met *advies* van de Staaten Generaal, zo zyn 'er, tegen alle hoop, uit last van hare Hoogheid, overal brieven afgezonden, verbiedende de Predikatiën en oeffeningen der Hervormde, die hun nu daar over aanspraken en beschuldigden, als bleek by 't *Request* van 't gemeene volk, hier by gaande. Boven dien zag men, zo uit de voorzegde brieven, als uit andere handelwyzen, dat men met geweld het volk de Predikatiën wilde verbieden, de Predikanten vangende en geweld aandoende, alles strydende tegen het verbond, zonder dat 'er door zyne Majesteit, by *advies* der Staaten Generaal, in voorzien ware. Daarenboven zagen zy de kwade behandeling, die men hunne verbonde Edelen hadt aangedaan, en nog aandeedt, en 't mistrouwen dat men van hun hadt, zonder daar van de redenen te zeggen: dat men de Heeren verbood met hun te handelen, hen beval uit de Steeden van zyne Majesteit te vertrekken, zonder eenige oorzaak: hen vervolgende om te vangen, als of zy vyanden van den Koning en van hun Vaderland waren, 't welk zy geenzins verdient hadden. Ook zagen zy dat men Krygsvolk *binnen*

nen

nen en buiten de Landen oplichtte, het welk hun alle oorzaak gaf om te denken, dat het zelve volk tegen hun en die van den Godsdienst gebruikt zou worden, daar men hun eene andere verzeekering gedaan hadde, tot zo lange, dat door zyne Majesteit, met *advies* der Staaten Generaal, daar in voorzien was: waarom zy, ziende het verderf der Landen naderen, en het geweld dagelyks tegen hun vermeerderen, strydig tegen alle belofsten, goed gedacht hebben, hare Hoogheid als voorheen ootmoedig te bidden, hun die gunst te bewyzen, om te verklaren, of het haar gelieven niet zy, dat hunlieder verbond werde onderhouden, en voorts toe te laten, met de Predikatiën, de oeffening daar aan behoorende, gelyk zy, uit den naam van hare Hoogheid en de Heeren, den volke hadden toegezegt: als mede, of zy de verzekertheden, die zy hunne t'saamverbonde Edelen gegeven hadt, niet meende te onderhouden; maar integendeel, op dat de goede gunst die hare Hoogheid hun en den volke toedroeg, beeter mogt blyken, zo verzochten zy, dat het hare Hoogheid mogte gelieven, het aangenome Krygsvolk af te danken, en de geboden, die onlangs tegen de belofte gedaan waren, mogten te niete gedaan worden: dat geschiedende, zouden zy hare Hoogheid verzeekeren, dat het Land in rust en vrede zou blyven, en zy wilden altoos lyf en goed opzetten ten dienste van zyne Majesteit en haare Hoogheid. En zo 't zelve integendeel niet terstond gedaan werdt, was het te vreezen, dat 'er veel grooter schade en ongelegenheden uit volgen zouden, met groote bloedstorting des gemeenen volks, die op hun en haar Hoogheids woord, zich nu verzekert hielden. Dit hadden zy wel willen vertoonen,

om hunnen schuldigen plicht te voldoen, die zy aan zyne Majesteit en het Vaderland schuldig zyn: biddende om een kort en goed antwoord.

Inhout van 't Request der Hervormden aan de Edelen.

Het *Request* der Hervormde aan de Edelen, dat zy mede zonden, behelsde in 't kort, een groot beklag van de elendige vervolging en het ongelyk, dat men hun, tegen de belofte en verzekering aan hun gedaan, overal aandeedt, waarmede betoont werdt, dat men gezogt hadt hen te bedriegen, ten zy datze met 'er daad beweezen, zulken last van hare Hoogheid en de Ridders van de orde gehadt te hebben. En zo men hun immers geene belofte wilde houden, baden zy, dat het hun opentlyk aangezegt mogt worden, op dat een ygelyk mogte weeten, hoe hy zich te gedragen hadt, om zulk eene vervolging te schuwen, enz.

Apostille der Landvoogdesse aan der Edelen Bondgenooten, als een ontzegbrief.

Op het *Request* van Brederode heeft de Landvoogdesse, den zestienden van Sprokkelmaand, geantwoord, dat zy niet wist wie de Edelen mogten zyn, die deel aan dit *Request* hadden, ziende dat het meestendeel van de Edelen, die het eerste *Request* van den vyfden April overgelevert hadden, zich voldaan hielden van 't voornemen zyner Majesteit, aangaande het stuk van de *Inquisitie*: en zy verwonderde zich dat men zeide, dat zy hen zoude toegelaten hebben de oefening van den nieuwen Godsdienst, daar zy uitdruklyk met de woorden van schandelykheid en wanorde verstond, die uitgeslooten. Over welk, wanneer zy gemerkt hadt dat men haar zo kwalyk verstond, zy zich overal hadde beklaagt, als mede over het oprechten van *Consistoriën*, geldvergaderingen onder 's Konings Onderdanen, tot eenige Millioenen, Sacramenten uit te deelen, eene

wan-

wanorde in 't geloof, en in de Geestelyke en Waereldsche *Politie* in te voeren, op hunne wyze te trouwen, inbrengende verwarring in de erven of erffenissen, en wat des meer is; alles beproevende tot bezitneming van 't gezach en de Hoogheid van zyne Majesteit, de Magistraat en *Justitie*.

Aangaande de verzekering die men hunlieden zou gedaan hebben, is niet anders geweest, dan voor het leveren van 't *Request*, van den vyfden van Grasmaand, en niet voor den Godsdienst: zich verwonderende over de groote stoutheid, dat men haar en zyne Majesteit beschuldigde, over 't gene zy niet gedacht hadden. Verder waren zy te beschuldigen het volk oproerig gemaakt te hebben, tegen den Koning, tegen de Geestelykheid en gemeenen welvaart: waarom zy niet konden nalaaten, met alle nodige middelen daar in te voorzien, en daarom hunlieden te raden naar huis te trekken, en datze zouden toezien, zich voortaan zo te schikken, dat zyne Majesteit goed genoegen van hun mogt verkrygen, tot zyne overkomst in de Landen: waarschuwende hun, zo zy het tegendeel deeden, zy niet zou nalaaten daar in te voorzien, enz.

Zy lochent de oefening des Hervormden Godsdienst toegelaten te hebben.

De Bondgenooten, Edelen en Steeden, vernemende nu opentlyk het voornemen der Landvoogdesse, en ziende hare magt te veld, reeds Valencyn beleegerende, en nog overal onder den Graaf van Megen, van Mansveld, van Arenberg, en Hertog Erik van Brunswyk, veel volk aannemende, hebben zy yder op het achterste beginnen te denken, en eenige hebben ook Krygsvolk aangenomen, als de Heer van Brederode omtrent Vianen, de Heer van Toulouze by Antwerpen, en andere in Vlaanderen.

Aangaande Brederode werden door zyne vyanden boekjes uitgestrooit, waar in zy hem beschuldigden, dat hy zich zou benoemen Erfgenaam en Erf-opvolger van de Graaflykheid van Holland, en wat des meer is.

Te 's Hertogenbosch zondt de Landvoogdesse tot *Kommissarissen*, de Heer van Merode, Peterson, enz. met Scheif den Cançelier van Braband, om orde te stellen, en in 't geheim vele Burgers tot eenen nieuwen eed te brengen, het welk de Burgery vernemende, daar weder een nieuw beeldstormen veroorzaakte: waarom de Landvoogdes den Graaf van Megen, die nu tien Vaandelen Voetknechten, en een Vaandel Ruiters by zich hadt, belastte, de Gemeente te stillen, en zich behendig meester te maken: daar over de Cançelier Scheif, om in achting by de Burgers te komen, dezelve geraden heeft, het Krygsvolk buiten te houden, en den Heer van Merode voor hunnen Gouverneur aan te nemen; doch dit kon hy die van den Hervormden Godsdienst niet wys maken, doordien zy door den broeder van de Byzit des Graafs van Megen vernamen, dat de Cançelier maar alleen daar op toelag, om Megens volk dus in de Stad te brengen; dat echter in geen drie maanden, schoon door vele middelen bezocht, gelukken wilde: want wanneer zy eens bestelt hadden om 't volk op eenen morgenstond, voor den dag, in de Stad te brengen, werdt zulks door Doctor Agileüs vernomen, die zich bemerstigde, dat de Hervormde, tot zeven of agthondert toe, in de wapenen kwamen, welke eenige Kapitains onder zich aanstelden, en zonden eenen Herman de Ruiter naar Antwerpen, om hulpe aan den Heer van Brederode te verzoeken, welke hun toeschikten en afvaerdigden, Antoni

toni van Bombergen, een kloekmoedig Held, die onder Lazerus Zwendel gedient hadt, om hun met raad en daad by te ſtaan. Dees Kapitain trok in 's Hertogenbosch, den zestienden van Sprokkelmaand. Bombergen verſterkte zich terſtond, om de Stad een tyd lang te bewaren, daar hy den Heer van Merode en Peterſon, met den Cançelier van Braband, Heer Jan Scheif, gevangen nam, en hun een wacht ſtelde; maar alzo de zaken der Hervormde eindelyk zonder beſluit kwalyk verliepen, heeft hy dezelve ook met eeren verlaten, hem en zyn Krygsvolk eerst hunne ſoldy doende betaalen, en de wederparty zo lange tegenhoudende en werk gevende, tot dat de Hervormde tyd kreegen om te vluchten en te ontkomen, en trok daar den elfden van Grasmaand uit.

Kapitain Anthoni van Bombergen binnen 's Hertogenbosch ſterkt zich den 16den van Sprokkelmaand, 1567.

Den zestienden van Sprokkelmaand, verbrandde des nachts te Antwerpen het Klooster der Minnebroeders, daar de Prins van Oranje en de Graaf van Hoogſtraaten meest den ganſchen nacht om op de been waren, 't welk ten Hove terſtond achterdenken gaf, als of het met opzet geſchied was.

Eenige Edelen met den Heer van Toulouze, hebben eene onderneming op Vlisſingen, en het Eiland Walcheren gehadt, door middel van den Hoofdſchout van Middelburg, Pieter Haak, en ten dien einde ſcheepte zy zich in Lentemaand te Antwerpen in, met eenig volk, om derwaarts te vaaren; maar dewyl het marktſchip van Antwerpen daar eerder aankwam dan zy, werden die van Vlisſingen gewaarſchuwt, en dus de aanſlag belet. Van daar wederkomende, legerde hy zyn Krygsvolk te Oosterweele, by Antwerpen, dat dagelyks zich toerustte en vermeerderde, voornemens zynde zich daar te verſterken, om hunnen aanhang binnen

Aanſlag van den Heer van Toulouſe op Vlisſingen; in Lentemaand, 1567.

binnen Antwerpen, tot een steunsel en rugge te dienen: waar door de Stad tot hunne party mogt overkomen, en vervolgens vele andere Steeden, Provinçiën, Heeren en Edelen, die steeds het oog op Antwerpen sloegen, om dus, naar den inhoud van 't verbond, hunne Bondgenooten en 's Lands welvaren voor te staan; maar vermits de oneenigheid die binnen in de Stad was, hebbende de Magistraat des Konings zin verstaan, en de Landvoogdesse geheel toegedaan zynde, is hun voornemen mislukt: want van den beginne aan, gelyk gezegt is, heeft de Magistraat de Parochiaan van het Kiel, die de Augsburfsche Geloofsbelydenis was toegedaan het eerste in eene Kerk om te Prediken gestelt, en die dezelve Leere omhelsde boven de andere bevoorregt, zo dat het scheen dat men die leere, naar het roomsche Ryksgebruik, voornamelyk in Antwerpen, zynde het Markgraafschap van het heilige Ryk, niet zou kunnen nog behooren te weeren; maar het voornemen van de Magistraat strekte meest om tweedracht te zaaijen, en de Hervormde te breidelen, door den twist en 't verschil dat tusschen hen was, over de lighamelyke tegenwoordigheid van Christus Lighaam in 't Sacrament des Avondmaals; welken twist zy op allerlei wyze voedden, dezelve onderscheidende met de namen van Martinisten en Kalvinisten. Dit voornemen is haar wel gelukt, dewyl die van deze belydenis uit Duitsland ontboden, Mattheüs Flaccus Illiricus, Spangenbergus, en andere Doctoren; zynde op eene behendige wyze wegens de Magistraat wys gemaakt, dat dezelve minder oproerig waren, en, om redenen voorzegt, beter konde toegelaten worden; zo dat 'er niet dan twisten, verbitteringen en tweedrachten onder hun in de

Twist te Antwerpen tusschen de Hervormde gerokkent.

Stad

Stad gekomen zyn, welker geloofsbelydenisfen en twistredenen gedrukt zyn geworden, en nogtans alle zonder befluit gebleeven. De Doctoren weder vertrekkende, hebben niet dan een groote twist onder de Burgery nagelaten, dewyl zy tot geen goed befluit konden komen.

De Heer van Toulouse, om dezelve tot een goed befluit te brengen, (zynde een yverig geleerd en verftandig Edelman) meende zo het fcheen dit Krysvolk te houden te Oosterweel, een vierde myl buiten de Stad, op den dyk by de revier, eene plaats daar hy zich ligt hadt kunnen verfterken, indien 'er meer tyd, middel en orde was geweest; maar zulks werdt nagelaten, om redenen nog kwalyk bekent, gelyk eigentlyk de geheele onderneming is. Eenige meenen, dat zy hoopten in de Stad te komen, en den Prins van Oranje met de andere Heeren door dit voordeel te doen befluiten, hunne befcherming aan te nemen; andere dat zy meenden elders te vertrekken: waarom de kloekmoedige Landvoogdesfe dezen hoop dacht te doen verrasfen, welke geen achterdocht hadt, om dat 'er geen Krygsvolk daar omtrent was. Zy ordonneerde Philips van Lanoi, den Heer van Beauvois, met vierhondert Soldaten van hare Lyfwagt, in allen haast, met den Kapitain la Motte, uit Brusfel te trekken. Ook werdt 'er belast, twee Vaandelen van 't volk des Graafs van Egmond, die te Axel in Vlaanderen lagen, aan te rukken, en over te fcheepen: gelyk ook het volk van den Hoofdfchout van Braband, Hans de Greve. Deze hebben zich, den dertienden van Lentemaand, des morgens by elkanderen gevonden, en dien hoop onvoorziens befprongen, verflagen en geheel verftrooid, daar de voorgemelde Heer van Toulouze

Nederlaag te Oosterweele by Antwerpen, den 13den van Lentemaand.

temaand 1567. louze dood bleef, zynde zo 't schynt in een huis of schuur, waar uit hy grooten tegenstand meende te doen, verbrand of verslagen. Ook bleef 'er dood eenen van den Boetzelaar uit Holland, en meer andere Edelen.

Beroerte te Antwerpen op de Meerbrugge. Door deze nederlage van Toulouse, is binnen de Stad Antwerpen aanstonds zo groote beroerte ontstaan, dat al het volk in de wapenen is gekomen, met een groot mistrouwen tegen elkanderen: de eene wilde de Geuzen buiten gaan helpen, het welk de andere en de Gouverneur hun wilde beletten, om het gevaar dat daar door het overwinnende Krygsvolk in de Stad mogt komen: waar op de andere achterdocht kreegen, als of zy die buiten zelfs hadden doen slaan, en het op hun gemunt hadden: zo dat de Hervormde, of Kalvinisten, de Meerbrug innamen, de poorten der Stad bezetteden, het geschut uit het tuighuis haalden, en de Meerbrug daar mede versterkten, om dus zich zelven te verzeekeren. Dien ganschen dag werdt 'er door den Prins van Oranje, den Graaf van Hoogstraaten, en de Magistraat, als door den Burgermeester van Straalen, die de Gemeente aangenaam was, over eene vrede gehandelt; dog men kon dit, wegens misverstand en achterdenken des volks, niemand doen geloven. Den Prins van Oranje werdt een Pistool op de borst gezet, en voor eenen verrader gescholden. Den volgenden dag kwamen die van de Augsburgsche Geloofsbelydenis, of Martinisten, door toedoen van de Magistraat, ook in de wapenen; desgelyks ook de Spaansche en Italjaansche Kooplieden, daar handel dryvende. De Engelsche Kooplieden waren gelast zich binnens huis in de wapenen te houden, om hun, zo als de nood het eischte, te gebruiken. De

Katho-

Katholyken en Papen deeden desgelyks, en namen den oever in, daar ook de Martinisten stonden: dit scheen alles door last van de Magistraat geschied te zyn, om de magt der andere in tegenwigt te houden. Het Krygsvolk der Stad hield de Markt en het Stadhuis in, dreigende alles te vernielen. De Paapschen wilden schuiten vol buskruid onder de Meerbrug brengen, en dus de brug met het volk doen opspringen. Dergelyke bedreigingen geschiedde ook van den anderen kant: hier door kwam ontzach, de een voor den anderen, en vrees van bloedstortingen onder de Burgers en Vrienden; waar door, met aandrang van de voorschreve Heeren, van de afgezondene der Hervormde, en andere verstandige Burgers, de zaken tot een verdrag kwamen, besluitende gelykerhand zekere Artikelen, dienende tot verzeekering der Stad, en die van den Godsdienst; en dus is een iegelyk uit de wapenen naar huis tot zyn beroep getrokken.

Deze beroerte te Antwerpen, en de overwinning van Oosterweel, heeft aan de Landvoogdesse en Katholyken grooten moed gegeven, en integendeel alle de aanslagen der t'saamverbondene Edelen en Geuzen geheel verbrooken, zich zonder middelen bevindende, om Meester van Antwerpen, en bygevolg ook van meer andere Steeden te worden, merkende de sterkte der Katholyken binnen Antwerpen, by welke die in andere plaatsen ligt kon afgemeeten worden: waarom het meeste deel derzelve, en de voornaamste, als ook de *Consistoriën*, voornamen, den tyd en Gods voorzichtig oordeel plaats te geven.

Voornemen der Edelen en Hervormde om alle tegenweer te laten.

Hoe die van Valençyn voor weerspannige waren afgekondigt, hebben wy reeds verhaalt, als ook

ook dat de Stadhouder van Henegouwe, de Heer van Norcarmes, daar een Leger voor bracht. Te vooren, in 't begin van Slachtmaand, waren zy benaauwt, en byna ingeslooten; echter hebben die van binnen, zonder eenige bezetting, zich als dappere Krygslieden gedragen, dikwils uitvallende, overal het kooren inhaalende, de plaatsen, die hun rondomme hinderlyk waren, afbrandende, en hunnen vyand grooten afbreuk doende, hopende nog ontzet te krygen.

Valençyn belegert en ingenomen.

Die van Westvlaanderen vergaderden een deel Krygsvolk, om dezelve ter hunner hulpe te zenden, daar die van Doornik hunne magt ook byvoegden: doch alzo het meest nieuw onervaren Krygsvolk was, zonder goede orde, en voornamelyk gebrek hebbende aan kloekmoedige Hoofden en Kapitainen, zo hebben zy weinig uitgerecht; maar zyn van den Heer van Rassegem van de eene zyde, en van Norcarmes, die met tien Vaandelen en ettelyke benden paerden bestemt was, van de andere zyde besprongen, verslagen en verstrooid geworden, daar eenige honderden, tusschen Waterloo en Lanoi, dood bleven. De Kapitain Jan Soreau ontkwam het nog, gekwest zynde. De vlucht was meest naar Doornik, daar veele zich bergden; maar kort daar na wert 'er Krygsvolk in deze Stad door het Kasteel ingebragt, waar door die van den Godsdienst geheel uit Doornik verjaagt en verdreven, en vele gevangen en ter dood gebragt werden.

Neerlage der Geuzen te Waterlo en Lanoi die Valençyn wilden helpen.

De Franschen hebben die van Valençyn het ontzet met tien duizend mannen aangeboden, onder den Prins van Portiaan; maar zy hebben daar voor bedankt, en hen geweezen naar de t' saamverbondene Edelen, als hunne onderhoo-

rige Magistraat, op dat zy met dezelve ter hunner verlossinge zouden handelen. Den vyftienden van Louwmaand, hebben zy een *Requeest* gezonden aan de Heeren Ridders van de orde des gulden Vlies, waar in zy de beschuldigingen der Landvoogdesse beantwoorden, alleen daar op gegrond, om dat zy den Hervormden Godsdienst toegedaan waren: en booden aan, indien de Landvoogdesse nodig dacht Krygsvolk in de Stad te leggen, dat het dan mogte zyn onder het bevel der Heeren van de orde van haare *Excellentie*, met beloften derzelve, dat men hun geen overlast of geweld zou aandoen, namelyk in hunne geweetens en oeffening van den Hervormden Godsdienst, ingevolge het verbond der t'saamverbondene Heeren en Edelen: dog dit *Requeest* en die aanbieding is van eene kleiner uitwerking geweest dan dat van Lentemaand. Wanneer het geschut nu voor de Stad gebragt was, om dezelve te beschieten, werdt de Hertog van Aarschot en de Graaf van Egmond gezonden, om hen over te haalen en eenige voorwaarden voor te houden, namelyk, dat hunne Predikanten en andere vry gelei zouden hebben om te vertrekken, en verder vergiffenis van al 't gene 'er gebeurd was: maar zy kennis gekreegen hebbende dat men nog op middelen van ontzet uit was omtrent Antwerpen en andere plaatsen, hebben de aanbiedinge afgeslagen; waar op de Heer van Norcarmes de Stad met tweëntwintig stukken geschut deedt beschieten, tusschen de Poort van Bergen, en de Poort Cardon: doch kort daar na tyding en kennis gekreegen hebbende van 't gene te Oosterweele en te Antwerpen gebeurd was, en dat daar door een algemeen voornemen was genomen de zaken te verlaten, en bygevolg geen ontzet te wachten hadden, hebben zy

Aanbieding van die van Valençyn aan de Landvoogdesse.

Valençyn geeft zich over, daar 'er meer dan 200 gerecht worden.

zich, den vierentwintigsten van Lentemaand, aan den voorschreven Norcarmes, op 's Konings genade, met vele schoone mondelinge beloften, die niet gehouden wierden, overgegeven: want als Norcarmes in de Stad kwam, heeft hy de Poorten bezet, en de voornaamste en rykste gevangen genomen, als den Overste der Stad, Michiel Herlin, en zynen Zoon, die hy met vele andere deedt onthalzen. De twee Predikanten, namelyk Meester Guido de Bres, een Franschman, en Peregrin de la Grange, deedt hy met vele andere ophangen, beloopende het getal, op verscheide tyden, meer dan over de twee hondert Ingezetenen.

Norcarmes had Saint Amant te vooren ingenomen, en zondt nu zyn Krygsvolk in Kamerik, daar die van den Hervormden Godsdienst meest wegliepen, doch velen werden agterhaald, daar onder een Predikant, Meester Philippe, dien de hand werdt afgehouwen, en daar na met meer andere opgehangen.

De Heeren doen eenen nieuwen eed.

De Landvoogdes nu byna meester zynde, had de Heeren van de orde, en de Gouverneurs van de Provinçiën, eenen nieuwen eed doen zweeren, aangaande het onderhouden van den roomsch Katholyken Godsdienst, enz. welke ook meest door haar overgehaald werden, behalven de Prins van Oranje, de Graaf van Hoogstraaten, en Brederode, den Graaf van Hoorne was de Eed niet afgeëischt, dewyl hy naar zyn Huis te Weert vertrokken was; dies zy andere, zo Steeden, als

Betuigingen aan de Heeren van alle goedheid des Konings zo de Predikatiën opbleiden.

Provinçiën en byzondere Edelen, 't zelve mede wys maakten, dat de Koning zyne gramschap zou nederleggen, en zyne groote heirkracht, die hy gereed maakte om in Nederland te zenden, zou achterhouden, gelyk zy zouden hooren, dat alles door de goede wysheid der Landvoogdesse zou geslecht en ter neder gelegt zyn; ja al was het

Leger

Leger op de grenzen des Lands, zo zou het, op 't woord en gezach der Landvoogdesse, weder op ontboden worden: die zelf nimmer zou lyden, dat een ander de vruchten van haren zuuren en gevaarlyken arbeid zou komen genieten, zynde 'er middel genoeg voor handen, om alle vreemde natiën uit het Land te houden, wanneer de Landen eens vereenigd zouden zyn.

Uit kracht van deze overreedingen, hebben zich de Heeren, Edelen en Steeden laten gebruiken, om de Predikatiën overal te doen ophouden, zo dat eindelyk, in Lentemaand en Grasmaand, in Holland, Zeeland, Vriesland, Braband, Vlaanderen en Walschland, allerhande oeffeningen der Hervormden geweerdt, de Kerken der Katholyken overal weder op nieuw en kostelyk met beelden en autaren versierd, de nieuwe tempels der Hervormden overal afgebrooken, en van de bouwstoffen galgen gemaakt werden, daar 'er in menigte aan gehangen wierden, zo wel om 't afbreeken der beelden, als om het dragen van wapenen, en wat des meer is. Het waren maar kleine Steeden daar 'er geen vyftig, hondert, twee of drie hondert in dit jaar gevonnist werden: behalven de Roode roede, en Drossaarts ten platten Lande, die alles gevangen namen en ophingen dat zy verdacht hielden.

Groote Rechtsplegingen.

In 't begin van Grasmaand die van Antwerpen den voortgang der Landvoogdesse, en geene hulp voor handen ziende, zonden naar Brussel om een goed verdrach, 't welk van hunnent wegen, den zevenden van Grasmaand, gesloten werdt; inhoudende, dat alle Predikatiën der Hervormden zouden ophouden, de Predikanten vertrekken, de Katholyken weder in hun geheel gesteld, de Kerken hermaakt, en de eerste afkondiging opgevolgt worden, enz. Dat alles geschiedende, zouden zy niet gemoeid worden

Antwerpen maakt een overeenkomst met de Landvoogdesse den 7den van Grasmaand. 1567.

in hunne persoonen en goederen voor 't gene 'er gebeurd was, zo lange, tot dat de Koning, met *advies* van de Staaten, daar anders in mogt beveelen, waar van nogtans uitgesloten zouden zyn, die schuldig waren aan 't *Criemen Læsæ Majestatis*, dat is, *Misdaad van gekwetste Majesteit*, van Beeldstormery, oproer, enz. De Landvoogdesse beloofde voor haar te schryven, dat zy alle genade van den Koning mogten verwerven, en dus alle kastyding te staken, tot de bepaling van den Koning, enz.

De Predikanten vertrekken uit Antwerpen den 10den van Grasmaand.

Den negenden van Grasmaand daar aan volgende, stemden die van Antwerpen ook toe, dat de Landvoogdesse in de Stad mogt komen, met zo veel Krygsvolk als hare Hoogheid goed zou dunken. Volgens deze overeenkomsten, zyn de Predikatiën daar opgehouden, en de Predikanten, zo wel die van de Hervormde als van de Augsburgsche Geloofsbelydenisse, zyn op het Stadhuis by de Heeren gekomen, om afscheid te nemen, daar treffelyke vermaningen gedaan werden over de straffen der ondankbaarheid, die hun over 't hoofd hingen van den grooten en rechtvaerdigen God, om dat zy de Predikatiën van Gods woord zo verdreeven: en zyn dus den tienden van Grasmaand, met de Gemagtigde en *Consistorien*, als mede vele Burgers, uit de Stad vertrokken.

De protesteerende Vorsten doen verzoek voor die van de Augsburgsche Geloofsbelydenis.

Wegens eenige *protesteerende* Vorsten uit Duitschland was aan de Landvoogdesse verzocht, dat die van de Augsburgsche Geloofsbelydenis hare Predikatiën en oeffeningen zouden mogen blyven genieten, enz. maar de Landvoogdesse antwoorde, dat zulks niet van haar, maar van de macht des Konings afhing. Desgelyks zondt ook de Keizer Maximiliaan aan de Landvoogdesse, op dat de zaken van de beroerten en weerspannigheden aan hem zouden overgelaten worden, om Middelaar te zyn, en alles in der minne te slissen; maar de Landvoogdesse antwoordde als vooren.

Na het vertrek van de Predikanten, zyn de nieuwe Kerken aanstonds toegezegeld, de Katholyke Kerken werden versiert, by na heerlyker dan te vooren, en weder gewyd, enz.

Den Prins van Oranje, omtrent het begin van Grasmaand, met eenige Heeren van de Landen te Hellegate raad gepleegd hebbende, en merkende de ligtvaerdigheid van sommige, zo wel van den Adel, als van 't gemeene volk, heeft hem ook goed gedacht, de boosheid des tyds plaats te geven, en is, den elfden van Grasmaand, uit Antwerpen naar Breda getrokken, en met hem, voor en na, eenige duizend menschen van alle Staaten, die het aanstaande onweder voorzagen. Verder is de Prins in Grasmaand van Breda, na dat hy in zyne huislyke zaken orde gesteld en alles wat hy kon mede genomen had, naar Duitschland vertrokken, in zyn Graafschap van Nassau: tot een dergelyk vertrek alle zyne vrienden met woorden en daaden vermanende, waarschuwingen doende van het gene 'er gevolgt is. Nogtans liet hy zynen oudsten Zoon Philips van Nassau, Graaf van Buuren, enz. in de hooge School van Leuven, meenende dat zyne jongheid, en eenige erfgenaam zynde van den ouden Graaf van Buren, Maximiliaan van Egmond, als mede de *Privilegiën* van den Lande van Braband, en van de hooge School van Leuven, door den Paus zelf bevestigd, hem genoeg zouden bevryden; maar hy werdt bedroogen: want de Hertog van Alva daar na, onder voorwendsel van hem groote eer aan te doen als hy hem aan den Koning zondt, heeft hem, den tienden van Herfstmaand in dit zelfde Jaar, tegen dank van zyne Voogden, en tegen alle *protesten* en *privilegiën* van Braband en van de hooge School van Leuven, naar Spanje gezonden, als hy omtrent vyftien Jaren oud

De Prins van Oranje vertrekt uit Antwerpen naar Duitschland met groot gevolg den elfden van Grasmaand.

De jonge Graaf van Buuren wordt uit de Hooge School van Leuven naar Spanje gevoerd.

 was,

was, daar hy genoegzaam in gevangenis (hoewel vry genoeg) agt en twintig jaren lang is gehouden. Eindelyk, na zyn Vaders dood, is hy in 't jaar 1595 verlost, als wy in 't vervolg verhalen zullen.

De Landvoogdesse komt te Antwerpen den zes en twintigsten van Grasmaand.

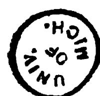
Den zesentwintigsten van Grasmaand, heeft de Landvoogdesse den Jongen Graaf van Mansveld naar Antwerpen gezonden, die daar des morgens met zestien vaandelen walsche soldaaten inkwam, byna op eene vyandlyke wyze, met hunne snaphanen geveld, de monden vol kogels, als of zy eenen grooten tegenstand te wagen hadden. Twee dagen daar na, is de Landvoogdesse daar zelf ingekomen, met vyfhondert paerden, overal de Roomsch Katholyke Godsdienst met raad en daad vorderende: de Kerkendienst herstellende: en de *Processiën* of omgangen met hare en der Heeren van de orde tegenwoordigheid vereerende. Vele heeft zy daar ter zake van de beroerten doen vangen en ophangen.

Hervorming der Landvoogdesse te Antwerpen.

De oude Plakaten heeft zy vernieuwd, de kinderen doen herdoopen, en ten laatsten heeft zy de Kerken of Tempelen der Hervormde doen afbreeken, dat heerlyke en bekwame gebouwen waren. Ook heeft zy het geweer of wapenen der Burgers in de huizen doen opschryven: dat mede is geschied in alle de *Provinciën* en groote Steeden, zo dat men niet twyfelde, of de Koning zou daar een volkomen genoegen in hebben.

Ondertusschen hadden eenige t'saamverbondene Edelen met den Heer van Brederode nog een hoop Krygsvolk, omtrent Vianen en Utrecht, by den anderen; maar in gevolge van een algemeen besluit, hebben zy met het zelve de Graaf van Megen en van Arenberg, die daar ook een hoop volk vergadert hadden, zoo veel work gegeven, dat de vluchtelingen van alle de Landen en Steeden, tyd en gelegenheid kreegen om te kunnen vertrekken, en datze die Graven nergens dorsten bespringen.

Bre-

UNIV. OF MICH.

HENRIK *Heere van* BREDERODE,
Vry-Heer tot Vianen &c.
Burg-grave van Utrecht.
GESTORVEN IN T' JAAR
M D LXVIII.

P. direx.

Brederode alles verlatende, ja zelf zyne Stad Vianen, die hy zeer versterkt hadt, is eindelyk ook naar Amsterdam vertrokken, daar de Landvoogdesse by hem zondt de Secretaris la Torre, hem met zyne medeplichtigen gebiedende uit 's Konings Stad te vertrekken: welke Secretaris zo ruuw van hem onthaald werdt, dat hy zelf blyde was daar behendig van daan te geraaken. Daar na is hy met zyn huisgezin (de Edelen en aanhang afdankende) en eenig krygsvolk scheep gegaan, al zyn huisraad mede nemende, en is op Embde gevaren, en van daar verder naar Duitschland gereisd: hy is gestorven te Gemmen, in 't land van Kleef, in den Jare 1568. Zyne nagelaten Weduwe, Amelia, van den huize des Graafs van Meurs, enz. trouwde met den Paltsgraaflyken Keurvorst. De Heer van Brederode vertrekt.

Het krygsvolk, fraai volk zynde, en wel vier of vyf hondert sterk, zyn ook afgedankt; en na dat zy het klooster te Egmond en andere beroofd hadden, niet tegenstaande de Graaf van Megen hun alom, niet zonder zyne schade, volgde; is eindelyk het grootste gedeelte over den Rhyn in 't land van Kleef geraakt, en zo gescheiden: vele andere zyn met schepen daar van gekomen; maar het grootste gedeelte van de Hoofden en Edelen, wanneer zy van hun volk gescheiden waren, meenende de zuider zee over te varen, zyn door hunnen Schipper verraden, en op een droogte of zand gevoerd, daar zy, door eenen Hopman Mullaard, onder den Graaf van Arenberg dienende, besprongen en gevangen werden, werdende, den vyfden van Bloeimaand, te Harlingen in Vriesland gevangen gezet, waar onder waren twee gebroeders, Heeren van Batenburg, twee Heeren uit Vriesland, Herman Galama, en Sieurt Beima, met meer andere; van welken 'er zeven naar Vilvoorden werden gevoerd: de overige werden in verscheiden plaatsen, door bevel der Land- De verbondene Edelen of Geuzen verlaten het land, en vertrekken.

voogdesse, ter dood gebragt. De Graaf van den Berg, die de zuster van den Prins van Oranje ter vrouwe, en vele kinderen hadt, werdt van de Landvoogdesse vermaand en bewogen, dies schreef hy aan den *President* Viglius, zich ontschuldigende en betuigende, te willen blyven eenen goeden en getrouwen Dienaar van den Koning.

Te Vianen waren drie vaandelen knechten gebleeven, onder de Heeren van Uchtenbroek, van Niveld, en van Renesse, deze trokken daar den zesentwintigsten van Grasmaand uit, om met die van het Fort op de vaart te schermutselen; maar hun werdt tegenstand gebooden, den Heer van Renesse gevangen, en te Utrecht op Vredenburg gebragt, daar hy naderhand onthoofd werdt. Daar na, dewyl Hertog Erik van Brunswyk omtrent Vianen was, lopende het land af, kregen beide de bezetting en de Burgerye zulk eene vreeze, dat zy hier en daar verliepen. Den vyfden van Bloeimaand, trok de Hertog daar binnen, alle moedwil pleegende, de poorten af breekende, en het tot een open plaats makende.

Op zulk eene wyze is de Landvoogdesse over al meester geworden, zo dat 'er in de gansche zeventien landen geheel geen tegenstand was; waar door de Edelen te recht Geuzen, dat is bedelaars wierden, moetende met meer andere treffelyke en wel gestelde lieden, die middel hadden om eerlyk te leven, bedelaars en vreemdelingen in vreemde landen worden, gaande het getal vele duizende te boven. En 't gene te verwonderen was, zy bleven overal hunne Nederlandsche wyze van kleederen en gewoonte dragen en onderhouden, in wat landen zy ook kwamen, zonder dezelve te veranderen, hopende weder naar huis te keeren. Van de genen die 'er in de landen bleven, werden vele gevangen, gehangen en gedood, andere leefde in eene jammerlyke elendige

vreze

vreze en zorge, meestendeel ook verarmende, als in 't vervolg dezer Historie blyken zal: en aan zulke zyn Gods oordeelen echter ten goede.

Geduurende deze beroerten, is, in Herfstmaand des jaars 1566, te Segobia in Spanje gebooren, uit eene Dochter van den Koning van Vrankryk, de oudste Dochter des Konings van Spanje, de Infante, Elizabeth Klara Eugenia, op den dag van St. Klara.

Dewyl vele groote Meesters en Edelen geen behoorlyke standvastigheid beweezen, werd 'er te Brussel en elders overal, van de gevluchte Nederlanders, uitgestrooid, dit volgende Refcrein, als een schimpschrift, waarschuwende onder den naam van *Nobelken*, zynde de gemeenen naam van de kleine schoothontjes der Edele Juffers, zich te wachten voor de *Spaengoels*, of Spanjaarden, die veel edeler honden wilden zyn. Vele andere schimpschriften laten wy, om kort te zyn, varen.

HOu, Nobelken, hou, bytse Manneken, 't is noot,
Oft anders sullen zy uwen nest beschyten:
Komen de Spingoels sitten op * Madame schoot,
Van de Telloore en kryghdy been noch broodt;
Hoe laety u nu dus van den backe byten,
Sal u dit niet hertgrondelyck spyten,
Als ghy 't vetken sult moeten voor vreemde laten;
U Noblesse sal als een oudt kleedt verslyten,
U dienen end' quispelsteerten en sal niet baten,
U tuimelinghe sal men aen alle syden haten,
Ghy wert noch leepoogigh van 't liggen in d' asschen,
Als is den ** rooden Wolf henen zyner straten,
Hy sal u Nobelken noch wel verrasschen,
Nobel sal nauwe Spingoels schotelen wasschen,
Daerom dient my Platus spreeckwoort in desen,
Ick heb ghesogen uyt zyner flasschen,
De Menschen siet men der Menschen Wolven wesen.

Nobel ghy verliesset spel, oft keert die kaetse,
Houdt ghy * trouwe in de ghegheven handen,
Soo en is u voorstel niet weert een ** taetse,
Wat vreucht brenght Palster, schotel en besaetse,
D'yseren ketenen tot stercke hals-banden
Durfdy de Spingoels op uwen Hof niet tanden,
Madamme heeft u op curtsteertken wel ghehuyst,
Leenken en Geldeken hebdy in vreemde Landen

* Landvoogdesse van Parma.

** Den Kardinaal Granvelle.

* Was daar 't Symbola of Geloofsteeken.

** Een houte Nagelken.

Dit waren de verſierſelen der Edelen Geuzen Bondtverwanten. Heiligen en Santen.

Verjaeght, verdreven met menigh duyſt,
Teghen die beweeſt ghy een tyrannighe vuyſt,
Om dat ſy wat *** Aerdewercx hebben ghebroken,
Maer curſteert, die ghylieden wel hebt gheluyſt,
Denckt my, wert noch door de Spingoels gewroken,
Tyght dat, den bedorven bry, u ſelfs koken,
Aiſſer geen recepte zyn ſal om ghoneſen,
De verbrande ſpyſe is te laet gheroken,
De Menſchen ſiet men der Menſchen Wolven weſen.

Laet dy de Spingoels binnen Huyſe ſnyveren,
Soo is uwen trots ſchichten verr' uyt gheſchoten,
U wel huys wachten gheldt niet veel ſuyveren,
Sy ſullen 't van 't gheſpeckte Wildtbraet ſuyveren,
Want haer neſten werden al nieuwe ſtercke * koten,
Laes, daer werdt Nobelken dan buyten gheſloten,
Dan en helpet huylen, baſſen noch ſnauwen,
U bellen noch ghebordurde Marotten,
De ſwarte boone met des Arents klauwen,
Sullen nu t'ſamen een bierken wel brauwen,
Dat u de Graveele noch ſal betrapen,
Al magh men u wat onder 't kinnecken krauwen,
Sulcke accidenten volghen met de byt-ſchapen,
O Nobelken, arm ſlave der Papen,
Siet waer van ghy u hebt laten beleſen,
De Menſchen ſiet men der Menſchen Wolven weſen.

* Kaſteelen.

P R I N C E.

Princelycke Nobels, eertyts hooghe gheacht,
Moetdy nu van den Os op den Ezel dalen,
Ende u hooghe ſpitſe vallen in de Gracht,
Denckt, heeft Godt geen gheldt, hy is van ſulcker macht,
Dat hy alle dingh met ware kan betalen,
Ghy hebt Gods woordt verdreven uyt u palen,
Gheworcht, Landtvluchtigh ghemaeckt Chriſti leden,
Die den Koning ſwoeren, u als zyn Vaſſalen,
Met Lyf en goet in alder ghetrouwicheden,
Behoudens alleene d'Evangelie des vreden,
Dat ghy genaemt hebt een nieu valſchelyk leeren,
Nu ſuldy moeten ſien en lyden in alle Steden,
Die u onachtſaem ſullen overheeren,
Dieven, Vrouwenſchenders, met ander verſeeren,
Maer al werdet quaet voor goet by u ghepreſen,
Met ons moet ghy ſpreken, hoe kondy 't keeren,
De Menſchen ſiet men der Menſchen Wolven weſen.

Einde van het tweede Boek.

NEDERLANDSCHE HISTORIE.

KORTE INHOUD VAN HET DERDE BOEK.

VOornemen des Konings van Spanje „ om de Nederlanden met alle „ strengheid te straffen; zendt ten „ dien einde den Hertog van Alva met eene Krygsmagt, die, al„ les in vrede vindende, met geweld inkomt. „ In 't bezit zynde, begint hy de Landen en „ Ingezetenen te straffen en te verjagen, als „ verbeurd hebbende, hunne Privilegiën, *lyf „ en goed, waar van het vonnis des Konings, „ en der Spaansche* Inquisitie *ingesteld wordt: „ nieuwe Bloedraden en Rechten, tegen de ge„ woonten der Landen, met* Inquisitiën *en „ nieuwe Bisschoppen invoerende; bouwd Kas-*

„ *teelen; dies de Landvoogdesse van Parma*
„ *vertrekt. De Koning van Spanje neemt zy-*
„ *nen eenigen Zoon gevangen, die in de ge-*
„ *vangenis sterft; ook werdt de dood der Ko-*
„ *ninginne van Spanje verhaald. De gevluchte*
„ *Nederlanders beginnen, onder den Prins van*
„ *Oranje, eenen Veldtocht tegen den Hertog*
„ *van Alva. Lodewyk van Nassau slaat Aren-*
„ *berg in Vriesland. Egmond, Hoorne en an-*
„ *dere Edelen worden onthooft; als ook de*
„ *Markgraaf van Bergen, en de Heer van*
„ *Montigni sterven beide in Spanje, en hunne*
„ *goederen worden verbeurt verklaart. Alva*
„ *trekt tegen Graaf Lodewyk, dien hy by Jem-*
„ *mingen verslaat. Daar na trekt hy tegen den*
„ *Prins, dien hy door gebrek uit het Land ver-*
„ *dryft, welke toen in Vrankryk trok, daar*
„ *de slag van Moncontour voorviel. Het*
„ *geld van den Koning wordt in Engeland*
„ *aangeslagen, waar uit groot misverstand*
„ *en schade spruit. De Koninginne van Enge-*
„ *land wordt door den Paus in den ban gedaan.*
„ *De Keizer spreekt te vergeefsch by den Ko-*
„ *ning voor de Nederlanders. De Mooren wor-*
„ *den in Spanje verslagen. Eene listige en vrucht-*
„ *telooze vergiffenis wordt 'er afgekondigt, met*
„ *zeer vele uitzonderingen. De Koning trouwd*
„ *Anna van Oostenryk. Groote watervloeden*
„ *in Nederland. De gevluchte Nederlanders*
„ *begeven zich ter zee, en de eerste beginners*
„ *van den aanval worden genoemd. Herman*
„ *de Ruiter neemt Loevestyn, daar hy sneu-*
„ *veld. Scheepstryd en groote overwinning tegen*
„ *den Turk. Alva richt zich zelven een Beeld op.*

Dit alles geschiedde in vier Jaren, toen den Hertog van Alva regeerde.

NEDERLANDSCHE HISTORIE.

DERDE BOEK.

IN 't voorige Boek hebben wy verhaald de oorzaken der beroerten in Nederland, en de beroerten zelve; als ook hoe die door de Landvoogdesse, de Hertoginne van Parma, werden ter neder gelegt; en wat dienaangaande in Spanje door den Koning is beslooten, den welken dagelyks kennisse werdt gegeven, van 't gene 'er voorviel, en zulks op het allerhaatelykste, dat hem zeer vertoornde.

De Markgraaf van Bergen, en de Baanderheere van Montigni, van wegen de Nederlanden in Spanje gezonden, en in wiens geschiktheden nogtans alle hoop gesteld was om het hert van den Koning te vermurwen, verkreegen weinig of geen gehoor, hoewel men voor hun veinsde, tot dat alles in Nederland gestild werdt, en zo lange werden zy met verschooningen daar gehouden; maar daar na gevoelden zy 's Konings gramschap, zelf tegen hunne eigen persoonen; waar door de Markgraaf ten minsten van ongenoegen en verdriet, (zo niet van een hevig vergif) gestorven is, den twee en twintigsten van Bloeimaand, in den jare 1567, wanneer de tydinge gekomen was, dat de Landvoogdesse alles in Nederland vermeestert hadde.

Van de Gezanten der Nederlanden, sterft de Markgraaf van Bergen in Spanje den 22. van Bloeimaand, in 't jaar 1567.

Dees Markgraaf was een wys, kloekmoedig,

verstandig en fraai Heer; doch het goed gevoelen dat hy van zynen Koning en zynen Heere hadt, heeft hem zyn leven gekost, en is zonder kinderen gestorven. Zyne goederen werden door den Koning verbeurd verklaart; maar de Dochter van den Heere van Pietersem, enz. eene eenige dochter zyner zuster, genoemd Margareta van Merode, die daar na trouwde met Jan Witthem, Heer van Berzele, heeft zyne goederen geërft, als daar na, door de bevrediging van Gent, een ygelyk weder in 't zyne gesteld werdt.

De Heer van Montigni in Spanje onthalst 1567.

Ook werdt de Heer van Montigni in Spanje gevangen genomen, en daar na omgebragt, als wy ter zyner plaatse verhalen zullen.

Beraadslaging des Konings op de Nederlandsche zaken.

Op de zaken der Nederlanden heeft de Koning te Madrid en Segobia verscheide reizen geraadslaagd, daar hem de oude vyanden der Nederlanden genoeg tot wraak aangezet hebben, vele hoopten daar in eenen goeden staat gesteld, en van arm ryk te worden, zelfs ook de Raadsheeren, daar den Kardinaal van Granvelle onder genoemd wordt, welke altoos oorzaak gezogt hadt, dat de Nederlanden zich ergens in mogten misgrypen, om daar door de Staaten onder eenen wettigen schyn te breidelen, en van dezelve te maken een nieuw overwonnen Koningryk, en dus andere wetten te stellen: zeggende, dat het anders onmogelyk was de Landen met hunne *Privilegiën*, omringt van Lutersche of Ketttersche gebuuren, in den roomsch Katholyken Godsdienst te behouden.

De Inquisiteurs zegt men de eerste beeldstormerye begonnen te hebben.

Dit stonden de heilige Vaders van de *Inquisitie* ook toe, door wiens toedoen en uitvinding, als sommige verzekeren en schryven, dat allereerst de beelden in Westvlaanderen zyn afgebrooken geworden, en dat zulks dus al verder

is

JOHAN *Marquis van* BERGEN,
Gouverneur van Henegouwen,
Valenchyn ende Cambresis,
GESTORVEN DEN 22 MAY
M D LXVII.

J.P. direx

UNIV. OF MICH.

FLORENTS van Montmorency,
Baron van Leuse ende Montigny,
Gouverneur van Doornick ende
Tournesis.

GESTORVEN DEN 5 OCTOB.^r
M D LXX.

J. P. direx.

is voort gegaan: want dergelyk bedryf reeds lang te vooren geschiedde, aan een groot steene *Cruicifix*, op 't galgeveld buiten Antwerpen, het welke daar in voorigen tyd, uit eenen Godsdienstigen yver, door den Grootvader van den Schryver dezes boeks, met groote koste opgerigt en bekostigd was, het geen men dezen Kardinaal (toen Bisschop van Atrecht) toeschreef, als naderhand een Italjaan, die 't zelve gedaan hadt, en om andere misdaaden onthalst wordt, bekende.

Ook is het wonder, dat van zo vele beeldstormers, als men gepynigd en gedood heeft, geen een van allen heeft willen bekennen, dat zy door de Geuzen of Hervormde daar toe waren aangezet. De Koning dus vergramt en verstoort zynde, en om door zulk eene gegeven gelegenheid zyn voordeel te doen, en te geraken tot eene volkomen gehoorzaamheid en onderworpenheid, zwoer dat hy de kleinheid, hem in Nederland aangedaan, in eigen persoon wreeken, en derwaarts reizen wilde met zynen zoon Prins Karel, en zyne huisvrouw, het welke hy ook aan de Landvoogdesse schreef, haar belastende, ondertusschen het beste te doen.

Op deze tyding werden in Zeeland eenige schoone oorlogscheepen toegerust, met welke de Heer van Kathem, Wakkene en Kapelle, van den huize van Bourgogne, uit bastaardyen gesprooten, uitvoeren, om den Koning tot op de Westkusten van Engeland te ontmoeten.

Oorlogschepen in Nederland uitgerust om den Koning uit Spanje te halen.

Maar het voornemen van den Koning veranderde, wyl eenige hem zulks afraadden, vreezende dat de landen hem zouden wederstaan, en bybrengende dat hy van natuur te goed was om te straffen, ook dat de strafheid den persoonen der Koningen niet betaamde. Van andere werdt

Verscheide gevoelen in 's Konings Raad over het straffen der Nederlanders.

werdt 'er voorgeslagen, of men de beroerten der Nederlanden behoorden te slechten met zachtmoedigheid of met strafheid. Voor 't gevoelen van eene tamelyke zachtmoedigheid te gebruiken waren, als Michiel Aitsinger ook schryft, Ringomes Fresneda, des Konings Biegtvader, en den Hertog van Feria: Ringomes bood zelfs aan om alles in eigen persoon te slissen; maar de Hertog van Alva, de Generaal van de Heilige *Inquisitie*, Kardinaal Spinosa, met den Kardinaal van Granvelle, dreeven noodzakelyk te zyn, zo men de roomsch Katholyke Godsdienst, het gezag van den Koning wilde bewaren, en volkomen gehoorzaamheid verkrygen, dat men de Nederlanders bestryden en op het allerstrengste straffen moest, ten voorbeeld van de gansche waereld en der nakomelingen. Deze haalden eindelyk den Hertog van Feria tot hunne meening over: waarom de Koning tot het strafste gevoelen besloot, verkiezende daar toe den Hertog van Alva, als eenen daar toe bekwaam in den Krygshandel, en in de gelegenheid des Lands en des volks ervaren zynde; waar in Ringomes te gewilliger toestemde, om dat hy hem gaerne uit Spanje, en op zware ondernemingen hadt. Alle deze voornemens werden daar genomen, zonder daar toe veel te roepen of te hooren de Nederlandsche Raadsheeren, ten dien einde in Spanje zich ophoudende, namelyk den Raadsheer Tisnak en Hopperus, als ook den Secretaris Kornevill, die zich altoos daar over by hunne vrienden beklaagt hebben.

De Hertog van Alva verkoren om Nederland te straffen.

Don Karel, Prins van Spanje, beviel dit voornemen zeer kwalyk, dewyl hy hoopte zelf in Nederland gezonden te worden, of met zynen Vader te gaan, daar toe hy van jongs af groo-

te

de begeerte hadde gehadt, en groot medelyden met de elenden dezer Landen toonde.

Tot dezen tocht, als tot eenen heiligen oorlog, is door middel van de *Inquisitie* en Geestelykheid van Spanje, den Koning groote schattingen en onderstanden gedaan: en terstond werdt 'er geschreven aan de Gouverneurs van Napels, Siçiliën, Sardiniën en Milanen, dat zy de oude bezettingen zouden zenden naar Lombardye, om zo ras de Hertog van Alva in Italje kwam, naar Nederland te kunnen trekken: welken Hertog ook met veel Spanschen Adel, en andere Spaansche Soldaten, als ook met zyne twee Zoonen, Don Frederico, en Don Ferdinando de Toledo, te Barçelona is scheep gegaan, en den zeventienden van Bloeimaand, des jaars 1567, met de Galeiën te Genua is aangekomen, daar hy gekwelt werdt door eene derdendaagsche Koortse en de Jicht. Van daar reisden hy naar Alexandrie de la Paillia, daar hem Don Gabriel delle Cueva, Hertog van Alburquerke, Gouverneur van Milanen, kwam begroeten, en van daar bescheide hy al het Krygsvolk in Piemont te vergaderen, op eene plaatse genoemt St. Ambroise, in 't Alpische gebergte gelegen, dat Duitschland en Vrankryk van Italje scheid, en 't welke men de Rechters noemd. Het getal dat daar monsterde, om in Nederland te trekken, was eerst het *Tertio*, gelyk zy het noemen, of 't Regiment van Napels, of derde gedeelte van alle de bezettingen, zynde negentien Vaandelen Spanjaarden, bestaande uit drieduizend tweehondert en dertig mannen, waar over *Maestro de Campo*, of Kollonel was, Alonzo de Ulloa. Het *Tertio*, of Regiment van Siçilie waren tien Vaandelen, bestaande uit vyftienhondert en twintig hoofden, onder

De Hertog van Alva vertrekt uit Spanje in Bloeimaand, 1567.

De Hertog van Alva monstert zyn volk in Piemont den 2den van Wiedemaand, 1567.

onder het beleid van Juliaan Romero, een oud Krygsman, in Nederland te vooren wel bekend, als ook in Engeland. Nog was daar het Regiment van Lombardye van tien Vaandelen en tweëntwintig hondert hoofden, hebbende ook voor *Maestro de Campo*, of Kollonel, Don Zaurio de Londogue. Maar het *Tertio* van Sardigna van tien Vaandelen, waar van 'er vier nieuwe Soldaten waren, die zy *Bisoignos* noemen, met den Hertog uit Spanje mede over gekomen, maakten zeventienhondert en agtentwintig hoofden uit, zynde daar Kollonel over Don Gonzale de Braccamonte. Deze alle by den anderen maken negenenveertig Vaandelen, uitmakende agtduizend zes hondert agt en zeventig mannen, behalven hunne *Muchacos* of jongens, die vele waren, en veel vrywillige waaghalzen. Onder deze Vaandels belasten de Hertog, dat elk Vaandel vyftien Musketiers zou hebben, welke toen meer dan te vooren in gebruik kwamen, zynde alle Spanjaarden.

Wat volk de Albanoischen zyn.

Het Paerdevolk waren vyf Kompagniën ligte Paerden, Spanjaarden, elk van hondert Paerden, drie Kompagniën Italjaansche, en twee *Albanoische*, een volk in 't Koningryk van Napels woonende, gekomen uit Albaniën of Griekenland, of van daar door den Turk verdreven, de Griekfche taal nog gebruikende. By deze waren nog twee Kompagniën Spanjaarden, *Archibusiers* te paerd, te samen twaalf Kompagniën, twaalf hondert Paerden sterk. Deze monstering geschiedde den tweeden van Wiedemaand, in 't jaar 1576, en by deze voegden zich nog in Bourgogne vier Kompagniën, makende vierhondert Paerden.

Dit Krygsvolk te St. Ambroise gemonstert zynde,

de, trok den derden van Wiedemaand in drie hoopen, op dat den voorraad van Levensmiddelen gemaklyk mogte te krygen zyn; daar de voorhoede 's morgens uittrok, kwam 's avonds de ſlagorde zyn verblyf nemen, en als die weg was, kwam daar de achterhoede. Daar volgden vele wyven, hoeren en jongens, met eene wonderlyke goede orde in ſoorten verdeelt, als de hoeren der Edelen, en Kapitains hoeren, de ryke hoeren, en arme wyven, of hoeren der Soldaten, met eene bekwame tucht onder dezelve, waar over den Hertog grooten lof werdt toegeſchreven.

Goede orde onder de tros hoeren en bagagie des Legers.

Geduurende den overtocht van 's Hertogs Leger, hadt de Koning van Vrankryk veel volk doen vergaderen, ook zesduizend Switſers, om, gewapend zynde, het gevaar zyn 's Ryks voor te komen: desgelyks waren ook de Switſers en die van Geneve ſterk op hunne hoede. De Veldmaarſchalk onder den Hertog, was Chiapin Vitelli, Markgraaf van Cetone: de Geſchutmeester, was Gabriel Cerebellione: tot *Ingenieur*, om ſterkten te maken, was Kapitain Paciotto, of Pacieco, en andere.

In Savoye bleef de Hertog tot in 't begin van Hooimaand, en zulks, vermits de brieven der Landvoogdesſe, Hertogimme van Parma, uit Nederland, wier het alreede berouwde, zo veel geklaagt te hebben over den Adel en de Landen; waarom zy in hare brieven aan den Koning ſchreef hoe alles geſtilt was, de misdadige ten deele geſtraft, de andere nog meestendeel gevangen, de overige verjaagt, en de meeste Steeden met volk bezet waren, en dat het te vreezen ſtond, dat de komst der Spanjaarden in Nederland weder nieuwe beroerten zoude veroorzaken: want op hare toezegging, hadden

De Landvoogdes ſchryft aan den Koning om den Hertog van Alva uit Nederland te houden, maar te vergeefs.

de Landzaaten, zo Edelen als andere Katholyken, zich kloekmoedig gehouden en wel gekweeten: en dergelyke betuigingen meer gebruikte zy, om den Hertog te doen wederroepen. Vele meenden dat buiten twyfel, zonder deze betuigingen aan de Heeren Edelen en de Steeden door de Hertoginne gedaan, de zaken zo niet beslist zouden zyn, wyl 'er middel genoeg voor handen was, om het inkomen der Spanjaarden te beletten, latende een iegelyk zich voorstaan, dat de Koning de eere en loon van zyns Zusters arbeid en gevaren, geenen anderen zou laaten genieten; ook dat hare Hoogheid zulk eene kleinheid, haar gezag of achtbaarheid aangedaan, niet lyden zou; maar zulks is door den Koning niet goed gevonden. De Hertog kreeg andermaal bevel om voort te trekken, daar mede bevestigende het gevoelen dat vele nog niet wilden geloven, dat men de gelegenheid, door de Nederlanders gegeven, wilde waarnemen, om de Landen, als nieuwe overwonnene, te mogen innemen, houden en regeeren, volgens den wil des Konings, ziende dat men met de straffe, reeds gedaan en nog te zullen doen, alles gestilt zynde, nog niet te vreden was; Dies is de Hertog voortgetrokken, en, op zeven mylen na, by Geneve heen getogen, welke stad ook vreesde besprongen te worden; maar doordien zy zo wel voorzien was van Krygsvolk, en de Switsers te vriend hebbende, werdtze niet aangesproken. Op deze wyze is de Hertog door Bourgogne en Lotteringen in 't land van Luxemburg gekomen, daar nog by hem kwamen de Graaf van Lodron, de Graaf van Overstein, en die van Schouwenburg, elk met hunne Regimenten duitsche knechten, en eenige Paerden; waar by nog kwamen de aangebode twaalf duizend Ruiters, die lange in waerdgeld hadden gele-

Om Nederland te onderwerpen namen de Spanjaards de gegeven gelegenheid waar.

FERDINANDUS ALVARES
VAN TOLEDO,
Hertog van Alva &c. Gouverneur
Generaal der Nederlanden.
GESTORVEN IN DE OUDERDOM
VAN 79 JAREN MDLXXXII.

J. P. direx.

gelegen en nog lagen, van welken hy 'er eenige beschreef.

De Landvoogdesse, Hertoginne van Parma, zondt tot Luxemburg aan hem den Heer van Barlaimont en van Norcarmes, om zynen last en bevel te zien; als mede zyne *Patenten*, die hy ten deele toonde. Te Luxemburg zyn hem om te verwelkomen tegen gegaan, de Nederlandsche Heeren, onder andere de Graaf van Egmond, tegen welke de Hertog, hem van verre ziende, overluid riep; *Ziet, waar den grooten Ketter is:* waar over de Graaf verschrikte: nogtans nader komende, dewyl het op tweederlei wyze kon verstaan worden, lag hy het op het beste uit, en verwelkomde hem, elkanderen op eene hoofsche wyze omhelzende: en dus is hy terstond met al zyn krygsvolk omtrent en in Brussel gekomen, den twee en twintigsten van Oogstmaand, des jaars 1567. De Hertog van Alva, komt te Brussel den 22. van Oogstmaand, 1567.

Te Brussel werdt hy van de Landvoogdesse ook wel ontfangen, die hem van alles onderrecht, en ook middelen voorgeslagen heeft, hoe, volgens hare meening, de Landen in stilte te houden waren: en den Prins van Oranje, met de andere gevluchtte Heeren en Edelen, in goede eerbied, wille, en ten dienste van zyne Majesteit te houden, en indien men daar maar mild mede handelde, zou men niet te vreezen hebben, en zy zouden dus alle wapenen wel neder houden.

Doch de Hertog, meenende dat het meestendeel der beroerten, door de goedheid en slapheid der Landvoogdesse waren toegekomen, dacht het anders te regeeren, tonende aan de Landvoogdesse en Staaten overal zyne bevelbrieven, doch niet alle te gelyk, zynde dezelve veel grooter en uitgestrekter dan die van de Landvoogdesse, namelyk, dat hy alle Gouverneurs van de De Hertog van Alva toont zyn last, en neemt de regeering aan

Provinçiën en Steeden, en alle Officieren mogt af en aanstellen. Hy was Kapitain Generaal van alle Sterkten, Forten en Krygsvolk: hebbende over de Raden van Staaten en van de *Finantiën* volkomen magt. Zyne Bevelbrieven en last deed hy ten deele, zo veel hy begeerde, drukken, op datze een yder zoude weeten; maar hy hadt daarenboven, nog volstrekter last, om over alle misdaaden en oproerigheden te oordeelen, die te straffen, te vergeven, en diensten te vergelden, als eene byzondere *Instructie* van een nader voornemen des Konings, en deze was gedagteekent in Madrid, den laatsten van Louwmaand, des jaars 1566.

Als de Landvoogdesse, Hertoginne van Parma, zag en merkte, dat de Hertog alle gezach op zich nam, en dat hy toonde eenen anderen weg te willen inslaan, haar wel laatende het Hof behouden en bezitten, doch zonder gevolg, en dat hy, in 't huis van Kuilenburg zyn verblyf nemende, alleen den toeloop hadt, meende zy daar niet langer te doen te hebben: waarom zy aan den Koning om verlof zondt om naar huis, in Italje, by haren Man te mogen vertrekken.

De Hertog in de regeeringe zynde, deedt zyn Krygsvolk in de naaste steeden rontom zich huisvesten, als te Brussel het *Tertio*, of Regiment van Lombardye; te Gent het *Tertio* van Napels, alle Spanjaarden; te Antwerpen het Regiment van den Graaf van Lodron; vele Walen die hy mistrouwde afdankende. Hy nam de burgers de sleutels van hunne poorten af; waar over die van Gent, met een *Request* door den Graaf van Egmond, hun beklag dorsten doen, het welk den Hertog zeer verstoorde, zeggende, dat hy zoude doen, het gene hem tot 's Konings dienst best geraden dacht, en anders niet.

Ver-

Verder, zo dra hy zich in de regeeringe bevestigd zag, heeft hy in plaats van eenige matiging op de Plakaten, en andere verzoeken der Edelen en der landen, de oude Plakaten en de Inquisitie bevestigd en weder ingesteld, en in plaats van de vergadering der Staaten Generaal, heeft hy eenen Raad van twaalven opgerecht, die over alles volle magt werd gegeven, om, dat eenigzins de voorledene oproeren aanging, te vonnissen en te oordeelen, welke Bloedraad in 't fransch *Le Conseil des troubles*, dat is, *Raad der beroerte* genoemd werd; deze bestond uit inlandsche, vermengt met buitenlandsche; eenige Heeren des lands waren genoemd, als Barlaimont, Norcarmes, de President van Vlaanderen, en de President van Artois; maar de voornaamste waren, de Licentiaat Jan Vargas, Raadsheer, Doctor Louis del Rio, de Fiskaal van Bourgogne, de Advokaat Fiskaal Jan de la Porta, de Raadsheer Jakob Hessel, Raadsheer Belin Biese, de Advokaat Fiskaal van Mechelen, du Bois, Procureur Generaal, waar over de Hertog zelf President wilde zyn; maar de voorschreve Vargas werdt President in zyn plaats, die men zegt dat, om verkrachting van een weeskind zyner maagschap, zelf uit Spanje gebannen was, een man boven alle wreeden de wreedste, die niet dan goed en bloed zocht; maar de Spanjaards zeiden, dat de ingekankerde wond der Nederlanders zulk een scherp mes (als Vargas was) van doen hadt. Tot Secretarissen, waren, Vlierden, La Torre, Praats, en Mesdag. De eerste twee of drie maanden vergaderden de Hertog en de Heeren zelfs voor en na den middag, alles door den Hertog bestierd, die hebben wilde, dat de gevoelens der Raadsheeren niet anders dan *Consultive*, dat is, als Raadgevers, en niet Decisive,

De Hertog voerd eenen vreemden nieuwen Raad in, met volk o- men magt, de Bloedraad genoemt.

Namen van de Leeden des Bloedraads.

five zouden zyn, dat is, te vonnissen, of te oordeelen, zo dat hy wilde dat het alles aan hem hangen, en zy zyn oordeel toestemmenzouden: waarom dees Raad, vermits vele de wreedheid niet lyden konden, verzogten ontslagen te worden, en andere bleeven van schaamte thuis: waar door den Raad van twaalf, tot vyf, vier, ja ten laatsten tot drie persoonen is verminderd, als door verscheide vonnissen, of verwyzende *adviezen* blykt: onder andere was het vonnis van den Heer Anthoni van Straalen maar onderteekent, door den President Vargas, *Doctor* Louis del Rio, en den Secretaris de la Torre.

Tyranny des Hertogs van Alva en zynen Bloedraad.

Door dezen Raad, ja door den Hertog alleen, werdt den Provinçiale Raaden den landen alle gezach en magt benomen, en de Ingezeetenen beroofd en ontbloot van alle hunne *Ordinantiën*, *Jurisdictiën*, *Appellen* en *Resorten*, tegen alle *Privilegiën* der Landen, met een uitdrukkelyk verbod, aan alle Raden en Rechteren, om eenige kennis te mogen nemen van de laatste beroerten. Ja de Raden, zelfs hooge en lage, moesten voor den zelfden Raad te recht staan, en hadden over alles bevel, zelfs over Edel en Onedel, Geestelyk en Waereldsch, zo dat den wil des Hertogs volstrekt was, zonder eenig *Appel*, *Reformatie*, of *Revisie* van hunne Vonnissen toe te laaten; en 't was dus door den Hertog uitgesprooken, hebbende volle en *Souveraine* magt van den Koning, niet gehouden nog gebonden aan eenige *Instructiën*; maar vermogt vry te vonnissen en uit te spreeken, zonder tegenzeggen: zelf heeft dezen Raad vervordert, om voor zig te doen brengen, alle de Gewoonten, oude herkomen en *Privilegiën* der Landen, om die, volgens hunnen smaak, te hervormen, hoewel dezelve deze zaak daar na zo zwaar vonden, dat zy 'er

de handen niet aan dorsten slaan. Daarenboven verstoutte zich dezen Raad om zelfs te gebieden, dat men voor hen zoude brengen, alle de *Charteren* zyner Majesteit, en van den Landsheere van ydere Provinçie: en indien zich eenige oude Raadsheeren niet verstout hadden om te vertoonen, het nadeel en gevaar dat 'er uit te wagten stond, wanneer de geheimen der Landen en des Konings zouden ontdekt en gemeen worden, waar uit groote ongelegenheden by de Gebuuren en Vorsten konden ryzen, zouden die gebrooken of verandert worden. In 't kort zy hebben niets ongeroert gelaaten, of hebben 't al te hunner kennis gebracht, zy, die meest vreemden waren, beproefde alles, om eindelyk zo verre te komen, dat zy mogten heerschen over yder mans leven, goed en beurze, willende, om den Koning ryk te maken, dat de Nederlanden hem meer zouden geven dan zyn Indiën: en eindelyk, eischende boven de verbeurtverklaring der goederen, groote beeden en schattingen, zo wel tydelyke als eeuwigduurende; als de honderste en twintigsten penning van de roerende en onroerende goederen, en den tienden penning van alderhande verkoopingen, als wy in 't vervolg verhalen zullen.

Door den zelven Raad, *Conseil des troubles*, of Bloedraad genoemd, is ook het gezag van den Raad van Staaten geheel vernietigt, aan welken in 't Hof naauwlyks plaats om by een te komen en te vergaderen gelaaten was; maar dees Raad van Staaten werdt zomtijds door den Hertog alleen in zyne kamer ontbooden, aan wien hy dan zo veel kennis gaf als hem goed dacht, zonder vorm van Raad volgens de oude wyze te houden. Doch naderhand, wanneer de Hertog van Medinaçeli in Nederland was gekomen, be-

Den Raad van Staaten werdt zyn gezach door den Bloedraad benomen.

begon men dien wederom in de gewoone Raadkamer te vergaderen, zo dat 'er, ten tyde van dezen nieuwen Raad, geenzins gebruikt werden de *Ordonnantiën* van den Raad van Staaten; maar men heeft gewild, dat men den Hertog volstrekt zoude houden als ontslagen en onverplicht, eenigerlei *Ordinantiën* en *Instructiën* te onderhouden; maar alles aan zyne bescheidenheid te stellen, het welk eenen grooten afkeer van den Koning, en haat tegen den Hertog veroorzaakt heeft.

En hoewel eerst in eenen vollen Raad besloten was, volgende het besluit daar van in Spanje genomen, dat men maar handelen zou tegen de t'saamverbondene Edelen die afweezig en vluchtende waren, zonder die in 't Land bleven aan te spreeken, ook maar recht te pleegen tegen vier misdaaden, als tegen beeldstormerye, Leeraars, *Consistorianten*, of die Kerkvergaderingen hielden, en tegen zulken die wapen, onder opgeregte Vaandelen, tegen den Koning gedragen hadden: zo heeft dees Bloedraad, des niet tegenstaande, onder zich eenige Artikelen besloten, als grondwettige, dien zy alle begreepen onder en voor *Crimen Læsæ Majestatis*, dat is, misdaad van gekwetste Majesteit, en daarom lyf en goed verbeurd te hebben, welke zo wyd uitgestrekt waren, dat 'er weinige, of schier niemant vry van was, en waren ten getalle van agtien; waar van de voornaamste deze zyn.

Artikelen die den Bloedraad besloot, misdaad van gekwetste Majesteit te zyn.

Dat alle de Requesten, *door de Staaten en Steeden van de Landen overgegeven, tegen de nieuwe Bisschoppen*, Inquisitie, *en ook om maatiging der Plakaten te hebben, waren t'samenzweeringen tegen God en den Koning.*

In 't zelfde Crimen *of misdaad waren vervallen, de Edelen die de smeekschriften overgegeven*

hadden, *tegen de* Inquisitie *en Plakaten*, *met alle de gene die dezelve smeekschriften geprezen hadden.*

Ook alle de Heeren, *Edelen*, Officieren, Provinçialen, Subalterne en Substituten, *die de nieuwe Predikatiën*, *onder den dekmantel van de noodwendigheid des tyds*, *toegelaten*, *of daar omtrent oogluiking gedaan hadden.*

Desgelyks alle de Heeren, *Edelen*, *Rechters*, *Officieren en andere*, *van wat aanzien zy zyn*, *die het eerste smeekschrift der Edelen*, *der Predikatiën*, *Beeldstormen*, *enz. niet hebben wederstaan; maar dat aangezien met oogluikinge en verbaastheid.*

Ook alle die handhaafden, *of voor goed hielden*, *dat de onderzaaten der Nederlanden*, *vermits de voorschreven wederspannigheden*, *waar van weinig menschen vry waren*, *daar het meestendeel hunnen pliebt niet gedaan hadt*, *dien zy wegens gehoorzaamheid aan Godt en eeds halven schuldig waren te doen*, *niet zouden vervallen zyn*, *van alle hunne Vryheden*, *Rechten en* Privilegiën, *en dat daarom de Koning die voortaan mag handelen naar tyds gelegenheid*, *om zulks in toekomende tyden te verhoeden*, *en den Koning ontslagen van alle eeden*, *beloften*, *toezeggingen*, *vergiffenissen*, *enz.*

Ook dat alle de gene, *die dezen Raad en hunne Rechtspleging voor tyrannye hielden*, *als geen* Souveraine *en wettige Rechters*, *in alle zaaken*, Crimineele *en* Civile, *ongehouden op te volgen de oude gewoone Rechten*, Privilegiën *en gewoonten der Landen*, *welke niet anders geweest waren*, *dan verdervingen en misslagen*, *waar uit al het kwaad gesprooten is.*

Onder deze Artikelen was ook een ontwerp opgesteld, of een Plakaat ontworpen, om afgekon-

kondigt te worden; en alzo het kwaad in de Nederlanden veel toegekomen was, door middelen van huwelyken en verbintenissen met Ketterſche, verdachte en oproerige perſoonen, zo van hoogen als laagen ſtaat, en de oproerige hadden gezogt zich dus te ſterken met Rykdommen en maagſchappen, enz. zo ſtond nu de Koning toe, naar de ſchikkinge van Geestelyke en waereldſche Rechten, daar in te voorzien, tot vorderinge van het oude Chriſtelyke Geloofs en was door den Hertog en dezen Raad beſlooten, dat by de eerſte gelegenheid een Plakaat zou afgekondigt worden, dat niemant, van wat ſtaat of rang, zich zelf, nog zyne kinderen zou mogen ten huwelyk beſteeden, zonder toeſtemming of toelating van den Hertog of de zyne; en zo zy van de aanzienlykſte en rykſte waren, zouden zy zich zelven of hunne kinderen niet mogen huwelyken, dan naar believen, beſcheidenheid en bevel van zyn *Exzellentie* den Hertog, op ſtraffe van lyf en goed te verbeuren. Dergelyke Artikelen waren 'er meer, tot agtien toe, die te Antwerpen gevonden werden, in de kamer van den *President* Vargas, en in druk zyn uitgekomen.

Om dat deze den lezer niet vreemd zouden dunken, zullen wy de *Reſolutie*, die de Officieren van de *Inquiſitie* in Spanje daar over genomen, en aan den Hertog gezonden hebben, met het vonnis van den Koning hier in voegen, behelzende in 't kort het volgende.

Reſolutie en advies van de Heilige Inquiſitie over de beroerten der Nederlanden.

HEt Officie van de alderheylighſte ende gheheylighde Inquiſitie, verſocht by de Coninghlycke Majeſteyt te reſolveren ende uyt te ſpreken, op de afgryſelycke afvallingen, Apoſtaſien ende Ketteryen, begaen by de Nederlanders: na dat ſy wel ingeſien, ende neerſtelycken overwogen hadden de informatien des Coninghs op

op de stucken: oock oversien hebbende de brieven ende bewysingen autentycke ende geloofweerdich, gevooght by de informatie ende by de Officieren der alderheylighste Inquisitie, uyt de Nederlanden getrouwelycken over gesonden: Seyt ende resolveert, in soo vele als aengaet de professie Theologie, ende de conscientie, dat alle ende een yegelycken Onderdaen der Nederlanden, ende tgeheel lichaem der selver Landen (uytgenomen alleenlyck de ghene, die onderscheydelycken staen ghenoteert in de informatien) soo wel ten respecte van de publycke Apostasien, Ketteryen, ende afvallicheyt van Godt ende onse Heylige Kercke, ende van der onderdanicheyt des Coninghs, als om dat de reste haer geveynsende te zyn Catholyken, niet alle devoyr gedaen hebben, gelyck sy Godt ende de Coninghlycke Majesteyt schuldigh waren, ten aensien van de Catholycksche Religie ende haren Eedt, te wederstaen met alle haer vermogen de openbare Apostaten, Ketters ende Seditieusen, t'gene haer in't beginsel seer licht om doen was: maer ter contrarien, hebben gheheel stil ghestaen, ende haer onthouden van sulck een Godsaligbe ende Heylighe resistentie ende belettinge, waeromme sy verdienen gheacht te worden als Fauteurs, ende aenhangers van de selvige openbare Apostaten, Ketters, ende Seditieuse. Desghelycx de Edelen, die in den naem der Ondersaten presenteerden Requesten ende Remonstrantien, tegen de alderheylighste Inquisitie, cauteleuselyck verweckende ende optruydende de Ketters, Apostaten, ende Seditieusen, hebben daer mede begaen in den hooghsten graet Crimen Læsæ Majestatis.

Den 16. February, 1568.

Hier spreeckt de Wolf het vonnis over 't Schaap.

Also uytgesproken ende geresolveert in de Stadt van Madril, den 16. February, Anno 1568.

Sententie des Konings over de Nederlanden, den 26. van Sprokkelmaand, 1568.

DE Coninghlycke Majesteyt ghesien hebbende de informatie by zyn bevel ghenomen, op de afgryselycke afvallingen, Apostasien, Ketteryen, ende Seditien, begaen by de Onderdanen van Nederlandt: Oock ghesien hebbende alle gheloofweerde documenten, ende mede het advys van 't Officie der alderheylichste Inquisitie, met hare gewichtighe redenen daer by ghevoeght, om Recht ende Justitie t'administreren, ende daer in gebruyckende zyn Coninghlycke ende absolute macht, Vercondight ende decerneert, dat alle ende een yeghelyck Onderdaen der Nederlanden, ende het gantsch Lichaem (alleenlyck uytghenomen, die in de informatie ghenoteert zyn, de namen daer van, in tyde ende stonde sullen wy in de Nederlanden vercondighen) soo wel van weghen haer openbare Apostasien, Ketteryen, afvallinghen van Godt ende van onse Heylighe Moeder de Kercke, ende van haer Catholycke gheboden ende ghehoorsaemheyt, als oock, om dat die, die haer gheveynsen Catholyck te wesen, geen devoyr ghedaen en hebben, daer toe sy nochtans Gode ende zyne Majesteyt, ten aensien van de Catholycke Religie, ende haerlieder Eedt verbonden waren, te wederstaen de alghemeyne ende openbare Apostaten, Ketters, ende Seditieusen, met alle haer macht ende vermogen, ende beletten sulcke Schelmeryen, dat haer in't beginsel seer licht om doen was: Maer ter contrarien en hebben sy sulcken Heylighen belet niet alleene naeghelaten, maer hebben haer daer in verheught: ende daeromme zyn sy gheacht met Recht Fauteurs ende aensetters der selviger Schelmerye. Die oock, die onder den naem van de Edelen ende Onderdanen, hebbende gepresenteert Requesten ende Remonstrantien, tegen de alderhey-

De Koning vonnist alle de Nederlanders lyf en goed verbeurd te hebben.

heylighste Inquisitie, hebben de Apostaten ende Ketters aengheset ende opgheruyt, onder 't deckfel van deucht: hebben begaen het vervloeckte Crimen Læsæ Majestatis. *Die alle condemnerende, sonder aensien van sexe ofte ouderdom, ter straffen ende pynen, by de Rechten gheordineert tegben sulcke misdoenders. Willende ende ordinerende zyne Majesteyt, die pretendeert by sulcke ernstige Sententie exempel te geven, ende vreese te maken in toecomende tyden, alle zyne naecomelinghen, dat die straffe ende pyne van dese Sententie, sonder eenighe hope van gratie oft dissimulatie, hebbe haer volcomen effect, in sodanighe ordere ende maniere nochtans, als ten tyde ende stonde sal den Fiscalen in de Nederlanden bevolen wesen. Aldus gheordineert in de Stadt Madril, den 26. dagh February, Anno* 1568.

Dees Bloedraad, op deze wyze ingesteld en gemagtigd met zulke bevelschriften, heeft van tyd tot tyd zynen magt in 't werk beginnen te stellen, volgende de *Resolutie*, in Spanje genomen door den Koning en zynen achter Raad, de Kardinalen Spinosa en Granvelle, den Hertog van Alva, Doctor Velasco, met Vargas en andere, op het ernstig schryven en klagen van de Hertoginne van Parma over de Heeren, namelyk den Prins van Oranje, Egmond, Hoorne, Hoogstraaten, Markgraaf van Bergen, Montigni en andere: waarom de Hertog van Alva, onder voorwendsel van gewigtige zaken te verhandelen, als bezettingen te leggen, Kasteelen tot der Steeden en 's Lands verzeekeringe te bouwen, alle de Raadsheeren van staat heeft geroepen. Wanneer zy nu uit den Raad opgestaan waren, heeft hy, den negenden van Herfstmaand, den Graaf van Egmond, door Juliaan Romero en andere, zyn ge-

De Graven van Egmond en Hoorn gevangen den 9. van Herfstmaand. 1567.

geweer doen afleggen, en van 's Konings wegen gevangen nemen, waar toe hy kwalyk te brengen was. Desgelyks werdt de Graaf van Hoorne, in eene andere kamer uitgaande, ook vastgehouden, werdende aan beide Spaansche soldaten tot eene wacht gegeven: het Hof, zynde het huis van Kuilenburg, werdt, terwyl zy in den Raad zaten, met Krygsvolk omringt. Ook namen zy gevangen, den Raad van Egmond, Jan Kazenbrood, Heer van Bakkerseele, en den Secretaris van Hoorne, Alonso de la Loo, met meer andere. Graaf Karel van Mansveld, Kollonel der Waalen, die te Antwerpen gelegen hadt, in het Hof zynde, werdt van zynen Vader gewenkt, en vertrok, met meer andere die het *Request* mede hadden helpen over leveren, in stilte.

De Graaf van Hoogstraaten kwam ook naar Brussel, door het schoon toezeggen van Egmond en Mansveld, die de Graaf van Hoorne daar ook toegebragt hadden; maar vermits hy door ongeval eene wond gekreegen hadt, bleef hy achter.

De Burgermeester van Straalen wordt gevangen.

Omtrent den zelfden tyd werdt de Heer Antoni van Straalen, Burgermeester van Antwerpen, ook gevangen, met meer andere van minder aanzien, werdende in alle hunne goederen terstond opgeschreeven.

Deze persoonen dus gevangen genomen, zondt de Hertog de Graven van Mansveld en Barlaimond aan de Landvoogdesse, Hertoginne van Parma, om haar zulks te zeggen, en zich te verschoonen, toonende dat zulks zynen last was, dat dit om best wille voor hare Hoogheid zo lange verzweegen was.

Dit veroorzaakte weder eene grote schrik onder alle soorten van menschen, zo wel Edele als on-

onedele, van welke vele de vlucht namen; zo dat Duitschland, Oostland, Kleef, Embden, Vrankryk en Engeland, met Nederlanders vervult werden.

Niettegenstaande dit vluchten werden alle de gevangenissen gevuld, die men ten dien einde door de gansche Landen hadde versterkt en hersteld, als ook bevolen nieuwe te maken: want op de Grenzen, en in Westvlaanderen, werden vele gevangenissen opengebrooken en de gevangens met list en geweld verlost.

De Hertog met zynen Raad nu in staat zynde en het geweld bezittende, heeft overal vele gevangenen ter doodt gebragt, zo wel die ten tyde der Hertoginne, als nu op nieuw gevangen waren, en dat in grooten getale: alle galgen en vele boomen op de wegen hingen vol.

De twee Graven van Egmond en Hoorne, deedt hy te Gent op het Kasteel voeren: belastende aan Egmond, om eerst aan zynen Stadhouder, den Kapitain aldaar, te schryven dat hy dit Kasteel in handen der Spanjaarden over zou geven. De andere Edelen werden meest te Vilvoorden en te Brussel gesteld. Egmond was te vooren van verscheide gewaarschuwt, maar hy verstoorde zich daar over, klagende dat men ook daar mede den Koning ongelyk aandeedt.

De Kardinaal Granvelle, het gevangen nemen dezer Heeren verstaan hebbende, vraagde zeer nauwkeurig, of men den Zwyger niet gevangen hadt, of konde krygen? daar mede meenende den Prins van Oranje, en wanneer hem daar op geantwoord werdt, neen; antwoorde hy, beter ware den Zwyger alleen gevangen, dan alle de overige te samen.

Te Antwerpen heeft de Hertog op het Kiel aan de zuidzyde der Stad, op de rivier, een Kas- *Kasteel van Antwerpen gebouwd.*

den 27. van Wynmaand, 1567. Kasteel beginnen te bouwen, den zeven en twintigsten van Wynmaand, in 't jaar 1567, en begon aanstonds de Stad tegen het Kasteel open te leggen, de muuren afbreekende, en de Vesten vullende: ook brak hy een oude Stads Tooren af, de Kronenburgspoort genoemd, hebbende daar aan twee duizend mannen te werk gesteld, en 't zelve in korten tyd zeer sterk opgebouwd, eerst van aarde, en daar na van kareelsteenen en andere, ja zo geweldig sterk en groot, dat men, volgens dien tyd, zyns gelyken niet vindt. De meester daar over was eenen Paçiotto, een Savoijer, die het met vyf groote bolwerken op de beste wyze maakte, zynde vier daar van naar des Hertogs naam genoemd, Hertog, Ferdinand, Toledo, Alva, het vyfde voerde den naam van den Meester Paçiotto. Tot dit Kasteel, kostende meer dan veertien hondert duizend guldens, heeft de Hertog de Stad gedwongen te betaalen, eene somme van vier hondert duizend guldens, die opgebragt werden by honderste en tiende penningen, en dat te gewilliger, op hope van ontslagen te worden van soldaten, daar zy nogtans tot den einde toe mede bezwaard is geweest. Zo haast het Kasteel weerbaar was, heeft hy daar Spaansche en Duitsche soldaten op gelegt, en de Stad nog gedwongen die alle van bedden te verzorgen, tot veertien hondert toe. Al het geschut en Krygsvoorraad der Stad heeft hy daar op gevoerd; en daar tot Stadtvoogd gemaakt Sr. Gabriël Cerbellione, en daar na Sançio Davila, van een gemeen soldaat en trommelslager nu tot staat gekomen. In de Stadt heeft de Hertog nog gelegd den Graaf Albert van Lodron, met zyn Regiment Duitsche knechten.

De Prins van Oran- Den negentienden van Wintermaand heeft de

de Hertog voor hem doen dagen, ter *Instantie* van du Bois, *Procureur Generaal*, binnen den tyd van driemaal veertien dagen, de Heeren Prinse van Oranje, Graaf Lodewyk van Nassau deszelfs broeder, den Graaf van Hoogstraaten, van den Berg, van Kulenburg, den Heer van Brederode en andere: verscheide van deze Heeren hebben zich schriftelyk verantwoord, en zulks in druk uitgegeven, als de Prins van Oranje, de Graaf van Hoogstraaten, en andere, bybrengende, dat zy niet wettelyk, nog voor hunnen wettigen Rechter gedaagd waren; maar als Heeren van de orde des gulden Vlies, door hunne medebroeders moesten geoordeelt worden, met meer andere *Privilegiën* en verschooningen, aanbiedende voor den Keizer, of andere Vorsten en wettige Rechters, gaerne te recht te staan: als breeder blykt by derzelver gedrukte verantwoordingen, waar heenen wy den lezer wyzen.

Je en andere Heeren worden gedaagt zich te komen verantwoorden den 19. van Wintermaand 1567.

Maar de Hertog, by gebrek van verschyninge, deedt tegen hun *proeederen ten diffinitive*, hen veroordeelende vervallen in 't *Crimen Læse Majestatis*, en over zulks den *Procureur Generaal* toegeweezen zyn gansche aanspraak en eisch, van verbeurd te hebben lyf en goed; en 't zelve is overal tegen hunne goederen, ten behoeve van den Koning, uitgevoerd.

De gevluchtte Heeren worden veroordeelt, vervallen te zyn in 't Crimen Læsæ Majestatis.

Als mede tegen deze volgende Edelen:

Eustaçe de Fiennes, Heer van Esquerdes, met Guilliam Heer van Lumbres, deszelfs broeder; Charles de Revel, Heer van d'Andriguies; Charles van der Noot, Heer van Ryſoire, en de Heer van Carloo, deszelfs broeder; Bernard de Merode, Heer van Rumen; Willem, Graaf van der Mark, Vryheer te Lumei, enz. Adriaan van Berges, Heere van Dolhain; George de Mon-

 tigni

tigni, Heer van Nojelles; Martyn de Sérclaë, Heer van Tulli; Philips van der Meeren, Heer van Steerbeke; Philips de Marbais, Heer van Loverval; Charles de Levin, Heer van Famars; Jean le Sauvaige, Heer van Desembeque; Hamines, *alias* Toison d'or; Phillippe de Marnix, Heere van St. Aldegonde; Adolf van der Aa; Neufville; Bregille; Dassa; Tork; Berchem; Mol, Luitenant *des Fiefs*, dat is, der Leenen in Braband; Charles de Boisot, en zyne Huisvrouw; Welle; Adriaan van Swieten; Renesse, te Utrecht ter dood gebragt; Walp; Jonker Diederik Sonoi; de Bombergen.

Strenge Rechtsplegingen van den Hertog en zynen Bloedraad. In 't begin van het jaar 1568, heeft de Hertog door zynen Bloedraad zeer gruwelyke rechtsplegingen, tegen geringer persoonen en gemeen volk begonnen, die eenigzins schuldig mogten zyn aan de voorlede beroerten, of die ter Predikatiën geweest waren, Predikanten en andere dergelyke persoonen geherbergt, of zich eenigzins daar mede gemoeid hadden; alle de Provinçiën door, zonder aanzien van Edel, of Onedel, en dat meest tegen de rykste, die te Brussel of elders gedaagt waren, met vyftig, dertig, of twintig te gelyk uit ydere Stad. Weinige verschenen 'er die niet werden vastgehouden: en die niet verschoenen, maakte hy aanstonds hun goed verbeurd. Die niet veel goed hadden werden niet gedaagd; maar met list gevangen. Deze heeft hy met meenigte, na veele pynigingen, binnen en buiten de Steeden doen onthalzen en ophangen. Ryke Burgers, die veertig, tachtig en hondert duizend guldens ryk waren, heeft hy de handen op hunne rugge gebonden, en dus aan den staart van een paerd buiten naar de galg doen trekken, of sleepen.

De Hertog was Daar werden in dien tyd echter nog wel kloek-

Hoekmoedige Raadsheeren gevonden, die den Hertog te kennen gaven en waarschuwden, dat de strenge rechtsplegingen de middelen niet waren om de menschen van dwalingen te trekken, maar eer om die te verharden, gronden leggende, om die Landen den Koning te ontvreemden, en daar van te onterven, nademaal 't er gemerkt werdt, dat men meer toelag den Koning met verbeurd-verklaring van goederen ryk te maken, dan de beroerten te beslissen, of de verdoolde op den rechten weg te brengen. Betoonende, hoe vele oprechte goede Christen menschen, Geestelyke en Waereldsche, Gasthuizen, Weduwen en Weezen, daar door werden berooft van hun Byleven, Renten, en middelen van bestaan, welke inkomsten, of Renten zy hadden en hielden op de goederen van de verbanne en verbeurd verklaarde. Desgelyks alle derzelve schuldenaars, en dat, vermits door den voorschreven *President* Vargas verboden was, aan alle Rechters en Raden eenige kennis te nemen van dergelyke zaken, alles trekkende tot zynen Bloedraad, die alleen mogt oordeelen over verbeurd-verklaarde goederen, waar door die arme goede lieden hun goed recht vele jaren hebben moeten vervolgen, tot hun geheel verderf. En die de handeling van deze zaken hadden, maakten den Koning wys, dat deze verbeurdmakingen zo groot, ja Koningryken waerdig waren, zy brachten de rekening voort, dat zy agt millioenen dukaten jaarlys waerdig beliepen, waar omtrent zy den Koning misleiden, om dat de uitgaande Renten daar van moesten afgetrokken worden, die deze onschuldige menschen, zo wel Geestelyke als Waereldsche, toekwamen. Met deze strengheid en het volk arm te maken, zouden zy

gewaarschuwd over zyne strengheid en zynen Bloedraad.

veel

veel volk doen verloopen en vluchten, en middel zoeken, de Spaansche regeeringe kwyt te worden: het welk wel voor te komen was, met meerder genade en matiging te gebruiken, en in plaats van zo vele Lieden te bannen en te verjagen, dat men die met goede middelen moest zoeken in de Landen te houden, en daar in te bannen en te bepaalen, en dus zou men meer voordeel voor den Koning kunnen trekken, van verbeurten of boeten, dan men zou kunnen doen van verbeurdverklaring; of dergelyke strengheid, enz.

Het gevoelen van den President Viglius tegen den Bloedraad, met meer andere.

Van dit *Advies* en gevoelen was ook de President Viglius, en meer andere vooruitziende mannen, den Koning gunstig, en die het kwaad voorzagen, dat deze Bloedraad den Koning, en boven al den Roomschen Katholyken Godsdienst aandeedt, om dat daar door zo vele Katholyke zielen in doolingen gebragt, en door armoede in vreemde Ketterfche Landen gejaagt werden, het welk reeds over al, in Vlaanderen en elders, de Geestelyke, groote vervolging veroorzaakt heeft.

De Paus en de Koning tot genade genegen door den Bloedraad verhindert.

Deze verhaalde aanstaande zwarigheden, zyn eindelyk den Paus ook ter ooren gekomen, als mede den Koning, die zich hebben laaten bewegen eenige zachtmoedigheid en genade te oeffenen, maar wilden zulks doen naar den zin en 't *advies* van den voorschreven wreeden en gierigen *President* Vargas, en van die, welke met hem den last hadden, van de misslagen kennis hebbende. Hier door heeft deze zaak zo lange aangeloopen, en is de genade zo lang opgehouden, dat de lang verwachte algemeene vergiffenis geheel vruchteloos is geworden, en dat het voordeel of 't vet al van den pot geschuimt, de rykste lieden met menigte verloopen,

pen, en 't goed van veel andere Lieden al vervreemd ware. Dees voorschreven Raad en wreede Persoonagiën, waren ook naderhand oorzaak, dat de algemeene vergiffenis en genade, die daar na kwam, (als wy zullen verhalen) verzeld was met zo vele inbindingen en uitzonderingen, dat niemant zich daar op betrouwen kon, zelfs niet de Magistraaten, welke men meende dat zich overal niet behoorlyk genoeg gekweeten, nog de beroerten wederstaan hadden, doch deze waarschuwingen waren alle te vergeefsch.

Deze strenge handelingen heeft dagelyks overal nog meerder vreze onder 't volk verwekt, en een groote vlucht veroorzaakt, waardoor een menigte woeste menschen, al hun goed, have, wyf en kinderen achterlatende, zich in Bosschen in Westvlaanderen en elders begevende, hebben zich aan de Paapen en Monniken gewrooken, die zy by nacht opzogten, hun goed afnamen, ooren en neuzen afsneeden, en daarom wilde Geuzen genoemd worden; doordien deze nu tot eene menigte gegroeid waren, moest de Hertog Krygsvolk op hun afzenden, dog met gering voordeel, dewyl men weinige derzelver achterhaalde.

Wilde Geuzen uit de menigte der Vluchtelingen gesprooten.

Waarom hy tegen dezelve Plakaten deedt afkondigen, belastende de Parochiën buiten op 't Land, hunne Pastoren en Papen te bewaken, en zorg voor hen te dragen, en verder hunne schade en verlies op te maken, met al het gene zy bestolen mogten zyn, tot den uitersten penning, by waarderinge der Wethouders, en verders te staan, voor het lyf, goed en bloed van hunne Pastoren, niet tegenstaande eenige *Privilegiën*, enz. gedagteekent den twaalfden van Loumaand, des Jaars 1568.

Plakaat tegen de wilde Geuzen den 12. van Loumaand. 1568.

Tegen het vluchten zyn ook Plakaten gemaakt,

Plakaat tegen 't vluchten.

maakt, namelyk, dat men de vluchtende moest aanbrengen, en die men wist dat zulks van zins waren, of daar toe gereedheid maakten, moest men de goederen op de Tollen, Veeren en Grenzen aanhouden: op boete van mede verdacht gehouden te worden aan dezelfde misdaaden, waar aan de vluchtende schuldig waren, en daar over insgelyks gestraft te zullen worden, met verbeurd verklaring der Scheepen, Schuiten, Wagens en Karren, die zulke vluchtende goederen voerden; ook dat men geene gebannene, of gevluchtte mogt herbergen, huisvesten, geld toezenden, brieven schryven of van ontfangen, en wat des meer is.

De Bloedraad heeft ook een Vonnis gestreeken tegen het huis van den Heer van Kulenburg, te Brussel staande, daar den Hertog zelf zyn verblyf ingehouden hadt, en heeft het tot den grond doen afbreeken, en daar na doen oprechten eenen grooten marmersteenen Pilaar, met een opschrift in vierderlei taalen, op de vier kanten der Kapiteelen. Zynde in't Latyn;

Regnante Philippo II. Cathol. Hisp. Rege, in his suis inferioris Germaniæ Regionibus, Gubernante vero ejus nomine *Ferdinando Alvarez de Toledo*, Alvæ Duce, &c. Florentii de Pallant, Comitis Culenburgh, quondam domum solo æquari sancitum est, ob execrandam memoriam repetitæ in

ea

ea conjurationis adversus Religionem Ecclesiæ Cathol. Rom. Regiam Majestatem, & ipsas regiones, Anno à Salut. clↃ. D. Lxviij. quinto Kalend. Junii.

Dat is,

Als Philips de Tweede, Katholyks Koning van Spanje, enz. regeerde in deze zyne Erf-Nederlanden, en in zyne plaats regeerde *Ferdinando Alvarez de Toledo*, Hertog van Alva, enz. is bevolen, dat het Huis eertyds van Florents van Pallant, Graaf van Kulenburg, te gronde afgebrooken zy, ter vervloekte geheugenisse van 't hernomen eedgespan, dat daar in, tegen den Godsdienst der Roomsche Katholyke Kerke, tegen de Koninglyke Majesteit en tegen dezelve Landen geschied is, in 't Jaar MDLXVIII, den 28sten van Bloeimaand.

Ondertusschen hadt de Landvoogdesse, de Hertoginne van Parma, by den Koning haar af- De Landvoogdesse Herscheid

toginne van Parma vertrekt den 9. van Wintermaand 1567.

scheid verzogt, het welk zy verkregen heeft; met eenige eerlyke geschenken van eene staatelyke somme gelds, en eenige jaarlyksche inkomsten; waarom zy zich ook naar haren man, in Italje, ter reize heeft toegerust, schriftelyk afscheid van de Landen en Staaten nemende, den negenden van Wintermaand des jaars 1567.

Zy verhaalde daar in, hoe zy tot de regeeringe was aangesteld, in de tegenwoordigheid van de vergadering der algemeene Staaten te Gent, in den jare 1559, waarom zy wel had gewenscht, de Regeering weder in zulk eene vergadering der Staaten te hebben mogen nederleggen, als andere Landvoogden en Landvoogdessen, te vooren gedaan hadden; maar dewyl de Koning uitdrukkelyk verbooden hadt, geene vergadering van algemeene Staaten te beroepen, geduurende den oproerigen tyd, of ten ware in zyne tegenwoordigheid, zo heeft haar zulks naar haar begeeren niet mogen gebeuren, waar door zy gedwongen was het zelve schriftelyk te doen, begeerende, dat men hare moeite en zorge ten beste wilde nemen, beklagende den oproerigen tyd der twee laatste jaren, hebbende nogtans door Gods genade, met de hulpe der goede Onderdanen, alle de Provinçiën en Steeden weder gebragt tot volkome en behoorlyke gehoorzaamheid van den Koning, voor 't einde van Grasmaand laastleden, zo dat in den beginne van Bloeimaand overal bezettingen waren gelegd, en 'er niet overig bleef, dan de kwaden te straffen, en in alles zulk eene orde te stellen, als het den Koning zoude gelieven; waar over zy hare mening hadde te kennen gegeven, in die hoope dat zyne Majesteit alles zo beschikken zou, dat de Landen in 't kort weder tot

Haar schriftelyk afscheid van de Landen.

hunnen gelukkigen staat zouden gebragt worden, welken zy dezelve van herten toewenschte; andermaal biddende, alles haar ten beste te duiden, hen ook vermanende tot onderhoudinge van den Roomsch Katholyken Godsdienst, en gehoorzaamheid aan den Koning.

Den dertigsten van Wintermaand daar na, is zy van Brussel naar Italje vertrokken, vergezelschapt van veel Nederlandschen Adel, doende de Hertog van Alva haar uitgeleide. Nieuwe kryg in Vrankryk.

Wanneer de Hertog van Alva in de Nederlanden gekomen was, trekkende door de Grenzen van Vrankryk, hadt de Koning zes duizend Switsers daar doen aanemen, tot bescherming van zyn Land, of om de Hugenooten daar wat meer onder te houden, die, door het kwalyk varen der Geuzen in Nederland, niet zonder grooten achterdocht waren, ziende, door den voorspoed der Spanjaarden, hunne tegenpartye zeer versterkt: waarom zy, kwader vrezende, gemeent hebben hunne vyanden voor te komen, zich omtrent Parys vergaderende, en trokken met drie of vier hondert Paerden, onder den Prins van Kondé, Admiraal, Dandelot, Rochefocault, en meer andere, naar Meaux, daar de Koning was, om hem een *Request* aan te bieden, en mondeling bewys over hunne vervolging te doen, strydende tegen den laatsten vrede. Maar de Katholyken, hunne party, leiden het anders uit, zeggende, dat het was om den Koning in hunne handen te krygen, en zyne Katholyke vrienden van hem te scheiden. Derwaarts trekkende, ontmoette hem de Koning, zeer vroeg van Meaux naar Parys rydende, vergezelschapt met agt of negen hondert paerden, zynde ongewapende Hovelingen, en zes

duizend Switsers. De Prins van Kondé stopte hem de straat en weg met drie honderd Paerden, begeerende met den Koning te spreeken, het welk de Koning weigerde; waar door van beide zyden woorden en slagen vallende, trok den Koning ter zyden af naar Parys, terwyl de Switsers zich tegen Kondé stelden, waar door 'er van beide zyden eenige dood bleeven. De Koning hier over vertoornt, is dit de oorzaak en 't begin geweest, van den tweeden borgerlyken kryg in Vrankryk, in welken, tusschen Parys en St. Denys, op den tienden van Slachtmaand, eenen slag geschiedde, daar de Constabel van Vrankryk dood bleef, en kwalyk te oordeelen was wie de meeste zeege behaald hadt, schoon de Koning zesmaal sterker in volk was. Daar na maakten beide de partyen zich sterk: De Hertog van Alva zondt tot bystand van den Koning den Graaf van Aremberg, met twaalf of vyftienhondert wel uitgeruste paerden, van de benden van *Ordonnantiën*, en omtrent duizend Spanjaarden, en duizend Nederlanders, meest *Arquebusiers*, waar onder zich velen gewillig begaven, die de wreedheid van den Hertog vreesden. Deze beweezen in hunne Vaandelen de trouwe van 't verbond der beide Koningen, tot onderhoud van den Roomsch Katholyken Godsdienst.

De Graaf van Aremberg door den Hertog van Alva den Koning van Vrankryk te hulpe gezonden.

De Prins van Kondé hadt in Duitschland den Hertog Hans Kasimier, tot zyne en zyns aanhangers hulpe, opgemaakt om in Vrankryk te komen, wien zy tot in Lotteringen tegen trokken, daar zy hem betalinge deeden, die zy met groote zwarigheden onder den anderen verzameld hadden, en trokken naar Chartres, dat hy belegerde, daar eindelyk, wanneer men stormen zoude, den derden van Lentemaand, andermaal

de

de Vrede, gansch Vrankryk door, afgekondigd werdt. Veel van het Krygsvolk van weers zyden werdt naderhand in Nederland gebruikt.

Een aanslag is 'er van de gevluchtte Edelen geweest, op den last van den Prins van Oranje, tegen den Persoon van den Hertog, als hy in de vasten, om zynen Godsdienst te verrichten, van Brussel meende te gaan naar 't Klooster van Groenendale, in 't Bosch van Sogné. De Hoofden daar van waren de Heeren van Ryssoire, en voornamelyk zynen Broeder, de Heer van Carloo, van den huize van der Noot, en andere. Dees Carloo onthield zich in 't zelfde Klooster, in een Munnikskappe, zo hy voorgaf, uit vreze voor den Hertog, zy hadden by de zes en zevenhondert paerden bestelt, zich meestendeel daar om streeks houdende op het huis van Ohein, daar naby gelegen. Binnen en omtrent Brussel hadden zy wel by de vyfhondert Voetknegten aangenomen: waar van een Soldaat, die eertyds den Heere van Likes gedient hadde, den zelven Heer daar van kennis gaf, die den Hertog terstond waarschuwde, als hy, om zyne Godsdienst te pleegen, daar naar toe meende te ryden, doch die het kwalyk kon geloven, en naaulyks kon overgehaalt worden om t' huis te blyven. De Soldaat noemde zynen Kapitein, die een Ruiter onder Egmonds bende geweest was, welke gevangen genomen en scherp ondervraagd zynde, nogtans niemant beklapte, en wreedelyk gedood werdt. Dus verging dezen aanslag, zonder dat 'er imant meer in sonderling lyden kwam.

Aanslag tegen den Persoon van den Hertog, door den Heer van Rysoire en Carloo.

In Duitschland, tegen de Frankfoortsche Markt, eenige Italjaansche goederen den Ryn afvaarende, heeft de Paltsgraaflyken Keurvorst,

die doen aanhouden, waar onder waren verborgen, hondert vyftig duizend dukaten in geld, gezonden van den Koning aan den Hertog van Alva, tot betalinge van het Krygsvolk in Nederland, daar hy eene goede aanspraak op meende te hebben, om dat zulks op de Tollen verzweegen was: hy gaf de goederen weder; maar om 't zelve geld wierdt de Keizer gemoeid, en eindelyk de zaak bygelegd.

Gevangenis en dood van Karel, Prins van Spanje.

Omtrent dezen tyd is 'er in Nederland tyding gekomen, dat Karel, Prins van Spanje, 's Konings eenigen Zoon, door zynen Vader zelf gevangen en daar na gestorven was.

Verscheidelyk werdt 'er van zyne gevangenis gesprooken; de Afgezanten des Konings aan verscheide Vorsten zeiden, dat het was geschied om zaken die zulks wel verdient hadden; maar het schynt, dewyl hy nu een volwassen Prins en man was, twee en twintig jaren oud, kloekmoedig, scherpzinnig, edelmoedig en stout, zeer heerszuchtig, en begeerig naar Regeeringe; en boven al begeerd hebbende om met den Koning zynen Vader in Nederland te trekken, dat hy niet heeft kunnen myden zulks hem te doen blyken; maar heeft zich onbedachtelyk te gemeen gemaakt met de Nederlandsche Gezanten, de Markgraaf van Bergen, en den Baron van Montigni: doch ziende dat zyne hoop te vergeefsch was, door het vertrekken des Hertogs van Alva, en vernemende dat denzelven Hertog, Ruigomes de Silva, Prins van Eboli, Fresneda, Bisschop van Cuença, Biegtvader des Konings, met enige andere den Koning zynen Vader dat ontraden hadden, bybrengende, dat, dewyl hy de Nederlanders zeer toegedaan was, hy daar de geheele Regeeringe

aan

aan zich zoude kunnen trekken ; en wat des meer is ; zo is daar uit eene vyandschap en grooten twist gesprooten, waar op ook dreigementen volgden: de bastaard Oom, Don Johan, van Oostenryk, heeft hem uit haat eenig geheim ontdekt en overgedragen, dies deze listige persoonen (het gevaar voorziende dat hun te wachten stond, indien dees Prins eens tot de Regeeringe kwame) niet nagelaten hebben den Koning alles ten kwaadsten voor te dragen, en wat gevaar hy in zyne Regeering van dezen Prins te wachten had, die reeds alle zyne Majesteits getrouwste Raadsheeren steeken gaf, trotzeerden en dreigden, enz. Zy deeden ook dagelyks het zelfde door den voorschreven Biegtvader Fresneda doen. Ook mede dat hy een kwaad gevoelen van den Roomschen Godsdienst moest hebben, als heimelyk verstand met den Nederlandschen Adel houdende: hy zocht derwaarts of naar Itaalje te vluchten, hebbende ten dien einde verstandhouding met verscheide persoonen, ook met de Koninginne zyne Stiefmoeder, met welke hy gemeenzaam omgaande, zy niet nalieten haar met hem van oncer by den Koning verdacht te maken ; dies de Koning, om eenige verstandhouding uit te vinden, Ruigomes belastte, zyne kamers, schriften en geheimen te onderzoeken; het welk, als dees zulks in 't werk wilde stellen, de Prins met geweld wederstaan heeft, dat aanstonds uitgelegt werd als zich tegen den Koning zynen Vader gesteld te hebben: waar op de Koning zelf in persoon met Ruigomes hem is overvallen, hy bad dat zynen Vyand Ruigomes niet mogt binnen komen, doch den Koning verstoort, belaste hem zyn geweer af te leggen, en zich ge-

Oorzaak en Vorme van 't vangen des Prins van Spanje, van zyn dood en verscheid-

de gevoelen daar over. vangen te geven, het welke hy doen moest, dit geschiedde den vyftienden van Louwmaand 1568. Zyne kamers en geheimen doorzocht zynde, werden 'er eenige brieven gevonden, tusschen hem en de Koniginne geschreeven, die (zo men zeide) van zynen Raad was, en van eene somme geld melden, waar meede hy zyne reize zoude kunnen doen naar Nederland, of naer Italje, als ook eenige brieven van sommige Nederlandsche Heeren.

Dus gevangen en zeer naauw bewaard, heeft zyn Hoog Prinselyk gemoed het zeer onverdulding opgenomen, zo dat hy in Hooimaand, omtrent St. Jakobsdag, in 't Jaar 1568, is gestorven, het zy door ongeduld, of door te veel groene vygen gegeeten te hebben. Anders blyft de wyze zyns doods nog onzeker, zynde daar over in der Vorsten Hoven verscheide gevoelen, en Boekjes geschreven geweest, daar werd op zyn dood dit volgende Grafschrift gemaakt.

Aqui jase quien para desir verdad, morio sin infirmidad.

Andere hebben dit tydschrift daar op uitgevonden.

* *FILIUS ante DIeM patrIos InqVIrIt In annos.*

Dat is:

De zoon VIt LVst tot hooghgezagh,
Haekt naar zIIn VaDers sterfdagh.

Na de dood van Prins Don Karel, heeft Izabella, Koninginne van Spanje, eene Dochter en Zus-

* Zie de Nederduitsche Spraakkunst van A. Moonen, bladz. 49.

Keizer van Vrankryk, niet lang geleeft; zynde omtrent drie maanden daar na gestorven, niet zonder achterdenken dat het door geweld van haar Broeder, den Koning van Vrankryk, en haar Moeder geschied zoude zyn, zynde zy verdacht geweest van eenig verstand wegens de aanslagen van den Prins Don Karel: hebbende zich door ongeduld eenige hevige woorden laten ontvallen, daar zy zich vyanden mede verwekte. Van deze Koninginne en Prins is veel te lezen in een frans boekje, genoemd *Diogenes*, te Luik gedrukt in den jare 1581.

Dood der Koninginne van Spanje.

Zy liet twee Dochters na, te weeten de Infante Isabella Klara Eugenia, gebooren in den Jare 1567, naderhand Hertoginne van Braband: en Katharina, welke trouwde met den Hertog van Savoije, wordende Moeder van vele kinderen, dog storf vroeg, zo men zeide aan eene miskraam van eenen Zoon.

De Hertog van Alva hoorende dat de Prins van Oranje, en andere gevluchtte Heeren, Edelen en gemeen volk, in Duitschland over al hun beklag gedaan, en aan de *Protestantsche* Vorsten om hulp verzogt hadden, en hy nu kennis gekregen hebbende, dat de Koning van Vrankryk, met den Prins van Kondé en de Hugenooten in Lentemaand vrede gemaakt hadden, vreesde dat den Hertog Kasimier, en het andere Duitsch Krygsvolk, die den voorschreven Prins van Kondé in den aftocht gedient hadden, door de beweeging der Nederlanders hem mogten op 't lyf vallen; waarom hy zich heeft toegerust, door den Heer van Barlaimond twee duizend nieuwe Waalen wervende, en heeft ook in Vrankryk alle de Italjaansche Ruiters, die den Koning gedient hadden, voor hem doen aannemen, die

De Hertog van Alva versterkt zich, vreezende den Prins.

by hem kwamen met den Graaf van Aremberg en zyn volk; hy bezettede over al de Grenzen, zendende zyn Volk naar Maastricht, Namen en Henegouwe.

De gevluchtte onderne-men een krygs-tocht op Neder-land.

De Prins van Oranje en andere gevluchtte Heeren, Edelen en allerhande soort van gebanne volk, hebben zo veel by hunne vrienden en door eigen vermogen te weeg gebracht, dat zy middel hebben gekreegen om volk te veld te brengen, met voornemen om den Hertog en zyne Spanjaarden te verdryven. Als nu alle andere middelen van vereeniging beproefd en benomen waren, hebbende voor den Prins van Oranje, neffens den Keizer, verscheide Vorsten van Duitschland gehandelt, om hem in de goede gunste des Konings te brengen, onder andere voornamelyk, Hertog Albert van Beijeren; maar des Konings antwoord was, dat hy nergens van wilde hooren, voor dat hy zich hadde gesteld in handen van den Hertog van Alva; welk streng antwoord den Vorsten kwalyk beviel, en den Prins meer vrienden maakten. Dit voornemen van den Prins, om eenen tocht in Nederland te doen (of schoon het krygsvolk van Kasimier niet bewogen kon worden om uit Vrankryk in Naderland te trekken) is echter zeer bevordert, door dien het meeste gedeelte van dit volk zich hebben doen aannemen van den Prins, en Graaf Lodewyk van Nassau, zynen Broeder.

Voorne-men om den Her-tog aan vele zy-den te be-springen dat kwa-lyk geluk-te,

Het algemeene voornemen was, om den Hertog van Alva op eenen tyd aan vele kanten te gelyk te bespringen, als in 't Land van Gulik, om in Braband en Gelderland te vallen, daar zy eerst eene vergadering begonnen te maken onder Jan de Montigni, den Heere van Villers, den

den Heere van Varroux, van Ryſoire, en zynen Broeder Carloo, en andere meer, waar over den Graaf van Hoogſtraaten Overſte zoude zyn.

Graaf Lodewyk van Nasſau zou met eene Heirkracht in Vriesland trekken.

Als eerst deze vergadering in 't Land van Gulik gedaan werdt, die nu omtrent twee duizend mannen ſterk was, zynde de manſchap nog meest zonder wapenen, die zy dagelyks van Keulen verwachtte, heeft de Hertog daar tegen gezonden, den Graaf van Ladron, en Sançio Davila, met eene behoorlyke magt om dezelve uit den Lande te weeren. Deze vindende dit volk by Dalem, omtrent tien Vaandelen ſterk, meenende Roermonde, en Erkelens buiten 's Konings gebied, in te nemen, hebben goed gedacht die nogtans te beſpringen eer zy ſterker wierden: het welk zy den vyfentwintigſten van Grasmaand deeden, dien hoop geheel verſtrooijende, en vele doodſlaande, daar den Heer van Villers gevangen werdt, en den Heer van Hui, die zich met eenige wel ter weer geſteld, en ook vele Spanjaarden verſlagen hebben. Sançio Davila zyne overwinning vervolgende, deedt veel kwaad in het Land van Gulik en daar omtrent.

Verſtrooijing der Geuſen te Dalem.

De Heer van Cocqueville, Normandyer, vergaderde, van wegen den Prins van Oranje, door toedoen van de Kapitainen Vaillant, St. Amans en andere, een deel volk, zo Nederlanders als Franſchen, op de Grenzen van Artois, die by hem kwamen, zo uit de Walſche Landen, als uit Vlaanderen en Engeland, die daar gevlucht en gaerne weder thuis waren. Als dezen hoop nu wat aangegroeid was, begaven zy zich te veld, eenige ſchermutſelingen doende tegen de party van den Hertog van Alva.

Het voornemen van den Heer van Cocqueville, van wegen den Prins van Oranje, en zyne Nederlage.

De Koning van Vrankryk hier van door den

Hertog van Alva kennis gegeven en zeer aangezogt zynde, en veel erger daar uit vreezende, zondt aan den Prins van Kondé (met wien de Koning nu in vrede was) om te weeten, of zulks met zynen wille geschiedde, vermits deze Cocqueville hem gedient had, en Hugenoot was; maar de Prins antwoordde, dat zyn doen hem niet aanging: waarom de Koning den Marschalk van Cosse belaste om Cocqueville te straffen, en dees met eenig Krygsvolk en de bezettingen van Pikardyen sterk genoeg zynde, heeft Cocqueville beleegert, in het Steedje St. Vallery, by Abbeville, die toen by zich hadt, omtrent zes hondert mannen te voet, en tweehondert te Paerd, daar hy 't geschut voor bracht, en eene *Bresse* maakte; maar als Cooqueville en St. Amans de *Bresse* meende te verdedigen, zo werden aan de andere zyde, door eenige van de hunnen, des Marschalks volk ingelaten, die nogtans hun woord niet hielden in 't gene zy beloofd hadden. Cocqueville week in een huis, daar hy van overgave sprak, en werdt met vele andere zonder groote bloedstorting gevangen, en met de voornaamste onthalst. De Nederlanders die het niet konden ontloopen werden omgebragt; maar de Marschalk behield de Franschen. Dus hadt dezen aanslag ook een ongelukkig einde voor den Prins van Oranje.

Cocqueville werdt te St. Vallery gevangen.

Tocht van Graaf Lodewyk van Nassau in Vriesland.

In 't begin van Bloeimaand begon Graaf Lodewyk van Nassau, met zynen Broeder, Graaf Adolf, Graaf Joost van Schouwenburg, en andere, ook volk te vergaderen, en trok naar Vriesland, in 't Land van Groeningen, innemende het Kasteel of huis te Wedde, daar na den Dam (het welk eertyds eene bemuurde Stad is geweest) en andere plaatsen, het oog op Groeningen hebbende: zy hadden in hunne Vaandelen geschreeven; *Recuperare aut mori*,

dat

dat is, *Wederkrygen, of sterven.* De Hertog zondt derwaarts het *Tertio de Sardinia*, dat is, het Regiment van Sardinie, onder den Oversten Braccamonte, met nog drie Vaandelen Spanjaarden van het Regiment van Lombardye, vier hondert Spaansche en Itaaljaansche Paerden: nog den Graaf van Megen, met een gedeelte van zyn Regiment, en vyf Vaandelen van den Graaf van Aremberg, die Gouverneur in dat Land was, zynde Duitschen, die zyn Luitenant daar aangenomen hadt, behalven nog vier andere Vaandelen Duitschers: deze alle onder den voorschreven Graaf van Aremberg, met zes stukken geschut.

Slag in Vriesland, daar de Graaf van Aremberg dood bleef den 24. van Bloeimaand, 1568.

Graaf Lodewyk vernemende de magt die tegen hem kwam, zynde alle oude Soldaten, en de zyne nieuwe, trok zyne benden by een, als de Graaf van Aremberg met de Spanjaarden en Duitschen by hem kwam, met welken hy met verlies tot in den nacht schermutselde. 's Nachts trok hy op naar den Dam, op zyn voordeel, meenende dat Megen en de overige al byeen waren. 's Anderen daags volgde hem Aremberg, denkende dat hy gevlucht was; maar Graaf Lodewyk zynen vyand zonder Paerdevolk ziende, dat nog niet aangekomen was, alleen met eene bende van Conté Martinengo, bood hem het aangezicht, en hebbende drie hondert Paerden by zich, besprong de Spanjaarden, als of hy hun eenige bruggen hadt willen afnemen: en weder wykende trok de Vyand hem na, tot eene plaatse daar eenige Walen, *Archebusiers*, achter eenen Dyk lagen, die terstond veel schaden onder de Spanjaarden deeden, daar drie Spaansche Kapitainen met hun volk dood bleven, zynde van vooren en van ter zyden besprongen. De Graaf van Aremberg, die gaerne zynen vyand zonder

aan

aangrypen gelaaten hadt, tot de komst van Megen en het Paerdevolk, zynde overladen van de vurigheid en verwaandheid der Spanjaarden, die meende dat hunnen vyand hun ontloopen zou, en daarom uit vermetenheid hem verweeten, dat hy geen getrouw dienaar, maar een Verrader van den Koning was: en ook ziende eenen hoop wel van drie duizend mannen te voet; maar onder twee vliegende Vaandelen, 't welk hem bedroog, hadt zich eindelyk laten beweegen, om de drie hondert Ruiters te bespringen, en eenige bruggen te winnen. Hy nu ziende dat zyne Spanjaarden aan alle kanten en zyden geslagen werden, wende alle vlyt en kloekheid aan om alles te herstellen; maar zyn Paerd onder hem dood geschooten zynde, werdt hy van *Monsieur Haultain*, Antoni de Zoete, die zynen broeder, een Ridder van Malta, verslagen zag leggen, doodgeslagen. Dees *Haultain* is naderhand in Vrankryk, in den slag van Moncontour ook dood gebleven, nalatende twee Broeders, Joost de Zoete, Heer van Villers, sedert Veldmaarschalk der Staaten, en de Heer *Haultain*, Gouverneur van Walcheren, beide den Staaten naderhand van dienst. Daar geschiedde aanstonds een algemeene vlucht, dood blyvende de Luitenant van Aremberg, met het meeste volk: de overige vluchtten in 't Klooster van Heiligerlee, het welk aanstons bestormt en ingenomen, en daar Graaf Adolf van Nassau, Graaf Lodewyks Broeder, ook dood geschooten werdt: Daar bleven ook vele Spaansche Kapitainen; onder andere, Don Alvaro Osorio, Joan Pas de Sotomajor, Pericho de Cabriera, en wel zeven Vaandragers.

Aremberg den 24. van Bloeimaand verslagen.

Graaf Adolf van Nassau verslagen den 24. van Bloeimaand.

Deze slag is geschied tusschen het Klooster Heiligerlee, en Winschoten, in Vriesland, den vierentwintigsten van Bloeimaand, in den Jare

1568,

1568, daar bleven verslagen omtrent zestienhondert mannen, zo Spanjaarden als Duitschen. Al de pakkasie van Aremberg, met zyn zilverwerk, en nog en deel geld, dat tot betaalinge der Soldaten gekomen was, werdt met zes stukken geschut genomen.

Graaf Adolf van Nassau werdt te Wedde, en Graaf Jan van Ligni, Graaf van Aremberg, enz. Ridder van 't gulde Vlies, Gouverneur van Vriesland en Overyssel, een dapper Krygsman, te Heiligerlee, in de Kerk van het Klooster, begraven. Graaf Lodewyk zogt aanstonds zyne overwinning te vervolgen, als de Graaf van Megen, en Curtio Martinengo, met eenig Voet en Paerdevolk, by geluk in Groeningen geraakten, waar door zy zich en de Stad verzeekerden, ten nadeele van Graaf Lodewyk, die de Stad op twee plaatsen beleegerde; maar de Stad heel sterk zynde, en hem grof geschut ontbreekende, werden zyne aanslagen met die van zyne Aanhangers van binnen verhindert, door de groote Bezetting die 'er binnen kwam, zo dat hy niets konde uitrechten. Verscheide schermutselingen zyn 'er voorgevallen, voornamelyk den twee-en twintigsten van Wiedemaand, wanneer die van binnen eenige beschansingen van buiten wilden beletten; daar sneuvelden van die van buiten wel tweehondert, en ook vele van binnen. De Graaf van Megen werdt gekwetst, en Martinengo was in groot gevaar, door dien zyn Paerd in een moerasch bleef steken. Groeninge door Graaf Lodewyk belegerd.

De Hertog, op de tyding dezer nederlaag, zondt terstond Chiapin Vitelli, Markgraaf van Cetone, derwaards met Krygsvolk, en het Regiment van den Graaf van Overstein, als mede zestienhondert Paerden, onder Hertog Erik van Brunswyk, voegende zich by het Leger van Graaf Chiapin Vitelli naar Groningen gezonden.

Graaf Lodewyk, dagelyks schermusselende; maar Vitelli wilde tot geenen veldslag komen, schoon daar toe meenigmaal uitgelokt, voor dat Hertog Erik, die hy in 't kort verwachtte, aankwam; doende de Kapiteins van het *Tertio de Sardigna* met den zwaerde straffen, volgens den Krygsrecht, om het geweld dat zy Aremberg hadden aangedaan.

De Keizer gebied Graaf Lodewyk met zyn volk, van 's Ryks wegen, af te trekken.

Aan Graaf Lodewyk werdt, op 't verzoek van den Hertog van Alva, een gebod van den Keizer gezonden, om, op alle gehoorzaamheid die hy den Ryke schuldig was, af te trekken, en zyn volk af te danken; waar op hy antwoordde, dat hy zulks niet doen kon voor dat hy zynen Broeder, den Prins van Oranje, en deszelfs Bondgenooten, eerst daar van kennis hadde gegeven, die hy wist dat zyne Majesteit alle goed antwoord zouden geven: doch door dit gebod week veel volk van hem af, om dat hunne goederen in het Ryk gelegen waren, en met verbeurdverklaring gedreigt werden, het welk vele onwillig maakten.

De Graaf van den Berg neemt en verliest weder zyn Slot van 's Heerenberg.

De Graaf van den Berg heeft ook omtrent dezen tyd middel gevonden, om zyn Slot van 's Heerenberg in te nemen, daar uit dryvende het Krygsvolk, dat de Graaf van Megen daar in gelaten hadt: waarom de Hertog derwaarts zondt Sancio de Londogno, met het *Tertio*, of Regiment van Lombardye, voorzien van geschut; die den Graaf daar weder uitdreef, en, eene goede Bezetting daar in latende, met zyn volk naar Groeninge trok.

De Hertog van Alva, ziende Graaf Lodewyks overwinning, en verscheide aantastingen reeds geschied en nog meer verwachtende, heeft de Nederlanden willen toonen geene vreeze te hebben, en heeft daarom tegen de ingedaagde Hee-

zen en Edelen zyne Rechtsgedingen vervolgt, met Vonnissen van den agtentwintigsten van Bloeimaand, die oordeelende overwonnen van 't *Crimen Læsæ Majestatis*, en alle hunne goederen verbeurd verklaard. Ingevolge van het zelve Vonnis, deedt hy de veroordeelde Heeren, Landsaten en Steeden zweeren, en hulden den Koning als Heer: gelyk te Breda, daar de Heer Pieter Quarebbe, Heer van Berchem, enz. die toen daar Gouverneur was, in 's Konings naam, den vierentwintigsten van Wiedemaand, werdt ingehuldigt, hun bezweerende, hunne oude *Privilegiën* naar gewoonte. Onder andere heeft de Hertog ook een gebod laten uitroepen, dat alle die uit den Lande gevlucht waren zouden wederkeeren, en zich voor hunnen Magistraat vertoonen, op verbeurte hunner goederen, en eeuwig uit den Lande gebannen te zyn.

Verder besloot hy zyne gevangene Edelen, en alle andere ter dood te brengen, om zyne Spanjaarden, dieze moesten bewaren, elders te mogen gebruiken, strydende tegen de meening van vele verstandige, die van gevoelen waren, dat hy niemant van aanzien moest dooden, maar zulks aan den Koning, of tot deszelfs komst overlaten; dog hy heeft te Brussel in de *Sincxen*, dat is Pinksterweek, den eersten van Wiedemaand, op de Paerdemarkt, of Savel, doen onthalzen, de agtien navolgende Heeren en Edelen, negen Vaandelen Spanjaarden daar rontom in slagorde plaatsende.

Vonnis des Hertogs over de gevangene Edelen den 1. van Wiedemaand.

Gysbert van Batenburg, Diederik van Batenburg, gebroeders, Baender Heeren; Pieter Dandelot; Philips van Wingelen; Maximiliaan Cock, Edelman van den Graaf van Egmond, Ridder van Malta; Jan de Blois de Treslong; Philips Triest van Gent; Bartholomëus de Vale, Italjaan;

jaan; Artus Boudechon, Kamerling van Brederode; Herman Galama, en Sieurt Beyma, beide Vriesen; Jacques Elpendam; Fermin Pelcier; Constantin Bruselle; Meijer van Hoboken; Jan Rumault; Lowies Carlier; en Pierre, en Philips Waterleis, Broeders, alias Daeltz.

Den tweeden van Wiedemaand.

Jan de Montigni, Heere van Villers; de Heer van Hui, Naamsch Heer van den Huize van Namen, door Bastaardyen, hebbende kinderen nagelaaten; Quintin Benois, Hoofdschout van Engiën; en de Predicant Kornelis Nicen.

De Lighamen der Edelen worden aan staken gehangen.

Deze heeft hy ter dood gebragt onder 't geluid van trommelen, om dat zy niet gehoord zouden worden, indien zy iets hadden willen zeggen; maar wanneer eenige beloofden in het Roomsch Katholyke Geloof te willen sterven, en niet veel te spreecken, dan wert 'er niet getrommeld. Die Katholyk storven, en Biegtvaders hadden, waren de twee Vriesen, Treslong, Bruselle, Pelcier, Boudechon en Elpendam. De doode lighamen werden buiten de Scharenborgers poort, op den hoogen weg, aan staaken gehangen, en hunne hoofden daar boven op, tot dat zy geheel vergaan zyn: doch de vier voornaamste, om hunne Edele afkomst, te weeten de twee gebroeders, Baronnen van Batenburg, met de Heeren Dandelot en Cock, na dat zy vyf of zes uuren als de andere aan staaken gehangen hadden, werden op den weg begraven, voor een Lazerus Kappelletie, twee aan twee in een Graf, zonder kisten, op ongewyde plaatsen, om dat zy mede onroomsch gestorven waren. Dit door den Heer van Montigni en zyne Gezellen, die den tweeden van Wiedemaand stor-

ſtorven, gehoord zynde, zeide Montigni den Biegtvader de Lobel aan, dat hy Katholyk wilde ſterven, verzoekende derhalven eenige voordeelen voor zyne Zuster, en zyne begraaffenis: gelyk ook deedt zyn medgezel, de Heer van Hui, hierom waren by hun geene Trommelen. Als Montigni ter dood ging, zynde een volmaakt fraai Edelman en Hoveling, groette hy wel gemoet langs den weg overal zyne vrienden en kennisſen, en klom dus op het ſchavot, daar hy zyn gebed in 't Latyn en Fransch uitſprak, bekennende ook ſtrenger dood voor zyne zonden van God verdiend te hebben: eindelyk vallende op de oorzaak van zynen dood, zeide hy, dat hy geen verrader was; maar ſtorf om dat hy 's Konings waren dienst en der Landen Welvaren en Vryheid voorgeſtaan hadt; en hoewel vele menſchen dit nu zo niet konden verſtaan of begrypen, dat 'er nogtans vele in hunne herten daar van overtuigt waren, en zy en hunne Nakomelingen zouden naderhand 't zelve dus bevinden. Manmoedig ſterven van Montigni.

Dus zyn gemoed kloekmoedig uitſpreekende, riep de Biegtvader, dat hy hem beloofd hadt anders te ſterven: en daarom een einde makende, riep ten laatſten, dat hy ſtorf in den hervormden Godsdienst; dien hy, zo veel hy konde, roemde. Genoegzaam op dezelfde wyze ſtorf zynen medgezel, de Heer van Hui, die een zeer ryk Heer was, hebbende boven de agt duizend guldens inkomsten, zynde beide de fraaiſte mannen, die een Vorst in zyn Hof hebben kon.

Den derden van Wiedemaand werden van Gent op eenen wagen gebracht, de twee gevangene Graven van Egmond en Hoorne, met drie duizend Spanjaarden, op het broodhuis te Brusſel, op de Markt. Hunne Rechtsgedingen wa-

waren voldongen door Jan du Bois, Procureur Generaal van den Koning. Den Graven werdt alle hulp van Advokaten en raad van vrienden geweigerd, 't welk hun nogtans door tusschenspreeken van vele groote Vorsten was toegezegt, wordende gedwongen het beste, dat zy zelfs konden, op hunne beschuldigingen te antwoorden, op bedreiging van hartnekkigheid tegen hen, 't gene nogtans tegen alle Rechten streed. Dus antwoordden zy met betuigingen van 't ongelyk dat men hun, als Heeren van de Orde des gulden Vlies, tegen de *Privilegiën* derzelven en der Landen, aandeed.

Egmond hadt, den twaalfden van Sprokkelmaand, op agtentagentig Artikelen geantwoord. Zyne Vrienden en Huisvrouwe Sabina, van den huize van Beijeren, Zuster van den Keurvorstelyken Paltsgraaf, hadden den Keizer en andere Vorsten bewogen, om voor hem by den Koning en den Hertog te spreeken, dat hy los gelaten mogt worden, of dat hy zich door Advokaten mogt verantwoorden, als beloofst was; dog de Keizer zondt ten dien einde eenen Edelman om de Gravinne te troosten, en te verzekeren dat alles ten beste afloopen zou.

Rechtspleging en tegen den Graaf van Hoorne.

De Graaf van Hoorn was in Slachtmaand wel zeven dagen lang ondervraagd, door den Liçentiaat Johan de Vargas, en Louis del Rio, Raden van den Bloedraad, met den Secretaris Praatz, alle Spanjaarden, om van hun onder eede, *pede ligato*, de waarheid te verstaan van 't gene zy hem vraagen wilde, hem dwingende, met bedreiginge dat men tegen hem hartnekkig Rechten zou, te antwoorden op de menigvuldige ondervragingen, niet tegenstaande alle betuigingen en uitzonderingen, van het Ridderschap der ordre, van onwettige Rechters, enz.

Ein-

Eindelyk heeft de *Procureur Generaal* du Bois, uit alle ondervragingen, hem schriftelyk beschuldigd met agt en twintig punten, verdeeld in drie en zestig Artikelen, die hem de Secretaris Praatz, in tegenwoordigheid van Spaansche Getuigen, overleverde.

Waar op dees Graaf binnen zes dagen heeft moeten antwoorden, zonder bystand van Procureur, Advokaat, of eenigerhande onderrichtinge, alles met eigen hand geschreeven, en den derden van Sprokkelmaand overgelevert, welke beschuldigingen en antwoorden wy wel in schrift en druk hebben gezien, zo wel die van hem als van den Graaf van Egmond, die by eenige keurige Liefhebbers nog te vinden zyn.

Om deze beschuldigingen te formeeren, hadt de Bloedraad zich zeer bemoeid, om vele Pensionarissen van Steden, Burgermeesteren, enz. overal te vangen, en te ondervragen: de Steeden en Magistraaten beschuldigde hy schriftelyk, die elk zich zelf zochten te ontschuldigen, waar uit hy hunne Rechtsgedingen opstelde; van welke beschuldigingen, als mede van de Heeren Graven, en andere Rechtsgedingen, veel te lezen is in 't Boek van Pieter Bor Christiaansz. over de Nederlandsche Oorlogen en Beroerten onder den Hertog van Alva, gedrukt te Utrecht in den Jare 1601, waar in vele *autentyke* afschriften staan.

De Hertog, wanneer deze Heeren te Brussel gebracht waren, heeft hun, een uur voor middernacht, als zy reeds te slapen gegaan waren, hunne Vonnissen gezonden, door den Heer Martinus Rithovius, Bisschop van Yperen, als Biegtvader, en dezelve doen voorleezen. Dit Vonnis was in den Bloedraad besslooten, en geschreven door Hessele, in de tegenwoordigheid van Bar-

laimond, Norcarmes, en andere, alleen door den Hertog onderteekend, zonder het gevoelen der andere Raadsheeren af te vragen, de zakelyke inhoud daar van was:

Vonnis over Egmond en Hoorne den 4. van Wiedemaand.

Dat Don Alvares de Toledo, Hertog van Alva, enz. gezien hebbende het Proces Crimineel, *tusschen den* Procureur Generaal *des Konings, Aanlegger, tegen de Heeren en Verweerders, enz. Insgelyks gezien de* Informatiën, *Schrifturen, en* Instrumenten *des zelven* Procureurs *door hem gemaakt en overgegeven; ook de belydenis van dezelve Heeren en Verweerders, hunne verantwoordinge, schrifturen, en* Instrumenten, *door hun ter hunner ontlastinge voortgebragt, waar uit bleek, dat zy begaan hadden* Crimen Læsæ Majestatis; *de* Rebellie *en de Aanhangers van de Verbonden, en gruwelyke samenzweering des Prinsen van Oranje en andere Heeren van dezelve Nederlanden, gunstig geweest waren: ook zelf in hunne bescherming hebben genomen de t'saamverbonden Edelen: als mede gemerkt de kwade diensten, die zy gedaan hebben in hunne* Gouvernementen, *ten aanzien van de behoudenis des heiligen Katholyken geloofs, tegen de booze Oproermakers en* Rebellen *der Heilige Roomsch 'Katholyke Kerke, en des Konings: en verder overzien hebbende, het gene meer in 't zelve* Proces *te vinden is; zo houdt zyn* Excellentie, *met zynen mede Raad, alle de* Conclusiën *van den* Procureur *voor* geapprobeert, *en* declareert, *de voorschreve Graven vervallen in 't.* Crimen Læsæ Majestatis, *en schuldig aan* Rebellie, *om dus als zodanige onthooft te worden met den zwaerde, en hunne Hoofden te stellen op hooge openbare plaatsen, op dat die van een iegelyk mogten gezien worden, zo lange tot dat zyn* Ex-

Excellentie *anders daar omtrent beveelen zal: verbiedende op hals-straf, die Hoofden niet eer af te nemen, tot eene voorbeeldige straffe van de boze feiten en misdaaden, door dezelve begaan. Stellende voorts voor den Koning verbeurd en* geconfisqueert *alle hunne goederen, roerende en onroerende, Gerechtigheden*, Actiën, *Leenen en Erven, van wat natuur dezelve zyn, die bevonden zullen worden, hun toe te komen, in wat plaatse men die mag bevinden. Gegeven te Brussel, den vierden van Wiedemaand des Jaars* 1568. *Ondertekent Hertog van Alva, Praatz*, Secretaris.

Wanneer dit Vonnis van de Graven gehoord werdt, hebben zy het geduldig aangenomen. Egmond zeide, zonder zich eenigzins te ontzetten; dat is voorwaar een gruwelyk en streng Vonnis, ik meende den Koning zo niet vertoornd te hebben, dat het zulk eene straffe waerdig was: want het gene ik gedaan heb, hebbe ik gemeend ten zynen beste en dienst te zyn; maar indien ik my ergens in mogte misgaan hebben, zo bidde ik, dat myn dood al myn misdaad wegneme, zonder dat my en myne Nakomelingen zulk eene schande en oneere geschiede, en myne lieve Huisvrouw en onnozele Kinderen daarom te lyden zouden hebben, verbeurende Lyf en Goed, boven dat alle myne blykelyke diensten eenige Genade behoorden te verdienen: dog nademaal het God en den Koning zo gelieft, zo wil ik den dood gewillig aannemen. Zulke en dergelyke woorden gebruikte hy, meest om den Koning tot medelyden over zyne Huisvrouw en Kinderen te bewegen. Egmonds antwoord op zyn Vonnis.

Hy schreef twee brieven, eenen aan den Koning, en den anderen aan zyne Huisvrouw. Aan den Koning schreef hy: „ Dat hy gehoord hadde Egmonds brief aan den Koning voor zyn sterven.

„ het Vonnis dat zyne Majesteit over hem geliefde te laten gaan: en hoewel hy nooit voornemens was geweest, iets tegen zyne Majesteits Persoon, dienst, of den ouden Katholyken Godsdienst te doen, of te handelen, zo wilde hy, na dien het den goeden God geliefde, den dood nogtans met geduld lyden, en zo hy iet gedaan, of toegelaten hadt, gedurende de Nederlandsche beroerten, dat hy niet konde nalaten, zo was het zelve altoos geschied met een getrouw hert, tot Gods eere, zyne Majesteiten dienst, en naar den eisch des tyds: biddende daarom zyne Majesteit, dat hy hem zulks geliefde te vergeven, en ten beste te duiden: zyne lieve Huisvrouw, onnozele en arme Kinderen te laten bevolen, en genadig te zyn, gedenkende aan zyne voorige diensten, in welke hoope hy zich ging beveelen aan Gods barmhertigheid. Gedagteekent te Brussel, den vyfden van Wiedemaand, des jaars 1568. ondergeschreven, tot sterven bereid, uwer Majesteits ootmoedigen trouwen Onderdaan en Dienaar,"

Lameraal van Egmont.

Dees Brief, gesloten en verzeegeld, leverde hy den Bisschop van Yperen over, van hem hertelyk begeerende, dien aan den Koning te zenden, welke hem zulks beloofde: daar na begaf hy zich ten gebede.

Desgelyks heeft zich de Graaf van Hoorne ook vromelyk ter dood bereid, en ten gebede begeeven.

Ondertusschen is 'er te Brussel op de markt, voor het Stadhuis, een schavot gemaakt, geheel met zwart laken bedekt, daar twee staaken met yzere pinnen opgeregt waren, twee zwarte kussens, en een *bufet* of tafeltje, daar een zil-

AMURATH, *Prince van Gaveren Grave van Egmont &c. Gouverneur van Vlaanderen en Artois.*

GESTORVEN IN DE OUDERDOM VAN 6 OF 47 JAREN MDLXVIII.

J.P. direx.

zilver Kruis op ſtond; wordende de markt met twee en twintig Vaandelen Spaanſche Soldaten overal bezet.

Voor den middag ten tien uuren, werdt den Graaf van Egmond op het ſchavot gebragt, door den *Maistro del Campo*, of Kolonel Juliaan Romero, Kapitain Salinas, en den Bisſchop van Yperen, Martinus Rithovius, zynen Biegtvader, alle in den rouw gekleed. De *Provoost* van den Hove, Spelle genoemd, zat te paerd voor het ſchavot, met zyn rode roede in de hand. De Beul, of Scherprechter ſtond onder het ſchavot. Egmond was gekleed met Hoofen en Wambes, hebbende zelf des morgens de kraag van zyn wambes en hemd geſneeden, en hadt daar over eenen rooden damasten nachttabberd, en een zwarte mantel met goude kanten geboord daar over: op zyn hoofd eenen zwarten armozynen hoed, met zwarte en witte pluimen, in zyne handen, die op zyne bidden ongebonden waren, eenen ſnuitdoek. Naar de geregt-plaats nevens den Bisſchop gaande, las hy den eenenvyftigſten Psalm: op het ſchavot ging hy wat op en neder, wenſchende in den dienst van zynen Vorst en den Lande zyn leven te mogen eindigen. Hy vroeg aan Juliaan Romero, of 'er geen genade was? dewelke zyne ſchouderen ophalende, neen antwoordde: waar over hy, bytende op zyne tanden, zynen mantel en nachttabberd nederwierp, knielende met hem de Bisſchop op het kusſen, te ſamen biddende, die hem daar na het *Kruicifix* te kusſen gaf; en toen den hoed en ſnuitdoek van zich werpende, ſtelde zich knielende ter dood, doende een zyde ſlaapmutsje over zyne ogen, verwachtende den ſlag, en wenkte den Bisſchop te wyken, zeggende, HEERE IN UWE HANDEN BE-

Egmonds onthalzing en wyze van ſterven den 5. van Wiedemaand. 1568.

VEELE IK MYNEN GEEST. Terstond is de Scherprechter met zyn zwaerd opgekomen, hem met den eersten slag het hoofd afslaande; het lighaam en bloed werdt met zwart laken bedekt.

Sterven van den Graaf van Hoorn.

Daar na heeft men den Graaf van Hoorn op het schavot gebragt, gekleed met eenen zwarten mantel, en een wolle Milaneesche Bonnet op zyn hoofd: daar hy God zyne menigvuldige zonden bekend heeft, de omstanders alle geluk wenschende, begeerende hem te willen helpen bidden. Verzocht zynde wilde hy niet bekennen den Koning misdaan te hebben, op de wyze als men hem vermaande. Daar na den mantel afgelegt hebbende, stond hy in zyne koussen, en in een kattoene lyfrokje: dus op het kussen nederknielende trok hy zyne Milaneesche Bonnet voor zyne oogen, zyne handen te samen houdende, overluid roepende; *In manus tuas Domine commendo spiritum meum*, dat is, HEERE IN UWE HANDEN BEVEELE IK MYNEN GEEST, en verwachtte ook den slag, die de scherprechter hem gaf.

Hunne hoofden op pinnen gesteld.

Daar na werden de twee Hoofden op de twee staaken en pinnen gesteld, daar zy bleven staan twee uuren lang, met groote verschrikking en medelyden van het volk, van welken eenige hunne snuitdoeken in 't bloed dopten, om tot geheugenis te bewaren. Na de twee uuren zyn de lighamen met de Hoofden door hunne Dienaars in kisten gelegd, en ter begravinge gevoerd, elk in zyne Heerlykheid. Egmond met meerder plechtigheden van de Geestelyken dan Hoorne, als Katholyker gestorven zynde.

De Afgezant des Konings van Vrankryk, t bekend te Brussel deze Rechtspleging ziende

zeide

PHILIPS *van Montmorency,*
Grave van Hoorn, Baron van Weert,
Admiraal van de Nederlandsche Zee.
GESTORVEN IN DEN OUDERDOM
VAN 50 JAREN. DEN 5 JUNY.
M D LXVIII.
J.P. direx.

UNIV. OF MICH.

zeide tot zyne omstanders, dat hy nu mogt zeggen, gezien te hebben het afslaan van 't hoofd des genen die Vrankryk tot driemaal toe hadt doen beven.

Het huisgezin van Egmond, alzo het lighaam hunnes Heere nu in eene loode Tombe gedaan was, hebben zy zyne Wapenen en Banieren (volgens gebruik) voor de poort van zyn Hof gesteld; maar de Hertog gebood het terstond weg te nemen.

Dus hebben die twee vermaarde Heeren, Lamoraal van Egmond, Prins van Gavere, Graaf van Egmond, Gouverneur van Vlaanderen en Artois, Ridder van de orde des gulden Vlies, Raadsheer der Staaten, enz. en Philips van Montmorençi, Graaf van Horne, enz. Admiraal ter Zee, Kamerling en Kapitain van de Lyfwacht des Konings, ook Ridder van het gulde Vlies, en Raadsheer der Staaten, beide jammerlyk hun leven geëindigt, den vyfden van Wiedemaand, des jaars 1568. Egmond was vermaard door drie groote diensten den Koning gedaan, in 't maken van het huwelyk in Engeland, en in de Veldslagen van St. Quintin, en Grevelingen. Hy storf omtrent zes of zevenenveertig jaren oud zynde; hy was een sterk, vroom, schoon, hoogmoedig en streng man, weinige zyns gelyk in alle Hoofsche Hoogheid vindende. Zyne Huisvrouwe was Sabina van Beijeren, Paltsgravinne, die hy trouwde in 't byweezen van den Keizer, op den Ryksdag te Spiers, in den jare 1544, eene Vrouw van hoogen en Edelen huize. Hy liet drie Zoonen na; Philips; die naderhand in Vrankryk verslagen werdt, getrouwd met Vrouwe Maria van Hoorn, zonder Kinderen; Lamoraal ongehuuwd, in den jare 1605. Karel, getrouwd met eene dochter van den Heer van Aubigni. En

Afkomst van Egmond.

voorts agt Dochters: als Leonora, getrouwd met George van Hoorne, Graaf van Houwtkerke, die drie kinderen, Zoonen en Dochter, baarde: Christiana trouwde den Heer van Capres, Graaf van Henin Lietart, dien zy eenen Zoon baarde: en daar na den Graaf van Hoogstraaten, dien zy ook eenen zoon baarde: ten derdenmaale trouwde zy Graaf Karel van Mansveld, zonder kinderen by hem te krygen. Françiska is ongehuuwd in 's Hage gestorven. Sabina trouwde te Delf, met Everhard Graaf van Solms, zonder kinderen te krygen. Drie, of vier dochters hebben zich in adelyke geestelyke Kloosters begeven.

Hoorne mogt omtrent vyftig jaren oud zyn, een lang, fris, fraai en verstandig Heer: hy liet by zyne Vrouw geene kinderen na, welke was Vrouwe Walburg van Nieuwenar, eene fraaje kloeke Vrouw, die naderhand trouwde met Adolf, Graaf van Nieuwenaar, Alfen, Meurs en andere plaatsen, by welken zy ook geene kinderen kreeg, zy stierf te Meurs, in Bloeimaand des jaars 1600.

Wy zullen nu hier by verhaalen de dood van den Broeder des Graafs van Hoorn, de Heer van Montigni, en van den Markgraaf van Bergen, beide Ridders van de orde des gulden Vlies, welke twee Heeren in Nederland waren geacht als de bekwaamste en kloekmoedigste om in Spanje gezonden te worden, en den Koning het bescheidenste te kennen te geven den staat der Landen. Deze waren van wegen de Landen en Landvoogdesse, de Hertoginne van Parma, als Afgezanten gezonden, gelyk wy verhaald hebben, en welke in Spanje den Koning volkomen bericht hebbende, uitterlyk een goed onthaal ontfongen: maar daar na, als 'er uit Neder-

derland allerhande ſchryven kwam van 't beeldſtormen en verdere oproeren, werdt de Koning zeer vertoornd, en opgeſtookt van de vyanden der Nederlanders, die in de Nederlandſche zaken, van den aart en natuur des Lands en des Volks het onervarendſte waren, dies de Koning andere middelen voornam dan deze Heeren konden pryzen, het gene wel gemerkt werdt.

De Markgraaf van Bergen hier van ziek geworden, verzocht aan den Koning, zyn afſcheid te mogen hebben, die hem zulks met ſchoone en beleefde woorden weigerde, doch toen hy eindelyk tot 'er dood ziek was, werdt hem het verlof van te vertrekken te laat vergund. Op 't uiterſte van zyn leven, ontbood hy Ruigomes, Prins van Eboli, zynen ouden vriend, die heel groot by den Koning was, aan wien hy zich beklaagde, dat men zynen goeden getrouwen dienst niet alleen klein achtte; maar zelf daar achterdocht uit hadde opgevat, betuigende hooglyk niet anders gedaan en getracht te hebben, dan dat hy achtte het beste en het vorderlykſte te zyn, tot des Konings dienst, niet twyfelende of men zou zynen goeden raad en *advies* met 'er tyd wel gewaar worden: en dewyl hy zulks van herten meende, bad hy God, hem zulks aan zyne ziele te vergelden, hem vriendelyk biddende, het zelve van zynent wegen dus aan den Koning te getuigen, enz. Dus ſtorf hy den tweeëntwintigſten van Bloeimaand des jaars 1567. Maar deze bekentenis mogt niet gelden om zyne vyanden te weerhouden, meer dan een jaar daar na, van gedaagd, beſchuldigd en gevonnisd te worden, door den Hertog en zynen Bloedraad, als begaan hebbende *Crimen Læſæ Majeſtatis*, en zyne goederen verbeurd, als wy reeds verhaald hebben.

Dood en bekentenisſe van den Markgraaf van Bergen in Spanje.

Rechts-handelingen van Montigni in Spanje.

De Heer Floriaan van Montmorençi, Baron van Lenze en van Montigni, Gouverneur van Doornik en deszelfs Gebied of Kastelenye, Ridder van de orde des gulden Vlies, Broeder van den voorschreven Graaf van Hoorn, een dapper, kloekmoedig en verstandig Heer; deze zynen Medgezel in Spanje kwyt zynde, verzocht ook verlof om naar Doornik in zyn Gouvernement te mogen keeren; maar de Koning, gelyk toen overal voorgegeven was dat hy zelf naar Nederland wilde trekken, zeide, hy zou met hem reizen, doch alzo des Konings reize opgeschort, of niet gemeend was, en dat men den Hertog van Alva naar Nederland zag trekken, zo merkte Montigni, dat de Koning van hem vervreemde, waarom hy hem aansprak, en, zich beklaagende, vertoonde, dat hy wel merkte dat zyne Majesteit hem zyne gewoonlyke genade en gunst niet toonde, ter oorzake van eenige jaloezy ten onrechte aangenomen, waarom hy verzocht, zo 'er eenig kwaad nadenken of vermoeden op hem viel, hem zulks mogt aangetoond worden, aanbiedende zyn persoon in de gevangenis te begeven, en zich dus wettig in Rechten te ontschuldigen en te zuiveren, enz. Hier op gaf de Koning hem een goed en vriendelyk, doch geveinsd antwoord, dat het verre van daar was, en tegen zynen aart streed, om een kwaad vermoeden te hebben van zulk eenen goeden en getrouwen dienaar, als hy altyd voor zynen Vader en voor hem geweest ware; maar dat hy hem zyn verlof weigerde, om dat hy wilde dat hy nog met hem naar Nederland zou trekken, om zynen raad te gebruiken, en dergelyke woorden meer. Doch ondertusschen hadt men overal orde gegeven, om aan hem, of zyne dienaars, geene Paerden

te

te verhuuren, het welk ontdekt werdt, toen hy te vooren met den Markgraaf van Bergen eens ter bedevaart, naar onze lieve Vrouw van Guadalupo, gereden was, werdende hen wel veertig paerden nagezonden, die hun in 't geheim en bedekt gade floegen.

Daar na, in Herfstmaand 1567, wanneer aan 't Hof van Spanje de tyding gekomen was van 't vangen der Graven van Egmond, en Hoorn, zynen Broeder, zo werdt de Baron van Selles, Luitenant van 's Konings Lyfwacht der Nederlandsche Arciers, belast, zyn huis te bezetten, en hem gevangen te nemen, als mede een vlaamsch Edelman, van der Nesse genoemd, des Konings Kamerling, wordende beide naar het Kasteel van Segobia gevoerd, daar Montigni op eenen kleinen hoogen tooren gesteld werdt, met eenen zyner knechten Artus de Manter, een Luikenaar, en agt Soldaten, om hem te bewaren, die hem zeer onbeschaamd behandelden. Dus gevangen zittende, verzocht hy meermalen, dat hem Recht mogt geschieden, en in Rechten aangesprooken te mogen worden, als een Heer van zyn aanzien toekwam, wanneer hy op dit verzoek geen antwoord of besluit vernam, bedacht hy zich op middelen om uit de gevangenis te breeken, daar toe ook beweegende een Spanjaard die hem bewaarde, met eenige van zyne eigen Dienaars, welke waren, zynen Secretaris Antoni van der Becque, nog eenen kloeken Edelman uit het Land van Pruissen, Johan Hanouw genoemd, en zynen Hofmeester Jan le Moine, met Jan zynen Kok, die zyn brood op de Nederlandsche wyze bakte. Deze bewilligde hy met brieven door den voorschreven Spanjaard zyner wacht, en zy antwoorden hem op dezelfde wyze. Door deze kreeg hy vylen, daar

De Heer van Montigni in Spanje gevangen.

daar mede hy eenige yzers uitveilde, en kreeg in een koffertie ladderen, die de een in den anderen slooten. Verder hadden zy Postpaerden besteld, met al het noodige, om te ontkomen, en daar van daan te ryden, zynde alles verzorgt en overlegd in alle voorzichtigheid: maar als 't nu op het laatste was, en de Paerden reeds klaar waren, verzuimde den Hofmeester, Jan le Moine, den laatsten brief, in 't brood gebakken, wel over te leveren, zynde te veel bezig om van zyne Hoer afscheid te nemen, zo dat het brood met den brief niet naar behooren overgegeven werdt; maar in handen kwam van den Kapitain der wacht, die het zelve opsnee of brak, en den brief vondt, die den geheelen aanslag ontdekte. Waar over alle zyne voorschreve Dienaars gevangen en ter dood verweezen werden; meermaal werden aan hun de Biegtvaders gezonden, niet anders meenende dan daar over te moeten sterven; maar vele menschen hadden medelyden met hun, zo dat de Spanjaard van de wagt alleen gehangen werdt, en de Bakker, Jan de Kok, moest twee hondert slagen met een breed leer lyden. Dit geschiedde met wonderlyk groot medelyden van het volk, 't welk riep, dat zy als dienaars wel en eerlyk gedaan hadden, zoekende hunnes Heere en Meesters verlossinge, die reeds lange om Recht verzogt hadt. Hier door was het dat zy niet gedood werden, doch deze voorschreve dienaars werden echter op een Kasteel, *Torre de Velasco* genoemd, gevangen gezet, daar zy lang in groote elende zaten, tot in Slachtmaand des jaars 1567. In welken tyd de Prinsesse van Portugaal, Zuster des Konings, en Moeder van den Koning Sebastiaan van Portugaal, daar voor by kwam, wanneer deze gevangenen groot getier, zo met roepen als met hunne Keetenen

De Dienaars van Montigni, meenende hunnen Heer te verlossen, worden gevangen en gestraft.

en boeijen maakten : waar door de Prinses bewogen werdt te vragen, wat zy waren? verstond datze *Flamencos* waren, gevangen om dat zy hunnen Heer en meester hadden zoeken te verlossen, dewyl hy tot zyn Recht niet komen kon. Hier door heeft zy beloofd, uit liefde tot den Heer van Montigni, en de onnozelheid hunner kleine misdaad, ten Hove zeer ernstig te verzoeken, dat zy mogten ontslagen worden, het welk zy verkreeg; waar over deze gevangenen God en deze goede Prinsesse zeer dankten.

De Heer van Montigni hier van verwittigd, werkte by geheime vrienden zo veel uit, dat hy wat geld verkreeg, dat hun tot teergeld naar huis verstrekte, gevende hun brieven mede aan Mevrouw van Montigni, zyne Huisvrouwe, welke eene Dochter en Zuster was van den Prins van Espinoi en Daitoing, van den huize Melun, op dat zy die, elk naar verdienste, eenige jaarlyksche rente, voor hunne diensten en smerten, uit zyne goederen zou uitryken. Deze dus uit Spanje verlost, en in Nederland gekomen om de belooning te erlangen, daar toe ook gebruikende de voorspraak van den Heere van Noircarmes, zo wel aan de Vrouwe van Montigni als aan den Hertog van Alva, die verboden hadt hun iets te geven, hebben zy eindelyk niets gekregen; maar werden op straffe van de galg uit Brussel gebannen.

Daar na deedt de Hertog van Alva het Rechtsgeding tegen den Heer van Montigni, van lyf en goed, vervolgen, gelyk mede tegen de andere Heeren, alles zonder deszelfs weeten, stellende eenen Advokaat, die nooit met zynen meester, de Heer van Montigni, sprak, nog onderrechting of kennisse daar over uit Spanje konde krygen, daar de Heer van Montigni zelf geen we-

ten-

tenschap van kreeg. En dewyl Anna van Oostenryk, de dochter van Keizer Maximiliaan, in den jare 1570, door Nederland naar Spanje trok, als Bruid van den Koning, zo hebben de Gravinne van Hoorn, de Moeder, met de voorschreve Huisvrouw van Montigni, en andere, haar ernstig te voet vallende, verzogt, dat zy by den Koning wilde verzoeken, dat zyn Rechtsgeding mogt opgemaakt en voldongen, en hy uit de gevangenisse verlost worden, op welke beede de toekomende Koninginne zeer goedertieren beloofde, dat het de eerste beede zoude zyn, die zy den Koning, haren Bruidegom, doen zoude.

De Heer van Montigni werdt in Spanje, zonder Vonnis vergeven. 1570.

Wanneer dit door den Hertog van Alva verstaan werdt, is het aanstonds naar Spanje overgeschreven, en gaf oorzaak dat Montigni uit Segobia naar het Kasteel van Simancas vervoerd werdt, en eer de vernoemde Bruid uit het schip tradt, werdt hem door een jonge Pagie, die hem diende, vergif in eene pottagie in gegeven, dien op den hals belast was zulks geheim te doen, gelyk deze Pagie zulks naderhand aan zyne getrouwe vrienden zelfs heeft bekent: van deze pottagie kreeg hy terstond eene brandende koortse, waar van hy in 't begin van Wynmaand des jaars 1570 storf. *Zyn vonnis werdt eerst* den volgende Maart, in 't jaar 1571, in Nederland door den Hertog uitgesprooken, en alle zyne goederen verbeurd verklaard. Hy liet by zyne Huisvrouw geene kinderen na dan een dochtertie, dat vroeg storf, hebbende deze vrouw eerst getrouwd voor zyn vertrek naar Spanje; zy was de Zuster van den Prins van Espinoi, en van den *Vicomte* van Gent, van den huize de Melun, en heeft daar na getrouwd den Heer van Flojon, van den huize van Barlaimond, naderhand geworden Graaf van Barlaimond, die

na

na haar dood weder trouwde met de Erfgename van den Graaf van Lalain.

Het kon dezer Heeren leven niet behouden, dat zy zeer goed Katholyk waren, zelfs niet dat de Markgravinne van Bergen alle de Roomsche Katholyke oefeningen in haar rechtsgebied deed herstellen, doende zelfs de kinderen der hervormden, eens gedoopt, weder herdoopen: Ook niet de voorspraak van den Keizer, van de Vorsten, en andere hunner vrienden.

Van dezer Heeren leven, dood en diensten, den Koning en den Landen gedaan, heeft men in de omleggende onpartydige Landen het gevoelen gehadt, dat zy, door raad en daad, de voornaamste middelen geweest zyn, van 's Konings voorspoed, overwinningen en grootheid. Zyne zaken, (door den tegenspoed en lighamelyke zwakheid van zynen Vader den Keizer zeer vermindert) waren door hun en andere Nederlanders zo opgeregt, dat hy Vrankryk tot het aangaan van zulk eenen eerlyken en heerlyken Vrede bracht; maar het is hun ongeluk geweest, dat zy het volk of de Gemeente te liefttallig waren, en door hun vroomheid en diensten met de andere Nederlandsche Heeren, overal te groote faam en achting verkreegen hadden: door welke zy niet alleen de Gemeente tot groote schattingen, beeden en gezag aan den Koning bewogen; maar ook in andere Landen daar zy verbonden waren, als in Duitschland, hem groote diensten verworven, of bevreedigden. Doch daar de Koning en zyn Raad besloten hadde de Landen volkomelyk te overmeesteren, even als Indiën en andere Landen; met bezwaringe van *Inquisitie* en meer nieuwigheeden, het zy uit yver van den Roomschen Katholyken Godsdienst, of door zyn voordeel en Hoogheid al te volstrekt

Gevoelen over de dood der Nederlandsche Heeren.

te zoeken, zo heeft men van deze en andere Heeren verzocht en verwacht, dat zy hun voorig gezag en vermogen by het volk daar toe ook zouden aanwenden, gelyk zy te vooren gedaan hadden, waar omtrent zy zich zo wel niet hebben gekweeten als de onverstandige in 's Lands zaken in Spanje wel begeerden; het geen deze Heeren meer ten ondienst, dan ten voordeele des Konings, achtte te strekken; ook onbillik zynde, hunne eigen Vrienden, Maagschap, Land, Wetten en *Privilegiën* tegen te staan, beeter verstaande waar in de voorspoed der Landen, en gevolglyk des Koning voordeel en Hoogheid gelegen was, dan men in Spanje deedt, achtende het mede onmogelyk een volk, de vryheid gewoon, in rust en vrede te kunnen houden, met zulke affchuwelyke strengheid, als de Plakaten en *Inquisitie* daar omtrent mede brachten: waarom zy, aanziende den tyd en de handelingen van de omleggende gebuuren, door verscheide middelen gezogt hebben, den Koning, door noodzakelyke verandering of verzachting, van zyn voornemen te brengen, ter behoudenisse van den Roomsch Katholyken Godsdienst, die anders in groot gevaar stond; dog dat den Koning nog zynen Raad niet behaagde: en dit was, volgens de mening der Spanjaarden, het *Crimen Læsæ Majestatis*, waarom zy moesten sterven. Andere, door eenen anderen regel hunne daden afmeetende, achtten dat zy voor God en de menschen den dood wel verdienden, om dat zy zulk eene goede zake, waar aan Gods eer, de Godsdienst, de welvaart der Landen, en 't voordeel des Konings zo grootelyks gelegen was, niet beeter voorgestaan hadden; maar van de onbedachtzaamheid des Konings kwalyk onderrecht, hebben zy zich,

vol-

LODEWYK *Grave van Nassau Catsenellenboge, Vianden Dietz.*

GESTORVEN DEN 14 APRIL.

M D LXXIII.

J.P. direx.

volgens den smaak van 's Lands vyanden, ligtvaerdig laten gebruiken, om zulk eene goede zaak, als het opschorten der Plakaten was, tot vergadering der Staaten, of dergelyke gegeven Vryheid, midlerwyl den Landen weder te benemen; waar door zy de andere Heeren en Edelen kleinhertig hadden gemaakt, ja, deels hadden helpen vervolgen, en eenige Godsdienstverwanten in verscheide plaatsen helpen verdelgen, tegen hun eigen belofte en geweeten, ziende en wetende waar in Gods eer, de Godsdienst, 's Lands welvaren, en 's Konings voordeel gelegen was, beter dan eenige andere Raadsheeren, als naderhand de tyd genoeg getoont heeft. Eenige zeggen hier tegen, hen ontschuldigende, dat zy hoopten het toornig gemoed van den Koning te stillen, als hy de gehoorzaamheid zyner Onderdanen zoude zien, en de zwarigheid der zaken, met de perykelen die daar in geleegen waren, waar door hy bewogen zou worden tot zagter en bekwamer hulpmiddelen, enz. daar in zy ook grootelyks gefeild hebben; 't welk hun de Prins van Oranje en andere ook genoeg voorzeiden, namelyk, dat zy de brug zouden zyn, en de middelen waar over en waar door de Spanjaarden in 't Land zouden komen, radende liever alle vreemde daar uit te houden, tot dat de Koning, met *advies* van de Staaten Generaal, beter beraden ware. In 't algemeen meende een iegelyk, dat de Koning van deze strafheid, aan de Graven en andere Edelen betoont, geen goede vrucht rapen zou; maar wel kwaadwilligheid en wanhoop, die naderhand veel gekost heeft. Dit waren de algemeene gevoelens die de ervarendste in Staatszaken van der Hee-

 ren

ren dood, in de omleggende Landen en der Vorsten Hoven, hadden.

Algemeene strafoefening, ook met branden, over die van den Godsdienst.

De Hertog van Alva, na deze groote strafoefening over de groote Heeren, en dus ook gevolglyk over andere van minder aanzien, de geheele Nederlanden door, ook met branden van die van den Hervormden Godsdienst en de herdoopers, die hy, op datze niet spreeken zouden, de tong deed uitsteeken, en dan, in eene yzere schroeve vast schroevende, met een gloeijend yzer branden, datze opzwol, op datze niet weder te rug zoude slibberen, tot groote verschrikking van het gansche volk, heeft een Plakaat doen afkondigen, dat zo wie eenige *Rebellen*, Geuzen, vyanden en gevluchte goederen wiste, hy zulks de Overigheid of Thesauriers zou moeten aangeven, op straffe van derzelver waerde, aan die het wisten en niet aanbrachten, te zullen verhaalen: wordende, om te beter aan 't zelve te geraaken, den aanbrenger een derde gedeelte gegeven. Die de waerde der verzweege goederen niet konden betalen, zouden aan den lyve gestraft worden, volgens het goeddunken van den Rechter.

Plakaat om de goederen der Rebellen te moeten aanbrengen.

De Hertog van Alva trekt naar Vriesland in Hooimaand.

In het begin van Hooimaand, is de Hertog zelf in persoon naar Groeningen vertrokken, met nog zeventien Vaandelen Spanjaarden en andere, en met veel oorlogs voorraad en geschut, uit Mechelen geligt, welke Stad de plaats van den oorlogsvoorraad der Landen plag te zyn; en het zelve is door 's Hertogenbosch in zyn leger voor Groeningen, den veertienden van Hooimaand, gekomen.

Graaf Lodewyk trekt van

Graaf Lodewyk, met den Graaf van Hoogstraaten, en van Schouwenberg, ziende de groote magt van den Hertog, is van Groeningen

gen naar de Rivier de Ems afgetogen, om zich daar elders tot zyn voordeel te versterken, en verder hulp van zynen Broeder, den Prinse van Oranje, te wachten; of met dat voornemen, om den Spanjaarden daar werk te geven, en dus den Prins tyd en gelegenheid te doen hebben, elders in Nederland te vallen. Groeningen.

De Hertog zyn vertrek ziende, en zyn voornemen merkende, trok, den negentienden van Hooimaand, in allen haast hem na, latende Hertog Erik van Brunswyk met zestienhondert Paerden te Groeningen: hy trok naar Wedde, 't geen hy wat deede versterken, en van daar op Reenen, toebehoorende den Bisschop van Munster, daar eene brug over de Ems legt, die hy deede bezetten: de Hertog schreef Graaf Lodewyk groote onvoorzigtigheid toe, dat hy over deze brug zich niet over 't water begaf, en hem zelfs dus in verzeekering stelde, door de brug achter zich af te breeken. Maar Graaf Lodewyk heeft zich omtrent Jemmingen op de Ems begeven, daar hem geen noodzakelykheden konden ontbreeken, die hem Jonker Honei met groote scheepen van Delfzyl toezond, met dezelve tot voor Embden komende, daar hy zich door de goede gelegenheid der plaatse wel zoude gesterkt hebben, had zyn volk maar gewillig geweest, en zo dapper door den Hertog niet vervolgt was, die hem terstond nazond Sançio Davila, met drie hondert Paerden, om al zyn doen naauwkeurig te verspieden, en daar na nog veertienhondert Paerden onder Montero, om hem in schermutselingen uit te lokken. Na dezen zondt hy Juliaan Romero, met agt hondert *Archebusiers* en Muskettiers: en om dat het een enge weg was, en de voorste alle gelegenheid tot vluchten te benemen, deedt hy

Alva vervolgt en bespringt Graaf Lodewyk te Jemmingen den 19. van Hooimaand.

hy Sançio de Londogno volgen, met nog duizend *Archebusiers*, en twee benden zware ruiters, onder Cæzar Davalos, en Curtio Martinengo, tot hunner ontzet. Daar na volgde al het Spaansch voetvolk, onder Alfonzo Ulloa, en Gonzalvo de Braccamonte, met bevel, dat zy zich niet beweegen zouden zonder zynen uitdrukkelyken last. Tot eenen rugge van het Spaansche voetvolk, beval hy zes Vaandelen Duitschen, waar na vyftien Vaandelen Walen volgde, onder 't beleid van Hierges, Robles en George van Lalain, Heere van Ville, Broeder van den Graaf van Hoogstraaten, die by Graaf Lodewyk geweest, en voor twee dagen vertrokken was. Hem volgden zes hondert Paerden Lançiers, dus verwoed zyn volk dwingende, de een den ander voort te dryven, om uit den nood een deugd te persen.

Twee Graven gebroeders tegen den anderen te veld.

De vooruittrekkende troepen vonden een deel van hunne vyanden, die de doortochten en bruggen tot hunner bescherming af braken, en de Sluizen openden, met welke zy wilden schermutselen, doch weken, op hun voordeel, naar hunnen geweldigen hoop, die in tweën verdeelt, achter hun geschut, in een wel geschikte slagorde stonden: deze dorsten zy niet bespringen; maar zonden om eenige spietsen, welke de Hertog tot driemalen toe weigerden te zenden, willende hen dwingen hun geluk te zoeken, en zich uit nood te behelpen zo zy best konden, zynde tusschen hem en den vyand in eene engte beslooten, daar door verzekert zynde, dat hem geen groote schade, maar 't verlies van weinige kon overkomen, en sommige te wagen om zyn geluk te zoeken dacht hem wel de moeite waerdig, wyl hy wist dat 'er vele onder waren, die om hun leven groote dapperheid en geweld toonen zouden. Eindelyk belastte hy, dat de twee benden

De schikking van den Hertog van Alva in 't bespringen.

zware

zware ruiters, van Gonzago en Martinengo, de eersten tot eenen rugsteun zouden aantrekken, vreezende dat het water, dat niet lang vertoeven kon, door de doorgestooke Dyken komen, en hem overvallen zou, wyl 't in de velden en op de wegen reeds begon te wassen; ook om dat het scheen te zullen reegenen, waa door dan het gebruik der busschen den zynen mogt benomen worden: waarom hy last gaf aan zynen Bastaardzoon, den *Gran Prior*, Don Fernando de Toledo, alle de hoopen met spoed te doen aanrukken, en de een op den ander te dringen, en dus den vyand op het lyf te vallen, het welk zy, door nood gedrongen, twee uuren na den middag deeden, hebbende vier uuren te vooren begonnen te schermutselen, en vielen dus in de begravinge van 't geschut en in de slagordenen.

Graaf Lodewyk werdt geschat, zo in voetvolk als ruitery, in 't geheel omtrent zeven duizend mannen sterk te zyn, hebbende alles genoeg voorzien om zynen vyand te wederstaan, en had bevoolen, door het water in te laten, zynen vyand te verdrinken, of met schade achterwaarts te doen trekken; maar nog ongereed en verrast zynde, en de Soldaten niet merkende dat zy in deze plaats in eenig gevaar waren; ook niet meenende, dat de vyand met zyn gansche magt op hun aandrong, en ziende dat men hunnen dienst van doen hadde, wilden zy hunne betalinge en genoegen, met groote wanorde, hebben, zeggende, zulks door hun wel verdient te zyn, vermits het lang leggen voor Groeningen; en wyl zy hoorden dat men eenig geld in 't leger gebracht hadde. Hier tegen hielp geen schoon spreeken of bidden van Graaf Lodewyk, of van Graaf Joost van Schouwen-

 berg

berg en andere Overſten, die hun 't gevaar aanweezen, zeggende, dat het geen tyd om geld te tellen, maar om te vechten was, dat zy ten minsten de dyken zouden helpen doorſteeken, daar zy, zelfs de ſchoppen in hunne handen nemende, mede hun best toe deeden; maar het was alles te vergeefsch, wyl'er gereedſchap ontbrak, de wanorde aangroeide, zy elkanderen mistrouwden, en de ſcheepen voor zich zagen leggen, waar in zy meenden te kunnen vluchten. Als de Spanjaarden dit gewaar wierden, vielden zy zelfs ſtoutmoedig en verwoed in hunne ſchanſen, nog kwalyk begraven zynde, vermits de haastige overvalling, zo dat zy geheel geſlagen en ontdaan werden, zonder groote tegenſtand te doen, verdrinkende eene groote menigte. En dewyl het eene enge plaats was, de Rivier de Ems aan de eene zyde, en moerasſen aan de andere zyde, konden zy des te minder vluchten; aan de groote ſcheepen konden zy niet komen, en de kleinſte liepen zo vol, dat dezelve zonken, zo dat zy verdrinken moesten. De ruitery ontkwam het meest met Graaf Joost van Schouwenberg. Graaf Lodewyk bergde zich ook met een ſchuit binnen Embden. Alle de Vaandelen, 't geſchut, krygsvoorraad, en pakkagie werdt verlooren; dog daar was nog veel van binnen Embden. Dus won de Hertog den ſlag, en wreekte tot zyn geluk de nederlaag van Arenberg, door de onwilligheid van den gemeenen Soldaat zyner vyanden, die zynen vyand te klein achtte: want hadden zy hunnen Overſten gevolgt, dan zou ten minſten de Hertog met groote ſchade hebben moeten te rug trekken, in gevaar van vervolgt en geheel ontdaan te worden. Dees ſlag geſchiedde te Jemmingen, den eenentwintigſten van Wiedemaand,

Graaf Lodewyk te Jemmingen verſlagen den 21. van Wiedemaand, 1568.

maand, in 't jaar 1568, daar veel volk bleef. Graaf Lodewyk verloor zestien stukken groot geschut, en wel vyftienhondert trekpaerden en andere, twintig Vaandelen, en veel hoornvee: de Hertog verloor maar omtrent tachtig mannen, waar onder een groot Edelman, Don Gabriel Manriques; ook bleef daar Jonker Adolf van der Aa, die Graaf Lodewyk mede diende.

De Hertog, na 't behaalen dezer overwinning, zondt terstond posten aan den Paus, den Koning, en andere Vorsten: ook heeft hy zich beklaagt aan Jan, Bisschop van Munster, als Overste des Westfaalschen Kreits, over Graaf Lodewyk, en de Graven van Embden, dat zy zyne vyanden met levensmiddelen en anderzins bygestaan hadden, waarom hy hun als vyanden wilde bestryden; maar ziende dat Embden sterk, en 't volk op de been was, heeft hem best gedacht zulks na te laten, hebbende geene scheepen nog schuiten, wyl hy de zyne te Groeningen hadde gelaaten.

De Hertog van Alva, de toerusting van den Prins van Oranje hoorende, is te rug getrokken, en heeft zynen weg langs den dyk naar Delfzyl genomen, en gezien hebbende de goede gelegenheid der plaatse, en bekwaamheid van de Zeehavens, besloot daar eene Stad te maken, byzonder tot afbreuk van den Koophandel, en weeringe van de Stad Embden, die hy, als vyandin van den Roomschen Godsdienst, beschermster van Ketters, Ketteryën, en Nederlandsche ballingen, zogt te dempen, dies heeft hy daar daadelyk eene afspaalinge van Wallen, en Gragten met hare Bolwerken doen maken, waar in hy mede het Dorp Feursum heeft begreepen, en heeft die Stad willen noemen Marsburg; ook heeft hy daar binnen eenige plaatsen doen wyën,

De Hertog van Alva wil Delfzyl en Feursum tot een Stad maken.

tot eene Parochikerk, door den Bisschop van Groeningen, Heer Johan Kuif, daar nieuwelyks ingevoerd, en deedt hem daar eene Misse doen. Maar die van Groeningen verstaan hebbende dat men Delfzyl tot eene Stad wilde maken, hebben terstond zeer gearbeid by den Graaf van Megen, en den Secretaris van den Hertog Albecuos, en andere, dat het opbouwen van die nieuwe Stad nog mogt achter blyven, om dat dit hunne Stad meer in weeringe zoude krenken dan Embden, en hare *Privilegiën* en oude herkomen zeer zoude tegen zyn, enz. dies daar alleen werdt volbragt de beschansinge die Graaf Lodewyk eertyds ondernomen hadt te maken, die hy ook wilde dat Marsburg genoemd zoude worden, en van daar trok de Hertog naar Braband.

De Heeren van Straalen, Bakkerzeele, de la Loo, en Bouwema in Oogstmaand te Vilvoorden onthalst.

Hy heeft daar de rechtsgedingen tegen den Heer Antoni van Straalen, eertyds Burgermeester van Antwerpen, doen volvoeren, en 't vonnis des doods gegeven, niet tegenstaande getuigen ingebracht werden, van de menigvuldige diensten die hy den Koning gedaan hadt, met geld te vinden om het Duitsch Krygsvolk in den Franschen oorlog te betaalen, enz. desgelyks Egmonds Secretaris, Kazenbrood, Heere van Bakkerseele, die uit last zyns Heeren de *executie* te Reesberg hadt gedaan; ook Alfonso de la Loo, zynde Secretaris van den Graaf van Hoorn geweest, en in Spanje voor hem by den Koning verzoeken gedaan hadt; als mede eenen Bouwema, een Friesch Edelman, alle te Vilvoorden onthalst, en eenige zo gepynigd, dat menze in eenen stoel moest onthalzen.

Het hangen, onthoofden en dooden hadt door het gansche Land geen einde, nu in de eene, dan in de andere Stad; de strafoefeningen

gen geschiedden door den *Provoost* Spelle, die daarom van de eene Provinçie in de andere reisde. Insgelyks tegen veele Advokaten en Pençionarissen van de Provinçiën en Steeden, zelfs tegen vele van de Magistraten van alle de voornaamste Steeden, als Gent, Antwerpen, Utrecht, Leiden, en ontelbare andere meer, heeft hy zeer wreede rechtspleegingen gehouden; onder andere deedt hy door den Stadhouder van Holland, de Graaf van Bosfu, 's avond na de maaltyd, vangen Meester Jakob van den Einde, Raad en Advokaat der Staaten van Holland, en deedt hem naar Brussel op Treurenburg voeren, met alle zyne en 's Lands papieren en schriften in zyne handen berustende; en na eenige maanden in de gevangenis gezeeten te hebben, zynde den Lande van Holland aan zulk eenen aanzienlyken Persoon veel gelegen, hebben zy hunne Afgevaerdigden ten Hove gezonden, waar onder Meester Jan van Treslong gehoor by den Bloedraad verzogt, daar hy vrymoedig voor het recht van Meester Jakob van den Einde, en van den Lande uitkwam, en werdt eenen dag gevangen gehouden, waar door de andere Afgevaerdigde daar niet langer dorst vertoeven, vreezende mede gevangen te raken: zelfs het verzoek des gevangenen huisvrouw, Juffer Elizabeth van Nieuwland, dat'er om *Commissarissen* in Holland gezonden mogt worden, tot het nemen van *Informatie* en getuigen te horen, enz. werdt ook van den zelven Bloedraad afgeslagen; zo dat eindelyk dees Meester Jakob van den Einde, na meer dan eene jarige gevangenis op Treurenburg, verdrietig gestorven is; en eerst twee jaren na zyn dood werden zyne goederen en memoriën by vonnis vrygesprooken.

Eenen Hendrik van Berchem, Burgermeester

van Antwerpen, die zich altyd zeer Katholyk en Spaansch gedragen hadt, had ook veel moeite zig door schriftelyke ontschuldigingen uit zwarigheden te houden, als ook vele andere.

Graaf Lodewyk heeft, na zyne nederlaag, al zyn volk dat ontkomen was by een vergadert, en is naar Duitschland, by zynen Broeder den Prinse van Oranje, getrokken, die nu op eenen grooten tocht, doch door zyns Broeders nederlaag zeer verachterd was. Dees Prins heeft een verklaarschrift, gedagteekent den agtentwintigsten van Wiedemaand, in druk laten uitgaan, om wat reden hy den Kryg ondernam, namelyk, ter eere van God, ten voordeele van den Koning en der Keizerlyke Majesteit, en ten beste van zynen Zoon, als naaste Erfgenaam van den Koning, tegen de razende tyrannyen van den Hertog van Alva: in 't kort verhalende meest al dat'er voorgevallen was, verzoekende in zulk een goed werk een iegelyks bystand.

Verklaarschrift des Prinsen van Oranje, aannemende den Kryg den 28. van Wiedemaand. 1568.

In den beginne van Herfstmaand, heeft de Prins te Ronerdorf, in 't Bisdom van Trier, monstering gehouden, en is over den Rhyn getrokken te St. Vyt, een dorp hem zelf toebehoorende, en hadt vier en veertig Vaandelen Duitsche Knechten onder Klaas Hadtstad, Veit Schooner, Balthazar Wolse, enz. Daarenboven hadt hy nog vier duizend Walen, Nederlandsche, Duitsche en Franschen, meest *Archebusiers*, met zeven duizend wel toegerustte Paerden, waar van Oversten waren, Frederik van Rollenhausen, Marschalk van Hessen, Diderik van Schoonenberg, Graaf Joost van Schouwenberg, Graaf Aalbert van Nassau, Graaf Burchard van Barby, Otto van Malsburg, en meer andere: van de Nederlanders, behalven zynen Broeder Graaf Lodewyk, waren daar de Graaf van Hoogstraaten, Antoni de Lalain, Ridder van

Krygsmagt van den Prins van Oranje.

de Orde, en Gouverneur van Mechelen, met vele Edelen uit Nederland, als de Heeren van Batenburg, Warroux, Ryſoire, Carlo, Hametz, Boxtel, Lonnerval, Maalberge, Flesſis, Dohein, Opdam, Sonoi, en andere.

Hy voerde mede zes veldſtukken geſchut en vier groote ſtukken. Vele hadden in hunne Vaandelen geſchreven; PRO LEGE, GREGE, ET REGE, dat is, *voor de Wet, het Volk, en den Koning.* Andere voerde den Pelikaan, die uit liefde zyne jongen met zyn herten bloed voedde.

De Prins ſchreef aan den Hertog van Kleef, om doortocht en levensmiddelen voor zyn leger; maar kreeg het beste antwoord niet, hebbende dien Hertog met zynen Raad zich den Spanjaarden altyd zeer gunſtig getoond.

Graaf Lodewyk nam Arenberg met geweld in, daar veele Spanjaarden dood bleven, ook Kerpen en Horneſon: nam ook omtrent agtien ſcheepen op den Rhyn, met Italjaanſche Koopmanſchappen gelaaden, die hy rantſoenneerde. Hier omtrent lag het Leger lang, zo dat men niet wist of hy naar Nederland, Luxenburg, of Vrankryk wilde trekken.

De Hertog van Alva was, na zyne overwinning in Vriesland, naar Amſterdam en Utrecht getrokken, daar hy eene oude Vrouw van 84 jaren, die wel vier duizend gulden jaarlyks te verteeren hadt, deedt onthalzen, om dat zy eertyds eenen Predikant geherbergt hadt, en deedt ook daar zyn volk monſteren. De Overſten over de Duitſche Knechten waren, Graaf Albericus van Lodron, Graaf Otto van Overſtein, en andere, tot vier Regimenten Duitſchen; daar beneven drie Regimenten oude Spanjaarden, onder veertig Vaandelen, die t'ſamen wel zeven duizend maakten: daarenboven wel veertig Vaandelen Walen te voet, te ſamen agtien of twintig duizend ſterk. Hy hadt drie duizend Duitſchen te Paerd, onder Kryg-magt van den Hertog van Alva.

der

der Hertog Erik van Brunswyk, en duizend zware Duitsche Ruiters, met tweeëntwintig Kornetten, uitmakende ruim vyftien hondert, zo Spaansche, Itaaljaansche, als Bourgognische ligte Paerden, zonder de benden van *Ordinantie*, die op twee duizend Paerden geschat werden, alles omtrent zes duizend Paerden. Verder een groote menigte van geschut, Oorlogsvoorraad, Schuiten om bruggen te maken, en een menigte van Gravers volgde hem.

Met deze hoopen trok hy naar Maastricht, om den Prins te wederstaan, vreezende of hy in 't Graafschap van Bourgogne mogt vallen, (hoewel de Switsers tot deszelfs beschutting verbonden zyn) en zondt derwaarts, by wissel, aan den Gouverneur de Vergy eene somme geld, met bevel om hem daar mede te helpen, en zelf kreeg hy in *Zeeland*, over *Zee*, omtrent dezen tyd, eene somme geld uit Spanje, die men wel vierhondert duizend Dukaten schatte.

De Hertog den Prins zo sterk ziende, meende maar eenen *defensiven* Oorlog te voeren, door den Prins het inkomen en de levensmiddelen te beletten: echter versloeg de Prins van hem eenige Vaandelen Krygsknechten by het Kasteel van Noitein. Van daar zondt de Prins een Trompetter naar Maastricht; maar de Hertog beval hem aanstonds met laerzen en spooren op te hangen, zonder zyn boodschap te willen hooren, en veel min die te willen beantwoorden, willende daar mede toonen, dat het onbehoorlyk voor eenen *Souverainen* Prins was, eenige boodschappen van zyne *Rebellen* te ontfangen, het zelve straffende als vermeetenheid, om gelyk hun Heere te willen schryven, dat hy toen nog niet wilde lyden; maar heeft naderhand die strengheid moeten afleggen.

Strengheid van den Hertog van Alva, een Trompetter ophangende.

Als nu de Prins langen tyd met zyn Leger tusschen de Maas en Rhyn gelegen hadt, dat groote achterdocht gaf, of hy eenige verstandhouding over Luxemburg met den Gouverneur, de Graaf Pieter Ernst van Mansveld, had, waar tegen de Hertog zich moest voorzien, zo is de Prins eindelyk, op en neder trekkende, omtrent Luik gekomen.

Ondertusschen leed de Prins groote oproer en tweedracht onder zyn volk, de een tegen den anderen slaande, daar, met tusschen beide te loopen, de Prins zyn deegen zelf van zyne zyde geschooten werd, en eenige andere Heeren dood bleven.

Te Luik hoopte hy zo vele vrienden te hebben dat hy daar doortocht, levensmiddelen, en allerlei noodwendigheden zou vinden; maar alzo de Hertog daar te vooren was, dreigende het land af te loopen, en om dat een party den Prinse zeer toegedaan scheen te zyn, werdt 'er door den Bisschop van den huize van Groesbeek zo veel gehandelt, dat de tegenparty van den Prins de overhand behield, zo dat zy zelfs zes Vaandelen Krygsknechten van hunne gezinde oprechten, ter bewaringe van de Stad, waar door de Prins, te laat komende, zyne mening mislukte. Om nu den Hertog alle achterdocht te geven werwarts de Prins wilde, of waar hy de Maas mogt overtrekken, gaf hy zyn Leger geen rust; maar trok daar mede op en neder, van de eene plaats naar de andere, om zyne overtocht onzeker te maken. De Hertog hadt overal, daar de Maas het ondiepste was, een meenigte van Mink-yzers, of getakte scherpe yzers doen werpen, om dat men 'er te ongemaklyker over zoude kunnen komen; maar de Prins geen middel hebbende om bruggen te maken, deedt overal

De Luikenaars toonen zich partydig tegen den Prins.

de

de diepte van de Maas pylen; en omtrent den zevenden van Wynmaand, vondt hy hem zeer listig aan de rivier by Stokkum, daar hy eenige Paerden deedt overtrekken, en den overtocht vryen. Voorts deede hy eenige hondert Paerden in 't water stil staan, van het eene einde tot het andere, in orde zeer dicht gesllooten, waar door zy deels het water in zynen loop ophielden, en beneden lager maakten, onderwylen het geheele leger overtrok, volgende dus den list, eertyds door Julius Cæsar en andere Kapitainen gebruikt, tot verwondering van velen; en meest van den Hertog: en indien de Prins op staande voet den Hertog aangevallen hadt, zo zoude hy zyn Leger zeer verschrikt, verstrooid, onbereid gevonden, en gemaklyk verslagen hebben; maar hy kon zyn volk, nat en niet toegerust, ook zyne Paerden ongereed zynde, zo haast daar niet na toe brengen: doch is, zo dra hy kon, zynen vyand voor Maastricht onder 't oog getrokken, die zich ondertusschen zeer sterk op eenen berg voor de Stad begraven en verschanst hadt, eene plaats zeer bekwaam, en die men 's Keizers Leger noemde, dewyl men zegt dat Julius Cæsar zich daar eertyds gelegert heeft. Daar wel gelegert zynde, en zyne Steeden overal met bezettingen en nooddruft voorzien hebbende, deedt de Hertog overal de Molen-yzers afnemen, om daar door het malen van 't kooren te beletten, voornemens zynde hem door schermutselingen te plagen, en de levensmiddelen te onthouden, zich voor eenen slag te wachten, en tegen den Prins te beschermen: wel weetende, alzo 't nu in den winter was, dat hy daar niet langer kon blyven, door gebrek van levensmiddelen, voeragie

De Prins trekt de Maas behendig over.

fagie en geld, waar over hier en daar verscheide schermutselingen voorvielen.

De Prins trok een gedeelte van Braband door, tot by Thienen, zoekende alle middelen om den Hertog tot eenen veldslag te brengen, en eenige Steeden in te nemen. Ten laatsten, wanneer eenige Franschen uit Pikardyen (door den aanstaanden oorlog in Vrankryk) zich te Chauni en Jenlis vergadert hadden, omtrent twaalf Kornetten Paerden, en twee duizend *Arcbebusiers*, onder den ouden Heer François de Hanghest, Heer van Jenlis en Morvilliers, die ondersteund waren door den Baron van Ranti, Mouy, Autricourt, Desternai, Requires, la Personne, en den Kapitain Pojet, Overste van het voetvolk. Wanneer die nu in Braband gekomen waren, is die Prins van omtrent Thienen opgebrooken, om met deze Franschen te Judoigne te verzamelen, daar hy een riviertje moest overtrekken. Wanneer de Hertog dit gewaar werdt, zondt hy zynen zoon, Don Frederik, met vier duizend Spanjaarden en Walen, met Paerdevolk, en zes stukken geschut hem na, om hem te slaan wanneer het grootste gedeelte over het water zouden getrokken zyn. De Prins het zelve vreezende, hadt twee duizend *Arcbebusiers*, en eenige Paerden tot eene achterhoede gelaten, maar Don Frederik zette zyn geschut op hen, en besprongze aan alle zyden, dat zy die niet haastig genoeg konden overtrekken, zo dat 'er aan beiden kanten vele dood bleven, doch meest van des Prinsen volk: daar ook gevangen werdt, den Heer Philips de Marbuis, die door last van den Hertog naderhand te Brussel onthalst werdt.

Eenig verlies van des Prinsen volk eer hy zich met de Franschen te Judoigne kon vereenigen.

De Prins, nu te Judoigne met de Franschen vereenigd zynde, is met hun (ziende dat hy

zynen vyand tot geenen slag konde brengen) weinig geholpen geweest, om dat hem de levensmiddelen overal afgesneeden werden, zo dat zy groot gebrek kregen. Dus ziende dat al zyn voornemen, aanslagen, en middelen van geld dat hem toegezegt was, enz. ontbraken, hebbende gehoopt dat overal veel Steeden en volk hem toevallen zouden, daar hy van binnen verstandhouding en aanslagen op hadt, waar tegen de Hertog reeds met sterke bezettingen voorzien hadt, zo heeft het den Prins best gedacht naar Vrankryk te trekken, den Prins van Kondé en de Hugenooten ter hulpe, die reeds in hunnen derden binnenlandschen oorlog getreeden waren, wordende de Vrede van Chartres weinig onderhouden, zo ras den Hertog Kasimier met zyn Krygsvolk uit het Land getrokken was. Dezen weg besloten, daar de Franschen zeer aanraden, en nu op weg zynde, is hem de Hertog in 't einde van Wynmaand gevolgt, daar hem weder een open veldslag aangeboden werdt: doch hy altoos voordeelig gelegert zynde, wilde daar niet aan; maar wel schermutselen; welke schermutselingen den dood veroorzaakte aan vele der hittigsten van beide zyden, als van de Spanjaarden, Don Francisco de Toledo, en Don Ruilopes Davalos. Maar alzo de Prins door Henegouwe trok, en den twaalfden van Slagtmaand van *Quesnoi Le Comte*, opbrak, om naar Cambresis te trekken, zo heeft hy des morgens om negen uuren, van 's Hertogs volk tien Vaandelen Duitschen, agt Vaandelen Spanjaarden, en drie Kornetten ligte Paerden verstrooid en verslaagen, daar vele van den Adel dood en gevangen bleven.

De Prins besluit naar Vrankryk te trekken, en bied den Hertog anderwerf den slag aan.

Eenig verlies van des Hertogs volk te Quesnoi.

1 Don Johan de Valles, *de la Cruisade Verde*, begraven te Brussel.

2 De

2 De Zoon van den Markgraaf Delmares, van zyn Paerd geschooten.
3 Kapitain Julius, de opperste Kapitain, het hoofd met een helbaard gekloost, begraven te Bergen in Henegouwe.
4 Don Ruffille Henricies, Zoon van den Hertog, geschooten en te Brussel dood gebragt, en daar na te Antwerpen, om ter begravinge in Spanje te zenden.
5 De Meester van het Kasteel van Antwerpen, zeer gekwetst in 't hoofd, en onder de dooden laten leggen.

Nog verscheide Kapitains van agt Vaandelen Spanjaarden, by het volk onbekend, en van derzelver Vaandelen verstrooid geweest, meestendeele dood.

Nog verscheide Kapitainen van tien Vaandelen Duitschen, en 't meeste deel van hun volk dood.

Nog drie Kornetten Spanjaarden ligte Paerden verstrooid.

1 Nog Don Rodrige Ruis.
2 Louppes de Vallas.
3 Don Chansio Deladmes.
4 Don Cesare Damia, Broeder van den Markgraaf de Lapiscaire, met meer andere.

Dus is de Prins in Cambresis gekomen, de Duitschen op den weg overal alles afbrandende. De Hertog, die hem den ganschen weg gevolgt hadt, zich op zyn voordeel legerende om eenen slag te schuwen, heeft hem verlaten: zynde nu in Vrankryk, deedt de Hertog de zieke, kranke en gekwetste die niet volgen konden, overal vangen, de Inlanders die daar onder waren, deedt hy ophangen, en de vreemden zondt hy naakt naar Maastricht, en lietze dus loopen.

De Marschalk de Cossy vervolgt den Prins in Vrankryk.

In Vrankryk gekomen, is de Marschalk de Cossy met eenige Paerden en twee duizend *Archebusiers* van den Koning, op 't verzoek van den Hertog van Alva hem te hulp gezonden, den zelven heeft des Prinsen Leger ook van verre gevolgt, en gezogt alle schade aan te doen; maar de Prins middel gekreegen hebbende, door eenen afgezonden van den Marschalk de Cossy, heeft door den Heere Favelles de Sery den Koning de oorzaak van zyne komst doen weeten. Hoewel de Koning, eer hy zyne boodschap ontfing, reeds aan hem had afgezonden, Jasper van Schomburg, Heere van Schonan, hem te kennen gevende, dat hy zich grootelyks verwonderde over zyne komst met zulk eene Krygsmagt in zyn Koningryk, niet weetende van eenige oorzaak, en dat zonder hem (volgens 't loflyk Krygsgebruik) vyandschap aangekondigt te hebben: dog indien hy eene vriendelyke doortocht, om naar Duitschland te trekken, begeerde, zou hy die hebben, onder belofte van geen vyandlykheden te bedryven. Hier op heeft de Prins, den vierden van Wintermaand, te Soissons geantwoord, dat hy zyne Majesteit reeds zyn voornemen hadt doen weeten, en hoewel hy byzondere oorzaak mogte hebben, zo was hy zo slecht, nog onverstandig niet, dat hy iets tegen zulk eenen magtigen Koning met de wapenen wilde voornemen, of voor andere tegen hem twisten, waar toe hy zich zelven te onmagtig kende, waarom hy gaerne aanbood met zyn Heirleger bereid en verschuldigt te zyn, zyne Majesteit allen ootmoedigen en gewilligen dienst te doen; maar dat de vorderinge van den waarachtigen Godsdienst den menschen boven alle zaken behoorde te beweegen, en hy verstond, dat men

Schomburg handelt van wegen den Koning van Vrankryk met den Prins.

die

alle in Vrankryk geheel wilde uitroeijen. Waar op zyne Majesteit hem had laten aanzeggen, dat zyne meeninge niet was iemants geweeten te dwingen; maar dat die van den Godsdienst hem een vyandig hert toe droegen, enz. en als hy bevond dat die van den Godsdienst niet anders zogten dan de vordering van den waren Godsdienst, Vrydom hunner geweeten, en verzeekering van lyf en goed, zo wilde hy met zyn gansch Leger, hun geen vriend, maar vyand zyn; maar overtuigd zynde dat die van den Godsdienst niet zochten dan Gods eere, verzekering van hun leven, en zyne Majesteit alle diensten te bewyzen, zo kon zyne Majesteit hem niet kwalyk afnemen hun gunstig te zyn, en gaerne te zien dat zyne Majesteits geboden, aangaande den Vrede, onderhouden zouden worden; alles voortkomende uit eenen Christelyken yver dien hy droeg tot zyne Majesteit en zyne Onderdanen, die hy gaerne zag verzeekert en bewaard van gevaren en uitterlyk verderf, enz.

De Koning van Vrankryk de meeninge van den Prins genoeg merkende, heeft hem eene aanzienlyk somme geld doen aanbieden, tot betalinge van zyn volk, dat zulks benoodigt hadt, en ook ondertusschen doen vernemen, door dezen Schomburg (die onder de Ritmeesters en Veldoversten zeer bekend was) na de gezindheid van de Ruiters en 't Krygsvolk, die eensdeels den Kryg moede waren, door de armoede die zy geleeden hadden; anderdeels werden daar reeds bedektelyk beloften gedaan, om zelf van den Koning in zynen dienst aangenomen te worden.

De Prins, zyne Broeders, de Veldoversten, en de Franschen, hadden reeds beslooten dieper in Vrankryk te trekken, en zich by den Prins van

Het volk van den Prins wil niet verder in

Vrankryk trekken; maar roepen om geld, en om op den Duitschen bodem geleid te worden.

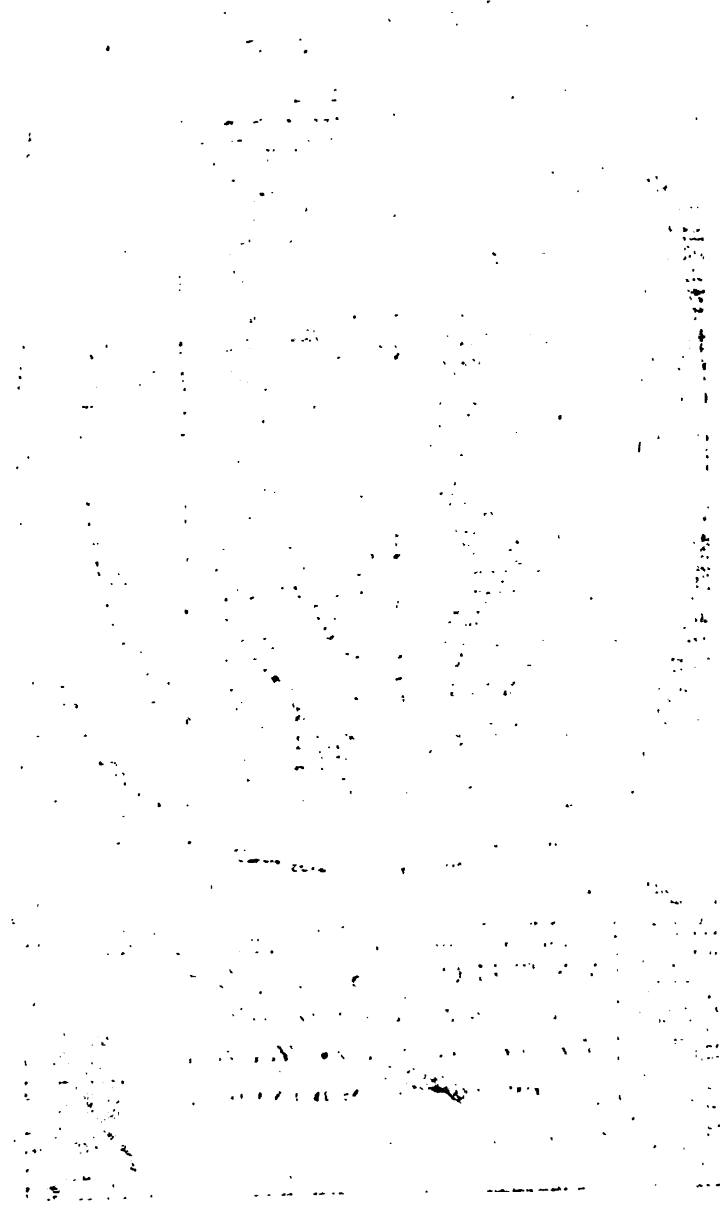
Kondé te voegen; maar hier over raakten zy in twist met den gemeenen Krygsman, die niet verder trekken, maar op den Duitschen bodem gevoerd en betaald zyn wilde, zeggende, dat hunnen eed niet tegen Vrankryk, maar tegen den Hertog van Alva strekte. Hier tegen (door gebrek van geld) hielp geen vermanen, bidden nog smeeken, om nog wat verder te trekken, en te vertoeven dat 'er geld kwame van 't *Contract* met den Koning; maar de Koning van deze tweedracht gewaarschouwd, wilde geen geld meer bieden. Dus was de Prins gedwongen zyn volk, door Champagne en Lotteringen, tot by Straatsburg te voeren, daar zy zich scheiden, en met kleine betaling verdeelden. De Prins verkogt zyn geschut en bagagie te Straatsburg, en betaalde wat hy kon. Vele storven en kwamen om door koude en hoog water. Die nog dienst zogten, lieten zich te gewilliger van de andere overhaalen, om dat de Hertog van Tweebrugge daar volk voor den Prins van Kondé aannam, van wien zy zich weder lieten aannemen, by welke de Franschen zich ook voegden. Een deel Ruiters begaven zich in dienst van den Koning van Vrankryk.

Afdank en scheiding van 's Prinsen Leger.

Voornemen van de Koningin van Engeland op Calais, met den Prins van Oranje, door dienaars ontdekt.

Dit moetwillig en haastig opbreeken van 't Krygsvolk heeft den Prins een ander geluk verhindert: want dewyl de Koninginne van Engeland zyn voornemen vernam om in Vrankryk te trekken, dacht zy met hem eene zaak voor te nemen, ten voordeele van die van den Godsdienst, en het wederkrygen van de Stad en Lande van Calais, waar door hy voor zyn volk betalinge zoude hebben kunnen hoopen; maar alzo hare brieven, die zy aan den Prins gezonden hadt, door eenen dienaar van haren Afgezant (by den Koning zyn verblyf houdende) verraden

en

ANTHONIS *van Lalain*,
Grave van Hoogstraten enz.
Gouverneur van Mechelen.
GESTORVEN M D LXVIII.

en overgelevert worden in handen van den Kardinaal van Lotteringe, die daar een tegenstrydig antwoord op verdichtte, waar mede veel tyd verliep eer 'er ander bescheid konde komen, was de Prins ondertusschen al te verre vertrokken, en heeft dus dit geluk verlooren.

Op deze wyze zyn de aanslagen van den Prins en andere Nederlanders met dien tocht vergaan, zonder iets uit te rechten, waar door veel volk van allerhande soorten, zo door armoede als elende, gesleeten is.

Daar in is ook gestorven Antoni van Lalain, Graaf van Hoogstraaten, Ridder van de orde, door zyn eigen bus een weinig in zyn been gekwetst. Ook zyn 'er meer andere Nederlandsche Heeren en Edelen, die met elkanderen elders wyn gedronken hadden, gestorven, waar in zy meenden dat vergif geweest moest zyn, weinige of geene daar van opkomende: onder welken was de Heer van Rysoire, van 't geslacht van vander Noot, de Baron van Flesis, met meer andere.

De Graaf van Hoogstraaten sterft met meer andere.

De Prins, met zyne Broeders, Lodewyk en Hendrik, Graven van Nassau, hebbende omtrent tien of twaalf hondert Paerden in hunnen dienst behouden, hebben zich gevoegd by, en in dienst van den Hertog van Tweebrugge, die, ten behoeve van den Prins van Kondé en die van den Godsdienst, een Leger uitrustte, met het welke zy in den jare 1569 in Vrankryk trokken.

De Prins van Oranje met zyne Broeders begeven zich in dienst van den Hertog van Tweebrugge naar Vrankryk.

De Hertog van Alva, hebbende zyne vyanden overal met kleine schade geslagen, en ten Lande uitgedreven, heeft alom zyne overwinningen laten verkondigen, en is, den twintigsten van Wintermaand, met zynen Zoon te Brussel gekomen, hebbende zyn Krygsvolk in bezetting ge-

legt: namelyk, de Spanjaarden van Alonzo de Ulloa, in Maastricht, 's Hertogenbosch en de Grave; dat van Juliaan Romero te Brussel en Mechelen; dat van Don Sançio de Londogno te Utrecht en Bommel; het Regiment Billi, of Robles in Groeningen; dat van Kollonel Mondragon te Deventer; het Hoogduitsche Regiment van Lodron te Valenciennes en Antwerpen. Hy dankte eenige Duitsche Ruitery en verscheide Regimenten Walen af.

De Staten der Landen staan den Koning schatting toe, en schenken den Hertog van Alva eene vereering.

Te Brussel heeft hy de Staaten Generaal op eene zekere wyze vergadert, daar hy voor den Koning verzocht eene tamelyke somme geld of schattinge, uit aanmerking van de groote kosten, tot verdeediging van de Landen, het Christelyk Geloof, en den Roomsch Katholyken Godsdienst gedaan, het welk de Landen zeer gewillig deeden. Daar benevens schonken en vereerden zy den Hertog van Alva, met eene gifte van hondert en twintig duizend Dukaten, voor den dienst die de Landen van hem ontfangen hadden, welke hy in 't eerste weigerde; maar ontfong die naderhand, en hoopte nu op eene vredelyke vereeniging, en in 't werk stelling van zynen last, om de Landen onder eene volstrekte regeering te brengen: waarom hy nu overal de nieuwe Bisschoppen en *Inquisiteuren* invoerde, daar te vooren zo veel om te doen was geweest, en de beroerten uitgesprooten waren. Dus heeft hy door den Graaf van Megen, Charles de Brimeau, Gouverneur van Vriesland, enz. te Leeuwaarden ingevoerd, den Bisschop Cunerum Petri, en in zyn ampt bevestigd; de Hertog hadt de Bisschoppen *Instructiën* mede gegeven hoe zich te gedragen, gedagteekent den veertienden van Slachtmaand des jaars 1569, inhoudende, hoe hy daar prachtig door de Officieren van

De Hertog voerd nieuwe Bisschoppen en Inquisitie in.

den

den Koning, van den Adel en Geestelykheid ingevoerd en beëedigd zou worden: hoe de Kerken en Kloosters te onderzoeken, het *Concilie* van Trenten en de *Inquisitie* in te voeren, met meer andere byzonderheden, gelyk die geheele *Instructie* te lezen is, in 't Boek van *Pieter Bor Christiaanszoon*.

Te Groeningen werdt als Bisschop ingevoerd, Heer Jan Knyf, die veel tegenstand ontmoette, niet tegenstaande de Bullen van den Paus, en de Lastbrieven van den Hertog van Alva, eer de Kloosters van Adewaard, en Witte werom, en andere hem toegevoegd, met hem konden over een komen. De Hertog is verder met den Bloedraad voortgevaren, om te vervolgen en ter dood te brengen, alle die eenigzins aan de voorgaande beroerten mogten schuldig zyn, of kwalyk van de Roomsche Kerk gevoelden. Ten dien einde hadt hy den tweeëntwintigsten van Louwmaand, des jaars 1569, een Plakaat doen afgaan, dat men de vluchtende in geenerlei wyze mogte bystaan, nog dat de Huisvrouwen, op lyfstraf, hare mannen en de afweezige niet zouden mogen bezoeken, zo min als die over de voorleede oproeren gevlucht of gebannen waren; doende verder veelen ter dood brengen; De eene soort deedt hy hangen, verdrinken of onthalzen, en andere verbranden; het welk weder veel volk deedt vluchten, die nu alle hoop van in hun Vaderland te mogen woonen verlooren, en zochten met hunne Huisgezinnen elders de kost te winnen: waar door zy allerhanden konsten en handwerken (die de Nederlanders eigen waren, en elders niet bekend) op andere plaatsen ingevoerd hebben; als by voorbeeld; de Vlamingen zyn met zo groote menigte in Engeland, als hun het naaste

De vervolgingen van den Hertog.

verjaagd vele handwerken uit Nederland.

naaste gelegen, getrokken, zo dat zy daar vele en verscheide Steeden, die vervallen en ontvolkt waren, weder opgeregt hebben, als Norwits, Sandwich, Colchester, Maidston, Hampton, en meer andere, daar zy met eenige *Privilegiën*, de oefening van hunnen Godsdienst, in de Nederlandsche en Walsche Taale, door de goedgunstigheid van Koninginne Elizabeth, verkreegen: en hebben daar gebragt het maken van baaijen, saaijen, kadjanten, moccaden, trypen, grove greinen, in 't kort alles dat eenigzins van wolle gemaakt wordt, zo dat men die waaren daar by na alleen maakt, voerende vele gereedschappen daar toe dienende uit Nederland: welke waaren de Engelschen naderhand self van hun hebben leeren maken. Als ook over twee hondert jaren, door groote overstroomingen in Vlaanderen en Nederland, het volk verdreeven werdt, en in Engeland vluchtte, brachten zy daar de konst om Lakenen te maken, 't welk daar geheel vreemd en nieuw was, geneerende zich de Engelschen geheel met de Landneeringe, Schapen voeden, en oorlogen; zo dat in dien tyd Vlaanderen en Nederland alleen de geheele waereld met Lakenen stoffeerden, krygende de Wol uit Engeland, als blykt uit de onderlinge oude *Contracten* tusschen Engeland en Nederland, ook by de oude *Privilegiën* der Steeden, zo wel in Engeland als in Nederland. Gelyk de Vlamingen het Baai en Saai maken enz. in Engeland ingevoerd, en dat Land zeer bevolkt hebben, zo hebben de Hollanders, Zeelanders, Brabanders, en andere daar de konsten der Visscheryen, en vele andere handwerken gebracht: desgelyks in Duitschland en andere Landen, daar zy Steeden geboud hebben, die wonderlyk bevolkt en vol neerige gebragt zyn, dewyl

Het Baai en Saai maken in Engeland gebracht, alzo het Laken gemaken over twee hondert jaren daar gebragt werdt door de overstroomingen in Nederland.

Verscheide neeringen uit de Nederlanden in andere Landen gebragt.

wyl de nood en armoede een kloekmoedig en vernuftig volk daar toe dwong, gelyk in verscheide Landen te zien is. Het getal van de gevluchtte Nederlanders werdt niet minder dan op hondert duizend huisgezinnen geschat, die in vreemde Landen overal hunne taale, hunne wyze van Kleederen enz. onderhielden, hoopende eens weder naar hun Vaderland te keeren.

Geld uit Spanje in Engeland gebracht.

Ondertusschen heeft de Hertog geen geringe bekommering door de Koninginne van Engeland gekreegen; wanneer de Hertog over Zee geld uit Spanje ontfing, geschiedde het, dat 'er een groot Biscais Schip, en vier kleine (Assabren genoemd) van de Vrybuiters, of Oorlogscheepen van den Prins van Kondé in Vrankryk vervolgt en in de Engelsche Havens gejaagd werden. Het geld dat daar op was, zynde in alles omtrent twee hondert duizend Pistoolen, doch de Spanjaarden zeggen, vier hondert duizend dukaten, verzocht den Spaanschen Afgezant, Don Guerao Despes, aan de Koninginne, om met Paspoort zonder gevaar, over Land of met gewapende Scheepen, te Antwerpen te brengen, 't welk de Koninginne hem toestond; maar terwyl de Afgezand nader bescheid van den Hertog van Alva verwachtte, werdt de Koninginne kennis gegeven, dat dit geld niet den Koning, maar de Italjaansche Kooplieden van Genua toekwam, of op hun avontuur, 't welk de Hertog nogtans, dewyl hem den nood drong, dachte aan te slaan: waar door de eigenaars vreezende, liever hadden dat de Koninginne het zoude behouden, dezelve beter betrouwende, zynde het gebruik onder alle hooge Overigheid, zich in nood te behelpen met al 't gene zy onder hun gebied vinden. Wanneer de Koningimne on-

ondervond, dat dit geld byzondere Kooplieden, en niet den Koning van Spanje toekwam, zeide zy, het zelve de Italjaanen met hunne bewilliging te willen afleenen, waarom zy het zelve by voorraad deedt aan Land brengen, om uit het gevaar der Franschen te zyn, die het dreigden met geweld te willen haalen. Dit geld uit het groote Schip aan Land zynde, bestaande in negen en vyftig Kisjes Spaansche Realen, gaf de Afgezant daar met allen spoed kennis van aan den Hertog te Brussel, die terstond (om de Koninginne te dwingen, zonder verder *advies* van des Lands Raden, of zich te informeeren van de *Contracten* of *Entrecoursen* tusschen Engeland en Nederland) bevel gaf, den vier en twintigsten van Wintermaand des jaars 1568, de Engelsche Kooplieden te Antwerpen en elders aan te houden, in 't Engelsch huis gevangen te zetten, en die met een Vaandel Krygsknechten te bewaren. Hy deedt ook hunne Scheepen en goederen overal beschryven, die hy naderhand ten zynen voordeele verkocht, en dit alles zonder in acht te nemen, dat de Koning ook vele Onderdanen en Vasfalen in Engeland hadt, die daar gemeenlyk meer Scheepen en goederen hebben, dan de Engelsche onder 's Konings gebied.

Een algemeen beslag aan de Kooplieden en hunne goederen in Nederland en Engeland, om het aangehoude geld.

Door het schryven van den Hertog, werden desgelyks in Spanje alle de Goederen der Engelsche Kooplieden en Scheepen aangehouden. Deze tyding in Engeland gekomen, heeft de Koninginne hare Onderdanen, die daar in belang hebben, toegelaaten, de Nederlandsche Kooplieden en goederen, tot hunner verzeekering of bevryding, ook te doen aanhouden en in bewaringe stellen, die ook meerder Scheepen uit Zee (nergens van weetende) hebben doen aan-

ko-

komen, en dus ook doen aanhouden. De Hertog dit merkende, en dat 'er reeds veel meer Scheepen, goederen en Persoonen in Engeland aangehouden waren dan hy hadde, en dat het verschil over 't geld daar niet mede verbeetert, maar verergert was, zondt terstond den Raadsheer d'Assonville als Afgezant naar Engeland, om de Koninginne mondeling zyne redenen voor te dragen: maar de Koniginne vertoornd zynde (dewyl hy geene geloofsbrieven van den Koning mede bragt) wilde hem niet hooren, nog van wegen den Hertog kennen, hem afwyzende, en met haren Raad te handelen: het welk hy weigerde, om dat zulks zynen Last niet inhield, en is dus ongehoord vertrokken. De Koninginne deedt hem aanzeggen, dat hoewel haar groot ongelyk geschied was, zy echter geenen Oorlog zocht, ten ware de Hertog eerst verder begon, gelyk zy ook zelf aan den Koning van Spanje schreef, met groote klachten over de haastige onbedachtzaamheid van den Hertog.

De onbedagte beslagnemingen van den Hertog konden by de Koninginne van Engeland door 't Gezantschap van d'Assonville niet geholpen worden.

Door deze algemeene beslagnemingen aan beide zyden, de handeling opgeschort zynde, voerde de Engelsche hunne Lakenen en Karzaaijen op Hamburg, en hielden daar hunne Markten. Daar tegen deedt den Hertog, den laatsten van Lentemaand des jaars 1569. in Nederland verbieden, dat men met de Engelschen niet handelen mogt door hun eenige goederen toe te zenden, of de Engelsche goederen in Nederland te brengen, op verbeurte derzelve; alles by voorraad, tot dat daar in anders zou worden voorzien. Verder, dat 'er geene Scheepen zouden ter Zee varen, dan met Volk, Geschut en Oorlogs Voorraad voorzien, enz. Om dit Gebod wel uit te voeren, heeft hy Onderzoekers en Aanbrengers gesteld, die de helft van de Verbeurd-

beurdmakingen zouden hebben, alle gebannen Engelschen zynde, het welk de Engelschen zeer verdroot. Onder andere dezer Onderzoekers was 'er eenen *Doctor* Storie, een oud man, bet der Rechten *Doctor*, die, ten tyde van Koninginne Maria, als *Inquisiteur* in Engeland was geweest, die zich ('t zy uit armoede, of uit nyd) tot zulk eene veracht Bediening begaf, dat naauwlyks eenen Nederlander zou hebben willen bedienen; dog dezen *Doctor* is door zynen medgezel, Willem Parker, en eenige andere Engelschen (die daar mede hunnen Vrede kregen) verraden, en onder voorwendsel van een Schip, daar grooten buit van Engelsche goederen in zouden zyn, te bezoeken, is hy daar op vast gehouden, gehuurd hebbende eenen Schipper Kornelis van Eiken, van Bergen op Zoom, die zich gewillig liet beweegen om zyn Vaderland van zulke vreemde Bezoekers en Aanbrengers (zynde eene nieuwigheid in den Lande) te verlossen, die een zeil opzettende, en hem in Engeland voerde, daar hy als een der Koninginne *Rebellen*, Samenzweerders en Verraders zyns Lands ter galge is verweezen, waar mede deze Bezoekers beschaamt worden.

De Engelsche Doctor Storie, die in Nederland een aanbrenger van de Engelsche Handelaars geworden was, werdt behendig in Engeland gevoerd, en als een Verrader gehangen.

Wy zullen den Lezer verder verhaalen het vervolg van dezen twist tusschen Engeland en Nederland, en hoe dezelve geëindigt werdt.

Chiapin Vitelli te vergeefsch in Engeland gezonden.

De Koning heeft in Wynmaand, des jaars 1569, in Engeland gezonden, den Heere Chiapin Vitelli, Markgraaf van Citone, met *Doctor* Fonk, en Secretaris la Torre, om dit aangehoude geld weder te hebben, en de beslagnemingen aan beide zyden af te doen; maar zy voerden niet veel uit, dewyl zy geenen verderen last hadden van de ongelyken te herstellen, nog orde te beramen, dat zulks niet meer geschieden

zou:

zou: het welk de Koninginne, den twintigsten van Wintermaand ook aan den Koning schreef.

De Hertog hier door meerder verstoort, heeft sterker Geboodeh doen afkondigen, om alle Engelsche Lakenen en Waaren te bannen, en ook geboden, dat een iegelyk aanbrengen zou wat Scheepen en goederen hy in Engeland aangehouden hadt, als of zy vergelding aan de Engelsche goederen hebben zouden, het welke hun niet gebeurde, om dat zy by gebrek van *Consulaatschap* onder hun, niet eenparig hunne zaken vervolgden, met het behouden van het bezit hunner goederen, onder eene algemeene borge.

In den jare 1571 werdt François van Hallewyn, Heere van Swevegem, op dit stuk in Engeland gezonden, met Tomaso Fiesco, Geneefsch Koopman, om alle de aangehoude goederen en 't geld op borgtogt te ligten, doch te vergeefsch: waarom de Hertog alle de Engelsche Lakens en goederen voor eenen redelyken prys verkocht heeft, aan Fernando Frias, Spaansch Koopman, en andere, dat in Spanje ook gedaan werdt, tot 's Koning behoef, met groote murmureering van den Koopman, die gehoopt hadt vergelding te verkrygen.

Ondertusschen, door het uitsluiten der Engelsche Lakens uit Nederland, nu eenige jaren gedurende, en de Engelschen bevindende dat hunne markten en verkoopingen te Hamburg geen aftrek genoeg hadden, van de groote menigte der Lakenen en Karzaaijen, waar door een groot gedeelte hunner Gemeenten hun bestaan kregen, heeft de Koninginne, om de murmureeringe in haar Land te verhinderen, in den jare 1572, te Blois een nieuw Verbond met Vrankryk gemaakt, bevestigd door den Marschalk van Mont-

Verbond te Blois, tusschen Engeland

en Vrankryk. Montmorençi, dat zich zeer sterk en wyd uitstrekte, de een den anderen bystand belovende, al waren zy ook om het stuk van den Godsdienst bevochten (zynde tot dien tyd Koning Karel in Verbond met den Prins van Oranje, om de zaak van Nederland aan te nemen.) Onder andere punten was ook besloten, dat de Engelschen hunnen Stapel en Markten zouden hebben in eenige plaatsen in Vrankryk, met groote *Privilegiën*, Voordeelen, Vryheden en Tollen, en groote Verzekerheden voor hunne goederen, zelf in 't Gebied van andere Prinsen: maar dit Verbond is verzwakt en byna vernietigd, door de schriklyke moord van Parys, in het zelve jaar, op St. Bartholomeus dag begaan, zo dat de Engelschen de Franschen vreesden, en niet dorsten betrouwen: waar door, vier jaren daar na, in 't jaar 1573, in Grasmaand, zo verre is gehandelt, dat het *Entrecours*, of Verbond van Koophandel, tusschen Nederland en Engeland, weder voor twee jaren werdt toegelaten, indien ondertusschen alle geschillen niet geslist wierden: het welk in 't volgende jaar

Overeenkomst wegens het geschil met Engeland, en Entrecours. 1574, over beide zyden verdragen werdt, zynde door den Koning daar toe in Engeland gezonden, den Heer van Swevegem, en Meester Jan Boischot, Raadsheer en Advokaat Fiskaal, die de rekening slooten, brengende de Engelsche Kooplieden in rekening van de goederen

Onderlinge afrekening van de beslagnemingen. der Onderdanen van 's Konings Scheepen, Schulden, enz. meest aan Nederlanders toekomende, ontfangen te hebben en gemaakt, de somme van hondert elf duizend en zes en zeventig ponden, zeventien schellingen, elf penningen engelsch of sterlings geld, behalven de bedorve, verloore en gestole goederen, met sommige die te goed koop verkocht waren, (hoe-

(hoewel men vele ten uiterften verkocht hadt) welke fchade gereekent werdt nog wel eens zo veel te bedragen. Hier tegen, voor het bewaren van deze goederen als anderzins, brachten de Kooplieden in rekening, elf duizend ponden fterlings onkosten: en de Hertog had van 's Konings wegen ontfangen, vier en festig duizend ponden fterlings, en door den Koning in Spanje eenentwintig duizend zesenzeventig ponden, zeventien fchellingen, elf penningen fterlings; te famen vyf en tachtig duizend zes en zeventig ponden, zeventien fchellingen, elf penningen fterlings: waar tegen de Officieren ter rekening brachten, zeven duizend ponden fterlings, voor onkosten van de Goederen te bewaren: zo dat het een tegen het ander afgetrokken, de Engelfche Kooplieden meer van de goederen van 's Konings Onderdanen ontfangen hadden (behalven alle fchaden, van bedorve Scheepen, hun geladen gefmolte Zout, gelekten en geftoolen Olie, Olyven, Wynen en Fruiten; verkwist, verdronken en verflonden) de fomme van twee en twintig duizend ponden fterlings, elk pond ten minften waerdig tien guldens Neerlandsch geld, of by de drie en een derdendeel van een Franfche Zonnekroon. Deze twee en twintig duizend ponden fterlings, veel meer dan twee hondert duizend gulden belopende, die de Engelfchen boven alle hunne verliezen meer hadden, werdt befloten dat ten behoeve van den Koning, en eenige daar de Engelfche Stapeliers aanverbonden waren, zouden betaalt worden aan de Spaanfche *Commisfarisfen*. Het welk de Nederlandfche verliezende Kooplieden kwalyk beviel, om dat dit in 't gemeen hun zulks tot vergelding toekwam, zich grootelyks over de gierigheid der Kooplieden te

Londen beklagende, die zulks van de Nederlanders hadden afgedrongen, ook van de gevluchte om den Godsdienst, ja der verbeurdverklaarde goederen van Weduwen en Weezen, met gevangeneming die gedwongen aan te brengen, en hun over te leveren groote sommen, daar zy meer dan genoeg hadden, waarom zy zich beklaagden, dat zy het overschot niet mogten krygen; maar zulks hunnen vyand den Hertog van Alva overleverde.

Dus is het verschil tusschen Engeland en Nederland geslist en verdragen door Contract, te Bristol in Engeland, in den jare 1574, den eenentwintigsten van Oogstmaand, waar door de onderlinge *Contracten* en *Entrecoursen* werden bevestigd, volgende het affcheid van de t'samenspraak te Brugge in den jare 1566, alles ten grooten voordeele van het Ryk van Engeland, en ter grooter eer van de loffelyke Koninginne, die niets aan zich genomen; maar alle de aangehoude goederen, ter vergeldinge van hare Kooplieden gelaaten, en ook over het aangehouden geld, waar over het verschil sproot, zich met de eigenaars verdragen heeft; dog de Nederlandsche en andere Kooplieden, als ook de verdere Onderdanen van den Koning, hebben door den Hertog of den Koning nooit geene vergoedinge van hunne verliezen konnen krygen, welk verlies en schade, by de Nederlanders alleen, gereekent werdt op meer dan twintig tonnen gouds.

Lof der Koningin-ne van Engeland.

Het verschil met Engeland, koste des Konings Onderdaanen, meer dan 20. tonnen goud.

Om weder te keeren tot het gene de Hertog van Alva tot zyne verdediging voornam, in 't begin van den jare 1569, om den Prins van Oranje in Vrankryk te houden, nu ook kwalyk met Engeland staande; heeft hy gezogt de vriendschap met Vrankryk te vermeerderen,

waarom hy, hoorende dat de Hertog van Tweebrugge, en met hem de Prins van Oranje in Vrankryk toog, ten dienste van den Prins van Kondé, en die van den Godsdienst, heeft by den Graaf Pieter Ernst van Mansveld gezonden, met vyf en twintig Vaandelen Voetknechten, Spanjaarden en Duitschen; en twee duizend Paerden, tot hulp van den Koning, die omtrent dien tyd, in Lentemaand, by Jarnak in eenen stryd (door zynen Broeder, die toen Hertog van Anjou was) den Prins van Kondé overviel, dat hy gevangen en verslagen bleef; maar zynen Zoon en de Koning van Navarre volvoerden den Kryg, in welken, wanneer de Hugenooten met het volk van den Hertog van Tweebrugge vergeefsch Poitou belegert hadden, eenen slag geschiedde, den derden van Wynmaand, by Moncontour, daar zy de nederlaag kregen, verliezende meest alle hunne Duitsche Landsknechten; maar Graaf Lodewyk van Nassau, met de andere Ritmeesters voerden de Duitsche Ruitery byna zonder schade daar van: aan des Konings zyde was ook groot verlies, daar de Markgraaf van Baden dood bleef, die den Prins van Oranje laatst gedient had, en nu den Koning diende: ook vele Nederlanders, die aan de eene en andere zyde in dienst waren.

De Hertog van Alva, zendt Mansveld in Vrankryk met twee duizend Paerden en 25 Vaandelen Voetvolk.

De Prins van Kondé verslagen.

Slag by Moncontour in Vrankryk.

De Graaf van Mansveld, door den Hertog van Alva gezonden, werdt ook in zynen arm gewondt; en de Heer van La Nove gevangen; maar tegen Philips Strosfi weder gelost.

De Prins van Oranje was, eenige dagen voor den slag, in boere kleederen, zeer geheim met zyn driën, dwars door Vrankryk naar Duitschland vertrokken, dog niet zonder groot gevaar.

In dit jaar 1569 in Bloeimaand, heeft Paus Pius de Vyfde den Hertog van Alva door eenen

Pius de Vyfde vereerd

den Hertog van Alva met een geheiligd zwaerd en hoed. 1569.

Legaat te Brussel, een kostelyk verguld Zwaerd en Hoed, zeer plechtig gewyd, gezonden, ter eere van zyne dapperheid, als een voornaam voorvechter van den Roomschen Godsdienst: waar over de Spanjaarden en zyn Hofgezin groote triomf, met steekspeelen en tournooijen, te Brussel bedreven hebben.

De Koningin van Engeland, door den Paus in den Ban gedaan.

Omtrent den zelfden tyd heeft deze Paus, Pius de Vyfde, Elizabeth, Koninginne van Engeland, door eene Bulle in den Ban gedaan; en vervallen verklaard, vermits haar Ketters ongeloof, van alle hare vermeende Koningryken, Heerlykheden, Waerdigheden en *Privilegiën*: alle den Adel, Vasfalen en Onderdanen der zelve ontslaande van alle Eeden, Plichten en Onderdanigheden, het welke (dewyl het op de overwinning van den Hertog van Alva, die nu zo vereerd was, geschiedde, en geduurende den twist tusschen den Koning, of hem en Engeland) werdt genomen als eene ophitsinge, om iet tegen Engeland te ondernemen, het gene door andere toevallen belet werdt, zo dat deze Bulle of Ban weinig kracht deede: alleen onderwonden zich eenige Roomsch Katholyke Priesters en Edelen, de eene met de Bulle in Engeland te brengen, de andere met den inhoud te prediken en gemeen te maken, eenige oproer te stooken; maar de Koninginne heeftze alle voorgekomen, vele gevangen, en een deel als Verraders ter dood gebragt.

De Keizer Maximiliaan zond zynen Broeder in Spanje, om voor de Nederlanders te

Dewyl Keizer Maximiliaan in dit jaar menigvuldige klachten en verzoeken van de gevangene, gevluchtte Heeren, Edelen en Nederlanders, op verscheide reizen gehoord hadt, en ziende de zaken gesteld om van den eenen Oorlog in den anderen te vallen, met al het gene den langdurigen kryg mede brengt, heeft hy,

op

op de begeerte van vele vredelievende Vorsten, zynen Broeder den Aardshertog Karel naar Spanje gezonden, met schriftelyke *Instructie* om een beklag aan den Koning te vertoonen; doch te vergeefsch: waar op de Koning ook schriftelyk antwoord gaf, die daar na beide in 't Hoogduitsch zyn gedrukt. Het antwoord is zo streng geweest, dat het oorzaak werdt van alle de volgende Oorlogen, en alle wanhoop van vrede veroorzaakte.

spreeken, doch te vergeefsch.

In dit zelfde jaar zyn de Mooren of Saraceenen, zich in Spanje onthoudende, of woonende in het Koningryk van Granada (meest op het gebergte) opgestaan, een deel daar van gewaande Christenen zynde, en een deel opentlyk hunne Wet van Mahometh onderhoudende: maar buiten Spanje komende, voornamelyk het Krygsvolk, werdenze overal voor Spanjaarden geacht. Deze Mooren zogten gaerne van het Juk ontslagen te zyn, en weder te verkrygen de Heerschappy, die hunne Voorzaaten over tagtig jaren in Spanje gehadt hadden; maar zyn door den Kommandador, Major van Kastiliën, en Don Jan van Oostenryk, zo door geweld als met listen en geveinsdheid, overwonnen, en tot slaven gemaakt.

De Mooren in Spanje worden overwonnen.

De Hertog van Alva heeft dit jaar voorgenomen en begonnen de vruchten te plukken van zynen Oorlog, welke waren, groote schattingen op te stellen, als den honderdsten penning van een iegelyks goederen, en den geduurigen tienden penning van alle verkoopingen, als wy in 't vervolg zullen verhaalen. Om daar toe te komen, nam hy te baat, de verschillen die onder de Landen vielen, op de *quota* of *repartitie*, of part die elke Provinçie van de schattingen voor zyn aandeel moest opbrengen; want in voor-

Opstel van schattinge en tienden penning.

Oude quotisatiën der Provinçiën.

gaande beden en schattingen waren die van Vlaanderen altyd belast geweest met een derde deel der algemeene somme, die geëischt of overeengekomen was: en Braband met het vierde deel: die van Holland met het vierde deel van het gene dat Vlaanderen alleen betaalde: die van Artois en Henegouwe elk maar het zesde deel van die van Vlaanderen, en zo vervolgens de andere Provinçiën. Tegen deze *quotisatie* spraken die van Braband en Vlaanderen heel sterk, zeggende dat die wel in tyden van Oorlog met Vrankryk gebruikt was, toen die van Artois en Henegouwe niet veel vermogten; maar nu was hun aandeel van een derde en een vierde gedeelte te veel. Die van Artois, Henegouwe, Rysfel, Douai, Orchiers, Namen en andere, wilde by de oude *quotisatiën* blyven. Om deze zwarigheid weg te nemen, prees de Hertog den tienden penning, als wy in 't volgende boek verhaalen zullen.

Alzo de strafoefeningen in de Nederlanden door alle de Landen zeer groot waren, zo om den Godsdienst als overtreedinge van de Plakaten, hebben vele Officieren overal groote schelmeryen bedreven; uit vriendschap en om geld los laatende en versteekende de booze, en de onnoozele in der zelver plaats ter dood brengende, altemets de namen der goede in de vonnissen veranderende, en dergelyke verwarringen meer: zo dat, in Sprokkelmaand, de Hertog zelfs, om dergelyken misdaad, te Brusfel deedt ophangen, Jan Grovels, Provoost van den Hove of Roode roede, Spelle genoemd, een wreed mensch, die eenige duizenden ter doodt hadt doen brengen: met hem zyn twee van zyne dienaars aan de galg gegeezeld, den zevenden van Sprokkelmaand, om genade zelf gegeven, en

Spelle den Provoost, om misbruiken gehangen.

de

de Rebellen om geld vry gelaten te hebben, hebbende daar en tegen weder andere ter dood gebragt, strydig met het vonnis van den Rechter.

In den jare 1570, heeft de Hertog nieuwe *Ordonnantiën* voor Schoolmeesters, Boekdrukkers en Verkoopers gemaakt, en de *Decretten* van het *Concilie* van Trenten in 't werk doen stellen, en wat des meer is. Ook hebben de nieuwe Bisschoppen te Mechelen een *Synode* of *Concilie* gehouden, en *Decretten* gemaakt.

1570 Nieuwe Ordonnantiën. Concili van Trenten in 't werk. Synode der nieuwe Bisschoppen te Mechelen.

In dit zelfde jaar, den dertigsten van Bloeimaand, werden in Holland, door orde van den Hertog, binnen 's Gravenhage, vier Pastoren verbrand, om dat zy den Hervormden Godsdienst toegedaan, en den Roomschen afgegaan waren, namelyk, Heer Arent Dirksz: Pastor in de Liere, by Delf, seventig jaren oud: nog Sybrant Jansz: Pastor te Schagen; Adriaan Jansz: Pastor te Ysselmonde, en Wouter Simonsz: Pastor te Munster, 't welk eene groote beweeging en beroerten onder het volk, en eenen gruwel van de Spaansche Regeering veroorzaakte.

Vier Pastoren in 's Hage verbrand.

In Bloeimaand deszelven jaars, is 'er een Ryksdag te Spiers beroepen, door Keizer Maximiliaan den tweeden, daar de gevluchtte Nederlanders; met een gedrukt smeekschrift, en verhaal hunner elenden, zich beklaagt hebben; ook in 't byzonder de Graven van Kuilenburg en van den Berg, de Gravinne van Hoorn, de Heer van Batenburg en andere, als onder 't Ryk gezeeten.

Ryksdag te Spiers.

Desgelyks hebben ook de protesteerende Ryks-Vorsten en Steeden zich vertoont, biddende dat de *Religious* Vrede wel mogt onderhouden worden, achtende tot groot nadeel

Verzoek der Nederlanden en der Protestantsche

Vorsten, om Vrede in den Godsdienst.

daar van, de ongehoorde Tyranny in Nederland; met inworteling van eene vreemde Naatie, waar van zyne Majesteit, het gansche Ryk, en voornamelyk de gebuuren, alle vervaarlykheid, schade en verderf dagelyks te verwachten stonden, en dat het vuur verder zou komen te branden, wyl 't nu wel te zien was, dat het niet alleen om den Godsdienst, maar ook om het tydelyke te doen wäre: en dewyl zy het daar voor hielden, dat de Nederlanden als Leengoed ook aan den Keizer verbonden waren, en dat zy *Contributie*, indien niet aanstonts, nogtans in 't vervolg, onderworpen zouden zyn, zy daarom ook behoorden te genieten de Landvrede der *Religions*, als ook des Keizers beschutting en bescherming, zo wel als de andere: waarom zy verzochten, by den Koning van Spanje andermaal te willen aanhouden, als aan een Vredelievend Vorst, die met de Duitsche Naatie goede gebuurschap begeerd te houden, dat hy alle vervolging wilde weeren, zyne Onderdaanen tegen hun geweeten niet dwingen, nog om den Godsdienst uit huis en hof verdryven, dewyl aan eene Staatkundige eenigheid het gansche Christenryk veel geleegen was. In de *Religions* vrede was wel beslooten, dat, zo het stuk van den Godsdienst in verschil was, zulks door vervolgingen niet behoorden geëindigt te worden. Ook klaagden zy, dat die van Keulen de Nederlanders uitgebannen hadden om den Hervormden Godsdienst, en wilden op dezelve wyze ook met hunne burgers handelen, dat meer andere wilden navolgen. Tegen dit smeekschrift en vertooningen, hebben de Gezanten van den Hertog van Alva of der Nederlanden gesprooken en *geprotesteert*, zo dat 'er niets op beslooten werdt.

De

De Koning, om de Nederlanden niet geheel te verwoesten, maar de Katholyken van hun lyf en goed te verzeekeren, dat zy verbeurd hadden, volgens het vonnis door hem te Madrid, den zesentwintigsten van Sprokkelmaand, in den jare 1568, gegeven, met *advies* van de heilige *Inquisitie*, als hier te vooren verhaald is, heeft eindelyk, om de Landen ook te gewilliger te maken tot het opbrengen van den tienden penning, te Antwerpen doen afkondigen, den zestienden van Hooimaand, een generaal *pardon*, daar reeds lang te vooren hoope toe gegeven was, en zulks met groote plechtigheden; waar toe de Hertog voor het Stadhuis eene stellagie had doen maken, met trappen opgaande, alle met rood Laken bekleed, waar op een Throon of Koninglyke stoel gesteld was, daar de Hertog als Koning in zat, vergezelschapt met eenige groote Heeren, zynde de trappen en de markt met zyne Trauwanten en Soldaten bezet; op deze wyze werdt dit *pardon* afgeleezen. De inhoud was; „ Vermits velen „ zich misgaan hadden, door verleiding, slechtigheid, nieuwsgierigheid en jongheid, en bereid waren zich te beeteren, en de Koning verstaan hebbende de groote genade, die Paus „ Pius de vyfde gebruikte, opende den schoot „ van genade, der moeder de heilige Roomsche „ Kerke; ook bewoogen door de genade en „ goedgunstigheden die hy dagelyks van God „ onzen Heere ontfing, die alle Prinsen behoorden te volgen, gelyk hy volgens zyne „ goede natuur en genegenheid ook wilde doen; „ mede in acht nemende de diensten, die de „ goede onderdanen, en hunne voorzaaten hem „ beweezen hebben, heeft uit groote liefde, „ met *advies* van den Hertog van Alva enz.

Generaal pardon des Konings te Antwerpen afgekondigd.

„ voorgenomen, alles te vergeven, en zyne Onderdanen eer met zoetigheid en genade, dan met strafheid te regeeren, om hun geene oorzaak te geven van wanhopig de Landen te verlaaten, en volk te verwoesten, enz. en zulks alles met zekere inbindingen, palen en bepalingen, zonder dat zy nogtans zullen behoeven te verzoeken byzonder *Remis*. Maar die eenigzins in de beroerten tegen de Plakaten of anderzins mogten misdaan hebben, mits berou, zal gelast zyn, doende, binnen twee maanden na de uitroepinge dezes, zulk eene onderwerpinge, belofte, herroepinge, en afzweeringe van alle dwalingen, zich onderwerpende te ontfangen zulke zalige boete, als haar voorgesteld zal worden door zulke, die van wegen den Paus daar toe magt zullen hebben. Uit deze vergiffenis uitsluitende, de Predikanten en Leeraars, strydende tegen den Roomsch Katholyken Godsdienst; ook die de zulke ingebragt, en in hunne huizen met hun weeten ontfangen, geherbergt, of indoen brengen hebben; ook alle *Consistorianten* en Diaconen; en die de zulke ontfangen, geherbergt, en in hunne huizen laten hanteeren hebben; ook alle Brandstichters, Beeldstormers van Kloosters, Kerken, Beelden, Autaren, en gewyde plaatsen en zaken; insgelyks alle ballingen, en die aanvoerders, verleiders en hoofden geweest zyn, tegen het heilig Roomsche Geloof, de Hoogheid en Gezag van den Koning, en rust van den Lande, hebbende onderteekend het *Compromis*, of *Request* dus genoemd; of eenige dergelyke brieven, of schriften.

Uitsluitingen in der vergiffenis.

„ Verder bleven uitgeslooten, alle die de laatste reize met de *Rebellen* de wapenen

„ aan-

„ aangenomen, of die bygestaan hebben met
„ levensmiddelen, geld en schattingen, of met
„ hun mondeling of schriftelyk tegen ons op
„ eenigerlei wyze gehandelt hebben.

„ Ook alle Wethouders, Magistraaten, Raa-
„ den, Officieren, Gouverneurs, *Pensionaris-*
„ *sen*, Secretarissen van Steeden, Advokaten,
„ *Procureurs*, *Huissiers*, Serjanten en andere
„ Officieren, om dat zy niet alleen behoorden
„ de misdaadigen te straffen; maar zelfs aan
„ andere een goed voorbeeld te geven, waar-
„ om zy ook meerder straf dan andere ver-
„ dienden: Ook alle de gene die eenigzins de
„ Ketters aangehangen, of zich met hun ge-
„ moeid hebben, ten ware eenige van dezelve,
„ die nog niet gebannen zyn, zich persoon-
„ lyk wilde ter zuivering stellen, of door een
„ *Request* binnen zes maanden *remis* verzoe-
„ ken, waar op goede acht zal mogen geno-
„ men worden. Welverstaande, dat, om des
„ Konings recht niet te verliezen, die de ver-
„ giffenis genieten, daarom niet gerechtigd zul-
„ len zyn om te eisschen, eenige *Rente*,
„ schuld, of *actie*, 't zy van den Koning, zyne
„ Domeinen, of van, of op eenige goederen aan
„ den Koning vervallen of toebehoorende, of
„ op de Staaten, Steeden of Gemeenten hef-
„ fende, zullende die niet mogen eisschen zon-
„ der uitgedrukt verlof, door *Request* binnen
„ den tyd van drie maanden hier na te verkry-
„ gen.

„ Aangaande de Staaten, Steeden, Gemeen- Landen, Steeden, Privilegiën zyn aan den Koning overgelaten.
„ ten, *Collegiën* en Broederschappen van den
„ Lande, die misdaan mogten hebben, behoud
„ de Koning aan zich om orde daar in te stel-
„ len, en te beschikken over hunne gemeen-
„ de *Privilegiën* (onder welk voorwendzel

zy

„ zy misdreven hebben) of anderzins naar zyn „ goeddunken te handelen; maar zo eenige zich „ wilden door Rechten zuiveren van hunnen „ last, zich niet willende onderwerpen, die laat „ den Koning toe, zulks te mogen doen voor den „ Hertog, zynen algemeenen Stadhouder enz."

Dit *Pardon* was te vooren door den Koning te Madrid gegeven, den zestienden van Slachtmaand, en dus agt maanden opgehouden, om met meerder verlangen aangenomen te worden; maar het heeft aan 't volk geene groote vreugde gegeven wanneer het wel verstaan was, dienende, voor het meeste gedeelte, als een spiegel, waar in zy zagen hoe leelyk zy waren, het gene zy te vooren niet hadden willen gelooven, waarom weinig gerustheid daar uit gevolgt is; maar meerder vlucht veroorzaakt heeft.

Straffe over den opstand van de Soldaten des Graafs van Lodron.

Tot onderhoud van den Krygstucht heeft de Hertog groote strengheid getoont tegen een deel van het Duitsche Regiment des Graafs van Lodron, dat te Valencyn gelegen, en om hunne betaling in opstand geraakt was, hunne Kapitains een tyd lang gevangen houdende. Na dat hy alles gestild hadde, en tot de vergiffenis door beloften en brieven was gekomen, zyn zy te Antwerpen ontbooden, en voor de Stad by het Kasteel komende, werden zy van de Spanjaards en ruitery omringt, en die 't meeste aan het stuk handdaadig waren werden uit hunne slagorden geroepen, en geboden het geweer neder te leggen, wordende tot vierenveertig toe voor 't Kasteel gehangen en onthalst, en andere nog op eene andere wyze gestraft.

Hier vooren hebben wy verhaald de dood der Koninginne van Spanje, in den jare 1568, en daar na heeft de Koning van Spanje ten huwelyk

lyk verzocht, Anna van Oostenryk, Dochter van Keizer Maximiliaan, zyne Zuster, mits ontslag van den Paus, dewyl zy te na in den bloede waren, dat vele in de waereld vreemd dacht, voornamelyk dezulke, die aan de magt van den Paus twyfelden, waar door de Kinderen, uit dit huwelyk gebooren, voor onecht mogten gehouden worden.

De Paus verleende dit jaar nog een dergelyke Bulle aan den Aartshertog Karel van Oostenryk, de jongste Zoon van Keizer Ferdinand, die, in Herfstmaand des jaars 1571, ook trouwde met zyne Zusters Dochter Anna, gebooren van Albert, Hertog van Beyeren, en Karels Zuster Ferdinands Dochter, by welke dees Karel vele kinderen gewonnen heeft; als de Koninginnen van Poolen, van Spanje, en ook Zoonen.

De Koning trouwd Anna van Oostenryk, die door de Nederlanden naar Spanje trekt.

De voorschreve Anna van Oostenryk, als toekomende Koninginne, is van den Keizer, in 't jaar 1570, in Nederland gezonden, en van den Hertog heerlyk ontfangen, ook den negentwintigsten van Oogstmaand, feestelyk te Antwerpen binnen gebragt, met groote triomf naar 's Lands staat, by zich hebbende hare twee jongste Broeders, de Aardshertogen Albert en Wencelaüs, die van daar, langs Bergen op den Zoom, naar Zeeland vertrokken, van waar zy met eene groote vloot Scheepen, den vyfentwintigsten van Herfstmaand, naar Spanje voeren. Over deze vloot was Admiraal de Graaf van Bossu, en was sterk zes en twintig Oorlogschepen, en tien Scheepen voor de pakkagie, waar onder een groot Schip was, genoemd Meerten Jansz. groot veertienhondert vaten, het welk de Paerden overvoerde, en dit was zo groot en goed van zeilwerk, dat het alle kleine Scheepen voorby zeilde: ook voeren 'er nog Koopvaarders mede,

te samen eene vloot van negentig Scheepen uitmaakende.

Met de Koninginne voeren mede, de *Gran Prior*, bastaard van den Hertog van Alva, met Don Francisco de Guevara, Octavio Gonzaga, Don Cesare Davalos, Broeder van Piscare, met nog verscheide Spaansche Heeren, en de Graaf van Arenberg. Nog voeren 'er mede naar Spanje, wel twee duizend meest Walsche Soldaten, onder zeven Vaandelen en zeven Kapitainen, als Mondragon, Christoffel de Haro, Artretta, Torres, Verdugo, meest in Nederland getrouwt, met twee Bourgognische Kapitains, om geschenken van den Koning te ontfangen, zynde toen ter tyd de Hertog van Alva en de Spanjaarden in hunne meeste overwinning en voorspoed.

De Koninginne van Engeland hadt deze Koninglyke Bruid, door den Ridder Herry Colham, doen begroeten, die haar en den Hertog van Alva aanbood, alle beleeftheid, en hulpe van hare Havenen en Convoijen, dat van deze Bruid en den Hertog met dankbaarheid werd aangenomen, en van haar ook eerlyk werdt volbracht: want zy deedt hen langs de Zeekusten, door agt groote Koninglyke Scheepen, onder het bevel van den Lord Charles Hauwaard, geleiden. Dus in Spanje gelukkig aankomende, en getrouwt zynde, heeft zy den Koning drie Zoonen en eene Dochter gebaard, die meest, behalven eenen Zoon, niet lang geleeft hebben. Zy is gestorven in 't jaar 1582, zynde eene zeer liefhebbende Koninginne, haren man meer aanhangende dan vele andere vrouwen. Keizer Maximiliaan huwelykte zyne andere Dochter met den Koning van Vrankryk, Karel den IX, by wien zy eene Dochter kreeg, die storf.

In

Groote vloeden in Nederland, 1570.

In dit jaar 1570, zyn 'er in Nederland zeer groote watervloeden geweest, met de nieuwe Maan, en springvloeden. Op Allerheiligen dag heeft het des avonds om negen uuren te Antwerpen zo hoog gevloeid, dat de vloed een voet hoger was dan die van het jaar 1530, wanneer 'er tweeenzeventig Parochiën verdronken, en wel twee voeten hooger dan het was in den jare 1552, en het zou (zo 't schynt) daar veel hooger gevloeid hebben, hâdt het in de Nieuwstad of elders, niet ingebrooken; maar het heeft alle de stadskelders, beemden, binnen en buiten de Stad, en alle laagten gevuld, zo dat 'er ontallyke beesten en ook menschen verdronken. Oosterweel, Kiel en Hoboken, stonden alle onder water. Geladen Scheepen, ja een Hulk van hondert en vyftig vaten, werdt op de Engelsche Kaai gesteld. Dees vloed deedt ontallyke schade door de gansche Stad, in allerhande Koopmanschappen die nat werden, dies de schade meer dan op hondert duizend guldens gereekent werdt. Aan de gemeene gebouwen van de Stadt, als Sluizen, Kaaijen en Stadsmuuren, achtte men de geleeden schade ook wel op hondertduizend guldens. Het hoog water veroorzaakte by het Oostershuis eenen brand, waar door twee huizen verteerd werden, wesende door het gerief van veel water geblust; de Brand was gekomen door een meisje, dat met eenen Lantaern een schaapskooi wilde openen, om hondert en twintig schapen voor het verdrinken te bergen; doch het water versmoorden het meisje, wier lantaern en licht in 't strooi dreef, daar den brand door veroorzaakt werd.

Schade van den Vloed binnen Antwerpen.

In Zeeland heeft de vloed ook overal groote schade gedaan, als te Rommerswale, Bergen, Saftingen dat geheel verdronk, zo dat men overal

al scheepen uit moest zenden om de lieden, die op hoogtens, boomen en dyken zaten, te halen en te spysigen. Het Land van Walcheren heeft het wel uitgehouden; maar de zoutketels waren alom weggedreven. Zuidbeveland leed meer schade.

In Holland werden byna geheele Dorpen weggevoerd, als tot Katwyk en elders; maar allermeest in Noordholland en Vriesland, en verder tot in Denemarken, wel zes of zeven Provinçiën beschadigende. Dees hogen vloed is zeer kunstig in Neerduitschen rym beschreeven, door den geleerden Jan Fruitiers, die alle de schade van elke Provinçie beschryft: het getal der dooden zegt hy omtrent hondert duizend menschen geweest te zyn, en eene ontelbare menigte van beesten.

Gevoelen der Spanjaarden over de elende en schade van den hogen vloed. De Spanjaarden zeiden, het was de rechte wraak aller Heiligen, die zich op hun aller dag, over het stormen en afbreeken van hunne beelden, hebben willen wreken; maar de Nederlanders oordeelden daar eenvoudiger van, meenende dat de Heiligen en Santen niet wraakgierig waren, en dat daarom deze vloeden voorboden van grooter beroerten waren.

Hooge vloeden in Nederland. Men dient te weeten dat de Nederlanden, gelegen en uitgestrekt aan de Spaansche Zee, zeer hooge vloeden onderworpen zyn, die gemeenlyk komen in den Winter, by volle of nieuwe Maan, met eenen Noordwesten wind, die veelen in voorgaande eeuwen zyn overgekomen, waar van wy hier eenige aanmerkelyke verhaalen zullen.

In 't jaar 850, is den Rhyn, die by Katwyk aan Zee zynen uitloop pleeg te hebben, beneffens het Vlie, by Dordrecht doorgebrooken, en in en doorgelopen, welken hoogen vloed wel de groot-

grootste is geweest, daar de Historien van melden, hoewel 'er weinige byzonderheden van te vinden zyn.

In 't jaar 1176, verdronken in Holland meest alle zulke menschen en beesten, die zich met de vlucht op geene hooge plaatsen geborgen hadden. In 't jaar 1176.

In 't jaar 1230, onder Keizer Otto den vierden, liep geheel Vriesland byna onder, en werdt gerekent dat 'er hondert duizend menschen verdronken. In 't jaar 1230.

In 't jaar 1374, in Wynmaand, geschiedde in Vlaanderen zeer groote schade door den Vloed. In 't jaar 1374.

In 't jaar 1400, was 'er een hooge vloed, de Vriesche vloed genoemd. In 't jaar 1400.

In 't jaar 1420, verdronken zestien Dorpen by Dordrecht, met vele menschen en beesten, eenige zeggen dat 'er twee en zeventig Dorpen verdronken. In 't jaar 1420.

In 't jaar 1508, was de hooge Vloed, St. Gallen Vloed genoemd, wanneer men Kabeljauw en Wittingen voor Groeninge ving. In 't jaar 1508.

In 't jaar 1509, was de Vloed, Cosmi en Damiaans Vloed genoemd, die vele Dyken doorbrak, en veel volk verdronk. In 't jaar 1509.

In 't jaar 1530, geschiedde de zo genoemde hooge Michiels Vloed. In 't jaar 1530.

In 't jaar 1552, geschiedde de hooge Vloed, St. Pontiaans Vloed genoemd. In 't jaar 1552.

En dezen laatsten, in 't jaar 1570, genoemd Allerheiligen Vloed, over zes, of zeven Provinciën, tot in Denemarken. In 't jaar 1570.

Gelyk wy te voren verhaald hebben dat de Prins van Oranje, in 't laatst van het jaar 1568, met zyne Krygsmagt door den Hertog van Alva uit het Land was verdreven; zo was hy nu met zy- De Prins van Oranje geeft bestellingen ter Zee.

zynen Broeder, Graaf Lodewyk van Nassau, met eene party Ruiters, beneffens den Hartog van Tweebrugge, in Vrankryk den Hugenooten en den Koning van Navarre ten dienst getrokken, daar zy zich wel hebben laten gebruiken, voornamelyk Graaf Lodewyk, in den slag van Moncontour. De Prins is tegen den winter weder naar Dillenburg in Duitschland gekeert, reizende onbekend dwars door Vrankryk, daar van alle kanten vele gevluchtte Nederlanders by hem kwamen, en allen dienst aanboden, tot hunne herstellinge in 't Vaderland, en in hunne goederen, zich beraadende op middelen daar toe noodig, als schattingen te vergaderen, vrienden te maken, zo binnen als buiten 's Lands, om Kryggsvolk te voet en te paerd, in waerdgeld besprooken, gereed te houden. Ook was de Prins, door raad van den Graaf van Chastillon, overgehaald bestellingen uit te geven, om den Oorlog ter Zee te voeren. Dus hebben van hem voor de eerstemaal, in den jare 1569, zulke brieven verkregen, Jonkheer Adriaan de Berges, Heer van Dolhain, met zynen Broeder Jonkheer Louis de Berges, uit Henegouwe, de Baron van Montfalcon, Jonker Lançelot van Brederoode, Jonker Albrecht van Egmond, Bertel Entens van Moncheda, Adriaan Menning, Henbyse van Gent, Ruichaver, Dirk van Bremen, en Jan Broek van Amsterdam, die met andere scheepvarende lieden aanspanden, eenige Oorlogsschepen toerustten, en vele schepen namen, houdende hunnen uitvaart en invaart op de Kusten van Engeland, te Rochelle in Vrankryk, op de rivier de Elve en de Ems, en op het Vlie in Holland; rantzoeneerende vele ryke scheepen, en bekwamen veel geld, schoon de Prins en de gemeene zaak daar in 't eerste

weinig voordeel van kreeg, dien (volgens de bestellinge) als Admiraal een gedeelte van den buit toekwam.

De Heer van Dolhain neemt en rantzoeneerd vele scheepen, 1569.

In 't voorleden jaar 1569, omtrent Oogstmaand, namen deze scheepen, onder het beleid van den voorschreven Heere van Dolhain, als Admiraal, vele Oostwaards varende scheepen, die zy beroofden en rantzoeneerden: tegen den Winter zyn zy op de rivier de Ems gekomen, en hebben hunne plaats gevat op Nesterland, recht over Embden; ook hebben zy de vaarders op Bergen in Noorwegen aangevallen en gerantzoeneerd; zy beroofden Workum in Vriesland, en in den Winter hebbenze Ameland ingenomen.

Dees Heer van Dolhain, als hy deze groote rantzoenen gekregen, en eene groote somme gelds bekomen hadt, is daar mede te Embden van zyne schepen vertrokken, zeggende, dat hy daar mede wilde naar Dillenburg by den Prins van Oranje trekken, latende zynen Broeder Louis de Berges zonder geld by de Scheepen en in groot gevaar op de Ems, met belofte van weder te komen, 't gene hy niet volbracht, zo dat zyn stuk kwalyk uitviel voor 't gemeene best.

Daar werdt in den beginne door de omleggende Landen en Provinçiën getwist, of de Prins vermogt, zulke bestelbrieven en *Commissiën*, volgens de geschreve Rechten, te geven, zynde geen *Souverain* Heer in de Nederlanden, al was hy wel volstrekt Overheer in zyn Prinsdom van Oranje, en dergelyke bybrengingen meer.

Waar over die van Hamburg op de Elve in handen gekregen hebben, Jan Broek van Amsterdam, een kloekmoedig man en Kapitein, dien zy als een Zee-rover hebben doen

onthalzen, 't welk naderhand door zyne Medgezellen wredelyk aan de Hamburgers gewroken werdt.

De Heer van Lumbres voert met anderen Oorlog op Zee, 1570.

Daar na, in den jare 1570, heeft zich de Heer Willem de Fiennes, Heere van Lumbres, Ridder, ook ter Zee begeven, met betere orde, en met meer gezellen als Bertel Entens, Henbyse van Gent, en andere van verscheide natiën, die, in Lentemaand van den jare 1571, Munnikendam met list innamen, dat zy een tyd lang inhielden, daarna plonderden, en alzo verlieten: besprongen ook de Vloot in Texel, die naar Spanje wilde, en kreegen daar door eenen grooten roof. Daar na namen zy het Eiland Texel in, en verbrandden het Klooster en 't huis van den Schout.

In 't volgende jaar 1572, omtrent Lichtmis, werden vele van dit Zeevolk (die men toen Watergeuzen en Vrybuiters noemden) op het Vlieland, door de Walsche bezetting van Groeninge, verrast, vele dood geslagen, en omtrent dertig van hun gevangen, van welke een yder gedwongen werdt, een hoofd van hunne verslagene medgezellen in de hand te dragen, en dus werden zy met pypen en trommelen in Triomf weggevoerd, en daar na onthalst.

Alva verzoekt dat de Vrybuiters uit Engeland gebannen werden.

Tegen deze Vrybuiters zondt de Hertog van Alva eenige Oorlogscheepen uit, met klein voordeel, om dat zy terstond (alzo de buit groot en zeer overvloedig was) aangroeiden tot veertig, vyftig, of zestig scheepen, meest Vliebooten, toen ter tyd zo genoemd: waarom de Hertog naar de Koninginne van Engeland zondt, vermits zy zich meest in hare Havens met mondkost voorzagen, en hunnen buit verkochten, zich houdende omtrent Doveren, en in de Duinen, daar zy alle voorby vaarende scheepen

pen aanslogen, zich beklagende, en daar over hulpe verzoekende, te meer, om dat daar de Heer Willem Graaf van der Mark, Vryheere te Lumei, enz. Heere tot Seraing, Borset, Minderleid en Erfvoogd te Francimont enz. by was gekomen, waarom deze Koninginne, uit liefde tot den Koning van Spanje, overal op de Kusten deedt afkondigen en gebieden, dat zy van haar Land zouden trekken, verbiedende den buit te verkoopen, en hun geenzins met levensmiddelen te voorzien, 't welk, in den jare 1572, oorzaak was, dat zy alle door den nood gedwongen werden den Briel in te nemen, als wy in 't vervolg verhaalen zullen.

Deze Vlooten of Scheepen hebben ter Zee eenen grooten hoop Scheeps en ander Krygsvolk gevoed, en de zaken van den Prins van Oranje zeer vorderlyk geweest, om dat hy daar door geld en volk kon gereed houden tot alle aanslagen; en alzo hy, in den laatsten tocht des jaars 1568, bevonden hadt, dat dezelve hem onnut was geworden, door gebrek van vaste Steeden of Plaatsen, bekwaam om 'er naar toe te wyken, of te schuilen, zo besloot hy eenige Zee en Frontiersteeden te moeten bekomen, om langs dezelve een Veldleger of Krygsvolk in 't Land te kunnen brengen, waarom hy door alle middelen overlei, om de Steeden van Overysfel, als Kampen, Deventer, Zwol, Zutfen, Utrecht, en eenige kleinder Steeden en Plaatsen, behendig te overmeesteren; ten dien einde hadt hy op alle die Steeden aanslag, verstand of verstandhouding binnen dezelve: zo ook op Amsterdam, Enkhuizen, Hoorn, Dordrecht, Buuren, en ook op de Steeden van Zeeland, als wy zelfs gezien hebben door de eigen brieven van dien Prins, ten dien einde in groote

menigte geschreeven en onderteekent, aan de Persoonen en Persoonagiën daar hy ten dien einde op den zelven tyd mede handelde, en alzo wy vele derzelve hier en daar genoemd vinden, hebben wy goed gedacht die hier in te voegen, zonder dat wy meenen iemand in den voorrang te beleedigen.

Namen der genen die den Oorlog in den jare 1570 en 1572 met den Prins van Oranje aanvingen.

De Graaf van den Berg, Zwager van den Prins.
De Graaf van Kuilenburg.
De Graven van Nassau, des Princen Broeders.
De Heer Willem van Lumei, van den huize la Marche,
De Baron d'Esquerdes, met zyne twee broeders van Fienes.
Jonker Rutger van Boetselaar, Heer van Karnesse.
Bernard van Merode, Heer van Rumen.
Jonker Godefroi van Haagrecht, Heer van Druinen.
De Heer Jakob van Duvenvoorde, Warmond.
Heer Otto van Egmond, Heere van Kenenburg.
De Heer van Assendelft.
De Heer van Boxtel, van den huize van Hoorne.
De Heer van Mansaert.
Jorge de Monsigni, Heere van Noielles.
Jonker Albrecht van Huchtenbroek.
Jonker Jacob Coppier, Heer van Calsladen.
Jonker Arent van den Dorpe.
Jonker Philips en Adolf vander Aa.
De Heer van Lenoirt.
De Heer van Clionel.
De Heer van Bredam.
De Heer van Gothum van Gent.
Charles de Leviu, Heere van Famars.
Charles van der Noot, Heere van Risoire enz.
Adriaan de Berges, Heere van Dolhein, en zyn Broeder Louis de Treslon.
De Heer Christoffer van Ysselstein.
Jonker Joost van Zoete: Heere van Villers en Hautain, broeders.
Jonker Charles en Louis Boisot.
Jonker Philips van Marnix, Heere van St. Aldegonde.
De Heer van Wel,
De Heer Jaques van Wyngaarden,
Antonis van Bronkhorst.
Albert van Egmond.
Lancelot van Brederode.
Jonker Diderik Sonoi, die de eerste bestelbrieven ter Zee hadt.
Willem van Imbyze.
Jonker Jaques Tzerarts.
Pieter en Asinga Rippenda.
Poppe of Pompejus Ufkens.
Jonker Johan van den Tempel.
Meester Steven van den Berg.
Meester Pieter de Ryke.
Meester Jan Basius.
Doctor Johan Junius.
Meester Jakob Fransen.

Mees-

Meester Pieter Wasteel.
Meester Paulus Buis.
Adriaan Dirks van den Heuvel, Burgemeester van Gorinchem.
Ant. Hendrik Wefels.
Nikolaas Tassin en zyne Broeders.
Reinier Kant.
Jonker Adriaan, Heere van Zwieten.
Klement, Dirk en Frans Volkerz.
Joris van Hansten.
Meester Floris Thin.
Meester Klaas Kamerling.
Willem, Jan Reinerz: Busleiden.
Jaques Smidt, Heere van Beerland.
Meester Henricus Agileus.
Meester Antonis Hoeflag.
Adriaan Mannemaaker.
Jan van Kuik, Heere van Hurpt.

Deze en meer andere vinden wy in de schriften van dien tyd genoemd: daarenboven vinden wy meester Jakob van Wezenbeke, eertyds Pençionaris der Stad Antwerpen, die toen zyn verblyf genomen hadt te Wezel, en alle bewind in den dienst van den Prins van Oranje hadde; die verstandhoudinge hield met de gene, die met de bestellinge ter Zee voeren, ook met andere, vorderende geheime schattingen, om geld onder de goedwillige voor den Prins te vergaderen, gelastende overal Ontfangers, die goede sommen van verscheide plaatsen bybrachten, ook buiten 's Lands, als Duitschland, Vrankryk en Engeland, daar alleen vele duizende huisgezinnen gevlucht waren. Dees Wezenbeke handelde ook met den Graaf van den Berg, de Heer van Lumei en andere, en voornamelyk met eenen Hendrik Wessels, die goede middelen wist, om Zutphen, Deventer en Kampen in te nemen, en hadden t'samen meer aanslagen voor handen; maar dewyl het in dien tyd nog ongelegen was, werden die toen nog niet in 't werk gesteld, doch wel daar na, als de Hertog van Alva meerder haat op zich laadde, en zich meer vyanden verwekte: want in de jaren 1569 en 1570 tot 1572, overleide hy om zyne schattingen van

Meester Jakob van Wezenbeke, Agent en Commissaris van den Prins van Oranje.

honderdste, twintigste en tiende penningen in 't werk te stellen, en zyn Spaansch Krygsvolk, nu zorgeloos, wat te vermaken, vermits zyne voorgaande overwinningen.

Herman de Ruiter neemt het Kasteel van Loevestein in den 12 van Wintermaand.

Nogtans heeft ongelukkig eenen Herman de Ruiter van 's Hertogenbosch, een stout kloekmoedig man, met weinig Soldaten, uit dringenden nood, eenen aanslag op Loevestein voorgenomen, een Kasteel gelegen op het Eiland van Bommel, tusschen Maas en Waal; dit nam hy in, meenende van meer volk bygestaan te zullen worden, dat door vorst en hoge wateren van boven en beneden de rivier belet werdt; doch weinig werdt 'er van dezen aanslag ontdekt: hier op hebben de Drossaarden van Gorinchem en Woudrichem, den twaalfden van Wintermaand, eenig Krygsvolk van 's Hertogenbosch ontbooden, van waar gezonden werdt, Kapitain Lorenzo Perea, met drie hondert Spanjaarden, daar deze Drossaarden byvoegden eenige opgenome zakkedragers, gevende die tien stuivers daags, en zo trokken zy met de Burgermeesters en Schutteryen tot het beleg van Loevestein, doch alzo zy geen schildwacht uitgesteld zagen, merkten zy wel dat 'er weinig volk op 't Kasteel moest zyn, waar door zy besloten om het by nacht te beklimmen, en namen alzo de wal en het voorburg in, beschietende het Kasteel van donderdags tot dingsdags, nemende het toen op den middag in. Herman van zyn volk verlaten, dat op drie na weg liep, bebolwerkte zich binnen in 't huis, hebbende een van de drie nog driehondert gulden geld by zich, met twee Kazen, en anderen voorraad, die zich boven in 't dak verborg, doch gevangen werdt: dies Herman met zyn drien zich zeer verdeedigd heeft in 't binnenste van het huis, waar in de

Spaan-

Spaanschen eindelyk ook geraakten, als hy zich met een slagzwaard en buskruid lang verweerd hadt, zo dat 'er wel drie schuiten vol dooden afgevoerd werden, waar van 'er vele verbrand waren, met bedden daar de vederen uit, en veel buskruid in gedaan was, die men al brandende den vyand om den hals wierp, doch zy werden eindelyk alle overvallen: Herman de Ruiter bleef dood, en eenige werden gevangen, gepynigd en ter dood gebragt; alle de dooden hebben zy daar met de voeten opwaards gehangen. Het hoofd van Herman de Ruiter is te 's Hertogenbosch, tot schande van zyne vrienden en nabestaanden, op de galg gesteld. De grond van dezen aanslag bleef geheim, en dezelve is te vroeg begonnen.

Het Eiland Ciprus werdt van den Turk genomen.

Het dunkt ons niet zeer buiten ons voornemen te zyn, te verhalen, hoe (na dat de Turk de Venetianen, in dit jaar 1571, afgenomen had het Eiland Ciprus, de twee Hoofdsteeden Nicosia en Famagusta, met geweld gedwongen hebbende) tusschen Paus Pius de Vyfde, den Koning van Spanje en de Italjaansche Vorsten, een Verbond tegen den Turk gemaakt werdt, dat men het *Heilig Verbond* noemde, en brachten hunne Magt van Scheepen, Galeiën en Krygsvolk by een. De Paus hadt, onder Mark Antonius Columnia, twaalf Galeiën. De Venetianen, onder Sebastiaan Venerius, hondert en agt Galeiën, zes groote Galeassen en twee groote Scheepen. De Koning van Spanje hadt, onder Don Johan van Oostenryk, zynen bastaard Broeder, eenentachtig Galeiën, met twintig groote Scheepen, en andere Vorsten naar hunne Magt, zo dat hunne Magt met elkanderen beliep, de Galeiën van Malta daar by, op tweehondert en agt Galeiën, met

Sancta Liga, of 't heilig Verbond wordt gemaakt.

Zeemagt der Bondgenooten, van omtrent twee hondert en tagentig zeilen, en 26 duizend soldaten.

zes groote Galeasfen, die yder op hadden twaalf stukken geschut in 't voor-Kasteel, twaalf achter, en nog zestien stukken aan elke zyde, te zamen zes en vyftig stukken; en yder zes honderd soldaten, met nog vyf en twintig groote Scheepen, en veertig Fregatten of Jachten, daar op waren twaalf duizend Italiaanen, agt duizend Spanjaarden, drie duizend Duitschen, en drie duizend Vrywilligers of geluksoekers, van allerlei natiën, waar onder vele Nederlanders van Adel waren, die eenigzins de stormen der Spanjaarden in de Nederlanden schuwden. Behalven het Krygvolk waren 'er nog scheepsvolk en slaven.

De Generaal van deze geheele Zeemagt was, Don Johan van Oostenryk, reeds gemeld, over wien (vermits zyne jongheid) het bestuur hadt, Don Louïs de Requesens, *Commandador Major*, die naderhand Gouverneur in de Nederlanden werdt, en daar gestorven is.

Deze Scheepsvloot heeft zich, den vyfden van Wynmaand des jaars 1571, tot Corfu by den anderen gevonden, als de Turksche Zeemagt met drie honderd Galeiën en Scheepen in Lipanto lag, met bevel en wil om de Christenen te bevechten. Zy kwamen den zesden derzelve maand uit de engten, daar de Kasteelen zyn. De Christenen besloten ook dezelve te bespringen, en voeren naar Cefalonia: en van daar varende, kwamen beide de Zeemagten elkanderen onvoorziens in 't gezicht, by het Eiland Cuserale. De Christenen, zich terstond haastende, om van het Eiland de ruime Zee te winnen, waren verdeeld in vier hoopen: de eene hoop aan de rechter zyde was onder Jan Andrea Doria, alle met groene wimpels en vlaggen: de slinker zyde was onder Augustyn Barbarigo, Venetiaan,

met

met geele Wimpels: in 't midden was Don Jan, alle met blaauwe Wimpels: de achterhoede hadt de Markgraaf van St. Croce, met witte Vanen. Dus in orde gereed, en elk wel vermaand door hun Overste, als ook van Don Jan, die met eene Boot van den eenen tot den ander voer, en nu in de Admiraals Galei weder gekeert was, zynde de Turksche Zeemagt reeds binnen schoots, zo heeft Don Jan, ten teeken van den aanval, een schoot gedaan, en te gelyk de Standaarden van den Zeeslag uitgestooken: in den eenen stondt een *Krucifix*, in den anderen de Maagd Maria, de derde hadt de wapenen der Bondgenooten. De Admiraals Galei van Don Jan, hadt aan zyne rechter zyde de Kapitains Galei van den Paus, aan de slinkerhand de Kapitains der Venetianen, en nevens die, de Kapitains van Genua, waar op de Prins van Parma was; nevens de andere, de Kapitains van Savoye, waar op was de Prins van Urbino. De uiterste einden, aan de rechter zyde, besloten de Kapitains Galeiën van Malta, en de slinker zyde met de Kapitains Lomeline, waar op was Paulo Jordano Ursini. Achter de *Generale*, of Admiraals Geleiën waren nog andere tot ontzet. De wind was den Christenen eerst tegen; maar eindelyk, na eene stilte, werdt de wind den Turken tegen. Aan de slinker zyde begon eerst de stryd, omtrent den middag, daar zy den Ochiali, een verloochent Italiaan en vroomste der Turken, tegen hadden, die drie Venetiaansche Galeiën nam, daar de *Providitor*, of Bezorger der Venetianen, Augustyn Barbarigo, in zyn oog geschooten werdt; waar van hy storf. In 't midden, daar Don Johan, Columna, en Veneris de Oversten waren, werdt het geschut wel drie, vier en vyf maalen afgeschoo-

Aanmerkelyke Zeestryd tegen de Turken, gewonnen den 5 van Wynmaand.

schooten, dat door de hoogte der Turksche Galeiën zeer wel trof. Daar werdt meer dan drie uuren tot den avond gevochten. De Turksche Admiraal was, met den Admiraal der Christenen, aan boord geklampt, daar ten laatsten een Grieks soldaat den Ali Basfa het hoofd afhieuw, dat hy op de stang der Vlagge deedt zetten, het welk de overwinning gaf. De Christenen behaalde den zegen met verlies van zeventien Galeiën. 's Anderen daags bevond men dat 'er van de zyde der Christenen agt duizend dood gebleven waren, met eenige voortreffelyke hoofden; maar daar tegen vondt men van de Turken genomen te hebben, wel twee hondert en dertig Galeiën, groote en kleine, en vele verdronken. Van de Turken zyn'er wel dertig duizend dood gebleven, en omtrent zes duizend gevangen, daar werden wel twaalf duizend gevangen Christen slaaven verlost; ook deelde men vier hondert metale stukken geschut voor buit uit. De Oversten der Turken waren; de Admiraal Ali Basfa, Aimetbea; Overste der Janitsaren, Assambez, de Zoon van Barbarossa, met zynen Zoon Caracoza, Overste in den Admiraal. De Gouverneurs van Negroponte, van Metelin, van Scio, van Alexandria, van Rodes, van Tripoli, enz. met Mustapha Celebi, den grooten Thesaurier. Onder de gevangenen waren, de twee Zoonen van den Overste Allibasfa. Deze overwinning heeft het Christenryk eene zonderlinge deugd gedaan: want anders zou de Turk iets groots tegen het zelve aangevangen hebben. De Christenen vervolgden hunne overwinning door oneenigheid niet, en wilden den geheelen last meestendeel op de Venetianen leggen, en in de aanslagen nogtans zelfs het meeste gebied hebben.

Groote Zegen der Christenen.

Wan-

ERDINANDO ALVARES
A TOLEDO ALBÆ DUC
PHILIPPI II HISP APUD
BELGAS PRÆFEC QUOD
EXTINCTA SEDIT RE
BELLIB PULSIS RELIG
PROCURIUSTITCUL
TA PROVINC PACEM
FIRMAR REGIS OPTIMI
MINISTRO FIDELIS S
POSITUM.
ΑΛΕΧΙΚΑΚΟΣ ΗΩΣ
DEO PATRUM NOSTRO
PIETAS

J. P. direx.

Wanneer de Hertog van Alva nu meende dat het in Nederland alles geslist en te onder gebragt was, heeft hy bedacht, dat, om de Landen allengskens gevoeglyk in de Spaansche dienstbaarheid te brengen en te houden, daar niet meer ontbrak dan eene geduurige schatting, die hy voor zyn vertrek nog dacht in te voeren, van tiende en twintigste penningen, als eene staande inkomst, behalven buitengewone schatting, die men zoude mogen opstellen en eischen als de andere in het gebruik waren, om de groote bezettingen te betalen en te onderhouden: waar mede wel konde uitgevoerd worden het gene 'er nog mogt ontbreeken en verder voorvallen. En niettegenstaande de schatting, die voor zes jaren was toegestaan, jaarlyks nog twee millioenen guldens bedroeg, behalven honderdste penningen en meer andere, en de groote verbeurd verklaringen, zo heeft de Hertog aan den Koning, vermids zynen ouderdom, doen verzoeken, ontslagen te mogen zyn van zynen last, nu glorie en eere genoeg behaald hebbende, en dat'er een ander in zyn plaats gezonden mogt worden; waar toe gelast werdt de Hertog van Medinaceli, dien men in het einde van 't jaar verwachtte.

De Hertog van Alva verzoekt aan den Koning zyn vertrek.

Zich nu tot het vertrek gereed makende, heeft hy zich, ter eeuwiger gedachtenis, in 't midden van 't Kasteel van Antwerpen, dat hy nu volbouwd hadt, willen doen oprechten, tot een *Trophæum*, of teeken zyner overwinningen, een *Statua* of Beeld van kooper, op een *Pedestal* of voet, van blaauwe steen gehouwen, met twee of drie trappen opgaande, 't welk zeer kostelyk gemaakt was, en gegooten door Jaques Jongeling, van eenige stukken geschut, die Graaf

De Hertog van Alva stelt zich een beeld tot een teken zyner overwinningen.

Lo-

Lodewyk afgenomen waren, in den slag by Jemminge, in Vriesland. Het beeld was juist van zyne eige lengte, en hem zeer wel gelykende, in 't volle harnas, behalven het hoofd dat bloot was, met zynen rechter arm, daar hy mede uitgestrekt stondt naar de Stad Antwerpen, als eenen Vredemaker, wenkende of toonende dat hy het al overwonnen hadt, hebbende onder zyne voeten twee metale beelden, beduidende, volgens de uitlegging van D. Arias Montanus, de twee Staaten des Lands, den Adeldom en de Gemeente of Steeden, latende de Geestelykheid in haar geheel: deze hadden vele armen, en in de handen *Requesten*, Beurzen, Hamers, gebroke Bylen, en Fakkelen, daar mede beduidende, al het gene zy uitgerecht hadden: zy hadden aan hunne ooren Geuze schooteltjes, en eene maale aan den hals, daar serpenten en slangen uit kroopen; ook een mom-aangezicht, beduidende de valsheid, boosheid, gierigheid, en bedelary. Voor op de *Pedestal* was in den steen gehouwen,

Alva triomfeert genoeg voor de overwinning.

Ferdinando Alvares à Toledo, Alvæ Duce, Philippi II. Hispaniarum apud Belgas præfecto, quod extincta seditione, Rebellibus pulsis, Religione procurata, Justitia culta, Provinciis pacem firmarit, Regis optimi Ministro fidelissimo positum.

DAT

DAT IS:

Gestelt ter eere van den allergetrouwsten Dienaar des allerbesten Konings, Ferdinando Alvares van Toledo, Hertog van Alva, Philips de IIde, Koning van Spanje, in Nederland zynen Gouverneur, om dat hy de oplopen gedempt, de Rebellen verdreven, den Godsdienst wedergebragt, de Justitie betracht, en 's Lands Vreede gevest heeft.

Op de rechter zyde van de Pedestal was verbeeld een Herder, die nu met zyne schapen in vrede ter wyde gaat, Wolven en Leeuwen voor hem wegloopende, en Uilen en Vleermuizen wegvliegende, door den schoonen dageraat die zich openbaarde, en het kwaad verjaagde, met dit opschrift *alexikakos eeöos*; dat is, *de dageraad, die 't kwaad verjaagd*, daar de Hertog zich zelf by vergeleek. Op de flinker zyde was een Autaar met vuur, als een dankoffer, met dit opschrift, DEO PATRUM NOSTRORUM, dat is, *den God onser Vaderen*; en daar onder PIETAS, dat is, *uit Godvruchtigheid*, daar by Tropheën en Overwinningsteekenen van wapenen en wapentuig. Onder het beeld stond ook, JONGELINGI OPUS

EX

EX ÆRE CAPTIVO; dat is, *Jongelings werk van afgewonnen metaal.*

Van dit beeld waren 'er twee gemaakt, *zynde* het andere om naar Spanje te voeren; en, maar drie of vier jaren daar na, is dit door den *Commandador Major*, toen Gouverneur, weg gedaan, en aan eenen klokgieter verkocht, met bevel van het te moeten versmelten.

Daar werden van eenige op zyn standbeeld deze vaersjes gesteld:

Cur statuam vivo tibi Dux Albane dedisti?
An quia defuncto nemo daturus erat?
Non malè conjectas, neque enim crudelia laudem
Facta tua, infamem sed meruêre crucem.

Einde van het derde Boek.

[illegible]

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible]

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible]